

A CSODAVÁRÓK

REGÉNY

IRTA
SURÁNYI MIKLÓS

I. KÖTET
(I.-VI. RÉSZ)

ELŐSZÓ.

Több, mint egy tucat kisebb-nagyobb elbeszélés után most a Csodavárók című háromkötetes regényt adom az olvasó kezébe. Író és olvasó egymáshoz való kapcsolata olyan, mint a szerelmeseké. Sohasem állanak egymás mellett, mindig egymással szemben; sokszor összeszaladnak s pillanatokig azt hiszik, hogy tökéletesen átömlött egymásba a lelkük. Máskor megdöbbenve néznek maguk elé: Úristen, ki ez az ember és mit akar tőlem? Író és olvasó néha azt hiszik, hogy ismerik egymást; ám egy új könyv alkalmával már nem értik egymás szavát s kiderül, hogy azelőtt is mindent félreértettek, amiről közöttük szó volt. Utólag kételkedni kezdenek abban, amire azelőtt rá merték volna építeni egyetlen édes életüket.

Valamirevaló íróember minden új könyve alkalmával tele van félelemmel és kíváncsisággal. Vajjon megismernek-e s megismerem-e őket, akik előtt olyan szent szemérmertlenséggel tárom ki lelkemet? Megtörténhetik, hogy ennél a találkozásnál már egyetlen ismerős arcot sem tudok felfedezni, de az is megeshetik, hogy akiket legjobb barátainknak tartottam, elfordítják fejüket felőlem s köszönés nélkül megyünk el egymás mellett az uccán.

Ilyenkor, azt hiszem, legbecsületesebb, ha az író, aki végre is egyedül áll sokszáz vagy ezer olvasójával szemben, erőt vesz hiúságán s gögjén, megszólít egyet az ismeretlen ismerősök közül s kimagyarázkodik. Például így:

Lehet, hogy te eddig minden jóindulatod, elnézésed s gyengédséged mellett tökéletesen félreértettél. Azt hitted - s jogod is volt hinni - hogy én egyszerűen meséket találtam ki a te mulattatásodra, szép, kerek meséket, amelyeket nagy türelemmel kiagyaltam, a művészi teremtés törvényei szerint gondosan megszerkesztettem, tetszetős formába öntöttem, némi csinos metaforákkal és más stílusdíszítményekkel, színes miniatürképszekkel, keretrajzokkal és iniciálékkal kicifráztam abból a célból, hogy két órán belül lebilincseljem érdeklődésedet, pihenőt adjak elmédnek, tapintatosan meghassalak, illedelmesen megkacagtassalak s a végén kibékítselek az erkölcsi világrenddel még hazugság és bohóckodás árán is, mint ahogy el is várhatod azt egy tisztességes buffalmacco-tól, mókamestertől, tollforgató mesterembertől.

Látod, én ezt megbocsátom neked. Viszont te meg nézd el nekem azt, hogy rútul rászédtelek és megcsaltalak mindazzal, amit eddig írtam. Először is bevallom, nem meséket, hanem életet írtam, abból is csak egy nagyon szűk és zártkörű társaság életét, azokét, akik véletlenül éppen körülöttem ténferegtek, akiket torkon ragadhattam - közöttük magamat is - hogy pörére vetköztetve, eléd vonszolhassam s előtted testét-lelkét kitergeghessem. Tudom, nincs kiábrándítóbb dolog, mintha az ember mesét vár és valóságot kap. Pedig ez megtörtént veled, mert különböző ravasz címek, szerkesztések, beosztások és elburkolások alatt voltaképpen eddigi összes írásaim egy és ugyanazon család életrajzát adták, azét a családot, amelynek szervezetében a Péterffyék, Grónayak és Domoszláyok vércseppjei cirkulálnak s most a Csodavárók-ban kiélik évszázados magyar életüket egész a mai napig, addig a napig, amikor te kezdedbe veszed ezt a könyvet és megindulsz a vadgesztenye-fasorban az ő lépteik nyomán.

Bocsáss meg, kérlek, ha ezzel netalán elrontottam kissé illuzióidat. Ha őszinte akarok lenni, ezt nem is szántszándékkal tettem. Első könyveimben, sőt még a legutolsóban sem gondoltam arra, hogy valamiféle Rougon-Maquart vagy Comédie humaine-féle regényciklust írjak, írtam, ami éppen eszembe jutott, írni akartam meséket, hogy megríkassalak vagy megnevettesselek, mindössze egyben nem engedtem, abban tudniillik, hogy csak azt írjam, amit érzek, ami engem érdekel, amit irodalmi és művészi igazságnak vélek, amit megírni érdemesnek tartok, amit meg kellett írnom... - csak most vettem észre, de cseppet sem csodálkoztam azon, hogy mindig ugyanazokról s mindig csak a valóságot írtam.

Természetesen itt-ott egyet-mást elhallgattam, elfelejtettem vagy eltévesztettem. Némely dolgokat rossz helyre írtam, némely embereket összecseréltem. Látni fogod, hogy ebben a könyvben egyes dolgokra visszatérek, hogy kiigazíthassak bizonyos többé-kevésbé lényeges tévedéseket. Ez csak azt jelenti, hogy felülvizsgálatot tartottam lelkemben s beláttam, hogy a tökéletes őszinteség s a pontos történeti hűség többet ér a fantáziánál, mert az élet jobban komponál, mint én. Itt-ott sorokat fogsz találni, amelyeket a Péterffy- vagy Domoszlai-családról szóló egyéb írásaiban is olvashattál; ez csak azt jelenti, hogy ezek a sorok ott nem voltak helyükön s itt nélkülözhetetlenek az események és jellemek megértéséhez. Talán nem-sokára eljön az idő, hogy eddig való életem egész működését új átdolgozásban, egységessé komponálva, a henyé és felesleges részletek elhagyásával átvizsgálhatod. Akkor - engedd remélnem - helyeselni fogod eljárásomat.

Így beszélnek talán az olvasóhoz, ha egyáltalán szóbaállna velem s mentegetőzéseimet elfogadván, hajlandóságot mutatna a *Csodavárók* elolvasására.

ELSŐ RÉSZ.

I.

Az országútról kétszáz lépés hosszú vadgesztenyefasor vezetett a kúria főbejáratához. Péterffy András törvényszéki bíró 1904-ben a fasor miatt vette meg a schönbrunni sárgára meszelt öreg rokokó-kastélyt, amelyet egykor valamelyik osztrák főherceg építtetett. Az osztrák főherceg, aki Máramarosban medvére vadászott, három esztendőn át egy bécsi községi tanácsos leányát is el szokta vinni magával a vadászatokra; aztán megunta a medvét és lement Afrikába oroszlánok és egyéb nyomorult fenevadak közé; a vadászkastély üresen maradt és húsz éven át csak egy öreg erdész őrizte benne az idill emlékeit... Az öreg erdész néma volt, mint egy korhadt fatörzs; a máramarosi hegyek is némák voltak; csak a kis város lakói fecsegték még sokat a főherceg szerelméről, amelyre őket a határon túl sárgálló duplatetős ház és az évről-évre lombosodó vadgesztenye-allée emlékeztette... A ház öregedett, teteje és zsindeyes kupolája megfeketedett, a vadgesztenyefák eltérbélyesedtek, az utat felverte a gaz, a kerítés - két méter magas kőfal - repedéseit benőtte a moha, nagyon regényes, előkelő és titokzatos volt az egész s 1904-ben, amikor híre ment, hogy a kincstár eladja a kastélyt, Péterffy András sietve túlادott a főtéren levő emeletes házában és megvásárolta a vadgesztenye-alléet. Mert az volt a fő. Talán akkor is megvásárolja, ha a fasorhoz csak egy öreg csősz-kunyhó tartozik, olyan szerelmes volt egész életében városok végén, országutak szélén elképzelt alléekba, amelyek csendes, finom kis kúria bejáratához vezetnek nyílegyenesen.

Péterffy András kicsit átalakíttatta a kastélyt, a parkot rendbehozatta, a főhercegi bútorokat kijavíttatta s beletelepedett feleségével és három gyermekével. Túlságosan tágas és pompás volt a ház; két cselédet és udvarost kellett tartani, hogy minden rendben legyen; nagy adót is kellett utána fizetni; de gyönyörű volt, télen meleg, nyáron hűvös a vastag falak miatt; a közepén fekvő ebédlő valóságos terem; tükörfényes tölgyfaparkett és fából berakott, díszes mennyezet; faragott oszlopok; gyertyára készült remek bronzcsillárok; nehéz brokátfüggönyök; fény, kényelem, pazarlás hellyel, anyaggal, dísszel; a bíró nem bánta, hogy egész vagyona ráment a vásárra; kisvárosban, feleséggel, három gyermekkel azért megél a fizetéséből.

Péterffy András értette a módját, hogy kevés pénzből hogyan lehet úri módon élni. Még kis gazdasága is volt, amelyet a kastély parkja végén bérelt a kincstártól s azt a szomszéd oláh gazda felesbe megmunkálta. Tíz évig jóformán ki sem mozdult Máramarosszigetről. Nem költött semmire, csak amire múlhatatlanul szükséges volt. Emiatt zsugorinak tartották a nagy vacsorákat adó, lumpoló, politizáló, bálozó megyebeliek.

Nem is szerette senki. Személyét titokzatosság vette körül, mert hallgatag és zárkózott ember volt, a kis város élete pedig nyílt és titok nélkül való. Kis városban a házak földszintesek és az ablakok tárva-nyitva vannak. Mindenki benézhet és láthatja, mit esznek-isznak, mennyit költenek, mikor veszekednek és kivel csalják egymást a szomszéd ház lakói. A szavak áthallatszanak egyik kertből a másikba; a cselédek áthordják a családi élet legkényesebb intimitásait; nyitott könyv ott minden udvar, minden konyha és minden hálószoba; s ez a könyv a vidéki ember legkedvesebb napi olvasmánya. Péterffyték gyanus népség voltak, mert az ő könyvüket erős kapcsok zárták le és még cselédek sem tudtak mit mesélni a könyv tartalmáról.

Úgy látszott, hogy békességben és szeretetben élnek, bár a bíró kissé zsarnoki módon uralkodik asszony és gyermekek felett s az asszony hang nélkül engedelmeskedik. Ez is gyanus dolog, mert nyilván azt jelenti, hogy a férjnek oka van basáskodni és az asszony tudja, hogy

neki miért nem szabad kinyitni a száját. Péterffyrol ugyan mindenki elismerte, hogy jó és igazságos bíró; puritán és büszke férfiú; vallásos és erkölcsös ember, de ezeket a tulajdonságokat nem az erény, hanem a nagyképűség, zordság, pedantéria és gőg számlájára írták... Pozőr - ezt a szót gyakran lehetett hallani, ha a bírót jellemezték. És még valamit: a bibliás ember.

Péterffy András kálomista volt és szabadelvű. Politikában, egyházi, irodalmi és erkölcsi dolgokban a kálomista Tisza István híve, aki akkor a parlament vezére s a kormány feje volt. Tisza gróf volt a máramarosszigeti református egyház és a jogakadémia főgondnoka is, de András látta el a gondnoki teendőket mind a két helyen. Két fiával együtt minden vasárnap ott ült a templomban s buzgón énekelte a zsoltárokat; az asszony, meg a lánya ezalatt a katolikus templomban imádkoztak, mert András tőlük is megkövetelte a buzgóságot.

Ez sem tetszett a kisvárosiaknak, akik között csak kétféle ember találtatott: az egyik vallástalan volt, a másik túlbuzgó. Az előbbi lenézte a bíró puritán hitbuzgóságát, a másik megróttá, hogy református létére feleségét és leánygyermekét más hiten hagyja, sőt ápolja lelkükben a Rómához hű vallásosságot.

Azt sem értették meg, hogy ez a szigorú bíró, ez a kálomista kurátor, ez a puritán presbiter egyúttal hiú és elegáns világfi, bajuszát borotváltatja s feleségét is finoman és drágán öltözteti. Mi ez? E mögött is sötét titok lappang, talán valami bűn, vagy a férfi, vagy az asszony rejtett életében. Kisvárosi emberek szemében a testi kulturáltság mindig gyanúok a lélek szennye és elfajultsága irányában.

Péterffy, a bibliás ember, aki szeretett idézni az ó- és újszövetség írásaiból, hiába volt puritán és makulátlan: Máramarosszigeten képmutatónak tartották, ki igaz egyéniségét elnyomja, hogy Tisza István és a kálomista kormánykörök rokonszenvébe hízelegje magát. De nemrég egy nagy és az egész világon feltűnést keltő főtárgyalás vezetésével őt bízta meg a tábla elnöke, bizonyára a kormány kívánságára. Akkor az ujságok, nemcsak a budapestiek, hanem külföldi világlapok is, szinte naponként közölték a nevét. Képeslapokban megjelent az arcképe, Máramarosszigeten bécsi és berlini ujságírók jártak és magasztaló cikkeket írtak lapjaiknak a nagyszerű bíróról, aki az eretnek-pör főtárgyalásánál Európa szeme elé tárta a pánszláv veszedelmet. Csak a pánszláv veszedelem fenyegette akkor az európai egyensúlyt, semmi más. Az ujságírók nagyon féltették az egyensúlyt s a máramarosszigetiek büszkék voltak, hogy azt ők mentették meg. Emiatt akkor sokan kibékültek a képmutató Péterffy Andrással.

Úgy kezdődött a dolog, hogy a rutén falvakban titokzatos hithirdetők bukkantak fel, szelíd és kenetesszavú istenes férfiak; Krisztus-szakállú szerzetesek az athoszhegyi kolostorból; orosz pópák parasztruhában, jámbor zarándokok, keresztekkel, olvasókkal és imakönyvekkel. Betértek a rutén viskókba, télen, zimankós időben, amikor a paraszt összébújik a háza népével, cselédségével, tehenével és birkájával egyetlen meleg, dohos és gőzölgő levegőjű szobában és pálinkát iszik, tokányt és hagymát eszik és téli álmat alszik, mint a medve. Ott nyüzsög egymás mellett és egymáson apa, anya, fiatal leány, erdőirtó legény, sógorasszony és vő, menyecske a szomszédból, vőlegény és menyasszony, tízéves gyermek és aggastyán a tűzhely körül és mesét mond, imádkozik, vagy káromkodik és bódítja magát rummal és gabonapálinkával. Ide köszöntött be az athoszhegyi barát és hirdette nekik Krisztust, az orosz Krisztust, akinek a cár a helytartója. A rutén paraszt megszerette a sovány, sápadt, dadogó beszédű, lengő szőke hajú, rút orosz szerzetest. Összehasonlította a maga előkelő, fényes, selyemreverendás, magyarbeszédű papjával, akit az urak tanítottak Ungváron vagy Munkácson, aki zongorázik és selyemben járhatja leányát és feleségét, aki drága pénzen méri a keresztelőt, esküvőt és temetést s aki oly messze, pompás, fényes úri magasságban trónol fölötte, mint a főispán vagy az erdőigazgató. Nem lehet az igaz Isten igaz papja az, - gondolták, - aki olyan

gőgös és szigorú fenséggel jár a nagyvilágban és a szegény népet csak korholja, szégyenli és zsarolja. Az athoszhegyi szerzetes, íme, közöttük él, velük eszik, alszik, szívszaggatóan énekel és nem veti meg a bűnöst és a részeget, mert maga is részegségben és bűnben tisztul meg, megostorozza magát és meztelen testét odatartja testvéreinek, hogy azok is ostorozzák.

Bűn és vezeklés, - ezt a két szót jajveszékeltek azóta a rutén falvakban és vétkeztek és vezekeltek olyan kétségbeesett dühvel és szenvedéssel, hogy fájdalom volt nézni. Egész falvak felkerekedtek, térden csúszva vonszolták magukat a templomba és ott meztelen testüket véresre verték. A lelkészek riadtan szaladtak a szentségtörők közé és szétkergették őket. Akkor templomot csináltak istállókból s az erdei favágók kunyhóiból. Leítették magukat, letépték egymás testéről a ruhát és meztelenül fetrengtek a havon. Fiatal fiuk öreg asszonyok testét ostorozták, vén emberek ifjú leányokat véresre markolásztak, egymáson henteregtek férfi és nő, szomszéd és testvér és idegen zarándok, mind meztelenül, véresen, gőzölgő és didergő, félig megfagyott testtel, s beszenneyezték magukat és egymást, mint a disznók, amelyek ott rőfögtek köztük a kunyhóban, míg kéjtől és fáradtságtól kimerülve, eszméletlenül le nem zuhantak a földre, egymásra és a barmokra, véres és pálinkás tócsákba, emberi és állati hulladékokra.

A ragály faluról-falura terjedt s mindenhol az orosz Krisztus és az orosz cár nevében folyt ez a szomorú orgia. Eleinte a selyemreverendás rutén pap próbálta észretéríteni őket; kinevették, kigúnyolták és kiátkozták. Aztán a csendőr és a szolgabíró; kikergették őket a faluból; végre összefogdosták a zarándokokat, az istenes embereket, az athoszhegyi szerzeteseket és lecsukták őket. A vizsgálóbíró kinyomozta, hogy orosz pénzen politikai célból csinálták ezt a felfordulást. A főtárgyalási elnök, Péterffy András nagy-orosz propaganda rémregényét bogozta ki a per szövevényéből. Az egész megye, az egész ország, az egész szláv világ lázas izgalommal leste a hónapokig tartó főtárgyalást... A falvakban imádkoztak és sírángoztak a rutén parasztok és rémülten bujtak sötét és gőzölgő levegőjű odvaikba, szentképeik, érmeik, imakönyveik, mécseseik, teheneik, birkáik és sertéseik, teherbe esett lányaik, megfertőzött feleségeik, véresre korbácsolt részeg öregasszonyaik és orosz Krisztusuk mögé. De a csendőrök már nem bántották őket; abbahagyták a nyomozást; a főtárgyalás elnöke enyhe büntetést mért a lázítókra; mindenki sajnálta az együgyűeket, félkegyelműeket, a megalázottakat és meggyalázottakat, akik sírtak és imádkoztak a vádlottak padján...

Ez volt a nagy per, amely Péterffy András nevét végighordta akkor egész Európán. A bíró maga, élete legkeservesebb megpróbáltatásának tartotta ezt, de a kis városban lassankint megszokallották a dicsőséget, amely együtt járt a megpróbáltatással. Ünnepezték, de irigyelték és félték tőle. Titokzatos és nagyzási mániában szenvedő ember! - ez volt róla az általános vélemény a nagy per lefolyása után.

Péterffy pedig tíz év óta ki sem mozdult Máramarosszigetről és egész társadalmi élete abból állt, hogy esténként egy órát a kaszinóban töltött, ott félrevonult és ujságot olvasott, vagy csendesen elbeszélgetett a főispánnal és az erdőigazgatóval. Aztán elköszönt a társaságtól, amely vacsora előtt még rövid, de heves ferblícsatát vívott. Amikor elment, megjegyzéseket tettek a távozóra. Megállapították, hogy unalmas ember, de nagy jövője van, törvényszéki elnök akar lenni, vagy főispán, ami ugyan csak akkor volna érthető, ha a schönbrunnisárgára festett duplatetős kastélyon kívül még néhány száz hold földje vagy néhány ezer hold erdeje is volna.

Este nyolc órára mindig hazakerült. Megvacsorált, gyerekeit kikérdezte feladataikból, jelen volt az apróságok lefektetésénél, végighallgatta az esti imádságukat és ezekkel a szavakkal búcsúzott el tőlük:

- Most forduljatok a fal felé és aludjatok Istenke nevében.

A gyerekek még csipogtak kicsit, mint fészekbe jutott álmos madárfiókák s aztán a ház elcsendesedett.

A bíró magára maradt a feleségével. Tizenegykor ők is lefeküdtek...

*

A bíró felesége magas, izmos, ruganyos, karcsú és duzzadó egészségű asszony volt, akinek teli melle, keskeny bokája és kicsiny lába magára vonta a férfiak tisztátalan tekintetét. Máramarosban azt mondták róla, hogy fejedelmi termete van, A fejedelmi termeten mindenkinek rajta ragadt a szeme, de azt már nem vették észre, hogy ezt a fejedelmi termetű hölgyet finom kicsiny fej, tejfehér arc, szelíd barna szem és széles, de gyermekesen ívelt száj szelidíti édessé, gyengéddé és kissé jelentéktelenné. Azt sem, hogy mindig ijedten néz maga körül, mint aki állandóan bizonytalan: vajjon nem tett-e valamit az ura kedve ellenére? Megszokták, hogy mindig félénken beszél és szégyenlősen nevet, mert valószínűleg nagyon tart az ura kritikájától; hogy minden második szava ez: András; mindenben az urára hivatkozik, mintha ő csak annak szerény és alázatos szócsöve volna. Néhányan csodálkoztak, hogy ez a nagy darab, kíváncsú és hódító asszony milyen ügyességgel tudja összezsugorítani egyéniségét férje vékony, hajlott, törekeny alakja mögé. Bizonyos, hogy soha fejedelmi termetű hölgy nem elégedett meg olyan parányi helyecskével a fizikai és erkölcsi világban, mint ő. Mindenki tudta, hogy nagyon szereti az urát, sőt ami ennél sokkal több, hogy még mindig szerelmes belé, három gyermek és minden gond, unalom és hétköznapi után. De azt senki sem gyanította, hogy ez az alázatos és ijedtszemű asszony álmában vagy önfeledt ábrándozásai közben el tudja képzelni, hogy minden másképpen is történhetett volna. Hogy például sem ezelőtt tizenhét évvel, sem később, nem találkozik soha Péterffy Andrással, a fiatal albíró nem kéri meg kezét s ő operaénekes vagy zongoraművész lesz, autója és jachtja van, a világot járja és Kairóban tölti a telet amerikai milliommosokkal. Mindebből senki sem gyanított semmit, mert Ágnes mindössze csak arról panaszkodott néha, hogy sohasem mozdulnak ki Máramarosból. Hogy tizenhét esztendő óta - nem számítva a nászutazást - András nem vitte sehová, még Budapestre sem. Talán ezért is érzett olyan fájdalmas vágyódást a nagyváros után. Ha esténként, mikor a gyerekek lefeküdtek, odaült a kandalló mellé és pesti ujságot olvasott, egészen elsüllyedt a titokzatos és idegen világ csodálatában. Szemében minden apró ujságbanalítás - színházi kritika, bálitudósítás, gyilkosság, botrányok, szerelmek, reprodukciók a hét szenzációs eseményeiről - minden hírecske külön-külön értéket kapott, felért egy-egy Dosztojevszkij-vagy Balzac-regény érdekességével, ragyogó és buja színielőadás a forró és örvénylő élet távlatában, amelyben minden titokzatosan szép, ahol még a bűnnek is misztikus varázsa van, fülledt, tikkadt nagyvárosi élet varázsa, sűrű és forróvérű légkör lidércfénye, amely ellenállhatatlan vonzóerővel hat a fantáziájára.

Ágnes nyilván unatkozott, de inkább meghalt volna, semhogy bevallja ezt a gyengeségét. Tulajdonképpen tökéletes színlelővé vált, de ezt a színlelést jóhiszeműleg és meggyőződészerűleg csinálta. Ha ezért valaki elítélné őt, akkor el kellene ítélni minden erényes embert, aki ösztönös bűneit elnyomja a jóság és tisztesség kedvéért. Akkor minden szent színlelő, mert meg tud birkózni a lélek és test zabolátlan szenvedélyeivel.

Ágnes sohasem tudta megszokni és megszeretni ezt a felvidéki és keleties várost. Hivatalnokai-val, bírói-val, magyar és osztrák katonatisztjeivel, református eklézsiájával, selyemreverendás, világias rutén lelkészeivel és szakállas oláh papjaival mindig olyannak látta Máramaros-szigetet, mint valami nyugati hatalom távoli gyarmatának egzotikus székhelyét, amelyben a benszülöttek, sápadtképű, ritkaszakállú, szőke zsidók, fehérbundás, dülöngő járású oláh és rutén parasztok nyelvét nem értette, szagát nem állhatta és lelkét nem ismerte. Tizennyolcéves volt, amikor férjhez ment Péterffy Andrásához s leánykorát külföldön töltötte. Anyját nem ismerte, Apját csak ünnepeken látta, Zürichben, Lausanneban vagy Grácban, mostohabátyjával

csak azóta találkozik néha, amióta asszony. Ezen a két emberen kívül alig ismer valaki a népes Grónay-családból... ha ugyan elmondhatja, hogy apját és bátyját valaha is igazán ismerte. Apja, Grónay Mátyás, fenn a hegyek közt, a Suliguli forrás mellett, szinte embernem-lakta rengetegben, havasi fakastélyban lakott; legendákat hallott róla sokat, valóságot alig többet a semminél. Bátyja tíz évvel volt idősebb, mint ő; Barnabásnak hívják; Barnabás öt éves volt, mikor az édesanyja meghalt; apja aztán megegyeszer megnősült, feleségül vette az állami erdőkerülő leányát: meghalt az is, szegény, amikor a kislánya született. Ezt a kislányt Ágnesnek hívták, - s Ágnes még fényképet sem örökölt tőle, úgy kellett magának kitalálni egy szép, ijedszemű, karcsú és daliás mamát, akire rágondoljon árvaságának elérzékenyedett pillanataiban. Édesapja szép, nagy darab, vidám, de titokzatos és furcsa ember volt. Virtuóz zongorista, nagyívó, duhaj, de nyugtalan szellemű és emberkerülő. Azt mondják, hogy világ-fürdőt akart csinálni Suliguliból, amelynek vizét minden betegségre csodatévő orvosságnak tartotta. Egész életét építkezésben, forráskutatásban, tervezgetésben és álmodozásban töltötte el az ő Suligulijában. Értett a mérnöki és vegytani tudományokhoz. Fiából, Barnabásból is mérnököt nevelt s Pesten a műegyetemre járatta. Egész életében várta a csodát, hogy egyszer angolok vagy amerikaiak jönnek oda a havasokra, megvizsgálják a forrást és ontják a dollárokat s világfürdőt építenek az őserdőben. De az angolok nem jöttek s a csodaváró Grónay vagyona elúszott. Tönkrement és mindenét elárverezték. Ágnes akkor még gyermekleánya volt, Barnabás pedig, kész mérnök létére, felcsapott ujságírónak.

Apa és fiú pedig sohasem szerették egymást, mert sohasem tudták egymásnak megbocsátani, hogy annyira egyformák voltak. Mindegyikük csak a hibáit látta a másiknak s a hibákat ellen-szenvesnek és türehetetlennek találta, mert azokban, mint torzítva nagyító tükörben, saját magát látta. Az apa szép vagyonnal kezdte és mialatt nyakára hágott a birtoknak, bizonyos előkelőséggel és fénnel leplezte közönséges szenvedélyeit és esztelen szeszélyeit. A fiú már szegényen kezdte s benne a zseni és kalandor, a gőgös nagyúr és a falusi korhely, a robusztus paraszt és az érzelgős művész, a fantasztá költő és a fantasztá gépészmérnök groteszk és szálnalmas ellentmondásokban jelentkezett. Benne mintha minden jó és rossz, minden szép és rút, minden rend és kuszaság egy fokkal továbbfejlődött volna. Az apa, szép, szálas, barna-szemű, ritkahajú, délceg férfiú volt, a fiú két méter magas, vállas, villogó, feketeszemű, kopasz, nehézkes óriás. Mély basszusa rekedt és színtelen volt, a mozdulatai bizonytalanok és félénkek, mint egy gyermekéi. Óriási gyermek, zseniális és együgyű és magamagával tehetetlen.

Az apa, ahogy tönkrement, kibérelte a verchovinai postajáratot; egy esztendő múlva azt is ki kellett adnia a kezéből. A következő évben valamelyik budapesti fegyvergyár vadászszakértő-je lett, majd egy fűszeressel együtt kis szatócsboltot nyitott. Volt néhány haszontalan, de ötletes találmánya. Savanyúvizes palack, dugó, szűrőkészülék, önműködőleg záródó hamu-tartó, benzines gyújtó és más efajta jelentéktelenség. De volt egy örök álma is a lelkében szunnyadó műkedvelő vegyésznek: a központi hűtőkészülék, amely ép úgy látja el a házakat tetszés szerint szabályozható hideggel, mint a központi fűtés meleggel. Ezt is a Suliguli ásványvíz kezelése közben találta ki, mert fontos volt neki, hogy a víz hőfokát alacsonyan tartsa a töltés és dugaszolás alatt. Szabadalmat kért rá, de nem kapott Magyarországon. A többi európai államban és Angliában sem. De mégis ez volt az a hatalmas illúzió, amely fenntartotta benne az életerőt. Kivándorolt Amerikába, hogy ott a hűtőkészülékkel milliókat szerezzen dollárokból. Az útiköltséget a veje adta Grónay Mátyásnak. Azóta mitsem tudnak róla.

Barnabás, a fiú, akkor végezte el a technikát és az elektromos szakon bámulatba ejtette tanárait elmés kísérleteivel. Nagy jövőt jósoltak neki. Az automobilizmus még gyermekkorát élte, de a fiatal műegyetemi hallgató papíron már Diesel-mótorral helyettesítette a benzin-mótort és nyersolajjal hajtotta az autóbilát. Papíron. De a kilátások, amelyek ebből az el-

gondolásból papírra vetődtek, szédületeseknek mutatkoztak. Barnabás abból indult ki, hogyha az óceánjáró hajók és a lokomotívok sikerrel használják a nyersolajat, mint hajtóerőt, ez a gépkocsit is mozgásban tudja tartani. A nyersolaj sokkal olcsóbb, mint a benzin, a gépkocsi üzemköltsége ezáltal lecsökken s aki Diesel-motorokkal szereli fel az automobilt, az milliomos lesz.

A találmány azonban csak papíron maradt; egyrészt, mert túlságosan merész volt az elgondolás, másrészt, mert Barnabás naponta csak fél órán át volt feltaláló, egyébként csapszékekben és kávéházakban korhelykedett. Testének óriási méreteivel arányban óriási volt lelkében a duhaj mulatozási vágy, a könnyelműség és az élet vad, mohó, szilaj szeretete. Nem is kapott oklevelet, a tanárai sajnálták, de lemondtak róla. Barnabás elzüllött - ezt a rövid búcsúbeszédet mondták el fölötte és a gépkocsira szerelhető Diesel-motor felett.

Barnabás ekkor felcsapott írónak. Pesten nem boldogult, Kassán kapott kis hivatalt és megjelent az első verskötet. Ez volt Barnabás egész élettörténete, mert tizenkét év óta ugyan tömérdék városban megfordult, tömérdék baj és csalódás érte, tömérdék vers és találmány született meg agyában, de mindezek csak változatok voltak az egy és örök témára, amelyet a műegyetem tanárai ebben a sírfeliratban foglaltak össze: Barnabás elzüllött.

Tízévi kóborlás után visszavágyott oda, ahol gyermekkorát töltötte, a Suliguli forrás körül susogó sötét, bólogató fejű, óriás tölgyek és örökké zöld, égremeredő fenyőfák közé. Az apja fából épült kastélya még állt; ember nem, csak baglyok és sasok, meg kemény zivatarok és téli fagyok elől menekülő szarvasok és vadmacskák lakták; néha egy-egy pásztor is odamenekült jeges esők, meg hófúvások elől. A kastély magasan állt a völgy felett, szélről védett katlanban, amely olyan volt, mint benyomott tetejű csúcsos oláh süveg: tölcsér a hegycsúcson. Suliguli akkor már egy Rosenthal nevű fiatal zsidó fakereskedő birtokában volt; Rosenthal előzőeken átengedte neki a bagolyvárat s Barnabás abban remetszkedett... új találmányának elméleti megszerkesztésén dolgozott és regényeket, meg verseket írt. A regények idegen név alatt, mint fordított művek jelentek meg pesti kiadóknál, mert így nagyobb volt a kelendőségük. A találmány nem jelent meg sehol és nem jelent meg soha, pedig Rosenthal úr a kísérletekhez apró pénzbefektetéseket sem tagadott meg. Alul a völgyben volt a Müller-féle üveghuta; oda járt be Barnabás és ott folytatta kísérleteit a hajlítható, törhetetlen és golyóálló üveg előállítás körül. A találmány a svájci Müller Franznak is nagyon tetszett. Papíron, sőt lombikban is kész volt az egész. De mire a nagyban való gyártás kipróbálására került volna a sor, Barnabás elkészült egy új, kétkötetes utópista regénnyel, amelynek címlapjára ausztráliai író nevét írta, akit még nem ismernek Európában. A regénnyel elutazott Pestre, eladta és árán jegyet vásárolt egy olasz kereskedelmi hajóra, amely négy hónapig járja a Földközi tengert s a spanyol és francia partokat.

Ebből a családból származott a bíró felesége, Grónay Ágnes, a fejedelmi termetű, gyáva és gyámoltalan asszony, Grónay-vérével való örökös hadakozásában a leghübb feleség és legönfeláldozóbb anya, mint ahogy sírja felett a márványkeresztben majd nyilván olvasható lesz.

Ágnes Svájcban nevelkedett, de a Zürichi tó mellett nem készült semmiféle gyakorlati életpályára; diplomát nem szerzett, festeni, zongorázni, kézimunkázni nem tanult meg többet, mint amennyi védhetetlenül ráragadt a tanuló órák alatt. Volt azonban egy titkos vágya, amely sokszor az egzaltáltság szélére sodorta kedélyét. Író akart lenni. Folyton írt. Verset, regényt, színdarabot, mindent, akárcsak bátyja, Grónay Barnabás. Sohasem tudta meg, hogy van-e tehetsége, mert mindent szemérmesen elrejtett. Később, tizenhétéves korában belefogott az Életem Könyvébe, - ilyen címet adott naplójának, - amelybe napról-napra belejegyezte gondolatait és élményeit. Társnői kinevették érte; ők inkább éltek, cselekedtek és felejtettek, szerettek, némelyik többször is és néha a katasztrófa határáig, de azt is elfelejtették. Ágnes érezte, hogy ez a szenvedélye kissé nevetséges. De ragaszkodott hozzá, mert ebben élte ki

életét, amely a naplóban tele volt bűnnel és bűnhődéssel, de a valóságban csendes, biztos és mocsoktalan maradt. Amikor András megkérte a kezét, megmutatta neki naplója köteteit és felszólította, hogy olvassa el. András kinevette. Csak azt lesz jogom elolvasni - mondta - amit ezentúl írsz. Ágnes nem erőltette. Boldog volt, hogy naplóját nem kell abbahagyni.

Azóta is minden esztendő meghozta a maga naplókötetét, de András sohasem kívánt azokba belepillantani. Addig vagyok boldog ember, amíg nem vagyok kíváncsi a feljegyzéseire, - gondolta magában és András mindezideig boldog ember volt. Ágnes eleinte minden szót azzal a gondolattal írt le, hogy azt András egyszer elolvassa; később, amikor látta, hogy erre nem kerül sor, sokkal szabadabban és őszintébben kezdte titkos gondolatait is feljegyezgetni; most már, hogy tizenhét év alatt egyszer sem kérték a naplóját, sokszor beteg vágy fogta el, hogy olyanokat írjon bele, amelyek megsemmisíthetnék nemcsak boldogságát, de talán az életét is. Megtörtént, hogy le is írta, olyankor keze reszketett és majdnem elájult az izgalomtól arra a gondolatra, hogy most, ebben a pillanatban betoppanhat András és nem is rossz szándékkal, csak úgy önfeledten föléje hajlik és szórakozottan elolvassa az utolsó sorokat. És azt olvasná abban:

„...Ma asszonyzsúr volt az alispánnénál. Én délután hat órától nyolcig Irénnel sugdostam egy sarokban, aki elmondta házaselete intimitásait. Égnek meredt minden hajamszála. Hát ilyen a szerelem? És András minderről semmit sem tud? Vagy csak velem szemben adja a tudatlant? Vagy neki talán nem is volt legényélete? Ezt szerettem volna Iréntől megkérdezni, mert ő mindent tud és mindenkiről mindent. De szentségtörésnek vettem (vagy talán csak félttem?) András nevét kiejteni abban a szörnyű lelki orgiában. Irén másokról is beszélt. Ő minden asszonynak tudja legtitkosabb bűneit, leánykori flirtjeit és házasságtöréseit. Borzasztó dolgokat hallottam. Ha csak a fele igaz - és úgy érzem, hogy igaz - akkor az egész város egy undorító nyilvánosház - hogy el ne felejtsem, Irén még azt is tudja, hogy a nős emberek közül kik járnak téli esték sötétjében a város végén levő örömtanyákra. A szeme pillantásával egymásután rámutatott a zsúron lévő hölgyekre. Ez már leánykorában továbbment a csókolózásnál; azt az ura kétszer meg akarta fojtani, mert megtudta, hogy katonatisztekkel mulatott Pesten; amannak (a város egyik legbüszkébb dámája) féltucat szeretője volt: orvos, két katonatiszt, országgyűlési képviselő, szolgabíró és fiatal jogász. A szolgabíró egyébként minden kávéházi felírónöbe szerelmes, kétszer ittas állapotban felvágta ereit egy-egy ocsmány bestiáért. A vármegyeházával szemben van a legénylakása. Nézd - súgta Irén - az ittlévő hölgyek közül (negyvenen voltak) tizenöt asszonyról tudom biztosan, hogy megfordult ebben a legénylakásban. A szoba ajtaján van egy lyuk és a szomszéd szobában lakik az uram hivatal-szolgája. A hivatalszolga, felesége, az asszony erdészbátyja, a férj sógora, sokszor négyen-öten föl váltva lesték az ott lefolyt jeleneteket. Nekem a feleség mondta el, aki vasalni jár hozzám. Másnak is elmondta s itt mindenki tud mindenkiről mindent, de valami szent szövetség alakult ki a házasságtörő asszonyok között. Itt mindenki tiszteli és utálja egymást, de mindenki csak a másikat tartja ringyónak. Én végignéztem az asszonyokon és - rettenő még csak leírni is - nem tudtam megvetni őket. Sőt úgy néztem rájuk, mint a koldus a milliomosokra. Ezek legalább tudnak valamit az életről és gazdagok, ha másban nem, a bűnben. Én nem szeretnék vétkezni, de bevallom, nem gyűlölöm, hanem csodálom és szinte szeretem a bűnt. Már az is kimondhatatlan kél: a mások meleg iszapjában henteregni. Édes, imádott, egyetlen András, te egyet elhibáztál. Látod, az élet úgy volna gyönyörű, ha mi ketten, tiszták és szemérmesek, hűek és tántoríthatatlanok, magunk között, mi ketten, igen, mi ketten egymásban a bűn minden édes rettenetességét megízlelnénk...”

Ilyeneket írt Ágnes az Élete könyvébe és emiatt sokszor véresre gyötörte magát a lelkiismeret-furdalásban. De nem semmisítette meg a szörnyű lapokat, sőt folyton fokozódó izgalommal várta, hogy András azokat egyszer elolvassa. Hogy mi történik akkor, nem tudta elképzelni. Talán belepusztul ő is, András is... de talán - hisz ő csak gondolatban romlott, tetteiben

makulátlan - talán valami csoda történik, életük kifordul a tengelyéből és egy viharos, gyötrelmes, pokoli meglepetésekkel teli új szerelem gyullad ki érzéseikben.

Ezek a hangulatok nyomban feltisztultak, ha András komoly, szép arcára nézett. Ha este nyolc órakor a ház ura belépett a kapun, Ágnes finom, előkelő arca megszelidült, szelid barna szeme jószágos és gyermekes tisztaságban felragyogott és ura elé szaladt, hogy csókkal üdvözlje.

Aztán megvacsoráztak és lefektették a gyerekeket. A ház elcsendesedett. És tizenegyre ők is lefeküdtek.

Elalvás előtt Ágnes azon gondolkozott, hogy a budapesti ujságok a perifériákat miért emlegetik mindig úgy, hogy a „romlatlan vidék”?

II.

Így volt ez tíz-tizennégy esztendő óta majdnem mindennap, de ma minden másképp történt. Ma a gyerekek is tovább maradnak fenn, apa, anya meg még éjfélkor is fel-alá járkáltak a kivilágított ablakok mögött. A család apraja-nagyja reszketett az izgalomtól. Amikor a kisebbeket, a tizennégyéves Pétert és Évát, akik ikrek voltak, bekergették a gyermekszobába, a legidősebb, a tizenhatéves István, hosszú előadást tartott nekik a római régiségtanból. A szabin nők elrablása különösen felizgatta fantáziájukat és Péterke fogadalmat tett, hogy ha Róma környékén esetleg megismétlődnék ez a barbár merénylet, ő Évikét az élete árán is megvédelmezi.

Éva csintalan mosollyal kérdezősködött:

- Hát ilyesmi még most is lehetséges?

Péter kérdően nézett a bátyjára, aki kissé zavarba jött, mert ő a római szokásokat csak a reneszánszig ismerte. Néhány pillanatig gondolkozott és aztán kijelentette:

- Az erkölcsök azóta lényegesen megszelidültek, de a déli népek temperamentuma ma is sokkal zabolátlanabb, mint, teszem, a skandinávoké.

Erre mind a hárman elaludtak.

A szülők is Itáliáról beszélgettek, mert holnap délután három órakor az egész család vonatra ül és hathetes útra indul a kék olasz ég alá.

Éjfélig csomagoltak, rendezgettek és éjfélkor Ágnes is lefeküdt. Közös hálósobájuk volt, szerelmes polgári házastársak régi szokása szerint. Csak éppen a két ágy nem volt egymás mellett, hanem a nagy, színes üveglablak mellett jobbra-balra, két félkörös falmélyedésben, mindegyik külön alkowban, amelyeket brokátfüggöny - főhercegi mükincs - gazdag drapériája tett puha kis fészekké.

Ágnes kinyújtózkodott az ágyban és lehúnyta a szemet. Arra gondolt, hogy holnap vagy holnapután meglátja a Péterffyekeket, mert útközben néhány napot Budapesten töltenek, hogy a gyerekek megismerjék a várost. Most már Gyula bácsi is ott él a család krónikása, a genealógus, akivel évek óta sűrű levélváltást folytat. Ki fogja vallasni. Elkéri tőle családtörténelmi munkáját, amelyen tíz év óta dolgozik. Istenem, mennyi féltve őrzött, elfelejtett és letagadott, régen is csak fülbe súgott, vagy csak papoknak meggyónt, főúri szalónokban becsületszó alatt továbbadott regényes adat lehet az ő kéziratában! Micsoda banya! Mennyi hősi kaland, nagyúri bűn, szerelmes botlás, nagylelkű tett és kicsinyes szándék, gyermekes hóbort és ostoba rögeszme lehet a banya fenekén! Oh, ha ő egyszer leszállhatna abba a bányába! A Péterffy-Grónay családnak, amelyben oly sok az összeházasodás, viharos multja van, csak eltitkolják,

mert restellik a hiú és szégyenlős utódok. Gyula bácsi egyszer azt írta neki: a Péterffy-család olyan, mint a tenger: szélességében és mélységében végtelen óceán; én el tudok igazodni ezen a roppant vízen, amelynek sem előttem, sem a hátam mögött nem látom a partját; felülete sima, mint a tükör és mozdulatlan, mint a Holt tenger tükre; sűrű és nehéz ez a víz, egy-egy kis szellő meg sem tudja fodrozni, csak a legnagyobb viharok alatt vet hullámokat, de akkor a hullámok az egekig csapnak. Azonban a mélyben, a tenger fenekén állandóan dúlnak a viharok. Ott egy elsüllyedt világ nyüzsög és én le tudok szállni a mélybe is, de nem akarok lerángatni oda senkit, mert senkinek semmi köze a mi életünkhöz.

Hát a családtörténetben nem lesz szó efajta viharokról, sajnos. De neki Gyula bácsi bizonyára elmond egyet-mást. Óh, minden Péterffynek megvan a maga regénye, csak neki olyan untató és üres az élete! Most azonban elutazik Olaszországba. Belenéz a világ, a nagy élet, a szépségek és bűnök ragyogó panorámájába egy kis titkos kémlelőn keresztül, az ura háta mögül és hálókocsi, képek, szobrok, régi paloták, tenger, kék égboltozat, milánói Scala, római húsvét, mindezek izgató elképzelése közben úgy érezte, hogy na, most nyílik meg számára a csodák kertje s most kezdődik az ő igazi élete.

Ágnes felemelkedett és tekintetével az urát kereste. Széles és fehér válláról lecsúszott csipkés hálóinge és szabadon hagyta egyik mellét, amely asszonyosan buja és gazdag volt, de amellett duzzadt és feszes, mintha nem is szoptatott volna három gyermeket.

András a pipereasztal előtt ült, a faligertya alatt és egy vaskos könyvből olvasgatott.

- András! - suttopta az asszony.

A férfi felriadt és szemérmesen kapta el tekintetét az asszony fehéren villogó melléről. Ezt a mozdulatot Ágnes is észrevette és ijedten fedte be magát.

- András, maga a bibliát olvassa?

- Igen.

- Jöjjön, feküdjék le.

András betette a könyvet és vetkőzni kezdett.

- Nem tud aludni? - kérdezte feleségétől.

- Tudja, min gondolkodom?

- Hogy nem felejtett-e ki valamit a csomagolásnál.

- Nem. Arra gondolok, hogy megkapja-e a kinevezését.

Arról volt szó, hogy András beadta kérvényét a budapesti királyi táblán megüresedett két bírói állás egyikére. Nem szívesen tette. Nem is tudta, komolyan vegye-e a pályázatot; ő Máramarosszigeten szeretett volna maradni élete végéig. A vadgesztenye-allée és a hozzátartozó kis kastély miatt. Úgy gondolta, hogy a törvényszéki elnököt egyszer majd kinevezik táblai elnöknek vagy kúriai bírónak s akkor ő lesz az utódja. De az elnök esküdjözik, hogy nem megy el sehová, irtózik a nagyvárostól, még az igazságügyminiszterségért sem hagyná el izaparti gyümölcsöskertjét és itt akar meghalni, ahol apja kincstári igazgató volt. András tehát beadta a kérvényt, mert akármilyen gyönyörű a főhercegi kastély s a vadgesztenyés allée, a karrierjéről nincs joga lemondani. Elmegy Pestre táblabírónak a családja kedvéért s aztán... Aztán csak történik valami. Ha más nem, valami csoda. A kormány megbukik, a főispán elmegy, vagy államtitkár lesz s akkor ő felajánlja szolgálatait... vagy így, vagy úgy, de valahogy csak visszakerül az ő pompás kis kúriájába. Most azt kérdezi tőle Ágnes, hogy mit gondol, kinevezik-e őt Pestre táblai bírónak? Miért? Ágnes annyira odakíváncsozik? Ágnes unatkozik?

Kedvetlenül felelt:

- Tulajdonképpen nem is valószínű.
- Mi?
- Hogy kineveznek.
- Igazán? Félsz? Te! Ha akarod, én szólok a pesti Péterffyeknek.
- Van is azoknak befolyásuk! - dörmögött a férfi. - A Péterffyek letörtek.
- Anyagilag igen. De befolyásuk van.
- Nagyon rosszul tennéd - felelte András mogorván, de kissé határozatlanul.

Ágnes vérszemet kapott.

- Úgyis meg kell látogatnunk Klemát - folytatta hirtelen. - Az esküvőnk óta nem láttuk szegényt. Meg sem ismernénk, ha úgy véletlenül Pesten találkoznánk vele.
- Nyilván lármáshangú, őszfejű, szigorú vénasszony lett a boldogtalanból.
- Legfeljebb tíz évvel idősebb, mint én.
- De már ezelőtt tizenöt évvel olyan volt, mint egy huszárkapitány. Azóta özvegységben élt, tehát most olyan, mint egy nyugalmazott táborszernagy. Ismerem az efajta keserű matrónatípust.

András nem szerette a Péterffyeket. Nem is igen ismerte őket. Ő korán árvaságra jutott, valami családi alapítványból elvégezte a középiskoláit és attól kezdve saját lábán járt, maga kereste kenyerét és soha egyetlen Péterffynek nem volt a terhére. Rengeteg Péterffy élt pedig az országban, közöttük jómódú, sőt gazdag emberek, vagy ha nem is gazdagok, de nagyon befolyásosak és rettentően előkelőek. Grónay-rokon is volt vagy egy féltucat család. Azokkal sem érintkezett. Zárkózott és gőgös lelke nem tűrte, hogy mint szegény atyafit kezeljék, pedig nem is volt soha alkalma, hogy ezt tapasztalja. Amit egyáltalán tud a két familiáról, azt is Ágnestől tudja. Ágnes szenvedélyes levelező volt. Majdnem minden rokonnal megpróbálta a barátkozást. A legtöbb nem is válaszolt soha. Ágnes azt mondta, hogy ez nem gőg, vagy szeretetlenség, egyszerűen csak magyarok betegsége, lomhaság, halogatás máról-holnapra, amíg csak el nem szégyenlik maguk és inkább úgy tesznek, mintha a levél elveszett volna a postán. Csak Pestről jött néha levél, Klema nénitől, aki úgylátszik, modern és friss szellemű asszony és sok öreg írás Péterffy Gyula bácsitól, aki mindig családi krónikákkal és genealógiai táblázatokkal kedveskedik sógorasszonyának.

András nem kért részt ebből a családi barátkozásból, de nem is ellenezte. Ágnes azonban tudta, hogy Klemát még András is csodálja és tiszteli - titokban. Ezért most, ott a főhercegi ágyban, az utazás előtt nyíltan akart erről a dologról beszélni.

- Te most mindenkire haragszol. Pedig tudod, hogy igazságtalan vagy. Amikor Klema ura hirtelen meghalt, egyedül maradt a kislányával...
- Hogy is hívják azt?
- Mária.
- Hány éves lehet?
- Huszonkettő... igen... hatéves mult, amikor az apja meghalt... nohát, Klema maga sem volt még akkor harmincéves... és a saját kétezer holdjából a boldogult Antal bácsi másfélezret már elusztatott... Szerencse, hogy megmaradt az ugocsai szőlő.

- Borzasztó, hogy ezek a Grónay-Péterffy-féle kiskirályok mind, hogy elpocsékolják az ősi birtokukat! - fakadt ki felháborodva a törvényszéki bíró.

- De nagyeszű és nagyszívű legények, furcsa, kedves, gőgös, pompás figurák, valóságos romantikus hősök voltak valamennyien.

- Kártyások, szoknyavadászok, agarászó, borivó, lovagló, táncoló naplopók, hetyke és szentimentális kamaszok még deres fejjel is, akik egész életükben nem dolgoztak egy hónapravalót és nem kerestek annyit, mint amennyit egy tisztújításon eltivornyáztak.

- De Klema...

- Klema néniről is azt mondják, hogy bogaras, különc, ellenszenves dáma. Hogy amióta özvegy lett, Budapesten szállodát nyitott...

Ágnes erre a kijelentésre sírva fakadt. Most már a könnyeivel akarta legyőzni Andrást.

- Szállodát nyitott? Jellemző, hogy mi külön-külön és egyetemlegesen mind büszkék vagyunk a nevünkre, de azon túl egymás miatt akár rakásra pusztulhatunk. Legendája minden családi ágnak, minden kis kúriának, minden Grónaynak és minden Péterffynek van, nekünk, - úgy látszik - csak a mendemondákban telik gyönyörűségünk, a valóságra nem vagyunk kíváncsiak soha. Nem is ismerjük egymást, csak a gyászjelentésekből, amelyeken Gyula bácsi szokta összeállítani a családfát. Klema néni például a legkedvesebb és egyben a legpompásabb úri dáma, aki valaha élt. A megmaradt ötszáz holdjából gyönyörűen fenn tudja tartani a Grónay-név fényes nimbuszát. A pesti kúria valóságos családi azilum. Klema néni végtelenül szereti az atyafiságát. Minden Grónay vagy Péterffy az ő házában száll meg, ha Pesten tölti a farsangot, vagy odaviszi az ügyes-bajos dolga. Klema néni háza minden rokonnak nyitva van és azért hálából Péterffy-szállodának csúfolja az atyafiság.

- Szép társaság lehet.

- Ne bántsd őket, - könyörgött Ágnes. - Nem rossz emberek azok, csak szerencsétlenek.

- Ingyenélők, naplopók, rokonlátogató élősdiak - mormogta András, de ellágyultan nézett maga elé. Ágnes ezt nem vette észre és halálra rémült.

- Igen - szepegte bűnbánóan.

András meghatódott ezen a megalázkodáson. Hogy a szívéből feltörő elérékenyedést elpalástolja, hirtelen ráförmedt Ágnesre:

- Igen? Nohát, nem szép tőled, hogy meg sem véded a fajtádat.

- András! - rimánkodott az asszony és odabújt az urához.

András szórakozottan megsímogatta.

- Tiltakoznod kellett volna az ellen, hogy a Péterffyek élősdiak és a Grónayak naplopók. Azt kellett volna mondanod, hogy tékozlók voltak ugyan, de szépen éltek. Igazuk volt. Kiskirályok voltak. Nagy hitbizománynak tartották az országot, amely holtig, sőt minden ivadékuk holtáig ellátta őket azzal a csekélységgel, amelyre szükségük volt: étel-ital, négyesfogat, hátsló, puska, bor, dohány, díszmagyar és egy kis költség követválasztásra és lakodalomra... erről volt csak szó, csekélység az egész. Meg hogy nem is volt miért gyötörni magukat, mikor az Úristen, egy külön Magyarok Istene, úgyis mannával táplálta őket, amelyet kiapadhatatlan bőségben hullatott a tejjel és mézzel folyó Kánaán földjére. Úgy bizony, valami effélével kellett volna mentgetni őket, ha csakugyan szereted a Péterffyeket.

Néhány pillanatig hallgattak. Aztán az asszony hirtelen megszólalt, mert nem tudta, hogy az ura őszintén beszél-e, vagy gúnyolódik.

- András, te nagyon rosszkedvű vagy és haragszol rám.

- Felizgat ez az utazás. És a pályázat is. Restelném, ha mellőznének...

Kicsit habozott, kicsit tusakodott magával, aztán felkelt az ágyból, a feleségéhez ment és megcsókolta Ágnes forró ajkát.

- Mindegy. Semmi sem fontos, csak hogy a gyerekek boldogok legyenek és mi szeressük egymást, édes angyalom. No, most fordulj a fal felé és Isten nevében aludjál szépen.

- András, nagyon szeretlek - suttogta az asszony.

- Én is! Jó éjszakát.

- Nem, ne aludjál még. Gyere ide hozzám. Én olyan boldog vagyok. Csókolj meg!

- Holnap korán kell felkelnünk, szívem.

- Mindegy. Én úgy szeretlek, András, hogy minden pillanatban meg tudnék érted halni.

- Édes!

- Csókolj meg!

És sokáig nem aludtak el aznap a bíró schönbrunni sárgára festett, duplatetős kúriájában.

III.

Három napot töltöttek Budapesten. Ezalatt kétszer voltak színházban, beszaladgálták a múzeumokat, tavaszi felöltőket vettek Ágnesnek és a gyerekeknek. Holtra fáradtak és a városból nem láttak semmit, mert folyton zuhogott az eső. Harmadik nap elhatározták, hogy meglátogatják a Péterffyeket.

Az új tavaszi felöltők megjelentek Grónay Antalné Péterffy Klema múzeumuccai palotája előtt. A bejáratnál megálltak és megcsodálták a nagy, szürke saroképületet.

- Gyönyörű! - szaladt ki Ágnes száján a bámulat, amelybe kevéske irigység is keveredett öntudatlanul.

- Kaszánya - vonta vállát András - nem laknék benne szívesen.

De őt magát is meglepte az előkelő és finom környezet. Ez - úgylátszik - arisztokrata-negyed, mert Klema házának kapuja mellett kis portásfülke van s a fülke ablaka alatt, az ucca aszfalt gyalogjáróján, aranyzsinóros kék sapkában, komor fenséggel borotváltképu portás szívja a szivarját. Ezen a környéken jó vidéki arcú mágnáscselédek üldögélnek székeken a paloták előtt - halk, finom, árnyas, hűvös oázis ez a Szaharában - ahová a tikkadt, piszkos nagyvárosi lihegésből, a pénz verejtékes hajszolásából, a nyomor durva orgiáiból, a vagyon és a koldus-szegénység orcátlan erőszakoskodásából semmi sem jut el. Nagy, öreg hársfák jószagú koronái hajladoznak ki kőkerítéseken át az aszfaltos gyalogjáróra. Kis gyermekek önfeledten bámészkodnak el a mezítelen bronzszobrokon, a grófi kapuk fafaragásain és az urasági hintó elhízott, nehéz lovai megtorpannak egy-egy ilyen nyitottszájú, ibolyaszemmel ábrándozó emberke előtt. Kitér a hintó, az öreg kocsis jóságosan mosolyog, a francia kisasszony felsikolt, a gyermek csodálkozik az ijedtségen és természetesnek találja, hogy itt mindenki meghódol neki. Itt szeretik, becézzetik, megtisztelik és védelmezik egymást, az emberek, mivel hogy szeretetre, becézzetésre és védelemre jómódja és meglegedettsége miatt senki sem szorult.

A portás az első emeletre küldte a látogatókat. A lépcsőn piros velourszőnyeg, a fordulónál antik faragott fapadok a falmélyedésben. Ólomkarikás, festett üvegablakokon át szűrődik be a tágas udvar világossága.

- Jó szaga van ennek a háznak - jegyezte meg Ágnes - igazi úri-szaga. Péterffy-szaga. - Gyerekek, szépen köszönjete.

Kicsit megilletődve nyitottak be az előszobába. Vén inas fogadta s a hallba vezette a vendégeket. Ott volt az egész család, éppen ebéd után való feketéjüket szürcsölgették.

Klema anyja, özvegy Péterffy Lőrincné volt a ház fejedelemasszonya. Gyula bácsi leveleiből Ágnes már tudta, hogy Krisztina néni ura, tizenöt éve halott, legidősebb fia volt a dunántúli oligarchának, Péterffy Imrének, aki arról volt nevezetes, hogy egész életében nem aludt olyan házban, amely nem volt az övé, nem járt, csak a saját fogatán, nem evett, csak a saját jószága húsból s ha úgy fordult, hogy utaznia kellett, túl a birtokai és kastélyai és falui határán, akkor megvette a házat, a szőlőt, a birtokot, ahol megéhezett, vagy elálmosodott. Erre azonban ritkán került a sor, először azért, mert a fél Baranyamegye az ő birtoka volt, másodszor, mert a vármegyét nem hagyta el soha, harmadszor, mert ha egyik birtokáról a másikra utazott, egész udvari kíséret, szekerek sora, valóságos gulya és birkanyáj kísérte, mint a középkori fejedelmeket.

Ágnes a híres mindszei nábobra gondolt, akitől három fia: Lőrinc, Alajos és Gyula egyenként ötvenezer holdat örökölt a múlt század végén. Másfélszázezer hold! Egész kis királyság! De a fele erdő, a másik fele pedig árterület, nádas, vadvizes, zsombékos ingovány, pompás vadászterületek, amelyek ellátták a konyhát. Szántóföld csak a kastélyok körül és Mindszei, Szentlőrinc, Bükkösd falvak határában, mindössze néhány ezer hold. Alajos kapta Mindszeit, Lőrinc Szentlőrincet, Gyula Bükkösöt, de most már minden birtok idegen kézen van, csak a mindszei kastély és park maradt meg valahogy Alajos fia, Miklós birtokában. Azt is tudta Ágnes, hogy az öreg nábob embergyűlölő volt és még a családja tagjait, még saját fiait sem szívelte maga körül. Lőrinc Pesten élt, Alajos Bécsben gárdista volt és a boszniai hadjáratban, mint ezredes, Mária Terézia-rendet és báróságot kapott, Gyula pedig a bükkösdi kastélyban remetéskedett.

Ágnes körülnézett. Meglátta a ház fejedelemasszonyát.

Lőrinc özvegyének, a hetvenhatesztendős szép, finom, fehérarcú Krisztinának kissé meggyöngült a hallása, elhasználódtak az életerői, majdnem az egész napot átaludta és leánya ebédlőjéből tolókoszin vagy hordszéken vitette magát kis budoárjába. És élte a maga szép, halk, szelid és kényelmes úri életét, szertartásosan és előkelően. Nem csodálkozott, sőt természetesnek találta, hogy a ház mindig tele van vendéggel.

- A rokonok rátalálnak egymásra - állapította meg gyengéd mosollyal - s jó is, ha ebben a Babylonban összebújnak. A Péterffyek miért járjanak szállodába? Hála Istennek, van itt számukra hely elegendő.

Pedig a Péterffyek nem jószántukból népesítették be Klementina penzióját. Háromfelől, Erdélyből, a Dunántúlról és a Felvidékről szállingóztak Pestre. Különböző, furcsa és egymásnak idegen rokonok: de a története ugyanaz valamennyinek. Gyakran hivatkoztak és többnyire nagyon büszkék szoktak lenni egymásra, de megtörtént, hogy a legközelebbi atyafiak sem ismerték meg egymást, ha Pesten az Uri-Casinóban, vagy a pártkörben találkoztak. Igaz, hogy ez utóbbi helyen csak elvétve akadt össze két-két Péterffy-ivadék: hagyomány volt a Péterffyeknél, hogy lehetőleg mindegyikük más-más politikai pártban mentette a hazát. De az okok, amelyek ősi kúriájukból kimozdították őket, majdnem mindig ugyanazok voltak. Néhány rossz esztendő, marhavész, szárazság, áradás szeptemberben, korai fagy, a bérlő megszökik, az ötszáz holdból lett kettő, a kettőből egy kis vidéki kúria, abból néhány év múlva

szerény kis nyugdíj a vármegyétől, egyszóval a Péterffyek felkerültek Pestre, itt egy ideig előkelő hotelokban laktak, jártak a Casinóba és lóversenyre, szorgalmasan kártyáztak, végül bekéredztek Klementina penziójába.

Ott szépen kipihenték az életet.

A mindszei nábob második fia, Gyula, aggregény volt. A nyolcvanas évek elején meg akart házasodni, de nagybátyja, Péterffy György baranyavármegyei főlevéltárnok erről lebeszélte. Az öreg úr a saját élete tragédiáján keresztül nézte a dolgot s öccsét könnyű volt a házasság tervétől elriasztani. Gyulának azonban, mint aggregénynek is sikerült a vagyonát eltékozolnia. Ezek után nem csoda, hogy bátyját egyebekben is mintaképül vette: maga is archivárius és genealógus lett; nemesi oklevelekben őseit kutatva, folyton a történelmi múlt kódében járt-kelt tétován, régi ismerősök, szomorú, de már megpihent és kiengesztelődött Péterffyek között. Két éve lakik Klemánál s élete hátralevő részét a Péterffy-család történetének megírására szánta.

Utána jött Lajos, volt balpárti képviselő és földbirtokos, majd tavaly megérkezett az áldott családi kikötő révébe Sándor is, a főszolgabíró.

Lajos birtoka Erdélyben, Kolozs vármegyében, Kolozsvártól egy jó futamodásra volt. Mind-össze háromszáz hold, amely az apja nyolcszáz holdjából maradt. Jött néhány rossz esztendő, négy-öt követválasztás, az erdélyi Péterffyek mindig Kossuth pártján voltak, leégés, áradás, marhavész, korai fagy, filoxera, bérlője megszökött, felesége meghalt, egyetlen fia Ákos most készül az ügyvédi vizsgára s most itt van a Péterffy-penzió egy udvari szobájában. De nem búsul a sorsán. Széles válllaival és zömök természetével díszmagyarban nagyon hasonlított rablólovag és török-német-öldöklő őseihez és rekedt, asztmás hangján mindig úgy dörög, mint aki mindenkiben kémet, labancot, hazaárulót vagy bécsi lakájt sejdít.

Annál szelídebb ember volt Sándor, a főszolgabíró, a rózsásarcú, kopasz aggregény, a négy-szögletesre nyírt, keskeny, összakállú császári és királyi kamarás, az öreg dandy, akit finom öltözködése s jobb szemén csillogó monoklija révén Pesten mindenki ismert. Neki is volt néhány holdacskája, de jött a rossz esztendő, szárazság, áradás, követválasztás és tisztújítás, némi uzsorakölcsön, egy-két kártyacsata... hiába, azért Péterffy volt ő is, aranyos, hűséges, tisztaszívű magyar, finnyás ízlésű, nagyuras, kormánypárti, de duzzogó hazafi, aki nem bocsátotta meg a vármegyének - Szatmár vármegyének - a rokonainak, a magyaroknak s az Úristennek, aki a magyarok gondját viseli, - hogy a legutóbbi tisztújításnál alispánnak nem őt, hanem egy Újfalussyt választottak meg.

Amikor Ágnesék beléptek a hallba, a Péterffyek egy percre elhallgattak. Komoly, ünnepélyes, de feszes és várakozó állást foglaltak el a vendégekkel szemben. Klema felugrott és megcsókolta őket.

Gyula, az archivárius egy pillanatra eltűnt s aztán pepita nadrágban, nagy fekete aktatáskával a hóna alatt visszajött és szó nélkül odatelepedett Ágnes oldalára. Úgylátszik, kevésbeszédű ember az öreg úr, csak írni szeret véghetetlen hosszú leveleket.

Ágnes ijedten nézte az öreg tudóst. Gyula a hetvenedik éve felé közeledik. Nagyon magas és túlságosan sovány. A haja sárga, mint a régi oklevelek. A bajusza is sárga. Szőke volt hajdanában, most olyan, mint a sár. Sem nem hullik nagyon, sem nem őszül fehérre. A bőre ráncos, petyhüdt, fénytelen, az is sárszínű és barázdás, millió ránc. Az egész ember száraz, vértelen, sárga, ha kiegyenesedik vagy leül, szinte recseg, ropog, mint a pergament. Orra lapos, széles. Szájában hamis fogsor, a fogai is sárgák, öreg, bő zsakettja lötyög a testén, kockás, pepita nadrágja is ijesztően bő s mintha egész üres volna. Ágnes úgy érezte, hogy Gyula már nem is ember, csak állványa egy nagy fekete aktatáskának, amelyben évszámok és nevek és család-

fák vannak elskatulyázva. Kétlábú, kétkarú, mozgó és beszélő nemesi almanach, talán Kempelen Farkas állította össze...

Ekkor a hall félköralakú emelvényéről felröppent egy finom, elhaló, de édes csengésű hang.

- Gyula, mondja el csak a vendégeknek, hogy levelet kaptunk Amerikából.

Ágnes megrezzent. Az emelvényen ott ült a hetvenötéves Krisztina, minden Péterffyeknek hódolattal körülvelt nagymamája, alacsony tolókoksin.

Ez a hetvenhatéves asszony még mindig szép volt és hófehér vékonyságában mintha csupa lélek, emlék, sejtelen és titok volna. Fekete ruhája, fekete selyemkendője, nagy, virágos selyemszövetű karosszékre besüppedt fekete felhő; arca lágy, fehér folt; kicsiny, keskeny, gyengéd, vértelen. Kék szeme majdnem mindig lehúnyva. Amikor felvetette, kiragyogott az arca és lelket kapott a fekete hullámok fölött imbolygó fehér felhőcske: öreg jóságos fehér arcocskája.

- Amerikából? - kérdezte gépiesen Ágnes.

- A gróf írt - felelte kelletlenül Gyula...

Ágnes emlékezett arra, hogy gyermekkorában sokat hallott a Péterffy-család grófi ágáról, amellyel minden Péterffy és minden Grónay kötelességének tartotta, hogy haragot tartson. Éppen meg akarta kérdezni, hogy melyik grófról van szó, amikor újra felcsendült a nagymama hangja.

- Hol is hagyta el az előbb? Családunk a XVI. században szakadt háromfelé?

- A tizenhatodik század közepén - ismétli Gyula, Péter volt az ősapánk. Vissza tudnék menni egész a tatárjárásig, Béla király telepítéséig... sőt tovább is, de ez nem érdekli magát...

- Óh, óh, ha eszembe tudnám tartani...

- Megírtam. A Genealógiai Közleményekben olvashatja.

- Milyen érdekes! - ismételte a nagymama különös, énekes hanghordozással, amellyel a régi párizsi színpadi deklamációt utánozta, - a gróf melyik ágból való?

Gyula kedvetlenül válaszolt.

- Ő is a Dunántúlról való.

- Rokonunk nekünk?

- Csak nemzetség szerint. - Vérség és egyházjog értelmében már nem.

- Roppant érdekes. Boldogult fivéred, Lőrinc, szegény, jó uram, gyűlölte a gróf édesapját. Azt is Tamásnak hívták.

- A dunántúli ág főnemesi vonalán minden elsőszülöttet Tamásnak hívtak - jegyezte meg Gyula.

- Roppant érdekes! - csodálkozott Krisztina. - A gróf apja szép, finom, osztrák gavallér volt. Titkos tanácsos, a Lipót-rend nagykeresztese, aranygyapjas, a király sakkpartnere. Olyan szakállt hordott, mint Ferencz József.

Lajosból kitört az elfojtott ellenszenv.

- Ferencz József-szakáll! Úgy van, az volt a tábornok úr őexcellenciája. Vén roué, adósságcsináló, kártyás és házasságtörési botrányok hőse, Ferencz József-szakáll! A fia sem volt különb.

Krisztina legyintett a bal kezében tartott fekete selyem-legyezőjével. Azután a kezéből hallócsövet formált és közelebb hajolt Gyulához.

- Mit mondtál a fiáról?

- Hogy az is léha, osztrák katonatiszt volt és semmi más - legyintett amaz megvetőleg.

Hirtelen megszólalt Lajos.

- Kétes egzisztencia. Az apja muszkavezető volt és a grófi rangot Metternichtől kapta. Hazaáruló.

Lajos függetlenségi párti meggyőződésére költötte el a kis erdélyi birtokot. Olyan is volt, mint egy pirosarcú, jótorkú, dühösbeszédű, de lágyszívű negyvennyolcas kortes. Vastag bajuszát feketére festette, amitől tíz évvel idősebbnek látszott. Rengeteget evett és derekasan ivott. Sokat köhögött, asztmás volt és napjában többször kijelentette, nem is tudni, mire: hazaáruló.

Most a grófra és apjára értette, máskor csak úgy általánosságban. Gyakran igaza is volt.

Krisztinának fájt ez a gyűlölködő hang. Szelíden megintette őket.

- A halottakat ne bántsátok. És bocsássatok meg az eleveneknek.

- Megbocsájtok - dörögte Lajos, csak ne tolakodjanak közénk.

Ezt a nagymama nem hallotta és tovább fűzte a neki nagyon érdekes témát.

- Tudja-e, kedves Gyula, hogy a tábornok Klementinát szerette volna menyéül?

- Klemát?

- Igen. Őt szerette volna Tommyval elvételni.

- A fiával?

- Akkor még dragonyoshadnagy volt Bécsben.

Lajos közbeszólt:

- Tolakodni próbált a Ferenc József-szakáll.

Krisztina csendesesen rázogatta a fejét.

- Csak békülni, csak engesztelni. Követséget küldött hozzám, hogy szeretné a fiát Klemicánkkal összeházasítani. A fiatal grófot 1889 december 29-én láttam egy bécsi bálon. Égszínkék Waffenrockja volt és rózsás arca, mint egy udvarhölgynek. Igen, igen ő volt, ugyanaz, aki most hazajön Amerikából. Hej, hej, régi szép idők! Azóta már persze meglelt ember lehet. Akkor karcsú volt, szőke, leányos, ruganyos, alig valamivel magasabb a közepesnél. Kitűnő táncos, nagyszerű lovas, mégis olyan törekenynek látszott. Még bajusza sem volt. De szeretném látni!...

A nagymama égre emelte a szemét. Olyan volt, mint egy imádkozó szent.

Gyula likórt ivott és az aktatáskájában kotorászott. Aztán Ágnes felé fordult magyarázólag:

- Arról van szó, hogy ez a Tamás gróf most levelet írt Amerikából. Haza akar jönni. Elengedném neki. Soha életében nem volt úriember.

Lajos epésen szidta a hazaárulókat.

A nagymama egészen elsüllyedt az emlékeiben.

- Megvallom, nagyon szeretném látni. Ismerem a történetét. És jól emlékszem égszínkék Waffenrockjára. 1889... Még abban az évben, éppen Szilveszter napján, meg is halt az apja, az aranygyapjas gróf. Bátyátok, Lőrinc, szegény boldogult férjem, hallani sem akart a házasságról. A fiatal Tamás aztán egy olasz marquise-t vett el feleségül. A marquise ragyogó, fekete-szemű szépség volt... túlságosan fekete volt a szeme... ti persze ezt nem értitek. A marquise

húszéves volt, a férje huszonnégyszáz. Egy esztendeig tartottak a mézeshetek... gyémántfekete, villámló, nagy szeme volt a marquisenék... nem csodálom, hogy esztendő múlva megtörtént a tragédia. Sokszor elmeséltem Máriának.

Lajos meghökkenve kapta fel a fejét. Egészen belesárgult az ijedtségbe. A nagymama füléhez hajolt:

- Azt rosszul tetted, Krisztina. Máriának úgyis túlságosan izgatott a fantáziája. Nagyon félttem őt a te regényes visszaemlékezéseidtől.

Krisztina csendesen ingatta fejét.

- Nem regény az, Lajos. Tamás, aki akkor kapta meg a második csillagot, egy átvirrasztott éjszaka után, nagy kártyaveszteség terhével a lelkén, mámorosan, fáradtan, ahogy déltájban hazavánszorgott, feleségét egy diplomata karjai között találta.

- Botrány - csattant fel Lajos hangja, mintha egy hordó tetején Tisza Kálmán hazaárvadásait szedte volna rendre követválasztáskor. - Bocsánatot kérek, botrány és gyalázat. Remélem, a boldogtalan fickó keresztülszúrta a paráználkodót?

Ágnes szívdobogva leste a nagymama szavát.

- Nem. Huszonnégyszázéves volt, karcsú, sápadt, ideges, rózsásarcú és kártyás és aznap sokat vesztett. Fiatal életét attól kezdve, hogy kikerült a Teréziánumból, asszonyok karjában, kártyabarlangok és hercegi szalónok illatos fertőjében töltötte, együgyű volt, léha és ártatlan. És a helyzet, amelybe most belesodródott, olyan volt, amilyenre sem az apja lakájai, sem a nyelvmester, sem a hadapródiskola tanárai nem adtak útbaigazítást, ennél fogva nem tudott felháborodni, megdühödni, csak zavarba jött, elcsodálkozott, hogy ilyesmi is megtörténhetik, megijedt, megfagyott a vére...

- Undorító! - fakadt ki Lajos megvetéssel.

- Ilyen szörnyűség láttára te, Lajos, kivégzed a bűnösöket. Elpusztítod őket, mert hatalmad ellen fellázadt gyalázatos merénylet látsz bennök.

Ágnes arra gondolt, hogy András is így cselekednék.

- Igazságot teszek...

- És bosszút állasz. Mert sok a véred és gögös vagy és önző.

- Férfi!

- Igen. De olyan is van, aki az ilyesmin annyira elszörnyed, hogy moccanni sem tud. Nem érti, hogyan szakadhat rá ilyen förtelmes gyalázat. És úgy tesz, mint a fiatal Tommy tette.

- Gyáván megfutamodik.

- Igen. Megfut az élet elől. Nem is jut eszébe, hogy kirántsa a kardját, mert nem a bűn döbbsenti meg, hanem a szerencsétlenség, amellyel a bűn elborította.

Ágnes elsápadt és a torkában érezte a szíve dobogását.

- Megölni a házasságtörő némbert! - makacskodott Lajos. - Bocsánatot kérek, lelőni, mint a kutyát!

Gyula felhörpintett egy pohár konyakot, arcán megrándult az ezer finom ránc, mintha mondani akart volna valamit, de aztán abbahagyta, hosszú, sárga, csontos kezével legyintett egyet s újra visszamerült a XVI. századba, ahol elhagyta az ősök felsorolását. Hangtalanul mozgott az ajka, ahogy a neveket visszaidézte emlékezetébe.

Krisztina pedig befejezte a kis gróf történetét.

- Tommy elrohant és mellbelőtte magát.

Ágnesnek kiszaladt a száján:

- Szegényke.

Aztán ijedten nézett az urára. András némán és mereven ült egy karosszékekben s tekintetét lassan körülhordozta Péterffyeken. Látszott, hogy nem nagyon tetszenek neki.

Lajos hirtelen fellobbant és Krisztina felé szócsövet csinált a tenyeréből:

- És te ilyeneket szoktál mesélni Máriának?

A nagymama zavartalanul folytatta.

- A kis gróf nem halt meg, felépült, aztán kiment Amerikába.

- Kiszökött - javította ki Lajos. - Szégyelte a gyávaságát...

Ágnes érezte, hogy elpirul és zavartan nézett az urára.

Krisztina sajnálkozva tette hozzá.

- Mi minden történhetett ott vele, míg milliomos lett a boldogtalan!

- Bocsánatot kérek - hörögte Lajos meggyőződéssel. - Ez a legocsmányabb az egész emberben.

- És dühösen, kihívóan éppen Andrásra nézett, várva, hogy ez a jött-ment rokon merészelne-e netalán neki ellentmondani?

Lajos minduntalan bocsánatot kért, de ez a bocsánatkérés oly harsányul, oly fenyegetőleg, olyan dühös türelmetlenséggel dördült el, mintha le akart volna vele valakit gazemberezni. Valakit, vagy mindenkit, aki nem ugyanazt gondolja, amit ő. A család ezt már észre sem vette. A bocsánatkérést, mint a káromkodás egy különös és egyéni fajtáját ráírta Lajos vérmérsékletének számlájára. Ágnes azonban megrezsent és aggódva nézett az urára. Nem csodálta volna, ha András felugrik és segédek után szalad, hogy provokáltassa a sértegetőt. De András, mintha nem is hallotta volna, hogy mit beszélnek a Péterffyek. Ágnes, életében először, most úgy vette észre, hogy az ura unatkozik.

És igaza volt neki. András, az unalmas ember még soha nem unatkozott, de most sűrűn és reménytelenül ásított nagyokat.

Nem történt semmi. A társalgás elhalkult és Ágnes egyszercsak észrevette, hogy a nagymama féloldalt hanyatlik a szék karfájára, kezéből kiesik a legyező és csendesen elalszik.

Ezen sem csodálkozott senki, csak bejött István, a komornyik és óvatosan kitolta a szobából nagymama kocsiját.

Klema gyengéd tekintettel követte a kocsit, míg csak el nem tűnt a szárnyas ajtó mögött.

- István a nagymama dajkája - mosolygott Ágnes felé.

- Hol szereztétek?

- Sándor apjánál volt alispáni hajdu. Most az én cselédségem feje. Úgy rendelkezik a szobalányokkal, szakácsnéval, inassal, bejáró asszonnyal és mosogató leányokkal, mint egy udvarmester valamelyik püspöki aulában. Ha Krisztina kikocsizik, úgy ül a kétlovas bérkocsi bakján, mint egy főhercegi vadász, a nagymamát úgy hozza fel hordszéken a lépcsőn, mint egy hivatásos ápoló, úgy szolgálja fel a feketét és a likórt, mint egy angol inas.

Ágnes elgondolkozott. Az ő apjánál is látott ilyen Istvánt. És eszébe jutott, hogy a jó cseléd-ben a mindentudó, önfeláldozó mentor, a teherhordó számár, a büszke családtag és az alázatos rabszolga úgy benne van, mint a felhőben a záporosó. Csak akkor veszi észre az ember, ha megered, megáztatja, fölfrissíti és termékennyé teszi a száraz parlagot.

Ágnes aztán Klema leánya felől kérdezősködött.

- Mária intézetben van, csak a jövő hónapban jön haza, de akkor aztán végleg.

- Diplomát szerzett?

- Énekből és zenéből. Gyönyörű hangja van - felelt minden hiúság és öröm nélkül Klema - jobb szeretném pedig, ha tanári vagy orvosi diplomája volna.

Ágnes szelíden felelt.

- Ugyan, minek neki!

- Az élet kemény, kegyetlen mostoha. Ki tudja, nem kell-e neki magának megkeresni a mindennapi kenyerét?

Ez a kijelentés Andrást, a bírót, aki sokszor mondta, hogy nemcsak Istvánnak és Péternek, de Évának is diplomát kell szerezni, hirtelen rokonszenvre hangolta Klementin iránt.

- Derék úri asszonynak látszik! - mondta meggyőződéssel, amikor estefelé elbúcsúztak a Péterffyektől és a Múzeum ucca sarkán villamosra szálltak, hogy hazasiessenek a szállodájukba.

- Derék emberek, aranyosak, kedvesek, te is úgy találsz? - kérdezte Ágnes hizelegve.

- No, a férfiakat egytől-egyig félbolondnak nézem - válaszolta András.

Aznap nem is beszéltek többet a Péterffyekről. Másnap találkoztak Ágnes testvérével, Barnabással, aki boldogan ujságolta, hogy zsebében van a hajójegy, amellyel négyhónapi utazást tesz a Földközi tengeren.

- Mi meg Rómába megyünk - ujságolta szintén boldogan Ágnes.

- Rómába? Veletek megyek. A hajóm két hét múlva indul Genuából. Két hetem van, azt veletek töltöm. Pompás találmányom van, talán Rómában akad rá vállalkozó. Esetleg az olasz kormánykörök...

István, a legidősebb fiú égő kíváncsisággal érdeklődött a találmány iránt. Barnabás, az óriás, térdére ültette a vékony, szőke, kékszemű Istvánt.

- Fiam, ide figyelj! A jövő órája az elektromos óra. A kerek óra pontatlan, nyomorult, ócska kis szerszám. Háromszáz év óta áll, késik, se előre, se hátra, egy tapodtat se haladt, megfeneklett és berozsdásodott. Szégyen és gyalázat.

- Gyalázat - rebegte István és tizenhatéves szeméből villamos szikrák ragyogtak az elektromos óra elképzelésére.

- Nos, olyan órát szerkesztettem, amelyet villamossággal lehet felhúzni és igazítani. Ha rosszul jár az órád....

- Öt perccel késik... - suttogta Istvánka és bérnálásra kapott ezüstóráját kirántotta mellényzsebéből - tetszik látni, öt vagy hat perccel késik...

A kopasz, fekete óriás diadalmasan csapott Istvánka vállára.

- Nos, fiacskám, jövőre már nem kell mást tenned, minthogy a falon lógó készülék konnek-torába néhány pillanatra beteszed az órát és az elektromos áram rögtön beigazítja a csillagászatilag pontos időre.

István felujjongott és bámulattal nézte Barnabás nagy, csillogó kopasz homlokát.

Másnap együtt utaztak Rómába.

IV.

„... Róma, nagyhét, húsvét!... nem tudom miért írom le ezeket a szavakat... naplót írok... Az uram és a gyerekek itt alusznak az erkélyes szobában, a meleg olasz éjjel belélegzik az ablakon, az uccán nyüzsög a világ minden tájáról összezsúfolt nép, az egész emberiség egyetlen nagy, melegszívű ünneplő család, ötszáz magyar zarándok, amerikai dollármilliomosok, franciák, németek.... Tegnap megáldotta a világot a pápa, ó Istenem, én édes Istenem, de gyönyörű mindez! Az uram kivitt bennünket a Szabin-hegyek alá. Az Adria-vasúton szeltük át a Campagnát, másfélóra alatt egy Licenza nevű kis faluba értünk, ahol ásatások folynak. András édes, drága ember, most is olyan szerelmes vagyok bele, mint menyasszonykoromban, most, hála Isten, túl vagyunk a gondokon, András táblabíró lesz, a magyar táblabíró nagy úr, finom és előkelő pozíció, kis házuk van Szigeten, kertünk, szőlőnk és most itt a Szabin-hegyek alatt így szólt hozzánk András:

- Látjátok, Augustus római császár korában ezt a dombot Mons Lucritilisnek hívták s itt töltött harminc boldog nyarat a császár és Maecenas híres barátja, Horatius.

- Horatius! - kiáltott fel a nagy fiú, a hatodik gimnazista és nagyokat kurjantott örömeiben.

Boldogan nevettem, András szemében könny csillogott.

- Ezután minden esztendőben teszünk egy-két külföldi utat. Jövőre Spanyolországba, aztán Párizsba, aztán északra, majd Görögországba... vagy ahogy akarjátok. Jövőre Péter is velünk jön, meg Éva is... mind együtt járjuk a világot, ha Isten megsegít!

Erre én is elérzékenyedtem. Jaj, de szép az élet! És olyan szerelmes vagyok az uramba! Csak most tudom, mi a szerelem. Harmchatéves vagyok. Nekem nem kell semmi más, csak ő és három gyermekem. Nekem beszélhetnek Pankhurst asszony és a suffragettek! Engem nem érdekel a politika, Tisza István és Kossuth Ferenc harca, mit bánom én az albán kérdést, én nem vagyok semmi, csak egy boldog asszony. Istenem, ha nem szégyelném, leírnám, hogy mennyire szerelmes vagyok az életbe, az uramba, a szerelembe. Gyönyörű húsvét ez... néhány nap múlva lemegyünk Nápolyba... (igaz, Barnabás felszállt egy Adria-hajóra, amely Nizza-Malta-Tunis felé megy). Hiába, nagy idők ezek, az egész világ nyitva áll, nincs vám, korlát, országhatár, a tenger valamennyiünké, az egész emberiség összeölelkezett, András azt mondja, hogy a történelemben csak Augustus korában volt erre példa, amikor az egész kultúrvilág a rómaiaké volt... ma az egész világ a kultúráé és a demokráciáé... Jaj, Istenem, de nagy szavakat írtam le, pedig semmit sem tudok, csak hogy szerelmes vagyok és boldog és hogy örökké szeretnék élni.

Ezentúl minden húsvét napján bejegyzem ide a kis könyvembe, hogy mit hozott nekünk az élet...”

*

Mire hazaértek, a máramarosi hegyek között is kivirult a tavasz. Édes, langyos, illatos tavaszi levegő ereszkedett le a völgyre, amelyen a kis város fekszik. A város végén a bíró kúriáját

virágzó gyümölcsfák takarták el az országúton járók tekintete elől. A vadgesztenye-allée világoszöld lombjai közül rózsaszínű és fehér virágfürtök kandikáltak ki. A bokrok tele voltak párzó énekes madárnépséggel, hajnaltájt valóságos koncertet rendeztek; szerelmes fülemülék egész éjjel énekelgettek. A kaszinóba egyre kevesebb ember járt; mindenki az izaparti külső kertekben töltötte szabad óráit. A Malomkert mögött nagy pajtaszerű épületet ácsoltak: oda jön le nyaralni a nagybányai festőiskola Hollósy Simon vezetésével. Orosz, német, angol, francia festőtanítványokkal lesz tele az izaparti telep. Valósággal nemzetközi társaság lesz, fiatal hölgyek és művésznövendékek bábeli nyelvzavarban képviselik a nemzetek testvériségét. A művészet és a szeretet, nagy világközössége ez - mondta patétikusan Barabás Kálmán megyei főjegyző és Kricsfalussy Sándor, a város polgármestere megjegyezte:

- Ebből magyar Münchent csinálunk. Kultúrpalotát építünk s a képtár alapja a Hollósy-iskola anyaga lesz. Meglátjátok, a képek, amelyeket most fillérekért lehet megszerezni, egykor kincseket érnek.

Összehívták a kultúregyesületet s elnöknek megválasztották Péterffy András törvényszéki bírót, akinek drága képei, gyönyörű könyvtára és antik bútorai voltak. A városka könyvkereskedője megrendelte a Kunst für Alle és a Studio füzeteit s a Lübke-Semrau-féle művészet-történetet. Andrást aztán felkérték, hogy olaszországi útjáról tartson vetítőképes előadást. Ágnesnek megdobbant a szíve. Miért nem kéri fel őt? Ő olyan gyönyörű részleteket tudna felolvasni a naplójából. De vele nem törődik senki. András soha sem engedte meg, hogy érvényesüljön. De nem mert szólni, mert tudta, hogy András mélységesen megbotránkoznék az ő irodalmi és szereplési ambícióján. A felolvasásra egyébként András sem vállalkozott. Rosszkedvű volt. A kinevezés késett. Nem is tudja, örüljön-e vagy bosszankodjék a késedelem miatt. Titokban szinte vágyott a kudarc után, mert olaszországi útja után mindennél erősebben érezte, hogy csak itt boldog, itt, a duplatetejű kis kúria falai között. Ágnes azonban égő türelmetlenséggel várja az előléptetést. Nem mer szólni, de láthatólag szenved a várakozásban. Mi ez? Ágnes megpillantotta a nagy élet körvonalait és most talán úgy érzi, hogy börtönbe van zárva és elsorvad ebben a száraz, kopár Szaharában?... Úgylátszik, hogy Ágnes lelkét felkavarta és elégedetlenné tette a római húsvét, a múzeumuccai Péterffy-ház, az olasz utazás, a gazdag, színes, titokzatos nagyvilági élet sok benyomása és most unatkozik itthon. Ez Andrást elszomorította. Leverten és mogorván járt a kaszinóba; a hivatalában gépiesen dolgozott és sokszor hiábavalónak találta mindazt, amiért eddig olyan őszintén és boldogan lelkesedett. Valami fanyar csalódást érzett a lelkében; nem tudta volna megmondani, hogy miben csalódott; inkább attól félt, hogy egyszer majd, amikor azt kellene éreznie, hogy szépen megoldott minden feladatot, amit az életben kitűzött magának, akkor a feleségében, a gyermekeiben, vagy magamagában, vagy talán az életben csalódni fog, vagy egy napon észreveszi, hogy már csalódott is. Lehetséges, hogy Ágnes nem találja örömét abban, ami őt, a férfit és a gyermekei apját, olyan tökéletesen tudja boldogítani? A vadgesztenye-allée, a régi, finom, öreg főhercegi kastély, a kis gazdaság, a kisvárosi béke, a csend, a nyugodalmas élet, a máramarosi hegyoldalak, erdők, havasok, kirándulások, virágos mezők, a pisztráng, a gyümölcsös, a piros Jonathán-alma, a téli szánkázások, a vadászat, a jó zsíros birkasajt, a báránypaprikás... hát nem ez az élet? Ágnes talán azt hiszi, hogy ezenkívül még egyéb is van, amiért érdemes élni? Kár. Majd egyszer keservesen csalódni fog és az is nagy baj lesz, hogy csalódni fog.

Elhatározta, hogy mégis megpróbálja, hátha meg tudja vele szerettetni Máramarosszigetet. Kocsit és két szemrevaló, gyors lábú lovat vásárol, ha nem nevezik ki táblabíróvá. Pompás utazásokat fognak tenni a tükörsíma serpentineken. A gyerekek is boldogok lesznek. Vagy, ha Ágnesnek jobban tetszik, automobilt vásárol, olyant, amilyent a szolgabíró vett s Ágnes megtanulja a kocsit vezetni. Azzal Szatmárba is el lehet látogatni. Úgy érezte, hogy Ágnes is gyermek: az ő legnagyobb és legszebb gyermeke; neki is kell, hogy játéka és öröme legyen.

Nem szabad, hogy ráerőltesse a maga komor és puritán életét. András megvigasztalódott az áldozatkészség és örömszerzés előérzetében.

Május végén döntött az igazságügyminiszter. A király egy pécsi törvényszéki bírót és egy táblai titkárt nevezett ki Budapestre, - de Grónay Antalné Péterffy Klementin nem hiába szólt a miniszternek, Péterffy Andrást is kinevezték táblabírónak, csak otthagyták Máramaros-szigeten.

András boldog volt, mert ilyenformán kielégült a hiúsága is és nem is kellett megválni a gesztenyefa-allétól. Elérzékenyedve ölelte meg Ágnes és a fülbe súgta:

- Micsoda pompás megoldás! Ki hitte volna! Lásd, történnek még csodák!

Ágnes alázatosan, engedékeny szívvel együtt mosolygott az urával.

- Igen, így a legjobb - mondotta, hogy magát erősítse.

Este, amikor lefeküdt, azt mondta Andrásnak, hogy fejfájása van. Aszpirint vesz be, hogy a fájdalmai csillapuljanak. De hazudott. Nem a feje fájt, hanem a szívét szorította össze görcsös fájdalom. És nem aszpirint vett be, hanem veronált, hogy el tudjon aludni. Nem akart gondolkodni, rögtön, nyomban, bután és öntudatlanul aludni akart. Hogy el ne szólja magát és el ne árulja a szakadatlan, emésztő, elviselhetetlen sóvárgás unalmát. Eddig csak csendesen és mélyen unatkozott; most lázadozva és türelmetlenül, égő epekedéssel. Most már csak a veronál segített. Igen, azonnal el akart aludni, mert kétségbe volt esve, hogy nem mennek el Pestre és rettentő önvád és önutálat gyötörte, hogy ezen kétségbe tud esni.

MÁSODIK RÉSZ

I.

Buzgón jegyezték be az abbaziai Hotel Quarnero törzskönyvébe: ...Péterffy Andrásné Grónay Ágnes, királyi táblai bíró neje, Máramarossziget, leányával, Évával, tizenötéves, I. emelet 15-16., balkon, másfél penzió, 15 korona, külön reggeli és uzsonna 1 korona, fürdőszoba naponta 1 korona; érkezett 1915 március 15, ittartózkodás hat hét, 10% engedmény...

Emberemlékezet óta nem kezdődött a szezon ilyen rosszul. A Quarneróban mindössze tíztizenöt ember lézengett, az olcsó penziókban néhány tucat sebesült katona, csaknem mind magyar, öreg házaspárok Budapestről és Bécsből, a gyermekszanatórium üres, a bárkák üresen himbálódznak a mesterséges kis öböl kőrakásai között, csak a hold, a víz, a lombosodó fák és a lovranai piszkos kis olasz csemeték nem tudják, hogy milyen nagy baj van a világon: - a hold ezüstös tányérja egykedvűen mosolyogva nézi magát a selyemfényű vízben, dagály idején locsognak a habok, a lovranai gyerekek krajcárt koldulnak és a fák dideregve reszketnek a hűvös tavaszi szél símogatására.

Ágnes, ahogy másnap kiment a balkonra, mégis könnyekre fakadt a boldogságtól. És Évike, tizenötéves szíve rajongásával, szinte eszeveszett örömmel csókolgatta édesanyja kezét, hogy elhozta ebbe a tündérbirodalomba.

Ágnes nem jószántából jött, az ura és a vármegyei kórházigazgató küldötte ide, mert naponta egy kis hőemelkedése van, ő is a háború áldozata, meghűlt a menekülés alatt.

A háború! A háború!

Már sokszor el is felejt, hogy háború van, pedig igazán sokat tudna beszélni a háborúról... Azaz, hogy semmit. Ha őszinte akar lenni, nagyon csalódott a háborúban. Azt hitte, a háború annyit jelent, hogy a világ mind a négy sarkán kigyullad, az égből tüzes eső esik, a folyók tele vannak vérrel és véres iszappal borítják el a partokat, hogy lovak és ágyúk, szekerek és hadtestek robognak keresztül a városokon és legázolják a polgárokat, katonák gyilkolják az asszonyokat és gyerekeket, az uccákon mint az örültek jajveszékelve rohannak föl s alá a népek, vér és vér mindenütt, koporsók, halottak, minden házból halottakat hordanak ki és a kapukon bekiáltanak a sírásók: kinek van halottja, ki akar koporsót? Vagy ilyen a háború? Lehet, hogy a harctéren, Galiciában, Belgiumban, Belgrád és Párizs körül ilyen... De neki egész másféle háborúja volt. Az ő háborúja azzal kezdődött, hogy tavaly május végén András egy erdei kiránduláson meghűlt és mellhártyagyulladászt kapott. Éppen akkor csapolták először szegényt, amikor a háború kitört. András majd megfűlt a csapolás után, olyan rohamosan tódult be a levegő a gennyes savó helyébe... a műtétet nyomban abbahagyták és a kórházi igazgató maga is megijedt. András percekig fuldokolt s amikor magához tért, első szava az volt:

- Rettenetes, hogy én nem vonulhatok be!

Még sokáig kellett reszketnie András életéért. Nem volt étvágya, nem tudott megerősödni, fuldoklási rohamai voltak, láz gyötörte. Sokszor maga is kétségbeesett, a gyerekeit csókolgatta és fennhangon, panaszosan, szívszaggatóan olvasta Jób könyvét a bibliából.

Ezalatt emberek jöttek-mentek a házban, beteget látogatni, vigasztalni, szórakoztatni jöttek, de mindig és mindenki a háborúról beszélt, a hadi jelentésekről, a monarchia jövőjéről, az oroszokról, akik iszonyú tömegekben jöttek s már benn voltak Galiciában. Ez aztán úgy feliz-

gatta Andrást, hogy néha ájulásba esett. De azért az emberek nem tudtak egyébről beszélni, mint a háborúról, az orosz gőzhengerről, a sebesültszállító vonatokról és Galiciáról, meg a ruténekről, akik között minden második ember áruló és kém.

András hetek óta hanyatt és a baloldalán feküdt, mert csak a jobb tüdejével tudott lélegzeni. Állandóan harminckilencen felül volt a hőmérséklete, de senki sem törődött ezzel, hanem a rutén árulókkal, akik templomtornyokból adtak jeleket az ellenségnek s a hegyek gerincén gyújtott máglyatüzekkel mutatják neki az utat. A pincék tele vannak titkos telefonhuzalokkal, ámbár rakásra lövik és akasztják a katonák a kémeket és árulókat. És Andrást faggatták, vajjon itt Máramarosban is így viselkednének-e a rutének és oláhok és zsidók, neki kell tudni a legjobban, hiszen ő vezette a skizma-pör főtárgyalását. Csak ez érdekelte akkor András barátait, a városka előkelőségét, az úri hölgyeket, akik azelőtt a szolgabíró titkos legénylakására jártak... Csak kevesen voltak, akik András betegsége iránt érdeklődtek, például a rutének, akiket a skizma-pörben enyhén és kegyelmesen kezelt, azok szentképeket és olvasókat hoztak a lakására s a hosszú, göndörtincses, sápadt, hajlotthátú zsidók, a zsidó bognárok, zsidó kovácsok, zsidó bányamunkások, zsidó fiakkerosok, akik a tiszakarácsonyfalvi csodarabbival imádkoztattak a bíróért. Andrást két hét múlva újra megcsapolták s akkor András megkönnyebbült és kijelentette, hogy bevonul az ezredéhez. És két hét múlva, csontig lesoványodva, magas lázzal, botra támaszkodva, szédülve a gyengeségtől, égő fájdalmak között felöltötte tartalékos hadnagyi ruháját és elutazott Kassára felülvizsgálatra. Elkísérte. Kassa tele volt; minden szálloda zsúfolva; egy kis udvari szobát kaptak valahol, valami találkaszállodában, ahol prostituáltak henteregték harctérre induló katonákkal. Borzasztó volt ez! A lányok is, a katonák is részek voltak és meg-megdöngették szobájuk ajtaját és trágár szavakat kiabáltak be, mert azt hitték, hogy ők is csak azért vannak ott. Bordélyházban érezte magát és a vékony falakon keresztül minden szót áthallott, amit a párok össze-vissza kiabáltak; hallotta az ocsmány csókok csattanását, a lihegéseket, a sikoltásokat, az ágyak recsegését, pohárcsengést, kurjantásokat, kiöntött mosdóvizek loccsanásait, káromkodásokat és a pénz fölött való végtelen veszekedéseket. És András nem tudott elfutni, majdnem, tehetetlenül fetrengett a férges ágy szennyes lepedőjén, bűdös, penészes, nedves levegőben, hörögve és verejtékezve... Vagy ez a háború?

A másik oldalon levő szobából halk nyöszörgések és el-elcsukló férfizokogás hallatszott át.

- Nem, nem engedlek el - sikoltott egy fáradt, kétségbeesett, sírós női hang.

- Mennem kell. Ez a becsület.

- De azt mondták, hogy csak két hét múlva...

- Mindegy. Ha nem megyek, főbelőnek. Meghasad az agyam. Oh, miért is ismertük meg egymást! - zokogott a férfi.

Emlékszik, erre a néhány szóra ő is sírva fakadt. Hát ez a háború?

Egyszerre újra feljajdult a női hang.

- Akkor inkább haljunk meg együtt.

- Jó, - mondta a férfi.

- De előbb csókolj meg - könyörgött a nő. - Egy csókot, gyere hozzám, szeress, ölelj meg, aztán ölj meg.

Ágnes itt, a tenger fölött, a szálloda balkonján, a ragyogó kék ég alatt, a hajnali szellő hűvös légáramlatában dideregni kezdett erre az emlékre. Akkor is didergett és azt kérdezte a beteg Andrástól:

- Mit kell itt tenni?

András legyintett és nagy kinnal megfordult a másik oldalára.

- Szemét nép - ezt hörögte puritán kálomista felháborodásában.

- De szólni kellene a rendőrségnek.

- Nem a te dolgod.

Minden szóra tisztán emlékszik. Alig volt azóta nap, hogy végig ne gondolta volna az egészet.

- Mit kell itt tenni? - kérdezte aztán önmagától, többször egymásután. Rendőrt hívni, betörni az ajtajukat, hazavinni a szerelmeseket, rábízni őket hozzátartozóik gondjaira... persze, persze, ez volna a legtermészetesebb és legrendesebb eljárás. De Istenem... ez sem olyan egyszerű... Mindenekelőtt van-e mindehhez elég idő? Ha ő most lármát csap, berohan, a szerelmesek észreveszik a közelgő veszedelmet és nyomban végeznek magukkal. Bizonyos, hogy ez esetben menthetetlenül el vannak veszve, mert akkor már nemcsak a szerelem kétségbeesése, de a botránytól való félelem is siettet a katasztrófát. Egyenesen belekergeti őket a halálba. Emlékszik, ezt gondolta, akkor is reszketett valami ismeretlen izgalomtól.

E pillanatban újra megszólalt a férfi:

- Mária, az Istenre kérlek, esküdj meg, akarsz-e velem meghalni?

Erős, elszánt és csengő női hang válaszolt:

- Meg akarok halni!

- De én nem akarok gyilkos lenni - nyöszörgött a férfi. - Ha te mégis úgy gondolnád, hogy neked érdemes...

- Nem érdemes.

- Szeretsz?

- Imádlak!

- Esküszöl?

- Esküszöm.

Hallotta, ahogy odaát a szobában két test lezuhan az ágyra és két ajak fuldokolva szívja egymás vérét. Ez a ziháló csend az ő idegeit is keresztrefeszítette. Akkor érezte először, hogy háború van és a háború borzalmasan izgató, mámoros, örjítő orgiát jelent.

- Nem félsz? - hörögött a férfi.

- Siess, mert elájulsz - suttogta a nő. - Olyan hideg vagy, mint egy halott.

Nem bírta tovább. Elvesztette minden gondolkodó képességét, felugrott, eszeveszett ijedtséggel kirohant a szobájából s azzal az ellenállhatatlan, erős és dühös ösztönrel, amellyel más élete felett is örökönk, feltépte a szomszéd szoba ajtaját. Úgy esett be a szobába, mint egy kimerült menekülő, akit halálra üldöznek.

- Megállj! - hallgassanak meg, - lihegte kétségbeesve - az Isten szerelmére, várjanak egy pillanatig!

A szoba sarkában, rongyos viaszosvászondívánon, halálos borzalommal kuporgott két majdnem meztelen fiatal teremtés. Egymás kezét fogták és könyörögve és iszonyú szégyenkezéssel meresztették rá a szemüket. Aztán a férfi feltámaszkodott.

- Nem a háborútól félek én, nagyságos asszonyom - hebegte szörnyű zavarában, - csak nagyon undorodom... Ez a mi nászéjszakánk.

És igaza is lehetett neki, bár a boldogtalan olyan részeg volt, hogy alig tudott állani a lábán. Ő is érezte a helyzet szörnyű tragikumát. Ilyen nászéjszaka! A fiatal férj kénytelen idehozni ifjú feleségét, szajhák és részeg katonák közé, pizsokba, bűzbe, kloakába, véres és férges ágyba, amelyben előtte röhögve hentergett két baka egy részeg uccalánnyal. Igen, úgy látszik, hogy a háború prostitúciót csinál a nászéjszakából a halál árnyékában...

Ágnes nem látta a tengert, nem látta most a zöld vízen úszó fehér vitorlás bárkákat, nem érezte az erkély korlátján virágzó rózsák illatát, az orra tele volt a kassai szálloda émelyítő alkohol- és pacsuliszagával, a fülében trágár szavak zúgtak, látta a két félmeztelen embert a díván sarkában és a foga vacogott az izgalomtól. Ez volt életének legrettenetesebb élménye s most már, hiába, bevallja, minden este ezzel a pokolian buja emlékekkel alszik el, hogy álmában folytassa a szörnyűségeket.

András már azért is haragudott rá, hogy beleavatkozott a szerencsétlenek dolgába. András kérlelhetetlen volt. Undorodott attól a nyomorult embertől, aki a haláltól való félelmében leitta magát és örvengő kétségbeesésében öngyilkosságról beszélt esztét vesztett feleségével.

Andrásnak talán igaza volt... András mindenkit a maga kegyetlen, de igaz mértéke szerint mér és András félholtan támolygott másnap a bizottság elé. Ő a kaszánya kapujában várta. Andrást a felülvizsgálat után két ápoló támogatta le a lépcsőn.

- Mi történt? Behívtak?

András arcát elöntötte a vér.

- Dehogy. Az ezredorvos, akinek meg kellett volna vizsgálni, iskolatársam és jó pajtásom volt.

- És?

- És ő nem vállalta a vizsgálatot. Azt mondta, hogy betegnek és alkalmatlannak lát ugyan, de nem érzi magát elfogulatlannak.

- Borzasztó nagyképűség. Valóságos gyilkos.

András tiltakozott.

- Igaza van neki. Ágyúötlételnek én is alkalmas vagyok. Meghalni én is ép úgy tudok, mint akármelyik egészséges ember.

- De nem tudsz verekedni!

Hiábavaló volt minden, András igazat adott az ezredorvosnak. Jóbarátok, iskolatársak, rokonok és elfogult emberek nem intézhetik el egymás között azt a kérdést, hogy valaki meghaljon-e, vagy nem, a háborúban.

Még egy halálfélelemmel, gyalázattal és undorral teli éjszaka a garniszállodában. De másnap rokkantnak nyilvánították Andrást és elbocsátották a hadsereg kötelékéből... És azóta András mintha búskomor volna, bujik az emberek elől. Pedig ő az egyetlen ember Máramaros-szigeten, aki nem bízik a győzelemben. Az egész város tele van diadalmámmorral az első naptól kezdve, de András mindig a fejét csóválja.

- András, te ellene vagy a háborúnak? - kérdezte tőle egyszer négyszemközt, a főhercegi szerető hálószobájában.

András felháborodva tiltakozott.

- Végig kell küzdeni ezt a háborút az utolsó csepp vérig. Ez a becsület.

- De...

- Te nem értesz ehhez.

- De te azt hiszed...

- Pszt. Erről ne beszélj senki fia előtt. A háborút nem fogjuk megnyerni. És ha a hadvezetőség nem gondoskodik a Kárpátok megvédéséről, akkor egy napon nyakunkban lesz az orosz és ágyúk bombázzák Pestet.

András később bevallotta neki, hogy titokban levelet írt Tisza Istvánnak, a miniszterelnöknek, s neki mint a máramarosszigeti egyház főgondnokának figyelmébe ajánlotta a Kárpátok megerősítését. Ha ezt akkor megtudja valaki, Andrást az egész város tébolyult és gyáva fontoskodónak tartotta volna! Azóta ugyan kiderült, hogy neki volt igaza. De, úgylátszik, igaza lehet Tisza Istvánnak is, aki saját kezével írt levélben megnyugtatta Andrást, hogy Magyarország határait nem a Kárpátoknál, hanem a belga-francia fronton és Párizs előtt védik... s a háború sorsa a nyugati harctéren dől el...

András most már nem nézi a haditérképeket. Végzi a dolgát, a gyermekeivel foglalkozik és esténként felolvas nekik a bibliából. Pedig már az első hónapokban kisült, hogy a Kárpátok nem védik meg Magyarországot. Máramarosszigeten már kozák lovak patkói csattogtak és a schönbrunni sárgára meszelt kúria hálósobájában már orosz tábornok aludt...

Ágnes az első napot azzal töltötte, hogy leveleket írt haza az urának. A levelek hazugok voltak, mert tele voltak elégedetlenséggel és panaszkodással; Ágnes magamagának sem merte bevallani, hogy sohasem volt olyan izgatottan és vágyakozón boldog, mint most.

Másnap megismerkedett egy öreg biztosítási hivatalnokkal és a feleségével. A házaspárt először apának és leányának nézte... A férfi jóval a hatvanon felül; haja, bajusza egészen ősz, hófehér szakállá hegyesre nyírott, mint valami spanyol diplomatának.

- Sebastiani Kamillo igazgató, nyugalomban, Bécsből, csókolom kezét. Méltóságod engedelmeivel bemutatom a feleségemet.

Kitűnt, hogy az öreg úr spanyol származású, első feleségét már húsz éve eltemette, a második 1906-ban halt meg tüdőgyulladásban, a harmadik - ez a szép, karcsú, feketeszemű harmincéves hölgy - két éve él vele boldog házasságban. Mindig együtt voltak. Sebastiani úr kissé rideg és pedáns igazgató volt, a felesége ellenben csupa vágy, csupa élet, csupa szerelem és egész fiatal lelkével imádta az urát.

Ágnes zavarában csak annyit felelt, hogy ő nem méltóságos, a táblabíráknak csak nagyságos a címük.

Az öreg úr mosolygott és könnyedén legyintett. Mintha azt mondta volna: nem baj, én öreg ember vagyok, én jobban tudom, hogy milyen címe van egy ilyen gyönyörű és arisztokratikusan öltözködő dámának, itt, lenn, Abbáziában. A felesége féltékenyen nézegette Ágnest.

A háborúról nem sokat beszéltek. Mintha valami titkos megegyezés lett volna a vendégek között, ezt a témát gondosan kerülték. Pedig mindenki a háborúért, a katonákért, a győzelemért élt-halt, reménykedett és reszketett. Ágnes magában bevallotta, hogy szinte szerelmes a háborúba. Bejárta a környéket, sokat ringatta magát a hullámok hátán, örült a korai tavasznak, a napsütésnek, a hadijelentéseknek és sokszor egész határozottan érezte, hogy, igen, igen, most kezdődik el az ő igazi élete. Az élet. Amire érdemes volt harminchat esztendeig türelmesen várni. Hogy mit hoz ez az élet, azt nem tudta volna megmondani. Nem is volt programja. Csak hite volt, fanatikus, fatalista, babonás hite. Nem tett egy lépést sem, de tudta, hogy az élet annál jobban siet feléje. Mindenki leste az ujságokat, hogy a németek mikor foglalják el Párizst, - Ágnes is ezt cselekedte. De érezte, hogy az ő számára ennél fontosabb dolgok is történnek még a háborúban.

A szálloda directriceje volt az egyetlen lélek Abbaziában, aki nem lelkesedett a háborúért.

- Ideje volna már igazán, hogy bevonuljunk Párizsba. Ha ez még sokáig így tart, elpusztulunk valamennyien, - sópáncodott Péterffynének.

- Kik? - kérdezte Ágnes.

- Hát mi, szállodások.

Ágnes egész lelkéből megvetette az önző, kufár lelket.

- Látja, asszonyom, - mondta a szálloda directricejének - én nem haragszom a háborúra, pedig nekem is kijutott a bajból. Bátyám a háború kitörésekor éppen tengeri úton volt. Tuniszbán rekedt, onnan elvitték Lyonba. Internálták. Az Isten irgalma védje őt az ellenség haragjától. Én meg beteg vagyok. Tavaly októberben betörték az oroszok Máramarosba. Menekültünk. Akkor naplót írtam ezekről a szörnyűségekről. Most is megborzadok, ha a kezembe kerül. A menekülés alatt megfáztam nagyon. Tüdőcsúcsurut.

- De itt a tengerparton majd kigyógyul szépen - vigasztalta üzleti hangon a directrice. - Gyönyörűen süt a nap.

- Még jó, hogy ez a kis tengerpart megmaradt nekünk, szegény betegeknek. Csak eszükbe ne jusson az olaszoknak...

- Isten ments! Ilyesmire gondolni is bűn.

A directrice ezt mindennap elmondta, de Abbazia azért napról-napra néptelenebb lett. Egyenként és lassan elszállingóztak a vendégek és az ottmaradtak ilyenkor mindig aggodalmasan összenéztek.

- Menekülés? Jönnek az olaszok?

Mindenki tiltakozott ez ellen a feltevés ellen, Sebastiani úr közönséges ijedt birkáknak minősítette a távozókat. Március végén már csak négy-öt vendége volt a szállodának, amelyben Ágnes és kislánya lakott. Sebastiani az utóbbi napokban kissé elkomorodott. A feleségét sokszor magára hagyta és egyedül kószált a Lovrana felé vezető utakon. A szép feketeszemű fiatal asszony emiatt gyakran panaszkodott.

- Félek, hogy Kamillo megint valami jó fogást csinált.

- Mire gondol? - kérdezte Ágnes.

- Sok itt a csinos hadiszalma. És az asszonyok oly erkölcstelenek.

Ágnes elnevette magát. Csodálkozva nézett az asszony szemébe. Mi ez? Kegyetlen gúny vagy eszelős féltékenység? De aztán őszintén megesett rajta a szíve. A fiatal, szép teremtés szeméből kipottyant a könny.

- Tudom, hogy mit beszélek. Ismerem Kamillót. Bolondja a nőknek. És sok pénze van, asszonyom... és én tudom, hogy Kamillo szeretetreméltó és nem sajnálja a pénzt.

Ágnes nem tudta, hogy mit gondoljon efelől a szép és minden büszkeség nélkül való asszonyka felől. Először azt hitte, hogy Sebastianiné nem a férfit, hanem a pénzt félti. De az a könnycsepp! A pénzt nem könnyekkel szokta féltetni az asszony, hanem dühvel és felháborodással. Ő pedig, úgylátszik, alázatosan és őszintén kínlódik. Ez a szerelem kezdte érdekelni.

Abbaziában már alig volt néhány tucat vendég. Agglegények, sebesült, beteg tiszték, szalmaözvegy asszonyok, önkéntes ápolónők, vöröskeresztes úrilányok, kéteshírű és kétes magaviseletű színésznők ténferegtek fel-alá a parton és éjjel ki-besurrantak egymás szobájába. A szállodák személyzete sok pikáns történetet fecsegett futó viszonyokról és titkos mulato-

zásokról. Nappal azonban mindenki horgolt és kötött. Ágnes csak lézengett közöttük s éjjel a kassai hotelszobáról álmodott. Emiatt reggel kimerülten ébredt és alig tudta vonszolni magát.

Egy este Sebastiani sötét arccal járt-kelt a Quarnero halljában.

Ágnes megszólította:

- Rosszkedvűnek látszik.

- Ah! - recsegett az öregúr asztmatikus hangja - hitvány, komisz népség! Hencegő, oktalan, hányiveti fickók!

- Kikről beszél?

- A katonákról. A fiatalokról.

Ágnes csodálkozott.

- Ők a mi hőseink!...

Sebastiani gorombán félbeszakította:

- Eh, hősök! Hagyjuk, méltóságos asszony, a frázisokat. Éretlen tacsók, ez az igazság. Most kaptam levelet.

- Kitől?

- A fiamtól.

- Nem is tudtam.

Sebastiani elpirult.

- Hát persze, elfelejtettem. Virgil. Akasztófárávaló himpellér, ördögadta kölyke.

Másnap Sebastiani felesége elmondta Ágnesnek, hogy az öregúr első házasságából való fia, Virgil, huszonnégyéves orvostanhallgató, akit nagy protekcióval eddig Bécsben tartottak valamelyik hadikórházban, most a frontra jelentkezett.

Másnap híre futott, hogy egy főhercegasszony érkezik s a Vöröskereszt-egylet javára gyűjtést rendez a vendégek között. Vele jön néhány mágnásasszony, mint önkéntes ápolónő és Burmester, a híres hegedűművész. Hangverseny lesz a Quarneróban s a fenséges asszony szeretné, ha azon valaki a vendégek közül felolvasna. A szálloda direktrixének eszébe jutott Péterffyné, aki azt mondta, hogy naplót írt az orosz betörés alatt. Másnap megérkezett a főhercegasszony, a Quarneróban szállt meg, Ágnest bemutatták neki s a főhercegnő kérte, hogy vegyen részt az előadáson.

- Én tartom az elnöki megnyitót, az osztrák Burmester hegedül, illik, hogy egy magyar is támogasson bennünket a szent cél érdekében.

Nem lehetett visszautasítani.

Ágnes kikereste naplóját és kiválogatta a nyilvánosság elé való legérdekesebb és legmeghatóbb részleteket. Át is dolgozta, kijavítgatta, néhol törölt belőle, máshova pedig hatásos, szónokias, patétikus tirádákat illesztett bele, mint egy iskolai dolgozatba vagy emlékiratba. Sokáig habozott, hogy a kassai nászéjszakát belevegye-e a felolvasásba? Reszkető vágyat érzett, hogy legalább röviden... de aztán elszégyelte magát. Istenem, azt még sem meri. Munkaközben gyakran gondolt bátyjára, Grónay Barnabásra, akinek az írásművészetét András sokszor kigúnyolta, de ő - lehet, hogy pusztán testvéri elfogultságból - rendkívül nagyra értékelte. Kellemesen izgatta az az elképzelés, hogy holnap délelőtt egy főhercegasszony és Abbazia minden magyarul értő embere az ő szavaira figyel és ő valami aktív részt vesz ezzel a világháborúban. És mindenki őt nézi majd, utána mindenki róla fog beszélni,

neve az összes bécsi és budapesti ujságokban olvasható lesz, talán meg is hívják majd ide vagy oda, a főhercegnő felfedezi, megszereti, társaságába fogadja és magával viszi - Istenem, hát mégis történnek csodák!

De közben majdnem kiugrott a szíve a félelemtől: mit szól ehhez András, aki írtózik a feltűnéstől, a nyilvánosságtól, az asszonyok háborús sürgés-forgásától, aki nem engedte meg, hogy önkéntes ápolónő legyen s tele van rosszhiszeműséggel, gyanakvással és féltékenységgel... mit szól ehhez András?

Mindegy. A főhercegasszonynak nem lehet ellentmondani. Ágnes pompásnak találta naplóját és feketeselyem toalettjét is, reggel hússzor belepillantott a kéziratába s a nagy állótükörbe s a Quarneró dísztermében, közvetlen a főhercegasszony megnyitója után, dobogó szívvel, mámorosan, remegve a félelemtől és boldogságtól, elkezdte olvasni a naplót.

II.

A teremben mindenki őt nézte. Az asszonyok gúnyosan, irigykedve, a férfiak vakmerő nyugalommal mosolyogva, láthatólag sok érzéki kíváncsisággal. Kislánya, a karcsú, nagyszemű, Boticelli-frizurás Évike a főhercegnő mellett ült, mint kis udvarhölgy, komolyan, sápadtan, büszkén és szégyenlősen.

Ágnes olvasni kezdett. Eleinte megijedt, olyan idegenül csendült a hangja. Még soha nem hallotta a saját hangját ekkora csöndben, ilyen nagy teremben. Néha-néha felpillantott írásai-ból és észrevette, hogy a férfiak arcátlan nyíltsággal vizsgálják a dobogón nyugvó selyempipős lábát. Zavarba jött és a tizedik mondatnál kissé dadogni kezdett. Ezt restelte. Kezdte már megbánni, hogy ilyesmire vállalkozott. Ha ezt András látná! Igaza van Andrásnak, ez nem finom és előkelő dolog. Ez rovására megy a női szeméremnek. Ideállni, magát mutogatni, magáról, családjáról, gondolatairól és érzéseiről fecsegni: ez a lelkiileg való levetkeződésként arcába kergeti a vért. Ez majdnem olyan, mintha testileg is meztelenül mutogatná magát. Nem is hallotta már a saját szavát, nem is értette a saját mondatait, csak gépiesen olvasott, olvasott s közben ájuldozott az izgalomtól és a lelkiismeretfurdalástól. Ugy érezte, hogy ő most Péterffy András táblabíró ellen súlyosan vétkezik. De ez a véték lassan-lassan gyönyörűséget is tudott adni. Elvesztette fejét, zúgott az agya és olvasott, olvasott és gyönyörérzetek futkároztak idegeiben. A harmadik oldalt, ahol a menekülést írta le, már önkívületben, elszántan, boldog extázisban olvasta Ágnes:

- Kolozsvár, 1914 okt. 4. Tegnap hajnalban végre elindultunk. Az uram nem jött velünk. De meg kellett ígérnie, hogy a főispánnal együtt ő is elhagyja a várost, mielőtt Bothmer generális kihirdeti a közveszélyt. Én, a két fiú és Évike lányom hajnali négy órakor már künn voltunk a pályaudvaron. A gyerekek folyton Andrást csókolgatták, de nem sírtak, inkább idegesen nevetgéltek, mintha örültek volna a kalandnak. Néha én is felkacagtam. Nem is tudom, miért? Az állomáson tizenöt-húsz mozdony szorongott egymás hegyén-hátán. A mozdonyok! Azóta számtalanszor látom álmaimban a kelet felől menekülő óriás, komor, vasból való szörnyetegeket. Pirosszemű füstölgő monstrumok ötpercenként zúgva, zakatolva, fújva, pöffögve vánszorognak be az apró állomásra. Egész vonatok csupa mozdonyokból. A gőz lecsapódik rajtuk, mintha ijedtségtől, futástól, kifáradástól a homlokuk verejtékezne. Mindig ezek az első menekülők. Mi ott, az ország keleti szélén, már tudjuk, hogy ezt nehéz ágyúk, stratégiai visszavonulás, fejvesztett rohanás, füstölgő falvakból elriadt menekülők, ordító csecsemők, imádkozó asszonyok és káromkodó férfiak követik. Az egész falu künn van az állomáson. Fehér, reszkető ajkak tátva maradnak, zavaros szemek bámulják a menekülő mozdonyokat.

Nem tudom leírni, micsoda látvány, amikor egy falusi állomáson harminc mozdony ontja a füstöt, löveli a gőzt, rémíti az embereket, liheg, bög, reszket és fújja a sípját, mintha segítség után sikoltozna.

Halálos csend támadt a Quarneró termében. A dolog nem érdekelte a hölgyközönséget, de a fiatal és csinos önkéntes ápolónők irigykedve néztek a felolvasóra. Ez az asszony kezd érdekessé válni! A férfiak barátságosan és bután mosolyogtak. Ezzel mutatták meg fölényességüket és talán azt, hogy őket sem a mozdonyok érdeklik, hanem a szép asszony áttüzesedett arca, a lágyan zengő hang és a selyemharisnyás, formás, vékony bokák. Csak a főhercegnő nézett ünnepélyesen és áhitatosan, mert ő egy szót sem értett a magyar asszony nyelvén. Ágnes azonban mindebből nem vett észre semmit. Felemelte hangját és kissé remegve az izgatottságtól, folytatta a napló olvasását.

- A menekülők félig igaz, félig hisztérikus félelemben fogant hírekkel rémítgették egymást. Az ellenség átlépte a Kárpátokat! Borsán megjelentek a kozákok! Bukovina felől éjjel-nappal dörög az ágyú! A járőrök harminc kilométerre járnak a falutól! Meneküljön, aki tud! Az állomáson galíciai zsidók, máramarosi oláhok, havasi rutének piszkos, izzadt, éhes, rémült tömege nyüzsg. A marhakocsikban ember, tyúk, disznó, bárány, kanári madár és macska békességben megférnek egymással, mint Noé bárkájában. Vasutasok ögyelegnek a sinek között. A mozdonyok tüdeje zihál, mint a kifulladás emberé. Mindenkinek a szeme - a mozdonyoké is - az áldott, biztos, gazdag, oltalmat ígérő Magyarország felé néz. Egy rutén paraszt-asszony szentképet áru és imádkozik. Teherben van. Könnyörög, hogy vigyék el Pestre. Miért? Nem tudja. Mindenki Pestre igyekszik, az az ígéret földje. Két öreg barátnőm, aki velem együtt járják a háborús kálváriát, kezüket tördelve rimánkodnak: üljünk fel már valamelyik mozdonyra. Mindegy, akárhová megy. Lehet, hogy ma még menekülhetünk, de holnap már késő. Én is kezdek félni. Sokszor láttam, hogy öreg barátnőim előre érzik a kicsiny és nagy veszedelmeket. Drága és kényes életük folyamán idegeik megtanulták, hogy a baj mindig előre küldi hírnökét. A fiatalok könnyelműek és elbizakodottak, nem tudják, hogy mit jelentenek ezek a jelek. De az öregek megjósolják a haláleseteket és a tűzveszedelmet...

Ágnes szeme pillantása kislányára esett. Éva összekuporodva ült a főhercegasszony mellett, gyermekesen, ártatlanul, de már kipirulva, mint aki az anyja ünnepeltetéséből egy részt a maga számára könyvel el hiúságában. Ágnesnek hirtelen eszébe jutott, hogy neki most szégyelnie kell magát a kislánya előtt. Komolytalan, majdnem frivol, kihívó, kacér helyzetben mutatkozik a gyermeke előtt, rossz példát ad neki, olyan impressziókat hagy a lelkében, amelyek később... jaj, erre gondolni is fáj, most újra lelankadt az önbizalma s már legjobban szeretné, ha túl volna a felolvasáson. Kissé gyorsabban olvasta tovább;

- Már csak Kolozsvár felé menekülhettünk. Féltünk, hogy Huszton előbb lesz ott az ellenség, mint mi, menekülők. Milyen szerencse, hogy öreg barátaimra hallgattam! A vonatunkat ágyúlövés érte. Három kocsi porrázúzódt és nyolcvan ember véres roncsa maradt a sineken. Mi tovább nyargaltunk a vasparipán. Alig beszélt valaki a három utolsó kocsiról. Mentünk, mentünk, nyitott szénkocsiban, az éjszaka dermesztő hideg, az ég borult, sötét, sehol egy csillag, egy lámpa, egy mécses, mintha meghalt volna az egész világ. Az állomásokon utánunk özönlött minden: a mozdonyok - ezek a kehes, göthös, izzadó vén acélkuttyák - nyomunkba eredtek minden állomáson. És megmozdultak a falvak és szekéren, gyalog, lóháton iramodott mindenki, amerre látott. Sokan egyenesen az ellenség karjaiba. Magunkban hordoztuk a félelem ragályát, mint a pestist és nyomunkban elveszett az emberek józan elméje.

Ágnes megint belepillantott a százfejű, sokszemű, furcsán vonagló, szélesen elterpeszkedő hallgatóság kivilágított és mégis ködben úszó arculatába. És most Sebastiani urat vette észre, mindjárt a második sor sarkán, amint lelkesen és rajongva hallgatja és egyben majd elnyeli őt

a tekintetével. Új lapot fordított. Kissé habozott, hogy ne hagyja-e ki a következő részt, de megjed, hogy belezavarodik. Olvasta tehát:

- A menekülők vonatából valahogy kiválogattuk és összeszedtük a holminkat. Mindent ott hagytunk a kastélyban, ami haszontalan: arany- és ezüstneműinket, csipkéinket, szőnyeg, függöny, selyem, bársony-limlomot, de elhoztuk az ócska varrógépet. Hátha az szerzi meg majd a kenyerünket. Egész nap künn voltunk a kolozsvári pályaudvaron. Utasok, hordárok, katonák, menekültek, kereskedők, rendőrök nyüzsögnek, mindenki áldozata vagy szolgálja, vagy ura a háborúnak. A vonatok ki- és berobognak egy láthatatlan, félelmetes hatalom intésére. Először egy sebesültszállító kórházi vonat siklott be halk, szomorú lassúsággal. A mozdony szelíd, óriási igavonó állat szolgálatkészségével szinte belopódzott a pályaudvarra. Fájdalmasan zihált, mintha maga is súlyos sebet kapott volna a Kárpátokban. Oldalából ömlött a gőz, mint a vér a meglőtt katona sebéből. Borzasztó volt ez a mozdony a maga halálkló energiájával. Mint egy tagbaszakadt nagy temetési ló, amely idomtalan hosszú, fekete koporsós kocsit vontat. A másik irányból német mozdony szalad be a sineken. Tábornokokkal, vezérkari tisztekkel, polgári adlatusokkal, diplomatákkal teli vagónjait gögösen, dacosan, hangos pöfögéssel vonta. Komoly volt és pompás. Ragyogott rajta a frissen csiszolt réz, az acél, a vas. Alacsony kürtjéből ömlött a füst és beborította az egész pályaudvart. Reszketett a benne zubogó gőz elemi erejétől, amely majd szétfeszítette gigantikus acélbordáit a gépnek. Csak pár percig állott néma, szerény, megrökönyödött, itatásra, új szénre váró, rozzant társai között, akiket lenézett, mint fejedelem az őt bámuló csöcseléket. Mire alaposan megcsodálhattuk volna, már eliramodott. Oh, milyen más volt ez, mint az én Galicia felől menekülő, kétségbeesett, zokogva ziháló mozdonyaim! Csak még egyetlen vonatot vártam be. Fejem szédült a diabólikus zűrzavartól. Felvirágozott, selyemkendőkkel és nemzetiszínű, szalagokkal ékes, hetyke, finnyás, karcsú, legénykedő mozdony szaladt be az állomásra. Regrutákat szállított a fővárosba. A legények kurjongattak, ittak, nevetgéltek, fel- és leugráltak a kocsik lépcsőjéről s a mozdonyvezető mosolyogva gyújtott szivarra, amelyet hadijelvényes ifjú uriasszony nyomott a markába. A mozdony szeme mintha odakacsintott volna a menyecs-kére. Sustorgott, sziszegett, hápogott, tüsszögött ez a mozdony, mint egy lump regruta táncos éjszaka után. Szalagjai lobogtak a szélben, a füstje fehéren szökkent a magasba, a lihegése olyan erőteljes, friss és boldog lihegés volt, mint egy szerelmében kifáradt menyecskéé. Én már szinte tudok beszélni a mozdonyokkal.

A hallgatóság megmozdult, hangosan helyeselt és tapsviharban tört ki. Ágnesnek félbe kellett szakítania a felolvasást. A főhercegnő is szívélyesen mosolygott és fehérkesztyűs kezével Ágnes felé intett. Éva arca csak úgy lángolt. Sebastiani úr a felesége füléhez hajolt és az asszony szelíden rázta a fejét. Vajjon mit mondhatott Sebastiani úr a feleségének? A felvirágozott mozdony talán a fiát juttatta eszébe, aki nemrég ilyen vonaton robogott ki az északi frontra? Ágnes új fejezetet kezdett.

- Budapest, október 10. Végre Pesten vagyunk és elhelyezkedünk egy finom, nyugalmas, fényűző szállodában. Ki-kijárok a Dunaparra, a Váci uccába, a Sugár-útra, mint öreg tantejaim mondják régiesen és keresem a háborút. Nincs háború! - rikoltozta felém a játszikedvű, napsugaras, piros Élet szája. Autók száguldoznak és fiakkerok robognak, katonák parádésan, zászlósan, zenével menetelnek, emberek cifrán kiöltözködve, mosolygósan, bizakodva és elégedetten sétálgatnak, az asszonyok szoknyája ijesztően szűk és rövid, arcuk kendőzött, nevetésük biztató és bátor. Mindenki az uccán van, sűrög-forog, ad-vesz, lohol vagy boldogan pihen a sikerein. A kávéházakban zsúfolásig minden asztal emberrel, étellel, virággal, borral, dallal, kacajjal, szerelemmel. Itt, úgylátszik, senki sem tudja, hogy a mi vonatunkról három kocsit lelőttek az oroszok és nyolcvan ember vére festette pirosra a sineket.

- Budapest, október 12. Egy uccasarkon láttam az én rutén parasztasszonyomat... Szentképeket árul. Megvékonyodott és csecsemőjét a karjában tartja. Galíciai zsidók, máramarosi oláhok úgy ténferegnek a Dunaparton, mint öreg, rezignált, nyugdíjas tábornokok győztes csata után. Ezek is elfelejtették a három utolsó kocsit? Az ember sem a fájdalomban, sem az örömben nem tud megsemmisülni. Kis kastélyom, bútorom, ezüstjeim, ruháim, kertem, állataim, ki tudja, kinek a kezén pusztultak el mindörökre - s én mégsem tudok egyetlen könnyet sem elsírni bánatomban. Nem tudok semmit, csak örülni, hogy élek. Minden szálloda tele van menekülővel, mindenki otthagyta a maga kis földi paradicsomát, minden Ádám és minden Éva jött-ment csavargó lett ebben a körengetegben. És mégis, mintha sohasem lettünk volna ilyen boldogok. Hallom, hogy a tél ráfeküdt az én kis máramarosi falumra, kastélyomra, fenyőbokraimra s a hó tisztára mosta a kis állomást, amelyen annyi vörösszemű, dübörgő, fáradt mozdony dült-fült azon a szörnyűséges napon. A háborút is megdermesztette a tél s hallom, hogy a frontokon elhallgatott az ágyúszó. Orosz generális lakik a házamban otthon, Máramarosban s táncos teaestélyeket rendez szentpétervári kurtizánokkal. De mégis boldogok vagyunk. Valószínűleg azért, mert nem ültünk abban a három utolsó kocsiban, amelyet leszakított az orosz gránát...

Újra felzúdult a tapsvihár. Ágnes azt sem tudta, hogy ezt illik-e megköszönnie? Egy pillanatig az volt a szándéka, hogy feláll és meghajtja magát. De ezt színészkedésnek és magához méltatlannak találta és elpirult, úgy restelte magát. Sietve továbblapozott tehát:

- Budapest, október 15. Itt Pesten vidám, farsang járja. Szinte sajnáltam, hogy az uram vissza-utazott Máramarosszigetre. Az oroszok már az egész országból kitakarodtak.

- Éljen a hadsereg! Hoch Deutschland! Éljenek a mi hőseink! Hoch, hoch, hoch! - tört ki az ujjongás a hallgatóságból.

Ágnes egészen megzavarodott. Vajjon neki is kell most éljeneznie? Szerencsére elült a zaj és Ágnes folytathatta.

- Budapest, október 26. Csak egy félórát tudtam aludni az izgalomtól, de ez a félóra is borzasztó álmokkal volt teli. Ott voltam a máramarosszigeti állomáson. Néptelen volt, csendes, a váltóőr vastag farkasbőrbundában álmosan szíttá a pipáját. A főnök kutya ugatott, a jelzőkészülék halkán csengetett, az országútról szekér nyikorgása hallatszott, néha nagyot dördült az ég, vagy talán ágyú a távolból. Ott sétáltam fel és alá a perrenon és vártam az uramat Oroszországból. Egyszerre vad robajjal beszaladt az állomásra az égőszemű mozdony. A vonatvezető leugrik és törülgeti a homlokát. Káromkodik. Aztán jön egy másik mozdony, sebesen, zörögve, kattogtatva, lihegve, mintha elszökött volna a Pullman-kocsik elől. Utána harmadik, negyedik, ötödik... az állomás már tele volt mozdonyokkal, mind sóhajtott, lihegett, sikoltozott és - homlokát törülgetve és káromkodva - mindegyikről leugrott a vonatvezető. Borzasztó volt ez. Meneküljön aki tud! - kiáltotta egyszerre mind a tíz, húsz, ötven mozdonyvezető és én beugrottam egy szénszállító kocsiba. Egyszerre benépesedett az állomás, jöttek kocsik, szekerek, lovasok, gyalogosok a világ minden tája felől, felugráltak a mozdonyokra és megindították a gépeket. Most már száz és száz mozdony vágatott felénk sűrű sugárban, jobbról, balról, egy roppant félkörből, amely lánggal égett és füstölgött és sziporkázott. És a száguldó, menekülő, bús, haragos, dühöngő mozdonyok valamennyiünket elgázoltak. Az egész világ minden mozdonya felénk vágatott és elgázolta egész szegény Magyarországot, Milyen ostobák és gyerekesek az álmok. Ki fél ma már a mozdonyoktól?...

Újra felhangzott a taps és az éljen. Még csak két és fél oldal volt hátra a naplóból. Ágnes most már sajnálta, hogy néhány perc múlva a végére ér. Olyan jó volt így sütkérezni a figyelem, csodálat, melegen simogató pillantások, dícséretes napsütésében. Új lapot vett finom, fehér kis kezébe, amikor a szálloda szolgálja óvatosan beosont a terembe, valahogy Sebastiani úr háta mögé lopódzott és egy sürgönyt adott át neki. Sebastiani úr elolvasta és lefordult a

székről. Rettenetes izgalom támadt, az emberek felugráltak és Sebastiani felesége sikoltozni kezdett. Az ünnepségnek hirtelen vége lett, a főhercegasszony megölelte Ágnes és sietve távozott.

Az orvos már csak az öregúr halálát állapította meg. Görcsös kezéből darabokban szedték ki a táviratot, amelyben értesítették, hogy fia hősi halált a kárpáti harcokban.

Ágnes megragadta a kislánya kezét és szinte futva vonszolta magával, fel, a szobájába. Ott az ágyra vetette magát és keservesen sírt.

III.

Egész nap a szobájában maradt. Lelke fellázadt és gyűlölte magát, a sorsot, még szegény Sebastianit is, aki őt ilyen tragikus ironiával tette szánalmas és groteszk figurává.

Éva is egész nap sirdogált. Neki is elrontotta ez a dolog minden örömét és diadalmámorát.

- Holnap hazamegyünk - toporzékolt Ágnes és azon kapta magát, hogy még a kislánya ellen is keserűséget és haragot érez.

- De anyukám! - rimánkodott a gyermek - apuka azt mondta, hogy hat hétig maradunk.

Ágnes szíve összeszorult és borzasztó félelemérzet fogta el. Istenem, hogy fog ő András szemébe nézni ezek után?

Estefelé mégis lement a szálloda halljába, majd meglátogatta Sebastianinét. A fiatal asszony félőrülten zokogott a holttest mellett és a haját tépte fájdalmában. És átkozta az Istent, aki megengedte, hogy a népek háborúskodjanak. Vérfagyasztó volt. Ágnes megrendült és vacsoráját felhozatta a szobájába.

Vacsora alatt bekopogtak hozzá.

- A fenséges asszony kéreti méltóságodat.

Ágnes sietve magára kapta estélyi ruháját és megjelent a főhercegnő fogadószobájában.

Félóráig tartott a kihallgatás. A fenséges asszony nagyon sajnálta a tragikus esetet, de azt mondta, hogy ilyen a háború. Neki is egy öccse és két sógora van a német főhadiszálláson. Ő pedig hónapok óta utazik, bár súlyos májbaja van. A felolvasás azonban nagyon szép volt és ő szeretné, ha Bécsben vagy Prágában is hallanák az orosz betörés történetét. Hadd lássák, hogy a polgári lakosság milyen áldozatokat hoz a császárért és a hazáért. Lesz rá gondja, hogy a fővédnök kitüntesse a felolvasót. Aztán a férj és a gyermekek felől kérdezősködött. Kár, hogy Burmesternek, a nagy hegedűművésznek elmaradt a száma.

- Ismeri a művészt?

- Még nem volt alkalmam.

- No, ha eljön velem Bécsbe, ott meghallgathatja.

Ezzel elbocsátotta.

Ágnessel forgott a világ. Mi ez? Ő az udvarhoz kapott meghívást? Őt besorozták a főhercegasszony kíséretébe? Mi ez? Hát eljött a csoda?

Szobájában már várta a hercegasszony főkamarása. A vöröskereszt csillagát adta át neki. Aztán kijelentette, hogy még soha életében nem hallott ilyen magvas felolvasást s nem látott olyan gyönyörű gyermeket, mint öméltósága kedves leánykája.

Ágnes hebegni is alig tudott a boldogságtól. Amikor magára maradt, ölébe kapta Évát és csókjaival majd megfojtotta.

- Évikém, édes kis gyönyörű virágom, jaj de szép az élet.

Boldog izgalmában felkapta a naplót és sebtiben itt-ott olvasgatni kezdte. Csakugyan nagyon szép - állapította meg önelégülten, de egyszer csak bosszusan rántotta össze a szemöldökét. Két oldal - Istenem, a legszebben megírt két oldalacska - a szegény Sebastiani tapintatlan viselkedése miatt olvasatlanul maradt. Arról volt ezeken a lapokon szó, hogy november elején már ő is hazamerészkedett Máramarosszigetre.

A vonat csak Királyházáig közlekedett. Onnan parasztszekéren igyekeztek hazafelé. Jó tíz órai kocsit, hegyen, völgyön, bérceken, erdőn keresztül, márványkemény, fehér serpentinúton. Hideg volt és csendes, kihalt, gyászoló volt minden. Az oláhok, rutének és zsidók már hazaérkeztek. A falvakban tétován, tunyán, kiábrándulva néztek körül. Ez a háború?

A kocsit vígan zörgött az országúton. A falu végén, karjait az ég felé emelve, mint élő tilalomfa, útját állta a kocsinak egy asszony. A lovak felhorkantak és gyökeret vert a lábuk a magas, sovány, eleven asszonyszobor előtt. Az asszony pólyát tartott a karjaiban. Felvették a kocsi, hátuk mögé ültették.

- Honnan jössz, menyecske?

- Pestről.

- Mit kerestél ott?

- Menekültem. A gyerek ott született.

- Most miért jössz haza?

- A többi is hazajön.

Ő volt a rutén asszony, aki szentképeket árult.

Az anya lassan elszenderedett. Ők is elaludtak. Közben beesteledett és megvakult az országút a sötét erdőktől és a felhős ég haragos éjszakájától. Tévelygő sikoltás ébresztette fel Ágnes. A rutén asszony leugrott a kocsi, és futni kezdett visszafelé. Karjában a pólya üresen. Álmában valahol kicsúszott belőle a gyerek. Többé sohasem látták a szerencsétlent.

Hajnal volt, amire hazaértek. A kis állomás helyén téglahalmaz, megfeketedett gerendák, pernye, égetett bútorok omladéka, meggömbölt acélsínek, rozsdás vasdarabok, törött üvegek. Szemét, por, piszok, korom, sár.

A távolból halk zakatolás. Gyenge robaj, a föld alig észrevehetőleg megrezzent a lábuk alatt. Egy katonamozdony jött lassan, óvatosan tapogatózva, a hajnali szürkületben, hogy kinyomozza, meddig járhatók a sínek. Kis, alacsony, szürke, páncélos mozdony volt, alig egy kis füstgomoly röppent ki a torkán ütemes időközökben. Apró, ügyetlen, játékszerű kis mozdony, de erős, köpcös, büszke és hódító volt a fellépése. A diadalt, az életet, a feltámadást hozta.

Ágnes szerette volna az esetlen és mégis gögös kis vaskutyát homlokra csókolni. A mozdony, a mozdony!

Milyen kár volt, hogy ezt nem tudta felolvasni. Ágnes e pillanatban gyűlölte szegény Sebastianit. Aztán azt kezdte sajnálni, hogy kihagyta a kassai nászéjszaka borzalmas részletét. Az egészben ez lett volna a leggyönyörűbb. Amint hogy az is volt. A két meztelen ember... a lányok... a trágár szavak... a felfordult világ... Istenem, Istenem, de borzasztó volt... és de kár, hogy egy kissé jobban bele nem nézhetett abba az életbe... soha, soha, soha vissza nem jön az a szörnyű alkalom... Ágnesnek megint vacogott a foga, fulladozni kezdett... levegőt, levegőt!... kifutott a szoba erkélyére. Lenézett a szálloda parkjába. A hátsó lejárattal előtt csukott teherautóba akkor tolták be Sebastiani úr koporsóját.

IV.

Ágnes április 28-án elutazott Abbaziából, de nem ment haza Máramarosszigetre. András azt írta neki, hogy a magyar határ állandó veszedelemben van, a Kárpátokban kétségbeejtő harcok dúlnak és nemcsak Uzsok felől, de a máramarosi Borsa tájáról is mindennap megindulhat az orosz gőzhenger. Addig, amíg a helyzet kitisztul, maradjon Pesten a Péterffyeknél. Ágnes nem mert ellenkezni, de lelke mélyéig megdöbbsent, hogy kis fiai nincsenek biztonságban és talán egy második menekülés borzalmait kell átszenvedniök. Féltette Andrást, mert biztosra vette, hogy az utolsó pillanatig őrizni fogja a vadgesztenyefasort és Istenem, ki tudja megmondani, hogy melyik az a bizonyos utolsó pillanat? Rohanni, repülni szeretett volna haza, mert lelke tele volt önváddal, csömörrel s a vezeklés vágyával. Idegrendszer kimerült az önálló asszonyi élet fáradalmaiban, amelyek után két hónappal ezelőtt még oly szenvedélyesen sóvárgott. Odabújni András karjai közé és az ő tiszta, férfias szerelmében megpihenni! Soha életében nem érzett olyan kínzó, türelmetlen, szomjas epekedést András után, mint most, elcsigázva és szörnyű álomossággal s unalommal küzködve a hosszú vasúti utazás alatt. Az is nyugtalanította, hogy esetleg heteket kell tölteni a Péterffyek között. Bizonyosra vette, hogy a háború a Péterffy-házat még zordonabbá tette s irtózott azoktól a furcsa öregektől, akik folyton az élet csődjére és a halálra emlékeztették s az egész háztól, ahol senki sem meri megtörni a nyomasztó, félelmetes csendet és rendet.

Így állított be Évikével a Péterffy-házba, de már az első pillanatban megkönnyebbülten és megvígasztalódva lélegzett fel. A régi szertartásos, kimért és nyomott hangulatnak hírehamva sem volt ott. A háború a Péterffy-ház lakóit felvillanyozta, vérüket pezsgésbe hozta, valamennyiüket megfiatalította, mintha valami közös hősi elszántság és naiv lelkendezés gyulladt volna ki a kifáradt, pudvás Péterffy-szívekben. Új, friss és üde levegő áradt abban a merevformájú, ünnepélyes és kényelmetlen bútorokkal tömött, borongós világítású, fehér stukkós, balkónos, sokajtós hallban, amelyben a család találkozni szokott. Az egyik falon óriási katonai térkép volt kifeszítve s azon gombostűk és apró zászlócskák jelezték pontosan a hadállásokat. A vezérkari jelentéseket és a napi helyzetváltozásokat az utólérhetetlenül választékos külsejű, selyemkőrszakállas, monoklis Sándor magyarázta a félköríves loggiában ülő nagymamának. Most éppen a keletporoszországi harcokról volt szó és Krisztina nagymama kétszer is megkérdezte az orosz sebesültek és foglyok számát. Félmillió ember, második mazuri csata, Hindenburg, Tannenberg... Krisztina az arca elé tartotta fekete csipkés legyezőjét és elpirult, valahányszor Hindenburg nevét kimondotta. Most a gróf, az égszínkéék Waffenbergjében csillogó, rózsásarcú kis Péterffy Tamás alig került szóba; Krisztina nagymama napokon keresztül újra és újra elmondatta magának a mazuri csata lefolyását s kijelentette, hogy a borodinói ütközet, amelyet Tolsztoj oly szívdobogatóan ír le, ehhez képest gyerekes csetepaté volt. Sándor diadalmasan helyeselt, s magát is valami győztes hadvezérnek érezte, mert ő volt az, aki a háború első napja óta rendületlenül bízott a németekben. És Hindenburg esete olyan felemelő és romantikus volt, mint egy hősi eposz, vagy történelmi dráma.

- Hiába, fő az alaposság, mélység, számítás, matematika, absztrakció... vagy azt hiszitek, hogy egy durva Blücher, egy hetyke Wellington, vagy még maga a lángésznek kikiáltott Napóleon is tudott volna mit kezdeni a II. orosz hadsereggel? Nem. Ehhez ő kellett. Becsületszavamra, ő. Tudós tanár, precíziós gép, königsbergi akadémiai professzor (ne felejtsetek el, Kant városa ez s van ennek valami szimbolikus jelentősége) éveken át tanulmányozza a mazuri tavakat s kedve volna abba belefojtani vagy százezerfőnyi ellenséget, amely botorul odamerészkedik. Ez a rögeszméje, már-már bolondnak nézik, lassan emelkedik, nagynehezen tábornok lesz, de nyugdíjazzák s amikor a háború kitör, lelkesen ajánlkozik szegény, de megmosolyogják - veszítetek észre, valóságos dráma? - aztán jön a keletporoszországi debacle, egész Németország rémületben remeg, nincs hadvezér, aki vállalkozni merne az oroszok feltartóztatására. Az

egész háború sorsa kockán forog, s ekkor - kétségbeesés, végső kapkodás - kiszólítják hannoveri remeteségéből, mint ahogy tíz évi vergődés után kirimánkodták sátrából a duzzogó Achillest...

- Ah, Achilles, ez szép hasonlat volt, - pendült meg a nagymama vékonyka hangja és legyezőjével elismerőleg érintette meg Sándor bácsi vállát.

Hindenburg haditettei hónapok óta dobogtatják Sándor bácsi és Krisztina nagymama szívét. Emellett minden balsiker, vereség, hibás taktika, minden véráldozat feledésbe megy. Senki sem emlékszik már a kezdet szörnyű kudarcára, a belgrádi, satanovi, lemergi csatákra, a franciaországi vérfürdőre, az egész fegyverbíró, kombattáns sorkatonaság megsemmisülésére, a száz és százezer fogolyra, sőt még Przemysl elestére sem. Ágnes is jókedvű lett köztük, csak akkor döbönt meg, amikor a vacsoránál megjelent Klema leánya, Grónay Mária és senkire sem nézve, megállt a haditérkép előtt. Gyula bácsi megsúgta Ágnesnek, hogy Mária félve asszony, de csak egyetlen napig volt az ura felesége, az ura fogságba esett s Mária azóta búskomorrá lett. Ágnes szívdobogva nézte a szoborszerű asszonyt. Bámulatotkeltő volt már a megjelenése is, valószínűtlen és látomászerű s Ágnes alig jutott szóhoz, hogy üdvözlje. Sokáig nézte, de Mária olyan merev, néma és szenvedő mozdulatlansággal állt a térkép előtt, mint aki hajlandó volna akár a világ végéig bámultatni magát. Először az lepte meg, hogy arcában a Grónay-jelleg milyen keveretlenül és élesen válik el a Péterffy-típus alaptónusától. Bőre - mint a Péterffyeké általában - túlságosan fehér, tejszínű és porcellánosán áttetsző volt, s ez ellen a fehérség ellen szinte tünetni látszott sűrű, fekete szemöldök-íve és túlságosan piros, kicsattanó Grónay-ajka. De legcsodálatosabb volt az arany színénél valamivel világosabb haja, az a magdolnai szőkeségben ragyogó hullámos és sűrű és vékonyszálú selyemturbán, amely fehér arcát bekerítette. Ágnesnek eszébe jutott, hogy ez az asszony örületbe tudja kergetni azokat a férfiakat, akik még innen, vagy már nagyon is túl vannak a csalódásokon.

Fürkészve, gyönyörködve, sokáig bámulta Máriát s minél tovább nézte, annál jobban izgatta a fantáziáját. Mintha ezt az arcot - amelyet sehogy sem lehet mással összetéveszteni - mintha ezeket a sötét szemöldököket, ezt a piros száját, ezt az egész puha és amellet mégis délceg termetet már valaha látta volna. Hol? Mikor? Ezekre a kérdésekre nem tudott felelni. Talán olaszországi útja alatt ötlött a szemébe valahol, Rómában vagy Velencében, vagy talán csak valamelyik képtár faláról, valamelyik aranyrámás műremekről nézett rá hasonló arc, nagy művész álma vagy csodaszép asszony portréja... Ágnes hiába erőltette az emlékezetét.

Végül mégis csak Ágnes indult meg előbb, hogy megcsókolja Máriát és megkérdezze tőle:

- Mit tudsz az uradról?

- Semmit. Azóta semmit.

És szótlánul kiment a hallból.

Ágnes nem mert tovább kérdezősködni. Ágnes első nap a Péterffy-házban csak pár idős hölgyet, három öreg embert, hadbavonult rokonok néhány fiatal gyermekét látta s arra gondolt, hogy íme, itt van a tavasz és a tél, a hajnal és az alkonyat, de a nappal, a férfi, az élet dereka hiányzik a Péterffyek megritkult erdejéből, amely eltérébelyesedett egész Magyarországon.

A háborúról beszélgettek.

Ágnes, aki Gyula bácsi leveleiből jól ismerte a Péterffyeket, elámulva látta, hogy a háború hogy kibékítette őket egymással. Ők, akik közdolgokban évszázadok óta sohasem voltak egy véleményen, most egymást iparkodtak felülmúlni a háborúért való lelkesedésükben. Gyula bácsi seregszemplét tartott a rokonságban, hogy ki van a fronton. Aki nem volt ott, annak a

neve mellé kérdőjelet tett. Mintha ezzel kételkedését akarta volna kifejezni az illető igazi Péterffy-voltában.

Mindenki egyetértett abban, hogy a háború szent és megváltó sorsfordulatot jelent a magyar történetben. Lajos, a negyvennyolcas kuruc és Sándor, a finom és elegáns udvaronc, a császári és királyi kamarás kibékültek és megfogadták, hogy az utolsó csepp vérig... Lajos, aki napról-napra pirosabb és asztmatikusabb, azt mondta, hogy elvénhedt és dekadens fajtánk a háború véres viharai között újjászületik és visszakapja hősi erényeit. Nem árt egy kis érvágás... férfias harcok... Európa újra megismeri a magyar katonát és a Habsburgok tanulnak valamit. A Habsburgokat most megint a magyar fegyverek mentik meg, lehetetlen, hogy ezek után tovább is ellenálljanak a magyar nemzet jogos követeléseinek, meglesz az önálló magyar hadsereg, az önálló bank és az önálló vámterület és ez mindent megér. Ha a Habsburgoknak nem jön meg az eszük, Vilmos császár fogja őket erre kényszeríteni. Lajos megbocsátott Tisza grófnak is, a parlamentnek is, és elismerőleg beszélt a szocialistákról. Azok is megteszik a magukét. Hiába, magyar embernek csak meg kell hallani a csatakiáltást... beszélhet akkor Marx és Lassale (ezt a két nevet ismerte a szocializmus történetéből) - fűzte tovább a magyarok dicséretét Lajos.

Gyula most azon dolgozott, hogy összeállítsa a Péterffy-család katonáskodó tagjainak névsorát. A XIV. századig visszamenőleg Gyulának pontos adatai vannak. Most a törökök kiűzetésénél tart és eddig négyszáztizennyolc Péterffyt számolt össze, olyant, akiket névszerint felemlítenek a háborús oklevelek. És abból legalább ötven hősi halált halt.

Klema nem szólt bele Lajos és Sándor viharos lelkendezésébe. Egyforma, gondterhes és aggódó arccal ült az ebédlőnek használt hallban és szorgalmasan olvasta az újságok tudósításait.

Ágnes észrevette, hogy Klemára minden Péterffy - asszony, férfi, aggastyán és gyermek - egyforma áhitattal néz fel, de félnek is tőle, mint valami kérlelhetetlen amazon-királynőtől, aki eszes és bátor, egyenes, őszinte és mindig teljesíti a kötelességét. Neki sem hazudni, sem hízelegni, sem imponálni nem lehetett, mert olyan tökéletes volt. És emellett ő a jólét, a kényelem, az előkelő élet forrása, mindnyájuk hatalmas és gazdag mamája, a rang, az igazságosság, a tekintély maga. Úgy érezte, hogy ő is fél tőle és soha életében nem merne tőle Mária házassága felől kérdezősködni.

Legtöbb bizalma a pepitanadrágos Gyula bácsihoz volt és másnap, amikor véletlenül egyedül találta az ebédlőben, Máriáról kezdett vele beszélgetni.

- Egy pillanatig sem helyeseltem ezt a házasságot, - suttopta az öreg és hamis fogsorait haragosan összekoccintotta. - Képzeld el, hogy történt. A budapesti honvédhuszárezrednél szolgált egy Péterffy, - a felvidéki Péterffyek közül, apja főispán volt Árva megyében, őszintén megmondom neked, nem is vagyok biztos a rokonságban, kellemetlen dolog, zavaros, homályos leszármazás, tengernyi vesződésem volt a családfájukkal.

- És? - kérdezte Ágnes türelmetlenül.

- Nos, a tót Péterffyek csak másodosztályú Péterffyek, de Kálmán, a huszárfőhadnagy, Kálmán meg éppenséggel nem tetszett nekem. Lump, kártyás, hangos szoknyavadász - nem ez volt a baj. Nem újság a családunk történetében. De olyan kisasszonyos, finomka, fehérarcú, kékszemű, illatos, karcsú, borotvált, - éppenséggel nem huszáros és nem magyaros jellem. Tót.

- És? - sürgette Ágnes.

- Nos, idejárt a házhoz, szerelem, virág, kellemetlenség. Egyszer csak valami nagy fegyelemsértés, az ipsét áthelyezték a négyes huszárokhoz. Boldog voltam. Mária megszabadult. De Mária, - látod, milyen különös makacs, zabolátlan és szeszélyes - éppen nem volt boldog.

Intézetbe küldte az édesanyja s ott is volt a háború kitöréséig, de utóbb kiderült, hogy onnan folyton levelezett vele, kellemetlen dolog. Kitört a háború, Kálmán bevonult, először a szerb harctérre vezényelték, azután Galiciába, résztvett a lembergi csatában, megemberelte magát, meg kell adni, kétszer kitüntették, a tót Péterffyek is csak Péterffyek, a vér nem válik vízzé, ha kissé zavaros is, de majd elválnak.

- Mi? - kérdezte Ágnes.

Gyula sárga arcán kaján mosoly és ezer ránc futott végig és titokzatosan vonogatta a vállát.

- Kálmán apja, az alsókubini főispán Thurzó Györgyig, a protestáns nádorig viszi vissza a családfáját... nos, majd elválnak...

- Ah, - sóhajtott Ágnes és kétségbeesve nézett az öreg genealógusra. - Mi történt Kálmánnal?

- Tábori levelezőlapon megkérte Mária kezét.

- És Mária?

- Hazajött az intézetből s kijelentette, hogy ő Kálmán menyasszonya. Senki sem mert neki ellentmondani. Végre is Kálmánnak már két kitüntetése volt s a vér nem válik vízzé.

E pillanatban Sándor és Lajos lépett a hallba.

- Kálmánról beszélünk - jegyezte meg Ágnes, s remélte, hogy így hamarabb tudja meg Mária tragédiáját. - Hogy került Kálmán Przemyslbe?

- Ezt Sándor tudja - mutatott a monoklis Péterffy felé Gyula bácsi és a tálalóhoz lépve konyakot töltött a poharába.

Sándor a térképhez vezette Ágnes.

- Látod, itt van Lemberg, tavaly szeptember 5-én volt a második lembergi csata.

- Ez volt a nagy lembergi vereség? - kérdezte Ágnes.

Sándor sértődötten kapta fel a fejét.

- Ki mondta azt neked? Badarság. Lemberget kiűrtettük és stratégiai okokból pompás rendben visszavonultunk. Becsületszavamra, roppant hadiművészet kell ahhoz, hogy kellő időben, a kellő vonalra, harcra készen, folyton nyugtalanítva az ellenséget, stratégiaileg visszavonjuk a hadcsapatokat. Ez történt itt is. A csapatok Przemysl felé húzódtak s a 23. honvédegyalogosztály parancsot kapott, hogy a várban marad.

- Magyar katonák, Tamássy a vezér, erre büszke vagyok - hördült közbe Lajos és széles mellét kifeszítette. - Az egész világ bámult azon a hősiességen...

- És Kálmán?

- Ő is ott maradt a várban - folytatta Sándor. - Látod, itt van Przemysl, két huszárszázad a négyes honvédekből s néhány ulánus a tizenegyedikből Tamássy altábornagy mellett. Itt volt Kálmán. Az oroszok óriási túlerővel kezdték a várat ostromolni. De emberükre akadtak Tamássyban. Október 4-én kirohanás... nézd, itt van Maskovice, itt van a San folyó, itt van az ötven kilométeres erődvonallal - október 10-én a vár felszabadult.

- Honvédek mentették föl - dörgött közbe Lajos.

- Ekkor Kálmán szabadságot kapott. Hazajött és...

- Határozottan magyarosabb és huszárosabb külseje volt már az ipsének - szólt közbe Gyula, aki ezalatt két pohárkával hajtott fel a konyakból. - Kellemes meglepetés volt.

- Hős volt! - kiáltott Sándor - s boldogan öleltük keblünkre. Kijelentette, hogy nőül veszi Máriát. Lótás-futás, diszpenzáció, kihallgatás a honvédelmi miniszternél, úgy terveztük, hogy november 12-én lesz az esküvő, november 2-án parancs jött, hogy Kálmán azonnal menjen vissza Przemyślbe, távirat, újból kihallgatás, Mária öngyilkossággal fenyegetődött, minden hiába, parancs, az parancs, első a becsület, a Péterffyek nem ismernek tréfát, november 3-án megvált az esküvő, délelőtt tízkor, tizenegyor indult a vonat, Mária és... és... nincs tovább, igazi háborús házasság, eddig van, így lett a háború asszonya Mária, mint annyi dicső martir-elődje a Péterffyek történetében. Büszke vagyok rá!

- Borzasztó! - sikoltott fel Ágnes és megragadta Sándor bácsi karját. - Hova kísérte el Mária az urát?

- Kassára.

Ágnes rémülten gondolt a kassai garniszállodában töltött éjszakára. Minden összezavarodott az agyában s egy pillanatig nem látta sem a haditérképet, sem a három Péterffyt, nem tudta, hol van, csak azt a kassai hotelszobát látta, a halálravált fiatal párral, a majdnem meztelen asszonyt, aki - szentséges Isten! - most már tudja, hogy miért volt oly ismerős Mária arca - ...oh... ha csakugyan ő volt... a fejében minden összezavarodott, a saját emléke, Sándor elbeszélése, az idő, a hely, a helyzet. Lajos asztmatikus dörgő hangjára ocsudott föl:

- Miért sírsz, Ágnes?... Bocsánatot kérek, magyar asszony vagy... háborúban vagyunk, háború, háború.

- Kellemetlen dolog... - dadogta Gyula és Ágnes megölelte.

Ágnes hirtelen Sándorhoz fordult:

- Mikor történt ez?

- November elején. És november 11-én az oroszok már ismét körülzárták a várat.

Ágnes alig tudta összeszedni gondolatait. November elején... hála Isten... az más, akkor nem Mária volt. András augusztusban vonult be Kassára... Mária novemberben volt ott... de mégis borzasztó ez az egynapos házasság...

Az öregek aztán elmagyarázták neki Przemyśl ostromát, a körülzárást, a kirohanásokat... az utolsó kirohanásban Kálmán is résztvett, megsebesült, az oroszok kezébe jutott, azóta csak egy levelezőlapot kaptak tőle, megkésített híradást még a várból, amelyben azt írja, hogy jól van, egészséges s a vár bevehetetlen, bevehetetlen, bevehetetlen, háromszor egymásután írta, hogy bevehetetlen, mintha gúnyolódni akart volna a boldogtalan. És utána ezt: remélem, Mici, maga is bevehetetlen...

- Kellemetlen dolog - dörmögte Gyula - tapintatlan, gyengédtelen és izléstelen tréfa, nem úriember stílusa, nem csodálkoznék, ha kisülne, hogy az elméje megzavarodott.

- Ugyan, ugyan - szólt közbe Sándor - ez nem tartozik ide - s zavarában monokliját háromszor is levette szeméről, hogy megtörölgesse.

Ágnes mindebből már nem hallott semmit. Tízszer is elismételgette magában, hogy ő augusztusban járt Kassán s Mária három hónappal később. Semmi kétség, nem Mária volt az, csak egy másik Mária, talán éppen olyan finom, tiszta, egynapos asszony, mint özvegy Grónayné, Péterffy Klema imádott kis Máriája, akit az édesanyja éppen olyan szívszaggató fájdalommal eresztett el a nászútjára... Ezek a lelkes, bolondos, egzaltált öreg gyermekek, családtörténeten, vitéz katonaősökön, tannenbergi és mazuri dicsőségen, honvédhősökön és szebb, jobb, boldogabb nemzeti jövőn kérődző együgyű magyarok hogy lelkendeznek a háborúért... a háborúért, amelyről semmit sem tudnak, amelyről, ha valamit meg akarnak tudni, forduljanak Máriához és a többi száz meg ezer Máriához, akik máris elvesztették a maguk háborúját.

De a világért sem merte volna ezt megmondani a Péterffyeknek. Csak arra gondolt, hogy most már megérti Máriát, aki úgy jár itt közöttük, mint valami alvajáró. Aki mindössze egy napig volt asszony, a szerelmet csak mint egy szívdobogató kalandot ízlelte meg, lélekben szűzen maradva, ijedten, tétován, de valószínűleg kusza érzéki emlékek utóízével. Egyébként visszaéli magát mindenkitől becézett, kényes, szeszélyes kislányos szerepébe: az olyan kislányéba, aki csodálatos véletlen folytán bűn nélkül megfürdött a szerelem kéjében.

Ágnes elszégyelte magát, hogy egy pillanatig is tudott örülni a háborúnak.

*

Este nyolc órakor együtt volt az egész Péterffy-család. Megvacsoráltak - a férfiakon szmoking, hófehér ingmell, lakkcipő, kifogástalan estélyi öltözk, a hölgyek selyemben, ékszerekkel, fehér karjuk és válluk szabadon, mint a régi jó idők legdicsőségesebb és legdúsabb napjaiban. Az asztal roskadozott az ezüstök, és kristályok súlya alatt s a hangulat kimért és ünnepélyes volt, mert Mária jelenlétében lehetőleg kerülték a háborús témát. Vacsora után a férfiak tarokk-partit indítványoztak. Mária visszavonult, Klema csókkal búcsúzott el a lányától és ottmaradt a hallban. És csak mosolygott, amikor a hármastarokkot megunták az öreg Péterffyek s negyediknek bevették őt is.

Aztán elálmosodtak s a kártyapartit felbomlott. Ágnes magára maradt Klemával és elmondta neki, hogy milyen nagy sikerei voltak Abbáziában.

- Nem szeretem, ha az asszony nyilvánosan mutogatja magát - felelte hűvösen Klema. - Az asszony éljen a családjának, nézzen az urára, lesse el a gondolatait, fogadjon szót neki, nevelje a gyerekeit és teljesítse a kötelességét.

- Igen... De látod, te is egyedül állsz... - jegyezte meg halkán Ágnes és érezte, hogy elpirul Klema szelíd, de szigorú tekintete alatt.

- No, én nem félek. Teljesítem a kötelességemet. De nagyon sok Péterffy birkózik most a halállal.

- Sokan vannak a fronton?

- Egy tucatot tudnék összeszámolni. Miklós, a báró, az erdélyiek mind, aztán négy Grónay, akiket tudok, Mária uráról, Kálmánról, nem is merek szólani...

- Semmi hír Kálmánról!

- Semmi.

- Borzasztó. Szegény kis Mária! Valóságos mártír. Kimondhatatlanul sajnálom ezt a gyönyörű teremtet.

Klema összeráncolta a homlokát és aztán hirtelen felugrott.

- Bocsáss meg, utána kell néznem a dolognak. Pesten van a bérlőm. A beregi földemből ugyan nincsen sok örömem. Most a bérlő gazdagodik, nekem alig fizet valamicskét. De ki hitte volna, hogy valaha ilyen drágaság lesz? Még jó, hogy az ugocsai szőlő jó termést ígér. Azt mondják, a bornak nagy ára lesz. Ebből élünk most mind, akik itt vagyunk. Szerencse, hogy a szőlőt nem adtam árendába.

Klema minden este átvizsgálta a bérlő számadásait, ha hibákra talált, telefonált, magához rendelte ügyvédjét, levelet írt Nagyszöllősekre, az alispánhoz, hogy a vincellért mentsék föl a katonai szolgálat alól, átnézte a házmester májusi házbérszámadásait, azután kiment a konyhába, hogy a szakácsnéval megbeszélje a holnapi menüt.

Ágnes csodálkozva nézett utána. Úgy látszik, itt nem szabad beszélni Mária tragédiájáról. Már meg is bánta, hogy szóbahozta. Zavartan kiosont ő is a hallból.

Szobájában ott találta a délutáni ujság legújabb számát. Hirtelen átfutotta a címeket és a hírek között azt olvasta, hogy a főhercegasszony, akivel Abbaziában megismerkedett, a Vöröskereszt-kórház vizsgálatára Pestre érkezett.

Összerezzen. Eszébe jutott neki Klema leckéztető, szigorú megjegyzése - nem szeretem, ha az asszony nyilvánosan mutogatja magát - és rémülten gondolt Andrára és a fiúkra. Elszégyelte magát és elhatározta, hogy holnap vagy holnapután hazautazik Máramarosszigetre.

V.

Másnap délben a Kossuth Lajos uccán találkozott a főhercegasszony főkamarsával, a fiatal és udvarias alezredessel. A főkamars finom bókkal üdvözölte és megkérdezte a lakása címét, mert a fenséges asszony meg szeretné hívni legközelebbi teaestélyére. Ágnes elpirult és zavartan mentegetődzött:

- Azt hiszem, pár nap múlva elutazom haza.

Az alezredes nagyon sajnálkozott, de kijelentette, hogy a fenséges asszony mégis el fogja küldeni a meghívót s reméli, hogy talán az ő kedvéért sikerül az utazást elhalasztani.

Ágnes másnap a meghívóval együtt levelet is kapott a főhercegasszonytól. Néhány sor volt az egész, de Ágnes minden idegszálán borzongás és ijedség szaladt át. A fenséges asszony azt kérte, hogy a máramarosi menekülésről szóló naplójegyzeteit itt Budapesten is olvassa fel a Vöröskereszt-hangversenyen s evégből, ha csak lehetséges, maradjon még egy hétig a „mi szép fővárosunkban”.

Ágnes ezt nem merte elmondani a Péterffyeknek. Egész nap vergődött, de este, vacsora után, korán felsietett a szobájába.

És aznap éjjel megint a kassai hotelszobáról álmodott s reggel ólomsúlyosnak érezte minden, tagját. Másnap elment a főhercegasszony teájára azzal a szándékkal, hogy a főkamarsától kérni fogja a fenség pártfogását András áthelyezéséhez. Ebben egészen megnyugodott és elhitette magával, hogy az egész dolog, a teán való megjelenés, a felolvasás, minden, minden, András és a család érdekében történik.

- Kérni szeretnék valamit - szólt elszántan az alezredeshez. Félt, hogy ezért az alezredes közönségesnek és tolakodónak tarthatja őt, de úgy érezte, hogy nem tudja mással igazolni magát, mintha minden aggályoskodás nélkül kirevolverezi András dolgát.

Az alezredes halkan összeütötte a bokáját és meghajolt.

- De nagy dolog ám! - folytatta Ágnes most már tudatos kacérsággal.

- Annál könnyebben megy. Csak a kis dolgokat nehéz elintézni - jegyezte meg az alezredes és tekintetével szinte végigsímogatta Ágnes fejedelmi termetét.

Csakugyan könnyen ment. A főhercegasszony kérésére az igazságügyminiszter megígérte, hogy Péterffy András táblabíró - ha beleegyezik - kinevezeti miniszteri tanácsosnak az igazságügyi kormányzathoz.

Egy hét múlva Ágnesnek meg kellett tartania a felolvasását. Fogvacogva lépett az emelvényre, mert ismét András engedelme nélkül cselekedett valamit, sőt olyan valamit, amiről biztosan tudja, hogy az ura izlése, kedve és meggyőződése ellen van. Arra gondolt, hogy táviratilag

lehívja Andrást, vagy legalább is bejelenti neki. Nem tette meg. Nem tudta megtenni. Mintha valami démonikus akarat kényszerítő ereje irányítaná az utóbbi időben minden mozdulatát. Mi ez? Ezt hívják szabadságnak? Hát ha igen, akkor a holdkóros a legszabadabb ember.

- Mindegy.

Ágnes felolvasta a menekülést és utána résztvett a főhercegasszony vacsoráján. Baloldalán a kamarás ült és érthetetlen szavakat suttogott a fülébe.

Éjfél volt, amikor hazaért a Péterffy-házba. A kamarás kísérté haza.

Aznap sokáig nem jött álom a szemére. Valami furcsa érzése volt, mintha homályos előérzetek kéje bizsergett volna az idegeiben. Lefeküdt hanyatt, mereven s karjait kétfelé feszítve, kinyújtózkodva élvezte a pihenés és ábrándozás gyönyörűségét. Most nem gondolt Máriára s egészséges, fiatal, sóvár lelke tele volt kedvvel és optimizmussal. Most megint megvallotta magának, hogy alapjában véve az egész háború roppantul érdekli s majdnem testi gyönyörűséget okoz neki, hogy ilyen nagy dolgok történnek a világon. Hát ő az első pillanattól fogva sokat várt és napról-napra többet vár ettől az állítólagos világhatalomtól. Nem merné senkinek sem elárulni, de a hadüzenet, az első ütközetek, még az első veszteségkimutatások is lázas elragadtatásba hozták. Végre is, hogy áll a dolog? Veszedelem nem fenyegeti. Az ura már kinőtt a katonasorból; a fiai még messze vannak attól. Bátyja, igaz, a franciák foglya, de ott is jobb, mint a lövészárkokban. Ott legalább az élete biztos és íróembernek micsoda hatalmas, ragyogó élmény az a lyoni fogolytábor-élet! A háború pár hónap múlva mégis csak véget ér, utána jön a nagy győzelmi mámor, roppant fellendülés, az ország nagy lesz, gazdag és hatalmas, új élet, nagyszerű perspektíva, András előlép, Pestre költöznek, ime, eljött a csoda, amelyet évek óta olyan epedve vár.

VI.

Ágnes május közepén utazott haza Máramarosszigetre és június közepén megjött András kinevezése az igazságügyminisztériumból.

A bíró megdöbbsent. Ez az előléptetés több volt, mint amit józan ésszel várni vagy remélni lehetett. Két napig nem szólt róla a feleségének. De a kisvárosban semmi sem maradhat titokban. A törvényszéki elnök és a főispán gratulálni jöttek és az emberek alázatos hízélgéssel vagy rosszul palástolt irigy dühvel süvegelték őt. Legendák születtek és az új méltóságos úrra úgy néztek föl, mint aki magasabb hatalmakkal van cimboraságban.

Ágnes csak most rémült el attól, amit cselekedett. Azt sem tudta hirtelen, megmondja-e Andrásnak, hogy a kinevezést kinek köszönhetik? Nem meri megmondani. Igaz ugyan, hogy a közvetítésnek semmi ára sem volt, de ismeri András felfogását azokról a karrierekről, amelyekben asszonyok játsszák a mozgató szerepet. Nem, ezt nem árulja el.

A másik pillanatban azonban úgy érezte, hogy éppen ezzel a titkolódzással követ el hűtlenséget. Mert csalni nemcsak testileg, nemcsak durva vággyal, vagy bűnös tettel lehet, de gondolattal, a legközömbösebb és a legártatlanabb dolgok elhallgatásával is... A hűtlenség ott kezdődik, ahol véget ér a nyíltság és a közlékenység... Ez rettenetesen nyugtalanította, de nem volt bátorsága, hogy elmondja az egész igazságot. Csak a főhercegasszonyt vallotta be.

Andrást ez is felbőszítette. Nyomban Budapestre akart utazni, hogy a kinevezést visszautasítsa. Nem a főhercegasszony protekciója bántotta, hanem elsősorban az, hogy Ágnes önállóan, az ő megkérdezése nélkül, szinte fellázadva az ő hatalma ellen, vakmerő alatomossággal beleavatkozik a család sorsába. Miért tette ezt Ágnes? Nagyravágyásból, hiúságból, ostoba-

ságból, vagy helyén nem való gyengédségből? Jó. De mi sugallta neki ezt a merész lépést? ...András azon kapta magát, hogy ő, aki sohasem volt féltékeny Ágnes multjára és jelenére, most féltékeny a jövőjére... Hogy eddig nem volt féltékeny Ágnesre? Ez sem igaz így. Most tudja csak, hogy eddig is, attól a naptól kezdve, ahogy megismerte, szüntelen féltette, csak nem merte bevallani magának ezt a féltékenységet... Igen, gőgös és hiú férfibüszkesége alatt, eddig is féltette, ez volt az oka annak, hogy tíz évig ki sem mozdult Máramarosszigetről... Ez volt az igazi oka az ő zárkózott és pedáns életének, férji basáskodásának és annak, hogy maga is lemondott mindenről, ami kívül esik a családi élet együgyű és kicsinyes hétköznapijain.

András most ezt olyan világosan érezte, hogy elszégyelte magát. Mindegy. Bevallotta, hogy eszeveszett módon szereti és félti a feleségét.

Néhány hétig küzdött magában, de végül is belátta, hogy akinek három gyermeke van, az többé nem a saját, hanem a gyermekei életét éli. Az nem ura magának. Néhány év múlva István, majd Péterke is egyetemre kerül... Ez döntött. András - beleegyezett, hogy felmenjenek Pestre.

- No jó, nem töröm tovább ezen a fejem - jelentette ki hajnaltájt, egy álmatlan éjszaka után, a főhercegi hálósobában.

Ágnes odabújt és boldogan hallgatta András szívdobogását. Győzött. Ettől egész mámoros lett. András azonban szomorúan folytatta:

- Tulajdonképpen nem nyerek vele semmit, ha meggondolom. Amennyivel több lesz a fizetésem, annyival drágább lesz a pesti élet. Ne feledje el, hogy ott házbért kell fizetnünk.

- De itt meg házbért kapunk - lelkenedett Ágnes.

András valósággal felháborodott.

- Hogyan, hát maga kiadná a házat?

Ágnes megszeppent.

- Miért kérdi ilyen haragosan, szívem?

András őszintén neheztelt.

- Abból nem lesz semmi. A nyarat itt töltjük Szigeten. A házból csak azt vesszük el, ami éppen nélkülözhetetlen.

- És hogy bútorozzuk be a pesti lakást?

- Hát maga azt hiszi, hogy valami drága, díszes lakást tartunk Pesten és ott nagy házat viszünk?

- Eszemágában sincs - felelte nyugodtan az asszony - de megszoktuk a szépet.

- Hát ott majd leszokunk róla, édesem. Ott csak ideiglenesen, egy pár évig, legfeljebb öt évig - érti? - csak átmenetileg akarok élni, a mi igazi hazánk itt van Máramarosban.

Aztán elnevette magát.

- Ejnye, de bolond vagyok, szívem. Előre összeveszem veled valamin, ami tulajdonképpen természetes.

Az asszony ellágyult.

- Igazad van, András. Én is izgatott vagyok. Legjobban szeretném, ha már túl volnék az egész utazáson. Csak annak örülök, hogy a gyerekek...

- No, te is nagyon vágyol...

- Vágyom, de félek is... Én a jótól is félek, ami új, ami változás, ami más, mint az eddigi életem... Mégis csak legjobb így ketten megbújva, ebben a kicsi fészekben, szívem.

András gyanakodott, hogy Ágnes most hazudik. De a maga lelke csakugyan tele van indokolatlan, gyermekes és félszeg aggodalommal. Érezte, hogy most új élet kezdődik, akár kinevezik, akár mellőzik. Már bánta, hogy alkalmat adott a sorsnak bizonyos megpróbáltatásokra. Mintha lába alatt megingott volna a föld: most lekerült az élete azokról a sínekről, amelyeken símán és automatikusan gördült tovább eddig. Vagy pedig csak a vidéki ember ügyetlen zavara az egész? - kérdezte magától fanyar öniróniával.

Ebben a pillanatban engesztelhetetlenül gyűlölte ezt a mellette fekvő gyönyörű asszonyt, de a gyűlöleten és féltékenységen át iszonyú vággyal meg is kívánta, mint egy idegen személyt. Átölelte és vad, kétségbeesett, dühös szerelemmel borította el. Ágnes lehúnyta a szemét és az ura karjaiban Róma, Abbazia, Budapest víziója vonult el behúnyt szeme előtt. Kéjes és bűnös volt ez az ölelkezés és Ágnes úgy érezte, hogy az ura csókjai alatt most követte el az első házasságtörést.

VII.

A kisvárosban már megszokták az emberek, hogy az ágyúk dübörgése esős időben, párás levegőben, alacsony légnyomás alatt oda-odahallatszik a frontról. Mindenki háborús lázban élt, de ez a láz már normális hőmérséklete volt a szervezetnek. Mindenki győzelemről és a győzelem után való ragyogó, nagy, új életéről beszélt.

A háború már legfeljebb csak néhány hétig tarthat - volt a lapszerkesztő véleménye. A döntést nem itt, hanem a francia-német harctéren kell várni. És Párizs már nem soká tarthatja magát.

A térképen kétséget kizárólag bebizonyították, hogy Párizs négy héten belül a németeké.

- És aztán?

- Aztán mi diktáljuk a békét. És miénk a világ. Olyan gazdasági lendület jön a háború után, aminőre nincs példa a történelemben.

- Nem adok neki tizenöt-húsz évet, Máramaros olyan híres üdülőhely lesz, mint a Tátra vagy Svájc.

- A kincstárnak nagy terveik vannak. Gyógyfürdő, üdülőtelep, nagyszerű utak, ródli, ski, autósport, szállodák, nincs ennél szebb hely a világon. És micsoda kincsek! Erdő, só!...

- És petróleum! - vágott közbe egy mérnök, aki az Iza partján angol pénzzel petróleum után kutatott.

- Petróleum!

- Ha egyszer ráakadunk az igazi forrásra, amerikai tempóban fejlődik itt minden.

- Hát Sziget!

- Megépítjük a tiszai elektromosműveket. Mennyi felhasználatlan erő! Az egész vármegyét a Tisza látja el világító-, melegítő- és géphajtóenergiával.

- Vasutat építünk a Verchovinára.

- Egész Európát ellátjuk nyersolajjal.

- Fával.

- Sóval.
- Almával.
- Ásványvízzel.

Belemerültek a nagy tervek édes illúzióiba. Már megalapították az erdőkitermelő-, villamosági-, almaértékesítő-, petróleumkutató-, gyógyfürdő-, idegenforgalmi-, ásványvízexport-, és vaspályatársaságokat, városokat építettek, gyógytelepeket létesítettek, egyetemet, szállodákat, iskolákat, múzeumokat terveztek, tengerpénzüik volt, a havasokat angolok és amerikaiak járták, a Tisza forrásvidékén kémiai gyárak verték le a német konkurrenciát...

Az egész társaságban talán egyedül András érezte csak, hogy mi megy végbe az emberek lelkében. Ebben a pillanatban mindenki hálásan és boldogan gondolt a háborúra. És ez a lelkendezés csak egy kis hulláma volt annak a nagy magyar tengernek, amely most, dagály idején, a határmenti partokhoz loccsant: a százévek óta apályban és dagályban hullámzó magyar vágyak árja; a lebilincsel, önmagával örök harcban álló, lekicsinyelt, kihasználta, félig ázsiai, félig nyugati magyarság lázas nosztalgija Európa szerelme felé. A magyar léleké, amely reménytelenül, egyoldalúlag és viszonzás nélkül ezer esztendő óta szerelmes Európába. Minden évszázadban legalább egyszer odaadta érte vagyona, vére, élete felét; eltékozolta magát, a szívéből ontotta a vért, feláldozta legszebb gyermekeit, meggyalázta sokszor magát az édes anyját, eszeveszett hősi vértanúságokat vállalt érte, leborult előtte, néha sírt, máskor követelőzött, aztán duzzogva félreállt, sértett gögből, méltatlan gyalázatok után néha évtizedekig visszautasított mindent, amit az engesztelhetetlenül imádott Európa kínált, elbújt a barlangjába, visszaidézte ősei barbár ázsiai szellemét, ivott, dühöngött, játszott, verekedett, szórta a kincseit, hogy valamiképpen észrevétesse magát, vagy felejteni tudjon. Hiába minden, nem kellett senkinek; csak annak kellett, aki olybá vette, mint a hasznathajtó barmot; aki dolgoztatta s aki learatta, amit a szegény magyar vetett. Szörnyű szerelem volt ez, csúf, kényszerű, keserves házassági iga, természetellenes, szánalmas szerelmi viszony, amely ellen néha lázadozott és pusztá kézzel nekirohant, hogy véget vessen neki, máskor, kifáradva, naiv reménykedéssel karjaiba dőlt, hogy hátha így is lehet élni... hiába, hiába... száz és száz évek mutatták, hogy ez a kegyetlen házastárs sem élni, sem meghalni nem engedi, ezen már sem ész, sem esztelenség, sem erő, sem gyengeség nem segít, ezen csak csoda segít... egy csodatevő Isten, aki most háborúba keverte az egész világot.

Ezek az emberek itt a máramarosszigeti kaszinóban mind csodavárók voltak; csodát vártak ezek a boldogtalanok; nem volt boldog ember, hiába ivott és kártyázott és hiába nyargalt apró egyéni vesszőparipákon, nem volt boldog ember ebben az országban négy vagy ötszáz év óta egyetlen egy sem, mert mindenki elepedt egy új magyar élet után való vágyban. S mindenki csodát várt... ki-ki az ő képzelőtehetsége szerint... Az egyik az alma, só, erdő és ásványvíz csodáját, a másik a független, szabad, önálló, nagy nemzeti élet csodáját, európai stílus, jólét, hatalom, dicsőség csodáját... Ezt a csodát nem hozta meg a béke, a rend, a nyugalom, meg-hozza talán a harc, a fegyver, a vér, a téboly, a világégés, a háború, a háború... Mindegy, ha az Ég nem hozta meg, hozza meg a Pokol, csak jöjjön el a csoda.

András könnyelábadt szemmel nézett végig a társaságon, amelynek egyik tagja, egy potrohos erdész, diadalmas hangon süvítette a pincér felé:

- Kérek még egy üveg bort!

A másik, aki bebizonyította, hogy az egész világot megverjük, ráduplázott:

- Kettőt. A somlaiból!

Az állatorvos elérkezettnek látta az időt, hogy megkérdezze:

- Nem játszanánk egy kis ferblit?

Mindezt András most természetesnek, sőt felemelőnek tartotta, ámbar maga pesszimista volt, csak nem akarta világgá kürtölni, ezt bűnnek tartotta volna, mert úgy érezte, hogy ez az az eset, amikor az igazság öl, a hazugság él. Az embereket a front mögött is fanatizálni kell: mert csak a fanatizmus tartja bennük a lelket. De magában szívdobogva aggódott a hazája sorsán. Megint arra gondolt, hogy memorandumot ír Tisza István grófhhoz: Magyarország ne törődjék, csak önmagával és a magyar katonákkal haza kell hívni az ország határának megvédésére. De a következő pillanatban már letett a tervről. Nem az én dolgom - gondolta magában - eszelősnek vagy lázadónak gondolhatnának. Várjuk meg a csodát.

Izgatott és búskomor volt a lelke és hiába kereste, nem találta nyugtát. Néha szinte örült, hogy itthagya Szigetet s Budapesten az új környezet, az új munkakör és a családjáért vállalt önfeláldozás hangulatában új életet kezd.

Az utolsó hetek búcsúzkodásban teltek el. Legsomorúbb volt a református egyháztól és a jogakadémiától való elszakadás. András az utolsó vasárnap zokogva énekelte a zsoltárokat Isten fehér, komor, puritán házában. Uram! Mennyire megsokasodtak ellenségeim! Sokan vannak a reám támadók! Sokan mondják az én lelkem felől, nincs számára segítség Istennél. De te, oh uram, paizsom vagy nekem, dicsőségem, az, aki felmagasztalja az én fejemet. Felszóval kiálték az Úrhoz és ő meghallgatta engem az ő szentsége hegyéről. Én lefekszem és elalszom és felébredek, mert az Úr támogat engem.

Így énekelt a bibliás ember.

*

Langyos, bús, búcsúzó őszi napon hagyták el Máramarosszigetét. Péterffy András szemét keserű könnycsepp homályosította el, ahogy visszanézett a vadgesztenye-allé végéről a schönbrunni-sárga kúria zsindeyes kupolájára; a meghatottság, bánat, szorongó előérzet és a düh könnye volt ez, amely néha, talán egy életben egyszer, de kicsordul a férfi szeméből, ha az esze ellen, a szíve ellen, önmaga ellen elkövet valamit asszony, vagy valami más faragott bálvány szolgálatában. Ez az a helyzet, amikor a legokosabb ember a leggyengébb; mert nem tudja, hogy mi jobb: tenni valamit, vagy hagyni, hogy valami történjék vele? Egy cseppnyi együgyűség, makacsság, gonoszság vagy léhaság ilyenkor megváltás volna; a tiszta és nagy lelkek végzete, hogy meghökkennek a felelősség előtt. Hát jó. Az asszony és a gyerekek érdekében. Nehogy szemrehányás és lelkiismeretfurdalás és késő megbánás jöhessen utána. Péterffy András és Grónay Ágnes, Péterffy István, Péterke és Éva, szeptember végén Máramarosszigetről elköltöztek Pestre és ott a Péterffy-házban vettek maguknak ötszobás lakást, az első emeleten, ahonnan egy orvos hadbavonult és elesett a leMBERGI csatában.

HARMADIK RÉSZ

I.

Ágnes a naplóját írta:

„1916 január 1. András az igazságügyminisztériumban van, az elnöki osztály vezetője. István az idén teszi le az érettségit, Éva a hatodikba, Péterke az ötödikbe jár. Éva orvos akar lenni, Péterke gyengén tanul, de már verseket ír, úgylátszik, örökölte a Grónayak művészi vérmérsékletét. Nem tudom, örüljek-e vagy búsuljak ezen, mert lehet, hogy nagy író lesz, híres ember, a nemzet büszkesége, de az is lehet, hogy Barnabás bátyám sorsára jut! Ez borzasztó volna, András is fél ettől. András különben - mint mindig - most is kedélytelen és pesszimista. Nem tudja elfelejteni a máramarosszigeti fasort, gyűlöli a háborút, azt mondja, hogy rettentő vereség lesz a vége s amellet folyton arról beszél, hogy önként jelentkezik, mert minden becsületes magyar embernek most a fronton a helye. Pesszimista, háborúgyűlölő és szégyenli, hogy nincs a harctéren: András mindig ilyen különös és érthetetlen volt. Pedig abban nincs is igaza, hogy rosszul áll az ügyünk.

Párizst a németek bombázzák. Párizs fél és imádkozik. Verdun ostroma folyik. Két hét - és a németeké. Áttörtük az orosz frontot, a kárpáti menekülők mennek vissza a hazájukba, őszintén szólva, én nem mennék vissza. Szeretem ezt a Pestet, habár túlságosan léha és erkölcstelen. Az asszonyok egyszerűen megbolondultak. Minden kávéház tele van hadiszalmával és dőzsölő katonával. A Morgan-szállodában tegnap egy szép bécsi asszonyt láttam, aki fiatal leánnyal és három úrral francia likőrt ivott éjjel tíz órákor. A leány fáradtan és kiábrándultan bámult maga elé, mert észrevette, hogy a férfiakkal szemben nincsenek olyan fegyverei, mint a másíknak, aki asszony. Az asszony pedig ragyogó és gyermekes tekintettel nézett egy beesett arcú katona szemébe, akinek selyemharisnyás lábára a világ legszebb és legférfiatlanabb cipője feszült. Úgy néztek egymásra, hogy remegett az orrcimpájuk. A katona mesélt a kislánynak:

- Már nem sokáig tart. Mához egy évre újra mehetünk a Lidóra. Láttá már Velencét?

- Igen.

- Én a Nilust is láttam. Jövőre nekünk járnak a hófehér nilusi hajók, a szállodákban németül beszél a fekete portás.

- Jövőre?

- Esküszöm.

Jobban odanéztam, akkor láttam, hogy az asszonyt ismerem. Sebastiani Kamillo özvegye volt, akivel Abbaziában találkoztam. Elfordítottam a tekintetemet. Későn. Ő is megismert. Átszaladt hozzám és sebtiben elmondta, hogy ez a véletlen találkozás Isten csodálatos ujjsmutatása. Ő már régen keres engem. Üzleti tervei vannak, vagyont akar szerezni, mert szegény Sebastiani bizony nem sokat hagyott rá. A drága, szép öregúr sok pénzt keresett életében, de nagyon szerette az asszonyokat és nagy gavallér volt, az Isten nyugosztalja. Hát bizony neki kell magáról gondoskodnia. Vettem észre, ez sikerült is neki. Olyan ékszerek voltak rajta, mint aminőket képeslapokban indiai hercegnőknél láttam. Kicsit megborzongtam tőle. De kedves volt és leányos, akár csak tavaly Abbaziában. Elmondta, hogy Pesten a Vörös Kereszt-kórház élelmezését vállalatba adják s reméli, hogy a főhercegnő protekciójával könnyen megkaphatnánk. De persze ehhez nagy tőke kellene...

Ilyeneket fecsegett a kedves kis bestia, aztán közölte, hogy most Pesten marad, egyelőre itt lakik a Morgan-szállodában. Nagyon boldog volna, ha néha-néha találkozhatnánk. Mondtam, hogy én nem járok ilyen helyre, mert most is csak rokonaim látogatására tévedtem ide. Erre elkérte címemet s visszafutott a társasághoz. Sebastianiné bizonyára karriert csinált. Férjhez ment, vagy szeretője lett egy srapnell-gyárosnak, de azért itt a szálloda halljában szinte végigcsókolgatja tekintetével a szép, szabadságos katonatiszt arcát. No, jövőre én is lemegyek és megnézem a Nílust. A főhercegasszony kamarása ma virágot küldött az abbaziai husvét emlékére. András felháborodott és csak akkor enyhült meg kissé, amikor elolvasta a kamarás levelét, hogy a csokrot a fenséges asszony megbízásából küldötte... Jövőre én is megnézem a Nílust...”

Ágnes bekapcsolta a zöld könyvecskét és gondosan elrejtette a fehérműs szekrény mélyére.

Az ujságok rossz híreket hoztak; a kaszinóban suttogni kezdték az emberek, hogy a hadvezetőség mostohán bánik a honvédekkel és a magyar ezredekkel. Lajos dúlt arccal jött a vacsorára. Vörös volt és iszonyúan zihált.

- Így nem lehet élni, - ezzel a szóval lépett a hallba.

Mindenki ijedten nézett rá.

- Ilyen rongy tüdővel! - lihegett tovább. - Az éjjel is olyan rohamom volt, hogy majd bele-döglöttem.

- De Lajos! - csóválta a fejét Klema - milyen beszéd ez!

- Igen is - hörögte - meg fogok fulladni. Nem is bánom. Kutyának való ez az élet. Bocsánatot kérek, torkig vagyok az asztmával. Jobb is volna, ha már megdöglenék.

Teával kínálták. Visszautasította.

- Étvágyam, az nincs - ki az ördögnek volna ilyenkor étvágya?

Ágnes félénken megszólalt:

- Tegnap még...

- Azt akarod mondani, hogy tegnap még faltam, mint egy disznó? Bocsánatot kérek, az éjjel majdnem felfordultam s te csodálkozol, hogy nem tudok enni? Mi?

Sándor vigasztalta.

- Az én apám is asztmatikus volt és hetvennyolcéves korában még vígan füttyörészett.

Lajos minden érthető ok nélkül hahotázni kezdett.

- Na, te csak a régi tökfilkó vagy. Hát halála előtt egy évvel, ha éppen úgy tetszik, mindenki vígan füttyörészhet. Egy évvel! Azt mondtam, egy évvel? Öt perccel is, ha éppen úgy akarja. Halála előtt öt perccel mindenki él még - nevetett keservesen a lihegő öreg és az egész család megdöbbenve nézte.

- Nono - szólt közbe Gyula - türtőztess magad.

Lajos nem hagyta abba.

- Öt perccel a halála előtt mindenki él, - ez rendben van, de az nincs rendben, hogy soha sem lehet biztos...

- Miben? - kérdezte Sándor és aggódva figyelte a haragos Lajost.

- Hogy öt perc múlva még él-e? Mi? Tudja ezt valaki? Ki biztosítja az embert? Gyula, te biztos vagy benne?

- Nono.

- Nono? Az embert a szíve is megölheti, a guta is, mi? Hány eset volt erre a családban? Erről nincsen statisztikád, genealógus uram?

Gyula félrehúzta a száját és ezer ránc vonaglott az arcán.

- Bolond vagy.

- Bolond? Hát jó. Ne beszéljünk gutaütésről. Olyan időket élünk, amikor semmi szükség sincs a gutára, hogy az emberek elpatkoljanak. Most az emberek maguk gondoskodnak arról, hogy senki se tudhassa, öt perc múlva él-e?

- Hja, a háború! Ez a háború. De a győzelem a miénk! - szavalta Sándor és kétszer is megigazította a monokliját.

Lajos arca vérvörösre gyulladt és a dühtől fulladozva hörögte:

- Hát éppen erről van szó. Az egész háború örültség.

Mindenki felugrott az asztal mellől.

- Káromkodik - szólt elképedve Sándor.

- Bolond - tette hozzá Gyula.

- Mi van veled? - kérdezte Klema.

- Elég volt a háborúból! - kiáltott Lajos. - Az egész a Habsburgokért van. Hazaárulás.

Sándor szelíd, rózsás, gyermekes arca elfehéredett erre a kifakadásra.

- Bolond beszéd ez, igazi negyvennyolcas, rebellis beszéd. Becsületszavamra, köztönivaló bolond ez a Lajos.

Mint valami régi hárfa húrja, a félköralakú emelvény felől felzizzent a nagymama édeskés, színpadias szava.

- Apropos, a kis gróf megérkezett már?

- Kire gondol, Krisztina? - kérdezte Gyula s pergamentarcán összefutottak a ráncok.

- Tamás grófról beszélek, aki égszínkék Waffenrockban...

- Vagy úgy! Amerikából most nem lehet hazajönni.

- Miért?

- A háború miatt.

A nagymama szégyenlősen kapta arcához a legyezőjét.

- Ah, a háború! Mindig elfelejtem.

Aztán lehúnyta a szemét és elszundikált.

Ágnes meghatva nézte a fekete csipkék között majdnem eltűnő fehér arcocskát.

Sándor gyűrött, telefirkált, agyonhasznált haditérképet vett ki a kabátja zsebéből és azon mutogatta:

- Amerika, Románia, nem mer kilépni semlegességéből. Az orosz nem számít. Nemsokára Párizsban leszünk. London napjai meg vannak számlálva. Egy év múlva miénk lesz minden Berlintől Bagdadig, az angol gyarmatok függetlenítik magukat és szövetséget kötnek Németországgal.

Sándor arca kipirult és két vékony karjával úgy hadonászott, mintha az eget is meg akarta volna fenyegetni, ha netalán ott fenn ezidőszerint még másként gondolnák a dolgot. Monoklija leesett a szeméről s elgurult a padlón.

Lajos gúnyosan nevetett, köhögött, zihált a melle s közben káromkodott.

- Döghalál, hazaárulás, mézárszék és prostitúció, bocsánatot kérek - hallatszottak ki a keserű nevetésből.

- Ez a hazaárulás! - förmedt rá Sándor s izgatottan simította végig szürke selyemszakállát.

- Bocsánatot kérek - hörögte Lajos - én nem engedem magamat terrorizálni. Az én meggyőződésem szent és megingathatatlan. Panama az egész.

- Mi? - kérdezte ijedten Ágnes, aki azt hitte, hogy Lajoson valami elmezavar tört ki.

- Az egész háborút azért találták ki, hogy lophassanak.

- Ilyeneket beszélni, ez a hazaárulás - ismételte Sándor.

Lajos megrökönyödött.

- Bocsánatot kérek, én megtettem a kötelességemet. Odaadtam nekik a fiamat. Ákost kivitték a frontra.

Ágnes megindultan nézte a fiáért vergődő apát és eszébe jutott Sebastiani úr, ott lenn Abba-ziában. Sebastiani úr, aki harciasan hirdette, hogy kitartás az utolsó csepp vérig, győzelem, győzelem, az Isten verje meg Angliát, egyszerűen gyáva, vén poltron lett, amikor megtudta, hogy a fia kiment a frontra. Hát ennyire egyformák az emberek s ennyire egy ütemben dobog minden apa szíve? Most már megértette a vén kuruc hirtelen kirobbant keserűségét. Ákost kivitték a frontra! Sándor a monoklijához kapott, mélyen benyomta a szemöldöke alá s meghatva ragadta meg a pirosra gyúlt arcú Lajos vállát.

- Ez az! Lajos odaadta a fiát. Éljen! Magyarok vagyunk! - kiáltott fel roppant zavarában. És hogy el ne árulja megdöbbenését, szokása szerint szavalni kezdett. - Most jön el a magyarok új dicsősége Európa történetében. Olyan nagyok leszünk, mint Nagy Lajos vagy Corvin Mátyás idejében. Új korszak kezdődik különben az egész világon, mint a római birodalom bukása után vagy Amerika felfedezésekor. Vége az angol-francia kornak! Újra felléptek a germánok és a latin fajta örökre letűnik a történelem színpadáról. Betöltötte hivatását. Vége. Pont. Nem igaz, Klema? - fordult hirtelen egy kis segítségért a ház asszonya felé.

- Meg kell tennünk a kötelességünket - felelte Klema egyszerűen.

- Csak nem igen látok a hadvezérek között úri embereket - szólt közbe váratlanul Gyula, aki úriember alatt mindig Péterffy-t értett.

Egy pillanatra mindenki hallgatott. Ákost kivitték a frontra...

Ágnes tekintete Mária arcára esett.

Mária sápadt volt és árnyékos szemű. Egymásután szívta a cigarettákat, egyikről a másikra gyújtott rá és közben maga elé bámult. Gyönyörű volt ez az arc, de Ágnes borzongva kapta le róla a tekintetét. Megint eszébe jutott az a félmeztelen asszony, ott a kassai hotelszobában. Szerencsére újra megszólalt Sándor.

- Ha ilyen vén csontnak, mint nekem, valami hasznát tudnák venni, én is jelentkeznék.

- Minek? - kérdezte gúnyosan Gyula.

- Katonának. Egy-két muszkát még én is lepuffantanék. - Megkereste monokliját, megtörölgette s ettől egyszerre gögös lett az arca. - Megyek a hadsegélyző hivatalba.

Sándor bácsi minden nap két-három órát körmölt a Hadsegélyzőben. Körmölt és a háborús térképet nézegette, zászlócskákat tűzött ide-oda, aszerint, ahogy a vezérkari jelentések a hadtestek mozdulatairól számot adtak. Ez valósággal szenvedélye volt, átélte a háború minden izgalmát és rendületlenül bízott a győzelemben. De azért neki is remegett a hangja, ha Ákost emlegették. Csak Gyula maradt egykedvű és érzéketlen. Tovább is szorgalmasan dolgozott a Péterffy-család történetén.

Lajos pedig ettől a naptól fogva a Vörös Kereszt irodájában leste fia leveleit. Este nyolc órakor a Péterffyek átöltözködtek, mert nem tudták elképzelni, hogy a vacsoránál másképpen is meg lehet jelenni, mint szmokingban és ragyogó fehér ingmellel, igazgyöngygombokkal. A hölgyek fekete selyemben ültek az asztalhoz.

II.

András Pesten is vidéki ember maradt, átutazó vendég a Péterffy-penzióban, aki valamiféle kiküldetésben tölti itt az időt, a jelek szerint huzamosabb ideig tartó megbizatással, amely azonban a háború befejezésével véget ér, remélhetőleg. Valóban szállodának érezte a Péterffy-penziót, nem tudott benne teljes lelki kényelemmel elhelyezkedni. Csodálta Ágnest, hogy két hét alatt tökéletes pesti úrhölgygé lett, elegáns, biztos fellépésű, hódító jelenséggé, aki után az uccán megfordulnak a szabadságolt katonák s a színházban feléje merednek a messzelátók, mint egy tüzerüteg ágyúcsövei. Ő maga úgyszólván csak aludni járt haza. Napjai nagy részét hivatalában töltötte, esténként egy-két órát az Uri-kaszinóban, ahol minden második ember rokona volt, de nem ismert senkit Péterffy Gyulán, Lajoson és Sándoron kívül, akik viszont mindenkit ismertek, könnyörtelenül ismertek mindenkit és mindent, de a világért sem árulták el, hogy valami is érdekli őket a maguk baján, meggyőződésén és rögeszméjén kívül. Ilyenformán az Uri-kaszinóban is úgy néztek rá, mint azelőtt a máramarosszigeti kaszinóban: ki az a finom, előkelő és barátságtalan világfi, aki a könyveket és lapokat bújja s csak néhány politikussal és magasrangú hivatalnokemberrel társalog néha titokzatosan, halkán és komoran?

A háború a kaszinót is kezdte megviselni. Azelőtt olyan volt a hangulat, mintha tagjaiul kivétel nélkül csak boldog és gazdag embereket vett volna föl, akik igazolták, hogy soha életükben nem volt egyetlen problémájuk, gondjuk és dolguk, azonkívül, hogy ősiktől örökölt vagyonukat a lehető legkedélyesebb könnyelműséggel eltékozzolják. Ez a egyetlen gondterhes felhő borongott azoknak a homlokán is, akik ezt a problémát már régen megoldották s most csak hitelezőik, barátaik, vagy rokonaik jóvoltából éltek. Ha valaki benézett ebbe a kaszinóba, megállapította, hogy Péterffy Gyula, Sándor és Lajos hiába verték el az öreg mindszeiti, vagy szatmári vagy bácskai nábob, apjuk vagy nagyapjuk ötszáz vagy ötezer holdját; az a hitbizomány, amelyből a Péterffy-féle előkelő, gögös és pazarló magyarok élnek, még mindig érintetlen és még mindig rendelkezésükre áll, mert arra egy külön magyar Isten vigyáz, aki minden reggel telehinti azt mannával a Péterffy-féle hitbizományosok táplálására. Nyilván azért hívták Magyarországot tejjel és mézzel folyó Kánaánnak. A kaszinónak nem is lehetett a tagja más, csak akinek családfája kimutathatólag ebben a tejjel és mézzel folyó Kánaánban gyökerezik s aki igazolta, hogy elegendő égből pottyánó mannával rendelkezik

reggelire, ebédre, vacsorára, jólszabott angol estélyi, uccai és sport-öltözetre, lengyel bundára, számozatlan gumikerekű fiákerre, az Operaház elsősorában zsöllyére, havannaszivarra, primadonnáknak kijáró virágcsokorra, makaóra és ferblire, amelynek százakra, sőt ezrekre menő különbözeteit huszonnégy órán belül pontosan ki kell egyenlíteni. Valósággal Boldogok Szigete volt ez a kaszinó, boldog Péterffyek és egyebek, örökifjú aggastyánok és öreg gyermekek selyemtapétás, klubgarnituras, márványfürdőszobás menedékhelye, - de a háború a kaszinót is kikezdte, már ahogy ilyen előkelő és tekintélyes intézményt az a bamba óriás, véreskező mészáros, megveszett kutya, acélsisakos és kézigránátos barbár, a háború, ki merte kezdeni.

Kezdek a kaszinóban olyan arcok is feltűnedezni, amelyeken sápadt gond és ijedtség, félelem és bizonytalanság tükröződött. Elhangzottak szavak, amelyek sehogysem igazolták a tejjel és mézzel folyó Kánaán, az égből hullott manna s a Boldogság Hitbizománya felől táplált nemzeti hagyományokat. Beigazolódott, hogy a szurony, bomba, golyó, srappell és tarack nem tesz különbséget kaszinótag és csőcselék között. Sánta és félkezű emberek jelentek meg egyenruhában, akiknek azelőtt éppen olyan hibátlan és daliás természetük volt, mint Péterffy Andrásnak vagy Ákosnak vagy Kálmánnak. Némelyiknek fél szeme be volt kötve: csak nem vakult meg a háborúban? Bizony kifolyt és Isten csodája, hogy a másik megmaradt. Sőt olyanok is voltak, napról-napra többen, akik egyáltalán nem is jelentek meg, hanem a lövészárkokban fetrengnek, vagy orosz, szerb, olasz fogságban vannak, vagy kegyetlenül összevissza lövöldözve, véres húscsapatokban, félig elrothadva, hullaszagot árasztva föld alatt fekszenek, pedig ezelőtt mindennap eljöttek ide, pirospozsgásan, elegánsan, jókedvűen, frissen borotválkozva, beillatosítva, halkan dudorászva és kényesen lépkedve, mint Péterffy Ákos, Lajos bácsi fia, a legszebb fejű magyar a váci uccai korzón és az Operabálon, akit most kivittek a frontra.

Eldurvult a társalgás hangja is. Azelőtt csak választásokról, lovak pedigreejéről, vadászkutyák ügyességéről, kártyacsatákról és enyhén izgató szerelmi kalandokról volt szó, most a társalgóban kenyérről és pénzről, napszámról és rekvirálásról, hústalan és zsírtalan napokról és arról beszéltek, hogy a falu nem akar termelni, özvegy a falu, az asszonyok lázonganak, elvitték a marhát és a disznót, lábán rothad a gabona, orosz foglyok teherbe ejtik a lányokat, elrejtik a búzát, senki sem akar kukoricakenyeret enni, az Isten verje meg, éhen döglök az ember, ha ez még sokáig így tart.

- A lovaimat elrekvirálták. Tavaly, novemberben darabonként kétszáznegyven koronát állapítottak meg. Egész télen ettettem őket, most elviszik, ma április tizedikét írunk, a leggyorsabb konflislónak is hatszáz korona az ára és én mégis csak kétszáznegyvet kapok. Hát nem szörnyűség ez? Már Tiszának is írtam.

- Mit válaszolt?

- Azt, hogy az igénybevett ló árát jogerősen megállapították s az ár utólagos felemelésének nincsen helye.

- Szép!

- Teleki Sándorné írja, hogy a szerb harctér sebesültjeit a hadvezetőség nem akarja hazaszállítani. Ott rohadnak idegen földön, ahol nincs ember, aki a nyelvüket megérti. Levágják a lábukat németül, lefürészelik a karjukat németül, fekélyek marják a hátukat németül és megdöglenek anélkül, hogy az egészsből egy szót is értettek volna.

- És Tisza?

- Írt a hadseregparancsnoknak.

- A fiam az albániai harctéren megvakult. Levelet diktált a legényének, hogy hozassam haza. Iska grófné mindent megtett az érdekében, még Tiszához is írt. Nem lehet.

- Miért?

- Az albániai sebesültek mind magyar fiúk, de az Istennek sem szállítják őket magyar kórházba, hanem Ausztriába.

- És mit válaszol Tisza?

- Nem bír a hadvezetőséggel.

Káromkodnak. A Boldogság Szigetén napról-napra többen és elkeseredettebben és trágárabban káromkodnak. Az ember azt hihetné, hogy hadiistállóban, kötözőhelyen, kórházban vagy a lövészárkokban van.

Péterffy András nem vett részt ezekben a káromkodásokban. Egyáltalában nem vett részt semmiben. A lapokat bújta, magyarokat és külföldieket, amelyeket valahogy semlegesek közvetítésével vagy repülőgépeken becsempészték. Majd szó nélkül maga elé merengve, töprengett, valamelyik üres szobában, vagy jegyzőkönyvében lapozgatott és feljegyzéseket tett, vagy néhány előkelő úrral halkán suttogott, ha azok megszólították.

A kaszinóban néha a kormány egy-egy tagja is megjelent. Ilyenkor körülvették őt és megostromolták kérésekkel és panaszokkal. Erre sem volt példa a háború előtt. Azelőtt szégyelt volna valaki panaszkodni. Most az emberek kezdik elveszteni a szemérmüket.

A miniszter rendesen megbánta, hogy eljött. Neki kellett volna ébrentartania a háborús hangulatot s rendesen maga is lelankadt, mert a kaszinónak túlságosan alacsony és nyomasztó atmoszférája az ő lelkét is megfeküdte. Csak egyetlen egy miniszter tartotta erősen magát. A kormánynak ez a tagja Tisza István gróf egyik legbensőbb bizalmasa volt. Ősi magyar család ivadéka, komor, őszbajuszú, pirosképű, tagbaszakadt úr, köszvényes és vesebajos, nem túlságosan művelt, de eszes szolgabírófajta. Nem volt nagy szónoki híre és nem tartották nagy politikusnak. András tudta róla, hogy hivatalos leveleit verejtékezve diktálja s a mondatok befejezését a titkárára bízta; tudta, hogy ellensége minden elméleti okoskodásnak, de tud kormányozni. Ősei hatszáz esztendő óta kormányoznak s ő is ösztönösen megérzi mindig, mit kell cselekednie. Hadvezérnek vagy legalább is csapatparancsnoknak született; birtokában van annak a képességnek, amely által a tettek emberei, az élet emberei, az uralkodás, kormányzat, háború és béke emberei meghódítják a világot, vagyis szükség esetén erősen és benső tusakodás nélkül ki tudja mondani az igent vagy a nemet, azt, hogy jobbra vagy balra; hogy előre vagy hátra; hogy valamit el kell kezdeni, vagy abban kell hagyni. Országok vagy hadseregek vezetéséhez nem is kell egyéb tudomány, de ennyi egészen és feltétlenül kell. Valószínű ugyan, hogy ezenkívül még némi korlátlanság és önhittség is szükséges a hatalom helyes gyakorlásához; voltak, akik a minisztertől ezeket a tulajdonságokat sem vitatták el. András jól ismerte ezt az államférfiút, szegről-végről rokona volt neki és becsülte páratlan jellemét és okosságát.

Vacsora után néha elvonultak a kaszinó egyik különszobájába. A miniszter ott pihente ki magát; hatalmas bőrkarosszékre ült, súlyos ballábát rádobta a jobbra, hátradőlt, félig fekve, mint egy nyugágyon, úgy, hogy hasa kidomborodott és ki kellett gombolni mellényén két gombot; vastag szivarra gyújtott és maga elé bámult. Szerette az erős italokat és kortyonkint szopogatta a tokajit. Csendesesen szuszogott, arca mindig pirosabb és fényesebb lett, szeme percről-percre barátságosabban és gyermekesebben csillogott, levetette a kabátját és erős, zsíros, vörös nyakát kiszabadította gallérjából. Látszott rajta, hogy legszívesebben a cipőjét is lerúgná és lábát papucsba bújtatná, de meg kellett elégednie azzal, hogy a papucsot és háló-

köntöst a lelkére húzza, amely ilyenkor kinyújtózkodott és szétterpeszkedett az egész napi merev hivataloskodás, lelki készenlét, kénytelen színlelés és robotos erőlködés után.

- No, hát halljuk, - mordult András felé.

András mosolygott. Amióta Pesten van és hetenkint egyszer-kétszer együtt vacsorázik a miniszterrel, mindig ugyanaz a beszélgetés tárgya.

- Mit gondolsz, meddig tart? - kérdezte a kormány tagja, Tisza István legbizalmasabb embere, valóságos belső titkos tanácsos, aki naponta levelet vált a külügyminiszterrel, a hadügyminiszterrel, a hadvezetőség valamelyik tekintélyes tagjával, a hadtápparancsnokkal...

- Tőlem kérdezed, kegyelmes uram?

- Kitől kérdezném? A király nem tudja, Konrád nem tudja, Hindenburg nem tudja, Tisza nem tudja, a jó Isten sem tudja... senki sem tud semmit, csak pénz kell, ember kell, ágyú kell, ló kell és több efféle dolog... és búza kell és zab, meg rozs, meg kukorica... ne beszéljünk róla...

Mindig azt mondta, hogy ne beszéljünk róla és nem is engedte meg, hogy más emberfia beszéljen háborúról, halottakról, búzáról s más efféle dolgokról, de Péterffy Andrással mindig erről beszélgetett.

Úgy ültek ott ketten, mint ahogy régi rossz képeken ábrázolják Zrinyit és Frangepánt, vagy Rákóczit és Bercsényit, két giccses, banális magyarokat, amint maguk és hazájuk sorsán búslakodnak. Örök magyar giccs, örök szent banalitás, örök búslakodás, mert sehogysem, sohasem tudnak tovább jutni a búslakodásnál. A miniszter láthatólag örült, hogy kibeszélgetheti magát a háborúról, miniszteri és parlamenti és pártközi bársonyszéktől és zöld asztaltól távol, merev pózok és altatások, bús magyar földesúr, családapa és hazafi módjára, lelki pongyolában és felelősség nélkül, pohár bor mellett, szivarozva.

- Az igazság az, hogy zsákuccába jutottunk - szólt keserűen a miniszter - de már nem tarthat soká.

Péterffy a fejét ingatta.

- Még évekig tarthat.

- Akkor is kitartunk! - csapott az asztalra a miniszter és felháborodásában kettéharapta a havannáját.

- Kegyelmes uram, mi ketten mindenesetre kitartunk. De vajjon a katonák kitartanak-e?

- Ez nem kérdés.

- És a nemzetiségek kitartanak-e?

- A rutének Rákóczi népe - ezt te jobban tudod, hiszen te köztük... A horvátok úgy harcolnak, mint...

Körülnézett, mintha a titkárját keresné, aki a mondatokat befejezi... Péterffy úgy érezte, hogy a miniszter ezúttal nemcsak lustaságból, hanem legfőképpen azért hagyta el a mondatok végét, mert nem egészen bizonyos abban, hogy holnap is igaz lesz az, ami ma oly bizonyosnak látszik.

Péterffy figyelmeztette, hogy a cseheknek már nemzeti forradalmi kormányuk van Párizsban és az erdélyi oláhok között kézről-kézre jár az új Románia térképe, amelyen Kolozsvár és Arad már nem tartozik Magyarországhoz.

A miniszter kínosan feszengett a helyén.

- Majd észretérítjük őket - mondta hivatalos hangon és a keze ökölbe szorult.

- Kik? - kérdezte András - kikre gondolsz kegyelmes uram?

- Magunkra, magyarokra és a németekre.

Péterffy szomorúan mosolygott.

- Hát jó. Mi magyarok is segítjük őket észretéríteni, de csak, ha győzünk.

- Ebben nem szabad...

- De kell...

Most már mind a ketten elhagyták a mondatok végét. Nem merték kimondani a kételkedni szót.

- Hát tegyük fel, hogy győzünk....

- Nos?

- Kegyelmes uram, Bécs ugyan ötszáz esztendő óta nem igen szokott győzni, de néha megtörtént vele, hogy a győztesek oldalára került. Például Napoleon bukása után. Olyankor aztán még a régi keservesnél is keservesebb lett a magyar nemzet sorsa.

A miniszter homloka ráncbaborult.

- Ne bántsuk a multat. Most más világ... Az efféle dolgok...

András várta, várta, hogy a miniszter most talán befejezi a mondatot. De a miniszter elhallgatott. Talán arra gondolt, hogy 1848-ban az ő öregapját is főbelőtték a győztes Habsburgok. Hogy 1711-ben, a Rákóczi felkelés után az ő nemzetségének is elkobozták az ugocsai birtokait. Lehet, hogy arra is gondolt, hogy a napoleoni hadjáratokban a dédapja nyomorék lett és öregapját mégis főbelőtték. Vagy esetleg eszébe jutott, hogy egyik fia elesett Potiorek esztelen szerbiai kalandjaiban s a másik most az orosz fronton fetreng valamelyik rothadt levegőjű lövészárokból. Nem lehetett leolvasni őszbajuszú, pirosposzgás, széles arcáról, hogy mire gondolt ebben a pillanatban.

András kezdte újból.

- Nem várhatunk tőlük semmi jót.

A miniszter, úgylátszik, rájött, hogy mivel lehet igazolni őket.

- De a török ellen megvédelmezték.

- Százhatvan esztendeig sikertelenül.

- Azalatt ők tartották a magyar végvárok legénységét. És Budavárát felszabadították, s több efféle dolog...

- Hát kiűzték a törököt, de nem volt sok köszönet benne. Kegyelmes uram, nekem ott Máramarosszigeten sokszor eszembe jutott, hogy az a szép ruthén-román megye olyan, mint valami egzotikus gyarmat, melyet a sóbányák, erdők, legelők és vadászterületek miatt igen jó karban tart az anyaország. Hát Magyarország is mindig ilyen gyarmata volt az osztrák császárnak. Egyetlen igazi, haszonhajtó, becses gyarmata. Egzotikus gyarmat, mint Angliának Kanada, vagy Hollandiának az indiai szigetek. Hát Anglia nem ragadna fegyvert, ha az oroszok el akarnák tőle venni Indiát? Ennyit jelent az egész Habsburg-segítség a törökkel szemben. De fönn Máramarosban a zsidók sokszor panaszkodtak nekem egymásra és egy nagyon bölcs öreg így jellemezte a híres zsidó összetartást: mi bizony nem hagyjuk egymást éhen halni, uram, de tessék elhinni, élni sem hagyjuk. Nos, Bécs nem hagyott bennünket megfulladni, de nyomban víz alá nyomott, ha néha kissé kidugtuk a fejünket, hogy levegőt szippantsunk.

A miniszter lehúnyta szemét és domború hasán összefonta kövér ujjait. Aligha volt ember, aki képes lett volna kitalálni gondolatait, oly makacsul elmerült a hallgatásba.

András egy ideig tisztelettel nézte a vörösarcú, fehérbajuszú, kövér és szuszogó oligarchát, aki most talán évszázados ösztöneivel és évtizedes meggyőződéseivel viaskodik, kuruc vérmérsékletével és józan labanc eszével, ezzel a két engesztelhetetlen ellenséggel, amely generációnként felváltva pusztítja a legjobb magyarokat. És arra gondolt, hogyha két magyar ember összekerül, két miniszter, két generális, két Péterffy, Sándor és Lajos, két vármegyei írnok, két mesterember, két orvos, ügyvéd, színész vagy pap, az egyikből rögtön kiugrik a kuruc, a másikkól a labanc, aulikus véres forradalmár, Széchenyi vagy Kossuth, mameluk vagy negyvennyolcas kortes. Két ember? Nem is kell ehhez kettő; elég egy; egyetlen egy is elég ahhoz, hogy kettéhasadt lelkében hol a labanc, hol a kuruc kerekedjék felül. Együgyű beszéd az, hogy az igaz ember mindig következetes, meggyőződéses és elvhű; az embernek nemcsak esze, de szíve is van, sőt még az esze is óráról-órára másként igazodik, ma így, holnap úgy látja a dolgokat; ma „utolsó csepp vérig”, holnap „őrült ostobaság”; ma hősi éposz, holnap gyalázatos tömeggyilkolás; ma mindent a hazáért, holnap jaj, az egyetlen életem, az egyetlen fiam, az egyetlen apám, a kis földem, a rongyos kis egészségem, a vadgesztenyeallée, Ágnes, István, Éva, Péterke... hagyjatok békében, ropogós zsemlyét szeretnék enni, Róma... nagy-péntek... miért van ez az egész őrült felfordulás?

A miniszter hatalmas felsőteste megrándult, ahogy vaskos, nehéz jobblábát baltérdén keresztbevetette. Aztán mintha nehezeire esett volna, három nevet ejtett ki az ajkán.

- Thököly, Rákóczi, Kossuth...

Péterffy elgondolkozott.

- Nem volt igazuk - folytatta halkan, szuszogva a miniszter. - Thököly a török mellé állt a Habsburgokkal szemben. Rákóczi XIV. Lajostól várta a függetlenséget, Kossuth Carlo Albertoban, a badeni és a porosz forradalomban, a második francia köztársaságban s több efféle dologban bízott... mire felocsudott, mind a három ijedten látta, hogy a legyőzött oldalon áll... háromszor próbáltuk meg, hogy kiváljunk a Habsburg birodalomból s mind a háromszor a Habsburgok győztek... nekünk magyaroknak a Habsburgok mellett van a helyünk... Most is. Ha belehalunk is.

Péterffy homlokán gyöngyözött a veríték.

- Az más. Belehalni, az igen. Megyek is, kegyelmes uram, belehalni.

- Hova?

- A lövészárkba. Már régen elhatározott szándékom. Nem bírok a lelkiismeretemmel. Itthon, polgári ruhában, józan ésszel defaitista, antimilitarista, lélekben lázadó, forradalmár, áruló vagyok.

- Egy pohárka aszút? - kérdezte a miniszter és nehézkes mozdulattal jobblábát áttette a balra. Ugyan, mire gondolhatott ebben a pillanatban?

- Köszönöm, kegyelmes uram, nem bírom a bort. Bevonulok, katonaruhába bújok, szolgálati övet és revolvert csatolok a derekamra és lefekszem a lövészárkba. Ott aztán nem lesz lelkiismeretfurdalásom. Teljesítem a kötelességemet.

- Ezt tesszük valamennyien - szólt közbe a miniszter, de mintha megbánta volna, hirtelen felhörpintett egy ujjnyi aszút és hozzátette: - de ne beszéljünk róla.

András végigtörölte zsebkendőjével gyöngyöző homlokát.

- Családomnak legöregebb tagja, Péterffy Gyula, furcsa, bogaras ember. Karikatúra, ha szigorúan veszem, akiben a Csák Máték és Báthoryak oligarchikus gögje úgy éli ki magát, hogy a maga hétszázéves családjának tagjain kívül nem veszi emberszámba a többi halandót, - hát ez az öreg Gyula pontos statisztikát vezet a katonáskodó Péterffyelekről.

- Nekem tizenhét atyámfia harcol - szólalt meg a miniszter - négy elesett, három nyomorékká lett.

- Gyula bácsi családfáján nyolcvannégy felnőtt Péterffy és Grónay közül hatvankilenc katona, a legtöbb a háború kitörése óta. Gyula bácsi pontos nyilvántartást vezet valamennyiről s naponként kiigazítja a létszámot. Külön veszteségi kimutatása van, ez a legpontosabb és leghitelesebb okmánya a háború történetének. Nos, huszonnégy Péterffy már a föld alatt pihen, némelyikük több darabban, vagy annyi sérüléssel és csonttöréssel, mint egy népvándorlás korabeli lelet. Az első szerbiai offenzíva alatt három, a satanovi ütközetben két Péterffy harapott a fűbe... Egy idegbajt kapott Przemyslben. Egy felvidéki Péterffynek mind a két lábát amputálták. Egyet etetni kell, mert a felsőteste béna, kettő megvakult. Nyolcan vannak fogságban, köztük kettőről azt sem tudjuk, hogy életben van-e, Ákost kivitték a frontra. És nincsen egyetlen Péterffy sem, aki tudná, hogy mindez miért?

- A becsületért - csapott az asztalra a miniszter, - a becsületért és több efféléért. Az én fiamat tegnap vitték a frontra. De ne beszéljünk róla.

Most aztán nem is beszélt róla többet, nehézkesen felemelkedett a karosszékből, begombolta gallérját és csak úgy, tükör nélkül, összebogozta a nyakkendőjét.

- A feleségem ma a Vöröskereszt estélyén van, meg akarja mutatni, hogy milyen hősi lélek lakozik benne, a fiát kivitték a frontra, a kölyök maga kéredzkedett, meg akarta mutatni, hogy milyen hősi és több efféle dolog... Érte kell mennem... Hogy van a méltóságos asszony, add át neki tiszteletteljes... veszed észre, hogy milyen halványan pislog ez a villanykörte?... Nincs szén... a csehek... bitang nép, de ne beszéljünk róla... Tisza kemény levelet írt a hadsereg-főparancsnokságnak... a vezérkar csupa cseh... úgy bánnak a magyarokkal, mint a kapca... de ne beszéljünk róla.

András ajka remegett.

- Hát igen, kegyelmes uram, nekünk az egész világon mindenki ellenségünk s azon felül van még egy... Eggyel több ellenségünk van, mint bárkinek a harcoló felek között... A saját...

- De ne beszéljünk róla, - intett a miniszter, megrázta András kezét és súlyos léptekkel kivon- szolta magát a társalgóból. Az ajtóban megállt és tömött, vaskos, fehér bajusza alól félig dicsekedve, félig panaszkodva visszaszólt:

- Maga kéredzkedett ki a frontra a kölyök. De ne beszéljünk róla...

III.

Már harmadik éve tart a háború, de a Péterffy-penzióban szemmel láthatólag nem változott semmi. Az öreg Krisztina néni most is Tamás grófról beszél, Sándor a haditérképeket böngészi s a Hadsegélyzőbe jár, Gyula a genealógiai táblázatokat bújja, Lajos, akinek fia a fronton van, szidja az osztrák és cseh tábornokokat és naponta többször kijelenti, hogy bocsánat, a tökfilkók helyébe egy Görgey kellene ide. Az új lakók, András és családja, egész nap a fronthíreket lesik.

Februárban nagy öröm érte a családot. Grónay Barnabás, Ágnes bátyja, aki Lyonban volt internálva, Pejachevich gróf horvát bán kíséretében hazajött és magával feleséget hozott: csinos francia asszonykát, apró leánykájával. A harmadik emelet egyik lakója, fiatal selyemkereskedő, elesett az olasz fronton, az özvegye könnyörgött, hogy vegyék át a lakást. Klema odaadta Barnabásnak. A Péterffy-penzió népesedett.

Grónay Barnabás óriás termete kissé megrokkant, de kopasz feje, villogó fogsora és lázas fekete szeme fakó arcából szinte félelmetesen kivilágított. Még igazi Grónay volt, aki ötvenéves korára is magára vonja az asszonyok szemét, minden nap más és más benyomást keltve maga felől aszerint, hogy hangulatok szélsőségében viharzó lelke viharos kétségbeeséssel vagy viharos életkedvvel van-e csordultig tele.

Mindenki boldogan ölelte keblére, de a feleségét kissé hűvösen és aggódva fogadták. Lajos fel volt háborodva, hogy ellenséges ország leánya, Gyula szerette volna tudni, hogy Barnabás vajjon kikutatta-e, milyen családfája van a jött-ment asszonynak, a hölgyek megdöbbentek az új rokon merész fellépésétől és kokottos eleganciájától. Csak annyiban és csak azért bocsátottak meg neki, mert gyermeket szült Barnabásnak s ezzel új ágacskát ültetett a Péterffy-Grónay-család bokros erdejébe. Végre is, a kis Susanne egy új Grónay édesanyja volt s ez minden bűnt feloldoz - még azt is, hogy hasított szoknyája oly szűk, hogy kilátszik a térde, amikor leül és a lábát keresztbe veti. Barnabás, úgylátszik észrevette ezt, mert ott lakott ugyan a Péterffyekkel, de a rokonokat elkerülte.

Barnabás nemcsak asszonyt és kislányt, hanem izgatón, szinte hihetetlen hírt is hozott Lyonból magával. Elmondta, hogy Pejachevich Tivadar gróf levelet kapott Londonból bizonyos Péterffy Tamás gróftól, aki a háború kitörése előtt ült hajóra a newyorki kikötőben és Londonban rekedt a hadüzenet napján. A grófnak, amerikai állampolgár létére, nem történt semmi bántódása, de útját természetesen nem folytathatta. Érdeklődött a Franciaországban és Angliában internált magyarok iránt és megtudta, hogy Pejachevich gróf engedélyt kapott a hazautazásra. Vele izeni a Péterffyeknek, hogy alig várja a békekötés napját, alig várja, hogy felkereshesse rokonait, akik után nagyon vágyakozik.

A Péterffy-házban ez a kis hír újra lázba hozta a kedélyeket. Barnabásra is gyanakodva néztek, mintha állandóan résen kellene lenniük, hogy ez a Franciaországban megméltelyezett kalandor egy óvatlan pillanatban középük ne csempéssze a grófot.

- Tolakodó fráter - harsogta Lajos - bocsánatot kérek, de én nem fogok kezét a semmiháziával. Hazaáruló! És Barnabás az előőrse. Kémgyanus. Vigyázat, a Péterffy-frontot kémleli a fickó.

Gyula a vállát vonogatta s idegesen rázogatta sovány lábait a pepitanadrágban.

- Miattam kémkedhet. Óméltóságára pedig nem vagyok kíváncsi. Engem nem érdekel. Semmi közöm hozzá. Kellemetlen ember.

- De ő is Péterffy - szólt közbe félénken Sándor.

Az archivárius felhúzta a szemöldökét. Sárga arcán a ráncok összefutottak s titokzatosan dörmögött:

- Nono, erről még beszélünk.

Sándor, miután megigazította szemén a monokliját és érdeklődve pihentette tekintetét a francia asszonyka kecses és izgatón formáin, elhatározta, hogy Barnabással szemben udvarias és engesztelékeny lesz.

- Mivel töltötte a napokat Lyonban? - kérdezte tőle mosolyogva.

- Dolgoztam - dörmögött rekedt basszus hangján a kopasz óriás.

- Regény?
- Nem. Aeronautika.
- Léghajó?
- Repülőgép. Meg kell oldani azt a problémát, hogy a repülőgép helyből is fel tudjon emelkedni. Láttál már repülőgépet?
- Bleriot gépét itt, amikor mutogatta magát.
- Nos, ha fel akarsz emelkedni a levegőbe, először a földön kell gurulnod egy jó sort.

Sándor izgalomba jött.

- Becsületszavamra, ördögös egy dolog.
- Ördögös, de tökéletlen, - felelt Barnabás megvetőleg. - Fel kell találni a praktikus légszavart, hogy a repülőgép nekifutás nélkül is fel tudjon emelkedni. El kell érni azt, hogy te az udvarodból vagy a házad tetejéről felszállhass a repülőgépedre. Én már nyomon vagyok.

Sándor szeméről leesett a monokli és tisztelettel, de izgatottan hunyorgatva nézte a kopasz óriás fényes fehér koponyáját. Pihent ész - gondolta magában, - hogy némileg fékezze csodálatát és elragadtatását, amelyet a titokzatos technikai tudományok felkeltettek benne.

- Nyomon vagy? Jó nyomon vagy? És felajánlod a hadvezetőségnek?

- Fel!

- Éljen! Győzelem! Miénk a győzelem, becsületszavamra.

A többiek ijedten kapták föl fejüket.

- Mi az, jó hír a harctérről?

Sándor izgatottan simogatta szép finom, szürke szakállát.

- Azé a győzelem, akinek jobb és több repülőgépe van. És Barnabás feltalálta, hogy a házamról vagy az udvaromról felszállhassak a repülőgépemre.

- Bolond, - csattogott Gyula bácsi foga és megbotránkozva, ellenségesen nézett a jövevényre.

Krisztina néni, fenn a félköríves loggián, magánkívül volt örömében. Égre emelte szemeit s mint egy álomlátó, akit megszállott a lélek, elragadtatott, éneklő hangon mondogatni kezdte.

- Jól emlékszem az égszínkék Waffenrockjára... A marquise ragyogó feketeszemű szépség volt... túlságosan fekete volt a szeme... gyémántfekete, villogó fekete szeme volt, éppolyan, mint a mi Micikénknek s egy esztendő múlva Micikét, azaz, mit beszélek, a marquiset egy barátja ölében találta... Vagy ezt már mondtam?... Kérlek, kedveseim, figyelmeztessetek, ha valamit ismétetek... ó a legyezőm, Gyula!...

Gyula udvariasan lehajolt a legyezőért, Sándor pedig kétségbeesetten hunyorgatott a nagymama felé, hogy ne beszéljen ilyeneket Mária füle hallatára.

Lajos arca lila volt a felháborodástól. Amúgy is állandóan ingerült és villámló szemmel nézgette Sándort. Lassanként őt tette felelőssé a háború minden nyomorúságáért. Mintha csak Sándor szolgálékú lojalitása, Sándor haditérképei, Sándor háborús ereklyemúzeuma, Sándor fenhéjázó optimizmusa volna az oka mindennek. Annak is, hogy az egész világ ellenünk fordult, hogy a németek nem tudják keresztül törni a nyugati frontot, s hogy az ő egyetlen fiát, Péterffy Ákos dr. ügyvédjelöltet, tartalékos főhadnagyot, kivitték a frontra. Ákos ugyan vidám leveleket küld az otthonvalóknak, de az egyik bajtársa írja, hogy teljesen megöszült az első ágyúharc, a tűzkeresztség alatt.

Lajost már-már kiközösítették a Péterffy-penzió lakói, de az elkeseredett kuruc rémlátásait lassan-lassan az események is kezdték igazolni.

A Péterffy-családból mind több és több férfi került a háború vágóhídjára. Innen is, onnan is jött a hír, hogy egy-egy fiatal Péterffy vagy Grónay hősi halált halt. Kálmánról, Mária férjéről, aki Przemyslnél eltűnt, semmit sem sikerült megtudni. És ez volt a legkétségbeejtőbb. Máriára mindenki úgy nézett, mint a vértanukra szokás.

A sorozásokon felülről és alulról folyton nyeste a háború a Péterffy-törzs legszebb ágait. Már alig volt valaki elég fiatal vagy elég öreg ahhoz, hogy védve legyen a véreskező kertész ollójától. Gyula egyszer azzal lepte meg a családot, hogy kijelentette:

- Unom az egészet. Kellemetlen, sőt ellenszenves már a háború.

Ágnes egy napon arra ébredt, hogy legidősebb fiát, Istvánt besorozták. A háború ezzel a barátiatlan fellépéssel egy pillanatra Ágnessel is megútáltatta magát. Már régen bizonyos volt, hogy Istvánra is rákerül a sor, de Ágnes eddig nem tudta elhinni, hogy ez is lehetséges. Most is csak pár napig hitte el. Nem. A sorozás még nem jelent hadiszolgálatot s a hadiszolgálat még nem jelent frontot. Nem. Az ő fiát nem viszik a frontra, erről kezeskedik, ha bele is kellene hálnia az erőlködésbe.

IV.

Március végén híre jött, hogy Lajos bácsi fia, a széparcú, daliás Ákos az ötödik isonzói csatában megsebesült. San Martinónál golyó hatolt a térdizületébe, a hetedik rohamnál, amikor már visszavonultak az olaszok és a szegedi bakák sebesültjeiket szedték össze a hét roham helyén. A lövedék nem talált csontot, a térdkalács alatt keresztülfutott; Ákos gyenge shockot kapott, néhány óráig a földön hevert s amikor magához tért, nem is a térdén, hanem az ágyéka körül érzett metsző fájdalmat. Sok vére elfolyt, de feltámoltygott és odavonszolta magát a kötözőhelyre. Akkor már nevetett, énekelt és hadonászott, mintha részeg lett volna.

A sebkezelés néhány napig tartott, megállapították, hogy csontsérülés nem történt, vonatra tették és Grácba szállították. Ott már várta édesapja, Lajos és kieszközölte, hogy tovább küldjék a sebesült vonattal, Budapestre. Itt a Vöröskereszt-kórházban helyezték el.

Mária a Vöröskeresztben teljesített önkéntes ápolónői szolgálatot. Az ő kívánságára a kórházi parancsnok Ákost Mária osztályán fektette le. Ágya mellett mindig volt egy-egy Péterffy, aki minden lehelletét szorongó szívvel leste; ő volt most a család büszkesége, szemefénye és vértanuja, a háborús hős, akire az asszonyok égi szerelemmel, a férfiak bizonyos irigységgel néztek. Ákos alig érzett valami fájdalmat, csak ingadozó hőmérséklete és túlságosan izgatott kedélye mutatta, hogy valami baj van. De a sebfelület már sarjadzott s az orvosok azt mondták, hogy néhány nap múlva hazamehet és otthon kezeltetheti magát.

Ákosnak voltak pillanatai, amikor azt hitte, hogy élete legboldogabb korszakát éli. Mindenki sajnálta, dédelgette és ünnepelte; a kórházban értesült arról, hogy megkapta a vaskorona-rendet.

- Ez a harapásért van, - mondta tréfásan és a fülére mutatott, amelyet egy olasz vadászkatona közelharcban majdnem egészen leharapott. Ez a harmadik isonzói csatában történt. Hogy mi volt a harapás előtt, arról hallgatott. Egyáltalán sem ő, sem sebesült tisztársai nem beszéltek a háborúról. Az egyiknek a jobb szemét kinyomták, a másiknak oly erővel feszítették száját, hogy baloldali állkapcsa leszakadt. Ezek a tisztek szinte szégyelték a sérülésüket; nem is emlékeztek arra, hogy esett a dolog; a pusztá kézzel, rohamkéssel és puskatussal történt

viaskodások már rendesen delíriumos önkívületben folytak le; nem így képzelték a hősiességet és beszélni csak olyan hadikalandjaikról tudtak, amelyekben nem ők kaptak, de ők adtak sebet. Ákos boldog volt azért is, hogy csak a fülét szaggatták le, amelyet vissza lehet varrni, s nem nyomták ki a szemgolyóját.

Vaskoronarend, szabadság és pihenés reménye, ünnepeltetés és a család áhítatos hódolata azonban mind semmi sem volt ahhoz a boldogsághoz képest, amelyet Mária jelenléte okozott a beteg katonának. Mária hallgatag mosolya, lágyán zengő szava, gondos, puha, fehér keze mennyei elragadtatásba ejtették, ha szemét, fülét, lázas testét körülsimogatták. Elbűvölő szépsége, a magdolnaszőke haj és a fekete szemöldökök, a tejfehér arc és vörös ajkak elvették az eszét. Elhatározta, hogy nem megy haza a Péterffy penzióba; mindent megér az, hogy Máriát éjjel és nappal, a nap minden percében láthatja és Mária talán éppen ő miatta tölti itt az éjszakáit is. Ha erre gondolt, szíve hevesen dobogott s a hőmérő öt ponttal mutatott többet. Nyilván ez is a közeledő szörnyű veszedelem előérzete volt.

Ágnes is többször megfordult Ákos betegágya mellett. Leült vele szemben és arra gondolt, vajjon meddig tart még a háború és sor kerül-e az ő István fiára is? Éjjel sokszor rémlátásai voltak egy-egy ilyen látogatás után. Láta a kórházat, végigment a folyosókon, benézett egy-egy szobába, ahol emberroncsok, fehér pólyába burkolt, borostás, sárga és szürke arcú szenvedők, félig hullák, félig örültek feküdtek, delirizáltak, imádkoztak és káromkodtak, sírtak és nevetőgörcsben fetrengtek vagy némán haldokoltak. Néha nyitva volt valamelyik operációs szoba ajtaja és a műtőasztalon meztelen embereket látott, kiknek a hasában vagy a hátában vagy a csontjai között késekkel, csiptetőkkel, vésőkkel és vattákkal vájkáltak az orvosok; némelyek aludtak, mások, akiket helyileg érzéstelenítettek, vidáman cigarettázva nézték, hogy feszegetik szét az izmaikat és hogy szedik ki a csontszilánkokat. Másutt állati ordítás jelezte, hogy a sebesültet valami oknál fogva nem lehetett érzésteleníteni; Ágnes befogta a fülét és eszeveszett rémülettel futott Ákos szobája felé. Úgy esett be az ajtón és odarohant a beteg ágyához, aki most nem mosolygott, nem köszönt, nem cigarettázott, úgy, mint máskor, hanem beesett szemüregekkel, halványan, mereven, Istenem, szörnyűség, valósággal hullamereven feküdt az ágyban és ahogy föléje hajolt, akkor iszonyodva látta, hogy az nem is Ákos, hanem...

István arcát látta Ákos ágyában, felsikoltott és felébredt és viharosan vert a szíve, gyötrően éles fájdalmat érzett a bal melle alatt és percekig nem mert megmozdulni rémületében.

Most már gyűlölte és útálta a háborút és feltette magában, hogy ha Istvánt ki akarják vinni a frontra, akkor mindenre képes lesz, még a gyalázattól és gyilkosságtól sem riad vissza, hogy azt az ártatlan, gyanutlan, védtelen gyermeket kiragadja a csiptetőkkel, fűrészekkel, vésőkkel és késekkel dolgozó mészárosok kezéből.

A hatodik napon Ákos elkezdett vacogni, tíz percig rázta a hideg, aztán egyszerre áttüzesedett a teste és a hőmérő harminckilenc fokos lázat mutatott. A törzsorvos, híres sebész, a polgári életben rendkívüli egyetemi tanár, aggódó arccal figyelte.

- Még semmi - fordult a kétszillagos főorvoshoz, aki inspekciós volt. - Tízpercenként meg kell vizsgálni a sebet.

Ágnes, aki éppen az ágy lábánál állt, megvigasztalta.

- Nincs komoly baj. Ne aggódjék méltóságos asszony.

Máriát azonban kihívta a betegszobából és Ágnes a nyitott ajtón keresztül látta, hogy valamit a fülébe súgott. Mária elhalványult - ez rossz jel, - de aztán a professzor megsimogatta Máriának még az ápolónői köpenyén át is izgatóan szép gömbölyű karját, bizalmasan és gyengéden

megsimogatta és Ágnes észrevette, hogy Mária szeme fellángolt és pír öntötte el tejfehér arcát, - nem, nem lehet baj, ha Mária így el tud pirulni a simogatás miatt.

Néhány órával később visszajött a professzor és megegyeszer megnézte a sebet. Most már élénk pirosság volt a seb körül. Foltos és szétterült pír, a comb felé nyulva, mint valami lángnyelv.

A professzor odasúgta Máriának.

- Orbánc. Semmit sem szólni a hozzátartozóknak.

Ákos állapota napról-napra rosszabbodott. Hiába kezelték kenőcsökkel és oltásokkal, hiába metszették át az izületet, hiába vésték föl a térdkalácsot... ez mind szörnyű fájdalmakkal, narkózisokkal, operációkkal, hidegrázásokkal és negyvenfokos lázakkal járt... minden második nap új veszedelem, új rémület, új kétségbeesés, Ákos csaknem állandóan önkívületben az injekcióktól, az apja önkívületben a rettegéstől, dühtől és elkeseredéstől, Ágnes önkívületben a szánalomtól és az elképzeléstől, hogy Ákos helyett most Istvánka fekszik itt a betegszobában... Április 10-én a professzor kijelentette, hogy Ákosnak térdben le fogja vágni a lábát.

Megtörtént.

Ágnes egész nap sírt és jajveszékelt, már egész idegbajos lett, nem mert ránézni Ákosra, mert fiát képzelte oda a műtőasztalra, ahol a katonák koponyáját meglékelik, gyúrnak, vágják, fészegetik és varrják a húsát, ordítás, nyögés, hörgés, nevetőgörcs és eszeveszett éneklés, narkózisban, ezt nem lehet kibírni, verje meg az Isten, aki a háborút kitalálta.

András most még gyakrabban olvasta a bibliát, esténként, hangosan, az egész család előtt, István, Péter és Éva körében, akik aztán együtt énekeltek a bibliás emberrel a zsoltárokat.

Rettenetes volt. Mindenki sírt és jajveszékelt, csak Ákos mosolygott és vigasztalta a látogatóit. Azt mondta, hogy manapság olyan remek műlabákat tudnak csinálni - nagyszerű ez a technika, ezt is a háborúnak köszönhetjük - hogy ember legyen, aki meg tudja különböztetni az egészségestől. És vigasztalta a családot, hogy lám, rosszabbul is történhetett volna; vannak, akiknek a comb közepéig, sőt a csípőízületig kellett levágni a lábukat; annak aztán már a fele sem tréfa. Itt van ez a báró Wimmer, annak először levágták a lábfejét, aztán az alsószárát, aztán kiízülték a térdkalácsát, aztán a combját fűrészelték le, s most olyan székből ül, amelynek csak félülése van, a merev comb számára pedig lyuk, hogy azon a csonk kényelmesen lefelé lóghasson. De azért az sem olyan borzasztó dolog.

Hogy milyen borzasztó dolog, azt is meg tudta Ákos. Még egyszer meg kellett operálni s akkor neki is levágták a combját, amely elkezdett üszkösödni.

Minden kezdődött előlről. Apját, az asztmás, ziháló és sípoló mellű, vérmes és véredényelmeszesedéses Péterffy Lajost mindenki féltette már az elmebajtól. Lajos forradalomról, fegyverletételről és békekötésről beszélt álmában és Klema mindennap megkérte, ne hagyja nyitva az ablakát, mert a szörnyű átkozódások lehallszanak a Múzeum uccába és botrányt okozhatnak. Klema sem, más sem, a Péterffy-féle magyarok meg éppenséggel nem hitték, - hogy is hihették volna? - hogy két esztendő múlva az egész Múzeum ucca és az egész város, az egész ország és köröskörül az egész világon minden fronton és lövészárokban mindenki ugyanazt fogja suttozni, kiabálni, ordítani, végül üvölteni, amit most Lajos bácsi álmában kiabál az ágyban.

Ágnes pedig úgy gondolt a Vöröskereszt kórházra, mint a pokol tornácára, ahol mészárosok gyilkolják a boldogtalan Ákosokat és Istvánokat, Péterffyekeket és Grónayakat és minden magyarokat. Ágnes nem hitte még akkor - hogy is hihette volna? - hogy néhány hónap múlva majd úgy gondol a Vöröskereszt kórházra, mint a minden öröm és boldogság, fény, pompa,

nyugalom és békesség csodaforrására, amelyből az ő számára aranypatak szökik föl és elárasztja a Péterffy-házat.

Ágnes gyűlölte a kórházat, irtózott a vértől és a szenvedéstől, de valami beteg vágy minden nap kicsalta oda, ahol Ákos lassan-lassan visszakapta az életet, de az egyik lábát egészen odaadta érte. Ákos ezen is hamar megvigasztalódott és elmesélte, hogy még szerencsésnek érzi magát, mert lám az a Bamberg százados füttyörészve jött be ide a kórházba azzal a kis koponyazúzóásával, amelyet úgy kapott, hogy puskatussal főbeütötték, - és mi lett a vége? Kéregtályog. Csak a második héten vették észre. Bamberg azt mondta: oda se neki! Oda se neki? Nohát jött az agyhártyagyulladás, ez ám aztán a kínlódás, ahhoz képest az enyém gyerekjáték, móka, igazi odasenek, az agyhártyagyulladást nem lehet sem kiizélni, sem megcsontkítani, a koponyát lékelni kell és vagy hülye, bolond, shockos béna barom lesz az ember, vagy pedig beadja a kulcsot. Bamberg beadta s ez volt a legokosabb, amit tehetett. Nahát, nem vagyok én szerencsés fickó?

Lassan-lassan némelyek el is hitték ott körülötte, hogy szerencsés fickó. Ha másért nem, mert Mária úgy bánt vele - nem tudták bizonyosan, hogyan bánik vele - mint a testvérével vagy a vőlegényével. És Mária szépsége besugározta az egész osztályt, a betegek boldogok voltak, ha végigsimította a homlokukat és mukkanás nélkül állták ki a leggyötrőbb kezeléseket, ha Mária ott volt a műtőteremben. Szerelmesek voltak Máriába valamennyien, a betegek, az ápolók, az orvosok, sőt még az ápolónők, az önkéntes Vöröskeresztes grófnők és hercegnők és főhercegasszonyok is, - de Ákos látta, Ágnes is látta, hogy Mária mosolygós göggel, szomorú fenséggel és jéghideg közönnyel jár-kél az imádat-felhők magasságában.

Ákost ez is boldoggá tette. Valami ködös remény, sejtelem, édes ábrándozás és alaktalan vágy remegett a lelkében Mária után és a saját levágott és eltemetett jobblába után... amelyben sokszor sajnálat, reszketést, bizsergést, nyilalást érzett, mintha még megvolna és olyankor szentül hitte, hogy meg is van, csak álmodta az egész szörnyű komédiát.

Ágnes azonban észrevette, hogy néha Mária ajka is megrándul, piros lesz, vagy még a rendesenél is fehérebb az arca, hogy néha zavartan tekint szét, félve, ijedten, tétován, hogy néha elmegy és kipirultan jön vissza, lázas égő szemében valami furcsa láng, - vagy ez mind csak képzelődés volt?

Ágnes képzelete lassan-lassan elterelődött a kórház borzalmáról a kórház romantikus titokzosságai felé, - az ő képzelete mindig csak egy irányban és egy rögeszme felé repdesett - és most Mária gyönyörű alakja köré fonta összes elképzeléseit. Egész legendákat dolgozott ki buja fantáziájával a professzorról, és Máriáról, Ákosról és Máriáról, a kórházparancsnokról és Máriáról. Most, hogy Ákos meggyógyult és vidám, tréfás és hősiesen cinikus invalidus módjára az egész osztály kedélyét felderítette, Ágnes is elfelejtette rémképeit és előérzeteit. Most már néha ő is kiejtette száján, hogy, hát igen, ilyen a háború, oda se neki, még rosszabbul is történhetett volna és lassankint megint visszatértek régi titkos csodavárásai, amelyek két ember köré fontak regényes szenzációkat s ez a két ember Mária és a főhercegasszony kamarása volt. És ilyenkor nevetséges, de gyötrő féltékenységet érzett és majdnem gyűlölte Máriát.

Ákos augusztus közepén hagyta el a kórházat, drága és finom művű jobblábbal, amelyről ő maga azt állította, hogy ember legyen a talpán, aki meg tudja különböztetni az igazítól. És ugyanakkor otthagya a kórházat Mária is, nagy megnyugvására a Péterffyeknek, akik kezdettől fogva nem tartották úrihölgyhöz méltó dolognak a betegápolást.

Ágnes volt az egyetlen a Péterffy-házban, aki Mária visszatérése mögött is valami romantikus háttérrel keresett. De csak annyit tudott meg, hogy a törzsorvos, a híres sebész, az egyetemi professzor ugyanakkor elvált a feleségétől. Az eset élénk feltűnést keltett a társaságban és

Ágnes minden nap szívszorongva leste, hogy mit vesz észre Márián, amivel a professzor válási ügyével kapcsolatban valami regényes szerelem keretébe lehetne őt beállítani. De Mária hideg, gőgös, unott, gyönyörű és titokzatos volt, mint mindig.

V.

Augusztus végén a miniszter vacsorára kérette Andrást a kaszinóba. András akkor már elhatározta, hogy önként jelentkezik harctéri szolgálatra. A román betörés óta nem bírt a lelkiismeretével. Úgy érezte, hogy vagy beáll katonának, vagy forradalmár lesz, aki megszervezi a háborúellenes, az áruló, a pacifista Magyarországot. Izgatottan és elkeseredetten ment el a találkozóra.

A miniszter valamivel halványabb, soványabb és törődöttebb volt, mint máskor. De nyoma sem látszott rajta a rémületnek vagy kétségbeesésnek. Nyugodt volt, csak nehezen szuszogott és kevesebb mondatot fejezett be, mint bármikor életében. A vacsora alatt nem beszéltek sem a kormányzatról, sem a háborúról; csak a vesepecsenyéről, amely kemény volt és ízetlen, a tokajiról, amely pompásan ízlett és a szivarokról, amelyek szívhatatlanok. A különszobában a miniszter minden bevezetés és átmenet nélkül így szólt Péterffyhez:

- Tisza nagyon sokra becsül téged.

Péterffy elpirult. Egyetlen ember volt a világon, akinek már a neve is zavarba hozta és felkellesítette. Nem is tudta, mit válaszoljon. Finom arca, kék Péterffy-szeme, ritka, szőke haja és egész előkelő, világfiás egyénisége figyelő és szorongó kíváncsiságot sugárzott, mert tudta, hogy a komor és zárkózott miniszter nem hiába bókol.

- Én is... - folytatta a miniszter és új szivarra gyújtott - mert tudom, hogy te az...

Nem fejezte be a mondatot, elakadt és kihörpintette csészéjét, amelyben néhány csepp kávé feketélt.

- Rendelkezésemre állok, kegyelmes uram - felelte András.

- Nehéz helyzet. Az északi hadszíntér egész birodalom és csupa áruló és kém. A Kárpátok, Galicia, Lengyelország, Keletoroszország, roppant nehéz akkora területet igazgatni, ellenség földjén... tiszta anarchia és efféle dolog.

András izgatottan figyelt.

- Meg kell szervezni a háborús közigazgatást a front háta mögött, ellenséges földön. A főparancsnokság elhatározta, hogy kormányzóságot állít fel, mert tűrhetetlen állapotok vannak. Hadseregszállítók, rekvirálások, panamák, rablás, gyilkosság... te rutén vidéken szolgáltál, nagy érdemeket szereztél a skizma-pör főtárgyalásán.

Péterffy arca elkomorult. Némán kavargatta a kávéját és homloka gondterhes ráncokba borult.

A miniszter új szivarra gyújtott és kissé leeresztve a hangját, bizalmasan nézett Péterffy szemébe.

- Nem akarom katonára bízni. A tábornokhadbíró cseh származású. Érted? Nehéz helyzet. Olyan ember kell oda, aki rövidesen markába kaparintja az egész közigazgatást. Kutyaül nehéz feladat. Hadijog, monarchia, cseh tábornok, Kárpátok, rutén föld, Galicia, lengyelek és más efféle dolgok, hogy az ott működő német hadseregről ne is beszéljek... Értesz engem, András?

András még mindig szótlanul kavargatta a feketekávéját. A miniszter most már egész suttogva beszélt.

- A polgári adlátus ragadja magához a vezetést... szóval teljes hatalmú diktátorról van szó a galíciai fronton hadijog alapján, de polgári ésszel és a magyar érdekeknek megfelelően. Ez a koncepció és több efféle dolog és erre kér téged... mondd kérlek, milyen szivart szívatsz? Bármilyent? Boldog ember vagy. Az igaz, hogy vaskezü ember kell oda. A rutén nép egészen megbolondult. Csupa áruló. Te tudod legjobban... az orosz Krisztus... de most fegyelemről, rendről, a hadvezetés érdekeiről és a magyar katonák testi épségéről van szó, nem pedig... Vaskezü diktátort képzelek, akinek nem is egy, de ezer vaskeze van... olyan sokfelé kell vele öklözni. Nekünk még a saját...

Mindig kevesebb és kevesebb mondatot fejezett be a miniszter, aki látta, hogy András arca percről-percre zordabb és szomorúbb lesz.

A miniszter vállat vont. Mindegy. Bevégzett dolog. A németek is így csinálják északon. És a galíciai fronton már tűrhetetlen állapotok vannak. A magyar ezredek helyzete kétségbeejtő. De kétségbeejtő a lakosság helyzete is. A Kárpátokon túl valóságos anarchia kezdődik. Állandó forradalom, nyomor, éhség, lázongás és más efféle dolgok és a katonaság kapkodva és bután... de ne beszéljünk róla...

Mind a ketten sokáig hallgattak. Végre András törte meg a csendet.

- Kegyelmes uram, vallomással tartozom neked. Tévedtem. Borzasztóan tévedtem és szégyenlem magamat, hogy olyan ostoba voltam.

- Ne beszéljünk róla - szólt közbe a miniszter, akit zavarba hozott András izgatottsága.

- De engedd meg, kegyelmes uram, hogy szavaimat megmagyarázzam. Sokszor panaszkodtam neked, hogy a magyar ember nem tudja miért harcol és miért pusztítja magát a világháborúban.

- Most érted... - bólongatott a miniszter és csendesen szívta a szivarját. - A románok...

- Igen a románok. Tudnom kellett volna, hogy a háború a világ minden népének szörnyű izgalom, romlás, megpróbáltatás, szenvedés, gyötrelem, de csak nekünk magyaroknak jelent halálveszedelmet. A többinek vér, pénz, betegség - nekünk dögvész és megsemmisülés... Kegyelmes uram, most már értem Tiszát. Tudom, hogy nekünk verekednünk kell, még pedig a Habsburgok és németek mellett, mert ezek nem szeretnek ugyan, de legalább érdekük, hogy éljünk. A többinek, a nyugati hatalmaknak, Oroszországnak, a Balkánnak, mindenkinek ezen a földkerekségen az az érdeke, hogy megsemmisüljünk. Most értem. A szerbek el akarják venni Dél-Magyarországot, a csehek a Felvidéket, a románok Erdélyt. Most már tudom, hogy miért esett el huszonnégy Péterffy, miért lett hét nyomorult, miért van nyolc fogságban és miért harcol még most is harmincegy. A háború, amelyet németek, oroszok, angolok és franciák indítottak meg, s amelyben minket magyarokat úgy vittek a vágóhídra, mint az ökröt, most már a mi háborúnk lett. Románia, Szerbia és Csehország már felosztották maguk közt Magyarországot. Nohát, én kimegyek a puskámmal és odaállok a határra és belefekszem a lövészárkokba. Ott nincs probléma. Verekszem, mint ahogy fronttiszthez illik. A többi az Isten dolga. Már nem bírok a lelkiismeretemmel.

A miniszter széles, vörös arca megnyúlt és ellágyulva nézett András szemébe.

- Ide jutottunk - dörmögte és új szivarra gyújtott. - A csehek már kirajzolták Párizsban az új szlovák birodalmat, benne van Pozsony és Kassa is, mi pedig odavisszük nekik a magyar bűzát és a magyarok kukoricakenyeret esznek és más effélét, de ne beszéljünk...

- Kegyelmes uram, - folytatta András lázas izgalommal - én bíró vagyok és tartalékos császári és királyi főhadnagy. A magyar király bírója vagyok, a magyar király odaállít, ahol úgy látja, hogy hasznomat veszi: vagy egy kis vidéki járásbíróság, vagy egy rohamszázad élén. Teljesítem a kötelességemet, de csak a magyar törvények szerint. Bíraskodni csak magyar emberek felett vagyok hajlandó Magyarország határán belül: erre tettem esküt. Arra is esküt tettem, hogy a hazát megvédem, harcolok lövészárokból, földön, vízen és levegőben... de arra nem tettem esküt, hogy Galícia vagy Lengyelország területén vagy Oroszországban osztrák generális mellett kormányzóskodjam.

A miniszter hátradőlt a széken, behúnyta a szemét és ujjait szelíden pörgette a hasán.

András kissé nehezen szedte a levegőt. Ha izgatott volt, megfájult a dereka, szúrást érzett a tüdeje körül, ott ahol a mellhártyagyulladás után összenövés maradtak.

- Kegyelmes uram - lihegte roppant erőlködéssel - méltóztassál megmondani Tiszának, hogy büszke vagyok a jóvéleményére és törhetetlen híve vagyok az utolsó lehelletemig. De a kitüntető megbízatást nem vállalom. Jelentkeztem frontszolgálatra, végre sikerült magamat besoroztatni. Ha csakugyan becsülsz valamire és tenni akarsz értem valamit, eszközöljed ki, hogy osszanak be a régi ezredemhez, Csíkszeredára és küldjenek a románok ellen.

A miniszter arca vörös volt és vastag, fehér bajusza megrándult az ajka felett.

- Szólok Tiszának... - dörmögte lustán és petyhüdtlen és szuszogva, izzadva, lassan kibontakozott a süppedő karosszékből. Megigazította nyakkendőjét és hasán begombolta fehér mellényét, amelyen vasóralánc csörgött. - Tisza nagyon becsül téged - tette hozzá s ragyogott a szeme, mintha valami arany vitézségi érmet nyujtott volna át az új frontharcosnak.

- És még valamit, kegyelmes uram! - súgta a miniszter fülébe András - Tiszának sem lesz más menedéke...

- Mit beszélsz? - ütötte fel fejét a miniszter.

- Félek, hogy nemsokára beteljesedik.

- Mi?

- A jóslatom.

- Nem értem...

- Eljön az idő, amikor Tisza sem bír majd a lelkiismeretével és ő is a lövészárokból keres megnyugvást...

A miniszter a társalgó ajtajában tipegett-topogott, de nem tudott megindulni. Súlyosat dobant a lába, valahányszor egyikről a másikra helyezte nagy, kövér testét.

- Igazad lehet, - nyögte ki végül - Tisza kezdi únni. Zászló és címer és Gotterhalte és vezényszó és cseh aljasságok és írka-fírka s több efféle dolog... de az öreg királyt nem akarja cserben hagyni, Ferenc József derék öregúr, egyetlen barátunk, de ne beszéljünk róla...

VI.

Péterffy András tartalékos cs. és kir. főhadnagy az erdélyi harcokban végigverekedte a csíki, nagyszebeni, hátszegi, petrozsényi harcokat. Kétheti kínlódás után összerogyott a Vulkán-szorosban és beszállították a nagyszebeni hadikórházba. Nyilvánvaló volt, hogy frontszolgálatra képtelen a tüdeje miatt, amelyen felszakadtak a mellhártyaösszenövés és fuldoklási

rohamai miatt, amelyekbe csaknem belepustult. Péterffy István önkéntest pedig Wiener-Neustadtba vitték kiképzésre. Péterffy Andrásné Grónay Ágnes, a cs. és kir. főhadnagy felesége és a cs. és kir. önkéntes anyja tehát titkon felutazott Bécsbe és a főhercegasszony pártfogását kérte. A fenséges asszonyhoz az út ismét a főkamaráson, a szép és lovagias alezredesen keresztül vezetett.

A kamarás most is tele volt hódolattal és odaadással. A közbenjárás sikerült. A főhercegnő Istvánt az ulánusoknál helyezte el - azt hitte Ágnes, hogy a lovasság van aránylag a legkevesebb életveszélyben - az apát pedig a megszállott Belgrád területére kinevezték a hadbíróság alelnökévé.

A Péterffy-penzióban ezt a két újabb áldozatot feleslegesnek tartotta a családi tanács. Maga a háborúspárti Sándor is megkönnyezte a búcsúzkodást, amikor a két Péterffy vonatra ült. Lajos káromkodott s fuldokolva kapkodott levegő után.

- Bocsánatot kérek, ez már valóságos öngyilkosság, amit a buta magyar csinál. Kiirtja magát a svecgelb kétfejű sasért!

Sándor tiltakozni próbált és zsebkendőjével nyomogatta szemét, de Lajos lehurrogtá:

- Nos, én kétségbeesem, hogy már besorozzák a csecsemőket és az aggastyánokat is. Pedig mindhiába! Tizenkét ország ellen nem lehet harcolni! Kínától Montenegróig, Amerikától Indiáig, mindenki a mi ellenségünk... És mindenütt álló harc. Verdun-nel nem bírunk. Sok lúd disznót győz. Egyszerű kétszer-kettő az egész. Ezt neked is tudnod kellene, szerencsétlen.

- De Londont bombázzuk és a Möwe egymásután süllyeszti el a hajókat, - védekezett Sándor, idegesen simogatva gondosan ápolt, nikotin- és kölnivízszagú selyemszakállát.

- De hát mi van az Isonzónál?

Sándor elszégyelte magát és szavalni kezdett:

- Mi? Hát majd azt is kitisztogatjuk. Isonzó, Isonzó! Nem megy olyan könnyen, de a győzelem biztos. Velencét bombázzuk, az olasz hajóraj nap-nap után gyöngül, az angol flotta most moccan meg először és az eredmény? Alaposan kikapott Skagerrak körül... És Amerika? Mire Amerika hadsereget tud a tűzbe vetni, becsületszavamra mondom, hogy addig mi Párizsból diktáljuk a békét. Becsületszavamra, megnyerjük a háborút - ismételte kétségbeesetten, mert érezte, hogy nincs más hátra, mint kockára tenni a becsületét, hogy higgyenek neki.

Gyula lezárta a vitát:

- Mindennek a gyenge és tehetetlen kormány az oka. Megérett az elcsapatásra.

Sándor arca elborult s látszott rajta, hogy maga is megrendült az optimizmusában. Fel és alá járkált a szobában, mint aki azon töri a fejét, hogy mi módon tudna segíteni a szerencsétleneken. Sötét arccal dült-fült, úgy tett, mintha fel volna háborodva a Péterffyek kishitűségén, de titokban véres viaskodást folytatott magával.

Ágnes csendesesen sirdogált és az ujjain számítgatta, hogy Istvánka még hány hónapig van biztonságban.

Istvánka most van kiképzés alatt. Még három hónap s akkor ulánuszászlós lesz. Ha még akkor is dörög az ágyú, akkor autót vesz neki és beosztja valamelyik főherceg mellé. És ha az sem elég, ott van az aviatika. A repülőtiszt tanfolyam is legalább félév... Hogy ezt valaki bujkálásnak tartja? Lehet. De neki joga van a gyávasághoz. Ő anya és a kölykét védi. És megvédi, inkább maga pusztul bele - mondta majdnem hangosan, remegve az izgalom és elszántság idegességétől.

Határtalanul bízott magában. Ő, aki ezelőtt két évvel még fogvacogva és félelemtől félájultan tartott felolvasást Abbaziában, most, hogy a fia sor alá került, szemérmes és lányos félének-ségét egyszerre ledobta magáról, mint valami elnyűtt, megúnt, megútált ruhát. Most egyszerre kibuggyant szívéből a vakmerő, lázongó, forró Grónay-vér és az agyát is elborította.

Sebastianiné újból jelentkezett. A kórházi ételmezt csakugyan vállalatba adják. Itt a sorsdöntő pillanat. Tőke is van rá, amennyi kell. Egy erdélyi úr neve alatt egy máramarosi zsidó adná a pénzt. Sebastianiné szinte sírva könyörgött, hogy Ágnes társuljon velük, nagy részesedést kap, ha az üzletet kijárja a főhercegasszonynál.

Ágnes tanácsot kért Klemától, de a gögös magyar asszony lelke megborzadt ettől a közönséges, kufár, önző tervtől.

- Mi az, hát te hadseregszállító lennél, Péterffy Andrásné, Grónay Ágnes, hadbíró felesége, mi? Ételmezesi tiszték, hadbiztosok, hússzállítók, kocsmárosok, pékek cinkosa lennél, markotányosnő, büffés, szakácsnő, trafikos, te, Péterffyné-Grónay leány s aranyat mosnál ki sebesült, nyomorult, vézna, vak invalidusok véréből?... Pfuj, szégyenlem magam, hogy ezt magyaráznom kell! - fakadt ki Klema és többé nem beszéltek Sebastianiné ajánlatáról.

Ágnes néhány napig kínlódott magában s ezalatt egészen megtört a lelkiereje. Andrástól levelet kapott, rövid, gyengéd, de férfias írást. Néhány odavetett szó a hadihelyzetről, Belgrádról, hivatalos működésről, az ellenséges népről, a maga egészségéről, néhány aggódó férji és apai tanács, soha semmi érzélgés és áradozás. András még szemérmesebb és tartózkodóbb volt, mint egyébkor, mintha felesége és gyermekei iránt való legszentebb szerelmét valósággal iktóznék rábízni a nyílt tábori levelezőlapra. Ágnes könnyelábadt szemmel olvasta azt a néhány sort és mély keserűség tört ki a kebléből. Leült és levelet írt neki és könyörögve kérte, hogy jöjjön haza. Felmentik a katonai szolgálat alól, amikor akarja. És ő oly szomorú és árva; Évike és Péter egész nap sírnak utána. Miért kell neki is katonáskodnia, mikor annyi száz meg százezer ember harcol a fronton? Egyáltalában miért van ez a háború s miért kell abban résztvenni neked és Istvánnak?

Ágnes most vette észre, hogy ha ezt a levelet elküldené, ő is, meg András is hadbíróság elé kerülne árulás, vagy defaitizmus címen. De ha nem is vennék észre, András nagyon felizgatná; nem, András tudja, hogy mit cselekszik és meddig kell még ugyanezt cselekednie. Új lapot írt tehát s abban csak annyit, hogy az igazságügyminiszter a kaszinóban találkozott Sándor bácsival, melegen kérdezősködött róla s többször ismételte, hogy szívesen venné, ha felmentését kérné s visszamenne az elnöki ügyosztály élére. És én volnék akkor a legboldogabb asszony, - írta hozzá őszinte megindulással s nagy meleg könnyecsepp pottyant a levelezőlap jobb alsó sarkára, eláztatva azt a két szót: milliószor csókol.

Ágnes ez is idegessé tette. Harmadik lapot akart írni, amikor bejött a szobalány és jelentette, hogy egy hadbíró tisztiszolgája, aki két napig Pesten volt s most visszamegy a szerb határra, útba ejti Belgrádot és kérdi, nem kell-e levelet vinni a méltóságos úrnak?

Ágnes új levelet írt, de a végén meggondolta magát s a két kártyát is beletette a borítékba. Istenem, csak nem félek és nem taktikázom, amikor az életünkről van szó? - magyarázta önmagának és megnyugodott, hogy helyesen tette.

Nyolc nap múlva egy törzsorvos, aki műszerekért jött Pestre Belgrádból, Andrásról meghozta a választ. Ágnes boldogan bontogatta a borítékot. Nyolc sűrű oldal, - az ő finom, apró, szép, de majdnem olvashatatlan betűivel nyolc széles oldal! - Ágnes szinte testi kéjjel ült neki s lassan, takarékoskodva, minden mondatot kétszer kiélvezve betűzte András kezeírását.

„Megértem, Ágnes, édes szerelmem, hogy fellázadsz az ellen a durvaság ellen, amellyel a Végzet elszólított téled és a gyermekeink mellől. Ha a szívemre hallgatnék, amely tele van

vággyal és szenvedéssel, már régen visszamentem volna; előtted, Ágnes, nem szégyenlem, hogy sokszor kétségbeesem: miért kellett ennek így történnie? Ha még a harcoló csapatoknál volnék, ha remélnem lehetne, hogy néhány nagy, véres csata árán el tudjuk dönteni a háború sorsát, ha egyáltalán volna ok azt hinni, hogy ennek a sok embertelen szenvedésnek győzelem vagy dicsőség, vagy valami erkölcsi haszon lesz a jutalma, akkor belenyugodnék mindenbe, vagy a verekedés vak dühében elfelejteném az aggodalmaimat. De ez a véres tespedés, ez a baromi kínlódás, ez a vígasztalan ténfergés a pusztulás felé, ez néha majdnem örületbe visz. Azt hiszem, én vagyok a legboldogtalanabb ember a világon, én, aki azelőtt a legboldogabb voltam. És mégis nekem van igazam, nem pedig neked, Ágnes. Ha minden férj és minden apa kivonná magát a hadiszolgálat alól, akkor Magyarország Szerbia sorsára jutna, előzönlének idegen seregek és nyomorultul elpusztulna gyalázatban és vérben és az emberiség megvetése kísérné ezt a becstelenséget, - ez józan és tiszta logika és ennek a gondolatnak magam számára is le kellett vonnom a következményeit.

Ágnes, én elsősorban azért jöttem ide, mert jobban szeretlek titeket, mint az életemet. Egyáltalán: az én életemnek egyetlen értelme van. Szeretni téged és a gyermekeinket. Szeretet alatt pedig nem valami ködös, romantikus, lágyan hullámzó kedélyállapotot értek, amely elomló gyengeségben, mély sóhajokban és szenvedő pózokban merül ki, hanem abban az eleven, találékony, gyengéd tevékenységben, amely kis és nagy dolgokban, a kényelem feláldozásától az élet feláldozásáig, az odaadás és önzetlenség egész skáláján át felhasználja az életet a mások életéért. Amíg veletek voltam Máramarosszigeten, ha erős és szeles volt az idő és te, vagy a gyerekek nem kötöttek kendőt a nyakatokra és én figyelmeztettelek benneteket, hogy meghülhettek s ha ti szépen engedelmeskedtetek, - akkor kielégült az én szerető szívem és tudtam, hogy nem hiába élek. Most más világ járja. Most háborúban vagyunk; mi magyarok nem csináltuk a háborút, minket nem is kérdeztek meg, hogy akarjuk-e, vagy nem, sőt többet mondok, Ágnes, nem kérdezték meg a németeket, a franciákat, az angolokat és a szerbeket sem. Senkit sem kérdeztek, sőt senki sem kérdezett. Nem hiszem, hogy akárki is, császárok, katonák, bankárok, gyárosok, parasztok vagy urak közül bárki is kétségbeesett volna, ha a háborút valahogy valakinek sikerült volna megakadályozni. Tagadom, hogy valaki tudatosan, gyűlöletből vagy haszonvágyból kierőszakolta a hadüzeneteket. Nem. A perzselő nyári napsugár néha felgyújtja az őserdőket és senki sem keresi a gyújtogatót. A rothadt szemétdomb ép úgy lángrollobban, mint ahogy néha vegyészgyárak vagy robbanószeres raktárai súlyos nyomás vagy légköri behatások alatt kigyulladnak. Háborús tüzek is néha évtizedekig lappanganak és egyszer minden látható ok nélkül felizzik a parázs és az ágyúk maguktól eldördülnek. Mindegy, akárki és akármi az oka. Európa népe egymásnak esett és most tépi, marcangolja egymást. Napoleon miért ment neki Oroszországnak és hadseregében miért ment vele tizenkét nemzet fiatalsága? Miért? És miért ment el egész Moszkváig? De elment volna egész Mandzsúriáig vagy a japán félszigetig, ha éhség és halál meg nem bénítja útközben. Miért?

Felesleges tépelődések. Európa harcol és magával rántotta a harcba a magyarokat is. Te is, Pista is és az ikrek is harcolnak, mindenki a maga módja szerint, nekem is be kellett állnom a katonák közé s harcolnom a magam módja szerint. Édes, angyali kis gyermekeim, most nem arról van szó, hogy hűvös időben el ne felejtjük nyakunkba keríteni a selyemkendőt. Most, ha hazaszaladok, hogy össze-vissza csókoljalak, hogy figyelmeztesselek benneteket az élet apró veszélyeire és ha velem együtt minden férfi és apa hazaszalad, akkor ez a magyar föld elsüllyed és szörnyű, sötét és undorító lyuk marad a helyén. Én most innen védlek és táplálalak és szeretlek benneteket, azzal, hogy eggyel meggyarapítottam az őrség számát. Itt vagyok a virrasztók között, hogy ti békén alhassatok. Pásztor és császár, éjjeli bakter és toronyőr vagyok és vigyázok, hogy tűz ne támadjon és el ne harapódzzanak a lángok Budapestig. Győzünk?

Adná az Úristen. Vesztünk? Félek, hogy ehhez közelebb állunk, de nem tehetünk róla, meg kell tennünk a kötelességünket. Ez az egész. Nincs min okoskodni.

A miniszternek mondja meg Sándor, hogy köszönöm a jóindulatát, az elnöki ügyosztály meg lesz nélkülem is. Az a tisztiszolga, aki elhozta a leveledet, két hónappal ezelőtt megmentette a miniszterelnök testvére életét. Tisza István személyesen mondott köszönetet neki, a hadseregparancsnok pedig visszaküldte a hadtápvonalba kényelmes és veszélytelen szolgálatra, hogy megjutalmazza. Kovács István erre levélben könyörgött a miniszterelnöknek: eszközölje ki számára, hogy visszamehessen a harcvtalba. És Tisza István megtette neki. Tisza és Kovács. Ez aztán két ember! Pedig egyik sem csinálta a háborút és Tisza Istvánnak és Kovács Istvánnak is nemcsak fia, de unokája is van.

Édes lelkem, ne tégy értem semmit, ne mozdulj, vigyázz, elhagyatva és tanácstalanul minden mozdulat bajt hozhat a magad és gyermekeink imádott fejére. Istvánka sorsára majd ügyel az Isten, aki egyetlen menedékünk és oltalmazónk, Péterke és Évike sorsára vigyázz te, aki most nekik egyetlen menedékük és oltalmazójuk vagy Isten akaratából. Jó helyen húzódtatok meg, derék Péterffyek között. Ha sürgős dologban határoznod kell, kérj tanácsot Klemától, az erős, tiszta, erkölcsös asszony, igazi magyar, legyen rajta az Isten áldása. Péterkére különösen nagy gondod legyen; kissé félszeg, a lelke túlbuzgó és a fantáziája kalandos. Romantikus kis legényke, nagyon féltém. Légy erélyes és szemes; egy pillanatra se engedd nyakló nélkül. Évikét nem szükséges oly erősen a tanulásra fogni. Leánynak ebben a korban a testi egészsége fontos. A többi Isten kezében van, aki mindnyájunkat óvjon meg minden szerencsétlenségtől. Gyermekeinket csókold meg helyettem és mondd meg nekik, hogy karácsonyra viszontlátjuk egymást. Szeretlek Ágnes.”

Ágnes megcsókolta a szeretlek szó minden betűjét és a levelet keblébe rejtette, a szíve fölé.

VII.

Amióta András és István hadbavonult, Ágnesnek egyetlen barátja van: Gyula bácsi, a család krónikása, a pepitanadrágos, sárgaarcú, sárgahajú, sárgaszemű, sárgafogú öreg gavallér, aki fekete aktatáskájában az ezeregyjé titokzatos és izgató meséit hordja magával s azt néha kinyitja Ágnes előtt és Ágnesnek eláll a szíve dobogása, amikor belepillant. Este, vacsora után, néha közel az éjféelhez, be-besurran a szobájába, amely maga is olyan, mint egy elvarázsolt kastély archivuma. Nagy, magas alkovos szoba, katedrálisokba való sárga ablakok, égő vörös, kék és zöld kristálylámpák, öreg tölgyfapulpitusok, iratszekrények, imázsámolyhoz hasonló szerzetesi álló íróasztalok, préselt bársonyba, selyembe, aranyveretes, féldrágaköves berakásokkal ékes bőrtokba rejtett oklevelek, címerek, családfák, pecsétek, aranybullák selyemzsinóron, pergamenkötések, könyvek, levelek... roppant bőrfotel, nyugágy, szivaros-, teás-, likőrösasztalkák össze-visszaságban, ódon hangulat, külön Péterffytanya, az ember légmentesen elzárt búra alatt képzei magát, ahova nem jut be sem a háború, sem az élet, sem a halál, sem az idő lehellete, itt megállt az óra, öt vagy hatszáz vagy talán ezer esztendeje áll, amikor Péterffy Gyula elfelejtette felhúzni. Péterffy Gyula akkor is már öreg ember volt, öröktől fogva öreg ember, ennélfogva halhatatlan, mert az élete sem élet, mint ahogy az óra sem óra többé, ha elfelejtették felhúzni.

- Ez az én titkos szerelmem - mondogatta tréfásan Ágnes, - titkos viszonyom van az ezeréves Péterffyek szellemével, Gyula bácsival, a családfával és a nemesi almanachhal pepita nadrágban, sárszínű hajjal és csontvázra emlékeztető vékony lábszárral. Ebben a szent barlangban,

ahol mindig süt a nap, mert sárga ablakai vannak, titkos találkozásaim vannak a föld alatt pihenő Péterffyekkel.

Gyula bácsi megszokta ezeket a látogatásokat s ha Ágnes néha elmaradt, sokszor hajnalig várta karosszékekben ülve, mozdulatlanul, ámbár éjfél után már tudta, hogy nem jön, de azért nem feküdt le, mert ki tudja, hátha csoda történik, hátha?... Gyula bácsi nagyon szerette Ágneszt; a maga kiaszott csontváza, pepita nadrágban, csattogó foga és kiülő pofacsontjai a sárga bőr alatt fölvilanyozódott és boldogságérzetekbe merült, ha a daliás, ruganyos, asszonyos Ágneszt megpillantotta; de nem volt lelkében semmi öreges izgalom vagy tehetetlen vágy. Szerette Ágnes mélyen zengő alt-hangját, szelíd, gyermekes, csodálkozó szemét és kielégíthetetlen kíváncsiságát régi történetek, családi titkok és mendemondák iránt. Szerette finom és gyengéd előkelőségét, szegénységét és hizelgő modorát; tisztelte benne a három gyermek anyját, aki mégis örök fiatalságot és bájt árasztott maga körül. Gyula bácsi sokat látott, hallott és sokat élt át a maga hosszú életében és rájött, hogy földöntúli varázsa van a kontrasztnak, amely a bujatestű és gyermeklelkű asszonyok lényében rejtőzik.

Gyula bácsi ma sokáig időzött a hallban, mert jeles és emlékezetes nap volt, ma koronázták meg az új királyt, Sándor a császári és királyi kamarás részt vett a koronázási ünnepélyeken és csaknem éjfélig mesélt a nap ragyogó eseményeiről. A család többi tagja nem látott abból mást, csak ami a közönséges halandók számára uccán, a budai Szent György téren, a koronázó templom körül látható volt; Péterke, aki most hatodik gimnazista, odafurakodott mindenütt a tömeg közé s látta az új királyt. Azt mondta, hogy olyan volt, mint egy égből leszállt arkangyal, kissé nagy volt a koronája, szegénykének és makrancos volt a lova, de szép volt az arca, kis barna bajuszával, rózsás arcával, barátságos szemével mindenkire mosolygott, Péterkére is. Péterke elkiáltotta magát: éljen a király! A király mosolygott, Péterke szeretett volna odarohanni hozzá, leborulni a lábaihoz és könyörögni, hogy vegye be katonának, szeretne meghalni érte, de a király csak mosolygott, egyenesen és egyedül rá és a főhercegek tündöklő csoportjában ellovagolt a Szent György téren felállított koronázó domb felé. Ágnes nem volt künn az uccán, ő egész nap Andrást és Istvánt siratta és törte a fejét, hogyan lehetne őket a megkoronázott királytól visszakönyörögni? A többiek sem voltak ott az ünnepségeken, Lajos tüntetőleg bőrbekecsben, pörge vadászkalapban, lovagló pálcával sétált az uccán, dacolva a Habsburgokkal, akik ám lássák, mire mennek főhercegeikkel, cseh vezérkari ezredeseikkel, német szövetségesükkel, osztrák generálisaiikkal, Gotterhaltejükkel és fekete-sárga lobogójukkal - a bőrbekecs és vadászkalap alatt öreg sirdogáló negyvennyolcas újra detronizálta a Habsburgokat, amióta vasból és fából van Ákos jobblába.

Csak Sándor volt ott mindenütt a misén, az eskütételnél, a királyi palota tánctermeiben, a koronázási ebéden, a királyné termében a magyar hölgyek hódolatánál, ahova a főhercegasszony kamarása Ágnesnek is küldött meghívót, - Ágnes, egész életedben sajnálhatod, hogy nem jelentél meg, micsoda ruhák, micsoda párták, micsoda ékszerek, micsoda asszonyok... és te lettél volna köztük a legszebb...

Ott volt a pályaudvaron is, délután hat órakor, amikor a király elutazott, - üdvívalgás, kócsagok, rókaprémek kucsmák, zászlók, selyemkendők lengetése, Gotterhalte, - aztán csend, az aranyfüst széteszlott, az illatok is széteszlottak a pályaudvar kormos levegőjében, a virágok szirma lepergett a földre, a virágokat a lucskos, sáros, kormos aszfalton széttaposták, a díszmagyarok elszéledtek, a katonák doboltak és dobogtak, ágyusszekerek kereke csigorgott, sarkantyúk pengtek, kocsik elrobogtak, csapatok elvonultak, a zaj elcsendesedett, lassan-lassan egészen mély és szomorú csend lett, - tudja Isten, mintha nem is igazi koronázás lett volna ez - csak a Gotterhalte volt igazi, a Gotterhalte, amelynek hangjai ott úszkáltak a pályaudvar körül, a Szent György téren, a királyi vár fölött és mindenütt... aztán a Gotterhalte is elhallgatott, végre, nagynehezen... az ördögbe is, ez elmaradhatna már egyszer, végre vala-

hára, legalább olyankor, amikor a magyarok vére patakokban ömlik, ez az osztrák himnusz... de azért úgy éreztem, hogy életemnek ez volt a leggyönyörűbb napja, éljen a király.

Mindezt Gyula bácsi unatkozva hallgatta és nem is hallgatta volna végig, ha nincs ott Ágnes. Kipirult arcával, csodálkozó gyerekszemével, nyitva felejtett ajkával önfeledten és hol könnyezve, hol mosolyogva, aszerint, amint a fiatal királyra és királynéra, vagy Andrásra és Istvánra gondolt.

Krisztina nagymama a dobogón csupa selyem és fátyol és legyező és fekete-fehér álom és halk zenélőórazengés volt és minduntalan leejtette a legyezőjét. Izgatott volt és folyton elismételtette a jobb fülébe Sándor szenvedélyes kitöréseit, Péterke fejét simogatta és néha felkacagott a boldogságtól. Elmondta, hogy a hatvanhetes koronázási ünnepélyeken ő is ott volt, oh Erzsébet császárné és királyné - a többit németül mondta - az volt aztán a szépség, báj, hajkorona, karcsúság, olyan volt a nézése, mint a sixtusi Madonna tekintete, bánatos és szerelmes nézése volt, a szíve egészen a magyaroké... és ott volt az a Péterffy Tamás gróf is, a kis Tommy apja, titkos tanácsos, táborszernagy és testőrkapitány, a legszebb ember még akkor is, magyar huszártábornoki díszruha, fehér mente, zöld forgós csákó, aranysarkantyú... ah, a legyezőm!

Krisztina nagymama nem tudott hová lenni örömében, hiába állt a háta mögé István, a hajdú, mereven és útrakészen, hogy betolja a hálósobájába, ma nem akart elálmosodni, csak a legyezőjét ejtette le minduntalan határtalan izgalmában.

Aztán Ferenc Józsefről beszélgettek. Európa legelső gavallérja, ruganyos járás, a legalkotmányosabb király, az összes uralkodóházak előtt egyetlen és legfőbb tekintély, kifizette a walesi herceg adósságait, boldogtalan apa, Rudolf trónörökös, Vecsera bárónő, szegény öreg király, nem volt ember a világon, aki annyit szenvedett és szenvedéseit oly királyilag viselte volna, mint ő...

Lajos bácsi elfojtotta lázadó indulatait és azzal fejezte ki ellenzéki érzelmeit, hogy köhögve, zihálva, dohogva és dörmögve - tizenhárom aradi vértanú, tizenhárom tragédia a Habsburg-családban - kivonult a hallból.

Gyula bácsi most már Krisztina nagymamát figyelte, hogy mikor hanyatlik le fehér keze a fekete csipkefelhőkből, onnan a magasból, ahol a lornyónja villog szép öreges szeme előtt. Most már éjfélre járt az idő, a kedélyek kezdtek kimerülni a magasztalásban, visszaemlékezésben és elképzelésben, nem kellett sokáig várni, a lornyón leesett a nagymama ölibe, a legyező lehullt a földre és nagymama nem mondta, hogy: jaj, a legyezőm. Nagymama elaludt és István méltóságteljesen és fenséges komolysággal kitolta székét a hallból.

A társaság felbomlott, mindenki visszavonult a lakosztályába, Gyula is fogta fekete aktatáskáját és becsoszogott piros-, kék- és zöldlámpás szent barlangjába. Leült a karosszékbe és várt. Az óra éjfél ütött a kandalló tetején. Csend és meleg volt s az öreg pergamenek, bársonyok s selymek között mély áhítat és szent izgalom várta Ágnest.

Ágnes nem jött. Gyula bácsi sokáig nem mert megmoccanni, mintha attól félt volna, hogy mozdulására megtörik valami bűvös varázs, amely oda idézi őt.

Éjfél után egy órakor mégis felemelkedett és az imazsámolyszerű pulpitushoz lépett, amelyen haditérképek voltak kitergetve. Ott volt minden harctér térképe, ott voltak az összes elleneséges állások s mögöttük azok a földek, amelyeken a háború kitörése óta katonák lába taposott. Az első naptól a mai napig minden harc és küzdelem, előrohanás és visszavonulás, elfoglalt, feldult és elhagyott föld, erődítés, sánc és lövészárók ott volt, papíron, térképen, az imazsámolyszerű íróasztalon. És a térkép tele tüzdelve apró kis zászlócskákkal, össze-vissza, egymás mellett és mögött, mindenhol apró zászlók, ahol harcoló katonák valahol megfor-

dultak... A zászlók nem a hadiállást jelezték, hanem azokat a pontokat, ahol tudomása szerint egy-egy Péterffy vagy Grónay részt vett a háborúban. Különféle színű zászlók voltak ott nagy össze-visszaságban: fehérek, kékek, barnák, feketék. A fehérek jelentették a most is élő, harcoló, hős Péterffyekeket; a kékek a sebesülteket, a barnák a foglyokat, a feketék a halottakat. Egész erdeje volt ott a zászlócskáknak és az erdőben sok fekete zászló, bús, lerongyolt, gyászoló fekete zászlócska. És mindegyiken apró szám, a számokat meg lehet találni a fekete táskában, a Péterffy-Grónay családfa legfelsőbb ágacskáin: ez a legfrissebb generáció... és meg lehet találni a törzskönyv rubrikáiban is, ahol név, születési hely és dátum, családi állapot és a halál napja is olvasható a fekete zászlósoknál, akik mellé egyébként kis keresztet is rajzolt a genealógus. Ez volt Gyula bácsi haditérképe, amely annyi más öreg és még öregebb haditérkép mellett mindig ott lapult a fekete aktatáskában. A mohácsi csatáról is ilyen haditérképet találhat ott, akit érdekel a Péterffyek haditörténete.

Éjfél után egy órakor megigazított néhány zászlócskát a legújabb Höfer-jelentések szerint. Az Erdős Kárpátokban, Erdélyben egy-egy fehér zászlót kicserélt késsel, Görz táján nagy tüzéségi harc volt, oda fekete zászló került - egy Péterffy hősi halála megint - Verdun északnyugati erődjeihez és a Mort Homme déli lejtőjére három új fehéret kellett tűzni, oda most szállítottak magyar csapatokat. Az otrantói szorosban egyetlen halotról írnak a lapok, Gyula bácsi fekete zászlóján ez a 24-es szám, s a szám mellett a törzskönyvben olvasható: Péterffy Imre, szül. 1888, nős, korvettkapitány † 1916 dec. 30. Monasztirban két barna, egy kék; a többi változatlan.

Ez is megvolt, de Ágnes még mindig nem jött. Gyula bácsi szelíden nézett maga elé és halkán suttopta.

- Kellemtelen dolog.

Újra leült és elképzelte, hogy milyen szép lett volna, ha egy kissé elbeszélgettek volna Ferenc József udvaráról, amelyben fiatal korában néhány tündöklő bálon és fogadáson részt vett. Új adatai vannak az öreg Péterffy Alajos báró testőrkapitányról is, egy La Bouche bárónővel s egy szerpentintáncosnővel kapcsolatban. Páratlanul érdekes dolog, amely belevág a genealógiába is, ha ugyan a bécsi Stephanskirche anyakönyvét meg nem hamisította volna a prelátus-plébános. És Beethoven utolsó napjairól is tud egyetmást, amit a világ nem is sejt. Grónay Fannynak hívták, Gagern gróf felesége, kitűnő pianista, csúf, de szenvedélyes asszony... Ágnes, ha meggondolnád, hogy az ilyen rozoga vén csontnak milyen kevés napja van hátra és milyen drágán veszi el minden elveszett napját...

De Ágnes nem jött és Gyula bácsi ott a bőrkarosszékekben kilenc csésze rumos feketekávé és két pohárka konyak mellett hiába számlálta az öreg óra harangütéseit. Nem volt azért boldogtalan. Nem kellemtelen dolog várni és ábrándozni és holnapra eltenni a mára elmaradt beszélgetést. Így legalább nemcsak multja, de jövője is van az embernek, akinek jelene nincs és nem is lehet.

A zászlócskák azonban rendben vannak és a bejegyzések hiánytalanok.

VIII.

András és István bevonulása nagy erkölcsi csapás volt a Péterffy-házra. Ez a két új katona csak testileg ment el, a lelkük ott maradt közöttük s mint kísérteties árnyék imbolygott szobáról-szobára. Lajos napokon keresztül dült-fult és vérig sértegette Sándort, akit uszítónak, gyilkosnak, vérebnek és hóhérnak nevezett.

Pedig Sándor bácsi most már nagyon megcsendesedett. Napokon keresztül tépelődő, sötét, reszkető arccal járt föl s alá a Péterffy-penzióban és a szakállát rágta. Mindenki észre vette, hogy végzetes terveken töri az eszét. Alig evett valamit és minduntalan fájdalmas mélyeket sóhajtván, többször egymásután kijelentette, hogy ő nem így gondolta a dolgot. Mindenki figyelte és sajnálta Sándor bácsit, csak Lajos gúnyolta és szidalmazta s csak Gyula nem vette észre töprengő szenvedéseit, mert ő egész nap likőrös feketét ivott és dolgozott a Péterffy család történetén.

Majdnem egy hétig tartott Sándor tépelődése.

A hetedik napon, éjfélkor, amikor a család nyugvóra tért s még egyszer elsóhajtották, hogy szegény András és szegény Istvánka, Sándor bácsi halkan odaszólt Gyulához:

- Légy szíves, fáradj be hozzám egy pillanatra.

Aztán Lajos felé fordult.

- Veled is szeretnék beszélni, ha ugyan van még csepp józan eszed.

Feketét és likőrt vittek be Sándor szobájába, aztán bezárták az ajtót. És az csak reggel felé nyílt ki. Reggelig tanácskozott a három öreg Péterffy, s reggel mind a három bágyadtan, kivörösödött szemmel támolygott, kiki a maga ágyába. Úgy látszik, nehéz éjszakájuk volt. Eleinte halk dörögés és Lajos asztmás krákogása hallatszott csak ki a folyosóra, később erős vita, gúnyos megjegyzések, káromkodások, harsány és vérig sértő bocsánatot kérek, izgatott becsületszavamra mondom, aztán ellágyult mentegetőzés, szelíd meggyőzés hangja, amelybe Gyula bácsi „nono”, vagy „erre lesz még egy pár szavam”, megjegyzése adta a basszus kíséretet. Az öregek, úgylátszik, négyszer vesztek össze s ugyanannyiszor kibékültek, de a végén sikerült egyhangú határozatot hozniok, amire eddig, néhány száz év óta, nem volt példa a Péterffy-család történetében.

A határozat másnap ebéd után, a feketekávénál vált köztudomásúvá. Sándor volt az előadó.

Sándor bácsi Klemához beszélt:

- Derék asszony vagy Klema - így kezdte a szónoklatot. - Én, mint a hadsegélyező egyik főhivatalnoka, tudom, hogy most milyen nehéz és nyomorult az élet. Becsületszavamra mondom, az emberek nagy része nyomorog.

Klema ijedten nézett a szónokra.

- Mi az, Sándor, te is megúntad már a háborút?

Sándor bácsi sértődötten igazította meg szemén a monoklit.

- Ha szíves volnál egy kis türelemmel kivárni, amit mondandó vagyok, kisülne, hogy éppen ellenkezőleg, én és barátaim, azaz rokonaim, Gyula és Lajos, arra az elhatározásra jutottunk, hogy mi, öreg csontok, vén magyarok, rozzant veteránok, mi is le akarjuk vonni a háború konzekvenciáit, becsületszavamra, majdnem úgy mondhatnám, hogy mi is részt akarunk venni a háborúban.

- Ez még mindig a régi vén számár - súgta Lajos Gyula fülébe, aki oda sem hallgatott, csak feketekávé csészéjébe töltött likőrt kavargatta.

Klema mosolyogni próbált.

- Be akarsz vonulni?

- Nem kellek nekik - sóhajtott Sándor - nem erről van szó. De szó van a háborús magatartásról. Ma mindenki katona, akár a fronton vérzik, akár itthon vergődik a hadtápvonalban. Nos, le kell vonni a konzekvenciákat. Semmi cifra, léha, bágyadt, finnyás kényelem, semmi

fényűzés, sőt ellenkezőleg, minden katonásan, mondhatnám feldmässig, mint a lövész-árokban, ha biztos fedezékben vagyunk is a te szárnyaid alatt.

- Klema derék asszony - köhögött bele Lajos s hogy meghatottságát palástolja, Sándor felé mutatott.

- Vén számár, de meg kell adni, hogy beszélni, azt tud.

Sándor bácsi megigazította a monoklit, büszkén tekintett szét az asszonyokon s aztán így folytatta:

- Künn folyik a vér, benn éhezik és fázik ez a szegény ország. Klema, te okos asszony vagy, be kell látnod, hogy feldmässig kell élni a Péterffyeknek is. Feldmässig, lövészárók, katonás magatartás: ez legyen a jelszó.

Az asszonyok félénken mosolyogtak, Klema szelíden intett a szónoknak:

- Ki vele Sándor. Mit határozatok?

Sándor monoklija félelmetesen csillogott.

- Tábori egyenruha, nem pedig parádés szalónuniformis. Nem atilla, nem Waffenrock, hanem dolmány és zubbony. Feldmässig.

- Égszínkék Waffenrock!- sóhajtott a nagymama és lehúnyta a szemét. Sándor pedig folytatta.

- Egyszerű ételek, olcsó, könnyű bor, húslevés, levestés burgonyával, főtt tészta és kész. Spártai erkölcsök, spártai vitézség, spártai öltözködés. Feldmässig.

Klema elérzékenyülten nézte az öreg nekiperült arcát. De Sándor folytatta.

- Katonák vagyunk és zubbonyban vagyunk a lövészárókban. Nos, a többi már magától értetődik.

- Ugy van - dörögte bele Lajos - Sándor nem olyan együgyű pecsovics, hitvány hatvanhetes, hazafiatlan labanc, mint ahogy gondoltuk. Bocsánatot kérek.

Sándor erre felkapta a fejét.

- Én most is állok a becsületszavamat. Győzni fogunk, ha az egész világ össze fog is a központi hatalmak ellen. Nem erről van szó. Csak arról, hogy puritán élet, három tál étel és a többi már téled függ, Klema, aki derék és okos asszony vagy és meg fogod engedni, hogy ezután vacsorára nem öltözzünk át, nem szmókingban, hanem feldmässig, tábori csukaszürke zubbonyban, azaz így, ahogy vagyunk, szürke zakóban fogunk vacsorázni. A szmókingot csak akkor öltjük fel újra, ha győztünk.

- Brávó! - kiáltott Lajos.

- Háború! - dörögte Gyula és felhajtotta a teli csésze likőrt. Háború! - ezt a szót Gyula mindig úgy mondta ki, mintha ezzel mindennek megadta volna a végső magyarázatát.

Klema nevetett és sorra csókolta a három öreg fiút, akik meghatódva önmaguk felett, úgy érezték, hogy kivették részüket a férfias küzdelmek hősi mártíromságából.

Krisztina nagymama égre emelte szemeit és arcán csendesen peregtek a könnyek.

- De gyönyörű volt a kis gróf az égszínkék Waffenrockjában! - susogta átszellemülten, de szerencsére senki sem hallgatott oda.

Egyébként az ebéd és vacsora után való csendes beszélgetések s Krisztina nagymama meséi szépek voltak, Sándor hiába adta ki a spártai jelszót, Klema penziójában puha, fehér és levendulaszagú az ág s reggel kávé, vajkenyér, szalonna és méz édes illata gyűjtötte össze

őket naponta az ebédlőben... mindenki élte a maga puha, lusta és emlékeken kényeztető életét és Gyula az ősök genealógiáját már a XIII. század közepéig elkészítette.

Kivétel nélkül valamennyien büszkék voltak arra, hogy nevüket folt vagy gyanúsítás nem éktelenítette el és különbnek tartották magukat Péterffy Tamás grófnál, az amerikai milliomosnál, aki nem vett részt a szenvedésekben és áldozatokban. Pepitanadrágban, szürke zakkóban, mondhatni csukaszürkében, feldmässig ültek este az asztalhoz s úgy érezték, hogy ők is a háború hőseivé lettek.

*

Ágnes néhány nap múlva levelet kapott Istvántól is. István soraiból csak úgy áradt a büszkeség, legénykedés és naiv boldogság mámor: lehet, hogy két hét múlva kiviszik a frontra. Csak a legkitünőbb önkéntesek számíthatnak erre, csak négy-öt az ő iskolájából s ő két hónappal előbb lesz zászlós, mint a többi. Ágnes nem olvasott tovább. Megnézte a naptárt. Ma kedd van és estély egy hatalmas pénzarisztokrata házában s az estélyre ő is hivatalos. Eddig nem is gondolt arra, hogy elmegy. Hogy is gondolhatott volna? Nos, mégis elmegy. Ott lesz a főhercegasszony kamarása, az alezredes is, - a nagy pénzbáró leányától, Bertóthy-nétől tudja, aki telefonon ezt is jónak látta közölni vele. Istvánka azt írja, hogy két hét múlva már kivihetik... és Ágnes tovább olvasta fia levelét. „Meglátod, anyuskám, féléven belül megszerzem a vitézségi érmet és hadnagy leszek.” Vitézségi érem? Kétségbeejtő. Egyetlen percet sem szabad késni. „Tudod, anyuskám, most már a tisztek is kapnak vitézségi érmet. Arany tiszti vitézségi érem, ez sokkal szebb, mint a signum laudis, vagy katonai érdemkereszt. Ezt a hadtápnál is megkapják, nem valami nagy dicsőség, de az arany vitézségi érem azt jelenti, hogy az ember a fronton volt és valami derekas hőstettet vitt véghez.” Örület! Hány óra? Hét. Szeretném, ha Sándor eljönne velem. Hol lehet Sándor? De Andrásnak nem szabad megtudni semmit. De vajjon Bertóthy-né miért említette az alezredest? Micsoda frivolitás ez? Hát már beszélnek róla? Istenem, András! Mindegy... az Isten ujja ez, el kell menni, - vitézségi érem! - nem, ő megvédi a fiát, ehhez joga van, ezt Andrásnak sincs joga megtiltani.

Ágnes úgy érezte, hogy vannak dolgok, amelyekben nem szabad Andrásra hallgatnia. Sőt, hogy neki joga van Andrást is úgy tekinteni, mint a másik hadbavonult fiát; neki két katonafia van, András és István s ha ő nem vigyáz rájuk... de neki felelni kell értük az Isten előtt, aki az asszonyokra bízta most a férfiak sorsát... Az asszonyokra bízta most mind a Péterffyeket, a három öreg urat Klemára, lám Ákosnak nincs anyja, nem volt, aki megvédje és az apja most dühöng és káromkodik és kiköpi az asztmás tüdejét, de nem tud segíteni, az Isten az asszonyokra bízta a Péterffyek sorsát... Ezt a mondatot Ágnes tízszer is elmondta magában, keményen, elszántan, dacosan, mintha megtalálta volna azt a varázsmondatot, amellyel igazolja magát.

Ebben a pillanatban berontott hozzá Sebastiani Camilló özvegye, aki már kétszer telefonon ostromolta abban az élelmiszerdologban s akinek ugyanannyiszor megtagadta a közbenjárást.

Sebastianiné elmondta, hogy az ügy a körmére égett, negyvennyolc óra alatt be kell adni az ajánlatot, havonként és fejenként ötvenezer koronára lehetne számítani, ez tizenkétfélmillió korona kamatja, öngyilkosság volna ezt az alkalmat elszalasztani. Elmondta, hogy meg van a pénzember is, Rosenthalnak hívják, de a vállalat egy erdélyi menekült, bizonyos Gáthy Domokos néven szerepelne...

Ágnes szelíd, barna szeme elhomályosult és magas, teli keble erősen hullámozott. Vitézségi érem - gondolta magában, - minden mozdulatod bajt hozhat a fejünkre, örület, egy percnyi késedelem Istvánka életébe kerülhet s ez a cifra kokott-külsejű némben itt élelmezési üzlettel és ötvenezer koronával jön, ami tizenkétfélmillió korona kamatja... hát ez a háború és ez a Péterffyek háborúja. András nem így gondolja a háborút s András Tisza Istvánja és Kovács

Istvánja vajjon mit szólna Sebastianiné ajánlatához? Ágnes valami határozott és ellentmondást nem tűrő kijelentéssel törte a fejét, hogy ettől a kantinos asszonytól örökre megszabaduljon, de mielőtt szólni tudott volna, Sebastianiné megelőzte:

- Asszonyom, itt arról van szó, hogy a családját egy csapásra gazdaggá és boldoggá tegye. Szegény Sebastiani meghalt, mert elesett a fia.

- Az enyémet is ki akarják vinni...

- A frontra?

- Arany vitézségi érem... bocsásson meg kedves, azt sem tudom mit beszélek, oly izgatott vagyok, - lihegte Ágnes és elhatározta, hogy a zöld selyemruháját veszi fel, nem a feketét, mert a feketében túlságosan meztelen és András nem szereti, ha mutogatja magát. - Meg kell örülnöm, ha arra gondolok, hogy Istvánt kiviszik a frontra, - mondta aztán hangosan és ökölbe szorította kis fehér kezét.

Sebastianiné rosszalólag csóválta a fejét.

- Nagyon csodálom, hogy nem segít a dolgon. A férfiak sorsa most az asszonyok kezében van... s amit az asszony akar, azt az Isten is akarja...

Hát ez is, ez a szép, léha, vakmerő kis kalandornő is így gondolja? Nos, ezzel az asszonnyal érdemes szóba állni. Most, úgylátszik, nem a Klemáknak és nem az Andrásoknak meg az Istvánoknak - ah, Péterffy István, Tisza István, Kovács István, milyen misztikus találkozása ez a neveknek - és nem a szenteknek és nem a hősi halottaknak, de a Rosenthaloknak és Sebastianinéknak van igazságuk.

Barátságosabban és megértőbben nézett most már a vendégére. Ki tudja? Ötvenezer korona, tizenkétfélmillió, vitézségi érem, István, István, István... nem, egy pillanatig sem szabad habozni, ma este ott lesz az alezredes, Sándor bácsi biztosan elkíséri... de ha nem, akkor egyedül megy és áthelyeztetni Istvánt a repülőkhöz.

Most már tudta, hogy mit kell cselekednie és Sebastianinét néhány szóval elintézte.

- Holnap délben telefonáljon.

- Feljövök magam. És elhozom magammal az embereimet.

Ágnes meghökkent.

- Csak azt ne! Itt nem szabad senkinek sem tudni a dologról. Holnap megbeszéljük, ha telefonál.

- Tizenkétfélmillió korona kamatja, ne felejtse el méltóságos asszony, - ismételte Sebastianiné és maga után sűrű, fojtó parfümszagot hagyott a szobában.

IX.

Rosenthal Salamon Galíciából vándorolt be Magyarországra, miután öt évet töltött Amerikában. Máramaros-megyében telepedett meg s ott azzal tette magát népszerűvé, hogy a főispán számára olcsón összevásárolta a falusi zsidók antik, ezüst gyertyatartóit. Később Máramaros-szigetre tette át székhelyét s ott üzletkedett a háború kitöréséig. Az orosz betörés idején Budapestre menekült s itt észrevette, hogy a háború nem is olyan nagy istencsapása és a háború is üzlet, csak vérrrel és emberhússal dolgozik, de az üzemhez pénz és fürgelábú vállalkozó is kell. Rosenthalnak volt kis pénze, hat gyermeke, a legnagyobb tizennyolcéves,

de az anyakönyvi kivonatokat a betörő kozákok elhamvasztották. Rosenthal a Király uccában kétszobás lakást vett egy hadbavonult könyvelő feleségétől és ott ültette fel családi fészket. A felesége éppen viselős volt.

Budapesten akkor sok északmagyarországi, erdélyi és galíciai menekült várta a háború végét. Rosenthal csak kiment az uccára és mindenfelől ismerős arcokat látott.

Így találkozott Gáthy Domonkossal is. Ez még 1916-ban történt.

- Alászolgája, méltóságos úr!

- Jó napot, Rosenthal.

- Hogy tetszik lenni?

- Sehogy.

Rosenthal apró, gyorsbeszédű, vörösbajuszú, kedves kis emberke volt. Pénzét értékpapírokban tartotta s közben ide-oda szállított gyapjút, gyümölcskonzervet, keményítőt, benzit és fűzfaseprűt. Mindenkinek adott kölcsönt, aki szíves volt elfogadni. A vármegyéjéből való menekült családok névsorát noteszébe írta s nyilvántartotta a hajléktalanokat, állástalanokat és pénzteleneket. Mindig és mindenütt megjelent, ahol tönkrement urak és szomorú szegények összejöttek. Ajándékokat küldött, fuvart szerzett, dohányt csempészett, lakást kerített nekik és telebeszélte gondterhes fejüket nagy üzleti tervekkel, vállalatok és részvénytársaságok alapításával s annyi igazgatósági tagságot ígért el ismerőseinek, mintha az ország egész közgazdasági élete felett egyedül ő maga rendelkezne. Ezalatt pedig folyton gazdagodott és kereste a neki való embert. Amikor Gáthival találkozott, felcsillant a szeme.

- Méltóságos úr, alapítsunk bankházat!

- Nincs pénzem, - felelt az erdélyi úr meghökkenve. Azt hitte, hogy Rosenthal agya meghibbant kisé.

Amaz csak legyintett.

- Egy kevéske akad abból nálam, méltóságos úr.

- Nos?

- Gáthy és Tsa. Aranybánya. A pénz a sárban hever. A jó név: az bizalom. Az alaptőke: az a Tsa. Jó?

- Jó.

Rosenthal a Váci körúton megvett egy bolthelyiséget, amelynek tulajdonosa orosz fogságba került s az asszony a harmadfél éves szalmaözvegység alatt koldusbotra jutott. Ott rendezte be a maga kis bankházát. Kívülről a bankház nem sokat ígért; ablakai nagyon kicsinyek voltak, de vasrács jelezte, hogy belül nagy kincsek vannak felhalmozva. Portáléja festett tölgyfaajtócska volt; de az ajtó magától csukódott s félkör alakú szélfogópokróc kölcsönzött előkelő jelleget a bejáratnak. A kis üzlethelyiségben, amelyben nemrég almát és cukorkát árultak, két íróasztal, nádfonatú ülőgarnitúra, néhány vaskos könyv, telefon és tekintélyes Wertheim-szekrény jelentette a bankárságot. A cégtáblán ez volt olvasható: Gáthy és Tsa.

A bankház gyengén jövedelmezett, de Rosenthal temérdek üzlethez jutott szíves és szolgáltat-kész szaladgálásai alatt. Lakásügynök, telek- és ház eladási közvetítő és lánckereskedő volt ez a jószívű és lihegő ember, aki úgy futott az uccán minden apró-cseprő pénzalkalom után, hogy fellökte a gyümölcsös kofákat, kiütötte az ujságokat a rikkancsoknak a kezéből, nekiment a lámpaoszlopoknak és naponta tízszer úgy rántották el a villamos elől. Rosenthal mindig sietett, mindig monologizált magában és mindig számolt, félhangosan, az ujjai és a

kabátgombjai segítségével. Nem tudott sem magyarul, sem németül, sem angolul. De mindenki meg tudta értetni magát s ami fontosabb, mindenkit az első két szó után tökéletesen megértett, nemcsak azt, amit mondtak, hanem azt is, amit előtte, a rongyos kis máramarosi zsidó előtt elhallgattak. Ő szimatolta ki a kórházélelmezést és ő szemelte ki magának erre a célra Sebastiani Camilló özvegyét is.

X.

Ágnes tíz órakor ért a Lucic-palotába. Félóra mulva már együtt volt a társaság a bútorokkal, szőnyegekkel, szobrokkal és műkincsekkel túlszűfolt termekben. Mintha nem is bankár otthonában, hanem valamely művészettörténeti múzeumban vagy egy világot utazott angol amatőr házában bolyongana; Ágnes elsédült a kuriózumok, bizarrságok és fantasztikumok ezseniális lomtárában, amelyben aranyak, ébenfák, elefántcsontok, bronzok, szőnyeg- és kárpitselymek és fényezett bútorfelületek ragyogása közepette idegennek és avatatlanak érezte magát és szinte körülnézett, keresvén a cicerónét, aki kezébe nyomja a katalógust. Ilyen volt a tónus is, amelyet a házigazdák intonáltak. A hőmérő bizonyára pontosan megmutatta a 18 fok Celziust, de a termekben mindenki fázott. Mintha a harmincas évek végén egy angol routon volna az ember, valamely earl házában, - a vendégek egy része szívdobogva bámult ezen az affektált merevségen, a másik része gúnyosan mosolygott, de mindenki akceptálta, minthogy a báró mérhetetlen gazdag volt és a lánya összehasonlíthatatlanul szép.

- Csak tíz évvel fiatalabb volnék, - sóhajtott magában önfeledten Ágnes, de a rája villámló férfiszemek éhes kíváncsiságából látta, hogy még így is, harminchét éves létére is, mindenkit meghódíthat, akit csak akar. De senkit sem akar és amikor a főherceggasszony kamarása, a szép és előzékeny ezredes ütötte előtte össze a bokáját, megrezzent.

- Ismeri itt asszonyom a keleti szobát?

- Igen - nevetett Ágnes, - az jó kis csendes fészek.

És lassan megindultak. Ágnesnek kissé kalapált a szíve, hogy ő most ezzel a fiatal katonával kettesben marad, de Istvánkéért ezt is meg kell tenni.

Megindultak, de útközben végighallgatta egy öreg bankvezér előadását a drágaságról:

- Én azt hiszem, hogy a drágaság még sokáig tart, folyton emelkedő irányzattal, mert a háború példátlan anyagihiányt idézett elő, az emberi munkaerő legbecsesebb részét elvonta a gazdasági termeléstől, rablógazdálkodásban elhasználta összes készleteinket, s míg a háború előtt az ipari termelés állandóan a túlprodukciónak tendenciájában állott, most nem tud lépést tartani még a lefokozott igények minimális keresletével sem.

Ágnes untatta az öreg úr fecsegése, de szinte kacér érdeklődéssel nézett szemébe.

- Igaza van önnek, - szólt legmélyebb zengésével a hangjának, - úgy vagyunk most, mint Franciaország a régensség alatt, amikor Law minden nemes fémmértéket a saját bankjából előléptetett állambankba koncentrált s elárasztotta az országot papírpénzzel.

- Nagyszerű - ujjongott a vén pénzember, - méltóságod a finánc-tudományokban is összehasonlíthatatlan és felülmúlhatatlan.

Ágnes mosolygott, aztán hidegen ránézett az alezredesre, aki kissé féltékenyen megjegyezte:

- Nem is tudtam, hogy magát mennyire érdeklik a pénzügyi kérdések.

- Engem minden érdekel.

- Engem semmi.

- Szóval egy újabb valami, amiben egyformák vagyunk.

Ahogy négy-öt termen végighaladtak, Ágnes néhány könnyed megjegyzést tett Le Bon-nak legújabb könyvére, amely az antant és a központi hatalmak lélektanáról szólt, megmondta véleményét az oxfordiak keresztény békeligájáról és elmesélte, hogy levelet kapott egy olasz barátnőjétől, aki leírta az őrzöngést, amellyel d'Annunzionak a Capitoliumon átadták a babérkoszorút bécsi repüléséért.

Az alezredes tisztelettel nézett Ágnes szemébe.

A kis szalonban, melynek berendezését gyengéd gondossággal maga a bankár leánya, Bertóthy báróné, Lucie Stefánia válogatta össze, minden darab bútor, minden kép, minden lámpaernyő oly tökéletesen jellemezte és úgy hozzátartozott a szép Stefániához, mint a gyémántos szalag a hajához, mint a sodrott selyemből szőtt, pókhálófinom és át nem látszó harisnya a lábához. Stefánia e pillanatban végigment a szobán és kissé színészes kedvességgel kérdezte Ágnestől:

- Tetszik?

És rámutatott a bútoraira.

Ágnes alig talált szavakat, hogy ki tudja fejezni elragadtatását.

- Ezekben a bútorokban a te lelked lélegzik, - mondta pirulva és lágyan megérintette Stefánia karját.

A báróné megszokta a bőkokat s fehér kezével fáradtan legyintett.

- Engem ezeken az ócskaságokon nem is annyira a forma, az anyag szépsége, a vonalak meglepő és elbájoló hajlásai lepnek meg. Meghatnak az elképzelések, amelyek egy ilyen öreg darab nyomán az emberben felébrednek. Én, ne nevessem ki, egész meséket komponálok egy perzsaszőnyeg, egy koreai váza, egy indus selyemterítő arabeszkjeiből. Elevenen és munkája közben látom tervezőjét a maga komor és érzéki észjárásával. Csendes üldögélésükben figyelem a hallgatag, álmodozó leányokat, amint ezeken a finom figurákon dolgoznak, amint magasraemelt karokkal hordják az alloe és ámbrás edényeket, a smaragddal és türkisszel rakott tálakat, az aranyos kínai selymeket, a függőket és karpereceket. És lesem a homoktengerből kibontakozó hatvan tevé, ahogy lomhán lépegetnek a szőnyegek terhe alatt, amelyeket egyenes szemöldökű, fehérbőrű, bús hajadonok szőttek valami hercegkisasszonynak nászajándékkul.

A bárónő elsietett vendégeihez.

A szomszéd szobából áthallatszott a bárónő apjának, Lucie Simonnak lágy, kissé affektáltan édeskés hangja, amint a titkárával rendelkezett.

Ágnes alig egy-két szót értett a nagy pénzember parancsaiból. Fülében ott csengett a báróné hangja s maga egészen belesüllyedt a perzsa selymek, koreai vázák és indiai bronzok erotikus esztétikájába. Anélkül, hogy tudta volna, hangosan folytatta, amit Stefánia mondott a faliszőnyegről.

- Istenem, ezek a lányok néha a félig kész szőnyegen összebujtak... mennyi regény, mennyi szerelem, mennyi szövevénye az élet millió apró tragédiájának, ráhímezve egy selyemsálra, beleszőve egy imaszőnyegbe, rákalapálva egy mennyegzői láda závarjára és pántjaira.

Amikor az ezredes ezeket a tirádákat hallgatta és magába szívta ennek a finom rajongásnak szinte olimpiai illatát, semmit sem tartott volna olyan lehetetlenségnek, mint azt, hogy ez a gyönyörű rajongó néhány perccel később egy háborús üzlet kijárását fogja tőle kérni.

Meghatva nézegette Ágnest, aki láthatólag nagy zavarral küzdött s így még sokkal szebb és kíváncsiabb volt a szemében. Megakadt a beszélgetésük s a nagy csendben tisztán hallották Lucic báró lírai tenorját, amellyel valakinek - bizonyára egy naiv vagy képmutató erkölcsbírónak, vagy ügyetlenül okoskodó katonának, - finomkodó hanghordozással, de goromba őszinteséggel magyarázta:

- Ne feledd el, hogy a gyermekek züllötten csatangolnak az uccákon, a nyomor nőttön nő, mindenütt béna katona, uccai koldus, elbukott asszony, hajléktalan menekült, dezertor, orosz hadifogoly, gyászoló árva és tivornyázó özvegy. Nem baj. Ez már így van, ilyen a háború, így is lesz örökké, mindenki éljen, ahogy tud, mentse a maga bőrét, építsen egy kis Noé-bárcáját s vigye be oda, akiket szeret. Akinek még csepp esze van, az minden módon és minden lelkiismeretfurdalás nélkül annyi pénzt harácsol össze, amennyit csak tud, csak magának és a családjának, vagy a szeretőjének. Az erény és tisztesség ma már bűnös könnyelműség, jótékonyagságról már senki sem beszél, csak általános választói jogról, leszerelésről, különbékéről, földosztásról, Mittel-Európáról. A város pedig megrakva katonasággal, a háború örökké tart, neki dolgozik a paraszt, a gyáros, a munkás, az író, a művész, a pap, minden a háborúért van, az asszony is a háborúnak adja oda testét, neki szül katonát, érte csalja meg az urát, érte hagyja el anyját, apját, a hajnal a háborúnak vet és az est neki arat, érte kel föl és érte nyugszik le a nap... Háború lett az emberiség életéből, vér és iszap, fejlövés, állóharc, bűvárhajó, forradalom, gyilkosság, vaskereszt, vitézségi érem, új bárók és naponta ezer meg ezer új sír a temetőben és ez így van, ezen nem lehet változtatni, ezután már csak ilyen lesz az élet...

Ágnes zavara lassan-lassan oszladozni kezdett és feszülten figyelte a pénzbáró szavait, amelyeket mostanában ezer és ezer ember elmondott naponta, de amelyek e pillanatban mintha egyenesen neki szólnának figyelmeztetésül, hogy el ne feledkezzék arról, amiért meg akarja hódítani magának a főhercegasszony kamarását. Aztán hirtelen, minden bevezetés nélkül, felemlítette Istvánka áthelyezését, majd a kórházi dolgot s az ezredes mind a két ügyben megígerte közbenjárását.

XI.

Éjfél után két órakor Ágnes megszökött a társaságtól és csukott gépkocsin hazaosont. A Péterffy-penzió ablakai sötétek, csak egyetlen ablakon szűrődött ki az uccára rózsaszínű fény... az ablakszárnyak nyitva is voltak. Az az ablak Máriáé, az ablakon keresztül vastag felhőkben gomolyog ki az uccára a tucatjával elfogyasztott cigaretták füstje.

Ágnes egy pillanatig elgondolkodva nézte a házat. Szép, nagy, szomorú, büszke, sivár ház. Viharvert barna falai között olyan furcsa, kusza élet. Öregek, gyerekek, özvegyek, hajótöröttek élete. És ki tudja, mi lesz holnap? A lakók egy része messze innen, valamelyik harctéren lapul és foga vacog, hősködik vagy rezignál a halál árnyékában. Holnap talán siralomháza. Halottak palotája. Családi sírbolt. Mit lehet tudni?

Ágnes szeme szinte átfúródott a sötét falakon. Mintha mindent látna, ami ott benn van, most az éjszakában. Látna a maga lakását, amely öt szobából állt: ebédlő, szalón, hálószoza, egy szoba a kisfiúnak és egy Évának. A hálószobában most csak egy ágyat vetnek meg esténként. András ágya üres. Egyáltalán: ebben a nagy bérpalotában csak egyetlen lakásban bontanak meg két ágyat, ha leszáll az éj sötétsége. Abban a lakásban van a Barnabás és Susanne hálószobája. De ott is csak egy ember szokott aludni: a szép, sovány kis francia asszony; a másik egész éjszaka ír. Aztán átmegy a Pantheonba. És délelőtt tíz órakor fekszik le, hogy

néhány órát nyugtassa fáradt csontjait. Éjszaka sehol sem ölelkeznek és sehol sem alszanak egymást átkarolva a Péterffy-házban. Valószínűleg ez a legszomorúbb ház egész Budapesten.

Ágnes is már két hónapja él özvegyi életet s kezdi megszokni ezt az egyedüllétet. Valóságos aggregényszokásai lesznek, örül a magánynak, de soha, még egyetlen egyszer sem feküdt le úgy, hogy erre az özvegységre rá ne gondolt volna. Néha eszébe jut a bécsi községtanácsos leánya, aki a máramarosi medvevadászatok idején főhercegi szeretőjével ölelkezett; máskor visszaidézi a maga boldog éjszakáit András karjai között; azt az éjszakát, amely után Andrással és a két fiúval Olaszországba mentek; vagy az utolsót, amelyet Szigeten aludtak, ami már az abbaziai nyaralás után volt s amikor eszébe jutott a kassai hotelszoba szívdobogtatóan ocsmány jelenete...

Ágnes ott a hálósobában most néha tizennyolcéves leánynak érezte magát. Minden, ami eddig történt, álom volt, vagy játék a gyermekszobában. Az élet majd csak ezután kezdődik. A csoda megtörtént. Havonta ötvenezer korona, tizenkétfélmillió kamatja. Pest, gazdagság, fény, pompa, ragyogás... A háborúnak egyszer csak vége lesz, András visszajön és belenyugszik, hogy nagy vagyon ura. Aztán jön a csoda folytatása. Karrier, rang, hatalom, András miniszter lesz, ő kegyelmes asszony, az ország első dámája... István és Péter Oxfordban vagy Cambridgeban, Éva Svájcban vagy Párizsban tanul, a nyarat a birtokon töltik, ezer hold, őspark, kastély, igen, legjobb lesz, ha megveszi Mindszentet, az ősi Péterffy-birtokot, András akkor már mosolyogni fog a máramarosszigeti vadgesztenye-allée együgyű és kicsinyes szépségén... tovább, tovább, a miniszterség is csak eszköz lesz a hatalom és vagyon gyarapítására, Andrást gróffá teszi az ő elszánt asszonyi nagyravágyása, a gróf dominiumot vásárol, visszaszerzi a szegény bolond mindszeinti nábob, Péterffy Imre összes birtokait, ott letelepíti ezeket a drága, öreg Gyulát. Lajost, Sándort, holtigtartó főúri ellátást ad nekik, maga pedig hitbizományt alapít a grófi birtokokból... Igen, ő lesz a grófi ág ősanja... Istenem, Istenem, csodatévő Isten, add, hogy megkapjam a kórházélelmezést, nem bánom, ha egy évig is eltart a háború, csak Istvánt ne vigyék a frontra s boldoggá teghessem Andrást, Istvánt, Pétert és Évát... Ámen.

Ágnes becsöngetett, a portás kinyitotta a kaput és alázatosan megkérdezte, hogy felkísérje-e a lakásába?

- Köszönöm, nem, menjen csak aludni.

A kivilágított lépcsőházban lassan ballagott felfelé a pirosszőnyeges márványlépcsőn.

Újra eszébe jutott Mária kivilágított hálósobája.

Ágnesnek mindig megdobbant a szíve, valahányszor meglátta Máriát, sőt ha csak rá is gondolt, mindig valami különös izgalomba esett. Mária az ő szemében csodák és rejtelmek hordozója volt; szépsége elragadta és szinte megfélemlítette. Sokszor úgy érezte, hogy ez a magdolnaszőkeség a fekete szemöldökével és piros szájával valóságos szerelmi elragadtatást kelt benne és ezért csaknem gyűlöli őt. Vagy azért gyűlöli, mert irigyli huszonöt éves ifjúságát és kemény, acélos, leányos rugalmasságát? Lehet. Sokszor összehasonlította magát vele és ilyenkor majdnem sírva fakadt! Ő már közeledik a negyvenhez és fejedelmi termetén - ő tudja csak - megvannak a szülések és szoptatások jelei... Istenem, az évek nem múlnak nyomtalanul és ez kétségbeejtő. Szerencsére csak akkor érezte ezt, ha Máriára gondolt. De Mária mindig felizgatta a fantáziáját, mert eszébe juttatta a szépséget, a szerelmet, az életet, amely még tízhúsz évig tele lehet Mária számára nagyszerű meglepetésekkel.

És mértéktelenül izgatta az a titok, amely Mária körül leng, mint fényes, szürke, alakatlan és átláthatatlan felhő. Tétova, lusta, imbolygó alakját sokszor napokig nem látni, csak hallani róla, hogy énekórára jár, egész éjjel olvas, túlsokat dohányzik, nikotinmérgezése van, ma nem

jön le vacsorázni, színházban volt az este, holnap elutazik, nem, nem utazik el, beteg, ideges, doktor jár hozzá...

És napról-napra szebb....

És az ura? Kálmán? Annyi bizonyos, hogy fogságba került, de már egy év óta egyetlen levél sem jött tőle. Lajos bácsi, talán csak azért, hogy azt is a Habsburgok bűnlistájára írhasse, azt mondja, hogy meghalt. De Gyula bácsi még nem törölte le a családfáról. Sándor optimista; minden nap ír neki a Vöröskereszt útján. Kicserélt hadifoglyok pedig a legellentétesebb híreket hozzák az eltűntről. Volt, aki szibériai transzportban látta, amint vonatra rakták. Mások azt mondták, hogy kicserélte egyenruháját egy közlegénnyel, akit Moszkvába vitték a Vöröskeresztbe, hogy a magyar leveleket cenzurázza. A közlegény örült, hogy tiszti táborba kerül és a huszárhadnagy boldog volt, hogy nem viszik Szibériába. A harmadik megesküdött rá, hogy Szibériában látta, ahonnan egy semleges országbeli előkelő hölgy kiszabadította és magával vitte. Néhányan ott voltak a temetésén. Egyiknek sem hittek. De volt egy, aki valóban megdöbbenett a Péterffyekeket. Ez az ember megmutatta Kálmán arany cigarettatárcáját, amelyet Mária vett neki az esküvő előtt. A saját szemükkel olvashatták ezt a nevet: Mária, és Gyula bácsi hitelesen megállapította, hogy a tárca bal sarkán hibátlan Péterffy-címer ékeskedik. Ezt egy zászlós hozta, aki megszökött Szibériából s egész Ázsián keresztül barangolva eljutott Törökországba. Onnan küldték haza. A zászlós kártyán nyerte el Kálmántól a tárcát. A Péterffyekben meghűlt a vér. Kálmán elkártyázta a felesége egyetlen ajándékát! Ezt nemcsak Máriának, de az édesanyjának sem merték megmondani. Azt is hallották, hogy Kálmán a fogságban az alkohol mellett, - amelynek már itthon is rabja volt, - rászokott a morfinra és a kokainra is. Asszony szoktatta rá, a táborparancsnok felesége, aki mindenkinek szemeláttára viszonyt kezdett vele. A férj, az öreg, agyalágyult, alkoholista ezredes nemcsak túrta, de láthatólag perverz gyönyörűséggel nézte ezt a viszonyt. A fogoly tiszték azonban megvetették és a maguk kebeléből kiközösítették a szerencsétlent. Megfosztották a rangjától, de az ezredes felesége kinevezte lovászmesterének. Borzalmas volt ezt hallani is... A Péterffyek nem hittek el semmit ebből a rémregényből, de Kálmán egy éve nem írt s a zászlós megmutatta a Péterffy-címeres aranyszelencét.

Ágnes ezt Sándor bácsitól hallotta s a maga irodalmi és regényes fantáziájával meg is tudta magyarázni. Abból indult ki, hogy az egyik hírnök szerint Kálmán kicserélte ruháját egy legénységi fogollyal... nos, az aranyszelence véletlenül a katonánál maradt, aki Kálmán nevét is felvette a rangjával együtt. A szibériai fogolytáborban tehát a parancsnok feleségével nem Kálmán, hanem ez a züllött fickó csinálta meg a maga szennyes karrierjét. Sándor ezt elmondta a Péterffyeknek s azok azóta minden Kálmánról való tanácskozásba belevonták Ágnest.

Ágnesnek mindez végigcikázott az agyán. Idegesen megborzongott. Mennyi bűn, szenny, kéj, aljas életregény mindenütt. Mária most ott fenn hánykolódik az ágyában s az az egy napos kalandban megromlott asszonyi fantázia vajjon miben éli ki magát?

Ahogy a lépcsőn felfelé haladt, az alezredes bókjait, a finom flirt reszkető kéjét a megivott pohár pezsgő mámorában olyan fájdalmas érzékiséggel idézte vissza emlékezetébe, hogy megtorpant és belekapaszkodott a lépcső karfájába. Úgy érezte, hogy ezt nem bírja tovább. Egy pillanatra olyan tébolyult ötlet nyilalt át az agyán, hogy egész teste megrendült bele.

Megtörölte verejtékező homlokát. Mi ez? Megőrültem? Hát ez így lehetséges? Hát nincs olyan bűn és olyan fürtelem a világon, amely eszébe ne jutna az embernek egy élet, egy ilyen élet, egy ilyen kísértésekkel teli, izgalmas és természetellenes élet pillanatnyi hangulatában? Egymagában, a kivilágított lépcsőházban, önmaga előtt elpirult arra a gondolatra, hogy visszafordul, kocsit keres, elmegy a Lucic-palota elé, ott még javában folyik a mulatság, lehívja az ezredest... és...

Majdnem felsikoltott, úgy megundorodott magától és futni kezdett felfelé a lépcsőn. Saját maga elől futott, ott akarta hagyni az első fordulónál azt a szörnyű némbert, aki egy pillanatra kiugrott Péterffy Andrásné vergődő lelkéből.

*

A második fordulónál el kellett haladnia Mária szobája előtt. Hirtelen megállt, pillanatig azon tűnődött, ne menjen-e be hozzá, hogy kissé lehiggadjon. Félt az éjszakától, az ágytól, az álmatlanságtól. Majdnem benyitott már, amikor észrevette, hogy az ajtón keskeny, világos sáv szűrődik ki a lépcsőházba. Rosszul tették be az ajtót s a résen át nemcsak a fény, de a hang is keresztültört. És ott benn izgatottan beszél két asszony. Ágnes megismerte Klema és Mária hangját. Megállt. Kezét a szívére szorította. Nem akart hallgatózni, de a lába mintha gyökeret vert volna, nem tudott mozdulni.

A hangok elmosódva, de érthetően szűrődtek át az ajtón. Most Mária monoton gyorsasággal beszélt.

- Az utolsó kirohanásnál sebet kapott a vállába s attól fogva kezelése alatt állott a mai napig. Holnap indulok Szibériába s a főhadnagy urat átadom az orosz orvosoknak. Utolsó rohama két héttel ezelőtt a rendesnél is súlyosabb természetű volt. Gyomorbeli zavarokat, agyvér-tolulást, nyálfolyást és idegzsábát konstatáltam s olyan nagyfokú félelemérzeteket, hogy éjjel-nappal szoros őrizet alatt kellett tartanom. Most aránylag csendes, sőt valami derült közöm-bösség érezhető rajta.

Ágnes a szívéhez kapott. Mi ez? Mária hangja kemény, dacos, sőt mintha haragos lett volna. Bizonyos, hogy valami levelet olvas, Istenem, csak nem Kálmánról szólnak ezek a borzasztó sorok? Ágnes meg sem moccan.

- ...A főhadnagy úr betegsége nézetem szerint gyógyítható. De ha soká itt sínylődik ebben a primitív és örömtelen környezetben...

- Hol van?

- Moszkvában. A kórház nevét nem tudom elolvasni.

- Folytasd.

- ...Akkor semmiért sem állhat jól az orvostudomány. A beteg folyton attól fél, hogy megőrül, vagy hogy örültnek fogják nyilvánítani és elpusztítják... Ez üldözési mániára, életuntságra vagy valami erőszakos cselekedetre ragadtatja. Engem most elvisznek Szibériába.

- Olvasd csak tovább.

- Meg kell írnom az igazat, nagyságos asszonyom, az ön férje epilepsziás elme zavart kapott a fejlődés következtében, az utolsó przemysli kirohanásnál. Azelőtt semmiféle szívbaja nem volt, most sincsenek rángó görcsei, a görcsöket bizonyos aequivalensek helyettesítik, amelyek néha hónapokig eltartanak. A rohamok alatt alig vesz magához valami táplálékot, elhanyagolja testi és lelki szükségleteit, vontatva beszél, sőt sokszor hetekre megnémul, hallucinációi vannak és delirizál, máskor meg éppenséggel dühöngő kitörésekben tombolja ki magát.

- Ha jól értem, Kálmán dühöngő örült...

- Nem, édesanyám... A doktor azt írja, hogy ez csak rövid ideig tart, általában véve csendes és merengő és teli van szorongó félelemmel.

- Ezt írja? Gyógyítható?

- Várj csak. A levél végén felel erre. Most azt írja, hogy a rohamokat hallucinációs állapot előzi meg, amelyben égi jelenéseket lát, Szűz Mária, Krisztus, az Atyaisten alakja tűnnek fel előtte, látja a pokol tüzeit, a világ pusztulását, az özönvizet, a végítéletet, az égítestek összevissza keveredését és jövődöléseket, intéseket, parancsokat hall az égből.

- Folytasd csak!

Ágnes majdnem elájult az izgalomtól. András ellenséges földön van, Istvánt minden órában kivezényelhetik a harctérre, fejlődés, epilepsziás elmezavar... meg kell tébolyodni az ilyen szörnyűségek hallatára. Rányomta kezét a szívére és lélegzetét visszafojtva hallgatta tovább Máriát, ahogy az orvos levelét olvassa:

- Vallási rajongás vett rajta erőt. Azt mondja, hogy néha felrepül a csillagok közé a mennyországba és ott átveszi a próféták és a Megváltó helyett a túlvilág felett való uralkodást. Ilyenkor tiszta szellemnek érzi magát, aki irtózik minden állati ösztöntől, hústól, szerelemtől, minden földi foglalkozástól, nem eszik, utálja az asszonyt és mozdulatlanul heverészve tölti a napjait. Szűznek és szentnek képzei magát és leborulva hálát ad az Istennek, hogy megőrizte tisztaságát és az égi malasztot. Engem holnap visznek Szibériába.

- És Kálmán?

- Hallgasd csak végig. Aztán - írja a doktor - elmúlik az epilepsziás állapot, boldogtalan barátom felocsudik és halálra rémül önmagától. Ilyenkor kezdődik a melankóliás elmeállapot.

- De gyógyítható? - sürgette Klema hangja és Ágnes szívszorongva várta a feleletet.

- ...Levelet sokat kap, de nem olvassa el egyiket sem. Semmivel sem lehet rábírní, hogy akár csak egy sorban is válaszoljon. Azt mondja, hogy neki sem rokona, sem barátja, sem családja, csak felesége volt, de azt hiszi, hogy az már újra férjhez ment. Egy huszárkadéttól tudtam meg nagyságod címét és a svéd Vöröskereszt itt járt kiküldöttje, M. Österling, volt szíves átvenni ezt az értesítést. Engem holnap elvisznek Szibériába. A főhadnagy úr egyébként tűrhető helyen, elég jó ápolásban marad, de üdvösnek tartanám, ha asszonyom valami módon kieszközölhetné a kicserélést és M. Österling révén, aki a legmélyebb rokonszenvvel van a beteg és családja iránt, valahogy Svédországba szállíthatná. Agyműtét talán segítene rajta.

- Agyműtét? - ütötte meg Ágnes fülét egy bús, rekedt hang, amelyben alig ismert Klema bársonyos alt orgánumára. - Akkor sietni kell. Olvasd csak. Mit ír még?

- Semmit. Az ostoba negyedszer is hozzáteszi, hogy őt holnap viszik Szibériába.

Nagy, lélegzetszorító, gyötrelmes csend. Mintha ottbenn zokogtak volna. Ágnes feszülten figyelt. A szíve dobogásán megszámlálhatta volna a másodperceket. Klema kezdte újra.

- Mutasd a levelet. Te nem olvastad el az egészet.

- Nem adom. A többi csak rám vonatkozik.

- Még rettenetesebb dolgok is vannak benne, az Isten szerelmére?

- Vannak. De én nem bírom tovább - csattant fel Mária hangja, nem panaszosan, nem fájdalomosan, de kétségbeesett haraggal és türelmetlenséggel.

És Ágnes hallotta, hogy ott benn papírt tépnek széjjel s valaki a zizegő foszlányokat az asztalra dobja. Aztán rekedt, szapora torokhangon kitörő szavak.

- Azt írja az orvos, hogy hozassuk haza, de vigyázzunk, mert féltékenységi kényszerképzetei vannak.

- Örültség. Ha itthon lesz, meggyógyul. Mindent el kell követnünk, hogy hazakerüljön.

Ágnes megrémült, ahogy Mária kegyetlen, majdnem gyűlölködő hangját meghallotta.

- Én ha nem jön haza?

- Várod.

- És ha sohasem jön?

Az anya hangja most már újra erőlyesen csengett:

- Akkor a haláláig, vagy a halálodig várod. Ez ellen nincs fellebbezés.

Ágnes menekülni szeretett volna, de moccanni sem tudott. Leküzdhetetlen kíváncsisággal hallgatta tovább a párbeszédet.

- Nem tudok. Nem tudok rágondolni. Nem emlékszem rá. Értse meg anyám, nem szeretem, nem vágyom utána, értse meg, ő nem az én uram, én nem emlékszem rá, magam elé sem tudom képzelni, csak azt tudom, hogy elmebajos, vagy nem akar rólam tudni, mindegy, de én az arcára sem emlékszem, értse meg, anyám. Nem sajnál engem?

- Kislányom, hogy sajnállak-e, az más. De te magyar asszony vagy, Grónay-lány és az urad Péterffy. Nincs tovább. Teljesítsd a kötelességedet.

- De én élni akarok, anyám!

- Mária vigyázz, azok az asszonyok, akik azt mondják: élni akarok, azok vétkezni szeretnének.

- Édes anyuskám, értse meg, én nem szeretem Kálmánt.

- Nem is mondtam, hogy szeresd. Csak azt, hogy hűségesen várd. Most pedig ideje, hogy lefeküdjünk. Megyek. Te is fekjüdj le és imádkozzál. Megsegít az Isten...

Ágnes halálos ijedtséggel futott el az ajtó elől. Istenem, ha most itt találnák. Azt sem tudja, hogy került a lakásába.

Az ebédlőben leült, hogy kifújja magát. Hát most már tudja, hogy mi történt Mária urával s hogy miért nem kapnak levelet a boldogtalantól. Megőrlt és az a rögeszméje, hogy megöli a feleségét, mert nem hiszi, hogy hű maradt hozzá. Hát ez a háború. No jó. Hát ha ez, akkor szembe kell szállni ezzel az undok rémmel. A fiát - nincs az a hatalom - nem engedi a frontra, maga pedig pénzt akar keresni, sokat, rengeteget, amennyit csak lehet, hogy Andrást és a gyereket boldoggá tegye. Hát jó. Ő is verekedni fog s ha valakinek mindenáron el kell pusztulnia, az inkább legyen ő maga, mint az ura vagy a gyermekei.

Ágnes ledobta magáról a bundát és eszébe jutott, hogy benéz a gyerekek szobájába. A gyerek-szobák udvarra néztek. Ágnes először Péter szobájába nyitott. Sötét volt. Felcsavarta a villanyt. Péter a kanapén feküdt felöltözve, feldulva, gyűrött gallérral, mocskosan, elnyulva mély, szuszogó, mámoros álomban. Bizonyosan nemrég botorkált haza valami tivornya után. Tizenhétéves és már ilyen állapotban! Ágnes minden vére a fejébe tódult. Ezért engem ver meg az Isten, - gondolta égő lelkiismeretfurdalással. Holnaptól fogva nem engedem a szemem elől. Ha kell, kegyetlen leszek, de Péterke nem fog Kálmán sorsára jutni.

És eszébe jutott András, aki Belgrádban van és István, aki Bécsújhelyen... Mind a kettő a háború martaléka, de e pillanatban gyilkos lelkiismeretfurdalással úgy érezte, mind a kettő jobb helyen van, mint Péterke az ő szoknyája mellett.

Leccavarta a villanyt és visszahúzódott. Éva szobája felé vonszolta magát, de ijedt szívdobogással torpant meg az ajtaja előtt. Pár pillanatig nem mert a kilincshez nyúlni. Hát itt micsoda borzalom tárul majd a szeme elé? Nem is tudja hogyan, de az eszelősségig izgatva, fantáziájában egyszerre kigyúlt az a kép, amelyet a kassai hotelszobában látott. Majdnem össze-

rogyott borzalmában és félelmében. Aztán elszánta magát és dühös elszántsággal megnyomta a kilincset.

A szobában égett a villany és a kis asztal fölött ott ragyogott Éva fényes, dús, édes aranyos feje vaskos könyv, jegyzet, szótár fölött. Éva buzgón készült az érettségire.

Pár percig beszélgettek s aztán Ágnes a szobájába vonult. Lefeküdt és imádkozni próbált. De nem tudott.

Hajnal volt, mire a szemei lecsukódtak.

Csak álmában tudott imádkozni.

- Úristen, én nem vagyok méltó... hogy meghallgasd a könyörgésemet, de tedd meg Éva kedvéért, aki, látod, milyen jó kis lány és Péterke kedvéért, aki, látod, mennyire rászorult a te jószágodra.

Arra ébredt fel Ágnes, hogy az arcán nagy könnycseppek peregnek alá. Álmában keservesen sírt.

*

Másnap magához hívatta Sebastianinét és megkötötte vele a szerződést.

NEGYESEDIK RÉSZ

I.

Vannak még csodák!

Ez napjában hússzor eszébe jutott Ágnesnek, akinek a kórházélelmezés csak úgy ontotta a pénzt. Már hat hónapja tart ez az aranyeső. Munka és kockázat nélkül, megalázás nélkül, ingyen, mint egy részeg és tékozló isten ajándékát, úgy kapja minden hónap elsején a százas és ezres kötegeket; egy kis lihegő, vörös zsidó hozza; csak a nevét kell aláírni a nyugta alá; ha akarná, villát vehetne, autót tarthatna, estélyeket adhatna... Akarná? Akarni akarná, csak nem meri megtenni. A Péterffy-házban senki sem tud az aranyesőről; Klema a bor árából tartja el a családot, a bort is a lihegő kis zsidó veszi meg méregdrága áron, az a Rosenthal, aki Gáthyt már méltóságos úrrá tette s beleültette Lucic báró bankjába, ahol Ágnes is gyakran megfordul, mert titokban ott vásárolja a hadikölcsönkötvényeket.

Rosenthal az első hónapban kiszámította, hogy a kórház fejenként és havonként legalább ötvenezer koronát hoz az élelmezőknek. De ez nem tart örökké - mondta rezignáltan Gáthy Domokosnak. - Előbb-utóbb rájönnek a népek, hogy a háború rossz üzlet. Jön egy Hindenburg és megveri a franciákat, vagy jön egy francia és bevonul Berlinbe. Mi? Lehetetlen? Háborúban minden lehetséges. Gondolni kell ám arra is, hogy egyszer csak kitör a béke. Nem igaz? Akkor lesz ám igazán kelete a pénznek.

Rosenthal tehát a háborús hasznát befektette a banküzletbe. Az üzlethelyiség fölött levő lakást megvette egy hadbavonult mérnök özvegyétől, aki szép és szegény asszony léteére bevonult egy konzervgyáros ménesiúti villájába, házvezetőnőnek. Rosenthal csigalépcsőt építtetett az üzlet hátsó részén, hogy a földszintet az első emelettel összekösse.

- Szép bronzdíszes portálét építsünk és vágassunk nagy kirakatablakokat - indítványozta Gáthy, aki híres volt műértő és fényűző tehetségéről.

- Isten ments! - tiltakozott a Tsa. - Csak semmi nagyizolás. Kopott, szerény, alázatos külső; ez a régi jó cégek stílusa! Nem igaz?

Gáthy nevetett és ráhagyta a dolgokat Rosenthalra. Az első emeleten volt az ő szobája, komoly, régi, bőrből való klub-bútorokkal. Itt minden fényűző volt és stílusos. Ahogy a régi, jó, gazdag cégeknél szokás. Alul dolgozott Rosenthal és a gépírókisasszony, meg a cégvezető. A Tsa nappal ritkán volt látható. Leginkább a tőzsdén és abban a kávéházban tartózkodott, ahol a magánforgalmat bonyolítják le. Vagy abban, ahol a bort, vagy ahol a gyapjút, vagy ahol az import- és fűszerárakat. Éjjel azonban lehúzott redőnyök mögött hajnalig tett-vett az íróasztalán. Írni nem jól tudott. Levelei hibásak voltak és stílusa sokszor nevetséges; de a lényeg kifogástalanul helyes, sőt zseniális. És minden levele pénzt hozott a házhoz.

Három hónap múlva Rosenthal bevallotta, hogy a kórházüzem kalkulációjánál elszámította magát. Az élelmezés ötven százalékkal többet jövedelmez, mint ahogy gondolta. Havonként hetvenötezer korona jut egy-egy üzlettársra.

Ágnes nagyvilági életet élt, nagyon összebarátkozott Bertóthy Ádám korvettkapitány feleségével, Lucic Stefánia bárónővel s gyakran jár hozzá a János úti palotába, de eljár máshová is. Eljár az Operába is, koncertekre is, sőt a főhercegasszonynál is volt egyszer teán.

Néha maga is megdöbben, hogy mily sokat köszönhet a háborúnak. Erről nem beszélhetett sem az urával, sem Klemával, sem a lányával, aki már éretteszü, szinte félelmetesen okos

gyermek, senkivel sem a világon, hacsak Gáthyval vagy Rosenthallal nem - pfúj, micsoda szégyen, - de a sors vagy az a részeg antik isten, úgylátszik, mégsem adja ingyen a csodát: ez az ára az aranyesőnek. Most még inkább érezte, hogy kettős életet él; a Péterffy-házban tiszta, finom, magyar életet s azonkívül suttyomban egy földalattit, ahol az aranyat gyűjti. Ez is csalás és hűtlenség, talán árulás és bűn is, de ebből a bűnből egyszer majd, ha vége lesz a háborúnak, ki fog robbanni a csoda: megalapítja a dúsgazdag, hatalmas, boldog Péterffy-dinasztiát.

Sokszor, éjszakának idején, lázas tervezgetései és vergődései közt, sírva fakadt a reszkető boldogság és fogvacogtató lelkiismeretfurdalás gyönyörűségétől.

Alig vette észre, hogy az élet kettőzöttségéből az első, a Péterffy-élet mind kevesebb és kevesebb szerepet játszik. Sokszor napokon keresztül csak este találkozik rokonaival, a vacsorán, amelyet az öreg urak, most már nem szmókingban, hanem pepitanadrágban, szürke zakkóban - mondhatni felmässig, csukaszürkében - fogyasztanak el. De ezt a Péterffyek, úgylátszik, nem is veszik észre. A Péterffyek mintha áloméletet élnének, semmit sem vesznek észre maguk körül. Nem látják, vagy egyszerűen a világ legtermészetesebb dolgának tartják, hogy a háború semmit sem rontott az ő előkelő és drága életük színvonalán. Klemára bízzák a házat és Klema az ugoccai szőlő jövedelméből fényesen tartja a háztartást. A Péterffy-házban ezüst és arany, nemes porcellán és csiszolt üveg alatt roskad az asztal, ép úgy, mint tíz évvel előbb s ezen senki sem csodálkozik: Azt sem tudja senki, hogy Ágnesnek miből telik a nagyvilági élet költségeire, hajlandók ezt is a Péterffyeknek kijáró külön Gondviselés számlájára írni, vagy együgyűségükben azt hiszik, hogy ez mind András kettős fizetéséből telik. Az égből hullott manna a Péterffyek évszázadok óta megszokták, mint a májusi záport s csak olyankor elégedetlenkedtek, ha néha-néha elmaradt az eső és a vetést lepörköli a júliusi aszály.

De most a mannaeső folyton zuhog, valósággal csöbörből ömlik és elárasztja az egész Péterffy-házat.

... És mintha ezt az országot - vagy talán az egész világot - most ezer meg ezer csupa egyforma Péterffy-Grónay-család népesítené be. Az emberekből Péterffyek vagy Grónayak lettek. Vidéki kúria és falusi kunyhó, urak és parasztok hajléka most mind férfi nélkül maradt s a gyepelőt az asszonyok szorongatták ideges, remegő kezükben. A férfiak egy része a frontokon harcolt, a másik része összecsendült a nagy városokban s ott a pénz háborúját vívta.

A háború mint egy apokaliptikus nagy tehén terpeszkedett az emberek közé s azok egy része a véres, a másik az aranytögyét fejte.

Lajos bácsi fia, a jobb lábára bicegő, de széparcú, őszfejú, vidám, egészséges, szélesvállú és teleszívű Ákos, néha órákig mesélt arról, hogy milyen szédületes gazdasági fejlődésnek lendült az ország.

- Fogalmatok sincs róla, hogy a bankok pánccélszekrényeiben mennyi most a pénz. Nekünk, együgyű vidéki magyaroknak nincs is fantáziánk arra, hogy mit művel ma a tőke a maga korlátlan eszközeivel.

- Háború! - legyintett megvetőleg Gyula. - Eleinte még reméltem, hogy úri emberek csinálják. Csalatkoztam.

- Bankokrácia! - dörögte Lajos haragosan. - Ez volt a rákfenéje a szabadelvű korszaknak is s én egész politikusi pályámon keresztül ellene harcoltam.

- A bankokról ne is beszéljünk - folytatta Ákos. - Itt van például ez a Rosenthal.

- Galíciai kazár, élősd, hullarabló, becsstelen, gazember! - Bocsánatot kérek, fel kellett volna akasztani, aki ezt a sáskahadot beengedte Magyarországra. Ennek is a dualizmus volt az oka.

- Rosenthal derék és okos ember és ma egyik legnagyobb borkereskedője az országnak. Máról-holnapra lett azzá. Most alakítja át a vállalatát részvénytársasággá. Mint egyenrangú társ alkudozik a Magyar Külkereskedelmi R. T. elnökével, a hatalmas Lucic báróval és tudjátok, ki lesz az új vállalat elnöke? Gáthy Domonkos, a volt nagyváradi követ, udvari tanácsos.

Ágnes szíve megdobbant. A Gáthy és Társa! Hát azok már idáig emelkedtek? Asszonyi lelke tele lett gyanúval és keserőséggel. Ő azt hitte, hogy az élelmezési üzlet hasznát nagyszerűen kamatoztatja és most kisül, hogy a társai már pénzügyi nagyhatalmak lettek. Feltette magában, hogy ügyvédet fogad és ki fogja kutatni, hogyan csapják be őt Gáthy és Társa. Belül reszketett a szíve, de közömbös arcot mutatott és megkérdezte Ákost.

- Érdeemes volna-e velük tartani?

Ákos elmosolyodott..

- Hát Ágnes néni is a tőkések közé tartozik?

- Tegyük fel... - válaszolt zavart nevetéssel Ágnes. - Csak úgy elméletileg értem.

Ákos komoly képet vágott.

- Véleményem szerint a pénznek most csak egyetlen biztos helye van.

- Ingatlan?

- Nem. Hadikölcsön.

Ágnes megvigasztalódott. A legjobb helyre tette hát a pénzét.

Ákos elmondta még, hogy a Gáthy és Társa cég a nagy Lucic Simon bankjával dolgozik. Ez a Lucic ma talán a leggazdagabb ember Magyarországon. És úgylátszik, a legokosabb is.

Ágnes arra gondolt, hogy holnap Lucic leányához, Stefánia bárónéhoz megy vacsorára. Szívdobogva hallgatta Ákost.

- Háború van, ezzel számolni kell s az ember, aki szenved, hiába lázadozik, maga a társadalom valósággal berendezkedik a háborús életre. Az emberiség mindig megtalálja a modus vivendit s most az életegzsztencia egyetlen módja a háborúhoz való alkalmazkodás. Elvégre géplábbal is lehet valahogy járni. A háború gazdasági és bankárnagyüzemmé lett. Tízmillió ember a fronton verekszik, a többi száz és százmillió a front mögött szolgálja az emberpusztítás programját. A központi hatalmak blokád alatt vannak, tehát rákényszerülnek arra, hogy maguk állítsanak elő mindent, ami a háborúhoz és a front mögött lihegő élet fenntartásához kell; kialakult egy Középeurópai Szövetség, amely önmagát táplálja és evégből hirtelen egységes termelő- és munkaszövetkezetté alakult át. Magyarország szállítja a kenyeret és állati takarmányt, de egyúttal meg kell barátkoznia az ipari és kereskedelmi termeléssel is. Gyárak alakultak, szövetkezetek, bankok, alapítások, a front mögött hihetetlen sürgés-forgás, nyüzsgés, munka- és vállalkozásiláz támadt s a háború csak úgy ontja ehhez a pénzt. Soha nem képzelt pénztömegek zúdulnak az emberek közé. Lucic bankjai felemelik alaptőkéjüket, szőlőket vásárolnak, borkereskedelmi vállalatokat alapítanak, a bor ára rohamosan nő, Magyarország borával bódítja magát a német, osztrák, cseh, bolgár, török katona, Klema néni ugocsai hús hold szőlőbirtokáért Rosenthal úr milliókat ígér, de a beregi föld bérlete még mindig a régi s a bérlő a maximált búzán is milliommossá lett... Sokszor úgy rémlik, hogy a háború a legnagyobb áldás, amely az emberiséget érheti. Ebben az zürzavarban néhány fiatal férfi kiontja a véré, de ez a vér megváltja a többit, aki otthon maradt: a többi úszik a pénzben. Pénz, pénz és pénz... halomra gyűlnek a százasok és az ezresek s még csak elkölteni sem lehet a temérdek bankót. Legfeljebb megenni, meginni, elajándékozni vagy elpredálni.

- De mi lesz a végén? - hördült fel Lajos és mereven nézett a társaságra, mintha annak minden tagját át akarná szűrni a tekintetével. - Mi lesz a végén?

- Hogy érted ezt, édesapám? - kérdezte szelíden Ákos és géplábát nagy csattanással kissé odább taszította, hogy kényelmesebben üljön a széken.

- Úgy értem, hogy a végén valamennyien elpusztulunk.

- Hogy elveszítjük a háborút? - szólt közbe gúnyosan Sándor. - Ha nem csalódom, valami ilyesmit akarsz mondani, Lajos? Félek, hogy effélén jár az eszed, Lajos. No, tévedek talán?

- Nem tévedsz, az istenfáját, kimondom nyiltan, ha fel is akasztanak. El-ve-szít-jük a háborút és beledöglünk valamennyien. A Habsburgok miatt.

Sándor gúnyosan mosolygott s mintha csak erre várt volna, szemén megigazította a monokliját, kabátja belső zsebéből ujságlapot vett elő, nagy lassan maga elé terítette, kétszer végigsimította, aztán végigsimította a szakállát, majd végigsimogatta a mellette ülő Ágnes karját és így szólt:

- Hát figyeljete ide. Egy kis kimutatás. Rideg számok, szürke statisztika, semmi fellengős szólam, semmi költői túlzás, becsületszavamra. A háború háromévi mérlege. Néhány szám-adatocska. Munkapárti és kossuthpárti, schwarzgelb és negyvennyolcas, aulikus és szocialista - konzervatív és radikális, - kálomista és katolikus magyarok, hallgassatok ide, a kétszer kettő mindig négy, a számok beszélnek, a többi csak dühöngés, üres lárifári és siránkozás.

Mindenki meghökkenve nézett Sándorra, akinek diadalmas lázban égett a szeme, amint olvasni kezdte:

- Július végén a háború mérlege ez: A központi hatalmak 548.800 négyzetkilométernyi ellenséges területet szálltak meg, amivel szemben az ellenség a mi földünkben mindössze 14.000 négyzetkilométert tart még megszállás alatt.

- Szóval jól benne vagyunk az ellenség kelepcéjében - gúnyolódott Lajos.

Sándor feleletre sem méltatta a közbeszólót.

- Elsüllyesztettünk 930.000 tonna hadihajót és körülbelül kilencmillió tonnányi kereskedelmi gőzöst. Elfoglaltunk negyvenhét ellenséges erődöt, zsákmányoltunk tizenkétezer ágyút és ötezer gépfegyvert. Elpusztítottunk 2298 repülőgépet, 186 kötött léghajót és hat kormányozhatót.

- Hát mi magyarok mit vesztettünk? - kérdezte vérbenforgó szemmel Lajos és hangosan sipolt a gégéje, ahogy kilökte magából a levegőt.

Sándor meghökkent.

- Az nincs a kimutatásban. De az ellenség vesztesége emberben is oly óriási, hogy már nem tudja pótolni a halottakat és sebesülteket. Az antantot keményen veri az Isten keze. A dum-dum golyók miatt veri - folytatta ellágyulva és Ákosra esett ijedt, rémült, kétségbeesett tekintete.

- Olvasd csak! - biztatta Ágnes szívdobogva.

- Hát figyeljete ide. Ellenségeink vesztesége három év alatt hozzávetőleges számítás szerint ez volt: Oroszország 9 és félmillió ember, Franciaország 4 és félmillió, Anglia 1 millió 600 ezer, Olaszország ugyanannyi, Szerbia félmillió, Belgium 240 ezer, Románia 300 ezer. És ezenfelül ejtettünk vagy hárommillió hadifoglyot. Összesen húszmillió ember.

- Biztos vagy benne? - kérdezte Lajos, akinek már nem sipolt, hanem hörgött a légzőcsatornája.

- Statisztika! - ütött büszkén az asztalra Sándor - becsületszavamra, pontos statisztika.

Lajos felállt és mereven, vörösén villogó szemekkel, zihálva állt ott, mellkasát kifeszítette és rövid, vastag jobbkarját kinyújtotta a fiú felé. Néhány pillanatig némán mutatott rá s kereste a szót s a levegőt, amellyel kibökné magából a mondanivalóját. Aztán megreccsent a hangja:

- Látod ezt a fiút? Látod? Nohát, én azt mondom, hogy ennek a fiúnak a jobblábát levágták, ezt kifejejtetted a statisztikádból. Pedig ez a fontos, nem pedig az a húszmillió, akit megöltél, megsebesítettél, nyomorékká tettél és foglyul ejtettél. Bocsánatot kérek, nekem ez a véleményem.

Valamennyien megdermedve hallgatták Lajost és senki sem mert neki válaszolni. Lajos és Sándor egyszerre mentek ki a szobából. Egyik jobbra, másik balra, mintha egyik az antant, a másik a Habsburgok ellen akarna feljelentést tenni az Úristennél, Ákos levágott lába miatt.

Nemsokára Ákos is elkészönt, nagymama elaludt a karosszékekben, Gyula, hóna alatt a fekete aktatáskával, a tizedik csésze likőr után kitipegett az ebédlőből s pepita nadrágjában ide-oda bicsaklott a lábszára.

Klema és Ágnes magára maradt.

- El kell jönni az időnek - szólalt meg Ágnes - amikor feltámadnak a Péterffyek. Ezer holdak úsztak el kártyán százötven év alatt... Kellett, hogy a szerencse egyszer megforduljon.

Klema csodálkozva emelte fel szempilláját.

- Miről beszélsz, Ágnes?

Ágnes izgatott lett.

- Amíg férfiak intézték a Péterffyek sorsát, addig minden lépés a pusztulás felé vezetett. Most mi asszonyok dolgozunk és mindent visszaszerzünk.

- Nem értelek, Ágnes.

Ágnes elhatározta, hogy most mindent bevall.

- Nem így van? Hát Andrást nem én hoztam el Máramarosszigetről? Nem én tettem méltóságos úrrá? A fiamat nem én mentettem meg a frontszolgálatról? A háborúból...

Itt elcsuklott a hangja. Azt akarta mondani, hogy a háborúból pedig szintén ő csinált pénzt - pénzt! - hatalmas vagyont, gazdagságot, olyan tőkét, amelyeken újra vissza lehet szerezni az ezer holdakat... - de elcsuklott a hangja, mert Klema arcán szigorú magyar tisztességet, uri gögőt és mártírszomorúságot látott és elment a bátorsága attól, hogy a szép és magasztos vértanúságból kiábrándítsa. Nem folytatta, amit mondani akart. Ehelyett hízelegni kezdett:

- Ugyan Klema, hát éppen rólad van szó. Vagy nem te vagy-e az egyetlen, akinek birtoka, háza, pénze van s aki annyi hadikölcsönt vásároltál össze, hogy abból te magad, a lányod és ez a három öreg Péterffy holtig gondtalanul élhet?

Megint elfogta a vágy, hogy hozzátegye: de én, akiről nem is sejted, hogy mily erős, elszánt, okos és számító vagyok, legalább is tízszer annyi kötvényt vásároltam, pedig én semmiből kezdtem. Majdnem kimondta, de torkán akadt a szó. Csak ennyit tudott szólani:

- Hát mondd, Klema, mi ez? Hát nem az Isten csodatevő keze ez, Klema?

Klema csodálkozva húzta fel a szemöldökét, mint aki nem érti, hogy miért van ez a nagy lelkendezés.

Ez Ágnest még nagyobb zavarba és izgalomba hozta.

- Igenis, állítom, hogy a magyar fajt az asszonyok mentik meg, - látod, Barnabás, szegény ördög, kitart a rögeszméje mellett, író maradt, nem akar és nem tud a háborúhoz alkalmazkodni. És annyit sem keres, amiből el tudná tartani magát. Ezért bújik el, ezért kerüli a Péterffyeket, ezért fordítja el a fejét, ha valamelyikünkkel az uccán találkozik... szégyenli magát...

Klema újra megszólalt.

- Szerencsétlen örült. De becsületes ember.

Ágnes legyintett. Arra gondolt, hogy valamennyiök közt Barnabás a legnagyobb bolond. Elveszi a cifra és frivol kis némbert, aki esküvő előtt szült neki gyereket, - világos, hogy Barnabást csak súlyos szerelmi neuraszténia köti a franciához. Feláldozza óriás testét és óriás lelkét a munka őrjítő lázában, koldusnak is kevés alamizsnáért, borraivalónak is arcpirító hitvány garasokért. Emellett valóságos aszkétaéletet él e sziszifuszi munka verejtékében, makacs erőlködéssel, hogy e favágással megkeresse egy ötszázholdas földesúr havi szükségletét.

De ezt sem merte kimondani. Mindez csak végigvillant az agyán, amíg várta, hogy mit fog még mondani Klema.

Klema sem folytatta a témát. Felvette kulcsait az asztalról és távozóban hirtelen megjegyezte:

- Két nap óta nem láttam Pétert.

Ágnes arcát elöntötte a vér. Igen, Péter! Ez az ő lelkének egyetlen sebezhető pontja. Péter nem tanul, csavarog s ő alig teljesíti vele szemben anyai kötelességét. Most megérezte, hogy mit jelent Klema szemrehányása: Két nap óta nem láttam Pétert. Azt jelenti, hogy ő, miközben visszaszerzi, amit a Péterffyek százötven év óta elprédáltak, elprédálja a fiát... s ez nagyobb bűn, mint a Péterffyek minden évszázados könnyelműsége és élehetlensége. Ha Péterkére gondol, mindig eszébe jut András levele: Péterkére különösen nagy gondod legyen, a fiú kissé félszeg, a lelke túlbuzgó és a fantáziája kalandos, légy erélyes és szemes - és ő vele szemben erélytelen és vak, nem túlságos gyengédségből, nem azért, mintha kényeztetni és becézni akarná, hanem mert nagyon el van foglalva önmagával és a háború aranyesőjével. Pedig mi haszna, ha mindennek Péterke adja meg az árát! Ez az érzés most oly szörnyű erővel rontott a lelkiismeretére, hogy vérvörösen a szégyenkezéstől, azt sem tudva, zavarában mit tegyen, elhatározta, hogy elpanaszodik Klemának és tanácsot kér tőle.

- Nagyon aggódom Péterke miatt, - kezdte töredelmesen.

Klema szomorúan bólintott, mintha már régóta várta volna ezt a vallomást. De csak ennyit mondott:

- Tartsd szigorúan és többet törődj vele.

- Félek - hebegte Ágnes. - Háború van és ő is Grónay-fajta, bátyjának, szegény Barnabásnak szakasztott mása. Ha kíméletlen leszek hozzá, megszökik, felcsap katonának, vagy ami még rosszabb, elbujdosik a szökött katonákkal. Most beteg szegényke.

- Mi baja?

Ágnes elpirult.

- Az a kis bestia... tudod, Eszterke... az a kis erdélyi menekült leány, akit kidobtam tegnap... az rontotta meg.

Klema összecsapta a kezét.

- Az? Hiszen még maga is gyermek.

- De már végiggázolt rajta a háború.

- Hol szedted össze?

- Az uccán. Rongyokban. Ájultozott az éhségtől. Árván. Szegény kis székely leány, a családja a román betörések alatt szóródott szét a világ minden tája felé. A forgósél felsodorta Pestre. Vasuti bakter volt az apja, az ott maradt halva a gyergyószentmiklósi őrház mellett, elgázolta egy menekülő mozdony.

- Szerencsétlen.

- A mozdony, a mozdony!... - ismételte Ágnes szinte magánkívül s megreszketett, mert eszébe jutottak az ő mozdonyai, azok, amelyekről Abbaziában felolvasást tartott...

- A mozdony? - kérdezte Klema gépiesen.

- Igen. A leány tizenhatéves volt, felkapott a gyilkos mozdonyra és az Pestre hozta. Itt hetekig csatangolt szabadságos katonák, korhely diákok között. Egyszer az uccán megszólított engem; alig állt a lábán; sírt és könnyögött. Pénzt adtam neki; visszautasította. Nem pénz kell neki, hanem meleg étel, hajlék, egy zug a konyhában, emberséges szó és otthon... Otthon kell neki, siránkozott szegény... ki hitte volna, hogy már meg van mételyezve? És magam hoztam ide, hogy elcsábítsa és beteggé tegye az én tiszta, szép fiacskámat!

Klema a homlokát ráncolta.

- Ágnes, ebből is tanulhatsz! Te nagyon romantikus vagy és téged mindenki könnye meghat.

- Nem tehetek róla!

- De tenned kell. Mi, szegény Péterffyek, tartsuk meg minden részvétünket és minden garunkat a magunk számára. Nincs más, csak magunk. Az Isten őrizzen meg valamennyiünket.

II.

Péterke, aki február 10-én volt tizennyolcéves, de még csak hetedik gimnazista, holott ikernővére már a nyolcadikba jár, egyáltalán nem boldogult az iskolában, bár ennek sem ő maga, sem a tanárai nem tudták az okát. Gyenge szervezetű, alacsony, vézna, ügyetlen és gyámoltalan volt Péterke, sokat betegeskedett, minduntalan fájt a feje és a torka, emiatt egy évet veszített - az ötödik osztályt - de világoseszű, ambiciózus és jólelkű fiú volt, aki sokszor egész éjszakákat átsírt amiatt, hogy nem tudja megoldani az algebrai egyenleteket. Tanárai azt hitték, hogy hanyag, léha, felületes és fennhéjázó lelkű; igaz, hogy a szája körül volt valami gúnyos vonás és ajkát gyakran fölényesen és dacosan biggyesztette, de ezt öntudatlanul vagy zavarában tette, leginkább olyankor, amikor el akarta leplezni szégyenkezését, félelmét vagy sértődöttségét. Volt egy fogyatkozása, amely miatt elviselhetetlen kínokat állt ki. Dadogott. Ha beszédközben olyan szóra volt szüksége, amely t, k, i, vagy e betűvel kezdődött, kiverte a hideg veritek, szinonimákat keresett s ha nem talált, elhallgatott, vagy irtózatossá kinnal, vörösen a szégyentől és dühtől, dadogott, hebegett, mekegett és belezavarodott a mondani-valójába. Ez az idegbaj félénkké, zárkózottá és indulatosná tette és Péter irigyelte, meg gyűlölte tehetségtelen iskolatársait s azonkívül minden szerencsés és hetyke halandót, aki a t, k, i, és e betűket játszi könnyűséggel tudja kimondani. Ez volt az oka, hogy néha, ha meg is tanulta a leckét, felelés közben hirtelen megállt és úgy tett, mintha nem tudna semmit. A tanárja megkérdezte:

- Péterffy, maga megint nem készült?

Péterke szeretett volna védekezni, hogy de igenis, tanár úr kérem, tudom a dolgot, csak egy kissé sok i, e, t és k betűvel kezdődő szó szaladt a nyelvemre... de verejték ütött ki a homlokán, rándított egyet a vállán, ajkát felbiggyesztette és azt mondta, hogy: nem. Mert az n betűvel nem volt semmi baj.

Tanárai megállapították, hogy a fiú emlékezetében történelmi évszámok, latin, görög szavak és nyelvtani szabályok nem maradnak meg s ezzel Péterkét végérvényesen elintézték. Rossz tanuló volt. Hogy dadog - ezt is a készületlenség, vagy a tehetségtelenség rovására írták. Egyedül ő tudta csak, hogy egy láthatatlan rémmel birkózik szüntelen és a harcban folyton alul maradván, ez kishitűvé és gyávává teszi. Pedig emellett azt is érezte, hogy minden kortársánál, még a tiszta jeles, közmondásosan okos és szorgalmas ikernővérénél, Évánál is tartalmasabb, sőt, hogy a lángész egy sugara dereng az agyában, titokban, mint valami bűn vagy szenvedély. Rengeteget írt; prózát, verset, de különösen verset, egész egyéni technikával, majdnem zenei hangszerelésben, szinte öntudatlanul, deliriumos vagy holdkóros álomban, olyan tartalommal, amelytől józan pillanataiban maga is megrémült. Amikor írt, a megszállottság állapotában volt; lázas agya mintha égett, lüktetett volna s kétfelé akarná repeszteni a halántékát; ilyenkor kimerült, mint egy epileptikus roham után...

Amikor másnap elolvasta a verset, valamely idegen ember idegen szavait hallotta; sokszor meg sem értette, csak érezte, hogy szép, máskor könnyekre fakadt, úgy meghatotta. És a technika semmi fejtörést vagy fáradtságot nem okozott neki; szinte versben gondolkozott és az került megerőltetésébe, hogy a prózája ne legyen túlságosan ritmikus és rímes.

Az asztalnál hallotta, hogy Barnabás, a Lyonból hazatért rokon is író; ő csak egyetlen egyszer látta, amikor bemutatkozó látogatást tett a szüleinél. Tudta, hogy itt lakik a házban, de sohasem találkozott vele; furcsa ember lehet és különös életet élhet; sohasem jön a rokonok közé; titokzatos és hozzáférhetetlen; igaz, a Péterffyek nem is igen kutatják; ők senki iránt sem érdeklődnek. Ezek is furcsa emberek. Egyáltalán különös egy világ ez, tele érthetetlen, gögös, zárkózott, hiú, de jó és becsületes emberekkel.

Pedig de szeretné Barnabásékat felkeresni! Talán az íróemberben, a művészen, a sorsüldözött Grónayban megtalálná az ő emberét. És a francia asszony személye is izgatta. Azt néha látta a lépcsőházban. Pompás, idegen és rejtelmes alakja néha álmában is megjelent. Párizs: ez a szó jutott mindig az eszébe, ha látta. Azt hiszi, Susanne-nak hívják. Susanne - Zsuzsánna, Zsuzsánna a fürdőben és a vén kéjencek, Susanne és Párizs... Péter megborzongott, ha könnyed, kecses, illatfelhőben repkedő kis termetét végigsuhanni látta a lépcsőházban. De Barnabás bácsi sohasem volt vele.

- Talán nem szeretik egymást? - kérdezte önmagától. Ezen eltűnődött. A Péterffyek, ha éppen kiejtették Barnabás nevét, fitymálva beszéltek a feleségéről. Miért? Rosszat tudnak róla! Az is nagyon izgatta Péter képzeletét. Vagy csak Franciaország, Párizs, Lyon, az antant és a háború miatt? Ez is érdekes.

De azért nem mert Barnabáséhoz bekopogtatni. Gyengén beszélt franciául - óh, egyáltalában gyengén beszél ő, a t, k és i betű franciául is kimondhatatlan. - Péter pirulva mondott le arról, hogy nagybátyját felkeresse.

Egyébként most már - iskolai év vége felé, - nem is igen járt el az előadásokra. Reggel fél nyolckor elment hazulról és beszökött a múzeumkörúti Pantheon-kávéházba, amelyet reggelenként csak néhány egyetemi tanár, múzeumi őr és hajnalig virrasztó notórius kártyás látogatott. Csend volt a kávéházban és a levegőnek, a kávénak, a vendégeknek, még az öreg pincérnek is múzeumi szaga volt. A konzervatív, arisztokratikus kultúra áporodott szaga. Az öreg főpincér, Johann, maga sem léha szellem, inkább szemlélődő vén bölcs, aki túl van már a hevüléseken, az illúziókon és a csalódásokon. Ez a lúdtalpú, csámpás, félszemére kancsal,

kopasz és rezesorrú legény titokban a ruhatár mögött óránként felhajt egy pohár szódavizes bort és ez minden életöröme. Ez derűtséget és egyenletes közönyt ad, télen melegíti, nyáron felfrissíti és mindig megnyugtatja.

A kávéház húsz esztendővel ezelőtt Johann tulajdona volt, de hamar megbukott vele. Az üzlet azóta négyszer cserélt gazdát és ugyanannyiszor újították papírkárpitjait és nádfonatú karszékeit. A régi, egyszerű, kopottas mokett kanapékat már régen ószeresnek adták, a csillárokat tejszínű tetővilágítással pótolták, az ablakmélyedésekbe szerelmespároknak való csinos, de olcsó plüssel áthúzott páholyüléseket építettek, a kávéház évről-évre frissebb, modernebb és kacérabb külsőt kapott. Johann volt az egyetlen és utolsó régi bútordarab s a legújabb tulajdonosnak már eszébe jutott, hogy ideje volna Johannt is átfesteni s új huzattal ellátni kopott porhüvelyét.

Johann egyébként húsz év óta minden reggel megfigyeli a törzsvendégeket. Ha regényíró volna, tömérdek témát szedett volna össze a márványasztalok körül. Láta az idők és emberek változásait; látta, hogy lesz a szegényből jómódú s hetyke tőkepénzes s hogy a nyugalmazott tábornoknak hogy lesz mindig fakóbb a pirosbélésű katonakabátja. Láta, hogy egy-egy asszony hogy váltogatja az udvarlóit, hogy a szerelmesek hogyan vesznek össze és hogyan, békülnek ki, ha egyikük későn érkezik a találkozóra. Némely vendég ott nőtt fel a szeme előtt egyetemi hallgatóból képviselővé vagy osztálytanácsossá; az egyik pincérből versenyistálló-tulajdonos lett s egy versenyistállótulajdonos most a ruhatárt kezeli a téli hónapokban. Nem csodálkozott már sem a dolgokon, sem az embereken. Johann boldog ember.

Idejárt Péter a gimnázium hetedik osztálya helyett s az ujságokat, meg a vendégeket tanulmányozta.

Néhány napja az egyik ablakmélyedésben reggelenként feltűnő új vendég vont a magára az érdeklődését. Erős, nagycsontú, negyvenöt-ötvenéves, kopasz, sápadt férfiú, valóságos óriás, villogó fogsora és lázas, fekete szeme fakó arcából szinte kivilágít, két-három nagypohár feketekávé iszik meg negyedóra alatt és sebesen forgatja kezében a reggeli lapokat. Azóta majdnem minden nap ott látja a fülkében, egyszer izgatottan, máskor leverten, olykor önelégült, gőgös mosollyal, nagyúri szétterpeszkedéssel, hanyag lustasággal, néha valósággal kétségbeesve, szánalmas megsemmisülésben, majdnem zokogva, valami ismeretlen bánat szörnyű súlya alatt.

Ki lehet ez a furcsa, láthatólag viharos életű, agyonhajszolt, szerencsétlen ember? Bizonyos, hogy nem most kelt fel, hanem csak most készül ágyba. A kialudt embernek egész más az arca; más a ruhája, a tekintete, a hangja és a szeme pillantása; a reggeli ember, mintha most született volna, mintha most kezdené el, vagy legalább is most kezdené újra szeretni az életet; a reggeli ember erős, fiatal, bizakodó és büszke arccal indul el a harcba; övé a jövő. Az éjjeli ember reggel búcsúzik el illúzióitól; reggel, mintha haldokolna vagy legalább is lemondana az élettel való reménytelen viaskodásáról. Megadja magát és ágyba kívánczik.

Péter, a koravén és tudományszomjas kis iskolakerülő, nemrég olvasta Diderot halhatatlan novelláját Rameau unokaöccséről s ahogy az érdekes reggeli vendéget nézegette, ez az alak jutott az eszébe.

- Bizony Isten, Rameau unokaöccse, ő, tetőtől talpig az a valószínűtlen, furcsa kaméleon, modern kiadásban, - gondolta Péter és le nem vette róla a tekintetét. - Bizony Isten az. Neki is majdnem naponta változik az arca, tekintete, járása, kelése, sőt a ruházata is. Sohasem hasonló önmagához; néha sovány és sápadt, mint a sorvadás végső fokán levő beteg; fogait meg lehetne számlálni az arcán keresztül; az ember azt hinné, hogy napok óta nem volt étel a szájában; másnap kövér, mintha mindig bankárnál, vagy egy gazdag kolostorban enné az ebédet. Ma piszkos a fehéreneműje, gyűrött és kopott a ruhája, lehajtott fővel jár bujdosva, az

embernek kedve volna rászólni s alamizsnát adni a szerencsétlennek, másnap kikenve-kifelve, gavallérosan kiöltözve jön, fennen hordja fejét.

Péter napokig törte a fejét, hogy hol látta ő ezt az óriás figurát. Mert hogy látta, ismeri, beszélt is vele és hogy valami köze van hozzá, az kétségtelen.

Ma annyira rajta felejtette a tekintetét, hogy Rameau unokaöccse is ránézett. Oly erősen és oly tágranyilt szemmel bámult Péterre, hogy a fiú megijedt tőle.

- Sértve érzi magát és kérdőre fog vonni - hökkent meg Péterke, - s nyomban eszébe jutott, hogy dadogó nyelvvel nem is tud felelni majd a támadásra. Dühös ellenszenv lobbant ki az ő szeméből is.

Ebben a nagy lelki izgalomban aztán egyszerre eszébe jutott, hogy honnan ismeri ő Rameau unokaöccsét.

- Nini, hisz ez Barnabás bácsi!

Péterke megörült és odalépett Barnabás elé.

- Kezit csókolom, Barnabás bácsi...

Így kerültek össze.

- Csodálkozol azon, hogy kávéházba járok reggelizni? - kérdezte rekedt basszusán Barnabás, aki maga is zavarba jött kissé, hogy ilyen rangján alul levő helyen találkozik az unokaöccsével.

Péter szégyenlősen mosolygott s valamit szeretett volna mondani, de abbahagyta, mert irtózatosan félt a dadogástól.

Barnabás ezt észre sem vette. Viharsebesen pergett a nyelve, valami lázas izgalomban, összefüggéstelenül, egyik gondolatról káprázatos gyorsasággal ugorva a másikra.

- Megszoktam a kávéházban való reggelizést. Régi, diákos, korhely szokás. Hogy vannak a Péterffyek? Gyönyörű asszony lehetett valaha Krisztina néni. Egész éjjel dolgoztam, mint egy gép... Csakhogy itthon vagyok!... A feleségem, - ismered Susannét? Nem? Kár. Édes kis teremtés... ilyenkor még alszik. A gyerek is alszik, édes, pufók kis angyal, valóságos Grónay, drága Nikoletta... magam pedig kimerültem, mint az igavonó barom... Hogyan, hát te már kávéházba jársz?

- Csak reggel, - vágott közbe vakmerően Péter, mert a cs és r betűk oly könnyedén csúsztak ki fogai közül, hogy boldogság volt kimondani.

Barnabás végignézett az olcsó fényűzésen és undorodós fintort vágott a kávéja felé.

- Pfuj, micsoda lötty. És ez a barna kenyér, mint a friss vályog: szálkás, ragadós, nyúlós, bűdös, ehetetlen. Piszok egy hely ez.

- Az, - bólintott Péterke és izgatottan mosolygott. Barnabás bácsi nagyon tetszett neki. Csak úgy nyelte minden szavát. A rekedt basszushangok megbizsergették hátgerincét s kéjes forróság piroslott át az arcán. És nem győzte bámulni roppant vállát és fényes, szinte világító kopasz fejét.

Barnabás folytatta:

- Te nem is tudod, hogy mi volt a kávéház a háború előtt. Nem is tudhatod. Honnan is tudnád! De én annál jobban tudom. A magamfajta ember fél élete itt folyt le, a Pantheonban, meg a többi Pantheonban, a többi uccasarkon. Ott találtuk a jó forró reggeli kávé, ropogós zsemlyét, vaj, debreceni kolbászt, két tojást pohárban, irodalmi sonkát, felvágottat, imbiszt, olcsó sört,

külföldi lapokat és képes folyóiratokat, telefónt, levélpapírost és kéziratpapírt, tintát, tollat, cigarettát, gyufát - ingyen, azaz, hogy hitelbe. Ott írtuk szerelmes leveleinket és verseinket, cikkünket vagy riportjainkat. Onnan küldtük óránkat vagy télikabátunkat a zálogházba, ott kaptuk tippjeinket a lóversenyre, onnan telefonáltunk szívünk hölgyének vagy az uzsorásnak, aki váltóinkat ötven százalék erejéig értékesítette. Jól emlékszem még a kucséberre és a bőrdíszműárusra, akitől pénztárcát, harisnyakötőt, cipőzsinórt, zsebkést, tükröt és bajuszkefét vásároltunk, a virágárusleányra és a kaszíros-kisasszonyra, akiken ellenállhatatlan férfiúi varázshatalmunkat próbálgattuk ki, a cigányra, aki egy forintért félóráig húzta a kedves nótánkat.

- Gyönyörű élet volt! - szaladt ki önfeledten Péterke száján.

Barnabás elnevette magát. Aztán komolyan és elgondolkozva nézett maga elé. Péter szívdobogva leste, hogy mit mond erre Rameau unokaöccse, de az sokáig hallgatott, mozdulatlanul és szomorúan, úgy hogy még a cigarettája is végig égett sárga, görcsös ujjai között.

Talán arra gondolt, hogy az ő ifjúkorában mi volt ez a Pest. Szép volt-e, mint ez a fiú gondolja, vagy legalább is, szebb volt-e, mint most? Nem. Nem emlékszik semmire, amit visszavágyna, kivéve a saját fiatalságát. Belemerült abba a furcsa kaotikus korba, amelyben a századvégi esztendők utolsó vonaglászai közepette Magyarországon mindent megtalált: Párizst, a Mont Marte-t, az orosz diákkisasszonyokat, a kloakák rémregényeit, a parnasszistákat, a neoromantikusokat, a francia vaudevillek trágárságait, a német spiritualizmus szappanbuborékait, az uccasarkon kolduló filozoptert, aki Kant és Marx összezavart teóriáival revolvertel ki belőle negyven krajcárt ebédre, megtalálta a Párizst járt író pöffeszkedő affektáltságát, a szerkesztőség éhes proletárjait, a meggazdagodott zálogosok együgyű és felbőszítő műpártolását, a pincérek és hordárok uzsoráskodásait, a szegény zsidó lányokat, akik házasságtörők lettek, mielőtt férjhezmentek volna, az izákos, vén hírlapírót, aki Jókai regényeiből szedte természettudományi nézeteit, a kávéházi festőt, aki praerafaelita apostol szerepét játszotta, - mindent megtaláltál, amire húszesztendő bolond kis lelked áhitozott, csak egyetlenegy nem találtál meg, bárhogy is kerested, kutattad, bányásztad az európai kultúra hulladékai és mosogatórongyai között, - nem találtad Magyarországot.

Egyszer csak maga elé meredve, alig hallhatóan dörmögni kezdett.

- Anyád klasszikus Goethe- és Schiller-műveltsége, apád derék magyar primitívsége, hetykesége, turáni gögje, rövidlátó politikus eszejárása benned szomorú és zagyva szentimentalizmussá erjedt; két derék világnézet egy angol kóros, nyavalygós életfelfogást nemzett a lelkedben és te valami zürzavaros ambíció súlya alatt összeomlottál, mint a híd, amelyet rosszul konstruált és rája túlságos súlyt rakott a mérnök. Minden második ember, aki ma köztünk valaki, - gimnáziumi igazgató, megyei tisztiorvos, közjegyző vagy törvényszéki elnök - abban az időben keresztülment a megpróbáltatás e rozoga és rothadt pallóján. Ez volt az az idő, mikor a mustból bor erjed. A szőlő pompás ennivaló, egészséges és dús táplálék, a bor isteni ital, gyöngyöző aranyfényes mámor, boldog szédület, tiszta, ragyogó forrása az életörömnak, de ami e kettő között van: a mérges gázok között erjedő must, - az voltunk ezelőtt húsz-harminc esztendővel, mi, akik közül egypáran belehaltunk az erjedésbe.

Péter szeme-szája tátva maradt ezen a furcsa beszéden. Barnabás észrevette ezt és elmosolyodott.

- Vagy úgy? Te azt mondtad, hogy régen a kávéházi élet is szép volt? Ördögöt volt szép. A kávéház akkor is a lelki hajléktalanok menhelye volt. Szomorú és silány pótlása az otthonnak és a fészek melegének. Ami széppé tette, az a mi fiatalságunk volt. Most a kávéház ronda szemétdomb, mert én öreg vagyok - tette hozzá gögös mélabúval.

Péterke csak tiszteletteljesen és áhitattal mosolygott és ványadt kis arca piros volt a láztól. Barnabás ajkáról pedig tovább ömlött a szó.

- Ma éjjel cikket írtam a kávéházzal. Susannenak lefordítottam franciára, de őt nem érdekelte. Susanne kifürkészhetetlen, szeszélyes, imádni való kis macska. A Péterffyekektől fél, azt mondja, hogy az öreg Gyula olyan, mint egy girhes, sárga, harapós komondor. A cicák félnek a komondoroktól. Egyáltalán félelmes társaság! Nem? De Klema néni tiszteld! Régi magyar matrónák jutnak az ember eszébe... de mindegy. A kávéházzal volt szó... éppen ma éjszaka írtam, hajnalban fordítottam le Susannenak. Nem csoda, hogy nem tetszett neki, olyan álmos kis cica... azt írtam, hogy reggeli idején majdnem üres a kávéház. Néhány ember, aki éjjel keresi a kenyerét és emiatt későn kel, akkor fogyasztja el a reggeli kávéját, mikor ott künn, messze a falun, a templom tornyában deket harangoznak. Ezeknek későn kel fel a nap, nagyon későn, vagy legtöbbször nem is süt ki soha. Ezek olyanok, mint a bányalovak. A föld alatt töltik egész életüket és megromlik a szemük.

Kis szünetet tartott, felhörpintette kávéját, szivarra gyújtott, aztán folytatta:

- Délután öt órakor kezdődik a nagyvárosok szerelmi vására. A dilletáns kokottok akkor lepik el a márványasztalokat, magukban, kettesben vagy hármassal és úgy tesznek, mintha kávéjukat innák vagy a képeslapokat tanulmányoznák. Hát ezt a moslék hadikávéval ezzel a trágyával kevert kukoricakenyérrel ugyancsak undorral fogyasztják, de a legtöbb még aznap egyebet sem evett. A legtöbb - bár selyem a harisnyája és vörös az ajka, kifogástalanul fényesek a körmei és a haja frissen van ondulálva, - a legtöbb bizony most ebédel. Kávé ebédel és várja, hogy eljön a mesebeli királyfi, aki megvacsoráztatja. Ez a kávéház délután öt órától nyolcig a nyílt és titkos prostitúciónak ad menedékhelyet. Ez is nyomor és ez is üzlet, csak itt asszonytestből préselik ki a befektetett tőke, a vállalkozói kockázat és a munka hozadékát. Nem is gondoldod fiam, hogy a kávéháznak mekkora szerepe van a háborúban.

Péterke feltette magában, hogy még ma bekukkant ide délután hat és nyolc óra között. Reszketett az izgalomtól.

Barnabás búcsúzásra nyújtotta roppant tenyerét, amelyben Péterke sovány, fehér ujjacskáit egyszerűen elmerültek, mint egy tál vízben.

- Sietek haza, utolsó számításaimat végzem a munkámon.

- Regényt fejez be? - kérdezte Péterke szívdobogva.

Barnabás megvetően legyintett.

- Az nem komoly dolog. Az csak kenyérkeresés.

- Hát?

- A találmány.

- Istenem! Ha szabad volna érdeklődnöm - dadogta Péter.

- Szeretted a fizikát? - kérdezte a roppant ember és most egyszerre gyermekes ragyogásban csillant fel a szeme.

Péter nyakáig elpirult rémületében.

- Szeretted a fénytant?

Péter arca biborvörösre vált.

- Nos, a hideg fény problémájának megoldásától már csak néhány lépés választ el fiacskám.

- Hideg?

- Hideg. Hogy mire való ez! Johann, még egy pohár kávé.

Barnabás visszaült a helyére és elmagyarázta Péterkének, hogy az elektromos gazdálkodásban minő roppant szerepe lesz a hideg fénynek.

- Elő tudom állítani az elektromosságot, amely fényt áraszt anélkül, hogy meleget fejlesztene.

- Anélkül...

- Tudod-e, hogy a villamosság negyven százaléka veszendőbe megy, mint semmire sem használható hő. Ha találmányomat az emberiség kezébe adom, a világítás húsz százalékkal olcsóbb lesz, mint most.

Péter csalódottan horgasztotta le a fejét. Ő egészen más várt a hideg fénytől, valami misztikus természetfelettséget, amely bevilágít a föld mélyébe, vagy a csillagokba, vagy a túlvilági életbe, vagy a jövő titkaiba. A háztartások költsége húsz százalékkal olcsóbb lesz - most, háborúban, világháborúban, amikor az egyik földkerekség lángokban áll... izzó fényben... pokoli hőben... most hideg fény a háztartási világítás költségeinek apasztására - nem tudta, nem tréfál-e ez a rengeteg ember s nem az ő rajongó lelkét akarja-e átvilágítani rengeteg gúnyjának hideg fénysugarával? Nem mert sem helyeselni, sem nevetni, zavartan köhögött és úgy tett, mintha meg kellene fulladnia a köhögéstől.

Barnabás ekkor hirtelen odaintette a vén Johannt és a magáéval együtt Péter reggelijét is kifizette.

- Remélem, itt minél ritkábban találkozunk, - mondta búcsúzáskor és ettől Péternek nyomban megfájdult a szíve. Istenem, ha Barnabásnak eszébe jutna őt magához hívni! Nem jutott eszébe. Búsan nézett Péterke az imbolygó óriás roppant alakja után.

- Ez is gyerekeknek tart még, - sóhajtott magában kiábrándultan és dacosan elhatározta, hogy délután itt lesz s meglátja, hogy az asszonyok is gyermeknek tartják-e hat és nyolc óra között?

Vissza is jött. A kávéházban alig kapott helyet. Leült valahová, ahol már két szabadságos katona udvarolt két mosolygós szemű asszonykának. Rá sem nézett senki. Szégyelte magát. Éppen menni készült, amikor nyúlánk, kifestettajkú, barnaszemű, fehérbóbitás leányka lépett az asztalhoz. Az egyik katona megcsipte az arcát.

- Kenyeret tessék, - csipogta a leány.

Péter felpillantott és elállt a szíve dobogása. Eszterke volt, a menekült kis székelő, aki hat hónapig náluk volt a konyhán. Akit az ő édesanyja az uccán szedett fel s aki...

- Eszter!

- Nini! Péter.

Péter elpirult, Eszterke nem.

Péter kifutott a kávéházból, Eszterke durcásan rángatta a vállát és fehér fogsorát villogtatta, ahogy gúnyosan nevetett utána.

Péter hazaszaladt.

III.

Péter költői tehetségéről félesztendő mulva már tudott néhány idősebb barátja, egyetemi hallgató és diákkisasszony, akikkel kávéházban vagy az egyetemi körben találkozott. Apja a harctéren volt, édesanyja nagyvilági életet élt, a Péterffy-házban haragudtak rá, mert rossz tanuló volt, nem volt családi otthona, nem volt fegyelem alatt, háború volt, a tizenhétéves gyerekek már arról beszéltek, hogy melyik frontra mennek. Péterke most már esténként is rendes vendége volt a Múzeum körúton levő Pantheon-kávéháznak.

Aki a Pantheon-kávéházat csak a reggeli órákban látogatta, az ilyenkor este, nem is ismerne rá. Új társaság lepte el a kávéházat, igaza volt Barnabás bácsinak, mintha kicserélték volna. Az öreg Johann helyett fiatal, sebhelyes főpincér sürgött-forgott az asztalok körül, ahol egyetemi hallgatók, érettségivel adós gimnazisták, vizsgákra szabadságolt frontkatonák, fiatal invalidusok, katonaszökevények és diákkisasszonyok, akik eleinte a háború démonainak szerepében kéjelegtek s aztán - első vagy második bűn, bűnhődés, betegség, felriadás után - minden átmenet nélkül felesküdték a forradalmi pacifizmus zászlójára.

Péterke, aki mindig is gyűlölte az egészséges, hangos, bőbeszédű, öntudatos fellépésű frontembereket, itt meleg otthonra talált. Itt kultuszt űztek a betegekből, a gyengékből, a gyávákból és az üldözöttekből. Itt nem nézték, hogy kinek milyen a bizonyítványa, csak azt, hogy kiben milyen titkos, merész és megdöbbentő tehetség lappang. Itt könnyen osztogatták a zseni nevet és a zsenik királyának őt ismerték el, őt, a bukott diákot, a dadogó fiút, aki nem mert megnyikkantani, ha t, k vagy i betűvel kellett volna kezdeni a szót.

Az év vége felé a Pantheon-asztaltársaságban új diákkisasszony tűnt fel. Az új tag húszévesnek látszott s merőben különbözött a többi pacifista lánytól. Már a megjelenésén, ruháján, modorán is látszott, hogy jó családból való, művelt, gazdag és világlátott. Mindenki tisztelettel nézett rá s Péterkét diadallal mutatták be neki, mint a háborús idők legnagyobb költőjét.

Péterke megzavarodott. Annál elfogulatlanabban beszélt magáról az idegen leány.

- Hartmann Magda vagyok, most készülök magánúton az érettségire. Hallom, hogy maga zseni. Jöjjön fel hozzám, szeretném, ha felolvasná nekem a verseit.

Péter elámult. Mi ez? Ez a leány úgy beszél vele, mint nagy költővel, tisztelettel, majdnem rajongással és meghívja magához. A többi irigykedve bámulta őt. Péter azt szerette volna mondani, hogy: köszönöm, teszem tiszteletemet, de vére az agyára tólult, mert észrevette, hogy a mondat csupa k és t betűből áll. Lehajtotta fejét és azt mondta kínjában:

- Hány órákor?

- Akár most mindjárt.

Félóra mulva már ott volt Hartmann Magdának a Semmelweis uccában levő kétszobás garszónlakásában. Azt sem tudta, hogy került oda. Elvesztette minden önuralmát. Szeme káprázni kezdett és hiába tekintgetett körül, semmit sem látott, csak a leányt. Magda egészen betöltötte a szobát, mellette minden eljelentéktelenedett, eltűnt, szétfoszlott, semmivé lett, mint egy briliánskő körül a platinafoglalat. Délután volt, a nap ferdén sütött be a három széles ablakon, a brokát-függönyök között a csipke-sztórokon át; aranyporos sugárkévék dőltek be a szobába, amely csak úgy úszott a színek és fények harmoniájában, kontúrok nélkül, vibrálva, szinte kézzel fogható súlyos, égősárga, vöröses és lilás tónusokban. Olyan volt az egész, mint egy faldíszítmény, lehetőleg egy síkban, egy kiterjedésben, háttérül a kép főalakjának: Hartmann Magdának.

Magda a szoba közepén állt, rövid, szűk szoknyában, magasnyakú, fehérvirágos terakottaszínű selyemblúzban. Rövid haja volt, bronzba játszó, puha, hullámos haja, amely nem

túlságosan magas homlokát félig elborította. Egyébként nem volt tökéletes szépség. Arca nem is volt szabályos, de üde, hamvas bőre, telt és széles, piros szája, mandulavágású, kissé ferde szeme érdekessé tették. Profilja egyáltalán nem árulta el apja származását; igaz, hogy anyja elparasztosodott magyar zsidóleány volt s talán tőle örökölte mongolos arckifejezését. De azért ez az arc mégis káprázatos: profilban látszott, hogy milyen exotikus szeme van s hogy az orra, szája, álla milyen gyerekes és mégis érzéki, milyen pisze és mégis jellegzetes, milyen pajkos, szinte kihívó és mégis nőies és bájos harmóniában olvad össze a mosolygása alatt... Mert mindig mosolygott s ez volt a legvonzóbb az egész kislányos lényében. Úgy tudott mosolyogni, hogy az egész leány nevetett, a barna hajfürtjeitől kezdve a cipője sarkáig. Igaz, a lába! Hasított szoknyája alól lába majdnem térdig födetlen volt és fekete selyemharisnyája hosszú, izmos lábikrákra feszült; bokája törékeny és formás; cipője hosszú és keskeny és cipősarka magas, mint egy táncosnőé.

Péter felolvasta neki legújabb versét, amelynek az volt a címe: A Tizenegyedik Parancsolat. Magda komolyan hallgatta. Péter, ha verset olvasott vagy szavalt, nem dadogott soha. Ilyenkor boldog volt. Amikor befejezte, kipirult arccal, lázasan nézett a leány szemébe. Magda lehajtott fővel ült vele szemben. Csak annyit mondott:

- Szép.

Aztán sokáig hallgattak. Végre Péterke - keresve a veszélytelen szavakat, - félénken megkérdezte:

- Tetszik?

Ezt önkéntelenül mondta és utólag maga is megrémült, hogy így beleugrott egy t betűvel kezdődő szóba. De szívdobogva konstataálta, hogy ezúttal ki tudta mondani. Erre bátorságot kapott.

- Kíváncsi vagyok, hogy maga valódi költőnek tart-e engem, vagy csak ügyes dilettánsnak?

A leány kissé fontoskodva válaszolt.

- Remekmű, de ebből az egy versből nem tudom megítélni, milyen határai vannak a fantáziájának.

Péterke elpirult.

- A feladat nagysága csak fokozza a teremtmőerőt.

- De most nem erről van szó. Most háborúban vagyunk.

- Én már únom a háborút, - fontoskodott Péter.

- Éppen erről akarok beszélni. Zseniális embernek hivatása és kötelessége van a saját lángeszével és az emberiséggel szemben.

Péter figyelte. Eszébe jutott, hogy holnap jelentkeznie kellene az első vizsgálatra - számtan, görög, történelem, - de ő, egyikből sincs elkészülve. Nem, nem megy el a vizsgálatra. Nem teszi magát nevetségessé. Hartmann Magda pedig elmondta, hogy ő gazdag, független, kereskedelmileg és gazdaságilag képzett, aki csak azt az egyet, sajnálja, hogy nem született fiúnak és kereszténynek.

- Hogyan, hát maga zsidó? - kérdezte Péterke kissé csalódottan.

- Igen, zsidó családból származom, de erre eddig még sohasem gondoltam.

- És most?

- Most nagyon. Most fáj, hogy zsidó vagyok. Ez megakadályoz abban, hogy nyíltan izgassak a háború ellen. A hadsereg és a háborúban elnyomorodott magyarság úgyis kezd antiszemitizálni. Az én bátyám, az igaz, elesett a fronton, az apám azóta félőrült szegény, de bizonyos, hogy sok a lógó, a frontmögötti, a hadtápszidó. Zsidók a hadseregszállítók. Az én apám ugyan a fele vagyonáért hadikölcsönt jegyzett, de általában véve a zsidóság a háborúban meggazdagodott. Ebből nagy baj lesz úgyis. Hát most a háború ellen is zsidók izgassanak? Mindegy. Azért én mégis odaadnám az egész vagyonomat, hogy vége legyen a háborúnak. Akármilyen vége...

- Akármilyen?

- Akármilyen. Olvasta maga Normann Angell könyvét? Címe: Rossz üzlet a háború.

- Nem, - hebegte Péter szégyenkezve.

- Kár. No, hát nemcsak a háború, még a győzelem is rossz üzlet, mindenesetre rosszabb a legrosszabb békénél. Igen, én ki merem mondani: letenni a fegyvert, otthagyni a frontot, mint az oroszok: aztán jöjjön akár a forradalom! Hej, ha én férfi volnék!

Péternek tetszett ez a leány, amint kipirult arccal, extázisban beszélt. Tetszett neki a forradalom gondolata. Utálta a háborút, amely neki nem hozott semmit, még hetedik osztályos bizonyítványt sem. Jöjjön hát a forradalom, az valami szenzációs változást hoz majd az ő életébe is, mindegy, akármilyent, jót vagy rosszat, de valamit, amiben neki, érte és vele is történik valami, ami megváltja az ő nyomorult lelkét... várta a csodát, mint egykor az édesanyja az oroszok elől való menekülés alatt, Abbaziában, Pesten, azóta mindig, minden nap... Neki a háború volt üres és banális, mert a háborút okozta, hogy neki most vizsgázni kellene s ő nem mer a vizsgának nekimenni. Mint egykor az édesanyja háborús lelkesedése, most az ő egész forradalmisága is csak az életnek hirtelen való megváltozására vágyik, változásra, amely az ő kedvéért fordítja fel négy sarkából a világot, mert már nagyon unatkozik. Be kell valaminek teljesedni az ő csodavárásából. És úgy látszik, máris elkezdődött valami a beteljesedésből. Ime, itt van előtte egy szép, nagy, okos, húszéves úrileány - csupa illat, luxus, elegancia, merészség és rendkívüliség, - s ez úgy beszél vele, mint emberrel, férfival, hímmel, Istenem, milyen perspektíva!

Péter tizenhétéves volt és semmit sem tudott másként nézni, mint az ő túlizgatott, fantazta kamaszsága gyáva, alattomos, vad erotikumával. Eszébe jutott, hogy ő még nem csókolózott, csak Eszterkével és ez nem elégítette ki semmikép. Eszterke akkor valósággal útálatos volt, s útálatos volt a vézna, rosszszagú cselédleány ölelése is, amelyekből lelkiismeretfurdalás és betegség fakadt... még most is összerázkódik, ha ez eszébe jut - s titokban Magda formás lábszárait leste és azon töprengett, hogy nem tartja-e őt éretlen fajankónak, amiért nem rohanja meg és nem kapja karjai közé. De a leány nem úgy viselkedett, mint akinek szintén ezen jár az esze.

- A katonákat fel kell lázítani, hogy megtagadják az engedelmességet, - mondta vad, majdnem rikácsoló lelkesedéssel.

Péter kissé meghökkent.

- De ez hazaárulás, - ismételte azt a szót, amelyet oly sokszor hallott Lajos bácsi ajkáról, mint egy felrobbant aknát.

- Hazaárulás! - nevetett Magda és hátravetette magát a hintaszéken, úgy, hogy a harisnyája térden felül látszott. - Hazaárulás! Micsoda elavult, sötét, retrográd gondolkodás! Egyáltalán mi az a haza?

Péter szeme káprázott, ahogy a leány szoknyája feljebb és feljebb csúszott a teli combokon.

- Haza! - folytatta Magda gúnyos és megvető pátosszal. - Haza! Ez volt eddig a legmagasabb egysége, a legfelsőbb kategóriája minden társadalmi egyesülésnek. Haza, nemzet, állam: ez volt az utolsó lépcsőfok azon a létrán, amely az egyénen kezdődik és folytatódik a család, az osztályok, a társadalom és a faj kategóriáin. Nos, a nemzet: ez volt az a moloch, amelynek tüzes karjain az összes kategóriák elégték és hiába égtek el. Pedig ez a moloch nem egyéb, mint az uralkodó osztályfők oligarchiája. Néhány kapitalista kisajátítja magának a nemzet összes jogait s a maga osztályérdekében kizsákmányolja a tömegeket, mint a fáraók az egyiptomi rabszolgákat. Nem igaz, Péter?

Péter elborult aggyal nézte a leányt, aki a hintaszékben önfeledt, fiús fesztelenséggel lóbálta magát.

- Igaz! - hebegte és észre sem vette, hogy i betűvel kezdődő szóval válaszolt.

- Nos, nincs más hátra, minthogy ezt a bálványt ledöntsük.

- Milyen bálványt? - kérdezte Péter, csak hogy valamit kérdezzen, mert a torka kiszáradt az izgalomtól.

- A nacionalizmus bálványát. A kapitalista nacionalizmus szörnyetegét. Mert képzelje el, Péter: ha nincs nemzeti önzés, akkor nincs haza, nincs állam, nincsenek imperialista népek és császárok, akkor nincs érdekellentét francia és német, osztrák és olasz, román és magyar ember között s ekkor nincs ok a háborúra. Mi hát a teendő? Sto gyelaty?

- Tessék! - kérdezte Péter, a t betűt kétszer-háromszor megismételve.

- Sto gyelaty? Mit cselekedjem? Ugy-e, minden orosz regény ezzel van tele? Nos, most mi is az oroszok sorsára jutottunk.

- Forradalom?

- Esetleg nincs is arra szükség. Csak ki kell bontakoznunk abból a szerencsétlen ideológiából, hogy a nemzet és a haza a legmagasabb társadalmi egység.

- Hát mi a legmagasabb?

- Az emberiség. Ez a szuverén hatalom. Ezt kell, mint egy roppant és egyetlen kupolát ráborítani az apró egységekre, amelyeknek nemzet és faj és állam a neve. Megmaradhatnak azok is, csak el kell venni tőlük az önrendelkezés szuverén jogát. Szuverén csak az emberiség nemzetközi szervezete lehet, amely a világ összes proletárjainak egyesüléséből áll, - olvasta maga Marx Kapital-ját?

- Marx - dadogta Péter és közelebb húzódott a hintaszékhez. - Hát maga mindent olvasott?

Magda észrevette, hogy már egy ujnyi meztelen bőr villog ki a harisnyája és a csipkés nadrágja között és hirtelen rendbehozta a szoknyáját. Ez a mozdulat Pétert megijesztette és felbőszítette. Hirtelen ellenkezni kezdett.

- Hiszen maga szocialista.

- Igen, az vagyok! - ütött domború mellére a leány. - Igen, elméleti szociáldemokrata, forradalmár és szindikalista vagyok, habár nyolcszáz holdja van az édesapámnak, aki csak öreg zsidó, szomorúan ténfergő, árva, vén zsidó, amióta egyetlen fia elesett a magyar és orosz nacionalisták által rendezett vérfürdőben.

Péter kissé kiábrándulva nézte a leányt, akinek arcát a pátosz egészen előregítette és elrútította. Összeszedte minden erejét és kerülve a veszedelmes betűkkel kezdődő szavakat, szinte gorombán válaszolt.

- De Marx vallástalan, atheista, hazaáruló, szindikalista, forradalmi és erkölcstelen...

Az erkölcstelen szónál már rettenetesen dadogott s boldog volt, hogy Magda a szavába vágott.

- Vállaljuk. Legyen. Ha a vallástalanság és az ateizmus azt jelenti, hogy nem ismerünk olyan Istent, akinek nevében egy i betűért vérpardra hurcolnak gyengeelméjű mártírokat és makacs idiótákat, akkor ateisták vagyunk. És ha a hazafiság azt jelenti, hogy néhány császár kedvéért, néhány tábornok, néhány hadiszállító érdekében halomra lövetik a fiatal férfiak ezreit, akkor igenis hazátlan vagyok.

Péter egész teste izzott a vágytól, haragtól, felháborodástól és elragadtatástól. Ő nem így képzelte ezt a négyszemközt való együttlétet... Magda most már nem beszél sem a tizenegyedik parancsolatról, sem róla, sem az élet szépségeiről... és amiket mond, az durván és kiábrándítólag hat ezekről a piros és nedves ajkáról, amelyek olyan titokzatosan tudnak mosolyogni. Maga is sokszor gondolt el ilyeneket, össze-vissza, lázas éjszakákon, nyugtalan félórák alatt, amikor az iskolakerülés vagy a családi otthonból való megszökés furdalta a lelkiismeretét, de most, hogy ezt más szájából hallja, felzúdult lelkében az örök és olthatatlan ösztön: az ellentmondás, a vitatkozás és a tagadás ösztöne.

- Ezek elvi dolgok, - suttogta erőltetett nyugalommal és most semmi sem volt fontosabb neki, mint hogy két e-vel kezdődő szót hebegés nélkül ki tudott mondani. Ez olyan örömet okozott neki, hogy kipirult és fölényesen mosolyogni kezdett. Elhatározta, hogy megcsókolja Magdát, de a leányt vacsorázni hívták s Péter visszament a Pantheonba.

*

A kávéházban még együtt ült az egész társaság. Péter undorral és göggel ült középük és elpirult, amikor az egyik diákkisasszony a füléhez hajolt és megkérdezte tőle:

- Mondja Péterke, igaz, hogy Hartmann Magda még szűz?

- Kérem! - tiltakozott önfeledten és rettenetesen dadogott, amíg át tudott vergődni a szörnyű k betűn.

A leány nevetett.

- Kitelik tőle. Igazi képmutató, szájhős, álszocialista és álforradalmár. De nem is lehet másként. Az apja telivér kapitalista. Nyolcszáz hold. Bőrkabátos zsidó. Fából vaskarika.

Egy nyurga vörös fiú, orvostanhallgató, a hebegő Rosenthal Róbert, a máramarosi Rosenthal kórházi élelmező és borkereskedő fia megjegyezte.

- Jön az még hozzám, ha műtetre lesz szüksége.

Péter minden vére az agyára tolult. Eszébe jutott Barnabás szava: Nem is képzeled, hogy mekkora szerepe van a kávéháznak a háborúban. Fel akart ugrani, hogy torkon ragadja és megfenyítse a cinikus tréfálkozót. De testét valami zsibbadás tartotta fogva, nyelve ugrált a szájában, ajka halálfehéren reszketett a tehetetlen dühtől. Nem tudott megmoccanni sem. Ordítani szeretett volna, de suttogni is képtelen volt s a következő pillanatban el is szégyelte magát. Valamit mégis akart mondani, valami higgadt, okos, fölényes, rendreutasító, lovagias, úri magyar kijelentéssel egyszersmindenkorra ki akarta kérni az e fajta léhaságokat... kereste a férfias, erős, visszautasíthatatlan, perdöntő, komoly szót, de, óh, rettentő betűk tolultak az ajkára, nehezek, veszedelmesek, sőt kimondhatatlanok... és Péter lihegve, verejtékezve, némán ült a széken és átkozta az Istent, hogy így megverte őt.

A többiek nevettek.

- Nagyon jó bőr, - szólt közbe Jolán, az ékszerész leánya.

- Most nem arról van szó, - intett csendre egy pápaszemes, tudósformájú, hangos, de drága és finom ruhában feszengő férfiú. - Oroszországból szenzációs hírek jöttek.

- Ugyan?
- Lenin átvette a hatalmat. A cár birodalma átalakult szovjetköztársasággá!
- Éljen! - zúgott az asztaltársaság.
- Lenin békét ajánl. Oroszország kilépett az antant kötelékéből.
- Hiszen akkor vége a háborúnak! - hebegett a fiatal Rosenthal.
- Nono! - legyintett az aranypápaszemes. - Amerika viszont teljes gözzel...
- De Lenin forradalmasítja az egész világot! A frontokon eldobálják fegyvereiket...
- Az oroszok...
- Holnap majd az olaszok és holnapután a németek is...

Péter nem hallotta ezt, csak kétségbeesetten kereste az alkalmat, hogy megvédje Magdát és önmagát és mindenkit, akit ezek meggyaláztak. Egyszerre elérzékenyedett a hazaszeretettől. Úgy érezte, hogy ma nagyon sokat bántották a Péterffyekeket, akik otthon egyre biztatják egymást: csak kitartás az utolsó csepp vérig, ez a becsület, Hindenburg győzni fog, verje meg az Isten Angliát, a magyar katonának nincs párja ezen a világon, most végre felragyog a magyar nemzet napja... magyarok, Péterffyekek, édesanyám, óh, édes jó anyám, mennyit sírsz te most miattam, hogy olyan csavargó, korhely, engedetlen, buta, rossz tanuló, hitvány fiad van! Apa és Pista pedig az ellenség földjén gyötrődik, éheznek, fázik, koplal... ha még beléjük nem lőttek vagy szét nem szaggatták őket robbanó golyókkal... ebbe bele kell örülni itt a Pantheonban, ezek közt a gyáva, cinikus, piszkos barmok között.

Péterke felugrott és ordítani kezdett:

- Barmok vagytok, ronda népség, gyáva kutyák, hazaáruló szocialisták, istentelen banda, utálok valamennyiteket.

És irtózatos felhevülésében egyetlen egyszer sem dadogott. Ezt csak akkor vette észre, amikor már kirohant a kávéházból.

A pápaszemes ember félrehúzta finom, vértelen száját és csendesen elparentálta Pétert.

- Ez is megbolondult. Kár érte. Tehetséges fiú volt és nagyon szépen indult. De megfertőzött lélek. Vége.

IV.

A negyedik húsvét közeledett.

A Péterffy-penzió halljában, ebéd után, csak a ház úrnője, Klema és az öreg Péterffyekek ültek az asztalnál. Gyula, az archivárius, sötét arccal kavargatta likőrös kávéját.

- Istenem, hát mikor lesz már vége? - kérdezte Klema.
- Hogy őszinte legyek, torkig vagyok a háborúval én is - dörmögte halkán az archivárius. - Roppant kellemetlen.
- Mi? Ez háború? Ezt nevezed te háborúnak?
- Igaz, úriemberek nem így háborúskodnak. Nyomorult vergődés az egész. Az embert csak bosszantják, kihozzák a sodrából, utálatos minden.

Lajos felhőrdült:

- Bocsánatot kérek. Nagyüzem. Emberhúsgyár. Az Isten verje meg.

Klema lehorgasztotta a fejét és sokáig hallgatott.

Lajos keserűen kifakadt a német admirális ellen, amiért a bűvárhajóharccal Amerikát is fegyverbe kényszerítette.

- De ezzel szemben - vitatkozott félénken Sándor - Oroszország már nincs.

- Oroszország letette a fegyvert? - kérdezte élénken a nagymama és legyezőjével ráütött Sándor vállára.

- Letetette és a cárt elkergette.

- Ne mondja! - ijedezett a matróna olyan édes kacérsággal, mint egykor az udvari bálon, ha egy világoskék Waffenrockos gárdatiszt túlságosan erős bókot mondott neki.

Lajos ma különösen rossz kedvében volt. Egyideig föl és alá járkált a szobában, aztán leült és haragosan maga elé nézett.

- Klema - szólalt meg nagysokára - hol vannak a gyerekek?

- Kikről beszélsz, Lajos?

- Hát Ágnes gyerekeiről.

- Éva az egyetemen van.

- Rosszul teszi - dörmögött Lajos. - És Péter?

- Péterke megbukott.

- Bocsánat, huszonötöt a kölyök fenekére.

- De Lajos! - riadt fel a nagymama és szégyenlősen eltakarta arcát a legyezőjével.

Gyula újra feketét és konyakot öntött a csészéjébe.

Éva lépett a szobába. Meglepően szép, érett és öntudatos volt a megjelenése. Kerek volt az arca és kissé nyitott ajkai közül állandóan kicsillogott erős fehér fogsora. Az édesanyja fejedelmi termete, annak lágysága és puhasága nélkül. Haja barna, mint az anyjáié, a szeme nagy, tiszta, csodálkozó, sötét Grónay-szem, a bőre hamvas, rózsás, elefántcsontszínű. Gyönyörű vékony bokája és olyan kicsiny lába volt, hogy azon már mosolyogni kellett. Két kis melle csak úgy feszítette blúzá, amely kiemelte keskeny, de párnás csípőjét. Hosszú volt ez a lány, mint egy praerafaelita szűz, de mintha nem is volna csontja, csak izom és selyemfinom bőr. Arca egészen az édesapjáié, a mozdulatai is, a beszédmodora is, a lelke is. Okos, komoly kis hajadon, András büszkesége.

A Péterffyék szemében Éva kissé fiús, szabados, szeles és túlságosan öntudatos volt. Ha idegen lett volna, azt mondanák róla, hogy frivol kis bestia. Így pajkos kis kölyöknek tartották és nem lehetett összehasonlítani Máriával, aki olyan mint egy tragikus szobor Éva modern, franciás porcellánfigurája mellett.

Évike köszönt, végigszaladt az ebédlőn és az anyját kereste. Aztán szelesen kifutott.

Gyula megjegyezte:

- A mostani generációban a leányok nagyon korán érnek. Mintha a természet sietne velük, hogy hamar megszülhessék a harmadik generációt. A fiúkat pedig elhanyagolja. Ágyútölteléknek így is jók - gondolja magában.

Klema vállat vont s Gyula szavát a szokásos Péterffy-bolondságok számlájára írta.

- Te Pétert és Évikét hasonlítod össze. De nézd meg Istvánt, Évike bátyját, vagy Ákost, Lajos fiát. Mind a kettő szép, erős, pompás, hatalmas példány.

- Háború! - dörögött megvetően Gyula. - De úgy van, hogy a természet mindig kiszolgálja az emberiséget, a helyzethez és a szükséghez képest. Mintha csak tudatosan kategóriákba osztaná most is az emberi nemet. Első kategória: mi vagyunk, öregek. Kellemetlen dolog. Nekünk semmi keresnivalónk nincs ezen a földön. A második: az az élet delén álló generáció, amely megszűnt úriember lenni, önmagát emészti el a háborúban és halálra ítélte az asszonytársát is, aki éhenhal, vagy elrothad ebben a kellemetlen atmoszférában. Az egyetlen remény: a legújabb generáció, a harmadik kategória, amely csak most, vagy még csak ezután virágozik ki az elkorhadt fa valamelyik ágán: s ezért széppé és erőssé formálja a nőt, aki megszüli majd az úriembert, az igazi finom magyar urat... Ezért az ikrek közül a leány pompás, daliás, életerős, ragyogó példány, a fiú csenevész, vagy koravén élősdi.

- Ha Péterkére és Évára gondolok, akkor igazad van. De ha optimista volnál, az is vigasztalna, hogy ha már az egyik gyermekkel annyi baj van, mindenért kárpótol a másik.

- Én azonban őt is nagyon félttem.

- Ugyan? Évikét?

- Igen. Túlságosan korán kivirágzott. Túlságosan szép. Túlságosan okos is... mindig baj az, ha egy leány időnek előtte fejlődik.

- Nem helyesled?

- Háború! Öreg, ostoba, maradi ember vagyok. Én a leányokat legszívesebben otthon tartanám az édesanyjuk szoknyája mellett, amíg csak el nem jön értük a mesebeli királyfi és el nem viszi őket a várkastélyába. Vén számár vagyok! Persze. Nem tehetek róla. A leányok felől csak a szívemmel tudok gondolkozni: félttem őket; reszketek értük. Lehet azonban, hogy így még többet ártanék nekik, mintha rábízom őket a maguk erényeire. Valószínűleg kellemetlen vén számár vagyok.

Ágnes lépett a szobába.

- Gyula bácsi ma beszédes kedvében van - jegyezte meg hizelegve, - mondja, igaz-e, hogy a király különbékét köt?

Gyula bácsi sárga hamis fogsora ijesztően csattant össze s megvetően felelt:

- Az nem tőle függ, leányom.

- Hát kitől?

- Azt nem tudom.

- Vilmos császártól?

Gyula tagadólag rázta a fejét.

- Amerikától?

Gyula hangtalanul nevetett, az arcán minden ránc a szeme köré szaladt.

- Mi köze van Amerikának a békekötéshez? Amerika!

És Gyula bácsi csak a vállát vonogatta, miközben rumot öntött a feketéjébe.

- Leányom, jegyezd meg magadnak, hogy a háborúkat nem császárok és nem hadsereg-szállítók csinálják és a békét nem Amerika, az antant bankárja s nem Sixtus páрмаi herceg, vagy az osztrák császár köti meg, hanem...

- Hanem? - kérdezte Ágnes, aki boldog volt, hogy ez a vén sárga múmia, aki eddig csak ősökről és úriemberekről, családfákról és családi botrányokról beszélt, akiben mintha egészen kihalt volna a körülötte zajló élet iránt érdeklődő lélek, most megnyilatkozik és elmondja véleményét a háborúról.

- Hát ki csinálja a háborút és békét? - ostromolta tovább.

- Azt nem tudom, kellemetlen kérdés, senki sem tud rá okosan felelni, csak az együgyűek és a hazugok és a szélhámosok. Csak annyit tudunk, hogy az emberiség folyton fészkelődik, izeg-mozog, keresi a helyét. Egyes országok és népek és fajok szüntelenül hullámvászonban vannak és mennek, mennek, előre, hátra és jobbra-balra való kanyarulatokban, mert azt hiszik, hogy másutt jobb és szebb, csak ott rossz, ahol vannak. Így volt és így lesz, kellemetlen dolog, de örökké így lesz. Legtöbbször csalódnak, vagy csöbörből vödörbe esnek, vagy rossz cserét csinálnak, vagy éppen akkor hagyják abba a fészkelődést, amikor már csak pár lépés, pár ágyúlövés, néhány erős roham választotta el őket a jobbik helytől. És miért hagyják abba? Mert elfáradtak. Badar beszéd azt állítani, hogy ezért vagy azért, ez vagy az, ekkor meg akkor elhatározta magát a háborúra vagy a békekötésre. Ostobaság. A hangyák egyszerre csak elkezdenek nyüzsgögni és sorakoznak és a vörösek nekimennek a feketéknek, mert úgy érzik, hogy a feketéknek jobb zsombékjuk és több élelmük van: - háború. Aztán egyszercsak az egyik csapat abbahagyja, mert elfogyott az ereje és a bizalma, hogy a másikat ki tudja írtani: - vereség. És a győztes birtokba veszi a legyőzöttek zsombékját és megeszi az eleségét: - béke.

- És a katonák? A halottak? A nyomorékok? A hadiözvegyek?

Gyula bácsi részvétlenül és csodálkozva nézett maga körül s felhajtott egy pohárka likórt.

- A halottakat eltemetik, a nyomorékok elpusztulnak, kellemetlen dolog, a hadiözvegyek újra férjhez mennek. Hétszáz éve figyelem a dolgokat, mindig így van, nem tehetek róla. Ti persze mindent a magatok szempontjából néztek. Helyes. Igazatok van. Én azonban látom, hogy hétszáz év alatt mégis csak megélt valahogy az emberiség. Él, tehát megélt. Úgy ahogy, jól-rosszul, ez az ő baja.

- Gyula bácsi könnyen beszél. Csak volna családja... - szólt közbe megbotránykozva és keserűn Ágnes.

- Családom? - kérdezte csodálkozva a vén genealógus. - Nekem van csak igazán családom, édes Ágnes hugom. - Hétszázéves családom van...

- Nekem is...

- Persze, hogy neked is. De te nem tudsz róla. A te hátad mögött egy mély, sötét lyuk tátong: ez a mult s előtted fiak és unokák, egész tündérpalota: ez a jövő. De én hétszáz évnek minden termését látom, az én multam hétszázéves tiszta és világos történelem, mondhatnám az én történetem, nem tudom, meg tudod-e érteni, az én életem visszafelé hétszáz évvel meghosszabbodik, ha hátrafelé nézek. Persze, te azt hiszed, hogy vén számár, fecsegő oktondi vagyok, de hidd el, nekem van igazam, az ősök kutatása, a nemes ember családfája, az úriember fogalma nem bolondság és én elmondhatom magamról, hogy hétszázéves vagyok.

- Miért éppen hétszáz éves? - kérdezte Ágnes kissé megilletődve.

- Mert hétszáz évre tudok visszamenni a Péterffyek történetében. És ebben a hétszázéves multban husz generáció, a Péterffyek százai és ezrei, a magyarok egész sokasága élt és mindegyikben én élem a magam életét. Ez aztán az élet!

Gyula bácsi arca kipirult s Ágnes úgy vélte, hogy ez a sárga, ráncos, szegletes, szabálytalan arc most megfiatalodott és megszépült.

- Ez aztán az élet! - ismételte az öreg és egymásután két pohár konyakot hajtott fel, mintha egyiket a maga, a másikat a hétszázéves Péterffyék egészségére akarta volna üríteni.

- Ez aztán az élet! - mondta utána önkéntelenül Ágnes és áhitattal nézte Gyula bácsit.

Gyula bácsi pedig felállt és menni készült. De előbb mégegyszer Ágnes felé fordult és térde megbicsaklott a pepita nadrágban.

- Nos, érted már? Mi? - kérdezte és ráncos arca mosolyra szelődött, mintha valami találós kérdést adott volna fel. - Tudod, miről van szó? A Péterffyekről. És a Péterffyek mit jelentenek? A magyarokat.

- De hát mi magyarok miért verekszünk?

Gyula bácsi ravaszul mosolygott.

- Megmondjam? Hát jó. Figyelj ide. Itt van Európa - jobb kezével nagyot kanyarított balra, - itt van az úgynevezett keresztény civilizáció. Na. Itt pedig - kanyarított széles ívben jobbra, - itt meg van Ázsia, Kelet, barbár sárga mongol, tatár, kínai és miegymás. Itt balra van a karám, a jámbor fehér juhok akla s itt jobbra ögyelegnek a farkasok, vérben forgó szemmel, éhségtől nyáladzó nyelvük lóg és vicsorítják a fogukat a nyugati civilizációra. Na. És itt, középen vagyunk mi magyarok.

- Mi vagyunk a juhászok?

- Csak a juhászkutyák. Komondorok és pulik. Európa ugató kutyái. Kellemetlen dolog, de ez az igazság. Ebek vagyunk, Európa házörző ebei, a farkasok ellen. És ha a farkasok neki-rugaszkodnak, hogy betörjenek az akolba, először velünk gyűlik meg a bajuk. És mi derekasan álljuk a sarat ezer év óta.

- Ez a magyar tragédia, - jegyezte meg Lajos.

- Nem ez. Végre is, ez a komondor-sors: őrizni az aklot. Én magam hétszáz esztendő óta teszem és ezt egész rendjén való dolognak találom.

- De mégis... - akart valamit mondani Ágnes.

- Semmi mégis. Valakinek kell őrizni az aklot s az európai kultúra szent és a magyar szívesen ontja érte a vérért. A tragédia az, hogy az akol gazdája, a nyugati népek, a juhászkutyákat még a farkasoknál is jobban gyűlölik...

- Gyűlölik?

- Igen. Gyűlölnék bennünket, lenéznek és ezer esztendő óta rugdálnak és éheztetnek és kivernek a viharos, zimankós, zivataros éjszakába. Meglássátok, most is ez lesz a hála.

- Ha győznek! De ha mi győzünk? - szólt közbe Sándor.

- Mi győzünk? Gyerekes beszéd. Legfeljebb a németek győznek.

- De akkor...

- Akkor a németek rugdálnak meg és a németek ugató kutyái leszünk. Ez a magyar tragédia.

Mindenki szíve erősen dobogott és a Péterffyék megilletődve nézték a hétszázéves magyart.

Gyula bácsi arca szomorú és gúnyos fintorra torzult.

- Ez a magyar komondor sorsa. Így bánik vele Európa, amelyet ezer esztendő óta véd a Kelet ellen.

Aztán kiegyenesedett, széles, vékony, vértelen ajka remegett, s ijesztően sovány, hosszú karjait ég felé emelve, mint valami öreg, sárga madár, amely felrepülni készül, rikácsolni kezdett:

- Európa, Európa, csak rugdald és verd és éheztesd és kergesd ki az éjszakába a te házörző ebedet. De meg van ám rólad a véleményem! Hétszázéves magyar komondor én, végre egyszer majd elvakkantom magam és elmondom, hogy mit gondolok rólad. Nagyon sajnálom, de meg kell mondanom, hogy gonosz, önző és hálátlan vagy és rosszabb a farkasoknál...

Aztán kitipegett a házból, égre tárt, reszkető két csontváz-karjával folyton Európát fenyegetve.

A Péterffyek megdöbbenve néztek utána.

V.

Ketten ültek a Pantheon-kávéházban. Erős, csontos, barna, ritkahajú, villogó fogsorú, lázas-szemű az egyik, a másik meg csenevész, vézna gyermek, sápadt, törékeny, csapzott hajú, lányosképű, csak a szemük villogása és a taglejtésük teszik őket egymáshoz hasonlatossá... Grónay Barnabás és Péterffy Péter.

Az öregebbik halkán, dörmögve beszél és hosszú, fehér, sovány ujjaival többször végigsimítja kopasz homlokát. A fiú görnyedt háttal, egymáshoz szorított térdekkel, könyöklő karjaival az asztalra hajolva, úgy ül ott, mintha lázban dideregne.

Péterke elmondta, hogy nem mer elmenni az iskolába, mert nem tud a latinnal, a történelemmel és a számtannal megbarátkozni.

Barnabás megsajnálta a fiút.

- Péter fiam, hallgass rám, gyere haza, aludd ki magad, kérj az anyádtól bocsánatot és feküdj neki a matematikának.

Péter szeméből kicsordult a könny.

- Nem tudok tanulni.

- Hát mit akarsz, szerencsétlen flótás?

- Nem tudom, - lihegte a fiú. - Hagyjatok magamra! Majd eligazítom én a magam sorsát.

Barnabás csak ennyit tudott mondani:

- Úgy?

- Igen - kapta fel a fejét Péter. - Én tudom, hogy mi van a lelkemben. Nem tanulok tovább ostoba gyerekleckéket.

- Ahá! - nevetett Barnabás. - Szerelmes vagy, kölyök.

Péter keserűen húzta félre a szájaszélét.

- Azon már túl vagyok. Torkig vagyok velük. Gyalázatosak valamennyien.

- Kik?

- A nők.

Barnabás fölnézett a cifra mennyezetre és fütyürészni kezdett. Azután csak úgy magamagának dörmögte:

- Hát ez az. Ha még csak tizenhétéves az ember, az egész női nemet felelőssé teszi azért, hogy megcsalta egy kacér kis bakfis.

Aztán a fiú felé fordult.

- Valami bolondságon töröd a fejedet? - kérdezte aggodalmasan.

- Nem - felelt a fiú égő szemmel, átszellemülve, mintha hitvallást tenne legszentebb titkaiból.

- Amit én akarok, az Barna bácsi előtt nem idegen és nem érthetetlen.

- Kiváncsi vagyok.

- Barna bácsi író - suttogta Péter magyarázatképen.

- No és? - kérdezte Barnabás - és ha író volnék...

- Hát én is az leszek.

Barnabás végighúzta csontos fehér kezét a homlokán, nagyot sóhajtott és titokban megvívástalódott. Ez nem olyan nagy baj. Tizenhétéves fiúk mind lángelmének képzelik magukat, akik a világot valamiféle módon meg fogják váltani. És ez így van jól. Valószínűleg ez az oka annak, hogy a világ szekere mégis csak halad. De aztán önmagára gondolt és keserű lett a szája íze. Bánatosan oldalra hajtotta a fejét, mint aki régi, de hűtlen szeretőjére gondol, akit sokáig gyűlölt, aztán szép lassan megbocsátott neki, de titokban tovább is és mindig és örökké szerelmes belé. A hangja elérzékenyedett s mint a boldogtalan szerelmesek szokták, rágalmazni kezdte magát a szerelmet.

- Nem jól van, gyerek - iparkodott rideg és tekintélyes lenni. - Éppen nekem mondod? És éppen tőlem akarsz véleményt hallani? No, erre alaposan ráhibáztál, fiam.

- Barna bácsi is íróember.

- Resteltem is nagyon. Semmit sem szégyenlek az életemben, pedig sok mindent nem úgy csináltam, mint ahogy észszerű lett volna, csak azt az egyetlen egyet, hogy író vagyok, öcsém.

- Nem mondja komolyan - hökkent meg a fiú.

- A legkomolyabban.

- És ugyan miért?

- Miért! Először és századszor és végeztül azért, mert nincs igazuk az elemi iskolai könyveknek, hogy úr ír, mert úr nem ír, ha helyes esze van, úr nem ír, ha ad valamit a maga méltóságára és úr egyáltalán nem ír, pénzért pedig soha, semennyiért és senki kedvéért sem.

- Tréfálni tetszik. A művészet magasztos dolog.

- Ellenkezőleg: aljas megalázkodás. Művésznek lenni mártíromság, de aljas mártíromság.

- Szörnyűség! - sópáncodott a fiú és székét kissé távolabb húzta Barnabástól és magában akaratlanul ismételte: - Úr nem ír, mert az írás aljas mártíromság.

- De hát szörnyű ez, kedves Barna bácsi.

Barnabás oda sem hallgatott, mit beszél a gyerek.

- És amellet szörnyű erőfeszítés, küzdelem a formával, az anyaggal, a nyelvvel, valóságos favágó munka, csupa verejték, tépelődés, kísérletezés... úr nem ír, fiam, az úr cselekszik, szemlélődik, politizál, katonáskodik, banküzletet vezet, lelkipásztorkodik, földet túr, államot kormányoz, kereskedik, utazgat, gyönyörködik, mecénáskodik, bogarakat gyűjt vagy szerelmeket... az író kiáll az uccasrokra és illegeti, kelletti, kínálgatja, sajnáztatja, vagy utálgatja magát, nem is a testét, hanem az egyetlen, szent, halhatatlan félbolond lelkét...

- Szent Isten... Úr nem ír..

- Ne szólj közbe, fiam. Akkor még nincs nagy baj, ha ez a céda és tragikomikus lélek csakugyan szép, megbámulni vagy megkívánni való, ha nemcsak ríni, hanem ríkatni is tud, ha nemcsak lelkendezni, hanem elragadni is tud, ha nemcsak nevetséges, hanem fenséges is egyben, egy szóval, a teremfáját, mit cifrázom a szót, ha csakugyan zseni, - akkor még hagyján. De a legtöbb csak hóbortos és buta műkedvelő, esetlen pojáca, vagy nagyképű számár, tudatos szélhámos vagy együgyű szajkó, aki megrészegül a saját rikácsolásától, aki ezerszer felönti a felhígított lőré, aki tilinkón akarja játszani Beethoven szimfóniáját. Ó, mi szegény, magunknak hazudó, infantilis kéjelgők, falusi orákulumok, asztaltársaságok rímfaragói, művelt szarvasmarhák, holdkóros kleptomániákusok, akikről mindenki tudja, hogy minden gondolatunkat rosszul eltorzítva lopjuk, egyedül csak mi nem sejtjük, hogy az arany is sárrá vált a tenyerünkben... ó, az én boldogtalan, egyetlen életem... nekem beszélsz kölyök?

Barnabás látható örömmel és meglepődéssel nézte a fiú elképedt arcát. Aztán mintha kissé megsajnálta volna, csendesebb hangon folytatta:

- De ha valaki nem bír magával... ám legyen... én nem bánom, tombolja ki magát az írás delíriumában. De valamire figyelmeztetek. A versfaragás énekes koldusnak való. Olyan együgyű aszkétának, aki kielégül abban, hogy míg másokat szórakoztat, ő maga silány sorban éhkoppon tengődik.

- Ez nem fontos! - legyintett Péter.

Barnabás olyan hahotára fakadt, hogy Johann, az öreg főpincér ijedten kapta le szájáról a spricceres poharat.

- Tizennyolcéves korában mindenki azt hiszi, hogy a költőket úgy táplálja az Isten, mint az ég madarait. De később a költő sem elégszik meg a madarak táplálékával, később rákra, lazacra, kappanpecsenyére és pezsgőre is megjön az étvágya és itt kezdődik a tragédia. A művész széppé teszi a mások életét, de eközben nem produkál a maga számára reális javakat. A művészt - író, festőt, zenészt, építészt - a társadalom gazdag és élvezetsóvár naplopói kihasználják a maguk gyönyörűségére és ezzel szemben cselédek vagy napszámosok bérével fizetik. A művész gögös és hiú, érzékeny és szemérmes lélek, a társadalom pedig jól a markába nevet, amikor learatja az alkotó lángelme termését és borravalót nyom a nagy ember markába. A művészeknek hízelegni szokás, ez az ő kenyérük, a művészeket dicsérik, ez az ő bérük, a művészeket imádják a bakfisok, ez az ő dicsőségük, de uralkodni államférfiak és bankigazgatók uralkodnak a világon, mert övék a pénz, a szép nő és az autó, a palota, a jacht...

Hirtelen keserű íz futott össze Péterke szájában. Barnabás - úgy tudja - nagyon sokat ír, de ő, a könyvmoly, az eleven irodalmi enciklopédia, még nem látott soha Grónay-könyveket.

- Barnabás bácsi keveset is ír - jegyezte meg kissé gyűlölködve s elpirult, mert a b betűnek négyszer is neki kellett rugaszkodnia.

Az óriás harsányan nevetett.

- Legalább húsz kötetre valót összeírtam. Én már régen nem vagyok úr. Az apám még az volt.

- Miért nem adta ki az írásait? - kíváncsiskodott Péter, aki érezte, hogy meg kell kínoznia Barnabás bácsit, amiért olyan gyűlölettel beszél az irodalomról.

Barnabás fizetett és felemelkedett.

- Gyere, sétáljunk egy kicsit.

Barnabás az uccán felelt Péter kérdésére.

- Én álnév alatt dolgoztam évekig. Azaz, hogy... hamisítottam.

- Hogyan?

- Michelangelo úgy tűnt fel, hogy szobrát antik lelet gyanánt adta el egy műgyűjtő kardinálisnak.

- Nem értem...

- Én Shakespeare-szonetteket, Burnst, Swiftet, Montaignet, Swinburnet hamisítottam. Felfedeztem reneszansz-költőket, északamerikai novellaírókat, párizsi dekadenseket, bronzkori elégiákat, jégkorszakbeli mamutdrámákat és marsbeli szerzőket. Írtam regényt, amely nagy sikert ért el Kipling neve alatt és sok szerelmes versemet éneklik a világon, amelyeket ráfogtam Sappho és Germaine Staël asszonyra.

- Ön alaposan ismeri a világirodalmat.

- Nem tudok másképp, csak magyarul.

- Hát miért nem ír a saját neve alatt?

- Mert úgy a kutyának sem kellenék. De most megtaláltam az igazi témát. A multkor azt mondtam, hogy regényt írok a kávéházról. Nos, Susannenak nem tetszett a téma. Beláttam, igaza van neki.

... Úr nem ír, - töprengett magában Péter - és Barnabás bácsi összeírt vagy húsz kötetre valót, de a kutyának sem kellett... Furcsa és szomorú dolog.

Barnabás is elszomorodott és nagyokat rándított roppant vállán.

- Ostoba ember vagyok voltaképpen, hogy végleg abban nem hagyom az irka-firkát. Okosabban tenném, ha elvégezném találmányomon az utolsó simításokat.

Péterkének eszébe jutott a hideg fény és megborzongott félelmében, hogy Barnabás kikérdezi őt a fizikából. Nem szólt tehát egy szót sem, csak arra gondolt, hogy soha, soha ebben az életben nem tud még elégségesre sem levizsgázni a nyolcadik osztály fizikai és kémiai anyagából.

Barnabás azonban nem vette észre ezt a tépelődést sőt, úgy látszott, mintha Péterkéből egyáltalán nem venne észre semmit s maga körül nem látna egyebet hideg fényességnél, amely az elektromosság legsötétebb titkaiba is vakító világosságot derít, anélkül, hogy a legcsekélyebb fokú hő is kitermelődne ebből az energiából. Rekedt basszus hangján maga elé dörmögött valamit, mintha hangosan gondolkodnék.

- A hideg fény megoldja a városok tüzendészeti problémáit is. Egyszerűen tűzmentes városokat lehet építeni, mindent elektromosság végez el, fűtést, világítást, mozgást, időjelzést, munkát, fagyasztást, hevítést, tisztogatást, szellőztetést egyetlen roppant központból, mintegy helyettesítve és tökéletesítve a Nap energiáit. A földet elektromosság fűti, az időjárást elektromosság szabályozza, a vegetációt elektromosság érleli majd, nem lesznek száraz és esős évek, sovány és kövér esztendő... minden a hideg fénytől függ... csak egy pár lépés... néhány kísérlet, jó úton vagyok, hopp... most jut eszembe... Péterke, gyerünk.

VI.

Az uccasarkon, a kávéház ablakaiból, hosszú, ferde fénysávokat löveltek ki a villamoslámpák. Bent cigány húzta. Az ablakban öregasszony rózsát és gesztenyét árult.

- Az Isten verje meg a háborút - káromkodott kétszer, háromszor egy hang.

Az uccán homályosan pislogó villanylámpa sárga fényében részegek veszekedtek. A csoport közepén fiákeros állott, aki bérét követelte. Egy szürkeruhás katona arra hivatkozott, hogy hét sebet kapott a Doberdón. A kocsis szörnyet káromkodott s azt kiabálta:

- Én csináltam a háborút?

- Az Isten verje meg a háborút! - sikoltott be egy öreg asszony szenvedélyes és panaszos kiabálása, mely mintha provokálni akarná a tér közepén posztoló rendőrt, a társadalom és az államhatalom megtorló haragját. A kétségbeesés kezd, ime, nagyon vakmerő lenni és szinte éhezi az üldöztetést.

- Mit szól ehhez Barnabás bácsi? - kérdezte megrökönyödve Péter s belekapaszkodott a nagy szikár ember karjába.

Barnabás meglepetten ütötte fel a fejét. Legyintett.

- Ostobaság. Amióta az emberiség felépítette a társadalom legprimitívebb kereteit, azóta mindent a háborúk szülnek, a háborúk táplálnak és a háborúk temetnek.

Barnabás legyintett egyet, mintha ezzel végérvényesen a figyelemre nem méltó semmiségek közé sorozta volna a világháborút.

- Le a háborúval! - süvített fel újra a vénasszony hangja.

A túlsó oldalon egy részeg basszus visszaüvöltött a csendbe:

- Le a háborúval!

Mellettük alig három lépésnyire magas, hetyke, nyurga ember elkurjantotta magát:

- Vesszenek az úri naplopók!

És feléjük köpött.

Senki sem bántotta a kiabálókat. Az emberek siettek a dolgaik után. Mindenki néma volt, csak azok merték szájukat kinyitni, akik az urakat és a háborút szidták.

Barnabás hosszú, csontos ujjaival előre mutatott.

- Ezzel a várossal két elszánt fickó úgy elbánik, ahogyan akar.

Cél nélkül, öntudatlanul, össze-vissza csavarogtak a városban s egyszer csak azt vették észre, hogy a Péterffy-ház elé jutottak. Éjfél volt, a penzió lakói most tértek nyugovóra. A háznak majdnem minden ablaka világos. Olyan volt, mint egy sötét tengeren úszó kivilágított hajó-óriás. Az egyik ablak tárva-nyitva volt. Péter tudta, hogy az kinek a szobája; az ablakon valóságos füstfelhő gomolygott ki, ez mutatta, hogy ott Mária lakik.

- Nézd fiam, milyen szépek, titokzatosak és regényesek ezek a kivilágított ablakok. Te még nem álltál meg az uccán kivilágított ablakok alatt és nem jutott eszedbe, hogy ejnye, de szép lehet ott, a fehér függönyök mögött? Nekem mindig gyönyörű elképzeléseim vannak, ha kivilágított ablakokat látok. Elgondolom, hogy a ház feje, ügyvéd vagy orvos, hivatalnok, vagy kereskedő este hat vagy hét órakor bevégezte napi munkáját és hazatért a családi fészekbe. Ez a szentély, amelyben az agyonhajszolt ember megpihen és nincs is szüksége másra, mint a családi élet költészetére, hogy mindent elfeledjen, ami Shakespeare Hamletjét öngyilkosságba kergette. Elképzelem, hogy az az ember ott a kivilágított ablak mögött egészséges, mint a makk és rendjén van a szénája erkölcsi és anyagi dolgokban egyaránt... Elképzelem, hogy a ház úrnője művelt, okos, gyengéd és szerény. Halkan lép és a szava úgy muzsikál, mint a zenélő óra, vagy a gitár az operaház zenekarában. Ott fenn, a kivilágított ablakok mögött nincs háború, nincs vér, nincs orgia, nincs nyomor, csak egy asszony van, aki az urát várja.

- Gondolja? - kérdezte együgyűen Péter és közben arra gondolt, hogy úr nem ír, ez kétségbeejtő, ha Barnabás bácsi komolyan mondta.

- És gyönyörű teremtés. Bálványa az urának és felséges királyasszonya a háznak. Valószínűleg két szép gyermeke van. Fiú és leány. És a gyermekek valóságos angyalok. Most mindnyájan ott ülnek a nappaliban, a kerek asztal körül. Az apa az esti ujságokat futja át; gyermekei a holnapi leckét tanulják. Az anya horgol vagy a kislányt tanítja hímezni. Aztán leül a zongorához. Mert gyönyörűen énekel és finom, zenei érzékkel kíséri énekét... Ez a komoly dolog Péter fiam, nem ám a háború!

- Önnek erős fantáziája van.

- És most rátaláltam az igazi témára. Ötkötetes regényt írok, amelynek hőse egy nagy bérpalota. Attól a pillanattól kezdve, amikor a fundusába az első kapavágást teszik, addig a pillanatig, amikor nekiesnek a kőművesek, hogy a roskadozó épületet csákánnyal lebontsák. Mennyi erény és bűn, mennyi szerelem, öröm, születés, halál, ujjongás és zokogás, mennyi szép és rút epizód lesz majd ebben a regényben! Valahányszor elképzelem az én könyvem hőseit, az ötemeletes Bábeltornyot, mindig úgy jelenik meg előttem, mint egy titokzatos nagy hajó, a Bolygó Hollandi hajója, sötétben, ködben, borúban, kivilágított ablakkal.

Úr nem ír - ismételte magában némán és elszörnyedve Péter. - Csakugyan így van?

Barnabást ebben a pillanatban őszintén elragadta a kivilágított ablakok látványa, pedig az egész témát csak most találta ki a saját maga és Péterke mulattatására. Égő fantáziával gondolt a kivilágított ablakok mögött pihenő élet egyszerű, naiv boldogságára. Ott az erény győz s a gazság elbukik. A polgárok pontosan fizetik az adót és az állam úgy örködik a polgárok felett, mint egy aggódalmas, gondos, figyelmes, jó apa. Mindenki ismeri és megtartja a törvényeket; előzékeny és gyöngéd, ismerőshöz és ismeretlenhez egyaránt; szegény honfitársait bőkezűen segíti, vagy ha maga szorul segítségre, könnyen és megaláztatás nélkül talál résztvevő szívet és önfeláldozó emberbarátot. Az öregek gyámolítják és lelkesítik a fiatalokat és boldogok, ha azok többre viszik, mint ők. Viszont a fiatalok tisztelik az öregeket és buzgón utánozzák erényeiket. A viták tisztán objektív alapon indulnak és kölcsönös megértésben olvadnak fel tudományos társaságokban, parlamentben, sajtóban és társadalmi egyesületekben. Az asszonyok hűek, a leányok ártatlanok, a fiatalság szemérmes, az öregek erkölcsösek. Jó példával és nem zord morálprédikációkkal akarják egymást megjavítani és ha mégis előfordul valami kisliklás, túlzás, tévedés vagy beteg eltévelyedés, nem háborodnak fel, nem ütik agyon a bűnnel együtt a bűnöst, nem torolják meg tízszeres méltánytalansággal a tévedést, hanem türelemmel fognak a felvilágosításhoz és a károk elsimításához és köpenyegüket terítik a szegény Noera, aki nem ismervén a bor erejét, önhibáján kívül megrészegedett. Ó, milyen szép az élet a kivilágított szobában, a lefüggönyözött ablakok mögött! Ott még szenvedni is kéj. Még tűrni és várni és epekedni és gyászolni is szép színpadí póz, megható jelenet és irigylendő boldog állapot.

- A kivilágított ablakok! - kurjantott Barnabás és felmutatott egy elsőemeleti ablaksorra, amely fehér selyem függönyök mögül lágy rózsaszínű fényfoltokat vetített a homályos uccára.

- Látod azokat az ablakokat?

- Gyönyörű.

- Látod, ott fenn a harmadik emeleten azok az én ablakaim. Ott a sarokban Susanne és Nikoletta hálószobája. Értük, nekik, róluk írom az ötkötetes regényt. A regényben élek, az az én valóságos világom, ez itt - mutatott undorodva az uccára - ez itt csak álom, káprázat, együgyű ponyvaterméke a háborúnak. Kétszáz alak nyüzsög a regényemben. Nagy dolog ám azt mind fejben tartani. Csak úgy vagyok rá képes, hogy minduntalan egy másik regényalakom bőrébe képzelem magam és ezt a bőrt viselem, amíg el nem készültem vele.

Péter azt hitte, hogy most megértette Barnabást, az író. Igen, Barnabás ezért váltogatja naponként a megjelenését, a ruháját, a mozdulatait, sőt az arcát és a beszédét is, mint egy kaméleon. És megértette, hogy ma miért oly erős, szép, előkelő, ragyogó és hatalmas, ma miért fest úgy, mint a dicsőséges Élet fejedelme. Péter irigyelte a sokéletű költőt. Ez az ember egy egész világ lelkét hordja a mellében. Óh, de szép az ilyen ezerarcú élet! De hát miért mondta azt, hogy úr nem ír - ha kétszáz alak nyüzsög a fejében?

Pedig Barnabás csak ebben a pillanatban látja ilyen szépnek a kivilágított ablakokat. Öt perc múlva már meg fog undorodni minden világos ablaktól. Barnabás nem a regényalakjai álarcában járt, hanem a saját magáéban, amely mindennap más a lelke hangulata szerint. És sohasem volt hasonló önmagához, ebben igaza volt Péternek, de arra Péterke még nem jött rá, egykor talán rájön, hogy a legjobb ember is csak elvétve, igen ritkán, életében egyszer-kétszer hasonlít egy kicsit önmagához. Az ember folyton játszik, kénytelen játszani, hogy komolyan vegyék s hogy valamiképpen boldoguljon. Pedig csakugyan meg kellene írni ezeknek a kivilágított ablakoknak a történetét egyszer. De úr nem ír, ebben tökéletesen igaza van Barnabásnak.

VII.

Június elején Ágnes szörnyű meglepetés érte. Beállított hozzá Gáthy Domonkos és közölte vele, hogy baj van a kórházi élelmezés körül. Egy intendáns vizsgálatot rendelt el és kisütötte, hogy a betegek kevés húst kapnak. Őt is, társait is megidézték a hadbíróságra. Sebastianiné megszökött a szeretőjével s a szökés megerősítette a gyanút, hogy a vállalkozók csakugyan bűnösök. Rosenthalt letartóztatták, Gáthy ellen vizsgálat indult meg s most rajta a sor, hogy a társaságot kimentse a bajból.

Ágnes az első pillanatban úgy megrémült, hogy átszaladt Klemához. Magával vonszolta Gáthy Domonkost is.

Klema egy pillanatra sem jött zavarba. Rá sem pillantva Gáthyra, csak ennyit mondott neki:

- Nem engedem, hogy meghurcolják a Péterffy-nevet. Menjen el az intendánshoz és mondja meg neki, hogy özvegy Grónayné Péterffy Klema háza, ugocsai szőleje és beregi birtoka rendelkezésére áll a kár megtérítésére. Köszönöm. Jó napot.

Gáthy Ágnesre nézett.

Ágnes felhúzta a szemöldökét és egész testében reszketve, gőgösen és szó nélkül kifordult Klema szobájából, csak a fejével intett Gáthynak, hogy siessen utána.

Künn az ajtó előtt csak ennyit szólt:

- Majd elintézem én!

Gáthy köszönt és elhagyta a Péterffy-házat. Ágnes beszaladt a szobájába és telefonált a főhercegasszony kamarásának. Másnap maga ment el a Vöröskereszt hivatalába s ott az ezredessel tíz percig tárgyalt. Harmadnap az alezredes értesítette, hogy az intendáns belátta tévedését, Rosenthalt szabadonbocsátották és az egész ügyet beszüntették.

Ágnes ezalatt a három nap alatt nem érintkezett a Péterffyekkel. A harmadik nap este Klema felkereste és megkérdezte, hogy mi történt a rettenetes ügyben?

Ágnes - pedig a szíve majd megszakadt a fájdalomtól - mereven és szeretetlenül válaszolt.

- Az intendáns belátta, hogy ártatlanok vagyunk.

- Ártatlanok? - kérdezte Klema s Ágnes leolvasta erről a krétafehérré vált s még eltorzult ijedtségében is szép magyar arcáról, hogy Klema jobb szerette volna hallani: el kell adni a beregi birtokot.

- Ártatlanok? - kérdezte még egyszer és fürkészve nézett Ágnes arcába. Ágnes érezte, hogy vörvörös az arca és nem bírja sokáig önuralommal.

- Bizonyos vagy benne? És ha mégis megírják a lapok és az urad olvasni fogja, hogy te...

- Ne folytasd! - sikoltott Ágnes. - Akkor becsukatom őket.

Klema szelíden folytatta:

- Jó. Az ujságírókat becsukják. De ez nem változtat azon, hogy Péterffy kúriai bíró becsületes neve és a Péterffyek ősi, szép, magyar neve ujságba került. És tegyük fel, hogy a beteg katonák nem kaptak két dekával kevesebb marhahúst, meg lehet azt bocsátani, hogy két hétig a mi kutyabőrös oklevelünkbe törölték sáros csizmájukat tintásujjú ujságírófickók?

- Ez nem bűn, csak szerencsétlenség, - szólt közbe Ágnes.

- Bánom is én, hogy nevezik ezt. Bűn és szerencsétlenség... Nem gondolod, hogy a védőügyvéd tragédiának mondja azt, amiért az ügyész öt évi fegyházra javasol? Mi? Én úgy képzelem a dolgot, hogy az élet nem disztigvál ilyen élesen és ha a nyomorult, a beteg, a szegény, a megcsalt, a meggyalázott ember lejtőre kerül, két szál keskeny deszkán csúszik le a mélység felé: az egyik szál a bűn, a másik a szerencsétlenség. Többet mondok, csakugyan bűnös vagy. Pénzt kerestél a háborúból. Pénzt. Titokban. Nem úrhoz, nem magyarhoz, nem asszonyhoz való eszközökkel. Az urad lenn van Belgrádban, a fiadat bármikor a frontra vihetik és te nem merted nekik megmondani, hogy pénzelsz a háborúból. Miért nem hallgattál rám!

Ágnes szeméből potyogtak a könnyek. Klema megsajnálta.

- Hozd rendbe a dolgot, úgy ahogy mondtam. Vigyázz, ne tégy valami olyat, amivel még tetézed a szerencsétlenséget.

Gyengéden megcsókolta Ágnest és magára hagyta.

Ágnes sokáig mozdulatlanul állt a szoba közepén, s meredten nézte az ajtót, amelyen keresztül Klema puritán, de daliás és kemény alakja eltűnt. Most egyszerre világosan látta mindazt; ami vele történt és határtalan szégyenkezés fogta el. Vajjon mit gondol róla Klema és mit tenne András, ha ezt megtudná? András megölné magát, - ennél nincs bizonyosabb dolog a világon. Ágnes homlokát kiverte a veriték s didergett a rémülettől és lelkiismeretfurdalástól.

Hirtelen eszébe jutott egy gyermekkori szörnyű kalandja. Tizennégyéves korában történt az apja birtokán, ahol nagy vendégség volt s az udvaron féltucat nehéz utazóbatár befogott lovakkal, de kocsisok nélkül várta a gazdáját. Kis barátnőjével, aki egy évvel volt idősebb, mint ő, hatalmukba kerítették egyet a hintók közül, barátnője fölugrott a bakra, ő a hátsó ülésen foglalt helyet, kikocsiztak az országútra, be a faluba s maga eközben azzal mulatott, hogy leugrott a kocsiról, majd újra visszazökkent, egyetlen ugrással be a batár kellős közepébe. Szédítően kellemes volt ez a játék: a robogó fogatról leugrani, azzal egy darabig versenyt száguldani s aztán életveszedelmes iramlásban újra felpattanni a kocsira. Egyszerre egy merész szökellésnél hirtelen elvesztette az egyensúlyt, hátrabukott és elhomályosult szeme előtt a világ. Kerekek zörgését hallotta, majd élénk sikoltást, amely pajtása ajkáról hangzott el, emberek ordítózását - hahó, megállj, jaj Istenem! - és testén valami nehéz alkotmány gördül végig, egy... kettő... két súlyos kerék nehezedik a lábára, bizonyos, hogy kettévált a teste s a törzse messze kivágódott az út szélére. Gyomrában rettenetes émelygés támadt, agya hirtelen élesen és őrlítően sajgott, nyelve kicsúszott a szájából, szíve hevesen és

kétségbeesetten kalapált... itt a halál... kocsik megállottak, emberek összefutottak, egy favágó felkapta az ölébe és haza akarta vinni. Asszonyok sírtak, gyermekek szájtátva bámulták a jelenetet, férfiak káromkodtak és veréssel fenyegetőztek, ő pedig lassan magához tért, megtapogatta lábát, lekérdzkedett a favágó öléből és félénk zavarral, szégyenlősen, de naiv dicsekedéssel jelentette ki, hogy semmi baja. Csakugyan, a szent és irgalmas Véletlen kegyelméből semmi csontja nem tört, csak a felhorzsolts bőr alól szivárgott egy kevéske vér... Azóta is sokszor végigálmodta a jelenetet.

Ebben a pillanatban tekintete ráesett a délutáni ujságra, amely az asztalon feküdt. Szinte önkivületes tévovázásában olvasni kezdte a címbetűket.

Az államvasutak gépgyárában zavargás tört ki. Féltucat embert leterítettek a Manlicher-golyók. Általános sztrájk. Megalakult a munkástanács. Németországban összeesküvést fedeztek fel a háború ellen - a katonák között, a csehek árulása következtében a Piavenál súlyos veszteségeket szenvedtünk, a részvénytársaságok egyre-másra emelik alaptőkéjüket, a tőzsdén tombol az értékpapír-hossz és a háború tizenöt milliárdjába került eddig az országnak. A kávéházakban azonban csak sacharint adnak a pótkávé mellé, egy péket becsuktak, mert titokban fehér kenyeret árult és Karlsbadban húsz koronát adnak egy kiló magyar lisztért.

- Azt hiszem, itt a világ vége - gondolta zavartan és fordított egy lapot. Ott az orosz forradalomról volt szó. A breszt-litovszki békeszerződés okiratait kicserélték Bécsben, Mirbach gróf moszkvai német követet és Eichorn főparancsnokot meggyilkolták s híre jár, hogy Miklós cárt egész családjával egyetemben kivégezték.

- Pedig, hogy örültünk, hogy a németek forradalmat szítottak az orosz hadseregben - gondolta később összerezzenve és eszébe jutott, hogy rémhíreket beszélnek a mieinkről is. Piavenél a bakákat csak pergőtűzzel lehet rohamra kényszeríteni, az orosz fronton magyar és orosz tisztek együtt magyarázgatják Lenin tanításait, Pécsen nyolc tisztet lőtt agyon a kaszánya udvarára vezényelt menetzászlóalj... Istenem, ebből itt is forradalom lesz, ha még sokáig tart ez a gyűlöletes, céltalan vérontás.

Aztán megnézte a hetedik hadikölcsön hirdetéseit és elhatározta, hogy minden pénzén hadikölcsönkötvényt vásárol. Sokan azt mondják ugyan, hogy jobb volna a pénzt aranyba fektetni. De ez ostoba és hazafiatlan beszéd. Ha a hadikölcsön nem lesz jó, akkor a pénz sem lesz jó, maga az állam sem, akkor mindennek vége és az aranyat, ha garmadában van is, nem lehet megenni s nem lehet vele befűteni.

Vagy nem jól teszi talán?

Lehet. De kitől kérjen tanácsot, kihez meneküljön? Eh, hiába, elveszett itt minden. Elveszett ez az egész élet, nem maradt meg semmi, csak a pénz, amely biztosítja az ember mindennapi kényelmes, biztos megélhetését...

Észre sem vette, hogy e kúsza lelki ténfergés közepette már minden ruhát ledobott magáról. Még a fehérneműit is. Egyszerre hirtelenül meglátta magát a nagy álló tükörben. A saját ruhátlan teste látására egész testén forró véráradat hullámszórt végig.

- Ó Istenem, ó édes Istenem! - suttogta rémulten - mit tettél velem?

Néhány pillanatig moccanni sem tudott. Aztán hirtelen kiegyenesedett.

Megrázta a fejét és dacosan mondta önmagának:

- Mi ez? Úgy érzem magamat, mint egy házasságtörésre készülő nyomorult, gyáva, menyecske. Hát én vétkezni akarok? Nem. Csak a fantáziámat akarom egy kissé megnyugtatni... nem, én nem akarok mást, mint amit minden asszony ezen a világon: csak bámultatni akarom magamat, csak a tömjén szagát akarom érezni, csak élvezni akarom, hogy még asszony, hogy

még fiatal, hogy még szép vagyok... csak látni akarom a tengert, de van annyi józan eszem, hogy nem ugrom bele... látni pedig jogom van, mert én is ember vagyok, és erős, egész ember... eh, elmegyek és beszélek vele...

Tovább öltözködött.

Az arcát bedörzsölte illatos kenőccsel s aztán egy csipetnyi púderrel hintette be nyakát, vállát, karját. A kenőcs felszáradt, arcát is bedörzsölte a fehér, sikos, finom angolporral, amelyet nagy pénzért vásárolt egy belvárosi boltban. Halványnak találta az arcát. Kétoldalt egy kis színt rakott fel a puder fölé s az ajkán is végighúzta a rúzszt. Egyszerre kigyúlt és felragyogott ez a puha száj és valami buja, gonosz érzéki kifejezést kapott. Ágnes meghökkent, de maga is gyönyörűnek találta arcának új és frivol karakterét. A szeme is felcsillant s a szemöldöke össze-összerándult.

- Ez talán mégis sok - ijedt meg aztán önmagától és kissé halványabbra törölte az arcát. - Így tisztességesebb és szebb is, finomabb is... és jobban is illik egy öreg vidéki asszonysághoz - kacérkodott önmagával és kis selyemkalapot tett a fejébe, magára kapta perzsia bundáját és kiosont a házból...

VIII.

Amikor künn volt az uccán, maga is elcsodálkozott.

- Szent Isten, mit akarok én?

Eszébe jutott, hogy Évike nincs otthon, Péterke is elment. Nem is tudja, hova. Nem együtt mentek el.

Megdobbant a szíve. Az utóbbi időben egészen elhanyagolja a gyermekeket. Évike már orvostanhallgató... Ő már teljesen önálló ember, komoly, szorgalmas, ambiciózus, igazi diákkisasszony. De Péter? Jaj, ez is Grónay-vér... Barnabás... borzasztó előkép... valóságos katasztrófa volna, ha Péterkében megismétlődnék Barnabás kúsza, boldogtalan sorsa...

Ágnes lázas agyában végigvillámlottak ezek a gondolatok... kifestett ajka majdnem hangosan mondta ezeket a szavakat... de csakhamar megvallotta magának, hogy egyszerre két irányban működik az agya s mialatt tudatosan a gyerekeivel foglalkozik, addig - e bevallott és önigazolás kedvéért végigvezetett gondolatsor alatt - vágyak, elképzelések, félelmek, tusák, vívódások szörnyű dilemmáiban egy másik gondolatláncolat kínozza az agyát. Valami más, amit nem mer bevallani a maga könnyörtelen lelkiismeretének.

Ágnes egész teste lángolt; vacogott a foga; alig vonszolta magát. Fuldoklott a bunda alatt a hőségtől és az áprilisi hidegben - esett a hó és viharos szél nyargalt az uccán - ájuldozott a fáradtságtól, pedig még ötven lépést sem tett a körút felé.

Megállt. Megfordult. Néhány lépést próbált visszafelé. De nem ment. Érezte, hogy folytatnia kell a megkezdett utat. Hiába. Nem volt a maga ura többé. A lelke hazakíváncozott. Lázongott és felháborodva, alázattal és megvetéssel tiltakozott az ellen, amit tenni készült. De a teste nem engedelmeskedett. A lába vitte előre és ő nem tudott nem engedelmeskedni. Érezte, hogy a lelke kész volna az ellenállásra, de a teste erőtelen. És a gyenge legyőzi az erőt.

Ágnes a főhercegasszony udvarmesterének lakása felé tartott, a Kigyó térre, a királyi bérpalotába...

A Kossuth Lajos ucca sarkán nagy néptömeg sodrába került. Menetszázad ment a pályaudvar felé. Már nem volt virág, szivar, pántlika, trikolór, éljenzés, mámor, szomorúan nézték a fiatal fiúkat, akik szótlanul baktattak az úton. De a járókelők nem tudtak áttörni a vonuló csapaton, megtorlódott a tömeg és Ágnes össze-vissza lökdöste a népet.

- No, ezek is a pokol fenekére mennek - dörögte egy öreg munkáskülső ember - verje meg az Isten, aki...

A többi elnyelte a zajt.

Ágnesnek zúgott a feje, alig hallott egy-két töredékes szót a tömeg morgásából.

- Hazajött az uram - mondta egy nyafogó hang és egy másik nagyot kacagott erre a panaszkodásra.

- Nem vett észre semmit?

- Nem. Idegsokkos lett a szegény ördög.

- Én orosz foglyokkal dolgozom...

Egy kövér úr élénken magyarázta a barátjának.

- Nevetséges ár. Az első évben megkeresem a tőkét. Holnap lesz az alakuló gyűlés.

Ezek itt háborús vállalatot alapítottak - gondolta Ágnes és eszébe jutott, hogy az ő konzervgyáros társa holnap alaptőkét emel s neki kétszáz részvény jut ingyen a kezébe.

Egy csoportból csak dühös kiabálást hallott.

- Akasztófára az árdrágítókkal!

- Azokért mennek ezek a szegény gyerekek a frontra.

Valaki csitította őket:

- Nem tart már sokáig. Verdun a miénk. Az orosz cárt fogságba vetették. Wilson békeajánlatot tett.

De senki sem hallgatott az optimistára. Mindenki dörögött és morgott. A menetszázad felizgatta az ucca lelkét és Ágnes megdermedve hallgatta ezt a földalatti morajt.

- Telitalálat.

- Fejlövés.

- Levágták a lábát.

- Tifusz.

- Mind a két szeme kifolyt...

El, el innen, erről a rettenetes helyről! Ágnes keresztülfúrta magát a tömegen, de nem jutott tovább az első uccakeresztkezésnél. Ott elegáns katonák állták el az útját.

- Ejnye, de szép asszony - szólt egész hangosan az egyik. Ágnes szemébe ötlöttek a plakátok, amelyek a sarokház falát egészen elborították. Központok. - Korpa, szén, kávé, liszt, szappan maximális ára. - Haditermény. - Vas- és szénbizottság. - Pro Transsylvania! - Rekvirálás. - Demokrata-blokk. - Kenyérjegy. - Behívók. - Új sorozás. - Segítsünk a hadiárványokon. - Hangverseny a Vigadóban. - A hadikölcsön eredménye... Ágnes szeme révedezve olvasta a nagy címbetűket, de nem tudta, hogy ezek a szavak mit jelentenek. A szíve dobogott és a plakátok mögött egy szép, borotvált arcot látott, csillogó szemeket, reszkető, fehér kezét, amely feléje nyúlik és megkondul egy mélyen zengő hang: szeretem magát, az életem a magáé, kérem, ne tagadja meg, ne féljen... - és majdnem rálépett egy rongyokba pólyált asszonyra, aki kis gyermekét szoptatta az uccán... vigyázzon, nem látja, hogy gyerek van a lába alatt, vaksi, kifestett cifra páva!... és egy öregasszony durván oldalbalökte a megrémült Ágnes...

El innen, el! - gondolta rémülettel és lesietett a Kossuth Lajos uccán.

A Ferenciek templomából világosság áradt. Ágnesnek egyszerre gyötrő fájdalommal jutott eszébe, hogy nagypéntek van ma. Nagypéntek... és ő nem is gondolt erre. Igaz, hogy most minden nap nagypéntek - vigasztalta magát első pillanatban, de rögtön el is szégyelte ezt a banalitást... Eszébe jutott, hogy eddig minden évben ő vitte ilyenkor Istvánt, Évikét és Pétert a Megfeszített koporsójához... és ma... háború, háború... hát az emberből még a Megváltó emlékét is kimossa a háború szennyesen hömpölygő véráradata?

Bemenekült a templomba, ahol egy szerzetes éppen szentbeszédet mondott. Ágnes csak egyes mondatokat hallott.

- Nem szólnak a harangok; az egész világ halálos csendben várja a megváltó pillanatot; meg-némult a föld a rémülettől; közeleg az óra, amelyen az embernek fia a bűnösök kezébe adatik. Imádkozzatok és virrasszatok, hogy kísértetbe ne esetek, mert jóllehet a lélek kész, de a test erőtlén, ezt mondta az Úr a Getcsemáné-kertben és könyörgött az ő Atyjának, hogyha lehetséges, muljék el tőle a keserű pohár... A lélek kész, de a test erőtlén...

Ágnesnek megdobbant a szíve. A lélek kész, de a test erőtlén. Igaz. Nem az erő, hanem a gyengeség vonszolja sáros útján a szegény, szerencsétlen testet... A lélek kész... de az embernek teste is van és a test, mint egy leejtett kő, tehetetlenül zuhan a magasból a mélybe. Sírva fakadt, mert érezte, hogy ő is így hullik, zuhan a magasból a mélybe. A pap szava újra felcsendült.

- A lélek tiszta és magasztos és tele van jóra való hajlandósággal, de a test lehúzza őt a föld sárába... A koncepció a fellegek közé emeli az embert, de az élet lerángatja őt a csúszó-mászó állatok közé... A szándék szent és magasztos és a világtörténet megborzasztja az embert a vér és könny patakzásával... Az emberiség virrasztani és imádkozni akar, de amikor a Mester visszatér, aludva talál minket, mert megnehezednek a mi szemeink... Péter kardot ránt a Megváltó védelmében, de háromszor tagadja meg őt, mire a kakas kétszer szól... A lélek kész, de a test erőtlén...

Ágnes hangosan zokogott. Azon sírt, hogy ő, hiába minden, ő már nem tud megállni a zuhanás felén. A szentbeszéd végét már csak beitta a füle, a szavak értelmetlenül zsongtak keresztül a lelkén.

- Mankót kell a hónunk alá kapni, mankót, amelyet az Úr erdejéből vágunk. Nem elég, hogy szemünket az égre függesztjük, és nem elég, hogy csak azt mondjuk: Uram! Uram! Mert ez alatt jönnek, learatják vetéseinket és elpusztítják gyümölcsös kertjeinket és országunkat ellepi az idegen csőcselék botokkal és fustélyokkal... Idegen erkölcsök, idegen szokások, idegen észjárás és idegen érzelmek ütnek fel tanyájukat a mi megszentelt földünkön, ha elalszunk és megnehezednek a mi szemeink. És egyszer csak eljön a nap, amelyen már nem is ismerünk magunkra. És ha azt mondják nekünk: Bizony, te is közülünk való vagy, hiszen a beszéded is elárul téged - átkozódní és esküdzni kezdünk, hogy: nem ismerjük azt az embert. Mert a lélek kész, de a test erőtlén.

A templomban sokan sírtak és nyögtek fájdalmukban. Ágnesnek eszébe jutottak Klementin szavai a háború asszonyáról, akit szabaddá tett a háború, de lesüllyesztette a sehonnaiak, az uccasarki szabadosok s a szennyes alkalom mártírjai közé.

- Istenem, most tégy csodát velem! - jajdult föl keserves hitetlenséggel és kivonszolta magát az Úr hajlékából.

De azért csak ment, ment a királyi bérpalota felé.

IX.

A Péterffy-házban mindenki lábujjhegyen járt és suttogva beszélt. Nagy beteg fölött virrasztottak az első emeleten. Pünkösöd napja volt.

Tegnapelőtt hozták haza Péterffy András hadbíróőrnagyot Belgrádból s András azóta szüntelenül alszik. Az ágy lábánál egyedül ül Ágnes és szemét a betegre meresztve, szívdobogva várja a felébredést. Most ment el az orvos: Pokorny Elemér egyetemi tanársegéd s az ápolónő Éva szobájában alszik; két éjszaka fáradoalmát kell kipihenni a szegénykének.

András egyenletesen, mélyen lélegzik és lehúnyt szempillái beárnyékolják borostás, sovány arcát.

Ágnes két nap óta várja, hogy az ura fölébredjen; már majdnem megtébolyodik a félelemtől; iszonyú ez a folytonos alvás, mesterséges táplálás, tisztába tétel, mosdatás s ennek a szigorú, erős, nagy embernek beteg csecsemő módjára való dajkálása. Pokorny Elemér azt mondja, hogy minden pillanatban felébredhet, fel is fog ébredni, száz és száz esete volt ilyen. És Ágnes attól is eszeveszettül fél, hogy András felébred s a szemébe néz neki.

Pünkösöd ünnepe van. Negyven nap mult el a szörnyű katasztrófa óta. Nem. Pontosan negyvenhárom napja, hogy megtudta, mi történt Andrással. Nagypénteken, este nyolc órakor jött az első hír Belgrádból. Negyvenhárom nap... Nagypéntek... Ágnes megborzongott. Negyvenhárom napja egy pillanatra sem tud nem gondolni arra a szörnyű nagypéntekre. Nagypéntek... Az ő nagypéntekje... rettenetes az, hogy nem tud szabadulni az emlékétől... a Ferenciek temploma, a Kossuth Lajos ucca... a királyi bérpalota, a főhercegasszony udvarmesterének, az ezredesnek elsőemeleti szőnyeges, selymes, brokátos, undorítóan buja és dögletesen illatos legénylakása... az a félóra, amit ott fenn töltött... Ágnes megborzongott, ahogy végiggondolta. Amikor becsöngetett hozzá, akkor már azt sem tudta, hogy mi történik vele. Egészen elvesztette lelkét, már csak az idegei játszottak vele, martaléka lett egy évtizedekig lebilincsel, elfojtott önszuggesztiónak, hogy neki meg kell ízlelni a bűnt is. Inas eresztette be és bizalmas alázatossággal jelentette neki, hogy a gazdája nincs itthon, de minden pillanatban várja...

Nem tudja, hogyan támolgott be a szobába s hogy ült le a kis kanapéra, egy nagy meztelen asszonyt ábrázoló régi kép alá.

Nem volt otthon... és ő várt. Hogyan lehet ez? Megvárakoztatták és ő nem háborodott fel, nem szaladt el onnan, leült és várt. Egyszerre csak megszólalt a telefon. Emlékszik, hogy erre sohasem érzett ijedség fogta el. Mintha az a telefon élő lény lett volna, aki gúnyosan és megvetőleg nézte őt, a várakozót, a szemérmetlent és... úgy érezte, hogy a nyilvánosság előtt, valami szégyenpadon ül, a telefonon keresztül összeköttetésben az egész világgal, amely most aljasul, de jogosan kineveti őt. Megrezzent. Mit kell most tennie? Vegye fel a kagylót s kérdezze meg, hogy ki keresi öméltóságát? Elpirult erre a zavart, gyerekes és ostoba gondolatra, de hirtelen eszébe jutott, hogy hátha maga az ezredes telefonál?

Halkan besurrant az inas.

- A telefon? - kérdezte bizalmaskodva és Ágnes nyakig pirult, hogy az inas meg meri szólítani.

Biccentett. Az inas felvette a kagylót.

- Halló. Parancsára. Igenis. Negyedórája. Igenis. Azonnal.

Az inas tiszteletteljesen feléje fordult.

- Öméltósága kéreti a hölgyet.

Hát csakugyan ő volt. Odavánszorgott a telefonhoz. Az ezredes meghatott hangja a telefonon keresztül is forrón és égetően bűgött. Elmondta, hogy a főhercegasszony hirtelen magához hívatta. Remélte, hogy a megbeszélte időre vissza tud jönni. Bocsánatot kér. Nagyon szerencsétlennek érzi magát. De... Nos, végül azt mondta, hogy szépen menjen csak haza,... ma nem ér rá... majd holnap...

...Ágnes letette a hímzést. Kezébe temette az arcát, amely még most is égett a szégyentől és a fájdalomtól. Odarendelték egy idegen férfi lakására, megvárakoztatták, a cselédség végigmustrálta, megmérte és osztályozta... végül elküldték haza. Nem is tudta, hogy került haza. Néma, meredt arcok fogadták otthon. Mi ez? Ezek már tudják az ő gyalázatát? Nem. Nem arról van szó. Klema karonfogta és bevitte a maga szobájába. Nem tudott szólni az izgatottságtól és félelemtől. Klema is csak hang nélkül nyitotta a száját...

Nem arról volt szó. Klema kemény, majdnem haragos arccal nézett a szemébe és röviden ennyit mondott neki.

- Ágnes, rossz hír jött Belgrádból.

Akkor már tudta, hogy ez mind azért történt. András abban a pillanatban meghalt. Nem is volt csoda. András nem élhette túl azt a gyalázatot. András! A legjobb, legtisztább, legbüszkébb és legerkölcösebb ember nem élhetett tovább. Az első hír úgy is hangzott, hogy Belgrádban merényletet követtek el a katonai bíróság ellen és Andrást agyonlőtték. Arra emlékszik csak, hogy az első pillanatban egész természetesnek találta, beszaladt a szobájába, leült egy székre és azon gondolkozott - egész higgadtan és tárgyilagosan - hogy miféle büntetést, a halálbüntetésnek melyik fajtáját mérje ki magára? A halálhírt az egyik estilap hozta. Nyolc órától tízig töprengett, aztán levelet írt a gyermekeinek, a levelet összetépte és elhatározta, hogy Istvánt kikönyörögi a hadvezetőségtől, mint családfenntartót. Erről eszébe jutott Péter és Évike. Évike látogatóban volt, Péterke napok óta nem mutatta magát, ha ő meghal, mind a két gyerek elzúllik... nem, neki már mindegy, az egész anyai aggodalmaskodás csak szenvedés, csak leple a gyávaságnak és az életöszönnek, neki csak egy kötelessége van: végrehajtani saját magán a halálbüntetést.

Este tíz órakor távirat jött, hogy a lapok híradása téves, a belgrádi merénylet megtörtént ugyan, de András nem halt meg, csak idegsokkot s fejlövést kapott. Klema hozta a hírt és ráparancsolt, hogy utazzék Belgrádba és hozza magával Andrást, ha lehet. Másnap vonatra ült és hazahozta. Ez történt ama szörnyű nagypénteken, amely után már nem jött több húsvét soha. Akkor megállt a nap s azóta nagypéntek van mindig.

Ágnes homlokát újra kiverte a verejték s egész testében reszketett. Lopva az ura arcát leste. András szép, férfias, kemény, kálomista arca egészen megváltozott. Negyvennapos kezelés, meg-megújuló láz, koplalás, műtét, narkózis, szenvedés csontig lesóványította. Az alsó ajka petyhüdtlen lógott és szája szélén vékony csíkban csurgott a nyál. Ágnes lekapta róla a tekintetét. Imakönyve fölé roskadt és a könnyei ráhulltak a könyv lapjaira. Azóta ő is csak ténfereg az ura betegágya mellett, a halál árnyékában. Azon a szörnyű napon ő is megöregedett. Abban a szörnyű pillanatban összeomlott benne az asszony. Ezt a nyomorék, szerencsétlen embert már nem lehet megcsalni; ez már nem tud büntetni, ez nem egyenrangú fél és ő már nem kíváncsi többé az élet titkaira.

Negyven napig volt lenn Belgrádban, tegnapelőtt hozta haza Andrást.

Ágnes észrevette, hogy András nyugtalankodik.

- Felébredt, - gondolta szívdobogva - és odament az ágyhoz. Megigazította a beteg párnáját. András felnyitotta a szemét, sírós arcot vágott, mint egy álmából felzavart csecsemő, aztán a másik oldalára fordult és tovább aludt.

András gyógyíthatatlan nyomorék lett, valóságos élőhalott, visszasüllyedt egy ötéves gyermek lelki nivójára, mohón falja az elébe tett ételt, cukrot szopogat, elcsámcsog és minden semmiségen sírva fakad vagy felhahotázik. Az orvosok azt mondják, hogy majd magához tér, de ő nem hisz az orvosoknak. András mindent hall, mindent lát, sokszor megdöbbenő mohósággal figyeli a körülötte történt dolgokat, de semmi jelét sem adja annak, hogy meg is érti, amire figyel és hogy eszes ember módjára kedve volna résztvenni valamiben. Nem olvas mást, csak a bibliát, amelynek az angol bibliaterjesztő társulat kis zsebkiadása akkor is az oldalzsebében volt, amikor Belgrádban halántékon lőtték, és fennhangon, különös éneklő hanghordozással olvas részleteket, amelyek misztikus vonatkozásban vannak az ő tragédiájával.

Károli Gáspár ódon szavait elnyújtott, sírányozó hangon, zsoltáros recitativval ismételteti, mint egy templomajtóban ülő eszelős énekeskoldus. A régi, szép, okos, puritán és erős magyarból nem maradt meg más, csak a bibliás ember kálomista ájtatossága. A biblián keresztül beszél, mintha egy tragikus hangszeren játszaná le félelmeit és panaszait, szörnyű ítéleteit és fenyegetéseit... Ágnes úgy fél ezektől a biblikus frázisoktól, mint az Isten haragos mennykőcsapásaitól.

És negyven nap alatt ő is odáig jutott, hogy István fia sorsán kívül voltaképpen nem érdekli semmi. A kórházi ételmezési botrány sem, amelyről csak Klema tud egyedül... de ő azt sem bánna, ha a Péterffyék valamennyien megtudnák és az emberek is itt Pesten s a vidéken és a lapok is és tele lenne vele az egész világ, neki minden mindegy. Az ő számára nincs más, csak András és István, folyton imádkozik: Istenem, óvd meg az édes, ártatlan kis katonafiamat, hiszen ő semminek sem oka.

Amikor Istvánt a frontra vitték - ezt Belgrádban tudta meg, András betegágya mellett, - egy pillanatig arra gondolt, hogy még egyszer, utoljára, igénybe veszi a főhercegasszony protekcióját. De eszébe jutott, hogy a máramarosi főispán felesége is odaállt a Végzet akarata elé és beleavatkozott a gondviselésbe; a fiát autóstiszt szolgálatra adta a beregi főispán mellé; színét sem látta ellenségnek, lövészároknak, harctérnek az egész háború alatt; és a tavasszal, egy hivatalos úton, a főispánt szolgálva, autója felborult az országúton, főispán, sofför épségben maradt, a segédtiszt ellenben halálra zúzta magát egy kilométerkövön... ó! kifürkészhetetlen a sors rendelése... anyák, meg se moccanjatok, csak hajtsátok le a fejeket és imádkozzatok.

Esteledett. A hálósza sárga selyemfüggönyén kísértetiesen szűrődött át az alkonyati fény. Sárga volt az egész szoba és András úgy feküdt ott a párnák között, mint egy aranyglóriás halott. Ágnes lélegzetfojtva leste, hogy lélegzik-e?

Az éjjeliszekrényen régi bronzóra halkan ketyegett. A beteg hurutos gégején át nehezen, zihálva kezdte szedni a levegőt. Ágnes már tudta, hogy Andrást köhögési inger bántja s ez nemsokára felébreszti majd. Szívdobogva várta az ébredés mozdulatát.

De András felköhögött és újra elaludt.

- Alszik - suttogta csendesen és visszaült helyére a sárgafüggönyös ablakmélyedésbe.

Érzéketlenül bámult maga elé. Úgy ült itt, mint aki túl van minden hiúságán az életnek s most már nem érti, hogy negyvenhárom nappal ezelőtt még az illúziók arannyal, bíborral és elefántcsonttal festett előcsarnokában várta a csodát. Várta a gazdagság, a pompa, a szerelem csodáját és már ott volt a legfelsőbb lépcsőfokon, fenn a magasban, a titkos kapu előtt, amely félig már kinyílt: és egy pillanat alatt lezuhant a mélybe. A halál völgyébe, ahol nincs reggel és napsütéses dél, csak örök, árnyékos éj...

Ha tudott volna nevetni, most mosolyognia kellene azokon a semmiségeken, amik itt a Péterffy-házban s a Péterffy-ház körül, a háborúban és a háború árnyékában, Budapesten, az országban, az egész világon megvacogtatják az emberek fogát. Ágnes sem részvétet, sem haragot nem érzett senkivel szemben, annyira szánta és gyászolta magát. Hát igen, Mária, a gyönyörű Mária most még sápadtabb, szomorúbb, rejtélyesebb és életuntabb, mint volt. Ágnes aggódva figyelte, mert Mária sorsában Éva jövőjéért reszketett a szíve, mint ahogy Barnabás boldogtalan élete Péterkét juttatta mindig az eszébe. Most? Mit neki most Mária, mikor István a fronton van és az Isonzo megdagad a magyar katonák véréből! Barnabás sem érdekli már; őt különben nem is látta azóta, hogy hazajött Lyonból. Úgylátszik, a kis francia asszonynak nem tetszettek a Péterffyek, vagy Barnabás szégyenli a feleségét. Szegény Barnabás, ki törődik most a te külön tragédiáddal? Péterkének alig jut valami az anyai érdeklődésből. Péterke csatangol, de az életét nem fenyegeti robbanó gránát vagy ellenséges szurony s ez most az egyetlen lényeges dolog. Majd csak vége lesz a háborúnak... vagy sohasem lesz vége? Az ő számára úgylátszik soha... csak arra kell vigyáznia, hogy meg ne örvüljön itt, az ura betegágya mellett. Igaz, Évike sokat van együtt Pokorny Elemérrel, ez már gyakran feltűnt, de mit tehet ellene? Éva orvosnövendék. Pokorny tanára neki... mindnyájan az Isten kezében vagyunk... Csak Istvánka ne kerüljön a műtőasztalra, amelyről Ákost oly halotti sárgán hozták vissza a betegszobába.

Ágnes halk kopogást hallott.

- Vendégek - súgta be a szobalány.

Átment a szalonba. Barnabás volt ott és a francia asszony. Ágnes közömbösen nyujtotta kezét a testvérének.

- Alszik - ennyit mondott nekik, megelőzve a kérdezősködést.

Az óriás meggörnyedt és erős, csontos, barna arca megráncosodott. Csak a két nagy fekete szeme - igazi Grónay szem! - csillogott lázas fényességben.

Sokáig ültek egymással szemben, kínos, néma zavarban.

- Sajnálak Ágnes - morogta Barnabás. - Soha életemben nem ismertem olyan derék embert, mint a te urad.

- Félek, hogy örökre elvesztettük - suttogta Ágnes.

- Az orvosok?

A francia asszony, aki most térdig felhasított szoknyájában, fiús arcával, minden mozdulatra megrezzenő, szabadon hagyott keblecskéjével olyan volt, mint egy frivol kis bakfis - hirtelen közbeszólt:

- Az orvosok nem tudnak semmit.

Aztán szeles, kislányos ugrással Ágnes mellé szökött és ledobta magát a dívánra. Ott átölelte Ágnest.

- Ne búsuljon, madame. Csak magán áll, hogy az ura meggyógyuljon.

Ágnes nagyot nézett.

- Hogy érti ezt?

A francia asszonyka pergő nyelve megeredt és elmondta, hogy ő, mielőtt Barnabást megismerte, anyjával nagy utat tett Amerikában.

- Nagyon beteg volt az édesanyám. Fehérvérűsége volt, gyógyíthatatlan betegség, mondták az orvosok, még a vérátömlesztés sem használ, pedig én ajánlkoztam, hogy adok neki a fiatal

véreimből... Ah, az ostobák! Lemondtak róla. Akkor meghallottuk, hogy Amerikában nem ismerik a gyógyíthatatlan betegség fogalmát. Átmentünk Amerikába, ahol anyámnak egy bátyja filmoperatőr. És ott láttam, hogy nincs betegség a földön, csak együgyű emberek vannak, akik mindenféle betegséget szuggerálnak magukba és embertársaikba...

Ágnes aggódva nézett az asszonyka szemébe. Aztán Barnabásra esett a tekintete. Bátyja a vállát vonogatta.

- Hallgasd csak meg... ő nem hazudik.

- Igen. Az édesanyámról van szó, akit én meggyógyítottam.

- Mivel? - kérdezte Ágnes.

- Mivel? Az akaratommal. Csodálkozik? Amerikában ezen nem csodálkoznak. Hallott madame valamit a Christien Science felekezetről? Nem? Csodálom. Hát hallgasson ide. Barkeley, Schopenhauer és Kant bölcséletéről hallott? Igen. No ez jó. Hát kérem. A világ csak kép; a mi illúziónk; látszat, a fantáziánk kisugárzott visszfénye, nem pedig Ding an sich, nem valóság, nem tény. Már most a betegség is csak elképzelés, a világ lényegével semmi összefüggésbe sem hozható fogalom, tehát betegség nincs. Nincs.

- Nincs? - reszketett Ágnes szája széle és elképedve nézett sógorasszonyára.

- Csak hit van és a hit csodákat tehet. Aki hisz a Christien Science apostolaiban, az abban a pillanatban meggyógyul, ha egy megvilágosodott lelkű ember ráteszi a kezét és megszólítja: Egészséges vagy, támadj fel betegségedből.

Ágnes ijedten kapta el tekintetét. Mi ez? Megörült ez a szép fiatal teremtés? Az azonban megölelte őt és szenvedélyes örömmel folytatta.

- Én már csodálatos gyógyításokat produkáltam. Bostonban avattak a mentális-gyógymód apostolnőjévé. Nem hiszi? Majd elviszem egyszer magukhoz a Monitor egy számát, amely gyógyításaimról közöl tudósítást. De az semmi. Amerikában már mindenki tudja, hogy csak akarattalan, hitetlen és materiális gondolkozású emberek felett tud erőt venni a betegség. Csak az az ember beteg, aki beleegyezik a betegségbe.

- Csodálatos ez! - szepegte Ágnes hihetetlenül és mégis egész lelkében felizgulva.

A francia asszony összecsapta két rózsás tenyerét.

- Csodálatosnak találja? És azt nem tartja csodálatosnak, hogy a hajók a tengeren rádió útján váltanak üzeneteket?

- Ez tudomány - jegyezte meg halkan és félénken Ágnes.

- Az enyém is az - felelte sértődötten Susanne. - És én a tudományommal meggyógyítottam az édesanyámat.

Sugárzott a szép, okos, lelkes arca és fekete szeméből kicsordult egy könnycsepp. Ágnes elpirult és kissé szégyenkezett.

- Hát vannak még csodák?

- Vannak, azok számára, akik hinni tudnak.

- Akkor jöjjön és nézze meg az én beteg uramat, - susogta Ágnes rimánkodó hangon.

- Megyek és megmutatom önnek, hogy vannak még csodák, - felelte a kis francia asszony és megcsókolta Ágnest.

ÖTÖDIK RÉSZ

I.

Péterffy Péter hetedik gimnazista megbukott a pótvizsgán is és a nyolcadikba már nem iratkozott be. Húsvét napján hazament a Péterffy-házba, de édesanyját nem találta otthon.

- Atyád Belgrádban súlyos sebbel fekszik, bátyád az olasz harctéren küzd, édesanyád apádat ápolja... és te? - kérdezte tőle Klema tante és Péterkének minden vér az arcába szökkent.

Szó nélkül megfordult.

- Péterke, megállj! - szólt rá Klema néni.

Péter irtózatossággal dadogott valamit. Megállt és várt.

- Állj be katonának s akkor mindenkit kiengeszteltél - mondta Klema néni és megcsókolta Pétert.

Péter úgy vette észre, hogy ez a kevésbeszédű, katonás, szigorú dáma most alig tudja visszatartani a könnyeit. Szeretett volna beleborulni a nagynénje ölébe és jól kisírdogálni magát, mint ezelőtt tíz-tizenkét évvel, ha rossz fát tett a tűzre.

De egyikük sem sírt. Péter kezét csókolt és elment az egyik hadkiegészítőre. Nem sorozták be. Aztán elutazott Pécsre, majd Máramaroszigetre s ott a főispán pártfogását kérte, hogy alkalmasnak találják frontszolgálatra. Ott is elutasították.

- Olyan nyomorult vagyok, hogy még ágyútölteléknek sem kellek sehol! - mondta magában keserűen és visszament Pestre.

Pünkösdkor ő is meglátta az apját. A bibliából olvasott és szívszaggatóan panaszos éneklő hangja átjárta Péterke megriadt lelkét. Nem. Ezt nem lehet kibírni. Évike már letette az első szigorlatot s azt tanácsolta neki, hogy magánúton készüljön a hetedik és nyolcadik osztályú vizsgákra egyszerre. Majd én segítek neked - mondta jólelkűen, de ez az ajánlat Péterkét felbőszítette.

- Nem. Én már tudom, hogy mit kell cselekednem.

Péter a Pantheon-kávéházban újra megtalálta régi társaságát. Hartmann Magda most azt az aranypápaszemes, előkelő és gazdag, tanárformájú fiatal tudóst tüntette ki érdeklődésével. A fiatal Rosenthal Róbert doktor Péterkének rögtön a fülébe súgta:

- Magda még szűz. Úgy látszik, rád vár.

Péterke most már nem háborodott föl.

- Nem érdekel - mondta közönyösen. - Fontosabb dolgok érdekelnek.

- Ugyan?

- Van-e valaki köztetek, akit besoroztak?

- Például itt vagyok én.

Péternek felcsillant a szeme. Félrehúzta a kávéház sarkába és félóráiig tanácskozott vele. Aztán elkísérte a lakására és kicserélte vele az okmányait.

- No most vigyázz, hogy el ne áruld magad.

A fiatal Rosenthal doktor behívójegyével jelentkezett a bécsi hadkiegészítőnél, szeptember elején már künn volt az olasz fronton, a második napon megsebesült, a harmadikon felfedezték, hogy idegen név alatt, hamis okmányokkal jutott ki a frontra. Tíz nap alatt begyógyult a sebe és szeptember végén haditörvényszék elé állították. A fronton azonban már megkezdődött az összeomlás, a csapatok hátráltak, a rend és a fegyelem már fogyatékos volt, Péterke a következő napon megszökött és egy sebesültszállító vonatra felkapaszkodott. Október közepén Budapesten volt és a Pantheon-kávéházban újra elfoglalta helyét.

Ez a pár hónapos kaland Péter arcát megvénítette és fenekestől felforgatta lelkét. Úgy érezte, hogy ő még a háború molochjának sem kell. Nem kell sem égnék, sem földnek, felesleges ember, aki kiátkozottan, egyedül, gyalázatban és reménytelenségben bolyong az uccákon, sápadt és beteg, szomorú és boldogtalan éhenkórász kuvasz, aki egyszer majd beleharap az emberiség lábikrájába. Magda már oroszos blúzban járt, egy kicserélt fogoly tisztól megtanulta Lenin új evangéliumát, - éjfélkor, amikor a társaság oszladozni kezdett, meghívta magához teára.

- Ilyenkor, éjjel? - kérdezte tőle Péter szívdobogva.

- Miért ne? Független, szabad ember vagyok. Gyorsírástanárnő a felsőbb leányiskolában.

Eközben elmondta a maga egész élettörténetét. Tízéves koráig élt otthon, Felsőmindszenten, a szülői házban.

- Voltál már te Mindszenten?

- Nem.

- Hiszen ott vannak a Péterffy-család birtokai.

- Csak voltak.

- De a kastély még az övék.

- Nem tudom.

- Hát Mindszentnek - képzeld - csak egy uccája van, maga az országút, amelynek két oldalán, az árkon túl, minden négy-öt esztendőben építenek egy-egy kisebb-nagyobb házat. Az országút északról délnek tart s a falu közepén keletre kanyarodik. Itt van a templom, jókora zöldpázsitos tér közepén, mellette a plébános lakása, vele szemben a nagykorcsma (ez is az apám háza) s attól jobbra nagy, alacsony, sárgára meszelt földszintes épület, a homlokzatán otromba fekete betűk hirdetik: Hartmann és Fia. Ennek a Hartmannak vagyok a lánya. A fia már nincs. Elvitte a háború. De apám azért még mindig szorgalmasan jegyzi a hadikölcsönöket.

Magdának összeszorult a szíve, amikor a családi házra gondolt. Tíz esztendő óta mindig csak látogatóba járt ott s valahányszor - karácsonykor, húsvétkor, vagy a nagy nyári szünidő elején - kocsija az örökké nyitott, széles, faoszlopos kapu elé kanyarodott, mindig kisebbnek és kisebbnek látta a házat. Maga is sokszor elgondolkozott, hogy mi ennek az oka? A fantáziája nőtt-e, az emlékezete csalta-e, vagy csakugyan évről-évre jelentéktelenebbé zsugorodott a ház, amelyet gyermekkorában valóságos várkastélynak, rengeteg palotának, egész birodalomnak látott?

A ház szélén volt a bolt. Kívülről keskeny ajtó, mellette piszkos vasrácsos ablak. Befelé azonban mély és tágas volt az üzlet; elől a fűszerek, kenyér, rövidáru, szövet, falusi ringyongy, kötött blúz, pirosító és selyemharisnya, amelyeket zsellérleányok mustrálgattak szakértelemmel. Beljebb volt a vaskereskedés, magvak zsákokban, ásó, kapá, szerszámok, rézgálic, permetezők, aztán cukorörögép és kávépörkölő... az egésznek valami savanyú és állott szaga volt, az öreg Hartmann azt mondta, hogy ez a pénz szaga, a legjobb illat ezen a világon.

Az udvaron rengeteg szemét, hordók, farakások, talyigák, zsákok, trágyadomb, vasrudak, cséplőgép, baromfi, disznók, kutyák, rettenetes lárma, piszok, bűz, - alig lehetett a lakószobákat megközelíteni a sárban lerakott téglagyalogjárón, amely festett gerendákból összetákolt terraszhoz vezetett.

Nyomorúságos világ volt ez, de effajta piszokból, rossz szagokból, ócska gépekből és trágyadombokból virágzott ki a Hartmannok aranyfája. Arany, arany, arany, - ez volt minden munka és gond, számítás és önfeláldozás egyetlen célja, az is az öt gyerek, elsősorban Árpád, az egyetlen fiú, kedvéért, aki már kétéves korában szerepelt a cégben: Hartmann és Fia. És az aranyfáról szakadatlanul hullott a gyümölcs: osztrák-magyar aranykorona, francia és belga aranyfrank, balkáni arany, eleinte kis zacskókban, aztán takarékkönyvben, majd boltban, házban, bérletben elrejtve, most az egész Péterffy-féle uradalomnak (Roth és Társa cég most a tulajdonos) övé a bérlete s nyolcszáz hold már a Hartmann-birtok nevet viseli... de ez Magdát sohasem érdekelte.

Anyja ezelőtt tíz évvel halt meg. Egy kicsit megsiratta, aztán elfelejtette. Tízéves korában már úgysem jelentett többet a számára, akár a ház öreg mindenese cselédje, Kádi néni, aki a faluban a bábaasszonyi teendőket is elvégezte. Most már nem is emlékszik arra az egyszerű, paraszti külsejű, kövérkés, tipegő asszonyságra, aki mindig dolgozott, mindig veszekedett, mindig sírdogált és mindig csodálatosakat álmodott. Különösen Magda leányáról álmodott, aki a család szemefénye, diadala, de rettegett zsarnoka is volt. Akiről legendák is keringtek, hogy négyéves korában magától megtanult olvasni, ötéves korában, folyékonyan írt, hatéves korában a Mindszenti pap vastag és titokzatos könyveiből egész oldalakat elmondott betűszerint, pedig némelyik németül, latinul és görögül volt írva. Csodagyerek volt és nyolcéves korában kijelentette, hogy Pestre megy, gimnáziumot tanul, mert Mindszenten meghal unalmában. Édesanyja kétségbeesett. Nem engedi a leányát Pestre, mert ott... de nem szerette továbbmondani. Akkor még nem tudta, miért féltik annyira Pesttől, csak később jött rá, hogy az egyik néne Pesten volt intézetben, de éjszakánként kiszökött az egyik tanárjához, az éjjeli látogatásokból botrány lett s Matildot kizárták az intézetből. Matildnak hívják ezt a nővérét, Matild köztük a legidősebb, most Bécsben él, elvette egy terménykereskedő, de háromszoros hozományt követelt a múltja miatt. Most minden Hartmann-lány között ő a legboldogabb és leggazdagabb. A családi kellemetlenség akkor még egészen friss keletű volt s szegény édesanyja hallani sem akart semmiféle pesti intézetről.

Magda ezt is elmondta Péterkének.

Péterke megértő és fölényes arcot vágott Matild esetéhez, de titokban kissé szorongott a szíve. Évára gondolt, aki nagyon sokat van együtt Pokorny Elemér egyetemi adjunktussal.

- Hát nem vittek Pestre, hanem Svájcba. Svájc az más, ott derék és istenfélő népek laknak s ott elhelyeztek egy kis kolóniát, amelyet vallásos zsidók alapítottak. Később az intézet körül különös eretnokség alakult ki titokban: Krisztushívő zsidók szektája, valamiféle ebionita szövetkezet. Tudod, Péterke, kik voltak az ebioniták?

Péterke arca vérvörös lett; nem tudta, pedig ő írta a Tizenegyedik Parancsolatot.

- Krisztus idejében úgy hívták a kommunistákat.

- Nem tudtam.

- Az apám sem tudta, hogy azok Krisztushívő zsidók, csak annyit látott, hogy derék, vallásos emberek és a kolóniájuk valóságos paradicsom. Én is boldog voltam. Kilencéves létemre én voltam a német prófétának, a kolónia fejének legtehetségesebb tanítványa.

- Nem csodálom - gondolta Péter és bámulattal nézett föl a lányra, aki két fejjel magasabb volt, mint ő.

- A próféta mindenhez értett, amire az embernek szüksége volt; földet művelni, kenderet sodor-
ni, fonalat készíteni, szövetet szőni, fűzni, faragni, villamosberendezést csinálni, gépeket,
kocsiszerszámot javítani. Valóságos ezermester volt. Péter, idehallgatsz?

- Ó!

- És esténként szép beszédeket tartott. Hirdette, hogy az ember mindent maga készítsen, amire
szüksége van. Mert - azt mondta - a világban az áruk előállításához sok rossz gondolat és
profitéhség fűződik. És én olyankor szegény apámra gondoltam, aki a profitért egész életét
feláldozza. Ó, milyen haszontalan és hiú erőlködés! Pedig csak egy, ami szükséges.

- Mi? - kérdezte ijedten Péterke, de rettenetesen megbánta, mert az m betűt csak a legnagyobb
dadogással tudta ajkán kipréselni.

- A szociális boldogság - mondta a szép, ferdeszemű, szélescsipejű lány elragadtatással. - És
ezt hiába keresem Magyarországon.

- Te gazdag vagy...

- Undorodom a gazdagságtól.

Péterke Barnabásra gondolt. Szegény Barnabás bácsi naponta tizenkét órát dolgozik, hogy el
tudja tartani Susannet és Nikolettát.

- Egész szívem az elnyomott munkásságé. Ők az én családom, az apámat, az anyámat, a
testvéreimet közülök választom, az övék vagyok és irtózom attól a gondolattól, hogy apám
egyszer majd férjhez akar erőszakolni valami monoklis, nyálas, pénzéhes vezérigazgatóhoz
vagy bőrkabátos zsidó földesúrfihoz. A szerelmemet is csak szenvedőnek, megalázottnak és
megsebzett szívű proletártestvéremnek adom, ha arra egyáltalán valaha kedvet érek.

Péterke elszomorodott. Ő azt hitte, hogy a húszéves lányok mindent a szerelmen keresztül
néznek; vagy legalább is Magda.

- Undorodom a szerelemtől... - toppantott Magda, - de nem mondom, hogy nincsenek testi
vágyaim.

Péterkének felcsillant a szeme. Talán mégis... De Magda tovább mesélt.

- Három évig voltam ott a Krisztushívő zsidók kolóniáján, apám végre megtudott valamit a
német próféta tanításairól és erőszakkal hazavitt Mindszentre. Fogcsikorgatva engedelmess-
kedtem, két évig otthon loptam a napot, de amikor láttam, hogy a környékbeli dzsentrí milyen
ostoba, duhaj, antiszociális és brutális életet él, s láttam, hogy az apám hogy fosztja ki a
környék lakosságát, hogy gyűjti a pénzt, hogy uzsoráskodik a klienseivel, meggyűlöltem a
dzsentrít és az apámat.

- Szent Isten! - szisszent fel Péterke és a maga apjára gondolt, aki most élőhalott gyanánt
sínylődik a múzeumuccai betegszobában.

- Szomorú, sötét igazság, de bevallom, így van. És ennek le is vontam a konzekvenciáját.
Függetlenítettem magamat apámtól, a családi háztól, rokonaimtól, vallásomtól, őseimtől...
Áron nemzetségéből származunk, képzeld, Péterke, az apám borzasztóan büszke erre a
tisztelességre.

Péterke Gyula bácsira gondolt, a fekete aktatáskára és az úriemberekre és gúnyosan mosoly-
gott.

- Tizenötéves koromban már olvastam és megértettem a Kapitált... amit kevés elvtársam
mondhat el magáról és 1914-ben megszöktem hazulról.

- Én nem merek megszökni - gondolta Péterke - valószínűleg gyáva kutya vagyok.

- Biebersteinbe szöktem és ott beiratkoztam dr. Sietz intézetébe, a Deutsches Landerziehungs-Heimbe. Természettudományokat és matematikát tanultam ott. Amikor a háború kitört, apám megint hazavitt Mindszentre. Ott láttam, hogy mit szenved a falu a háború miatt. A paraszt odaadta vérét az ezredparancsnoknak, lovát és szekérét a trénnek, búzáját és burgonyáját, ökrét és disznáját az intendaturának, feleségét az orosz foglyoknak, éjjelét és nappalát, erejét és verejtékét a földesurának, apám pedig ezalatt kicsalta tőlük utolsó arányaikat. No, hát én beálltam önkéntes ápolónőnek, mert a kórházat is meg akartam gyűlölni, amelyben a parasztnak ezek után végre szétfűrészelték a koponyáját...

Péterke Ákosra, a géplábú Péterffyre, a szép Máriára, majd a katonaorvosokra és a sebesült tisztekre gondolt és féltékeny lett.

- Hány éves voltál akkor?

- Tizenhat. De erős és bátor voltam.

Vajjon mire érti ezt ez a szélesvállú, tagbaszakadt lány? Erős és bátor. A Pantheon-kávéházban azt mondják, hogy még szűz. Ezt azokra a lányokra szokták mondani, akikről alaposan feltehető az ellenkezője. Péter furcsa, fájdalmas izgatottságot érzett.

- Egy év múlva otthagytam a kórházat, újra elszöktem hazulról.

- Nem szűz - gondolta Péter - azért szökött el.

- Ausztriában letettem az érettségit...

Péterke felszisszent. Tizenhét éves volt, s már letette az érettségit... Évike is akkor tette le az érettségit.

- Aztán kimentem Zürichbe. A műegyetem építészeti osztályára iratkoztam be, a második félévben átléptem a matematikai-fizikai fakultásra, sok érdekes emberrel ismerkedtem meg, a háború száműzöttjeivel, orosz emigránsokkal, a világ minden részéből összesereglett szocialistákkal...

- Nem szűz - ijesztgette magát Péterke. Tizenhétéves volt és mindenféle emberrel összeismerkedett... - Mikor jöttél haza? - kérdezte hangosan.

- Tavaly szeptemberben.

- Hány éves vagy most?

- Húsz.

- Nem szűz, nem szűz - zakatolta Péterke szíve és meredt szemmel bámulta Magda erős csípőjét és asszonyos mellét.

- Most itt vagyok, gyorsírástanárnő a fővárosnál, mert magam akarom megkeresni a kenyeremet.

- Nem szűz, nem szűz, maga akarja megkeresni a kenyerét, az apja biztosan kitagadta - kínlódott Péterke és hangosan hozzátette: - És éjjel is fogadsz vendéget?

Magda megbotránkozva mérte végig a gyámoltalan fiút.

- Hát te írtad a Tizenegyedik Parancsolatot?

Péter elpirult. A Tizenegyedik Parancsolat című versben csakugyan ő írta meg az új, szabad, emberfeletti ember hitvallását.

- Jó, hát felmegyek.

De aztán eszébe jutott az ikernővére. Istenem, ha Éva most ugyanezt cselekedné! Ellankadt. Olyan izgalom ragadta el, hogy nem bírt magával. Évike! Évike! Magda egészen a vállához símult és csípőjét minden lépésnél az övéhez súrolta.

- Te és én, most úgy festünk így együtt, mint József és Putifárné. Mondd, ismered te a bibliát?

- Nem - vallotta meg őszintén Péter.

- Én nagyon. Így mondja a biblia: Putifár mindenét, amije van, József kezére bízta és Józsefnek semmire sem vala gondja mellette, hanemha az ételre, amelyet megeszik vala.

- Mit akarsz ezzel mondani?

- Azt, hogy az én vagyonom kettőnknek is elegendő volna.

Péter megrettent.

- Nem akarok megházasodni.

A leány felkacagott.

- Oh, édes kis csacsim. Hát mit gondolsz, én, én, az új asszony, a szabad és fölényes ember, be tudnám hajtani a fejem a házasság rozsdás igájába? Én? Én? - nevetett Magda és összevissza csókolta ott az uccán Péter vérvörösben lángoló arcát.

- Hát akkor? - hebegte a fiú.

Magda tovább idézte a bibliát.

- Hát József széptermetű és széparcú vala. És lőn, hogy Putifár felesége Józsefre veti szemét és mondá: szeress engem.

Péter megborzongott. A leány nagyon szép volt, a vágy szélrohama elkapta az ő lelkét is és majdnem elájult az izgalomtól. A leány pedig édes nevetéssel folytatta.

- Mondd, Péterkém, te is a kezemben hagynád köntösödet?

Péter már a kapu előtt állt.

- No, csengethetek? - kérdezte a leány.

Ebben a pillanatban Péter észrevette, hogy feléjük fiatal hölgy és délceg, elegáns úr közeledik. Riadt tekintetet vetett a feltűnő pár felé. Mintha azok is meghökkentek volna. Péter megragadta Magda kezét, amely már a csengő felé nyúlt és szemét összehúzva, a közeledő pár felé figyelt. Egyszerre csak úgy érezte, mintha valami irtózatosan nehéz tárgy zuhant volna a tarkójára. Igen. Ő az. Már a járásáról is gyanította. A fekete kabátja és a piros kalapja van rajta. Magasszárú, antilopbetétes lakkcipő, ilyen kicsi lába csak neki van... ilyen vékony bokájuk nincs a pesti nőknek... és csakugyan, igen... Évike az.

- Nem megyek magához - súgta Magda fülébe. - Dolgom van. Sietek. Jó éjszakát... Majd holnap elmondom.

Eliramodott a Kossuth Lajos ucca felé s bedugta a fülét, hogy ne hallja Magda kacagását. Elbujt egy kiugró pillér mögött és leskelődött. Éva egy idegen férfival! Éva is, Magda is? Hát nem szörnyű tragédia ez? Évike és Magda!

Aztán hirtelen határozott. Egész mellével, szélesen, gögösen, mint egy fenyegető kerub, odaállt az ucca sarkára és elállotta a közeledők útját. Úgy érezte, hogy lángpallost tart a kezében és Évike kővé válik rémületében, ha az ő Medúza-arcát megpillantja. Nem is bánta volna, ha ez megtörténik. Legalább Éva sohasem jut oda, ahova Magda és a száz és ezer Magda el fog jutni egész bizonyosan.

De Éva nem vált sóbálvánnyá. Minden meglepődés nélkül köszöntötte Pétert és még ő volt az, aki leckéztetett.

- Hol jársz ilyenkor, Péter?

Péter felkapta a fejét.

- Ezt én kérdezhethném tőled.

Éva nevetett.

- Estélyen voltam. Nini, maguk még nem ismerik egymást? Péter, testvérem, Pokorny Elemér egyetemi magántanár, a Molnár-klinika első adjunktusa.

- Szervusz.

- Jó estét - köszönt fanyarul Péter és futólag végigmérte a tanársegédet. Szép volt ez az ember és komoly, becsületes, imponáló nyugalommal lépkedett Éva mellett.

- Péter, gyere haza - kérlelte Éva.

- Nem. Még nem vagyok álmos. Meg dolgom is van még.

Éva szomorúan csóválta a fejét:

- Anyuka aggódik érted.

- És érted? - kérdezte a fiú és érezte, hogy most mindjárt dadogni kezd és ez módfelett felbőszítette.

- Rólam tudja, hogy jó helyen voltam és jó kezekben vagyok. De te titokzatosan élsz és...

Péter rettenetesen dadogni kezdett.

- Ezt talán hagyjuk most... Jó éjszakát.

Félszegül, tele keserőséggel otthagyta Évát a tanársegéd társaságában, éjfél után egy órakor Pesten, a Kossuth Lajos ucca éjjeli csöcseléke között.

II.

Péter alig tudta összeszedni a gondolatait. Mi ez? Évike is Magda sorsára jutott? Nem lehet. Az ő édes, okos, gyengéd, finom nővérkéje úgy él, mint ahogy a többi főiskolát járó komoly úrileány; egész nap tanul, ápolja a beteg édesapját, kicsit zongorázik, hímez, varr, újra előveszi a könyveit, színházba megy vagy esetleg társaságba, úri családokhoz, egyedül, éjjél s akkor valaki hazakíséri. Egyedül. Nos és ha egyedül? Hát a tizenkilencéves leány, ha egyedül van, okvetlen martaléka lesz az alkalomnak? Mi? Hát a fiúk egyedül járhatnak, a lányok, akik két tanévvel megelőzték, akik jelesen tették el az érettségit, akik kitűnően kollokváltak az anatómiából, azok nem tehetik ki a lábukat egyedül a házból? De igen. De igen. Csakhogy... ő is most kísért haza egy független és kenyérkereső leányt, akit Magdának hívnak és aki Putifárnéről idézett neki a bibliából.

- Eh, mi közöm hozzá - legyintett elkeseredetten - jobb volna, ha kitalálnám, mit kell cselekednem: Sto gyelaty, sto gyelaty? - ismételte magában az orosz szavakat, amelyeket Magdától tanult. - Mit kell tennem, hogy boldoguljak? - erőltette égő, kábult, elkínzott agyát és megindult a Rákóczi út felé.

Belenyúlt a zsebébe. Néhány pénzdarabot talált verskéziratok, levelek, kivágott ujságcikkek, névjegyek között. Ahá, még meg lehet inni egy feketét a Pantheonban! Ha ugyan elég a pénz. Megolvasta. Futja. De kapupénzre már nem marad, ha bemegy a kávéházba.

Dühre gerjedt. Örjítő ez a pénztelenség. Barnabást már két nap óta nem látta, ügylátszik, az öreg valami nagyobb munkán dolgozik és ki sem mozdul a házból. Ő pedig nem keresi fel. Gyűlöli azt a francia asszonyt, akit Barnabás Lyonból magával hozott. Az a pirosszájú, félig mindig meztelen, kacér és sovány kis némbor folyton pénzért gyötri szegény Barnabást. És Barnabás dolgozik, mint az igavonó barom. És még ő is, szegény, gyalázat, még ő is Barnabás nyakán élősködik; jóformán abból él, amit az öregtől pumpol. Pfuj. Undorító. Egyáltalán undorító ez az egész élet.

A körút sarkán egy élelmiszerbolt előtt már kezdtek sorbaállni az emberek. A villamosóra félkettőt mutatott. Az üzletet csak reggel nyitják.

- Holnap cukorosztás lesz - mondta egy éjjeli alak a szomszédjának.

- Bolondok vagyunk, hogy nem törjük fel a boltot.

- De ott áll a rendőr.

- Leszúrni a kutyát - röhögött egy sebhelyes katona. - Moszkvában már végeztek volna vele.

A bolt előtt is türelmetlenek voltak a sorakozók. Polgárok és katonák, nők és férfiak hangos szóval szidták a kormányt. Cseléd lányok fiatal suhancokkal enyelegtek. Katonák meneteltek az uccán, valami készültség ment valahová, ahol lázonganak. Éjjeli rikkancsok száguldoztak ujságjaikkal és Péter a fal mellé húzódott, mert szédült a zajtól, a sürgés-forgás kavargó és mégis egy helyben gyűrűző örvényében.

Ahogy kiért a körútra, egy nagy lap szerkesztősége előtt munkásokból, ifjú diákokból, szabadságos és rokkant katonákból, lézengő semmittevőkből és uccai lányokból álló hatalmas tömeg sodrába került. A szerkesztőség ablakából reflektorok vetítették lángoló betűiket az átellenes ház falára: Belgrád felé közeledik az ellenség... A kormány lemondása... Nagy bessz a tőzsdén... A külügyminiszter megbukott... Lázadó ezred... Áttörték a Hindenburg-vonalat...

Rendőrök jöttek és távozásra szólították fel a tömeget.

- Menjen a harctérre! - ordított a lovasfelügyelőre egy falábú rokkant.

- Le a kormánnyal! Éljen a béke!

- Éljen az általános választói jog!

- Adják ki a lisztadagokat!

A rendőrök eszmecserébe bocsátkoztak a tüntetőkkel és a felügyelő kínosan harapdálta az ajkát. Egyik legényét beküldte a sarki kávéházba, hogy telefonon utasítást kérjen a főkapitánytól.

A tömeg nem mozdult. Egy ujságíró gúnyosan vigyorgott a szerkesztőség ablakában. Egyszerre éles sivítás hasította keresztül a ritka, füledt, rosszszagú esti levegőt. Mentők szállítottak egy öngyilkost. A tömeg mogorván, kíváncsian, de részvét nélkül nyitott neki utat. Mindenki várt valamit, de semmi sem történt. Mintha elgondolkoztak volna az emberek. A leányok a katonákat csábították, néhányan betértek az étkezőbe. A tömeg elkezdett unatkozni. Mindenki a szomszédját nézte: mit kell ilyenkor csinálni? Négy évig moccanni sem volt szabad, elfelejtették azt a mozdulatot, amellyel fel lehet ébreszteni az ucca dühét. Még nem volt vezérük. Lassanként maguktól elténferegtek. Tíz perc múlva elnyelte őket a mellékuccák sötétje. Nem maradt ott más, mint a sortálló asszonyok, akik már most elhelyezkedtek, hogy kora reggel elsők legyenek a tejbolt nyitásánál.

Péter ujságot vett az egyik rikkancstól és a villanyóra alatt elolvasta a szenzációs címeket. Az Országház téren népgyűlés volt. Csata a Lánchídnál. Csendőrök és rendőrök sortűzzel kergették szét a tüntetést - két halott és hetven sebesült.

Péter összerezzent. Mindebből nem látott semmit, nem vett részt semmiben, egész nap aludt, este tizenegy óráig Magda fejtegetéseit hallgatta a bolsevizmusról és a szabadszerелеmről, azóta pedig azon töri a fejét, hogy - sto gyelaty - mit kellene cselekednie? És ime, a többiek már cselekszenek is.

Aztán a háborús rovatot futotta át. A központi hatalmak békét kérnek. Az olasz fronton több ezred megadta magát, a Brenta és a Piave között eszeveszett pánik. Ludendorff lemondott, a németek hátrálnak, az osztrák és magyar hadiflottát átadták a délszláv Nemzeti Tanácsnak.

Péter először Istvánra gondolt. Önkéntelen a halottakért való imádságra rezdült vértelen, keskeny gyerekejka: a megholt hívek lelkei Isten irgalmából békeességben nyugodjanak és az örök világosság fényeskedjék nekik. Aztán elszégyelte magát. Most nem sírni és imádkozni kell, hanem cselekedni.

Az uccán nőttön-nőtt a tömeg. A lánchídi csatáról beszéltek, akasztófáról és forradalomról.

Valaki azt kiáltotta, hogy a magyar ezredeket a határookra kellene vetni, hogy megvédelmezzék a haza földjét... Lehurrogták.

- Elég volt a vérontásból!

- Nincs olyan bamba nép, mint a magyar - ordított valaki egy süket ember fülébe - azt sem tudja, miért, csak megy a vágóhídra.

A süket tiltakozott.

- Kitartás a végső győzelemig!

A másik felpattant.

- Maga meg hallgasson, vén hülye. Vagy maga azt szeretné, hogy örökké tartson? Mi? Kórházi élelmező maga, vagy vezérigazgató? Vigyázzon, ha nem akar ott lógni azon a lámpavason.

A süket ember ijedten elosont. A sortállók káromkodtak.

- Az ember megdöglik éhen.

- Majd jön a kommunizmus.

- Bár itt volna már. A Lánchídnál halomra gyilkolják a szegény magyar népet.

- Kik?

- A bosnyák bakák.

Káromkodtak. Aztán arról beszéltek, hogy minden bajnak a király az oka, akit Debrecenben még most is Gotterhalteval fogadnak, meg a mágánások, akik évszázadok óta Bécs lakájai.

- No, de Károlyi az más, - kiáltott fel egy inasgyerek.

- Majd meglátjuk. Ha elcsapja a királyt, akkor a mi emberünk.

- És ha kenyeret ad a szegénységnek.

Péter elkeveredett a részegek, sortállók, rokkant katonák, uccalányok, rikkancsok és éhes ögyelgők között, akik egy fényes, hatalmas, függönyös autót narancssal és sült krumplival megdobáltak. A tömeg vakmerő és kétségbeesett volt; senki sem félt a rendőrtől és a

Mannlicherektől, csak az éhségtől és a közelgő téltől. Az uccákon tombolt a nyomor s a züllött korhelykedés. A fiakerkocsik belsejében részeg szerelmespárok ittak s rikoltoztak.

Péter körülnézett, a Pantheon-kávéház ablakai sötéten ásítottak bele az éjszakába.

Hova menjen? Haza? Nem. A Péterffy-penzióba többé nem teszi a lábát. Ott idegen emberek laknak, neki idegenek, mert ő fél tőlük, és ők megvetik őt. Pedig hogy szeretné, ha szabad volna szeretnie őket! Mert a szíve reszket valamennyiükért és mindegyiket úgy félti a háborútól! Édesapja élőhalott, anyja mártír, bátyja most valahol a Piavenál küzd, ha ugyan már ott nem fekszik valahol egy szakadék mélyén, égrefordult szemmel, feloszlóban a fiatal, szép teste. Évike éjjel egyedül jár... úgylátszik Mária, a szép Mária sorsa is ez. És a többiek? Irtózatoss ez! Valóságos lassú rothadás, amelynek züllés és döghalál lesz a vége, hacsak meg nem váltja a világot valami csoda, amely az áldozati bárányokat kiragadja a háborús fenevad karmaiból és visszatereli véres aklaikba. Vagy a régi világ már nem jöhet vissza? Jó. Hát legyen egyenlőség a nyomorban, a szenvedésben és a verejtékben. Mindegy, mi történik, de ez így nem mehet tovább, valaminek történnie kell, az égnek kell lerogyni a földre, vagy az emberiséget kell felemelni erről a véres, sáros, bűnös, terméketlen és dögleletes földről az égig... írjuk köztáblára a Tizenegyedik Parancsolatot... meg kell rázni a világ négy sarkát, mert magától nem tud feltápáskodni... véget kell vetni a háborúnak, mert magától nem tud véget érni, igen, jöjjön a forradalom, jöjjön Lenin, vagy egy tábornok, vagy egy káplár, aki hazaparancsolja a katonákat és ekéhez állítja a parasztot, géphez a munkást, gyerekhez az anyát, felesége mellé a férjet... vagy düljön össze az egész világ, dögöljünk meg valamennyien.

Éhséget érzett. Egy darab sült krumplinál egyebet nem tudott volna venni a pénzéből. De ha pénze volna, akkor sem kapna ebben a lerongyolódott, nyomorult éjszakában semmit. Dühösen odébb állt. Holnap felkeresi Barnabást és kölcsönt kér tőle. Céltalanul ténfergett az uccán.

Újra tépelődni kezdett. Megállapította, hogy az ő világa és a körülötte nyüzsgő, gomolygó, éhező, szenvedő, mulató, szerető és veszekedő világ között tragikus ellentétek vannak. És észrevette, hogy minden embernek megvan a maga külön világa és nincs hatalom, amely őket egymással ki tudná egyeztetni. A gazdagság ellensége a szegénységnek, a szerelem a hűségnek, a gyermek az anyának, a tudás a hitnek, a boldogság a nyugalomnak és minden életöröm csak egy bizonyos mennyiségű fájdalom kiváltása árán szerezhető meg.

Miért van ez így? - kérdezte elképedve.

Érezte, hogy agya tele van okos, elfogulatlan és tiszta meggyőződéssel, lelke meleg, bölcs, megértő és megbocsátó szeretettel s hevesen dobogó szíve csodálatos forró szerelemmel sóvárog a kielégülésre.

- Nincs benned semmi rossz - súgta neki a lelkiismerete, - nincs irigység, bosszúvágy, kapzsiság, elfogultság, gőg és türelmetlenség. Te írtad a Tizenegyedik Parancsolatot. Minden embert megérintsz és szeretsz; szeretnéd az egész világot boldoggá tenni és hej, csak terhe vagy magadnak, a családnak, az emberiségnek és meg sem tudsz moccanni, mert felesleges ember vagy és éppen úgy képtelen vagy jóra, mint bűnre.

Körülnézett, keresett valakit, akinek hasznára lehet. Meglátott egy féllábú katonát, odament hozzá és odaadta az egyik cigarettáját, a katona szomszédja is kért, annak is adott, a harmadiknak már nem futotta s az gonosz, gyanakvó és gúnyos arcot fintorított feléje. Szóbaállott a munkásokkal és biztatta őket, hogy dolgozzanak s legyenek józanok és erkölcsösek. A munkások kinevették, mert eszelősnek nézték. Éjjeli dorbézolásból hazatérő nőkhöz csatlakozott s a szerelem szépségéről mondott nekik frázisokat. Azok pénzt kértek tőle. Akkor elszégyelte magát. Így nem lehet boldoggá tenni az emberiséget. A próféták ideje lejárt. Hiába kereste, hol kezdhetné el a beavatkozást a maga és mások életébe. Hiszen oly befejezett, kész és

megrögzötten szilárd az élet! Az emberek minden talpalatnyi helyet elfoglaltak. Minden ideának vannak erős, lelkes, hatalmas szavú apostolai, minden erénynek és minden bűnnek megvannak a papjai, minden értéknek van gazdája, minden templomnak istene, minden asszonynak szeretője, minden szeretőnek vetélytársa s mindenki jobban ért az élethez mint ő, szegény Péter, igaz és felesleges mártírja a saját tehetetlen fantáziájának.

- Igaz - töprengett, - hogy minden rosszul van úgy, ahogy van. De az emberek csökönyösen ragaszkodnak ahhoz, hogy így legyen. Bizonyos, hogy minden tíz gondtalan és élvező emberre százezer nyomorgó, megalázott és szenvedő szerencsétlen pária jut. Ezen a világon semmi sem segít, mint egy nagy felfordulás. Katasztrófa, amely megrázza, összekeveri, fajsúly szerint újra kiválogatja és a maga helyére szórja az embereket, mint a rosta a gabona-szemeket. A világfelfordulás segít csak! - sóhajtott Péter kétségbeesve és ezalatt a saját külön világára gondolt, amely már-már összeomlott.

Felnézett a körút sarkán levő szálloda ablaksoraira. Kivilágított ablakok! Barnabás bácsi, Bolygó Hollandi, hajólámpások - vagy forradalmárok? Azok, úgylátszik, tudják, hogy mit kell cselekedniük. Ő nem. Ő maga csak ténfereg és nyafog, mert piszkos, éhes, bágyadt és ájuldozik az éhségtől. Megtapogatta a zsebét, nem volt benne semmi. Az éjjel kilopták belőle verseit, könyveit és hitvány kis garasait is.

Borzasztóan megfájult a szíve. Hát jól elbántak vele az ő testvérei, a megalázottak és sebzett-lelkűek, a háború mártírjai, a szenvedők, akik előtt Baszkolnyikov-Péterffy Péterke térdreborult és akiket szíve vérével is meg akart váltani! Hát a kapu alatt is csak úgy megy, mint a csatatéren, a bankok tanácsstermeiben, a pénz, a gép, a spekuláció, a politikai érvényesülés, a szerelmi vetélkedés, a létért, az asszonyért való küzdelem porondján: a ténfergő beteg, gyenge embert meglopják és kifosztják az erősek és fűrgék?

Hát érdemes élni?

Péter elvánszorgott a Pantheon-kávéház felé. Hátha ott találja Barnabást, aki megreggelizteti.

Ott volt. Péter leroskadott melléje egy székre. Barnabás végignézett rajta.

- Úgy látom, kutyául megviselt az élet.

- Végem van - nyögte Péter keservesen. - Utálok magamat.

Barnabás kávért rendelt neki. Ronda barna lé volt ez, fekete kenyérrel és szacharínnal, de Péter mohón nyelte. Kettőt egymásután. Megivott rá egy félliter vizet. Aztán sírva fakadt.

- Mondja meg, kedves Barna bácsi, mit kell cselekednem?

- Eredj haza! Békülj ki az édesanyáddal. Meghasad érted a szegény asszony szíve.

- Hazamegyek, Barnabás bácsi, de mondja meg, mit csináljak otthon? Készüljek az érettségire?

- Ostobaság, iratkozzál be a technológiára.

- Igen - remegte a fiú engedelmesen és megalázkodva. - Beiratkozom.

- Technikát tanulj. A technikai tudományoké a jövő. Én is felhagyok minden irodalmi dőreséggel. Úgy látom, hamarosan vége lesz a háborúnak. Azt hiszem, elpusztult vagy tízmillió ember. De legfőbb ideje volt, hogy tízmillió felesleges embertől megszabaduljunk.

- Fe-fe-felesleges ember? - ijedezett Péterke és arra gondolt, hogy eddig azt hitte, csak egyetlen felesleges ember van a világon.

- Túltermelés volt mindenben. Emberekben, állatokban, iparcikkekben, irodalomban, kereskedelemben. És - jegyezd meg magadnak, - legnagyobb volt a túltermelés a felesleges dolgok-

ban. Nagyon kellett már ez a háború, és jó volt, hogy volt: elpusztította a felesleget. Az emberiség már nem tudott lélegzetet venni, úgy nyomta a tüdejét a sok felesleges eszme, felesleges babona, felesleges ringy-rongy, felesleges felesleg, amihez nem volt szíve hozzányúlni, megsemmisíteni, kiirtani. Szükség volt, hogy lesöpörjék Európa asztaláról azt a sok felesleges lim-lomot. Szükség volt, hogy aztán neki lehessen esni a munkának, amely új világot teremt a régi rothadt pocsolya helyén. Johann, kérek tíz darab Memphist.

- Hogy tetszik ezt érteni?...

- Figyelj ide. Az emberek egy része ma a föld alatt görnyed, hogy szénét bányásszon. Másik része a petróleumkutak mellett verejtékezik. Nyersolaj, ólombánya, sóbánya, szénbánya, vasbánya, rézbánya - ez mind rosszabb a háborúnál. És felesleges. Az emberi butaság eddig csak a szénét, petróleumot és - na, legfeljebb a víz erejét tudta kihasználni, hogy energiaforrást merítsen belülről. De kicsit szédülök, nem gondolod, hogy ez nikotinmérgezés?

- Jaj...

- Hát mindenki tudja, hogy ez ostobaság. De azért csak így csinálták tovább, mert, nem akarták rombadönteni a nyersolaj, szénbánya és víziergia körül kialakult kapitalista vállalatokat. Féltették a nagytőkéseket és a munkásokat. Féltették a takácsokat, hogy a szövőgép megöli őket. Most sutba dobják ezt a szentimentalizmust. A háborúban elesett és hősi halált halt a szentimentalizmus. Ezért kellett a háború.

- Komolyan tetszik mondani? - dadogta Péter.

- A legkomolyabban. És kész tervem is van, hogy a felesleges fáradságtól megváltsam az emberiséget. Figyelj ide. Az energia - akár víz, akár szén szolgáltatja - végeredményben a naptól származik. Hiszen a szén nem más, mint a nap felraktározott ősi erőtartáléka, a vizierő pedig onnan származik, hogy a nap felszívja az óceánok vizét és lerakja a hegycsúcsokon. Én pedig ki fogom mutatni, hogy ezeket az energiákat közvetlenül a naptól és időjárásból és a föld mélyében található hőből is ki lehet és csak ezekből érdemes kitermelni. Johann, egy feketét!

Péterke ámulva hallgatta. Hát olyan ember is van, aki most a naptól közvetlenül kitermelhető energián törli a fejét?

Barnabás felállt, de meg kellett kapaszkodnia a márványsztalba, olyan erős szédülési roham fogta el.

Péter ijedten kapott a nagy, fekete, dörgőhangú óriás után, aki megtántorodott. Barnabás legyintett. Semmi. Nikotin. Fontos az, hogy tízmillió felesleges embertől, ipari kísértetektől és egy csomó babonás szentimentalizmustól megszabadultunk.

- Gyere haza az édesanyádhoz! - szólt hirtelen résztvevő, atyai hangon.

Péter dadogott és kétségbeesetten rángatta vállát.

- Nem tehetem, nem tudom, végem van, én nem vagyok már az ő fiúk, én nem vagyok senki... nekem kell valamit tennem, amivel vagy levezeklek mindent, vagy megváltom vele a világot.

Barnabás komolyan végignézett a fiún.

- Azt hiszem, lázad van. Gyere hozzám. Aludd ki magad.

Hazavitte Pétert. A pirosszájú francia asszony lefektette és forró teát, meg aszpirint adott neki, Barnabás pedig visszament a Pantheonba.

Péter elaludt, de azt álmodta, hogy a francia asszony Putifárné s vele, Józseffel bünt akar elkövetni. Felriadt és látta, hogy a pirosszájú, selyempongyolás, nyitottmellű asszony az ágya

szélén ül. Kiugrott, magára kapta ruháit és kisurrant a szobából. Hallotta, hogy az asszony sikoltozva kiabált utána, de ő futott s hármásával véve a lépcsőfokokat, kirohant a kapun és nekivetette magát újra az uccának.

III.

Roppant embertömeg közé került, amely a köztársaságot és a nemzet függetlenségét, a proletariátust és a békét éljenezte. Péter szívét az utolsó szó elragadta. Béke, béke! Tehát vége van a vérontásnak és újra kezdődik az élet! Belesodródott a tömegáradatba és ment a tüntetőkkel. A rendőrség elé sodorta a nép. Ott maguk a rendőrök tüntettek. Aztán vissza a Morgan-szálloda elé. Az emberek megállították a katonákat és letépték a sapkarózsájukat.

Megalakult a katonatanács! - ezzel a bűvös szóval lefegyverezték a katonákat.

Dél felé Péter újra gyötrelmes éhséget érzett. A szálloda előtt egyszerre csak valaki megfogta a karját. Magda volt.

- Jöjj be velem a Pantheonba.

- Nem, oda nem megyek - felelt riadtan a fiú, mert félt Barnabástól.

- Akkor gyérünk ide - mutatott Magda egy kis kocsmá felé a Semmelweis utcában.

Ott valami kotyvalékot evett. Sokat. Félóraig evett. Aztán bort hozatott a lány. Ittak. Magda fizette ki az ebéd árát.

Péterke arra gondolt, hogy lám, az is lehetséges, hogy az embert így megebédeltetik. Minden lehetséges. Most már minden mindegy. Putifárné Józsefet jóllakatja és lerészegíti. Most már ellenkezés nélkül kísérte haza.

Este hat órakor ébredt. Ruhástul feküdt a díványon. Magdát kereste, de ez nem volt a szobában. Egyszerre csak halkán kinyílt az ajtó.

- Jó estét, Péterke!

- Hát maga hol volt?

- Aludtam. Csak nem gondolja, hogy...

Péter elpirult.

- Bocsásson meg...

Magda nevetett.

Péter és Magda együtt mentek le az uccára, ahonnan puskaropogás és ordítózás, kocsi- és autódübörgés zaja hallatszott. Az ucca fenekestül felfordult; az emberek lóttak-futottak és összefüggéstelen szavakat ordítottak. Néhány perc múlva észrevette, hogy Magda mellől elsodorta az emberáradat. Nem bánta. Utáлом ezt a némbert, - gondolta magában.

- Szabadság, szabadság!... - ujjongott az ucca, a száguldó kocsik tetején pántlikás, virágos férfiak és nők tomboltak, a házak ablakaiból zászlókkal integettek, gyermekek sikoltoztak örült örömmel és félelemmel, a gyalogjárókon fel s alá hullámozott a nép, mindenki a kalapját lengette, énekelt, hurrázott, káromkodott és éljenezett... Péter megállt az uccasarkon és megállapította, hogy itt a világfelfordulás, amely meghozza az embereknek a boldogságot.

- Végre! - toppantott keményen és sokáig nézte a tarka-barka, körbenforgó, fáradhatatlanul boldog tömeget.

- Mit tegyek, hogy én is siettessem a boldogság beteljesedését? - kérdezte magától lelkes elszántsággal. - Énekeljek, lövöldözzek, felugorjam az autók tetejére?

De az ucca máris harsogott a daltól, puskája nem volt Péternek és az autók roskadásig zsúfoltak voltak. Mégis fel akart egyre kapaszkodni: lelökték. Versenyt akart szaladni a kocsikkal, elbukott és kinevették. Énekelni akart, de egyetlen hang nem jött ki a torkán. Nem tudta szegény felesleges ember, hogy mit kell ilyenkor énekelni.

Ezen nagyon elszomorodott. Állt, állt az uccasarkon és bámulta a kifogyhatatlanul ömlő újabb és újabb tömegeket. Pedig már késő este volt. Puskák ropogtak, nagy fénycsíkok siklottak végig a házakon.

Most, most kellene valami nagyot cselekedni - lobbant fel Péter, - most kellene megmutatni, hogy nem vagyok felesleges ember s bennem éppen olyan roppant nagy mozgalmas és ujjongó, vonagló örvény van, mint ez itt, az uccán. Istenem, mit tegyek? - jajdult fel benne a lélek és agyán rémítő kísértések, indulatok és vágyak rohantak át.

- Most, most ki kellene ugranom az ucca közepére, elszavalni nekik a Tizenegyedik Parancsolatot.

Péter szája hangtalanul mozgott, a lábai mereven lógtak a törzséről és soha életében ily bágyadnak és gyávának nem érezte magát. Most újra Magda után vágyott. Hol lehet Magda?

Egyszerre észrevett egy rövidszoknyás leányt, aki egyedül szaladt át az uccán... Magda! Magda!... a kisleány beleszaladt egy katonai karjaiba és eltűnt vele a tömegben.

Visszafordult, jobbra-balra tekintgetett, minden asszonyt Magdának nézett, az életét adta volna egy csókért, egy tapintásért, egy kézfogásért, csak egy mosolygásért... egyetlenegy kacér szempillantásért... de senki nem nézett rá és egészen elfeledkezett arról, észre sem vette, hogy Magda úgy követi, mint egy árnyék, csak azt látta, hogy mindenki nevet, siet, mindenki fogja valakinek a kezét, mindenkinek van már szeretője.

- Menjünk hát az ucca közepére - hörgött esztelen bánattal Péter - ha egyébre nem vagyok jó, én kezdem el a vérontást, a pusztítást, a gyújtogatást... mert nem vagyok felesleges, felesleges, felesleges ember!

- Hó, hopp! Vigyázz! Jaj! - ordítottak és rikoltottak az emberek Péter körül... de Péter, aki félájultán támolygott az ucca kövezetén, semmit sem hallott a rémület kiáltásaiból.

IV.

Péter a Morgan-szálló halljában ocsudott fel ájulásából.

- Mi történt velem?

Magda állott mellette és a homlokát vizes törülközővel borogatta.

- Majdnem elgázolt a forradalom - suttogott a leány. - Ha én nem vagyok veled, ronggyá taposnak a katonai autók. De te vagy az oka.

- Hogyan? - kérdezte Péter gyerekes érdeklődéssel és közben furcsa, émelyítő és ellenszenves érzése volt, hogy a leány ott a hallban föl-alá nyargalászó forradalmárok, pincérek, katonák, újságírók előtt hangosan tegezi és ölelgeti őt. - Miért mondja, hogy én voltam az oka?

- Mert egyenesen nekiszaladtál az autónak, amelyen tengerészkatona lövöldöztek. Mintha megőrültél volna: egyenest neki. Én utánad vettem magamat és megragadtam a gallérodát.

Igen, - kacagott - mégis csak eljátszottuk József és Putifárné történetét. Te szaladtál, mint a bolond és én belekapaszkodtam a köntösödbe. Szerencséd, hogy nem maradt a kezemben, mert akkor palacsinta lett volna belőled.

Péter bágyadtan mosolygott, a lány pedig hevesen folytatta:

- Félrerántottalak. Arcra estél s a teherautó egy arasznyira száguldott el a fejed mellett. Elájultál. Én segítségért kiabáltam és néhány derék forradalmárral becipeltünk ide. Nekem köszönheted az életedet.

Péter bólintott.

- De ennek konzekvenciái is vannak ám, pajtás - folytatta a leány kacér mosollyal és a vizes törülközővel megtörölte Péter sáros, véres, könnyes arcát.

A fiú kérdőleg emelte szemét a villogószemű, pirosarcú lányra. Magda hangosan és szemérmetlenül adta meg a választ.

- Most az életed az enyém. Az enyém vagy és én birtokba veszem a tulajdonomat.

Magda ott a hallban megcsókolta Pétert.

- Egészségükre - röhögött egy pincér.

Egy hordár a nyelvével csettentett és elordította magát:

- Éljen a szabadság!

- Éljen a forradalom! - kiáltotta vissza Magda és a hordár felé meglepette a vizes törülközőt.

Undorítónak találta ezt a jelenetet és elfordította a fejét. Eszébe jutott Évike, az ő édes, drága, árva, gyönyörű kis nővére. Hát Évike is leány, meg ez a megkötyagosodott, izléstelen, szemérem és tartózkodás nélkül való kis nőtény is az? És ezek az ordítózó, lóto-futó, piszkos, durva, röhögő fickók is emberek, és ő, Péterffy Péter, az Évike ikertestvére, Péterffy András kúriai bíró fia is az, ember, mint ezek itt valamennyien? És Évike is nyilvánosan csókolózik most valakivel, azzal, akivel az éjjel kettesben ment haza, hát itt a világ vége, összeomlott minden, ami eddig szép és szent volt?

Nem bírta tovább.

Keservesen feltámolygott, a kalapját kereste. Nem volt. Mindegy. Nem fontos.

- Elmegyek, itt felesleges vagyok - szólt ridegen, gyűlölettel és undorral teli.

- Hova? - kérdezte a lány.

- Az édesanyámhoz - dadogott ki Péter ajkán az őszinteség, de elpirult bele.

Magda gúnyosan nevetett.

- A mamája köténye alá? Szégyelje magát. Vigyázzon, hogy el ne nadrágolja.

Péter már csak messziről hallotta ezt a rikácsolást. Kivánszorgott a szálloda halljából és bicegve, rongyosan, élesen, hajadonfőn tovább vonszolta magát a Múzeum felé...

Véres fejfel, halálraváltan, gyermek módjára szepegve osont fel a Péterffy-házba. Szerencséjére senkivel sem találkozott a lépcsőházban. Besurrant a lakásuk ajtaján, amely tárva-nyitva volt. Most senki sem vigyázott a házra, pedig a csöcselék ordítózva hömpölygött fel és alá az uccán. Odalopódzott a hálósoba elé s bekandikált a félig nyitott ajtón. Apja az ágyban magasra rakott párnákon pihent, ülve, sápadtan, lelógó ajakkal, lesóványodva, borotvátlanul. Fejét a nyitott ablak felé fordította s erőlködve figyelt az ucca lármájára.

Lajos bácsi magyarázta neki, hogy vége a háborúnak, azért hullámszik és kiabál a tömeg. Azt is megmondta, hogy a frontokon lázadás tört ki, a katonák szétszaladtak, összeomlott minden, a háborút elvesztették. Lajos bácsi nem akart tudomást venni arról, hogy András idegsokkot kapott. Komolyan elmagyarázta neki az egész helyzetet és András mosolyogva és boldogan bólintgatott. Csak úgy nyelte Lajos minden szavát. A szeme felcsillant, ha az uccán eldőrdült egy puska. Beszélni csak nagyon gyengén tudott s a kezét nehezen mozgatta. Az ujjai azonban örült fürgeséggel doboltak a biblia fedelén, amely ott hevert mellette az ágyon. Látszott, hogy szeretne kiugrani párnái közül s eszeveszett izgalommal lelkendezik valami fölött.

- Beszélj, beszélj! - suttogta rettenetes erőlködéssel, diadalmas arccal és égő kíváncsisággal.

Péterke az ajtórésen lefelé tekintett. Nem mert megmozdulni s nem tudott a szobába belépni.

Látta, hogy anyja elfordul és zokog. Évike integet Lajosnak, hogy ne beszéljen. De apja rimánkodik.

- No és? No és? - nyögi boldogan, mindig erősebb és erősebb hangon, mint akibe visszajött a lélek.

Péterke elhatározta, hogy ő ezt nem tűri tovább! Ő odaomlik az ágy elé és... és? Nos, mit tud ő segíteni a szerencsétlenségen? Ó jaj, semmit sem tud segíteni ő, a felesleges ember. Vissza akart fordulni, hogy a szobájába szökjön és jól kisírja magát. De ebben a pillanatban kinyílt az ajtó - a légáramlat vagy valami csoda nyitotta ki? - és ő ott állt a rongyos ruhájával, mocskosan, véresen, kidülledt szemmel és majdnem a szobába bukott.

Nem vette észre senki, csak egyedül az ő szegény, beteg édesapja. Az apa szeme pillantása rögtön rája esett - talán már az ajtószárnyon keresztül is látta - és András teli torokkal, boldogan, magából kikelve, harsányan elkiáltotta magát:

- Péter! Győztünk! Csodát tett az Isten!

Mindenki megborzadt és a beteg felé rohant.

- A bibliát! - ordította András és kezei örülten hadonászva keresték a könyvet. Éva odaugrott és a kezébe tette.

- Nyisd ki! Ötszáztizzenhatodik lap!

Évike szívdobogva kereste az oldalt.

András harsány hangon énekelni kezdett.

- Az Úr az én pásztorem: nem szükölködöm. Fűves legelőkön nyugtat engem és csendes vizekhez terelget. Még ha a halál árnyékának völgyében járok is, nem félek a gonosztól, mert te velem vagy; a te vessződ és botod, azok vigasztalnak engem. Asztalt terítesz nekem az én ellenségeim előtt s az Úr házában lakozom hosszú ideig. Most is felül emelte fejemet ellenségeimen és én az ő sátorában örömlázatokkal áldozom és zengedezek az Úrnak...

Elviselhetetlen fájdalom volt nézni ezt a szegény embert, aki azt hitte, hogy győztünk.

V.

Halottak napján együtt ült az egész Péterffy-család. Este hét óra volt. Az emelvényen Krisztina néni, a ház fejedelemasszonya, fekete selyemben, selyemlegyezővel a tolókocsiban, mint egy fehér-fekete, régi orosz szentkép. Kanapén és karosszékekben az öregek: Gyula pepita nadrágban, sárgán és soványan, mint a múmia; úgy ült ott, mintha megunt volna

keresni az úriembereket, ennél fogva az idők végtelenségéig hajlandó volna most már így ülni mozdulatlanul, csak a hamis fogsora koccant néha össze. Lajos vörösebb volt, mint valaha és hangosan sipolva lélegzett. Sándor monoklin keresztül pislogott a többire és szürke szakállát meg-megsimogatta. Klema imakönyvben lapozgatott, Mária cigarettázott, Ágnes összeroskadva sirdogált egy félhomályos ablakmélyedésben. Évike simogatja az ő beesett, sovány, fehér arcát. De a fiúk nincsenek itt. Nincs itt Kálmán sem, Mária ura. És semmi hír róla. Azt mondják, most már holtta fogják nyilvánítani és Mária felszabadul. Vagy már amúgy is felszabadította magát? Istenem!

Úgylátszik, hogy a háború csak most kezdődött el igazánban. Ami eddig történt, az csak valami népünnepély, részeg toborzó, tarka-barka felvonulások parádéja, pénz és szerelem kalandja, álom, lázas vízió volt, hazug hallucináció és rettenetes kiábrándulás. István olasz fogságban és Péterke... ki tudja megint hol csavarog? És András, a nagy, szép, okos, jó András ott egy kis szobában hűdötten és eszelően zsoltárt énekel. Hát ez a háború? Ez lett az aranyesőből, a vérből és pénzből és a fantáziája orgiáiból? Pénz? Van néhány százezer koronája hadikölcsönben és azt mondják, a hadikölcsön nem pénz. Rosenthal már régóta unszolja, hogy adják el a hadikölcsönkötvényeket. Eh, törődik is vele! Pénz vagy ház, vagy arany, egyik sem ér egy fabatkát sem, ameddig meg nem gyógyul András és haza nem jön István.

Ágnes körülnézett a rokonain s e pillanatban úgy érezte, hogy semmi köze sincs ezekhez az emberekhez. Azok nem vesztettek semmit a háborúban. Krisztina néni még mindig az égszín-kék Waffenrockos gróft várja, Gyula a családfán dolgozik, Lajos szidja a Habsburgokat és Sándor Tiszát siratja, akit agyonlőttek a forradalmárok.

Sándor úgy lefogyott a forradalom kitörése óta, hogy ha szép, selymes, szürke szakállá, monoklija és elegáns ruhája nem tenné még most is hódítóvá, Gyula bácsival lehetne összetéveszteni. Mintha most is látná, micsoda rémület ragadta torkon a szegény Sándort, amikor Pokorny Elemér azon a szörnyű estén hírül hozta, hogy Tisza István gróft meggyilkolták. Attól félték, hogy az eszt veszti. Nekirontott Lajosnak, a Kossuth-párti Habsburg-gyűlölő kurucnak és legazemberezte. Mintha neki is része volna a gyilkosságban. Lajos káromkodott és védekezett és fuldoklott; könnyen megölhette volna a felindulás.

Ágnest Tisza István halála sem érdekelte. A Nemzeti Tanács sem, a király lemondása sem, a népköztársaság sem, Ágnes csak az ajtócsengőt leste, hogy mikor jön haza a katonafia. Multak a napok és István nem jött. Ez a béke rosszabb a háborúnál - gondolta Ágnes - a háborúban még volt valamiféle rend, a tábori posta legalább hozott leveleket, a veszteségkimutatásból is meg lehetett tudni egyet-mást, most azonban anarchia és sötétség borult a világra. Most az egész világ az uccán van s az egész világ olyan, mint Budapest és Budapest részeg és aljas emberekből áll.

- Mi lesz most?

De erre választ adni senki sem tudott.

Most, halottak napján senki sem merte megkérdezni, hogy no, hát ezek után mi lesz velünk, Péterffyekkel?

Az uccáról semmi zaj nem tudott átszűrődni az öreg, vastag téglafalakon. Pedig bizonyos, hogy ott lenn az uccán vidám emberek lótnak-futnak és örülnek, hogy halottak napjára vége lett a háborúnak. A halottak megváltották az élőket. Hálát lehet adni a halottaknak. Irigységgel és embergyűlölettel gondolt arra, hogy vannak, akik majdnem boldogok ezen az estén. Mert otthon van a katonafiúk, a férjük, az apjuk s mert a tizenhétéveseket már nem fenyegeti a sorozás réme. Végre is, újra békesség van, az ember nyugodtan mehet aludni s ha elsiratta halottjait, újra örülhet az eleveneknek. Az asszonyok nyugodtan odafekhetnek az uroknak: a

gyerek apja itthon marad, itthon lesz a szülésnél és a keresztlőnél. Hány asszony imádkozik ma könnyes boldogsággal! A háborút mindenki befejezte, csak ő nem s ezért nem tud most a halottakért imádkozni. Hacsak így nem: Jézus, Jézus, hova tetted az én gyermekeimet? És: Jézus, Jézus, miért nem vigyáztál Andrásra, aki olyan buzgó zsoltárosod?

Az uccáról semmi zaj nem hatolt be az ablakokon át s ott benn a hallban senki sem szólt semmit. Úgy ültek ott, mint valami félhomályos kriptabarlangban. Krisztina mama kiejtette kezéből a legyezőt, féloldalt hajtotta a fejét és elszundikált. Gyula mereven ült, Klema imádkozott.

Egyszerre félénk hang törte meg a csendet. A lágyszívű Sándor hangja volt.

- Hát Barnabás hol van?

Ágnes összerezzent. Igaz, Barnabás azt mondta, hogy ma este idehozza a francia asszonyt s a kis Nikolettát. Hogy megfélemezett szegény Barnabásról! Hát annyira elszakadt a testvér-bátyjától is? El. Mindenkitől. András és István mindenkit kiszorított az ő véres anyai szívéből. Még egy kicsit Pétert is, Évikét is. Évike itt van, mellette ül Pokorny, Évike szerelmes és boldog, Évikének már külön élete van, külön álmai és vágyai vannak és Évike nem vesztette el a háborút. Különös dolog ez! Hát Évikét mindenért kárpótolja már a nagyszál, komoly, szőke, keskenyarcú orvos? Hát igen, kárpótolja. Őt is kárpótolta valamikor mindenért András. András! Ágnes szívéen éles fájdalom nyilalt keresztül. András, András, ha te tudnád, hogy én mennyit vétkeztem ellened gondolatban, vágyban, elképzelésben! És te milyen édes, jó, nagylelkű és jóhiszemű voltál. Hogy soha meg nem nézted az Életem Könyvét, a naplót, amelybe annyi badarságot és förtelmet összefirkáltam!

Ágnes elpirult, annyira elszégyelte magát. Abbazia, a mozdonyok, a főhercegasszony kamarása! Megrándult az önútálattól, de azért nem tudott szabadulni az önútalat édes gyönyörűségétől. A kassai szálloda! Ágnes tekintete Máriára esett. Hogy hasonlít ez a magdolnaszőke szépség ahhoz a nászutas asszonyhoz! És Mária is Kassán és szállodában töltötte a nászéjszakáját! És azóta?

Mária a hintaszékben ült és egyik cigarettáról a másikra gyujtott. Szép volt most is, de kissé megsoványodott és a szeme köré erős karikákat rajzolt az élet. Az ő titokzatos élete. Ó, Mária, Mária, mikor fogod te megtudni, amit én már tudok, hogy hiábavaló minden csodavárás, nincsenek csodák, csak erény és bűn van és szenvedés van, amely néha az erényeinkből, néha a bűneinkből támad. Én azonban, hála Isten, már túl vagyok erényen és bűnön és csak szenvedek az Isten irgalmáért.

Feltette magában, hogy az Élete Könyvét, valami húsz naplókötetet, még ma este beleveti a kandallóba. És úgy érezte, hogy ezzel minden bűnétől meg fog szabadulni. És akkor méltó lesz arra, hogy az Isten csakugyan tegyen érte csodát: meggyógyítja Andrást és hazahozza az ő édes kis fiát.

Bejött István, a hajdú és Krisztina nagymama kerekese kocsiját kitolta a hallból. Az öreg Péterffyek egyszerre felálltak, kezet csókoltak a hölgyeknek és csendesen elvonultak. A többi is mind elment, szóltanul és szomorúan. Ketten maradtak csak: Klema és Ágnes. Ágnes valamit meg akart beszélni Klemával, de bejött a szobalány és látogatót jelentett.

- Hartmann Ferenc úr Mindszentről.

Ágnes megkérdezte:

- Ki az?

- Gazdag földbirtokos. Azelőtt bérlője volt a mindszei Péterffyeknek.

- Gyula bácsi akkor jól ismeri - jegyezte meg Ágnes.

Klema mosolygott.

- Gyula azt vallja, hogy a zsidóknak nincsen genealógiájuk, - családtörténetük csak uraknak és magyaroknak van - de azt ő sem tagadja, hogy apjuk és anyjuk s leszármazási táblájuk a zsidóknak is van, mint ahogy pedigréje van a kitenyésztett lónak vagy a gabonának.

- Szép.

- Egy Péterffy-től mindenestre szép. Minden Péterffy tönkrement; nem kívánhatjuk tőlük, hogy azért magukat okolják. Egyetlen vigaszuk, hogy a zsidókra hárítják a felelősséget. Majd-nem minden Péterffy-birtok zsidókézzre került. Ez a zsidók bűne. Nem világos ez? No, de nem erről van szó. Ez a Hartmann, vagy talán már nem is annak hívják, hanem Havasnak, vagy Hajósnak vagy minek, ezelőtt harminc évvel kis szatócs volt Mindszenten.

- Az apja Galiciából jött be? - kérdezte gúnyosan Ágnes.

- No, ezt Hartmann Ferenc kikérné magának. Az őse, Hartmann Éliás, a mindszei nábobnak, a hóbertos Péterffy Imrének házizsidója volt és Tolna megyében, Pakson volt a főhadiszállása. A dunántúli zsidóknak mind egyforma történetük van. Éliás is Mária Terézia alatt jött be Sziléziából, II. József alatt vezetéknévét kapott és az uraságoktól megvette a dohányt, gyapjút, bőrt, gabonát és bort, lovat és szarvasmarhát és ezzel jó vásárt csinált Bécsben és Prágában. Ő viszont posztót, kapát, ekét és olajat hozott Ausztriából és vegyeskereskedést nyitott, kibérelte a szeszfőzdét, a kocsmát és a mészárszéket. Ez volt az első generáció, a Hartmann Éliások generációja. A második már földet bérelt, borkereskedő lett és a fiát orvosnak vagy földesúrnak nevelte, Hartmann Adolf és Fiai lett belőle s az volt, amíg meg nem bukott.

- Megbukott?

- Meg. A pécsi borhamisítás idején a második generáció is megbukott. Tönkrement a Hartmann-dinasztia is. Borüzlet, fakeskedés, szeszfőzde elsüllyedt, de Hartmann két fia közül az egyik orvos lett, most már egyetemi tanár, a másik szatócsboltot nyitott.

- És újra felvergődött.

- Igen. És ez a legérdekesebb. Ez a különbség zsidók és magyarok között. Ha egy magyar familia tönkremegy, a családfa gyökerében elszárad, a törzs kifordul az országútra és teknővájó cigányok martaléka lesz. A zsidó újra gyökeret ver. A zsidó mindig újra tudja kezdeni az életet. Igen. Erre az újrakezdésre képtelen a magyar. Az első Hartmann, az Éliás, negyvennyolc után koldusbotra jutott. Pia a borra és a fára vetette magát. Tönkrement. Az ő fia megint újra kezdte a szatócskodást, most nagybérű a dombóvári uradalomban s Mindszentén övé a régi Péterffy-birtokból nyolcszáz hold. Miklós bárónak csak a kastély maradt.

- Szomorú dolog.

- Ez a Hartmann azonban derék és jóképű ember, még Gyula bácsi is úriembernek nézné, ha a kaszinóban találkozna vele és nem tudná, hogy zsidó. Négy leánya van. Az egyik itt van Pesten.

- A többi?

- Kettő Bécsbe ment férjhez. A legkisebbik valahol külföldön van. A fia pedig tartalékos főhadnagy volt és elesett Magyarorszáért.

Elhallgattak s Ágnes magára hagyta Klemát, mert Hartmann urat már bebocsátották a társalgóba. Ágnes csodálkozva nézett a belépőre. Alacsony, öreg úr volt ez a Hartmann, finom posztófelöltőben, fehér szarvasbőr kesztyűben, vakítóan kopasz a feje, fehér szakálla hegyesre nyírott, mint egy francia diplomataé. Most kissé meggörnyedten, sápadtan roskadt le a székre.

- Nagy baj van, nagyságos asszonyom - panaszkodott és aranykeretes szemüvegét finom, fehér zsebkendőjével zavartan törölgette. - A falu megbolondult.

Aztán elmondta, hogy a Péterffy-kastélyba az éjjel betörték, a régi, szép bútorokat széthordták, minden képet, vázát, falikárpitot, szőnyeget széthasogattak, a bort a pincében kifolyatták, ott dőzsöltek az ebédlőben és mindent széthányva, bemocskolva, fel akarták gyújtani a kastélyt. A csendőrök alig tudták a szép, régi kúriát megmenteni.

- Kik csinálták ezt? - kérdezte Klema haragra lobbanva.

- Hazatérő frontkatonák.

- Magyarok?

- Magyarok és svábok.

- Parasztok?

- Béreslegények és suhancok.

- Miklós báró tudja?

- Tudja.

- Dühöng?

- Nem. Tessék elképzelni, azt mondta, hogy vegyem meg a kastélyt.

- Mit mondott? - kiáltott fel rémülten Klema. - És magának volt szíve? Hát nem látja, hogy a báró beszámíthatatlan?

Hartmann aggódva és részvéttel nézte a felindult asszonyt.

- Kérem, én... én jól tudom, hogy a báró úr... hogy is mondjam?... nem is csodálom, a háború, a front, az idegizgalmak... magam is kezdem megúnni az életemet... nem csodálom, hogy a báró úr elvesztette a lelki egyensúlyát. Le akartam beszélni... őszintén szólva, amilyen erősen vágytam eddig a kastély után, most annyira nincs kedvem semmire... de kérem, a báró úr ügyvédje, aki nálam járt, azt mondja, hogy a báró úr meggyűlölte a kastélyt, a falut, Mindszentet, a vidéket, a magyar népet és ott akarja hagyni ősi földjét. Elmegy Afrikába vagy Indiába, vagy mit tudom én hová. Tessék elképzelni.

- Mi történt a báróval? - kérdezte Klema.

Hartmann megtörölte a homlokát.

- Nem tetszik tudni?

Klema elpirult. Szégyelte bevallani, hogy a Péterffyek, ha csak néhány kilométer választja el őket, nem szoktak egymás bajairól tudni. Annyit tudott, hogy Miklós a háború kitörésekor ulánus-kapitány volt.

A többi Hartmann mondta el. A báró hat hónappal ezelőtt hirtelen megjelent Mindszenten. Megsebesült, Bécsben ápolták, aztán mint rokkantat végleg elbocsátották a hadsereg kötelékéből. Miklós valami különös idegbajt kapott; amúgyis gyenge, apró, csenevész szervezete megrokkant, a lelke pedig sötét mélabú rabja lett. Július 7-ke óta senki sem hallotta a szavát. Jelekkkel és arcjátékkal mutatta, hogy mi a kívánsága, ha ugyan volt valamiféle kívánsága azon felül, hogy ne háborgassák. Ő sem háborgatott senkit. Bécsből levitette magát Mindszentre, az egyetlen Péterffy-kastélyba, ahol a park végén, a családi sírboltban apja, a Mária Teréziás lovag és nagyapja, a különc és embergyűlölő nábob pihen. Mintha ő is közéjük temetkezett volna.

- Szegény - sóhajtott fel Klema.

- Tessék elképzelni, a báró úrnak elhatározott szándéka, hogy a kastélyt az első vevőnek, aki valami pénzt kínál érte, rögtön odaadja.

- És maga? - kérdezte Klema.

- Nagyságos asszonyom, ezért vagyok bátor alkalmatlankodni... méltóztassék meghallgatni... bennem is van kegyelet és meg tudom érteni, hogy ez milyen ereklje, az utolsó Péterffy-kastély...

- Hartmann! - kiáltott Klema - maga úriember. A kastély az enyém.

- Értem, - bólintott Hartmann - ezért jöttem ide.

- Mennyit ér a kastély?

- Egy milliót.

- Elég ez a bárónak?

- Elég.

- Nos, adjon neki egy milliót, nyolc napon belül megkapja tőlem a pénzt. Kell valami írás?

- Arra még ráérünk, nagyságos asszonyom. Csak ide, a jegyzőkönyvembe írom be, hogy...

- De erről senkinek se szóljon. Nyolc napig. Ha nyolc nap alatt ki nem fizetem, a kastélyt a maga nevére irathatja... Köszönöm, Hartmann úr. Hogy van, kedves Hartmann úr?

- Köszönöm.

- A fiát gyászolja, úgy-e? Borzasztó ez a háború. És magát, kedves Hartmann úr, nem bántották?

Hartmann legyintett.

- Az semmi. Az üzletemet kirabolták. A házamat feldúlták. De az semmi. A fiam...

- Vigasztalódjék. Találja meg a kárpótlást a szép, okos, művelt kislányában. Hogy van a kicsike?

Hartmann elfordította a fejét.

- Köszönöm. Egészséges.

Az öreg úr hangja fátyolozott lett és fehér szakállá megreszketett, úgy vonaglott az ajka. Klema megdöbbenve nézte.

- Mi az, kedves Hartmann úr? Csak nincs valami baj a kislányával?

Hartmann szomorúan ingatta a fejét.

- Nincs. Csak nagyon féltem őt a forradalomtól. Nem értem ezt a szerencsétlen fiatal generációt. Magda olyan jó kis teremtség volt, kedves, engedelmes gyermek, istenfélő és komoly, dolgoz, szorgalmas tanuló... és most nem ismerek rá. Nagyságos asszonyom, szégyenlem magam, hogy itt kitálozom a magam szerencsétlenségét, de úgy érzem, hogy egy előkelő finom úri dáma tanácsát kell kikérnem ebben a dologban.

- Kedves Hartmann úr...

- Hát nagyon aggódom a gyermekemért. Nagyságos asszony, tessék elképzelni, szabad egy húszéves fiatal lánynak éjszakákon át egyedül kószálni, forradalmi gyűléseken szónokolni, Isten és haza ellen cikkeket írni és lenézni a szegény apját, aki mindezt nem helyesli. Mondja nagyságos asszony, mit tenne az én helyemben?

Klema végigsimította ősülő fürtjeit a homlokán és mélyet sóhajtott. Máriára gondolt. Mária is az új generációhoz tartozik, Mária nem ragadtatja el magát nőietlen gesztusokra, Mária gögös és zárkózott, utálja az uccát, a tömeget, a csőcseléket a lármát, Mária azt sem tudja, hogy mi az a politika, Mária szenvtelen, érzéketlen és rideg lélek, de Mária is érthetetlen rejtély az anyja szemében, ez a háború a fiatal lelkeket megmételtyezte s szülők és gyermekek nem értik meg egymást.

- Hány gyermeke van?

- Öt volt, de Istennek úgy tetszett, hogy Árpád...

- Tudom - vágott közbe Klema, mert látta, hogy az öreg úr könnyezik.

- Négy lányom maradt. Kettő férjnél van Bécsben. Magda itt Pesten s a legkisebbik, aki most tizenhétéves, Hollandiában, Haarlemben tanul.

- Mit?

- Kertészetet. Gazdasági és virágkertészetet.

- Szép.

- Öt éve van kinn. Még egész csöppség volt, a mikor kivittük, rokonokhoz, a háború előtt, tessék elképzelni. Margitnak hívják. Most már öt is haza szándékozom hozni.

- Ne tegye! - kiáltott fel Klema. - Jobb helyen van még egy ideig, még egy-két esztendeig. Itt piszkos és beteg a levegő.

Hartmann szeme elborult.

- Én is úgy hiszem.

- És küldje ki Magdát is.

- Nem megy.

- Akkor vigye haza maga mellé. Ez a vihar majd elvonul s akkor majd hálás lesz magának, hogy megoltalmazta. A falu levegője meggyógyítja.

- Köszönöm - mondta Hartmann, kezet csókolt és elhagyta a Péterffy-házat.

*

Klema elhatározta, hogy a hadikölcsönkötvényekre egy millió kölcsönt vesz fel s azon megveszi az utolsó Péterffy-kastélyt. Rosenthal bizonyára szívesen ad pénzt erre a fedezetre.

Gyula pedig családi tanácsot hívott össze s a tanács úgy határozott, hogy Gyula és Klema leutaznak a beteghez s magukkal viszik Pokorny Elemért, távoli rokont, a Molnár-klinika első asszisztensét. Gyula azért megy velük, hogy kiegészítse a Péterffy családtörténet némely töredékes részletét helyszíni tanulmányokkal.

VI.

Klema másnap felkereste Rosenthal urat, a Gáthy és Társa cég vezérigazgatóját.

A Gáthy és Társa most már egész komoly cég volt. Rosenthal Lucic báró bankjában, bőrüzleteiben, szappangyárában, ingatlan-részvénytársaságaiban, gőzfürészeiben, faüzleteiben és bútorgyárában nagyrészvényes volt, de maga helyett mindenhova Gáthy Domonkost delegálta

az igazgatósági és reprezentációs stallumokba. Ő maga elbújt a vácikörúti banküzlet rácsai mögé.

Fenn, az emeleten fiatal könyvelő és szép, szőke gépíró fogadta ügyfeleit. A könyvelő elegáns, magas, kimértmodorú ember, mint egy diplomata. De az egyik lábára sánta volt szégyen. Franciául és angolul beszélt. Ő tárgyalta a külföldiekkel. A kisasszony nevetősarcú, fehérbőrű, simahajú, kistermetű, még majdnem gyerek. Csak délután járt be az irodába, mert, - mondják - délelőtt az egyetemre jár. A közgazdasági egyetemre. Ő beszélt az olasz és szláv ügyfelekkel. A sánta könyvelő Péterffy Ákos volt, akit a Haditerménytől kétszeres fizetéssel csábított ide Rosenthal úr. Rosenthal nagyon dicsérte őt Klema előtt.

- Ezek a magyar urak mindenre alkalmasak. Azt tetszik hinni kérem, hogy nem jó kereskedők? Tessék csak rám bízni. Csak ki kell választani, ki mire való. És kedvet kell csinálni nekik, - nem igaz? - hogy otthagyják a régi úri bolondságokat és a gyapjúnak, a keményítőnek, meg az értékpapíroknak éljenek, - mondta a maga zagyva nyelvén Klemának, akit határtalan tisztelettel fogadott, s alázatosan kérdezősködött hogyléte felől. Aztán elkezdte magyarázni, hogy a vállalataiban csak keresztény úriembereket szeret alkalmazni, mert a zsidók mindjárt a maguk szakállára akarnak spekulálni, a keresztények ellenben szívesen és nagy kedvvel dolgoznak a cég érdekében.

- Mivel csinál nekik kedvet? - kérdezte Klema.

- Pénzzel. Nem igaz? Csak pénzzel. Ez az, ami kedvet ad.

Rosenthal elmondta, hogy először is nagy kölcsönt ad nekik.

- Hogy kiöltözködjének. Kell, hogy a kereskedelmi alkalmazott olyan legyen, mint egy herceg. Az nem baj, hogy én úgy festek, mint egy köszörűs. Kopott főnök, elegáns alkalmazott: így van ez a régi, jó, gazdag cégeknél. Tetszett hallani? A feleségem várandós állapotban van. Adjon az Isten szerencsét. Aztán nagy fizetést adok az alkalmazottaknak. Miért? Nem igaz? Hogy jól éljenek. Kereskedőnek csak egy gondja legyen: az üzlet. Művész, író, pap, kereskedő éljen úgy, mint egy herceg. Ez kell a mesterséghez. A főnök, az legyen takarékos, az alkalmazott, az gavallér. Ez a bizalom alapja. Pénzt adni az alkalmazottnak: ez a pénzszerezés titka. Nem igaz?

Így szervezte meg a Gáthy és Társa banküzletet Rosenthal, aki immár milliók felett rendelkezett, de ugyanaz a szolgálatkész, szerény, kedves és vidám mindenescselédje volt a máramarosiaknak, mint tíz évvel ezelőtt, amikor öreg ezüstgyertyatartókat szedett össze a falukban a műgyűjtő főispánnak.

Klema hamarosan áttért a tárgyra.

- Vége a háborúnak, most rendet kell csinálni az anyagiak körül.

Rosenthal ezt lelkesen és nagy hódolattal helyeselte.

- Azt hiszem, szép vagyonom van - folytatta Klema. - Először is a múzeumuccai ház. Aztán az ugoccai szőlő. Harmadszor a beregi birtok.

- Tudom. Ezt a két utóbbit eladjuk.

- Aztán vagy kétmillió ára hadikölcsönkötvény. Erre akarok kölcsönt felvenni, ha lehet.

Rosenthal a fejét vakargatta.

- Hadikölcsönre pénzt? Tetszik tudni, hogy ez milyen nehéz dolog? Eladni, talán... ámbár...

- Ugyan? - mosolygott Klema. - Eladni? Azt nem. A kötvények évi százezer koronát kamatoznak. Valóságos kis hitbizomány ez, a Péterffyeknek örökös kenyér. Ez az, amitől nem válnék

meg soha. Jobb, mint a föld. Az öreg Péterffy Imrének, a mindszei nábobnak valamikor kétszázezer holdja volt és a fia levéltárnoki nyugdíjából, az unokája pedig a kapitányi fizetéséből él. Én azt akarom, hogy a kétmillióhoz soha senkiféle hozzá ne nyúljon, csak a kamatait élvezze az atyafiság. Mi a módja ennek?

Rosenthal kidüldet szemmel bámult a parancsolómodorú, szép, finom, de puritán megjelenésű nagy magyar asszonyra.

- Vegyünk bérházakat. Vagy fektessük be a pénzt vállalati részvényekbe. Nem igaz?

- A hadikölcsön jobb.

- No, ahogy vesszük, - vonogatta vállát Rosenthal.

- A hadikölcsön mögött az állam áll, mint kezes és biztosíték; a vállalati papírok mögött csak egy-két magánember s valamiféle ingatlan, amelynek a sorsa bizonytalan.

A kis szeplős, kövérkés, vöröshajú zsidó arca szomorú volt és zavartan tördelte a kezét.

- Két millió, két millió - ismételte magában mély megilletődéssel. - Szép pénz, csinos összeg, vigyázni kell rá! Csunya világot élünk nagysága, bocsánat, méltóságos asszony. A pénz most olyan, mint a polyva. A szél szétkapkodja. Nagy gond. Olyan, mint egy szép feleség, szemmel kell tartani. Mit is csináljunk... mit is kell csinálni?

Egyszerre csak ráncba borult a kis kövér ember arca.

- Méltóságos asszony, mit tetszett hallani, megszállják a franciák Budapestet? Tetszik tudni, én nem bírom ebben a Károlyiban. Ez a gróf csupa bócherrel veszi körül magát. Sok a zsidó a forradalomban. Egy gróf, tíz zsidó, ez nem tetszik nekem. Mit csinál a többi gróf? Miért nem barátkoznak ezek Károlyival. Mi? Bocsánat, én csak egy falusi zsidó vagyok, én nem szeretem ezt. Ez beteg dolog. A máramarosi urak tartottak egy Rosenthalt s Rosenthal jó házizsidó volt, az Isten szerencsét adott neki és egy kis pénzt tudott magának összekuporgatni. Az urak politizáltak és kormányoztak. A zsidók vigyáztak a pénzre. Nem igaz? Most a zsidók politizálnak és a pénzre senki sem vigyáz. No, csak úgy mondom. Például, mi történik, ha, Isten ments, az antant megszállja Magyarországot?

- Az lehetetlen! - kiáltott fel Klema.

Rosenthal a fejét vakargatta.

- No, én csak úgy mondom. Azt gondoltam, hogy tetszett valamit hallani. Legyen is most már vége a bajoknak. Elég volt belőlük. Adjon most már az Isten egy kis nyugvást és szerencsét, szegény fejünknek, nem igaz?

- De hát mit tanácsol kedves Rosenthal?

A bankár keservesen nyögött.

- Nem tanácslok én semmit, kedves méltóságos asszony. Nem is azért tetszett idejönni, nem igaz? A méltóságos asszonynak már kész terve van.

- Nos? - kérdezte Klema.

- Birtokot akar vásárolni. Hiába, a magyarok csak a földet szeretik, nem igaz? Lehet, hogy igazuk is van. No nem mondom, de én nem értek hozzá. Azonban a hadikölcsön, az nem készpénz nagyságos asszonyom.

Klema elpirult. Ez a kopott, vöröskezű, izzadt arcú kövér kis zsidó kitalálta, hogy ő miért védte előbb oly tüzesen a hadikölcsönkötvények értékét.

- Maga nem hisz a hadikölcsönben? - kérdezte Klema aggodalmasan.

- Nono, én a pénzben sem bízom.

- Hát?

- Az aranyban, a kereskedésben és saját magunkban, nem igaz nagyságos asszonyom? A magunk fejében. Ezenkívül aztán semmiben, hacsak nem a szerencsében, amit a jó Isten ad. Tetszik látni, nekem nyolc gyermekem van, négy fiam, négy lányom, a kilencedikkel most várandós az asszony. Adjon az Isten szerencsét neki is, meg a gyermekeknek is. A háború engem is nagyon megtépázott, kiszedte a hajamat - tessék nézni, olyan kopasz vagyok, mint a tenyerem - és amióta a legnagyobb fiamat besorozták, azóta nem volt egy nyugodt éjszakám. Ámde, tetszik látni, neki is szerencsét adott az Isten, mielőtt bevonult volna, vége lett a háborúnak. Nem igaz? Ha még egy hónapig tart, Róbert is menthetetlen. - De az Isten meghallgatta a könyörgésünket és megsajnálta a szegény asszonyt, aki most a kilencediket várja és eddig mindig egész éjjeleken át jajgatott, hogy Róbertot kiviszik a frontra. Én mindig mondtam, hogy vannak még csodák. No, itt a csoda. Vége a háborúnak és Róbertot nem vitték ki a lövészárkokba, adjon az Isten tovább is szerencsét neki.

Klema meghatottan nézte a jámbor zsidó ragyogó arcát, amelyen ott ült a meggyőződés, hogy az Isten azért vetett véget a háborúnak, mert nem akarta, hogy Róbertot kivigyék a frontra.

- De most már ideje volna, hogy rend és békesség legyen. Nekem nem tetszik ez a forradalom. Én jobb szeretném, ha a király szépen visszamenne Bécsbe és újra rendes kerékvágásba jönné az üzleti élet, - nem igaz, nagyságos - pardon méltóságos - asszonyom? Ami pedig a hadikölcsönt illeti, nos, az egészért adok ötvenezer frankot.

- Mennyit? - kérdezte Klema elképedve.

- Ötvenezer frankot - ismételte Rosenthal nyugodtan. - Ötvenezer frankot aranyban, vagy svájci valutában.

Klema rémülten kapott a fejéhez.

- Valuta? Mi az? Ötvenezer frank. Én kétmillióról beszéltem, Rosenthal.

- Nem. Kétmillió névértékű hadikölcsönkötvényről tetszett beszélni. És az nagy különbség.

- Az olyan, mint a pénz.

- Pénz? Milyen pénz? Osztrák-magyar papírpénz! Mi az? Nos, hol van az Osztrák-Magyar Monarchia? Hol az osztrák császár és a magyar király? És ki fogja fizetni a kamatokat? És ki ad érte aranyat, mint a régi bankóért? Nem igaz? Pénz. Hát jó, legyen pénz. De tetszik-e tudni, hogy mit lehet most venni kétmillióért. Mit? Ezért a házáért, ni, amiben az én irodám van, most adtam négy és félmilliót. Nem tetszik hinni? Hát a nagyságos asszony házáért, Múzeum ucca 12, csak kívülről ismerem, de így vaktában megadok hárommilliót. Mert a ház, az valódi, a pénz ellenben gyanús. Hárommilliót magyar pénzben, svájci frankban négyszázezret. Tetszik most érteni? De azért méltóságos asszony nem panaszkodhatik. A beregi birtokot eladjuk. Nem igaz?

- Nem.

Rosenthal nagyot nézett.

- Azt el kell adni. Olyan szerencsét adjon nekem az Isten.

- Nem! - csattant fel Klema. - Péterffy-birtokot többé nem adunk el. Az az utolsó Péterffy-birtok. Ott születtem én, az volt a hozományom, ott akarok eltemetkezni.

- A csehek között?

- Csehek?... Megőrült maga?

Rosenthal lehajtotta fejét és szomorúan vonogatta vállait.

- Ott most cseh katonák vannak.

- De kiverjük őket.

- Ha Isten szerencsét ad... nem igaz?

- Maga azt hiszi - kérdezte most már reszkető félelemmel, - hogy örökre elvesztettük?

- Félek, félek, nem tagadom, félek, nem igaz? - hebegte Rosenthal.

- Akkor vesszen el az egész világ! - dobantott Klema és kifelé indult Rosenthal irodájából.

Rosenthal visszatartotta.

- Tessék rám hallgatni, méltóságos asszony. Adja el az ugocsai szőlőt, a beregi birtokot és a hadikölcsönöket. Ez az utolsó pillanat. Jó, a kötvényekért adok hatvanezer frankot. A múzeumuccai házat tartani, tartani, még ha ezermilliót is ígérnek érte. Tessék ezt a jó tanácsot tőlem elfogadni. De a többit adni, adni, amennyiért veszik. A birtokra tudnék jó vevőt. Adok érte két és félmilliót. Kevés? Adok érte hármat. Blindre. Most kifizetem. És tessék érte rögtön aranyat vagy valutát venni. Még ma. Holnap már drága...

Klema lihegett az izgatottságtól.

- Nem. Nem adom el az utolsó Péterffy-földet. Isten áldja meg, Rosenthal.

És kisietett a máramarosi bankár irodájából.

Este hét órakor jelentkezett Hartmann.

Klema másnap újra elment Rosenthalhoz és eladta neki a házat három és fél millióért. Rosenthal hiába könyörgött neki, hogy a házat megtartani, megtartani, beregi birtokot, hadikölcsönt adni, adni, adni. Nem. Klema nem adja el az utolsó darab földet.

- Akkor elveszik a csehek! Nem igaz? - ijesztgette őt a máramarosi bankár.

- Hát magától nem veszik el? - kérdezte ingerülten Klema.

- Tőlem is elvonnék, de én holnap már tovább adom egy szlovák zsidónak.

- Se szlovák, se zsidó nem lesz úr az én birtokomon - válaszolt gorombán Klema, de nyomban megbánta, hogy az indulat idáig ragadta. - Bocsásson meg, nem akartam megbántani magát - és kezét nyújtotta Rosenthalnak.

- Hát a hadikölcsönök? - kérdezte Rosenthal. - Tessék megkérdezni Péterffy Ákos urat, aki a Haditerménynél volt, neki tudnia kell, és ő csak jót akar, - nem igaz? - a Péterffyeknek!

- Nem kérdezek senkit. A hadikölcsönért az állam felel. Veszi a házamat, vagy sem?

- Veszem, de nyolc napon belül az adásvételt stornírozhatjuk.

- Köszönöm. A ház a magáé. Úgyis megutáltam Pestet. Lemegyek a Péterffy-kastélyba, Mindszentre.

VII.

Ágnes úgy érezte, hogy a szíve kettészakadva, egyik fele András, a másik István betegágya felett lebeg s ebben a kettészakadásban lassanként a vére mind elszivárog. Évike és Péter - aki széles fekete kötéssel, lázas töprengéssel ténfereg a házban - nem tudták megvívasztalni.

Amúgy is olyan elhagyott és kriptaszerű ma ez a Péterffy-ház. Klema, Gyula és Pokorny elutaztak Miklós báróhoz, Mindszentre; Sándor és Lajos víz és tűz, kuruc és labanc még mindig Tisza Istvánt siratják és napjában hússzor kérnek egymástól bocsánatot, amiért annyit bántották egymást politikai elvek miatt. Tisza sírjánál kibékültek és most egész nap szobájukba zárkózva tanácskoznak azon: mit kellene tenni a haza érdekében? Valami rettenetes baj lehet Barnabáséknál is; halottak napján Barnabás leüzent, hogy a felesége megbetegedett; azóta nem mutatkozik. Susanne a minap levelet küldött le, amelyben azt kérdezte, hogy nem tudják-e, hol van az ura? Felment hozzá, de nem engedték be. Másnap sem. Nem erőltette a dolgot; ő már semmin sem csodálkozik és semmi sem rémíti meg. Barnabás három nap óta nem volt otthon: nyilván összevesztek. Nem csoda, ha Barnabás megunt az a furcsa, perverz és reménytelen házaseset és elhagyta a pirosszájú, lompos és kacér kis francia némbert. De a kis Nikolettát imádja Barnabás - tépelődött Ágnes - s ha mégis itt tudta hagyni, nagy oka lehet rá... vagy - Istenem, mit lehet tudni, ezekben a napokban minden lehetséges! - talán végleg leszámolt az életével. Erre a lehetőségre is csak egykedvű mélabúval gondolt. Most minden lehetséges. Minden nap halottak napja van, amióta az ő István fia tüdőlővést kapott, olasz fogságba esett s András eszelősen énekelgeti a zsoltárokat. Ennél nagyobb szörnyűség már nem történhetik.

De mégis megborzongott, hogy olyan egyedül van. Évike tanul és ebéd alatt maga elé bámul mereven és keresztbe néző nedves szeme nem lát senkit és semmit; neki külön gondjai vannak, nem meri tőle megkérdezni, hogy min gondolkodik. Máriához sem mer szólni, őszintén szólva, nem is nagyon akar, nem szereti, fél tőle, sőt kissé borzad tőle, mert saját magát látja benne, a saját tegnapi énjét. Azt az Ágnest, aki nagypénteken oly kábultan botorkált a királyi bérpalota felé... jaj, csak el tudná felejtetni azt a régi, szegény, nyomorult Ágnest, aki olyan együgyűen hitt a háborúban s akit a háború oly szörnyűségesen megcsalt. A naplóköteteit még halottak estéjén tűzbe vetette s ezzel kissé megkönnyebbült. Az égő ruhát ledobta lelkéről, de a lelke azért tele van égési sebekkel. Azóta nem nézett tükörbe és ha fürdött, behúnyta a szemeit, hogy ne lássa meztelen tagjait. Utálta a testét. Szerette volna, ha tiszta szellemi lénné változhatnék, mint aminők az angyalok; vagy amilyenek voltak a jó anyák és a makulátlan hitvesek, a bibliai szent asszonyok itt a földön; amilyen például Klema, ez a nagy, erős, tiszta magyar asszony. Ó, ez a Klema! De megérdemelte volna, hogy boldog legyen. És milyen boldogtalan! Hiába, bizonyos egyetlen törvény: a sors, vagy az Isten, vagy az ördög örök igazságtalansága uralkodik az ember felett. Ezt bizonyítja András sorsa is; soha a világon nem élt tisztább és igazabb férfi és most együgyű tehetetlenségben sínylődik, mint beteg állat, csak az a szerencséje, hogy nem tudja a szerencsétlenségét. Nem tudja, hogy egyik fia tüdőlővést kapott, a másik a züllés útján, a lánya... ki tudja?... És nem tudja, hogy a felesége mindenáron meg akarta csálni s csak azért nem csalta meg, mert véletlenül más dolga volt az ezredes úrnak. De ha aznap vagy talán éppen abban az órában keresztül nem lövik a koponyáját s meg nem pattan az agyában egy kis vérerecske, akkor másnap, vagy harmadnap biztos, egész biztos, hogy Péterffy Andrást a felesége és az ezredes úr meggyalázzák...

Ott ült az ablakmélyedésben és nézte az urát. András aludt. Talán - ha ez lehetséges - éppen álmodik valamit. Ha álmodik, akkor kétségtelenül a vadgesztenyealléas kis kúriájában jár-kel, mint ahogy szokta a boldog időkben. Ó, a vadgesztenyefasor lám rettenetes bosszút állt rajtuk, amiért otthagyták. Ha Máramarosszigeten maradnak, mint ahogy András szerette volna, András nem vonul be, nem kap fejlővést, ő nem megy el a királyi bérpalotába. Péterke nem züllik el és István... Istvánka - hát talán akkor is tüdőlővést kap?... hát István menthetetlenül halálra volt ítélve már a háború kitörése napján?... Ágnes félt, hogy eszét veszti ebben a gyötrelmes tépelődésben. Most egész dühe és utálata a háború felé fordult s azok ellen, akik a háborút csinálták. Ki csinálta a háborút? - kérdezte félőrülden. És ráfelelt, hogy ő. Igen, ő Péterffy Andrásné, Grónay Ágnes, bizonyosan ő, mert unta a tisztességet, a csendet, a békét, a

mozdulatlanságot, a hűséget, a kis darab biztos kenyeret, a szent szegénységet, a kalandok és csodák nélkül való egyszerű, idilli, vadgesztenyeallás, naív, magyar életet. Neki csoda kellett, nos, megvolt a csoda. Az egész föld kigyúlt és az emberek szelíd, jámbor, szürke, unalmas kis boldogsága lángok martalékává lett. Ne neked, itt van hát a csoda, kezdj vele valamit, boldogulj, élj, őrvöngj, rendezz orgiákat, csald meg az uradat, tanulj új, rothadt, velőtrázó bujaságokat, aminőket a barátnőid meséltek neked, eredj Kassára szajhák és részeg katonák közé, keress pénzt, pénzt, pénzt, te szerencsétlen, aljas, parázna vénasszony... nos, megkaptad a csodát.

Felugrott és András fölé hajolt. Most vette észre, hogy a beteg feltűnően csendes és mozdulatlan. Alszik - gondolta - nagyon mélyen alszik. Az utóbbi időben hosszú és mély álmai vannak. De máskor, ha ilyen csend volt a szobában, hallani lehetett egyenletes, mély lélegzését. Most nem lehet hallani. Föléje hajolt és az arcát nézte. Semmi változás. Csak nagyon csendes. Lélegzik? Igen, most gyengén kilehelte a levegőt... Ágnes elsápadt, leült az ágy szélére és halkán ébresztgetni kezdte:

- András!

András megint lélegzett, de a szemét nem nyitotta fel. Ágnes megfogta a kezét. Hűvös és száraz volt és síma, mozdulatlan.

- András! - szólt hangosabban.

András nem lélegzett többet.

Ágnes felsikoltott.

- András! András! András!

Aztán lezuhant az ágy mellé s végignyúlt a padlón.

*

Egyedül volt akkor is, amikor eszméletre tért. Keservesen felvászorgott és belefogódzva az ágy deszkájába, újra András fölé hajolt. Andrásnak akkor már hideg volt az arca.

VIII.

Andrást eltemették, Péterke meggyógyult, Istvántól nem jött levél, - Ágnes nem vett észre egyebet a forradalomból. Nem tudta, hogy az öreg Péterffyek lassankint megint összevesztek azon, hogy Lajos a köztársasági államformát, általában véve, helyesnek tartaná egy Kossuth Lajos-féle elnökkel az élén. Nem tudta, hogy az öreg István huszár puskával őrzi a házat a frontról visszajövő katonákkal szemben. Nem tudta, hogy Barnabás és felesége hetek óta nem érintkeznek, mert Susanne retiküljéből halottak napján levél esett ki, amelyben egy francia nyelvtanár lángoló szavakkal könyörög, hogy ne gyötörje tovább és este hat órákor látogassa meg. És nem tudta, hogy Péterke két hétig minden éjjel Eszternél aludt, az erdélyi menekült cselédkénél, aki uccalánnyá, majd finom kokottá lett s akivel titokban eljegyezte magát. Nem tudta, hogy egy éjjel meglepte őket a leány gazdag öreg barátja, Lucic bankelnök s emiatt Eszter kiadta az útját Péterkének. Nem tudta, hogy Péter két napig öngyilkossági gondolatok között csavargott a vasúti összekötő híd környékén s hogy azután elsírta magát és levelet írt Hartmann Magdának. Nem tudta, hogy Barnabás háromheti vergődés után megbocsátott Susannenak, mert Susanne Nikoletta életére megesküdt, hogy semmivel sem bátorította fel a francia nyelvtanárt és két-három konvencionális szónál többet nem beszélt vele, azt is a

villamoson, ahol nem tudta magát a kalauzzal megértetni s a szemben levő urat felkérte a tolmács szerepére. És nem tudta, hogy ezt Barnabás elhitte neki.

Minderről nem tudott Ágnes, pedig rokonairól, fiáról és bátyjáról volt szó. Hogy tudta volna, hogy ezalatt ellenséges csapatok mind szűkebbre és szűkebbre szorították az ország határait s hogy a népköztársaság ezt némán és gyáván tűrte?

IX.

A Pantheon-kávéházban már híre-hamva sem volt annak az asztaltársaságnak, amelyben Péterke Hartmann Magdával megismerkedett. A társaság tagjai most államtitkári, főispáni és kormánybiztosi minőségben ágáltak a fórumon és feléje sem néztek a Pantheonnak. A kávéház újra olyan szürke és csendes volt, mint a háború előtt. Oda már ritkán tette be a lábát a forradalom egy-egy pirosajkú némbor vagy bőrkabátos köztársasági katona személyében: a forradalom ott halálra unta volna magát. Az öreg pincér, aki húsz éve szolgálja a törzsven-
dégeket, maga sem volt forradalmi szellem; a háború az más; az legalább bőkezűen dobálta a borraivalókat; a népköztársaság szegény és rongyos volt és fukar. Johann bácsi egyébként nem politizált; kiszolgálta a vendégeket és félóránként megivott egy pohár szódavizes bort hátul a pénztár mögött.

Vendég lépett be a kávéházba. Tagbaszakadt, lengyelkabátos, hamvasbőrű, szélesszájú, húsz-
éves, barna leány volt, aki mandulavágású, kissé ferde szemeivel hirtelen végignézte a néptelen helyiséget. Látszott, hogy valakivel találkozója van s hogy a másik késik. Bosszúsan csapta le a hóna alatt szorongatott könyvet s pohár tejet rendelt. E pillanatban belépett a kávéházba Péterffy Péter.

- Jó reggelt, Magda! Bocsanat, nem jól jár az órám.

- Szervusz Péterke - mosolygott a leány - de megváltoztál.

- Nyomorultul festek, úgy-e? - dadogott Péter és elpirult. - Rossz bőrben vagyok.

Péterke csakugyan sápadt és sovány volt és szeme beteges tűzben ragyogott fonnyadt arcocskájából. Tizenhatévesnél nem látszott többnek. A betegség, Eszterke és az összekötő vasúti híd körül való bolyongás nagyon megviselték. Leült Magda mellé és miután három-
négy nehéz betűvel hasztalan iparkodott megbírkózni, hirtelen kivágta:

- Szép. Gyönyörű. Olyan, mint egy asszony.

- Ki?

- Ön - mondta kesernyés mosollyal, mert azt kellett volna mondania: te, de a t betű borzasztó dadogással fenyegette.

Magda gyengéden megsimogatta a fiú fonnyadt arcát.

- Nos, hát mit akarsz tőlem, Péterke?

Péter arcát elöntötte a vér. Istenem, ha ő folyékonyan tudna beszélni, mint a többi ember -
ember! - nem is kell ahhoz embernek lenni, hiszen annyi hitvány, ostoba, hetyke pimasz ajkáról ömlik ropogva és erélyesen és szédületes iramban a szó! Istenem, ha az ő nyelve ki tudná mondani, ami tengernyi fölény, elszántság, düh és cinizmus lakik a lelkében, akkor azt mondaná neki: Magda, két vagy három napig vívódtam, hogy megölöm magam. Akkor aztán, mikor éhségtől és fáradtságtól összerogyva a hídon kuporogtam, hirtelen eszembe jutottál te. És gondoltam magamban: számár kölyök vagyok. Meghalni? Miért? Mert nem tettem le az

érettségét, mert az apám ravatala mellől elszöktem egy uccalányhoz, mert kóbor kutya módjára lihegek egyik uccasárokról a másikra? - Nos, ez csak azt mutatja, hogy nincs bennem férfias erő következetes lenni a bűnben és a cinizmusban. Hát azért is talpra állok és kihúzom magam. Forradalom van? Jó. Hát legyen forradalom. Nem megyek többé vissza az édesanyámhoz. Annyit vétkeztem ellene, hogy meggyűlöltem őt. A forradalom az én édesanyám és testvéreim azok, akik megújultak és felszabadultak, akik mernek rombolni, ölni, szeretni, győzni, új életet élni. De nem tudom, hol és hogyan kezdjem. Akkor eszembe jutottál te. Te bizonyára benne vagy a forradalom vezérkarában. Te megmutatod nekem az utat, kiadod a parancsot és beosztasz a forradalom legmerészebb csapatába, oda, ahol legnagyobb a szükség az életuntakra. Te, igen, te, próféta asszony vagy s én a te tanítványod leszek. És a szolgálat a te forradalmár szoknyád körül édes és gyönyörökkel teljes szolgálat lesz. Te azt is tudod, hogy mennyire vágyom rád. S te ezért nem is haragszol s nem is szégyenkezel, mert elfogulatlan és előítéletek nélkül való vagy. Őszintén megvallva, ott a hídon, éhség és fáradtság aljas kínjai között nagyon megéheztem rád. Gondoltam magamban: nem vagyok én kötözni való eszeveszett barom? Itt rothadok a nedves éjszakában, mikor, ha akarnám, Hartmann Magda csipkés ágyában fekehetnék, hiszen forradalom van és Hartmann Magda a forradalom próféta-nője. Úristen, milyen lehet egy szép, finom, művelt, gazdag úrileány hálóingben, vagy egész meztelenül? Így gondoltam akkor és felvászorogtam, elvonszoltam magam egy kávéházba s levelet írtam neked, hogy jöjj el ide értem, beszélhiválóm van, égbekiáltóan fontos és sürgős mondanivalóm. Hát itt vagy. Tudtam. Füttýntenem kell csak, hogy te megjelenj a szolgálatomra. Nos, gyerünk, vezess magadhoz és feküdjél le, mert forradalom van, az előítéletek alól felszabadultunk s én írtam a Tizenegyedik Parancsolatot!

Péter egy pillanat alatt átgondolta ezt, de ami akkor ott a hídon oly természetes, sőt minden emberi dolgok között a legegyszerűbb és legészszerűbb volt, az most nevetséges bambaságnak látszott. Nem tudta, mit mondjon, isszonyú kínna keresett valami hazugságot, amellyel igazolhatná magát, a levelét, a találkozást, de nem jutott eszébe semmi.

Magda látta, hogy keservesen vergődik és segíteni akart:

- Péterkém, te szenvedsz. Beteg vagy, Péterkém. Nem jönnél el hozzám egy csésze teára?

Péter szíve hatalmasat dobant. Íme, ez a lány kitalálja az ő gondolatait. Magda önként felajánlja magát. Neki csak azt kell mondanía: gyerünk s a többi magától megy, mint a karikacsapás. De ezt a szót is nehéz kimondani s ő most semmitől sem irtózik jobban, mint hogy nevetséges legyen.

Ránézett Magdára. Szemébe nézett fürkészőn és kíváncsian, vajjon felfedezi-e abban azokat az apró lángocskákat, amelyek akkor szoktak női szemekben kigyúlni, amikor csókról és ölelésről van szó. Ha igen, akkor nem mond semmit, csak megfogja Magda kezét és kivezeti a kávéházból. Merően nézett Magda szeme közé, de nem fedezte föl a lángocskákat. Magda úgy simogatta végig a tekintetével, mint egy kedves, finom orvos a betege arcát. Nem, Magda nem gondol most a szerelemre. Magda jó és hűséges barát, kedves cimbora, de semmivel sem több. Nem lehet megmondani neki, amit a hídon kitervezett.

- Hogy élsz most, Magda?

Magda kedvesen mosolygott.

- Menyasszony vagyok.

Péterke megint elpirult és zavarában, bár a g betű kissé nehezen fordult ki a száján, azt mondta:

- Gratulálok.

Magda oldalra fordította a fejét és furcsa, kacér nyíltsággal hozzátette:

- Az apám nem tudja.

Péter nagyon szerencsétlennek érezte magát. Sokáig maga elé nézett és azon töprengett, vajjon a leányok, Magda és a többi Magdák ezért örülnek hát a forradalomnak? De hogy egy pillanattal előbb ő maga is ezért örült neki és Magdától ő is ilyenféle vívmányát várta a forradalomnak, - erre már nem gondolt. És nem jutott eszébe az sem, hogy a húszesztendősek, férfiak és leányok egytől-egyig mind így képzelik el a forradalmat. Csak azt érezte, hogy már nem kívánja Magdát, sőt unja és szeretne tőle megszabadulni. Azt hiszem - állapította meg s ez kissé felvillanyozta - hogy örökre kiábrándultam ebből a fajtából.

Most kissé visszanyerte az öntudatosságát és derülten mosolygott.

- És a forradalom? - kérdezte gúnyosan.

Magda felállt.

- Ha akarsz, gyere velem. A vőlegényem előadást tart a vasasok szakszervezetében.

- Köszönöm, nincs időm.

- Akkor Isten veled! Nagyon sápadt vagy. A viszontlátásra.

Magda elindult, de útközben visszanézett.

- Tagja vagy a szociáldemokrata pártnak? Nem? Beirassalak? Holnap megkapod az igazolványt. Nem kell? Nem akarsz feltűnést kelteni? Péter, te nagyon naív fiú vagy. Feltűnés! Azt hiszed, hogy feltűnést kelt, ha beiratkozol a szociáldemokrata pártba? Ma írtuk be a tizedik grófot. Hol élsz te, Péter?

- A híd alatt - dadogta Péter keserűen.

- Hol?

- Egy uccai lány hálósobájában.

Magda megcsóválta a fejét.

- Bolondokat beszélsz.

Péter hallgatott. Arra gondolt, hogy ő csakugyan nem tudja, mi történt Pesten, amióta a teherautó elgázolta. Nagyon elgázolta valami nehéz, robogó szekér. Tökéletesen elgázolta. Csak éppen néhány órával előbb tápázkodott fel.

Magda leült és részvéttel simogatta a fiú remegő kezét, amellyel minduntalan csapzott hajához kapkodott.

- Péterke, úgy látom, te csakugyan rossz fiú vagy.

Az a vállát vonogatta. Magda vigasztalta.

- Pedig most érdemes ám élni. Most megint érdemes! Eljött a mi időnk: a becsületes, okos, tiszta és erős fiatalságé. Emlékszel, miről beszélgettünk, amikor először nálam voltál? Stogyelat? - emlékszel, ezt kérdeztük akkor s azóta az idő meghozta a feleletet. Egy szép reggel az emberek arra ébredtek, hogy a régi oligarchikus rend a szocialisták, radikálisok és egy maroknyi parlamenti párt egyetlen mozdulatára porba roskadt, a nacionalista kormány megbukott, a katonák egyetlen súlyos ökölcsapással szétörték a militarizmus bilincseit, kikiáltották a köztársaságot és megteremtették az új szabad, ifjú Magyarországot.

- De a szegény ember éhen döglik most is és megdöglött Ferencz József idejében is - mondta Péter susogva, mert eszébe jutott a vén csavargó, akivel együtt hált a híd alatt s aki ezekkel a szavakkal intézte el a forradalmat.

Magda nem sértődött meg.

- Gyujts rá, Péter! - tette eléje arany cigarettatárcáját és maga is rágyujtott. - Ne légy igazságtalan a forradalom iránt. Igaz ugyan, hogy az első pár napon, a katonaságnak a frontról való visszaözlése alatt, sajnálatos rázkódtatások történtek, de a műveletlen és garázda elemek kicsapongásait, a fékevesztett öröm és fékevesztett bánat túlzásait csakhamar erélyesen megfékezte a népkormány, amely hatalmas támaszt talált a maga páratlan népszerűségében és az emberek odaadó áldozatkészségében. Nem akarsz megismerni a vőlegényemet?

- És a katonaság? - kérdezte gyámoltalanul Péter. - Azt hallottam, hogy a hadsereg szétszűllött, mert a hadügyminiszter - egy részeges, buta vezérkari tiszt - azt mondta, hogy nem akarok többé katonát látni. Én így hallottam.

Magda ég felé emelte csodálkozó és megbotránkozó tekintetét.

- Oh, mily gyalázatos beállítása ez a legszentebb dolgoknak. Tudod, mi történt, Péter? A nép lerázta magáról a tömeggyilkos tábornokok, az örült szadista emberirtók, a véres mészárosok zsarnokságát, amely a kizsákmányolók, a latifundiumok és a nagytőke érdekében, mint a marhákat, úgy vitte az embereket a vágóhídra. A főpapok, nagybirtokosok, tőkepénzesek és zsidó bankárok rémuralma megszűnt, tehát nincs többé szükség katonára, rendőrré és csendőrségre. Rosszul vagy, Péter?

- És a határok? - kérdezte Péter, aki most már türelmetlenül és kihívóan nézett az egzaltált leány szemébe, mintha ezzel akarna rajta bosszút állni, amiért itt nagy szocialista propaganda-beszédet mond, ahelyett, hogy beteljesítené, amiről ő a hídon álmodozott.

- Várj csak, Péterke, majd arra is rákerül a sor. Első feladat a reakció és a nacionalizmus letörése; aztán a demokratikus rend és szociális termelés biztosítása. Kell, hogy a munkás- és paraszttömegek munkához lássanak; és munkához is látnak hamarosan; ezt a munkát pedig jókedvvel, büszkén és emberfeletti energiával végzik majd, mert tudják, hogy verejtékükkel nem egypár henye főurat, nem egypár kapitalista zsarnokot és ezek cselédségét hízlalják, hanem a maguk jólétét és boldogságát alapozzák meg és a jövő generáció könnyű, gondtalan és nyugalmas megélhetését biztosítják.

- És a határok? - ismételte Péterke lángvörös, izzadt arccal, rekedten és villogó szemmel és a székét közelebb rántotta Magdához. - Mikor megyünk a határokra? Mi?

Magda megszeppent. Kezdte féltetni Pétert, aki olyan volt, mint egy delírizáló beteg. Igyekezett tehát megnyugtatni és kiengesztelni.

- Arra is rákerül a sor. Ne félj, Péterke, annak is eljön az ideje. De azt is a felszabadított szocialista munkás- és paraszttömegek fogják megcsinálni. Mi bajod Péterke? Konyakot akarsz? Vagy inkább limonádét? Add ide a kezéd. Meglátsd, ha kissé rendbejövünk önmagunkkal, egyszerre talpra ugrunk, a népkormány hadsereget gyűjt, megújulnak a negyvennyolcas idők csodái, az ezredek a földből nőnek ki, munkások, parasztok, diákok, tisztviselők önként sietnek a zászlók alá, vagy a municiógyárakba s akik most egy idegen és ellenséges érületű militarizmus igájában megutálták a háborút, a fegyvert, a vérontást, a fegyelmet, a parancsnokok brutális gögjét - igyál egy pohár vizet, Péterke - esküszöm, azok majd öntudatos, szabad akaratból, hideg aggyal és égő szívvel állnak légiókba, hogy visszaverjék a hódításra éhes imperialistákat. Jobban vagy, Péter?

- Kutyabajom sincs, csak nagyon felbosszankodtam - felelte amaz és felhajtotta a feketekávé csészében felszolgált konyakot.

- Hála Isten - suttogta Magda. - Úgy megijesztettél.

Péterke Magda szeme közé nézett. Mit beszél itt össze-vissza ez a szélescsípőjű, nagymellű leány? Hiszen éppen az ellenkezője igaz mindannak, amit mond. Gúnyolódik talán saját maga és a köztársaság felett?

De Magda szeméből csak úgy sugárzott a meggyőződés és a hit. Magda komolyan és őszintén úgy érezte, hogy igaza van. Magda így látta, Magda boldog volt, Magdával nem lehetett vitatkozni.

- Hát a területi integritás benne van-e a szocialista alkotmányban? - kérdezte Péterke félénken, mert e pillanatban mindennél jobban szeretne volna, hogy Magda szépet hazudjon neki.

Magda kissé elgondolkozott. Ezt ő sem tudta határozottan, de most mindent vállalt, csak ne lássa Péter arcán azt a lázas eltorzulást.

- Bizonyára. De hogy fegyverrel vegye vissza a határokat, arra nem is lesz szükség. Először is a demarkációs vonal csak fegyverszüneti rendszabály, nem végleges politikai határ. Egy csésze teát, Péter, te dideregsz. Vagy tán ennél valamit? Igen? No, hát másodszor, ha az angol és francia közvélemény, amely hisztériás rettegéssel fél az Oroszország felől közeledő bolsevizmustól, látni fogja, hogy Magyarországon mily tökéletes rendet teremtett a radikális és szocialista népköztársaság, maga fogja visszaparancsolni a körülöttünk settenkedő balkáni bandákat. Ízlik ez a sajt? Sajnos, mást még nem lehet kapni.

Péter mohón és szinte állati élvezettel falt. A gyomra émelyegni kezdett a hirtelen kapott tápláléktól, de ez az émelygés reszkető éhségérzettel járt. Szégyelte Magda előtt, hogy olyan falánkul esett neki a száraz és sárgabarna, furcsaszagú sajtnak, de nem hagyta abba, mert félt, hogy elájul a gyengeségtől.

Magda, aki maga sem tudta, miért, de azt hitte, hogy szavaival gyógyítja meg a sápadt és reszkető Pétert, szaporán folytatta:

- Komoly háborúra nem kerül a sor. Az új népköztársaság hadserege megszállja a határvidéket és mozdulatlan fenséggel áll őrt, lábhoz tett fegyverrel, higgadt nyugalommal, de egyetlen csepp vért sem ont haszontalanul, mert minden csepp vérre a szociális termelés munkájában lesz szükség - hála Isten, Péter, az arcodba már visszajön a vér, most ilyál egy nagy csésze feketét - és egyetlen ólomgolyót sem lövöldöz el feleslegesen, mert minden gramm ólommal takarékoskodik, hogy abból betűt önthessen, tiszta humanizmus, emberi egyenlőség, munka és a legtöbb ember legnagyobb boldogsága... Péterke, Péterke, add ide a kezéd, mennyire megijesztettél, mondd, Péter, mi volt a bajod, hogy előbb úgy elfehéredtél?...

- Éhes voltam, a te népköztársaságodban majd megdögöltem éhen... Magda, eredj a szakszervezetbe.

Péter savanyúan elhúzta a száját és végignézett Magda karcsú, de tömött és asszonyos alakján. Szép lába van ennek a lánynak, csak ne beszélne össze annyi ostobaságot. És a szeme is szép. Milyen lehet egy finom, tiszta, fiatal úrilány meztelenül! Finom, tiszta úrilány? Hiszen azt mondta, hogy vőlegénye van. Nem merte bevallani, hogy szeretője van. Biztosan szocialista szeretője van. Nem tiszta, nem finom és nem lány. Olyan, mint Eszter. Nem kíváncsi rá. De ha a népkormány csakugyan hadsereget küld a határokra, akkor rendben van a dolog.

Magda is szótlánul nézte Péter lerongyolódott, piszkos, sápadt, sovány alakját. Szemügyre vette, mint egy kiélt, elsatnyult, minden létjogosultságát elvesztett társadalmi rend szimbólumát és megsajnálta. Egy hanyatló korszak koravén, satnya csecsemője. Vége. Kár érte. Jó

kis fiú volt. Azon töprengett, hogy mit tehetne érte. Semmit. Nem ér rá. Amikor az ecsedi lápot kiszárították, ki törődött a békákkal? - ez jutott eszébe, a vőlegényétől hallotta, aki öntudatos és kegyetlen szocialista osztályönzéssel így parentálta el a pusztuló magyar dzsentrit.

- Egészen jól vagy már? - kérdezte megegyeszer meleg, baráti hangon.

- Jól - hebegte barátságtalanul a fiú.

- Hát akkor szervusz. Megyek a szakszervezetbe. Ha szükséged van rám, telefonálj.

Péter megint mosolygott és bágyadt kis madárcarca még keserűbb fintorra torzult. Köszönt és meredten bámult Magda prémes bekecse és rövid szoknyájából térdig kilátszó lábszárai után. Aztán újra leült és maga elé bámult. Észre sem vette, hogy valaki a vállára ütött.

- Itt ülök a szomszéd asztalnál és nézem, hogy te milyen takaros forradalmárnővel enyelegsz, Péterke. Gratulálok, jó izlésed van.

Péter ijedten köszönt Barnabásnak.

- Bocsánat... a forradalomról beszélgettünk. Mit szól Barnabás bácsi a forradalomhoz?

- Semmit, semmit, - felelt Barnabás, aki talán sápadtabb és elnyűttebb volt Péterkénél is. - Ostoba, szemtelen és gyáva próbálgatás. Háború után való móka. Nem érdekel. Hát neked, hogy megy a sorod? Rossz bőrben vagy gyerek.

Péter lehajtotta a fejét és nem tudott felelni.

- Mi az, fiatalúr, csak nem vagy szerelmes? Mi? Eltaláltam? Ő az?

- Isten ments! A forradalomról beszélgettünk.

- Brávó! - mosolygott Barnabás és hamar felhajtott egy nagy csésze rumos feketét. - Csak azt ne! Akármit inkább! Inni, dorbézolni, kártyázni, morfint vagy kokaint marokszám szedni, verekedni, tivornyázni, mindent, mindent lehet, még embert is lehet ölni, csak egyet nem! Jegyezd meg magadnak, írd be a noteszedbe és minden nap olvasd el: mindent, csak azt ne! Szerelmes ne légy soha, édes fiam.

Péter gúnyosan mosolygott.

- Útálom a nőket.

- Helyes, helyes, - lelkendezett Barnabás - de azért be kell iratkoznod a technológiára. Most az emberek valamiféle forradalommal játszadoznak, jól teszik, talán ez is elsöpör néhány felesleges embert és felesleges ostobaságot, de majd megunják és abbahagyják és nekiesnek a munkának, magam is dolgozom, mint egy igavonó barom.

- Készül a regény?

- Regény? Badarság. A jövő a technikai tudományoké. Fiam, figyelj ide. Az egész világ koplal és nyomorog. A földek parlagon hevernek, a gépek elromlottak, igáslovak és ökrök elpusztultak a háborúban. A paraszt nem tudja bevetni a földjét, nincs, aki megmunkálja, mert a lova megdöglött, az ökrét levágták és lovát, ökrét megették a katonák. Lovát és ökrét? A szamarát és a kutyáját is. Sőt, a ruháját és a csizmáját is, sőt a feleségét is megették volna az orosz foglyok, de nem ették meg. Csak teherbe ejtették... és szaporították a felesleges csőcselék számát... No jó. Szóval? Szóval nincs búza, rozs, kukorica elég, nincs liszt, nincs kenyér, nincs táplálék. Éhen döglének, ha sokáig így tart. Hát jó. De a városi ember mégis enni akar, tehát ki kell találni valami tömegtáplálékot.

- Igen, a híd alatt borzasztóan éhezünk. Az ember Ferencz Jóska alatt is, meg a forradalom alatt is megdögölhet éhen...

Barnabás azonban lélegzet nélkül folytatta:

- És én már ki is találtam. Tudod, mit fogok lisztte őrölni? A kukoricát. De nem azt a szemes kukoricát, azt eddig is őrölték, de városi embernek nem veszi be a gyomra. Hanem a szárát, a levelét, a csutkáját, egészen és maradék nélkül és én kitaláltam azt a vegyi kikészítést, amellyel külön lisztet lehet belőle előállítani, mint a búzából.

Péterke szédült. Ha ezt az öreg csavargó hallotta volna ott a híd alatt!

- De mindezt csak úgy közbevetőleg mondtam - folytatta Barnabás, - neked egyelőre csak a szerelemtől kell tartózkodnod. Mindent tehetsz, csak azt ne! Ne légy szerelmes soha!

- Nem - felelt naívvul Péterke és kihúzta magát.

Barnabás újra egy feketét rendelt, vastag, de rossz szivarra gyújtott és tovább magyarázta:

- Tudod-e mi az: beleszeretni egy ilyen kis forradalmárlányba? Hát figyelj ide. Az ember megy-megy az uccán s egy szikrázó kövesgyűrűt talál az aszfalton. Az embernek eláll a lélegzete. Ni, egy briliáns, platina foglatban! Briliáns! Megér százezer koronát, ha nem többet. Istenem, vajjon látta-e valaki, hogy megtaláltam? Mit csináljak? Vigyem a rendőrségre? Persze, hogy elviszem, de egy kicsit nézegetem előbb. Nézegetni csak szabad? És nézegetem, ujjamra próbálom, nagyszerűen odaillik a balközépujjamra. Ragyog, szikrázik, szédít, szinte hipnotizál. Na, még ma egy kicsit gyönyörködöm benne. Holnap aztán eleget teszek a becsületnek. Este megvillogtatom a villamoslámpák fényében. Néhány odavetett irigy pillantás határtalanul jólesik a hiúságomnak. Egész éjjel igazgatom az ujjamon, a kedvéért egyik kocsmából a másikba járok és mindinkább nekibátorodó hencegéssel mutogatom a Télikert nimfái előtt. Másnap aztán, útközben a rendőrség felé, majdnem megreped a szívem, hogy meg kell válnom drága kincsemtől. Irtózatos küzdelem támad a lelkemben, amelyet a kapzsiság és a becsületesség vívnak egymással. Mindegy. A becsület az első. De mielőtt letenném a rendőrkapitány asztalára, csak úgy kuriózumképpen, pusztán kíváncsiságból, hadd becsültessem meg az ötvösnél, mennyit ér az az önfeláldozó becsület, amellyel lemondok a drágakőről? Bemegyek az ékszerészhez, az ötvös felteszi szemére a lupét, nézi, vizsgálja, forgatja, csillogtatja, méregeti, latolgatja, ablakhoz viszi, lámpához tartja a követ, nyög, morog, sóhajt, felhúzza szemöldökeit, köhécsel, mosolyog és szól: bámulatos jó hamisítvány, ötven korona. A szívemből kifut a vér, dühbe jövök és kiszaladok a boltból. Odavan egy gyönyörű illúzió, a becsületesség fényes vizsgálója előtt állottam s most kisül, hogy kómikussá váltam a hősi elhatározásommal. Útálom a gyűrűt és megvetem magamat, hogy tegnap este oly boldogan és büszkén mutogattam mindenfelé a nyomorult cifraságot. Szégyenlem magamat és semmi kedvem a rendőrségre menni a haszontalan és ostoba hamisítvánnyal. A rendőrlegények a szemembe nevetnének, hogy a briliánsot nem tudom megkülönböztetni a máramarosi gyémánttól. Mit tegyek? Elhajítsam az út porába, vagy megtartsam fájó, szégyenletes és tanulságos emlék gyanánt? Nem dobom el. Megtartom. Sőt ujjamon hagyom, mert holnap hátha kicsúfol barátnőm a Télikertben: nini, a gyűrűt zálogba csaptad? És ujjamon ragad a csillogó, üres, hangos, feltűnő jószág és tovább bolondítom vele nem a világot, hanem magamat, aki titkon sír és szégyenli magát. Péter, mikor láttad utoljára Nikolettát? Gyönyörű nagy darab gyerek. Elragadó. Az aztán igen! Az valódi briliáns! Imádom.

Barnabás felhörpintette a nagy csésze rumos feketét és új szivarra gyújtott. Péter fogvacogva nézte a nagy csapzott hajú, barna Grónayt és nem vette észre, hogy az most magamagáról és Susanneről beszélt. Mire végére ért az előadásnak, Barnabás is bűnbánatot érzett és hálás volt Péternek, hogy nem értette meg. Hiszen ő Susannenak megbocsátott.

- Eredj Péter haza! - szólalt meg hirtelen, - az anyád nagyon aggódik érted.

X.

Péter hazafelé tartott. Útközben kitervelte, hogy ünnepélyesen bocsánatot kér az édesanyjától, Klema nénitől, az öreg Péterffyektől, Évikétől, mindenkitől, akit szeret s akit megszorított. Ó, milyen jó volna, ha bocsánatot lehetne kérni szegény apjától is, aki két éve nem beszélt vele! Péternek elszorult a szíve. Meghalt. A kerepesi temetőben hideg és nedves föld alatt van, a koporsója talán már be is szakadt, s az arca csupa sár, borzasztó dolog a halál, most kezdi csak érteni, hogy milyen borzasztó. És nem tudja, miért, de valami lelkiismeretfurdalást érez az apja halála miatt. Folyton az jár az eszében, hogy nem, nem, azt mégsem kellett volna megengedni! Mit? Hogy meghaljon? Vagy hogy Belgrádba menjen? Egyiket sem tudta volna senki megakadályozni, ő pedig, a legkisebb, a legrosszabb és a legnyomorultabb mindazok között, akik a nagy, hatalmas erős, gögös Péterffy Andráshoz tartoztak, a legkevésbé. És mégis. Valamit kellett volna tenni. Vagy legalább, amikor meghalt, akkor kellett volna valamit cselekedni érte, az ő kedvéért, az ő kiengesztelésére és megvigasztalására. De nem tett semmit még akkor sem. Még csak meg sem siratta és meg sem gyászolta, úgy, ahogy szerette volna. Bevallja magának, nem tudott az apja halálán kétségbeesni, sőt még csak sírni és szomorkodni sem, mint ahogy például Éva. Borzasztó és érthetetlen ez, s most úgy érzi, hogy az a legszomorúbb, hogy még csak nem is szomorkodott. Nem lett volna szabad megengedni... hiába, mégis úgy van, hogy félt az apjától, rettegett tőle, mert kimaradt az iskolából és semmirekellő kávéháztöltelék és forradalmár lett - forradalmár és hazaáruló, Hartmann Magda kedvéért, - és irtózott attól, hogy apja előbb-utóbb megtudja és szemrehányásokkal illeti, esetleg meg is alázza és szeme elől elkergeti. Nem is vágyódott utána, sőt... nem is bánta, hogy Belgrádban van és aljas és gyáva megnyugvást érzett, amikor hazahozták, hogy már nem tudja és nem érti meg, mi lett a fiából, - hát mégis az az igazság, hogy szinte beleegyezett... pedig nem kellett volna megengedni, hogy meghaljon, akármilyen beteg és szánalmas is volt szegény úgy idegsokkosan... Most, amikor mindezt végiggondolta, kétségbeesett, hogy nem lehet már tőle bocsánatot kérni. De lehet az anyjától, aki nem tudja, apát sirassa-e, vagy Istvánért remegjen, vagy őt, a legkisebbet keresse, aki két nappal a temetés után megszökött a háztól.

Otthon aztán megváltoztatta szándékát, mert elviselhetetlen szörnyűségnek látszott, hogy külön-külön annyi szomorú ember szemébe nézzen. Csak az anyjával beszél s megfogadja neki, hogy most már jó fiú lesz, ha megbocsájtanak. Most érzi csak, hogy mennyire szereti az édesanyját. Meg is tesz neki mindent, hogy kiengesztelje és megvigasztalja. Nekifekszik a tanulásnak s leteszi az érettségit, vagy beiratkozik a technológiára s ezzel boldoggá teszi őt. És nem is lesz nagy áldozat, sőt gyönyörűség lesz szépen, csendben, nyugalomban, otthon, kényelmesen, tiszta, kedves kis szobájában ingujjra vetkőzve, egész nap tanulni. Nem kell kávéház, pfuj, undok éjszakák, lányok, Eszterkék, borok, pálinkák, rossz szagok, trágár beszédek, röhögések, fejfájások, gyomorémelygések, elég volt, elég volt a forradalomból, Magdából, ostobaság az egész, ott a hídon beszélt egy öreg péklegénnyel, az megmondta, hogy mi a forradalom. Azt mondta, hogy a szegény ember békében és háborúban és Ferenc Jóska alatt, meg most a köztársaságban is éhendöglük, mire megvénül. Elég volt. És elég volt az irodalomból is, itt van Barnabás bácsi, a kutjának sem kell, igaza van neki, úr nem ír, az írás aljas mártíromság. Már a szavaktól is undorodik, proletár, burzsoázia, Tizenegyedik Parancsolat, nevetséges az egész. Apa kúriai bíró, osztályfőnök volt, az valami, az úri dolog, meg Sándor bácsi, aki főszolgabíró volt, igen, ez az élet, halk, finom, úri élet... Nem, nem megyek a technológiára, leteszem az érettségit és jogász leszek, vagy gazdász, esetleg tanár, akkor nem leszek felesleges ember...

Besurrant a Péterffy-házba és óvatosan belopódzott régi kis szobájába. Szíve a torkában dobogott s reszketni kezdett az anyjával való találkozástól. Vajjon meg fog-e neki bocsátani?

Kezdett félni attól, hogy nem. Túlságosan tiszta, erkölcsös és kemény emberek mind, az egész család. Apját is elengedték a háborúba, - szegény, milyen örömmel és lelkesen ment el, milyen naívu! - és engedték, hogy egy szerb golyó átlője a fejét... hiába, akárhogy veszi, nem lett volna szabad megengedni, hogy meghaljon apa és mégis megengedték...

Nem, ő nem mer a szemükbe nézni. Elhatározta, hogy úgy, ahogyan máskor is szokta, Évikét használja fel közvetítőül. Évike ikernővére neki, de ő a férfi, s mint ilyen, legalább is egyenrangú vele, ha mindjárt Évike már két éve orvostanhallgató is. Egyébként Éva gondoljon amit akar, csak tegye meg, amire kéri.

Bement Évike szobájába és hogy palástolja meghatottságát, erősen ráivallt.

- Éva, beszélj anyával és mondd meg neki, hogy le akarom tenni az érettségit. De aztán hagyjatok békén. Tudok mindent, amit akarsz mondani. Ezerszer jobban tudom, mint te. Hitvány kamasz voltam. De csak voltam. Érted? Ha senkise bánt, ha úgy tesztek, mintha semmi sem történt volna, akkor mindent jóvá teszek. Ne bögj. Ne csináljatok színházat. Nem eleget szenvedtem, azt hiszed? István írt? Olasz fogságban? Holnap kimegyek papa sírjához. Nem kellett volna engedni.

Rettenetes dadogás volt ez, Péter azonban nem törődött vele, nem válogatta a betűket, nem pirult el és nem kereste a szinonimákat.

- Éva, hidd el, a háború áldozata vagyok. Pedig szeretlek benneteket. De nem bírom el a szemrehányásokat, mondd meg anyának, hogy ha egy szóval említi a dolgot, főbelövöm magamat. Le akarom tenni az érettségit... meg vannak még a könyveid? Adj ki valami ruhát. Szeretnék fürdeni. Azt hiszem, felesleges vagyok, de mindent jóváteszek.

Minden úgy lett, ahogy Péter akarta. A Péterffyek összeesküdtek, hogy még csak célzást sem tesznek kóborlásaira és az érettségire. Évike összegyűjtötte a nyolcadik osztály anyagát és az egyetemről negyedéves bölcsészethallgatót hozott, aki együtt tanul vele. Szobáját olyan széppé és kedvessé tette, hogy öröm volt benne egész nap ingujjban tanulni. Mindenki becézte, Barnabás a kávéházból hozott neki cigarettát, finom egyiptomit, mert a népköztársaság csak kapadohányt gyártott. A vacsorákon úgy bántak vele, mint felnőtt, komoly fiatalemberrel, belevonták beszélgetéseikbe és sohasem kérdezték meg tőle, hogy mennyire van a latinnal és az algebrával. Péter nagyon megszerette a rokonait. Különösen Lajos bácsi tetszett neki, s mindig megdobogott a szíve, ha ziháló tüdejéből, levegő után kapkodva, rekedten és kiabálva mutogatta a térképen, hogy a demarkációs vonalat hol lépte át egy-egy megszálló csapat.

De mindenem felül Mária sajátságos, néma, titokzatos szépsége ragadta meg a képzeletét. Úgy érezte, hogy Máriát csak ő és ő is csak most tudja megérteni. Szinte csodálkozva nézte, hogy a Péterffyek Mária démonikus szépségét egész közönyösen veszik, mintha egész természetesnek találnák, hogy itt van köztük és mindennap láthatják, beszélhetnek és kezet foghatnak vele, a szemébe nézhetnek és magukba szívhatják földöntúli lényének illatát. Úgy érezte, hogy életében most lát először igazi asszonyt. Hozzá képest mindenki közönséges, érdektelen, sőt szármalmas. A lányok - még Éva is, akiről úgy vélte, hogy nem mindennapi szépség s amellet arcáról csakúgy sugárzik az értelem és a derű, - Mária mellett éretlen, sőt idétlen, esetlen, sőt nevetséges libák, az asszonyok pedig fonnyadt, öreg és nem nélkül való teremtsékek, még Bertóthy né is, a gazdag Lucic bankár leánya, aki Máriát néha meglátogatja. Péter oly elragadónak találta Máriát, hogy csak versben tudott róla gondolkozni. Szerette volna megmondani Barnabásnak, hogy nézze meg Máriát s akkor beszéljen: verset írni aljas mártíromság-e? Sőt, a vers is kevés; szimfóniát kellene hozzá vagy róla írni egy Beethovennek. Csak neki. Schubert gyenge és túlságosan egyszerű volna hozzá, Mozart is, legfeljebb Bach tudna még a feladattal megbírkózni. Egyszer megpendítette a dolgot Éva előtt. Éva mosolygott és felbiggyesztette a száját, gúnyosan, ahogy szokta. Szép, de kissé korlátolt, - azt

felelte rá és Péter elszomorodott azon, hogy Éva ilyen kicsinyes és irigy. Mária korlátolt! Hát persze. Az emberek a titokzatosságot és mélységet, a hallgatag és réveteg szépséget korlátozásnak tartják. Nem tudják, hogy ekkora testi szépség mellett nem jöhet számításba a kedély és az értelem szépsége; a legsugárzóbb lélek is elhalványodik ilyen testi tökéletesség mellett: ez az igazság. Különben pedig ki meri állítani, hogy Mária szellemi tulajdonságaival tisztában van? Ki meri állítani egyáltalán, hogy őt ismeri? És ki meri tagadni, hogy Máriában éppen az a legelbűvölőbb, hogy olyan zárkózott és gögös? Ó, majd egyszer ő is megnyilatkozik. De akkor ti mind, akik itt körülálljátok és véleményt mondotok róla,ilyent vagy olyant, akik irigylitek vagy megítélitek, ti valamennyien egyik ámulatból a másikba estek.

Péter agyát, szívét, idegeit és érzékeit elborította a boldog öröm, valahányszor megpillantotta. De utána nyomban egy kis szomorúság, harag és keserűség is. Sajnálta, hogy ő maga - legalább Máriához képest - olyan kicsiny, fiatal és jelentéktelen. Arról, hogy meghódítsa, nem is ábrándozott; de szeretett volna néhány szót kicsalni belőle, néhány egyenes és kizárólag neki mondott szót; ehhez azonban az kellett volna, hogy megszólítsa Máriát, valamit kérdezzen tőle, vagy valamire felhívja figyelmét és bebizonyítsa, hogy érdemes vele, cingár, érettségizetlen, felesleges, rossz hírű fiúval szóbaállni. De ez lehetetlen volt. Péter a világon senki előtt nem szégyelte volna olyan kétségbeesetten, hogy a d, t, k és i betűket nem tudja kimondani. Ezért a hallgatag szépségnek csak néma bámulója maradt. És ezért irigyelte olyan eszeveszetten Ákost, a korán megöszült, apollófejú sánta hőst a géplábalával együtt és a szőke, finom, világfias modorú Pokorny, akik néha halkan és bizalmasan beszélgettek vele.

Péter, aki két év óta annyit csavargott éjjel és nappal a ház körül, most napokon keresztül a szobájában maradt. Anyja már könnyesen emlegette, hogy az ő kósza, tékozló kis fia íme megtért s rövidesen mindent jóvátesz, amit, a háború ártatlan áldozata, eddig elhibázott. Ágnes most is valami csodát várt, csodát István és Péter és Évike körül és csodát, amelynek révén valami titokzatos módon összeköttetésbe juthat Andrással és a halottat kiengesztelheti. S a csodát templomban és gyóntatószékben, térdenállva és imádkozva kereste, - és nem tudta, hogy mi megy végbe Péterke lelkében. Péter egész nap könyvek mellett ült és hallgatta korrepetitorja magyarázatait; de eközben nem tudott egyébre gondolni, mint a vacsorára, amelyen újból láthatja Máriát. Tele volt a lelke Mária szépségével; nem tudott volna számot adni arról, hogy egyáltalán mi az, amit érez, ami után vágyik? Egyetlen szennyes gondolata nem volt; az érzései távolról sem hasonlítottak ahhoz, ami Magdával vagy Eszterkével szemben elragadta. Saját maga előtt is megfelfejthetetlen és merőben új volt minden, ami Máriához kapcsolta. Megilletődés, égi boldogság, félelem és megdermedt áhitat fogta el, ha látta s valami szelíd, sóvár imádat, amíg várnia kellett a pillanatot, hogy viszontlássa. Halk és alázatos rajongás volt az egész élete; egy percre sem gondolt szerelemre, csak arra, hogy érte valami nagyot, rendkívülit, égbekiáltót tegyen, amivel a figyelmét magára felhívja. Minden este lefekvés előtt az anyjáért és testvéreiért és a meghalt apja lelkiüdvéért imádkozott, ezt titokban, szégyenkezve, lelkiismereti furdalások között még ott a hídon, sőt még akkor is elmondta, amikor Eszternél aludt, - de most hozzátette Mária nevét is és érte még forróbban tudott imádkozni.

Néha, késő éjjel felébredt és Máriára gondolt. Olyan izgalomba esett, hogy nem tudott elaludni. De ez nem szerelmi izgalom volt, sőt, most, amióta ezek között az ábrándok közt élt, megútálta egész érzéki életét, mintha azzal Mária tiszta, mennyei szépsége ellen vétkezett volna. Még gondolatban is valódi aszkéta lett, Mária égi lovagja és rabszolgája, mint ahogy pirulva bevallotta magának és sajnálta, hogy nem a középkorban él, amikor vérét onthatta volna egy mosolyáért. Maga is úgy érezte, hogy ez gyerekes és szégyelnivaló ostobaság. De boldog volt ebben az ostobaságban. Felöltözött és lement a kapuhoz, ahol István, a hajdú, fel-tűzött szuronnal őrizte a házat. Azt hazudta neki, hogy álmatlanságban szenved, vagy hogy fáj a feje és a ház előtt sétált fel és alá és lopva Mária ablakát leste. Ha világosság szűrődött ki

az ablakon, szívdobogást kapott. Arra gondolt, hogy Istenem, ha Mária most meglátná őt, vagy ha valami fosztogató csapat megtámadná a házat és ő kitüntethetné magát a Péterffyek, az anyja, a családja, azaz, igazán szólva, Mária védelmében... És titokban fájdalmas sóvárgással várta, hogy valami csoda történik, amely őt egyszerre felragadja Mária magasságába.

Egy alkalommal a csoda be is teljesedett. Péter lenn őrizte a házat, éjfél után két óra volt, hideg, nedves, zúzmarás, szeles, mocskos decemberi éjjel. István volt a soros, az öreg káromkodva panaszkodott, hogy csontjáig hatol az északi szél, verje meg az Isten az ilyen köztársasági közbiztonságot. Péter oda se hederített, az ablakot leste; az ablak sötét volt, az ucca néptelen, csak a távolból sívított bele az éjszakába egy-egy harsány fütty. Éjjeli örök vagy csavargók felelgettek egymásnak. Egyszerre kocsirobogás hallatszott és lovak patkóinak csattogása az aszfalton. Péter felfigyelt. A kocsi bekanyarodott a Múzeum uccába. Elegáns, halkrobajú, gumikerekes csukott magánfogat volt, sebesen gördült egyenesen a Péterffy-ház elé. Ott megállt. Péter a kapu aljába húzódott és várt. A kocsi néhány pillanatig csukva maradt, mintha üres volna. Péter odaszólt a kocsisnak:

- Kit keres?

Ekkor kinyílt a kocsi ajtaja és magas, prémbundás, villogószemű hölgy ugrott ki belőle.

- Mária!

Péter csodálkozó szemmel, némán és mereven bámult. Mi ez? Káprázat, vagy valami csoda? Valóság volt, Mária volt az és utána kiszállt a kocsiból egy ismeretlen úr, kezecskölt Máriának és megvárta, míg Máriát beeresztették. Aztán visszaült a kocsiba és elhajtattott. Péter szörnyű zavarban volt; nem tudta, kövesse-e Máriát, vagy künn maradjon, de érezte, hogy ez az utóbbi nevetségessé és szánalmassá tenné. Bement hát ő is.

- Csókolom kezét - susogta félig önkívületi állapotban.

- Péterke! Ilyen későn? Vagy tán te is a házat őrzöd?

Péter kínosan mosolygott és hebegett valamit, de maga sem tudta, hogy mit. Ennyi volt az egész. A lépcsőház első emeleti ajtajánál Mária kedvesen biccentett a fejével és eltűnt Péter szeme elől. Ez volt a csoda, de Péter egész éjjel nem húnyta le a szemét. Mária egyedül, éjszaka, forradalomban, kocsin, idegen férfival... hát ez is lehetséges? Vajjon tudja-e ezt Klema néni és tudják-e ezt a Péterffyek? Mária nyilván Lucicéknál vagy Bertóthyéknál volt, oda, úgy tudja, gyakran járatos, Stefánia bárónő a legjobb barátnője. Nincs a dologban semmi csodálni vagy elítélni való. Évike még leány, másodéves medika s néha ő is egyedül megy és későn jön haza, egyszer maga is találkozott vele, amikor Pokorny kísérte. De az mégis más. Évikéről tudja, hogy nem kell félteni, de Mária... olyan titokzatos és olyan gyönyörű és a kocsi sokáig állt a kapu előtt, csukott ajtóval, mintha ott benn búcsúzkodtak volna. Ki volt vajjon az az idegen ember, magas, vállas, ellenszenves fickó, kihívó és pimasz volt az egész fellépése és ahogy kezét csókolta Máriának és visszadobta magát a kocsiba, az is felháborító és vérforraló volt. Úgy viselkedett, mint aki nagyon biztos a dolgában és ahogy szó nélkül kezét csókolta és belenézett Mária szemébe, abban annyi arcátlan és frivol bizalmaskodás volt, hogy leghelyesebb lett volna rögtön nekiugrani és véresen megleckéztetni.

Ilyeneket gondolt Péter s aztán elszégyelte magát. Nem, ez csak az ő szennyes fantáziájának szüleménye. Mária társaságban volt és valaki hazakísérte. Ez az egész. És neki semmi köze az egészhez. Rendben van. De Mária kedvesebb is lehetett volna és nem kellett volna azon csodálkoznia, hogy ő ilyen későn még az uccán van. Máriának szabad; az egész természetes, hogy őt éjfél után két órakor zárt kocsiban idegen ember kíséri haza; ezen neki nem szabad csodálkoznia; de Mária csodálkozott, hogy őt ilyen későn még az uccán találja. Ez lealázó és megszégyenítő. Péter e pillanatban gyűlöletet érzett Máriával szemben és a gyűlöletről még

izgatottabb és álmatlanabb lett. Most már nem tudta menteni Máriát. Rosszhiszeműsége percről-percre nőtt és most már a legkalandosabb feltevésekben tombolta ki magát a fantáziája. Mária bizonyára szerelmes. Abba az arcátlan és komisz kalandorba, aki oly meghitt bizalmaskodással csókolt neki kezét. Máriának titkai vannak, titkos éjjeli útjai, talán viszonya is van, nem is volna csoda, négy és fél éve távol van az ura és ő Lucicékhoz jár, rossz társaság, Stefánia bárónőről mindenki tudja, hogy nem hű az urához, - egyáltalán van-e még hű és tisztességes asszony a világon? - háború és forradalom van, az egész város egyetlen nagy bordélyház, Magda szabad házasságot kötött, a vén Lucic Eszterkét tartja ki, a kávéházakban csupa hadiözvegy, minden ringy-rongy férfinak annyi szeretője van, ahányat ki tud elégíteni vagy ki tud tartani, - csak ő olyan bamba, hogy szégyenli dadogását és nem mer elbánni olyanfajta asszonyokkal, akiket éjfél után két órakor csukott kocsiban kísérnek haza. Nos, hát majd megmutatja neki. De mivel mutatja meg? - ötlött hirtelen eszébe és meghökkent erre a kérdésre. Mivel? Azzal, hogy érettségit tesz? Kínzó tépelődései között is hangosan elnevette magát. Érettségije minden tizenhétéves suhancnak van, sőt bakfisoknak is és Éva már másodéves medika és jelesen kollokvált. Hát akkor mivel? Ebben a pillanatban Péterke lemondott az érettségiről.

Másnap, az ebéden nem látta Máriát. Klema néni azt mondta, hogy beteg, ágyban maradt. A vacsoránál azonban megjelent, sugárzó szépségében és titokzatosságában. Péterke még soha nem látta ily igézőnek. Mária mosolygott és kezét nyujtotta neki, holott máskor észre sem szokta venni.

- Hogy vagy Péter?

Ez a három szó Péter szívét végigsímogatta és egyszerre leemelt arról minden gyanút és keserűséget. Megint olyan imádatlalt nézett rá, mint máskor. Nem is vette észre, hogy Klema néni is bejött a hallba és nem köszönt neki. Klema a leányához sietett.

- Jobban vagy, Mária?

- Köszönöm, nincs semmi bajom, csak az éjjel nem tudtam jól aludni.

- Későn jöttél haza?

- Kettőkor - felelte nyugodtan Mária és egy bizalmas baráti tekintetet vetett Péter felé.

- Nagyon aggódtam érted... Ilyen zavaros időkben.

- Oh, Bertóthy kísért haza...

Péter hálásan nézett Máriára, mintha meg akarta volna köszönni, hogy megszabadította gyötrő kétségeitől. E pillanatban elhatározta, hogy egész életét Mária imádatában fogja eltölteni.

Másnap megsúgta Évának, hogy nem tartja felnőtt magyar férfihoz méltónak az algebrával és a történelemmel való piszmozást, amikor Erdélyt és a Felvidéket idegen csapatok tartják megszállás alatt.

- Éva, mondd meg anyának, hogy beállok katonának és visszaszerzem Erdélyt. Ne beszélj, ne okoskodjál, tedd meg, amire kérlek. Te nem értesz ehhez. Most olyan világot élünk, hogy a lányok jól teszik, ha tanulnak, de a férfiak jobban teszik, ha védik a hazát. Van valami pénz? Add ide mind, nem akarok rongyos bakancsban harcolni. Ne sírjatok és ne tegyetek szemrehányást. Mint hős jövök vissza, hadnagy vagy főhadnagy és nem leszek felesleges ember. Vigasztald meg anyát, Klema néninek mondd meg, hogy megyek, a kötelességemet teljesítem. Az öreg urak kezét csókolom, küldjenek utánam egy kis pénzt, hogy tisztességesen kiöltözködhessen. Éva, ne bögj. Istvánnak szabad volt, nekem nem? Pedig István csak a Habsburgokért harcolt, én a független Magyarországért. A határokra megyek, Erdélyért és a Felvidékért és a magyar haza integritásáért. Éva, vigasztald meg anyát, én mindent jóvá-

teszek, igen, ezzel teszek jóvá mindent, amit ellenetek vétkeztem. Csak ötszáz koronád van? Jó. Majd megírom, hogy a többi hová küldjétek. De apát azért nem kellett volna elengedni.

Nem mert senkitől sem elbúcsúzni, csak Évikét csókolta össze valamennyi helyett.

De ezalatt is Máriára gondolt.

HATODIK RÉSZ

I.

Özvegy Grónayné Péterffy Klema, Gyula bácsi és Pokorny Elemér egyetemi magántanár november tizenhatodikán reggel fél hatkor künn voltak a keleti pályaudvaron. Ott hallották meg, hogy a vonat két órát késik. Gyula bácsi, aki sárgább és soványabb és mogorvább volt, mint valaha, felhőrdült:

- Népköztársaság!

A vonat két órát késik, de a kocsik, amelyek elé majd, ha lesz, lokomotívot fognak tolatni, már a harmadik vágányon állnak. A pályaudvaron ember-ember hátán nyüzsög; vége már a háborúnak, de még mindig minden vonat katonavonat; sebesültek, leszerelt tengerészek, huszárok, tüzekek, kufárok, asszonyok, gyerekek, lovak, rengeteg málha, - ujságot tessék! - a lokomotívok kéménye pöfög, a gőz forrón és süítve lövell az oldalukból, hordárnak hírehamva sincs, öreg asszony roskadozik a kofferje alatt - Budapest, Kelenföld, Adony... Dombóvár... Szentlőrinc, a harmadik vágányon! - hordágyak, vöröskeresztes ápolónők, - egy katona meghalt a fehér kötések és vattacsomók között - szivar, cigaretta, sör, szódavíz és málnaszörp, piszok, bűz, olaj és füst szaga, az emberek a harmadik vágányhoz rohannak és megostromolják az ütött-kopott, kehes, öreg vicinális vonatot, amely Budapestről majd Pécs felé dökög... Mindenki abba az osztályba száll, amelyikbe akar vagy amelyikbe tud, vagy ahová sodorják, az elsőosztályú kocsikban is fapad és dohány, hagyma, csizma, verejték szaga, kéthetes korom, ételhulladék, ragadós papír, konzervdobozok, síró csecsemő, káromkodó részeg... Pokorny Elemér egyetemi magántanár, klinikai asszisztens dühöng és utálkozik, de Klema bőrkabátban, szűk lodenszoknyában, kis disznóbörtáskával mosolyogva és elszántan tör utat magának.

Hármuk közül ő jutott el elsőnek a pécsi kocsikhoz és fürgén ugrott be a félfülkébe, amelyben még csak egyetlen utas várta a vonat indulását. Hartmann úr volt, a szentlőrinci bérlő. Pokorny Gyula bácsi hóna alá dugta a karját s úgy vonszolta őt magával az emberáradatban.

Gyula bácsi arcán ezer ránc vonaglott.

- Miféle rend ez? Miféle kormány ez, amely ezt tűri?

- Köztársasági rend - felelt mosolyogva az orvos.

- Ebbe a Péterffyek - nagyon sajnálom - sohasem fognak beleegyezni - jelentette ki Gyula röviden és bő pepitanadrágja csak úgy lobogott, ahogy elképzelhetetlenül vékony lábszárait szaporán szedegette. - Ha úriember a kereskedelmi miniszter, holnap elcsapja az államvasúti elnökgazgatót.

Mire Klemát utolérték, már minden helyet elfoglaltak részeg és mocskosszájú tengerészkatonák. Gyula halkán dörmögött magában - ezért volt az egész háború, ezért esett el huszonhárom Péterffy, kilenc Grónay és ezért gyilkolták meg Tiszát? - a végét már hangosan mondta s a tengerészek röhögni kezdtek.

- Volt-e apám kend a Doberdón?

- Fránya egy figura, az szent.

- Mit csattog a foga? Miért nem tesz rá hangfogót?

Ilyen szavak röpködtek Gyula felé és az öreg Péterffy a folyosón még mindig maga elé nézett és töprengett: ezért esett el harminckét Grónay-Péterffy a világháborúban?

Klema kiment utána és megérintette a kétségbeesett öreg úr vállát. Bevitte a félfülkébe, ahol Hartmann úr, a mindszeinti bérlő helyet szorított mindkettőjüknek. Pokorny a kocsis folyosóján álldogált és idegesen várta a vonat indulását. Hartmann bemutatkozott Gyulának, aki ahelyett, hogy a nevét megmondta volna - keserűen odamordult.

- Népköztársaság? Mi? Kellett ez nekünk? Vagy tévedek talán? Önnek sürgős szüksége volt erre az államformára? Lehet. Ízlés dolga.

Hartmann bámulva, de tisztelettel nézte Gyula ráncos arcát és egyetlen szóval sem akarta izgatni. Klema, hogy véget vessen a kínos helyzetnek, megkérdezte Hartmannat, egyedül van-e?

Az öreg úr szomorúan bólintott.

- A gyermekek manapság nem engedelmeskednek. Magdával nem lehet beszélni. Három napig könyörögtem neki, tíz évet öregedtem ez alatt a három nap alatt. És a fiam elesett a przemysli kirohanásnál. Tessék elképzelni.

Gyula odasem hallgatott. Bősz arccal nézett ki a fülke ablakán és a fogait csattogtatta. Klema részvétellel fordult Hartmann felé.

- Rettenetes idők. Nagyon sajnálom önt.

De aztán felvetette a fejét és kemény lett a hangja.

- De azért nem értem.

- Mit, ha szabad...?

- Azt, hogy ön nem tudott a sarkára állni. Ön nem tud parancsolni.

Hartmann felsóhajtott.

- Hja, ha az édesanyja élne! Tessék elhinni, leánygyermeknek csak az anya tud parancsolni. Az apa, ha erélyes akar lenni, nyomban brutálissá lesz. Ez a baj, méltóságos asszony.

- Gondolja?

- Igen, - felelt Hartmann felbátorodva. - Meggondoltam: végre is, ha haza kényszerítem, mit kezdek vele otthon, Szentlőrincen? Belebetegszik. Isten ments, neuraszténiás és kedélybeteg lesz. Egyedül velem... olyan üres a ház, tessék elképzelni, se anya, se testvér... a két idősebb leányom Bécsben, a kicsi Hollandiában... az legalább jó helyen van és Margitka szép kis teremtes, okos, komoly gyermek, ja, Hollandia, az aztán komoly ország, bocsánatot kérek, nem akarom ezzel a mienket lekicsinyelni, de most, éppen most, ilyen szörnyű napokban, Haarlemben mégis csak jobb helye van, mint Budapesten.

- Ebben igaza van - kiáltott fel Gyula és Hartmann ijedten kapta fel a fejét. Gyula még mindig fel volt háborodva s dühében viaszszárgára halványult az arca. Hartmann aggodalmas pillantásokat vetett rá, de szívesen beszélt Margitkáról.

- Azért is küldtem el őt 1913-ban Hollandiába. Akkor halt meg a feleségem. A kicsikét Margitnak hívják - vagy ezt már mondtam? - és tizenegy éves sem volt, amikor kivittem Hollandiába. Most éppen tizenöt. Őt nem is féltem. De Magda? Magda is okos és derék teremtes, de nem tudom, nem értem, nem is merek ezen sokat gondolkodni, mert nem vagyok benne biztos: akkor teszek-e benne nagyobb kárt, ha Pesten hagyom, vagy, ha hazaparancsolom?

- Én tudnám, hogy mit kell cselekednem - jegyezte meg kissé türelmetlenül Klema.

- Igen, én is tudnám, ha élne az anyja.

Pokorny ezalatt künn a folyosón számlálgatta az állomásokat. Éjfél felé járt az idő, amikor Adonyba értek. A vonat megállt, tíz-húsz percet vesztegelt, az utasok káromkodtak, kiugráltak a kocsiból és kérdőre vonták a vonatkísérő személyzetet, hogy miért nem mennek tovább? Kisült, hogy itt legalább másfél óráig kell várakozniok.

Gyula, Klema és Elemér kiszálltak és az állomáson fel és alá sétálgattak.

A fiatal orvos szép, keskeny, szőke fejét lógatva arra gondolt, hogy nemsokára meglátja azt a vidéket, ahol ő gyermekkorának legszebb napjait töltötte. Meglátja Sásdot, ahol kanonok nagybátyja házában játszotta át a nagyvakációkat. Egyébként gyermekkorára kevéssé emlékezett. Intézetben nőtt fel, szüleit alig ismerte, anyjának még az arcvonásait is elfeledte. Édesanyjának szép, csengő hangja lehetett, mert néha, ágyban fekvé, éjfélnék idején mennyei melódiákat hallott a sötétben. Édesanyja altató éneke lehetett ez, amely esténként álomba ringatta. Apja Pokorny Emánuel járásorvos volt, anyja Gundy Sarolta, Gundy Miklós sásdi kanonok-plébános nővére. Négyéves korában mind a kettőt elveszítette s azóta kanonok bátyja neveltette. Pécssett, aztán Budapesten járt iskolába, ő is az orvosi pályát választotta, mint az apja és a nagyapja. Volt Párizsban és végigjárta Olaszországot már medikus korában, amikor pedig megkapta a diplomáját, egy évig Egyiptomban volt és Kairóban az osztrák-magyar konzulátus kórházában teljesített segédorvosi szolgálatot.

Tetőtől talpig városi ember volt, de néha, szundikálások, vagy ideges éjjeli hánykolódások közben nagy, poros, napsütötte országutakat látott és azokon lassan ballagó ökröket. Négy fehér ökröt, amellyel betakarítják a gabonát. Esténként bánatos harangkongást hallott és elképzelte, hogy a világon legszebb dolog lehet kanyargós hegyi utakon holdvilágos éjjel lassan poroszkálni csendes szürke lovon. Néha ellenállhatatlan vágyat érzett ahhoz, hogy puskát vegyen a kezébe és vadászni menjen. Hej, ha neki egy pár jó lova volna és könnyű-fedeles kocsiján a szomszéd faluba járhatna névnepre! Pedig sohasem volt névnapon és a lovat megülni nem próbálta soha. Bizonyos, hogy ereiben anyja vére, Gundy-vér, kisbirtokosok, kurtanemesek, szolgabírák és esküdtek vére csörgedezik s ez izgatta néha falusi örömek elképzelésére a fantáziáját.

Kétórai veszteglés után újra megindult s vonat a dőcögött tovább, egész éjszakán keresztül és másnap délelőtt is és jóval elmúlt dél, amikor megpillantották a mindszeinti templom tornyát.

Az utasok közül már csak Hartmann és ők hárman maradtak a fülkében. Hartmann újra elsírta a fia tragédiáját, Árpád még a przemysli halálkitörésnél esett el, - vagy ezt már elmondtam? - tette hozzá és bocsánatot kért. Klema arra gondolt, hogy az ő veje is Przemyslnél tűnt el, s ott halt meg Árpád is, akinek ez a kecskeszakállas, kopasz öreg úr minden félórán egyszer könnyek között elsóhajtotta a nevét.

II.

A mindszeinti állomáson élénk izgalom és fojtott lárma támadt.

Megjött a vonat.

Előbb még álmos, tikkadt csend borult a kis állomásra, csak a villamos jelzőkészülék pendült egyet-egyet az iroda ajtaja felett. Földszintes, vöröstéglás kis állomás volt ez, mellette poros, satnya kertecske, azon túl talpfák egymásra rakva, széndombok, néhány rakás téglá. Kissé távolabb raktárbódék, majd néhány új cseréptető ház, végül egy nagy, kockaalakú, sokablakos, kétemeletes épület, amelynek gyárkéménye van - gőzmalom, kerítés nélkül, útszélen,

közel a vágányokhoz, hogy a liszteszsákokat kis vashídon lehessen betolni a teherkocsikba. Az épület oldalán fehér alapon, nagy fekete betűk: Hartmann és Tsa gőzmalma, Szentlőrinc. A malom körül néhány üres szekér, a lovak a földre dobott szénát turkálják.

Megjött a vonat és hirtelen élénk nyüzsgés támadt a kis állomáson. A fülkék ablakából kíváncsi fejek kandikáltak ki. Kidobálták a póstaszákokat.

- Felsőmindszent! - kiáltott a kalauz és leugrott az apró kavicsokkal telehintett töltésre. A vasúti munkások letették csákányukat és kíváncsian lesték, kik érkeztek ide a titokzatos messzeségből?

Elsőnek a kecskeszakállas öreg úr szállt ki.

- Jó estét, Hartmann úr, - szólt tisztelettel az állomásfőnök. - Itt van ám a kocsi...

Állomásfőnök, vasúti bakter, öreg kocsis mind az érkezőkhöz tódult. Más nem is szállt ki a vonatból, amely csak a környéken lakó Mailáth grófok tiszteletére áll meg ezen az apró állomáson. De már fütttyentett is és tovább iramodott Pécs városa felé.

Pokorny Elemér észrevette, hogy az öreg úr megrázza az állomásfőnök kezét, aztán egy bőrkabátos pirospozsgás úrral sebtében néhány szót vált, a gőzmalom felé mutogat és helyeslőleg bólint. Aztán megkérdezi az öreg kocsist.

- No, mi ujság Gergely?

- Megvagyunk mind jó egészségben.

Klema és Pokorny tanácstalanul néztek maguk körül. A forradalmi káoszban még nem érkezett ide a sürgönyük s nem várja őket senki.

- Kérem, merre van a Péterffy-kastély? - kérdezte Elemér az állomásfőnököt.

Félóra járás. Borzasztó távolság. És kocsi nincs sehol. Boldogok, amikor Hartmann felajánlja, hogy beviszi őket a kocsiján. Gyula megköszönte, ő gyalog teszi meg ezt a pár lépést. Klema és Elemér összenéztek, hagyták az öreget a maga útján, ők a meghívást elfogadják.

A kastély elé értek, amely egészen a falu határában volt, eldugva lombosfejú gyertyánfák, hársak és magasfenyők közé. Az országútról csak egy nagy Mária Terézia-korabeli dupla, piroscserepes háztető látszott, amelynek apró manzárd ablakai mintha egy nagy boltozatos emberi homlok alól pislognának. Öreg, mohos, tüskével és kökénybokorral benőtt téglakerítés dőlt az árokba, jó másfél méter magas kínai fal, amely egymástól két világot zár el; a Péterffyek és a többi halandók világát. A kerítés ajtaja nyitva volt és Pokorny látta, hogy a kastélynak szép dór oszlopai vannak s az ablakok felett Bourbon-liliomokat faragott ki a lágykedvű építőmester. Úristen, az empire-timpanont, a Mária Terézia-tetőt miféle falusi architektus toldozta a görög alapépítményhez? Pokorny gyönyörködve nézte a sokféle stílus ellenére is bájos és harmonikus épületet, a zöld zsalugátorokat, a korridor előtt romokban heverő szökőkutat, a virágos kertben ténfergő kacsákat, a lépcsőoszlopon büszkélkedő pávát s a mogorván piszmogó öreg kertészlegényt a rózsák között.

Klema és Elemér itt elbúcsúztak Hartmantól és gyalog mentek a szilfasoron keresztül az utolsó dunántúli Péterffy-kastélyba. Hosszú, csontos, öreg bécsi legény fogadta őket, Miklós komornyikja, kiszolgált utánus, borbély, masször, pedikűr és betegápoló, borotvált, pirosképű, hunyorgató szemű, basszushangú kedélyes vén fickó, aki nyomban kitalálta, hogy a gazdájáért jönnek. Halkan eldörmögte, hogy a méltóságos báró úr már lefeküdt és alszik.

- Mert tegnap, alázatosan jelentem, egész éjjel a családi sírbolt előtt virrasztott a Rittmeister úr.

Klema megremezt.

- Még jókor jöttünk - súgta Pokornynak.

Aztán Gerhardt az inas felé fordult.

- Vigyázzanak rá.

Gerhardt megértően hunyorgatta nagy, szürke, vizenyős szemét és a vendégeket elszállásolta.

Pokorny szobája az országútra nézett. Elemér odaállt az ablakhoz és sokáig bámulta a kastély alatt kezdődő hosszú házsort, amely lejtősen ereszkedett egy völgykatlan felé.

Este volt. Az országút kissé hepehupás, dombos földeken, fehérén, porosan kigyózva rajzolódott a lombjavesztett fák, sárga tarlók, lekopasztott legelők közé. Az ő fehér poros országútja! A falu előtt korhadtt kőkereszt, kovácműhely, vásártér, nagy itatóval s a vályúnál megterhelt szekér előtt négy ökör fújta a vizet. A toronyban az angelust harangozták. Elemér azt hitte, álmodik! Mindenesetre ez a paradicsom kertje a földön. Végre itthon vagyok, huszonöt, vagy ötven vagy négyszáz esztendő után - rajongott benne az ősi magyar lélek.

Elemér egy pillanatig arra gondolt, hogy itt talán nem is volt háború, a földnek ebben a meghitt, édes nyugalmas kis rejtekében. Milyen jó lett volna itt tölteni az utolsó négy évet...

Kinyitotta az ablakot, hogy dúsabban áradjon be a falu üde és tágas lehellete. A szíve átmelegedett és eszébe jutott Évike. Évike! Nem, mégsem lett volna jó az utolsó négy évet egy ilyen paradicsomi fészekben tölteni, mert akkor nem ismerte volna meg Évikét. Nagyon szerelmes vagyok - gondolta s majdnem elpirult, mert eddig mindig mértéktelenül humorosnak találta a szerelmet, úgy ahogy azt néhány fiatal barátjánál látta. Harmincötéves, két éve egyetemi magántanár, orvos, tengernyi kalandja volt tisztességes és tisztességtelen asszonnyal, lánnyal, azt hitte, hogy már túl van minden romantikán... és most... Tulajdonképpen eddig csak ölelgette és csókolta, de megvetette a nőket, s a legtöbbször már a nevére sem tud visszaemlékezni. Csak arra emlékszik, hogy fiatal és szép tüdőbetegek, cukorbetegesek, neuraszténiaások, gyomorbetegesek és hipochonderek többnyire saját buja kis testükkel akarták honorálni - tíz közül legalább nyolc tett erre célzást - s ő nevetve mondott le a honoráriumról, eleinte a pénzről, aztán a testiekről, néha mind a kettőről s amióta Évikét megismerte, azóta kisasszonyt tart, aki a női betegektől előre beszedi a látogatás díját. Elemér elnevette magát: ha ez nem szerelem, akkor nem igaz, hogy valaha valaki szerelmes volt ezen a világon. És már nem is szégyenli azt a nagy, romantikus elérékenyülést, amit mindig érez, ha Évikét megpillantja. Meghatottság, áhítat, rajongás és elérékenyülés: ezt érzi, nem pedig testi megkívánást és érzéki szeretkezést. Furcsa. De nem szégyenli. Ha kellene, ki merné hirdetni a medikusok előtt, a legünnepélyesebben, mint valami új tudományos felfedezést, hogy uraim, vegyék tudomásul, a férfiembernél harmincötéves korában ér véget a kamaszkor... vagy uraim, biztosíthatom önöket, vannak dolgok égen és földön, amiről az ideggyógyászoknak halvány sejtelmük sincs... vagy, hogy uraim, van szerencsém közölni önökkel, hogy szerelmes vagyok egyik társnőjükhöz... vagy... vagy, hogy uraim, az önök előtt álló adjunktus, privát-docens, harmincötésztendő Pokorny Elemérnek elment az esze s szeretne a bőréből kiugrani.

Majdnem kibújt a bőréből most is, úgylátszik, az üde, illatos, nyers és természetes falusi levegőben néhány óra alatt gyermekké lett. Egészséges, friss, nagyon fiatal és boldog. Ujjongni tudott volna például azon, hogy a fák lombja sárga s az égen bolyhos, gyapjas felhőbirkák legelésznek. Ez az a hangulat, amelyben az ember semmit sem kíván mást, csak élni. Örül a puszta létezésének, a nap meleg sugarának, a föld jószagú kipárolgásának, valami ismeretlen életörömben, egy nagy, egyetemes, természetes szenzáció előérzetében reszket, de nem bánja, hogy az késik, sőt éppen az a jó, hogy mindez csak lusta, halvány, puha, alaktalan sejtetem, ritka szerencsés véletlenség, amelyben az idegek azzal okoznak nekünk boldogságot, hogy nem adnak magukról életjelt...

Klema hívatta.

- Gyerünk be Miklóshoz.

- De a báró alszik.

- Már intézkedtem. Nem tudnék nyugodtan aludni. Miklóst felöltöztettem, nézze meg, Elemér, mi baja szerencsétlennek? Ne felejtse el, negyvenöt esztendő, viharvert, agyontivornyázott, enervált, korhely ulánuskapitánnyal lesz dolga. Gerhardt azt mondja, hogy megsebesült, roppant fájdalmai voltak, narkotikumokkal tömték, nem lehetetlen, hogy morfinista lett. Vagy már ezelőtt is az volt. Alkohol? Az is. Kicsapongás minden értelemben. Az apja is abba pusztult bele. Először elverte a maga ötvenezer holdját, aztán a feleségéét, aztán a második asszony vagyonát elverte egy bécsi énekesnő. A fia sem különb. Ez az életrajza. Azt hiszem, nem történt vele soha semmi más, minthogy néhányszor akadályversenyen a lova alá került. Kétszer-háromszor öngyilkos akart lenni kártyavesztései miatt, volt egy tucat párbaja és szerelmi afférje. Most az a baja, hogy nincs pénze és nem akar beszélni. Hónapok óta egyetlen szó nem jön ki az ajkán. A többi a maga dolga, gyerünk. Gyula bácsi nem jön velünk, ő a plébánoshoz ment, hogy az anyakönyvekben utánanézzon a Péterffyek családfájának.

Bementek a beteg szobájába. Az ablak mellett, magas, párnázott karszékekben egy sárgaarcú, üvegesszemű, sovány, aszott emberkét pillantott meg. Ez volt az ulánuskapitány.

- Jó estét Miklós - szólt Klema minden megatottság nélkül. - Orvost hoztam hozzád. Tudni akarom, hogy van-e valami baja a szervezetednek. Ha van, akkor szanatóriumba mégy, ha nincs, akkor eljössz hozzám Pestre, a Péterffy-penzióba - tette hozzá mosolyogva. Nálunk mindig jól érezted magad. Édesanyám melegen ölel. No állj talpra, hadd látom, milyen kondícióban vagy. Vetközz le. Doktor úr nézze meg ezt a fiút - Pokorny Elemér magántanár, rokonunk, az anyja Gundy-lány - Péterffy Miklós báró kedves unokaöcsém - ajánlak benneteket egymásnak atyafiságos szeretetébe.

Azzal a két férfit magára hagyta. Miklós báró egyetlen hang nélkül engedelmeskedett. Félóra múlva behívták Klemát.

- A bárónak semmi baja sincs. Idegkimerültség. Melankólia. Elfáradt. Volt neki miben elfáradnia.

Ez volt Elemér diagnózisa.

- No, akkor holnap csomagolunk - vezényelte Klema, anélkül, hogy megkérdezte volna Miklós szándékait.

Másnap reggel Klema hat órakor kelt fel és hétkor felköltötte Miklós bárót. Nyolckor reggeliztek. Miklós itt találkozott Gyula bácsival. Szótlatlanul kezét fogtak, de egyetlen tekintetre sem méltatták egymást. Reggeli után Miklós báró eltűnt. Gyula újra átment a plébánoshoz. Klema az orvost kivitte a parkba.

- Jöjjön Elemér, nézze a Péterffyek családi sírboltját.

Keresztülmentek a húszholdas parkon, amelynek végén, nekitámaszkodva a kökerítésnek, fenyőfák és örökzöld bokrok között állt a családi kriptá. Idétlen, komor és roskatag egy épület volt a sírbolt, mintha eredetileg pincének vagy jégveremnek épült volna. Látszik, hogy aki emelte, híján volt minden művészi lelkességnek és romantikus ellágyulásnak. Nem szeretnék itt pihenni... még derék, elhunyt atyámfiai között sem - gondolta Elemér kiábrándulva.

- Itt alusznak az én legjobb barátaim - szólt halkan Klema és ernyőjével megkopogtatta a kriptá ajtaját. - Csodálatos társaság került itt össze, fiam, a legcsodálatosabb mindazok között, akik egy fedél alatt valahol a földön békességben megférnek. Az igaz, hogy ehhez nekik is meg kellett halniuk, szegényeknek. Te senkit sem ismertél közülök, úgy-e? Kár.

Klema itt, a családi sírbolt előtt, tegezni kezdte Pokorny Elemért, mert eszébe jutott, hogy az ő ereiben is kering néhány csepp a Péterffy-Grónay-Gundy vérből.

- Nem ismerted őket. Kár. Itt nyugszik az én édes jó apám is, Gyula bácsi bátyja. Régen elmúlt világ fekszik itt eltemetve, a legutolsót ezelőtt tíz évvel tették be ide, de ha azt mondanád, hogy kétszáz esztendővel, akkor is igazad volna.

Elemér tisztelettel nézett a katonás tartású, erélyesbeszédű, szép, okos szemű Klema szemébe és titokban arra gondolt, hogy a család férfitagjai között egyetlen ilyen nyugodt, törhetetlen, erős, férfias jellemet sem talált.

Klema a kriptára mutatott.

- Látod, ide kíváncszom én is, ha eljön az ideje annak. Nagyon szeretem ezeket a hóbortos, könnyelmű, furcsa embereket, akik oly sokat vétkeztek, de mindig csak önmaguk ellen. Gyula bácsi azt mondaná, hogy úriemberek voltak, akármilyenek is voltak máskülönben. Az én édesapám például tizennégyéves koromig fiúnak nevelt engem, mert nem volt fiúutódja. Ő a természet rendjén is basáskodni akart. Hiába születtem leánynak, ő kijelentette, hogy fiú vagyok. Édesanyám, aki egész életében olyan rokoko-csecsebecse volt, mint aminőnek most látod a hall loggiájában, a tolószéken, eleinte brutális tréfának vette a dolgot, de amikor atyám négyéves koromban nadrágot húzott rám, kétségbeesett és apámtól elidegenedett. Bezárkózott budai házába és engem is elzárt; rejtegetett az apám elől s öngyilkossággal fenyegetőzött, ha csúfot üz belőlem. Ez csak olaj volt a tűzre. Évekig tartott a háborúskodás és édes, kis anyám végül kimerült és megadta magát. Ettől kezdve engem az apám nevelt. Budára csak vizitelni járt a feleségéhez, ő maga Szentlőrincen vagy Mindszenten élt. És tavasztól késő őszig én is falun voltam, nadrágban, csizmában, mint egy vásott suhanc. Télen Budán, az édesanyámnál, angol iskolásleány-blúzban, szoknyában és magas fűzős topánkában. Nagyon örültem ennek a változatosságnak, de megvallom, mégis jobb szerettem falun. Tízéves voltam, amikor nagy, szilaj, veszettvérű remondákat kellett megülnöm, nyereg és kengyel nélkül, csak úgy, mint a csikósok a pusztán. Ma nincs az a katonai Reitschul, ahol oly vad és kegyetlen metódussal tanítanak a lovaglást, mint ahogy én tanultam. Apám az ostorral az udvar közepén állt. A vén, robusztus, részeges lovásznak kisebzett a marka, ahogy a longeot tartotta. Hajrá, a remonda fujt, ugrott, rúgott, meghempergett a földön és az én kis gyerekszámmal lett homokkal, a szemem könnyel s a szívem félelemmel. Mégis nevettem, hogy gyávának ne gondoljanak. Vadászat, lovaglás, vívás, verekedés lett a kenyerem és tízéves koromban még nem tudtam leírni a nevemet.

Klema egészen elérzékenyedett.

- Szegény, áldott, boldog apám útálta a könyveket, drága, jó, mindig harsányan danázó, anekdotázó, pipázó, vadászó, politizáló apám.

- Mikor halt meg? - kérdezte zavartan Elemér, akit úgy meghatott Klema bizalmas közlékenysége, hogy elvesztette önuralmát és világfiaskorát.

- Harminc évvel ezelőtt, nagy kolerajárvány alatt. Ő azt hitte szegény, hogy egy Péterffy Lőrinchez még a kolera sem mer közeledni. Nem hitte el, hogy őt is az a veszély fenyegeti, mint a parasztjait. Rakásra haltak a cselédek, de ő nem menekült innen és barackpálinkával akarta immunizálni magát. De a kolera őt sem respektálta.

- Akkor haltak meg az én szüleim is - mondta halkan az orvos.

- Igen. Apád, Elemér, akit én kislány koromban sokszor láttam az asztalunknál, akkor sásdi körorvos volt. Látod, arra van Sásd, a hegyen túl. Az orvost kikergették a faluból a parasztok, őt okozták a járvány pusztítása miatt. Igen, akkor halt meg a te édesapád is, futtában, szekéren, az anyád karjai között. Ismertem az édesanyádat is. Szép, barna menyecske volt, olyan,

mint a kicsattanó bimbó. Nagyon szép hangja volt és az ura szerette a hallgató, bús magyar nótákat. Sokat énekeltetett a feleségével s ő zongorán kísérte. Amikor apád ott az országúton, parasztszekéren kiadta a lelkét, anyád vidám, duhaj nótára gyujtott, leugrott a szekérről és visszazaladt Sásdra. Karján vitte négyéves fiát. Téged.

- Megőrült.

- Meg. Végigszaladt a falun és trillázva, sírva, kacagva bekiáltott a házakba, hogy kinek van kolerabetegje, a doktor úr ott várja a pácienseket az országúton.

- Borzasztó.

- Aztán összeesett és meghalt. Anyáddal együtt családunknak öt tagja veszett el azokon a borzasztó napokon. Csak a sásdi pap maradt meg és te, akit anyád a pap ablakán dobott be őrlőgésében.

Elemér egész testében reszketett.

- Mi mindenben ment keresztül ez a szerencsétlen család!

- Átment ezen fiam, az egész ország - felelt egyszerűen és komolyan Klema. - A Péterffy-Grónay-Gundy-család az egész ország. A magyarok mind. Az egész nemzet egy nagy Péterffy-család.

Lassan megfordultak és visszaballagtak a kastélyba. Gyönyörű reggel volt. Elemér ott állt a kastély kapujában, ahonnan látni lehetett az egész falut. A falu csendes, álmátag, nyugodalmas és boldog volt, akár csak a biblia Bethlehemje. Úgylátszik, már végkép lejátszotta és elfelejtette a maga forradalmát. Az árok partján tehének legelésztek derűs közönnyel, mintha ez volna a paradicsom kertje, az Úristen közvetlen atyai gondozása alatt. Az égen groteszk felhők imbolyogtak. Azok is olyanok voltak, mint a legelésző tehének. Az ő tehenei! A falu végén kukoricaföldön két gyerekember szerelmeskedett. Szerelem!

Elemér Évikére gondolt. A kriptá halálos szomorúságát felitta a napfény,

Klema ezalatt megnézte az istállót, a kastély minden zegét-zugát a pincétől a padlásig, megkopogtatta a faoszlopokat, lábával meg-megdobbantotta a szüette lépcsőt, itt-ott lekaparta a vakolatot és szemét összehúzva, végigjártatta tekintetét a zsindelyes tetőn.

- Az egész megér a mai drágaság szerint nyolc-kilencszázezret, esetleg egy milliót, de kétszer annyiba kerülne ez a vén bagolyvár, ha az ember ki akarná tataroztatni. Hartmann megadna érte egy milliót is. De azért idegennek nem eladó - folytatta Klema. - Ez az utolsó Péterffy-kúria, ameddig egyetlen Péterffy él, addig nem szabad eladni. Ha neked nem kell, megveszem én. Adod egy millióért?

Miklós bólintott, de nem szólt egy szót sem. Másnap Klema, Miklós, Pokorny Elemér és Gerhardt, a komornyik már vonaton ültek. Tizenkétórás keserves utazás alatt Miklós nem evett, nem ivott, nem beszélt, csak maga elé meredt, vagy csodálkozással bámulta Klemát.

Klema egyszer, úgy Sárbogárd körül, odafordult Miklóshoz és közönyös hangon megszólította:

- Látom, nem igen szeretsz beszélni, Miklós.

Miklós arca megrándult.

- Nem tesz semmit, - szólt közbe Gyula. - Magyar embernek nem természete a fecsegés. Senki sem fogja arra kényszeríteni, hogy szaporítsa a szót.

Egész Pestig senki sem beszélt. Pesten kocsiba ültek és a Múzeum uccába hajtottak. Ott már készen várta Miklóst egy szép, háromszobás lakosztály, a földszinten. Klema az ügyvéd özvegyétől vette át, az ügyvéd elesett és az asszony visszament Budára az édesanyjához. Miklóst a Péterffyek közül senki sem fogadta, várták, hogy forradalom ide, forradalom oda, a báró tegye meg az első látogatást, úgy, ahogy illik.

III.

Miklós két hete lakott már a Péterffy-penzióban, de még nem tette meg azt a bizonyos bemutatkozó látogatást, amely nélkül az öreg urak nem voltak hajlandók, hogy a szentlőrinci rokonról tudomást vegyenek. Még a nevét sem ejtették ki s ha Klema néha-néha szóba hozta, hol Sándor, hol Lajos epésen leintette:

- Nem volt szerencsénk a báró úrhoz.

- Ja, a Rittmeister úrról van szó? Bocsánatot kérek.

Nem is látták soha, ámbár, ha látják is, akkor sem vették volna észre. Miklós nem járt a lépcsőházban, mert a kapu alatt voltak a szobái, jobbra, súlyos tölgyfaajtó mögött, valamikor az egyik Péterffy legénylakása lehetett ez az elkülönült rész, amelynek az uccára is volt keskeny vasajtaja, bizalmas feljáró, valószínűleg női vendégeknek. Egész külön kis birodalom volt, amelyben Gerhardt, a vén bécsi lakáj, vezette a háztartást. Gerhardt nem volt olyan zárkózott és titokzatos, mint a gazdája. Ő nyomban megtette az udvariassági látogatást István-nál, Krisztina nagymama öreg huszárjánál és a penzió egész cselédségénél. Mindenki megszerette, még István is, aki összehasonlíthatatlanul a leggőgösebb volt az egész Péterffy-házban. A barátkozás eleinte kissé nehezen ment, mert István csak magyarul, Gerhardt pedig csak németül beszélt. De azért megértették egymást azon az érzésen keresztül, amely mindegyikük lelkét előntötte gazdája iránt. Hetek múlva már valami kompromisszumos nyelvet szerkesztettek maguknak, amelyen megtanácskozták a teendőket. Ennek a nyelvnek nagyrésze német volt s csak egy kis elenyésző töredéke magyar. Lajos epésen jegyezte meg, hogy ez a nyelv az osztrák és magyar dualizmust jelképezi s a vége az lesz, hogy István elnémetesedik. A két öreg cseléd nem vette ilyen szigorúan a dolgot és magyarul és németül versenyt szidta a népköztársaságot. Gerhardt szorgalmasan olvasta a bécsi lapokat és szívből jövő könnyeket hullatott a szegény császár és császárné sorsán; mint valami közeli rokonokat, úgy gyászolta őket; nyilván azt érezte, hogy ezáltal rangban és bánata dicsőségében maga is felemelkedett egész a trón magasságáig. István tekintete nem ért fel magasabbra, mint ahol a Péterffyek álltak; ő nem gyászolt, hanem oligarchikus göggel dühöngött és káromkodott a pizsok és szegénység demokráciája ellen. Gerhardt, mint éjjeli őr, komoly szertartásossággal járkált a ház előtt, s magát bizonyára burgzsandárnak képzelte, ulánus karabélyával és kardjával, amelyet kiélesített. István mogorva medve módjára, fogcsikorgatva leste azt a vakmerő tengerészkatont, vagy éhes csavargót, aki a Péterffy-házat kerülgetni merné.

December elején Miklós báró kikíváncozott a szabad levegőre. Kiment sétálni a Múzeum-kertbe s ott lombját hullatott fák, régi római szarkofágok, márvány- és bronzszobrok s utakon játszó gyermekek között úgylátszik, megjött a kedve emberekhez, élethez és magamagához. Két lépésnyire némán és ünnepélyesen baktatott utána Gerhardt és aggódó arccal figyelte a kapitány járását. Miklós lépésről-lépésre ruganyosabb és fürgébb lett s félórai séta után egyszerre csak megfordult és sietve szedegette apró lábait hazafelé. Gerhardt alig tudta követni, oly szaporán haladt. Otthon vidáman adta ki a parancsot:

- A díszruhámat.

Gerhardt szeme felcsillant. Ez jó jel, a báró újra élni akar. Miklós magára öltötte ragyogó ulánus díszruháját és megnézte magát a tükörben. Kissé kesernyésen elmosolyodott. Negyvenötéves volt az az aranyosrendjelű, világoskékkabátos, lakkcipős Rittmeister, akit a tükörben megpillantott, de borotvált, barna, nyírottbajuszos és kopaszodó arca tele volt mély ráncsal. A termete olyan, mint egy tizenhatéves gyermeké, a feje koravén, habár arcéle finom és arisztokratikusan szép és a szeme nagy, kék, ibolyakék, mint egy szőke lány szeme. Oldalára kötötte nehéz, lovassági kardját és megindult az első emeletre, hogy látogatást tegyen a rokonainál. Derült hangulatban, feltűnő sietséggel és könnyedén vette a lépcsőfokokat, ahogy az első emeletre igyekezett. Az első fordulónál azonban úgy érezte, hogy az arcáról leszalad a vér, fején keresztül valami zsibbadás szalad végig, s utána az agya kiürül, mint egy tölcser, amelynek dugója kiesett. Nem volt semmi fájdalma, de egész teste reszketett s belátta, hogy nem bírja tovább. Lefeküdni, lefeküdni, széles, puha kereveten, elomlani és megtámasztani hátát puha párnákkal, biztonságban lenni, mert nyomban elterül és lezuhan a lépcsőn! - ez egy pillanat alatt futott végig elzsibbadt agyán.

Megkapaszkodott a karfában, hogy kipihenje magát. Gerhardt, aki a háta mögött jött, nem vett észre semmit. Miklós csak egy szempillantásig fogta a karfát, akkor észrevette, hogy fiatal hölgy jön lefelé a lépcsőn a második emeletről, összeszedte magát; szégyenkezés fogta el, hogy most egy fiatal és szép dáma előtt összeesik. Kiegyenesedett és sapkájához emelte a kezét. És ekkor elesett. A fiatal hölgy és Gerhardt együtt cipelték le a lakásába.

Pokorny Elemér azt mondta, hogy egyszerű agyvérzéségénység volt ez, amelyet a hónapokon keresztül nélkülözött mozgás után a szabad levegő, a megerőltetés és kimerültség okozott. Másnap már talpon volt Miklós és harmadnap látogatást tett a Péterffyeknél. Először a ház úrnőjénél jelentkezett. Aztán Krisztina néninél, majd az öreg urakat látogatta meg, külön-külön mindegyiket, díszegyenruhában, öt percet szentelve mindegyiknek. Aztán következett András özvegye, aki Évike társaságában fogadta őt, végül bekopogtatott Mária szobájába. Máriánál vendéget talált. Bertóthy Ádám báró, császári és királyi kamarás, országgyűlési képviselő és szolgálatonkívüli korvettkapitány és Péterffy Miklós báró császári és királyi kamarás, utánuskapitány kezét fogtak egymással, leültek Mária mellé, jobbra és balra, néhány pillanatig szó nélkül bámulták az asszony tejfehér arcát és sötét szemöldökét, majd egymásra néztek és egy pillanat alatt meggyűlöltek egymást. E pillanatban még egyik sem tudta volna megmondani, hogy miért. Bertóthy nevetséges és arcátlan kis gnómnak találta a látogatót, akiről sejtelve sem volt, hogy milyen jogon és milyen célból tolakodott ide; hirtelen azt érezte, mintha egy rút és mérgesnyálú bogár közeledne Mária felé s szeretne volna a gyengéd rózsaszínbe borult tejfehér arcot eltakarni előle, nehogy a fullánkjával megszúrja és megmérgezze. Miklós a szép és daliás férfiút gyűlölte meg a képviselőben, akiről bizonyosra vette, hogy Mária imádói vagy bizalmas barátai közé tartozik. A kínos csöndet Mária törte meg, aki szelíd, bűgő hangján megkérdezte tőle:

- Most már jól érzi magát?

Miklós a fejével intett. Mária kissé zavarba jött és zavarában hirtelen azt mondta:

- Ha sétapartnerre van szüksége, kedves Miklós, én szívesen csatlakozom.

Miklós hálásan mosolygott.

- Szereti a zenét?

Bertóthy csodálkozott, hogy Mária zenéről beszél, holott eddig senki sem tudta rábírní, hogy énekeljen.

Mária leült a zongorához és egy kis Schubert-dalt énekelt. Miklós elbűvölten hallgatta, majd ráemelte szemét, csak a csodálkozó tekintetével kérdezte, hogy hol tanulta ezt? Mária megértette.

- Elvégeztem a konzervatóriumot.

Miklós bólintott és újra némaságba merült. Bertóthy felállt és köszönt. Miklós megrezzent s ő is búcsuzkodni kezdett. Egyszerre távoztak, Mária mindegyiknek egyforma langyos és fáradt mosollyal nyújtotta csókra a kezét. Együtt mentek le a lépcsőn és a kapu alatt vették észre, hogy egyetlen szót sem váltottak. Megálltak, erőltetett udvariassággal megrázták egymás kezét és halk, mosolygós, de ellenséges szervusszal elváltak egymástól.

Ez december elején volt. Karácsony táján Sándor hihetetlen hírrel jött haza a kaszinóból. - Wein-Thőri, a széllél-bélelt panamista, a minden botrányos lében kanál, - becsületszavamra - teli torokkal üvöltötte, hogy báró Bertóthy válik a feleségétől, Lucie Stephaniától.

Gyula bácsi megvetőleg legyintett.

- Hamisítvány, piszkos, ostoba hamisítvány. A kaposvári levéltárnok hamisította. Botrány.

- Mi? - kérdezte elképedve Sándor.

- Bertóthy úr kamarási próbája hamisítvány. Nagyon sajnálom, de nem vagyok kíváncsi a családi ügyeire.

Gyula bácsi fogta fekete aktatáskáját és otthagya a bámuló Sándort. Lajos ellenben érdeklődni kezdett.

- Mit mondasz Bertóthyról?

- Csak amit Wein-Thőritől tudok. Válik a feleségétől.

- Okosan teszi. Sokat beszélnek a bárónőről. Volt egy tucat szeretője, néha egyszerre több is.

Sándor bácsi lihegett a felindulástól s monoklija csörömpölve hullott a padlóra.

- De Wein-Thőri azt mondja, hogy Bertóthy a hibás. És a dologban mi is érdekelve vagyunk.

Lajos felkorhant.

- Bolondokat beszélsz.

- Hallgass ide, Lajos. Rólunk van szó. Rólunk. Azaz, hogy Máriáról. Azt mondják, Bertóthy Mária miatt válik.

- Bocsánatot kérek - csattant fel Lajos - ez aljas rágalom. - Bocsánatot kérek, Wein-Thőri közönséges gazfickó, akinek ellátom a baját. Szemétnép. Bocsánatot kérek, Mária, Grónay Mária, az én unokahugom, kikérem magamnak...

Sándor maga is kétségbeesett. Tudta, hogy Mária azelőtt sokat járt Bertóthyékhoz és az utóbbi időben Bertóthy többször megfordult a Péterffy-házban. Máriához jött egyedül és bizonyára a felesége tudtán kívül. És Mária fogadta. Vajon Klema tudott a dologról?

A két Péterffy sokáig tanácskozott, hogy mitévő legyen. Végül abban állapodtak meg, hogy kellő tapintattal és gyengédséggel elmondják Klemának a kaszinói mendemondát. Másnap elhalasztották a közbelépést, harmadnap pedig elhatározták, hogy inkább Bertóthy fogják kérdőre vonni, illetőleg csak Sándor egyedül, mint idősebb Péterffy és Mária lovagias védője, az orosz fogságban levő ura helyett. Negyedik nap Sándor, egész testében remegve, közölte Lajossal, hogy Wein-Thőri igazat mondott. Bertóthy beismerte. Sőt hozzátette, hogy ez Mária beleegyezésével történt. Mária el akar válni az urától s addig is, amíg ez lehetséges, menyasszonyának tekinti Máriát. Ezt mondja Bertóthy!

- Nem igaz! Hazudik! - ordított Lajos és oly erős köhögési roham fogta el, hogy majdnem megfulladt.

- Becsületszavamra!

- Hazugság. Aljas rágalom. Hitvány szoknyavadász. Bocsánatot kérek, most már nem tűröm tovább. Gyerünk Klemához, meg kell bolondulni.

Klema halotthalvány arccal hallgatta végig a két öreg Péterffy. Erősnek és nyugodtnak tetette magát és csendesen figyelmeztette rokonait, hogy ne csináljanak botrányt az esetből. Mária nem követhetett el magához méltatlan dolgot, erről kezeskedik.

Másnap Mária magához kérte Lajost és Sándort. Mosolyogva és sugárzó szépségében elbűvölő kedvességgel fogadta őket. Megköszönte nekik, hogy oly megindító rokon melegséggel tették az ő ügyét a magukévá, de kijelentette, hogy felesleges minden aggodalom. Bertóthy Ádám ugyan rokonszenves ember és volt idő, amikor őt legkedvesebb barátai közé számította, de amióta rájött, hogy el akar válni a feleségétől, megtiltott neki minden közeledést. Ha pedig Bertóthy másképp nyilatkozik, úgy a Péterffyek lovagias védelmét kéri addig is, amíg az ura visszatér a fogságból.

A két öreg Péterffy csaknem sírva fakadt a meghatottságtól és a büszkeség édes gyönyörétől.

- Ez aztán az asszony! - hörögte Lajos, amikor kitipegtek Mária szobájából.

A következő nap Péterffy Miklós báró és Bertóthy Ádám pisztolypárbajt vívtak, majd, mivel nem történt sebesülés, kardra mentek és Miklós alapos vágást mért a korvettkapitány jobb felső karjára.

A párbaj oka: durva összeszólalkozás a kaszinóban, - így írták az ujságok, de a Péterffy-házban kitalálták, hogy Miklós bárót maga Mária kérte fel, hogy szerezzen neki elégtételt.

*

A párbaj óta Miklóst senki sem szerette az öreg Péterffyek közül. Furcsa és megokolatlannak látszó ellenszenvvel figyelték minden lépését, már amennyire azt gőgjük és zárkózottságuk megengedte. Valószínűleg féltékenyek voltak és irigyelték tőle azt a dicsőséget, hogy Máriáért szabad volt neki valami rendkívülit és tiszteletreméltót cselekednie. Magát a párbajt nem tartották nagy dolognak, mindegyik össze tudott számlálni tizet-tizenkettőt a multjából - de nagyon fájt nekik, hogy Mária éppen őt választotta bizalmasául. Gyula bácsi úgy vélte, hogy erre a szerepre Ákos, a közeli rokon, Lajos fia lett volna hivatott; Sándor és Lajos magukat tartották illetékeseknek, hogy a Péterffyek nevében síkraszálljanak a család becsületéért. Máriának kötelessége lett volna, hogy az ügy elintézését legalább is rábízsa a családi tanácsra, amelyet ilyen esetekben, Gyula tanúsága szerint, a Péterffyek évszázados tradíciói szerint, össze szoktak hívni. Az öregek morogtak és sértődöttségüket nem is leplezték túlságosan. Úgy vélték, hogy bizonyos mértékben csalódtak Máriában is, meg Klemában is és vérezett a szívük, hogy csalódnuk kellett. Sándor, aki legényember létére leginkább járatos volt asszonyi dolgokban, még azt is hozzátette, hogy, becsületszávéra, aggódik Máriáért. A Bertóthy-féle mendemondának ugyan nem ad hitelt, de nem lehetetlen, hogy Mária ügyetlen vagy könnyelmű magatartása némi reményeket kelthetett a szoknyavadászban. Ez maga is szerencsétlenség. De hogy a megtorlás végrehajtására Mária a bárót szemelte ki, ez ugyancsak ügyetlen és könnyelmű lépés volt, sőt bizonyos rosszhiszeműséggel úgy volna magyarázható, hogy alatta valami hirtelen kilobbant rokonszenv, vagy méltatlan kacérság lappang.

Napokon keresztül emésztette magát a három Péterffy és szótlanul és mereven, bizonyos megfigyelő állaspontra helyezkedett. Csodálkoztak Klemán, hogy szigorú és okos anya létére teljesen közömbös, sőt derülten fölényes magatartást tanúsít a Máriát ért sérelemmel, a

párbajjal és Miklós báróval szemben. Megbotránkoztak, hogy azóta Mária és Miklós majdnem mindennap együtt sétálnak a késő őszi napsütésben fürdő Múzeum-kert zegzugos útjain. Lajos, aki amúgyis tartózkodó és rideg volt a bécsi nevelésű, udvari légkörben elosztrákosodott, nagyjából németül beszélő ulánuskapitánnyal szemben, most már gúnyos és haragos megjegyzéseket tett rá.

- Reggel jár haza, délig alszik, másfél órát ül a fürdőkádban. Aztán két órahosszat dögönyözi, kezegeti, borotválja, öltözteti Gerhardt, ez a rosszképű, sunyi sváb, míg annyira rendbehozza Miklóst, hogy emberek elibe mehet. Akkor is úgy fest, mintha a csontjai szét akarnának hullani és nyilván szét is hullanának, ha Waffenrock, fűző, kardszj össze nem tartaná. Délután két órára sikerül kivasalnia és kikeményítenie magát s akkor Mária előtt adja a fiatal gavallért. Bocsánatot kérek, ez jó lehetett Bécsben, a Habsburgok udvara körül, de magyar ember gyomra nem veszi be.

Nem volt igaza Lajosnak, mert Miklós báróból napról-napra délcegebb és hódítóbb világfi vált, mind a mellett, hogy ráncos arca, nőies végtagjai, lágy tenorhangja és meg-megránduló kicsiny feje férfiak szemében ellenszenvessé tette. Talán nevetséges is lett volna, ha nem sugárzik le egész megjelenéséről valami félelmetes gög, megindító szomorúság és finom előkelőség. Aki most látta, már el tudta hinni, hogy ez a vékony, ideges, fáradt emberke, negyvenötéves aggastyán a háború előtt még hódító gavallér volt, a monarchia egyik legjobb lovasa, nagyszerűen vívó, mulató, kedves, gögös és könnyelmű ulánuskapitány, szerelmek, kalandok, kártyacsaták, párbajok, orgiák és szenvedések mártírja, vagy irigyelt hőse, akiről udvari, színházi és kaszinói pletykák végtelen sora járt szájról-szájra Bécsben. Most már el lehetett képzelni, mi lappangott ez alatt az érdekes és titokzatos rom-ember alatt.

IV.

Karácsony estéjén levél jött Mária urától, Péterffy Kálmán huszárfőhadnagytól a fogságból. Azt írta, hogy karácsonyra Galiciában lesz és a hónap végén hazaérkezik Budapestre.

Ágnes a hall félköríves loggiájában bújt el, Krisztina nagymama toloszéke mögött, amely olyan volt, mint egy csipkékből, brokátból, aranyozott faragványokból, fehér felhőkből, legyezőkből és alkonyati napsugarakból összerakott trónus.

Ágnes Lukács evangéliumát olvasgatta. „Valának pedig pásztorok azon a vidéken, akik künn a mezőn tanyáztak és vigyáztak éjszakán át az ő nyájuk mellett. És íme az Úrnak angyala hozzájuk jöve és monda nekik: Ma született nektek a megváltó, aki az Úr Jézus, a Dávid városában. A pásztoremberek pedig mondanak egymásnak: Menjünk el mind Bethlehemig és nézzük meg a dolgot. Elmenének azért sietséggel és megtalálák Máriát és Józsefet s a kis gyermeket, aki a jászolban fekszik vala.”

Olvasta Ágnes az evangéliumot, mert karácsony este volt, olvasta, mert e napon András a máramarosi hegyek között, a főhercegi vadászkastélyban, a vadgesztenyeallás kúriában szintén felolvasta három gyermekének Lukács evangéliumát, olvasta, mert a bibliás ember özvegye bibliás asszony lett, de nem fenhangosan, csak magának olvasta, mert nagyobbik fia Olaszországban hadifogságban, a kisebbik valahol Erdélyben, harctéren, tábortűz mellett, a lánya itt a hallban, de mégis messze, roppant messze, az egyetemi tanársegéd oldala mellett úgy sem hallaná meg Lukács evangéliumát. Olvasta, de maga sem értette, András, István, Péter, Éva neve zúgott a fülében, halál, golyó, fogság, lövészárk, tábortűz, forradalom, egyetem, orvostudomány, hadikölcsön, nyugdíj, nyomor... ezek a szavak minduntalan elfődték a biblia ódon kongású mondatait... nem értette, mit olvas... ó, jaj!... békesség a földön a

jóakarátú embereknek... szavak, szavak, szavak, semmi értelem, egyáltalában minden nap olvas két-három részt a bibliából és sohasem ért belőle semmit... András egyszer azt mondta, hogy az orosz parasztok nem merik olvasni, mert aki végigolvassa a bibliát, az beleőrül... óh, jaj, hát ez lehetséges? De mégis, csak azért is, verejtékezve, erőlködve, de reménytelenül olvasott tovább a nagymama tolószéke mögött és néha-néha összerezzenve nézett az ajtó felé, mintha kopogtak volna; künn éles, hideg szél füttyült és megrázta az öreg ablakdeszkákat, még csak öt óra, de koromsötét van az uccán, nyirkos és hideg decemberi éjszaka délután ötkor... egyik szeme mindig az ajtó felé lesett, hogy nem toppan-e be azon István, valami csoda következtében. De nem jött. Csak István, az öreg hajdú tipegett be, nagy ezüsttálcán párolgó teás- és tejeskannákkal, rumos és konyakos üvegekkel és feketekávéval.

Együtt voltak a hallban a Péterffyek mind. Ezen az egyetlen estén mindig együtt voltak. Volt karácsonyfa is, Bethlehemes játék, istálló, angyal az istálló felett, csillag, hosszú fehér selyem, ezzel a felírással: Békesség... Óh, jaj...

Klema az asztalfőn, összekulcsolt kézzel maga elé bámult és néha-néha keményen, várakozásteljesen és megbotránkozva nézett a lánya felé. Amióta problémái vannak, tíz évet öregedett, az arca megnyúlt, a haja megöszült, egyenes, katonás tartása megrokkant. Még pattogóbb lett a hangja, a szavai szigorúbbak, a mondatai erőteljesebbek és parancsolóbbak s a Péterffyek még jobban csodálták, mert nem vették észre, hogy Klema most már csak utánozza saját magát, a régi nagyasszonyt, csak játszik és túloz, hogy rajta ne kapják valami gyengeségen.

A három öregúr kártyázik. Hármas tarokkot játszanak, de minduntalan elhibázzák a dolgot, mert az eszük, úgylátszik, nem jár a kártyán. Folyton Mária felé pislognak, aztán ijedten kapják el tekintetüket. Fejüket csóválják és krákognak és zavarukban nagyokat hörpintenek a teából, Sándornak pedig jóval többször esik le a monoklija, mint máskor. Feszélyezi őket a nagy ünnepélyes csend, a szomorú és boldogtalan karácsony és ha igaz, mindegyikük sok más, régi, boldog karácsonyra gondol, falusi karácsonyokra, szentlőrinci, erdélyi, szatmári kúriákra, nagy vigasságokra, vadászatokra, agarakra, kopókra, hóval fedett domboldalakra, szánkázásokra, szép asszonyokra, bálokra, fiatalságra, csókokra... Sándor bácsi pagát ultimóra játszik és elveszti... Lajos dühöng... Gyula lecsapja a kártyát... népköztársaság... jött-ment, eszelős, becsstelen fickók mindenféle kellemetlenséget hoznak az ember nyakára, az embert még megdöglenni sem hagyják békességben, nagyon sajnálja, de ez még a háborúnál is rosszabb. De azt is csak gondolja, még Lajos is mintha megnémult volna, senkinek a száján sem jön ki egyetlen hang sem, ez a halálos, dermedt csend elviselhetetlen.

Sándor nem bánja, hogy elfogták a lapját, egy cseppet sem bánja, neki most a főthi kastély körül jár az esze, a kastélyban ott ül egy szálas, rideg, marcona vén csont, becsületszavára, Gyulához hasonlít, sárgás-öszes, torzonborz bajszával, sárgás-öszes sörte hajával és sárgás, ráncos pergament arcával, - vezértábornok, lángész, német tudós, stratég, Erdély felszabadítója, öreg félisten: Mackensen - dreimal hoch! - forradalmárok, bohócok, semmiháziak, csirkefogók rabságában. Sándor bácsi szép, fehérszürke-szakállas arca elpirul, a monoklija leesik és az ezeréves magyar nemzet nevében szégyenli magát, hogy ez megtörténhetett. A Mackensen-féle hadsereg elegendő lett volna, hogy az egész szedett-vedett megszálló bandát szétverje, Magyarországot megtisztítsa és újra megalapítsa, ha Tisza István élne. Istenem, ha élne, ma már megint ott volna a demarkációs vonal, ahol azt Szent István lecövekelte, Tisza és Mackensen, mint egykor Cavour és Garibaldi, Isten a tanuja, hogy ez a két ember, ha össze tudott volna fogni, most másképp állnának a dolgok. Ki törődik ilyenkor azzal, ha elfogják a lapját, vagy ha akár a fejéhez is vágja Lajos az egész kártyacsomót!

Mackensen! - ez a név nem megy ki a fejéből, égeti az arcát és mélységes fájdalommal, gúnnyal, megvetéssel, szinte gyűlölködve pillant Lajos kékes-vörös, feketebajuszos, izzadt arcára, mintha minden gyalázatnak, szégyennek és nyomorúságnak az ő negyvennyolcas,

dühöngő radikalizmusa volna az oka. De nem szól, ő sem meri megtörni a csendet. Aztán eszébe jutott, hogy közülök Lajos az egyetlen, aki végigremegte a háborút, a fia miatt, akit sántán és géplábbal kapott vissza, végre is Lajos odaadta az egyetlen fiát és Ákos el is eshetett volna s ez mégis a legszörnyűbb tragédia... Neki csak egy zabigyereke volt, a vármegyei kulcsár lányától, néhányszor már majdnem rászánta magát, hogy örökbe fogadja az öreg Süveges János unokáját, Süveges Klára fiát, Süveges Sándort, - a boldogtalan leányzó nem állhatta meg, hogy az apja nevére ne keresztelje, jól tette, ez volt az egyetlen büszkesége és elégtétele, azonkívül, hogy a kölyök nagyon hasonlított a főszolgabíróra - hát ez a Sándor gyerek is elesett, s az embernek összefacsarodik a szíve, hogy robbanó golyó vagy srappell véres húscafattá tépte a gyermekét, ha mingyárt zabigyerek is az. És ha erre gondol, megbocsát Lajosnak, mert Ákost éppúgy szét is szaggathatta volna a kartács, mint ahogy Süveges Klári húszesztendő fiát csakugyan szét is szaggatta. Meg kell bocsátani Lajosnak is és mindenkinek, aki megútálta a háborút, a lógós katonának és a gyári munkásnak is, aki forradalmat csinált, elvégre nem lehetett addig várni, míg minden magyar embert, a tizennyolcéves sihedereket és az öreg családapákat, mint teszem Andrást, az Isten nyugosztalja, mind egy szál szét nem szaggatja és húscafattá nem tépi a srappell.

Sándor megbékélve és aggódva leste, mint zihál és erőlködik Lajos a lélegzetvételért. Te sem szidod sokáig a Habsburgokat! - gondolta magában és elérzékenyedett. Legalább karácsony estéjén szeressük egymást. Aztán ő is Máriára nézett.

Egy sarokban Barnabás gubbasztott némán és már a negyedik nagy csésze feketét itta. Maga elé bámult, láthatólag kínlódott, szeretett volna elmenekülni a rá-rá villanó Péterffy-szemek elől, de nyilván nem volt elegendő ereje, hogy bármit is tegyen. Ő is Máriát nézte. A Betlehem, a csillag és az aranybetűs, fehér selyemszalag, a jászol, a tehénkék, ahelyett, hogy a didergő Jézusra fújnák a meleg párat, éppoly némán és bánatosan meredtek Máriára, mint - a Péterffyek az asztal körül. A nagymama, mint egy fehér-fekete felhő, a csipkái és selymei között, édesdeden aludt és legyezője, mint egy elhagyott gyermekjáték, mellette feküdt a dobogón. A fal mellett széles kanapén, Mária és Miklós ültek révedezve és titokzatosan, mint mindig. Éva és Pokorny egymással szemben, kis kerek asztalka fölé hajolva, komolyan sakkoztak. Ákos olvasgatott és lopva Mária sejtelmes arcára vetett egy-egy csodálkozó tekintetet.

Barnabás néha szétnézett, mintha keresne valakit, akinek elmondhatná keserűségét. Nem talált olyan arcot, amelyikről feltételezhetné, hogy szívesen és részvéttel meghallgatja. Hát ez a szeretet ünnepe? Vagy talán saját magában van az oka, hogy olyan árva itt, a Péterffyek között, boldogok és boldogtalanok, erősek és gyengék, öregek és fiatalok között, akiket azonban mégis összefűz a karácsonyest meleg, családi bizalmassága. De ő már régen kivágódott ebből a körből, mint valami kavics, amely kirepül a gyermek feje fölött meglóbált parittyából. Belerepült valami kaoszba, amelyben zűrzavaros eszmék, vajúdasok, ábrándok, lázas erőlködések mindenáron a komoly, férfias munka színében akartak feltűnni, dorbézolások, kicsapongások, naplopások, keserűségek és ujjongások, kalandok és léhaskodások erővel tragikus vívódásoknak akartak látszani, saját maga pedig, e hazugság-zűrzavar hőse, mindenáron el akarja hitetni magával, hogy ez az a bizonyos felsőbbrendű élet. Az ötemeletes bérház és a kivilágított ablakok regényét megírni - lehet, hogy ez csakugyan felsőbbrendű dolog, vagy legalább is felsőbbrendű narkotikum volna, ha csinálná. De csak akkor tudná csinálni, ha nem kellene Susanne és Nikoletta számára minden nap véres kínlódással, őrzítő erőlködéssel, szégyenletes és piszkos lelki szélhámossággal összeharcsolni azt a néhány rongyos garast, amiből élnek. Miből is élnek tulajdonképpen? Barnabás körül nézett, mintha attól félt volna, hogy szokása szerint megint hangosan gondolkodott és ezek a gögös és szívtelen Péterffyek gúnyosan mosolyognak a gondolatain. Igen, miből is élek én, egy, két, három, tíz és húsz esztendő óta? Ezt egyszer jó volna tisztázni, mert még utóbb kisl, hogy

lopásból vagy utonállásból vagy rablógyilkosságból élek. Annyi bizonyos, hogy húsz éve nem feküdtem le úgy, hogy tudtam volna, másnap miből és hogyan és mekkora darab betevő falatom lesz. Akkor sem tudtam, amikor Susannet elvettem feleségül, akkor sem, amikor Nikoletta megszületett és ma, karácsonyestén sem, amikor olyan fáradt, olyan elviselhetetlenül fáradt és oly kiábrándultan fáradt vagyok. És mindez miért? Még saját fészke sincs, itt kegyelemből lakom, Klema kegyelméből, házbért nem fizetek, mintha nem tudnám, hogy a ház már nem is Klemáé, - ez is szélhámosság... itt él mellettem egy huszonhatéves kis francia asszony, csinos, frivol, kacér, mulatni vágyó, lusta, lompos, nyujtózkodó, hízogó, csavargó és bizonyára hűtelen kis macska, felhasított szoknyájából a térde és kivágott blúzából a melle mindig kikandikál, - talán ezért tartom magam mellett! Vagy Nikoletta miatt? Azért, mert szült nekem egy kis macskakölyköt?

Susanne most a francia misszió van, az Andrássy úton, abban az előkelő villában, ahol fiatal tisztok és fiatal gépirókisasszonyok ünneplik a karácsonyestét. Susanne már négy hét óta odajár, irodai munkát végez, francia frankokért, s neki ezt túrnie kell, mert Susanne pénzt akar keresni, mert Susanne francia, mert Susanne így akarja s mert neki csakugyan hetenként legalább három nap az is gondot okoz, hogy Susannet és Nikolettát miből fogja megebédeltetni. Túrnie kell, ha csak nem akarja beismerni, hogy képtelen a családját eltartani, vagy rászánni magát arra, hogy Susannet és Nikolettát Klema és a Péterffyek nyakába varrja. Mindezt el kell túrnie. Azt is, hogy Susanne francia gépirólányokkal a Morgan-bárba jár táncolni és néha feldúlva, álmosan és nyögösen, holtra fáradtan és szeme alatt kék karikákkal jön haza éjjel, azt is, hogy egy fiatal bretagnei tiszt kíséri haza a Péterffy ház kapujáig, mindig ugyanaz a fiatal, huszonkétéves, rózsásarcú kis fekete tiszt, s sokszor a kapuban találja őket, amikor a Pantheonba megy reggelizni. Túrnie kell mindent. Először mert Susanne francia, másodszor, mert fiatal, harmadszor, mert Nikoletta anyja s nem szabad róla feltételezni, hogy erről a méltóságról meg tudna feledkezni. Hát sejt és elnéz mindent, de hogy ma, karácsony estén, Susanne a francia katonai misszió karácsonyfájához vitte Nikolettát s nem hozta ide a Péterffyekhez, az már túrhetetlen. De neki túrnie kell a túrhetetlent. Susanne ma délután kijelentette, hogy neki ott van a hazája, a franciák között, nem pedig a Péterffyeknél, - kik őt megvetik. Eleinte szelíd szóval kérlelte, aztán megtiltotta neki, hogy ezen az estén megfossza Nikolettától. Susanne erre goromba lett s a magyarokat barbároknak, a Péterffyeket pedig emberevő cigányoknak nevezte. Mentegetni próbálta a Péterffyeket, - meg kell értened szívem, minden nap új és új ukáz jön onnan az Andrássy útról, a francia misszió főnökétől s minden ukáz elvesz néhány vármegyét Magyarországból, - ezért haragszanak a Péterffyek a franciákra. Meg kell értened, édes kis angyalom, gondolj csak vissza Elszász-Lotharingiára. Meg kell értened, gyönyörűségem. Az olaszok is haragudtak az osztrákokra, amikor Velencét és egész Lombardiát fehér Waffenrockos stájer és cseh tábornokok kormányozták, meg kell értened és nem szabad megfosztanod Nikolettát az apjától és engem Nikolettától. Hiszen látod, hogy mennyire imádom, és téged is imádlak és értetek dolgozom minden estétől hajnalig s beleőrülök az idegizgalomba, a munkába, a reménytelenségbe és a pénzhajszába. Hát nem veszed észre, hogy Nikoletta nélkül nem tudok élni? Azt hitte, hogy ezzel nagyon meg fogja hatni Susannet, de Susanne még nagyobb dühre gerjedt és azt mondta, hogy torkig van már ezzel a magyar nyomorúsággal, Nikoletta is torkig van és legjobb volna, ha véget vetnének ennek a kínlódásnak. Aztán elrohant, magával vonszolta Nikolettát, belevágta magát egy konflisba és elhajtatott a francia misszióra.

Erre gondolt Barnabás, de senki sem törődött az ő gondolataival. Senki sem gondolt másra, csak ami Mária karácsonyát elmergezte. Nem gondoltak Péterkére sem, aki most valahol Szatmárban vagy Biharban didereg egy ponyvasátor alatt, vagy valamiféle csőszkunyhóban vagy kanális partján, rőzseláng mellett, vagy hevenyészett fedezék mögött, ahonnan a román csapatokat lesik, vagy fogságban, vagy tábori kórházban, véresre verve, vagy sebesülten - ki

tudja megmondani, hol vergődik most az a kis székely hadosztály, amely egymagában meg akarja menteni a hazát a megcsonkítástól? Talán valami erdőben bolyong, vagy szegény parasztok szobájában fekszik véres fővel, csontjatorítottan, vagy negyvenfokos lázban, tifuszban vagy vérhasban és édes anyja után kiáltoz kétségbeesve, ki tudja?

Péterkét elfelejtették. Még Ágnes is sokszor napokra elfelejtette, aztán eszébe jutott és majd megtévelyodott a fájdalomtól és lelkiismeretfurdalástól, hogy oly gyakran elfelejti. Ezen mindenki elszörnyedt volna, ha megtudja. Csak Péterke nem szörnyedne el, ha tudná. Sőt örülne neki. Péterke csak akkor érezte magát biztonságban, ha azt hitte, hogy nem gondolnak rá. Nagyon elvetemült, hitvány gazfickónak tartotta magát, de most jóvá tesz mindent, egy csapásra mindent és tökéletesen, csak kicsit várjanak. És ha visszatér, bocsássonak meg neki mindent és szeressék Pétert, az újat, aki jóvá tett mindent.

Nem gondoltak e pillanatban a Péterffyek semmire, csak Máriára. Ki is gondolt volna most a külvárosi lebujok, csapszékek, óbudai barlanglakások, beomlott pincék, üres raktárak, mész- és téglagödörök nyomorultjaira? Vagy Erdélyből, Máramarosból, Bácskából, Baranyából menekült Péterffyekre, Grónayakra és egyéb finnyás, kényes, úri magyarokra, akik most pályaudvarok várótermében, vagy rozoga öreg vasúti kocsikban laknak? A hónapos szobára, amelyekben nagynevű dámák, leszerelt tisztek, nyugalmazott állami vagy megyei méltóságok dermesztő hidegben, kimerülten, betegen, kétségbeesve, nyitott szemmel lesik a hajnalt, ki gondolt volna? Vagy a nyomorult zsidóra, aki a feleségével és gyermekeivel csapzottan, verejtékezve és fogvacogva a rémülettől, vásáros szekéren, girhes lovát ütlegelve menekül Mindszentről, ahol kitört a pogrom. Vagy Hartmannra, a szép francia szakállas bérlőre, akit háromszor raboltak ki s akinek most azt írja a lánya, hogy küldjön pénzt a forradalom céljaira?

Meg kellene örülnie a Péterffyeknek, ha az egész ország minden baját a magukévá tennék.

Tizenkét órákor mindenki feláll, köszön és aludni tér. De a szobákban nem hűnynak le a halványan pislogó villanylámpák. A Péterffyek nem tudnak aludni. Mindenki Máriára gondolt, akinek hazajön az ura.

Egész karácsonyeste egyetlen szó sem hangzott el a Péterffy-hallban. Olyan mélységes, ijesztő, üres csend volt a szobában, hogy Lajos asztmás lélegzése valósággal hörgésnek tűnt föl. Összejönni azért összejöttek, megünnepelték a karácsony estét, körülülték a karácsonyfát, hiszen magyarok, rokonok és Péterffyek voltak. De nem tudták, mit kell olyankor beszélni, amikor csak egyetlen dologról volna érdemes, de erről lehetetlen. A Péterffyek vártak valakit, aki bejelentette az érkezését, de mindenki Máriára nézett és ha rá nézett, megfagyott ajkán a szó. Mária gyönyörű volt, közömbös és titokzatos, mint mindig. De néma volt. Borzasztó dolgokat jósoltak ebből a némaságból. Valakinek ötévi fogság után megjön az ura s az a valaki egyetlen szóval sem bátorítja fel az embert, hogy beszéljen róla. Péterffy Kálmán huszárfőhadnagytól ma délben levél érkezett, hogy Galícia határát átlépte és a hónap vége felé hazaérkezik és Péterffy Kálmánné Grónay Mária, mint egy titokzatos örült, vagy démon, vagy alvajáró, vagy valaki, aki égbekiáltó szörnyűségeket készül elkövetni, meredt, üres, rejtélyes szemmel bámul a levegőbe egy furcsa, ráncos, kicsiny dragonyoskapitány mellett.

Emberfeletti erőlködés volt, hogy ezt éjfélig kibírták a Péterffyek. Mindenki érezte, hogy valami tragikus hőstettet vitt véghez a karácsony, a Betlehem, a gyermek Jézus és Mária kedvéért, akire úgy néztek, mint valami vértanúra.

*

Barnabás éjfél után sokáig csavargott az uccákon és elhatározta, hogy Susanneval szakít. Két óra felé körülnézett. Úristen, hol is járok én, hova vonszolom magamat én, beteg barom?

Az Andrassy úton volt szemben, a kopasz és didergő fasoron túl egy villa pazar fényárban úszott. Kevés volt a szén a városban, ami volt, az is komisz salak, homályos és gyenge a villamáram, a polgároknak megtiltották, hogy a szobájukban egy lángnál többet felcsavarnak, rendőrök cirkáltak az uccákon és bezörgettek az ablakon vagy felküldték a házmestert a lakásokba, ahol több láng égett. De az a villa fényárban úszott. Az ablakai nyitva voltak, ügylátszik, tűrhetetlen volt benn a hőség, szellőztetni kellett. A városban az emberek egymást megölték volna egy mázsa rossz szénért, asszonyok a hűségüket, lányok az ártatlanságukat kínálták oda cserébe egy köteg fáért, becsületes öreg emberek loptak és sikkasztottak, kövér polgárok robogó vonatokra ugráltak fel és robogó vonatokról ugráltak le, hogy egy marék szénnel tömjék meg a zsebüket, de annak a villának minden ablaka tárva-nyitva volt s a szobákból ömlő meleg légáramlatban sütkérezett a francia silbak, az őrtálló kis poilu, aki talán breton ember volt és, most elérzékenyedve gondolt haza, Saint Martin de Re-re, a halászvárosra, ahol tizenkilencéves koráig hálót kötögetett.

Barnabás az út tulsó oldaláról jól belátott a villa dísztermébe. Óriás, pompás, pazar, mennyezetig érő karácsonyfa, aranyfüst, ezüstsálak, narancs, dió, cukor, fényszórók, csillagok, a tetején angyal, nagy szalag lóg a kezében s a szalagon aranybetűkkel: dicsőség... békesség... A másik szobában táncolnak, zongora halk hangjai, pazar fény, kiömlő meleg pára, parfümillet, pezsgő és ételek szaga, vidám zsongás, kacaj, ott benn táncolnak, a párok egymáshoz tapadnak, csúsza, lengve, imbolyogva, oly közel egymáshoz, hogy utálat nézni. És Susanne ott táncol azzal a kis hadnaggyal, aki haza szokta kísélni a misszióról, oly közel tapadva hozzá, hogy utálat nézni. De vajjon hol van most Nikoletta, melyik szobába dugták el és ki vigyáz rá, nem esik-e le a keskeny, nyitott katonagyőrről, amelynek nincs sem hálója, sem oldalrácsa? Mi? Ki vigyáz most Nikolettára? Susanne táncol, hogy utálat nézni...

V.

Barnabás felesége reggel álmosan és kócosan jött haza, de megesküdt, hogy Nikolettára egész éjjel egy jámbor francia asszony vigyázott, a katonai szakács felesége, aki a maga kétéves lánykájának ágyába fektette Nikolettát és egész éjszaka virrasztott a két kicsi fölött.

- És te?

- Én kicsit táncoltam - mosolygott Susanne - de most álmos vagyok.

És már vetközni is kezdett. Ledobott magáról mindent - ez egy pillanat alatt megtörtént, mert alig volt rajta valami kis felső és alsó selyemrongyocskák. Barnabás sem aludt egész éjszaka, ivott, dohányzott és barangolt s most minden idege reszketett. Keserűség és düh marcangolta a szívét és óriás válla meg-megrándult az indulattól. Roppant erőlködéssel fojtotta vissza indulatait, mert minden pillanatban úgy érezte, hogy ezt a vézna, aljas némbert derékon kapja, felemeli, az ablakhoz viszi és onnan a harmadik emeletről, a kivilágított ablakon keresztül kihajítja az uccára. Susanne pedig ott állt előtte meztelenül és mosolyogva.

- Szép aktom van? - kérdezte, mint mindig, amikor ruha nélkül mutogatta magát.

Barnabás leroskadott egy székre. Susanne olyan volt, mint egy tizenhatéves kis szűz. Keskeny, finom, sovány, olajszínű. Csenevész melléből keményen és hegyesen nyúltak ki vérvörös bimbók. A hálóingéért nyúlt, meghajolt, elvette az ágyról, nyújtózkodott egyet, a melle kifeszült, a dereka behajolt, combjai megnyúltak, - roppant buja volt ez a kép. Barnabás egész éjjel ivott, dohányzott, most tele volt vad és keserű érzékiséggel.

- Gyere ide - mordult rá és a szeme villogott.

Susanne odaugrott és az ölébe ült.

- Köszönöm, hogy elengedtél.

- De te úgy táncoltál, hogy utálat volt nézni!...

- Te olyan jó vagy!

- És ha most megfojtanálak? - hördült fel a rekedt, italos, nikotinos basszus.

Susanne kacagott és össze-vissza csókolta az urát.

- Te édes, te jó, te egyetlen!

Barnabás keze végigcsúszott az olajsínű, síkos, ruganyos testen.

- Megcsaltál?

Susanne hamiskásan bólintott.

- Kivel?

- Mindenki.

- ...Utálat volt nézni...

- Kézről-kézre jártam...

És Susanne tapsolt, combjait verdeste, meg-megsimogatta Barnabást, beleharapott a nyakába és kacagott, sikoltott és vad gyönyörűséggel tódította:

- De azért csak téged szeretlek és mindig csak rád gondoltam.

Aztán trágár szavakat suttogott Barnabás fülébe. Ez a jelenet az utóbbi időkben körülbelül minden héten megismétlődött. Volt abban valami pokoli kín és kék: nyíltan, trágár szavakkal részletezni Susanne csalásait, amelyek nem történtek meg, amelyek meg sem történhetnek, amelyekről éppen azért lehet beszélni, mert oly elképzelhetetlenek. Vagy azért kellett ilyesmit beszélni, hogy ez az erotikus szempontból felidézett rémület és irtózat elfedje az igazi félelmet és féltékenységet? Barnabás erre már akkor rájött, amikor ott a tenger partján, Saint Martin de Ré-ben első éjszakáit töltötte Susannal, aki megvallotta, hogy ártatlanságát tizennégy éves korában veszítette el erőszak következtében, de azóta nem ismert férfit. Azóta többször kellett ezt a szörnyű játékot megismételni, most pedig, amióta antantmissziók vannak Budapesten, majdnem minden héten. A játék mindig szörnyűbb, aljasabb és őszintébb lett, de Barnabás, az ötven éves, agyonhajszolt, idegbajos, éjjelező és szomorú óriás most már valósággal megkívánta ezt a rettenetes perverzítást. Vallani és azt hazudni, hogy most hazudunk - erről volt most szó és az idegrendszere Susanne mellett már szinte nem is tudott másként kielégülni.

De aztán egy pillanat alatt sötét kétségbeesés és undor szakadt a lelkére.

- Istenem, hát ilyen mélyre süllyedtem nyomorult; öreges szerelmekben! - sóhajtott magában, de a lehiggadás után többé egyikük sem beszélt. Úgy tettek, mintha a féltékenység a szerelmi játék befejeztével maga is elvesztette volna minden értelmét.

Aznap délután hatig aludtak mind a ketten. Nikolettára a francia nevelőkisasszony vigyázott, egész nap nem látta egyikük sem. Este nyolckor magához kérette Klema Barnabást és elmondta, hogy Kálmántól új levél jött. Kálmán Lembergben van, elfogták és egészségügyi vesztégzár alá helyezték. Azt írja Kálmán, hogy talán a megszálló antanthatalmak közbenjárásával segíteni lehetne rajta és ki lehetne eszközölni a karantén megrövidítését.

Barnabás elment a francia misszióra és a fiatal, kedves breton hadnagy segítségével diplomáciai útlevelet kapott Péterffy Kálmán hadifogolytízt hazaszállítására.

Utazása előtt borzalmas éjszakát dorbézoltak át, Susannenál. Susanne pontos és részletes programot adott, hogy kivel, mikor és hogyan fogja megcsalni. Susanne fantáziája kimeríthetetlen volt a részletezésben.

- Honnan tudod mindezt? - kérdezte hörögve Barnabás és a torka majd kiégett a szárazságtól.

- Hát nincs az embernek fantáziája? - kérdezte s nevetve himbálta meztelen csípőjét.

- Nem tapasztalatból? - lihegte fájdalmas mosollyal Barnabás.

- Abból is, - kacagta amaz.

- Kitől tanultad?

- Tőled - vágta rá arcátlan vakmerőséggel és beleharapott Barnabás óriás, barna karjába.

Vallani, vallani, - gondolta Barnabás - de majdnem elájult az izgalomtól - és azt hazudni, hogy mindez hazugság. De most nyilvánvalóan és őszintén hazudott Susanne! Ezeket nem tőle tanulta. Susanne ezt elhibázta. Ha Susanne egy cseppnyi logikával tudna gondolkozni, akkor ezt nem lett volna szabad mondania... Susanne most elárulta magát... Most igazán derékon kellene ragadni s azon meztelenül ki kellene hajítani az uccára? Ki kellene hajítania? Nem. Önmagát kellene elpusztítania, amiért ily mélyre süllyedt beteg és öregesen aljas szerelmében. De nem hajította ki. Elintézte a dolgot azzal, hogy Susanne ostoba és egyszálalt kis nőstény, de nagyon szép és neki örömet tud adni s megszülte neki Nikolettát és ez minden, ami telhetik tőle. Nikoletta van, Nikoletta az övé és Nikolettáért nemcsak megbocsátani érdemes, de érdemes ily mélyre lesüllyedni is. Valamivel el kellett intézni a dolgot, mert különben Nikoletta anyját ki kellett volna az ablakon hajítani.

VI.

Barnabás elutazott Lembergbe, hogy hazahozza Kálmánt. Ez december 30-án történt s az út Lembergig négy napig tartott. Ezalatt a Péterffy-házban minden a rendes kerékvágásban haladt tovább, mindenki csak némán és visszafojtott izgalommal várta a történendőket. Az öreg urak folyton Máriára gondoltak és egymás szeméből lesték, mi a másik véleménye a nagy fordulatról. De ijedten lecsukták szempilláikat, hogy a másik el ne olvashassa a gondolataikat.

Mária volt a házban a legnyugodtabb. Most már nyolc nap telt el Kálmán első levele óta, de ezalatt, éppen úgy, mint máskor, Miklós és Mária majdnem minden nap órákig sétáltak. Eleinte a Múzeum-kertben, aztán a Margitszigeten, majd a hűvösvölgyi és zugligeti hegyekben. Erős, de napfényes, szélcsendes és egészséges tél volt; Miklós kétlovas kocsit bérelt s azon röpítette Máriát a kemény, sima budai országutakon.

Senki sem tudta, hogy voltaképpen milyen viszony fejlődött ki köztük. Klema egyszerűen képtelenségnek tartotta, hogy az ő leánya megfedkezék az illendőség vagy az erkölcs törvényeiről. A fiatalok önmagukkal voltak elfoglalva. Krisztina nagymamát pedig valósággal elragadta Miklós báró ulánus egyenruhája és bécsi német dialektusa. A nagymama többször megjegyezte, hogy a mai generáció túlságosan elhanyagolja az udvart, Bécsét és a német nyelvet; pedig a háború megmutatta, hogy németnek és magyarnak egymás mellett a helyük s ha ezek összefognak, az egész világot legyőzik. Krisztina nagymama Hindenburgról és a mazuri csatákról olvastatott fel hadi jelentéseket és arra buzdította a férfiakat, hogy tartsanak ki utolsó lehelletükig.

Senki sem felelt a nagymamának.

Gyula bácsi abban fáradozott, hogy lezárja a Péterffyek háborús mérlegét. Még volt néhány rokon, akinek a sorsa ismeretlen. Néhányan belehaltak a háborúban szerzett betegségükbe. Volt néhány, aki fogságból hazajött. Istvánról, aki olasz fogságban volt, tudta, hogy még él, sőt aránylag jól él, Firenzében van, ahol asztalos- és bútortervező-mesterséget tanul. Nem úri embernek való foglalkozás, nagyon sajnálja, népköztársaság... Neki még barna zászlócska jár a térképen... De Péterkéről semmi hír, a székely hadosztály egy részét elfogták... Népköztársaság, nyomorúságos kormány, még valamirevaló veszteségkimutatás sem telik tőle, kellemetlen dolog. Péterke fehér zászlót kap, harctéri zászlót... nagyon sajnálná, ha tévedett volna és Péterkét már kék vagy fekete zászló illetné meg.

Egész nap benn ült a sárgafényű, ódon, gót, barátcellában, ahol éjszakánként oly sokszor várta Ágnes szeretetreméltó és fenkölt szépségét. Ágnes az ura halála óta alig egyszer-kétszer volt nála s akkor is sírdogálva és imádkozva húzódott meg az oklevelek és címerek, aranybullák és bőrkötések között, a kék kristálylámpa alatt. A többi férfi mind Barnabást leste, aki vissza fogja hozni Máriához az urát.

Barnabás nem jött, helyette levelet kaptak, hogy Kálmánt nem találta Lembergben. Lehet, hogy valahová elszállították, ahonnan a pestiek talán már kaptak is értesítést. A Péterffyek Mária arcán lesték a híradás hatását. Mária szép volt, gögös és titokzatos és nap-nap után sétakocsikázni ment Miklós báróval.

Kálmántól többé nem jött semmiféle levél. Barnabástól is csak négy nap múlva. Nikolettáról kérdezősködött és leírta, hogy rossz álma volt, Nikoletta csintalankodott és ő megütötte. Emiatt egészen búskomor és tele van balsejtelemmel. Suzannet az Isten szerelmére kéri, hogy vigyázzon Nikolettára.

Klema arra gondolt, hogy vajjon ki vigyáz az ő kis Nikolettájára, akit Máriának hívnak?

Másnap Klema kapott levelet Barnabástól. Kálmánnak végkép nyoma veszett. Mit tegyek, keressem-e még, vagy utazzam haza?

Klema sürgönyt küldött Lembergbe, hogy ne kutassa tovább.

- Barnabás megtette kötelességét, többet nem várhatunk tőle - mondta a Péterffyeknek.

Barnabás hazajött és titokban elmondta Klemának, hogy egy orosz hadifogolytól szörnyű dolgot hallott. Volt velük egy előkelő, finom gavallér, sovány, meggyötört, koravén lovastiszt, csendes, szomorú ember volt szegény, alig várta, hogy rokonai kiszabadítsák a fogolytáborból. Szomszédja volt a barakkban.

- Kálmán volt?

- Félek, hogy ő volt.

- Hol van?

- Nem tudom.

- Mi történt vele?

- Azt mesélte a beteg fogoly, hogy a szomszédja egyszer csak elkezdett énekelni, azt mondta, hogy látja Krisztust és az angyalokat, orosz énekeket mondott, szép volt a hangja. Aztán egész napon imába merült és sugárzott az arca a boldogságtól. Harmadnap eltűnt.

Klema elmondta a dolgot Pokornynak. Elemér emlékeztette őket az orvos levelére, amelyet a háború alatt Moszkvából kaptak.

- Mit gondolsz, Kálmán volt?

- Kálmán is lehetett. Most bizonyára kóborol valahol a város környékén, hegyekben és folyók mellett, bújik az emberek elől.

- Miből gyanítod?

- Ez rendes tünete az epilepsziás elmezavarnak.

Máriának csak annyit mondtak, hogy Kálmán eltűnt. A hír semmi hatást sem tett Máriára. Gyönyörű volt, gőgös és titokzatos. És mindennap elment Miklós báróval kocsin és néha késő éjjel tértek vissza.

A negyedik héten mindenki kimerült már a várakozásban. Kálmánról annyi szörnyűséget hallottak négy és fél esztendő óta, - most is azt hitték, hogy a lemergi levelek, a karantén, a foglyok meséje, minden, minden csak káprázat és hallucináció volt.

Miklós báróval szemben a kedélyek kezdtek megenyhülni. A báró figyelmes és előzékeny volt és olyan kicsiny, vézna, ráncos és öreg, hogy nem lehetett rá sokáig haragudni.

Az öreg Péterffyek is már minden haragjukat a népköztársaság ellen fordították, amely nem tudta megakadályozni Erdély és a Felvidék megszállását, meg az antantmisszió ellen, amely a demarkációs vonalat mindig szűkebbre szorította. Miklós bárót kezdték megszokni s még hálások is voltak neki, hogy Máriát felvidítja és szórakoztatja.

Január végén volt. Zord és minden romantika, minden havas szépség, minden farsangias derű nélkül való tél. Alig lehetett fát kapni, hogy megrakhassák a régidivatú, drága és pompás kandallókat. Az öregek sokszor dideregtek és Gyula bácsi elkeseredetten szidta a lehetetlen kormányt és úri embereket keresett, akik elcsapják a minisztereket, akik nem tudnak tüzelőanyagról és francia konyakról gondoskodni. Rossz volt a kávé és szívhatatlan a szivar; még az ökrőhús és a szalonna is rágós, inas, sovány és emészthetetlen volt, a tea szag és íz nélkül való giz-gaz, a tojás állott és a vaj avas. Az egész élet kelletlen és kellemetlen volt, hiába hivatkozott Lajos a francia forradalomra és hiába biztatta rokonait, hogy mindez csak átmenet, a földolog az, hogy megszabadultunk a Habsburgoktól. Mindenki az apró kényelmetlenségek és bajok miatt panaszkodott, mert nem akart arról beszélni, amitől reszketett: a veszített háború szörnyű következményeiről és a magyar határok pusztulásáról. És egymásban keresték a vígasztalást s abban a hitben túrték a túrhetetlen életet, hogy egyszer csak eljön a csoda, minden jobbra fordul s addig csak kibírják valahogy, mert végre is itt a Péterffy-házban még mindig jó és biztos kis fészek várja őket és ez a fészek minden viharban és vészben megdönthetetlen.

Ekkor azonban ismét történt valami, amely a Péterffy-házat alapjában megrázta és a meleg, jó kis fészket majdnem elsöpörte. Január utolsó napjában, egy különös, rideg és zimankós este, vacsora után, a hallban, nyilván azért, hogy egy csapással végezzen valamennyiükkel, Mária közölte a Péterffyekkel, hogy próbát akar énekelni az Operaház karnagya előtt. Miklós is jelen volt s a Péterffyek Mária kijelentése után egyszerre és ösztönszerűleg a báróra néztek. Dermedten és szívdobogva nézték a bárót, mint valami szörnyű bűn, vagy szörnyű szerencsétlenség értelmi szerzőjét. Aztán elkényszeredetten nevettek és Sándor izgatottan megmarkolva szakállát, Mária felé fordult:

- Micike, tréfálsz.

Mária duzzogva rántotta fel a vállát és kissé elsápadva felállt, egy pillanatig úgy látszott, mintha valamit mondani akarna, de aztán meggondolta magát és szó nélkül kisietett a hallból.

Az öregek most Miklós bárót fogták ostrom alá:

- Mit mondott Mária?

Miklós halkán felelt:

- Operaénekesnő akar lenni. Nem találok ebben semmi meglepőt. Joga van hozzá.

Lajos felhördült.

- Bocsánatot kérek, Péterffy Kálmánné Grónay Mária komédiásné, ez mégis sok volna kissé. Ezt magyar ember gyomra nem veszi be.

Miklós is vállat vont és otthagya az öregurakat.

Azok pedig sokáig bámultak egymásra csodálkozó, rémült, kétségbeesett tekintettel. Mintha azt kérdezték volna egymástól, hogy ezekután érdemes-e élni? Csak az öreg Gyula tudott szóhoz jutni és fekete aktatáskáját hóna alá csapva, vékony, pergamentszínű, ráncos kezével lemondóan legyintett:

- Népköztársaság!

VII.

Klema, akit tizennégyéves koráig fiúnak neveltek, aki előbb tudott nyakas és csiklandós remondákon ülni, mint írni és olvasni, aki harmincéves korában özvegyen maradt s azóta a maga lábán jár, aki a házasságból csak a gyerekszülést, a szoptatást és a családfenntartási gondokat ismerte, aki sohasem árulta el, hogy valamikor szerelmes lett volna, akit a Péterffyek gúnyosan úgy jellemeztek, hogy az egész családban ő az egyetlen férfi, - Klema a régi nemesi özvegyek utóda volt, azoké a matrónáké, akik hadakat állítottak, pallosjogot gyakoroltak és kiskirályok módjára uralkodtak a jobbágyaik felett, birtokaikat maguk kezelték és karddal vagy ésszel, szívós küzködéssel, vagy leleményes perlekedéssel meg is gyarapították. Semmi sem volt ismeretlen Klema előtt, ami a férfiak eszét és szívét foglalkoztatta; nem volt okos asszony - asszonyi mivoltában semmire sem vitte, mert egész életében hűséges cselédje volt az urának, majd gondos és hűséges cselédje minden Péterffynek, aki a sorsát az ő kezébe tette - de okos ember volt, azok közül való, akik annyira okosok, hogy nem okoskodnak az életükön. Klema mindent nagyon egyszerűnek és természetesnek látott az életben. Nem ismert jogokat, csak kötelességeket s azt mondta, hogy ha minden ember mindig csak a kötelességeire gondolna s a jogaira soha, akkor másképp mennének a dolgok. Érzéseit, gondolatait, vágyait, csalódásait titokban tartotta, de mindig nyíltan és habozás nélkül cselekedett és ez azt mutatja, hogy a kötelességről hirdetett elvei következetesek és őszinték voltak. Klemának meg volt a nézete emberekről, életről, eseményekről, háborúról, forradalomról, - értett a közdolgokhoz és szeretett politizálni, de mindig odalyukadt ki a véleménye, hogyha minden ember teljesítené a maga egyéni kötelességét, kevés ok maradna a politizálásra. A háború és a forradalom - gondolta - csak abban különböznek egymástól, hogy négy és félévig mindenki néhány idegen és lelketlen tábornok esztelensége, most mindenki a saját külön eszeveszettsége szerint teszi tönkre magát. A háborús tönkremenésben volt valami, ami széppé tette: az, hogy kötelességet teljesítettünk; a mostaniban csak jogait hajhássza minden dőre kamasz s ezáltal ellenszenvessé és aljassá lesz minden.

Klema nem is törődött mással, csak a kötelességével, de most észrevette és most érezte életében először, hogy a kötelességteljesítés egyszerű és primitív elvével nem tud boldogulni. A háborúban kitűnően bevált; a férfiak menjenek a frontra, az asszonyok vigyázzanak otthon a családra. Most azonban minden összegabalyodott s a zűrzavarban olyan problémára bukkant, aminőre eddig nem számított. Most nem arról van szó, hogy teljesítse-e kötelességét vagy sem, hanem arról, hogy voltaképpen mi is a kötelessége? Klema alatt, életében talán

leelőször, megingott a talaj, amelyen eddig oly nyugodtan járt s ez megdöbbenet. És hogy valami felett megdöbben, az is új és ismeretlen és megdöbbenő ujság volt neki.

Február végén már látta, hogy kezdetét veszi az agónia. Mindenki beszéli, hogy a kormánynak semmi hatalma sincs; a hadsereg fölött nem a hadügyminiszter, hanem a katonatanács rendelkezik; a katonatanács elnöke, Isten tudja, miféle hitvány hatalom, egymásután csapja el a minisztereket. Rokkantak, tengerészek és hadiszökevények minduntalan ágyúkkal vonulnak fel a várba... most például azt kívánják, hogy a kormány a leszerelt katonáknak fejenként adjon ötezer koronát, ámbár az államkincstár kong az ürességtől. Igaz, hogy eléggé rájuk férne. Éhesek és rongyosak s Klema már az egész Péterffy-család minden nélkülözhető alsó és felsőruháját szétosztogatta. Nem csodálja azt sem, hogy itt-ott egy-egy boltot, ékszerüzletet vagy gyári kantint kifosztottak. Azt hiszik, hogy ezzel politizálnak, pedig csak nyomorúságukon akartak enyhíteni. Hartmann úr írta, hogy a falu népe, amely az első dührohamok után lecsendesedett, most földosztásról beszél és zsarolja és fenyegeti az uraságokat. Hartmann, szegény, folyton vonaton ül: hol otthon Mindszenten, hol a fővárosban gondolja az életét biztonságosabbnak. Legutóbb azzal a fájdalmas hírrrel jött, hogy az elhagyatott Péterffykastélyt megint kirabolták. Még a régi, hosszú, rozoga spinétet is elvitték, a park fáit kivágták és a padlásról lehordták a takarmányt. Klema nem sajnálja a spinétet s a gabonát, csak azt sajnálja, hogy a magyar paraszt is kommunizál. Mi az ő anyagi vesztesége ahhoz az erkölcsi kárhoz képest, amit a parasztok a saját lelkükben tettek!

A levegő tele van bolsevizmussal. Miféle új szó ez? Új világrendet, vagy pedig egyszerűen csak rendetlenséget, nyomort és társadalmi felbomlást jelent? Vagy csak egyszerűen valamilyen új és piszkos betyárvilág? Beszélik, hogy Pesten orosz mintára szervezett kommunistapárt van, sőt hogy a katonák mind kommunisták. A minap egy tüntetés alkalmával el is fogták a vezéreiket és a vezérek most börtönben ülnek, de híveik megszurkálják a rendőröket, felgyújtják a gyárakat, kifosztják a péküzleteket, szocializálják a vállalatokat, szétrombolják a nyomdákat s Hartmann sírva panaszkolta el, hogy a leánya a mindszei földeket szét akarja osztani a rokkant katonák s az Oroszországból visszatért hadifoglyok között.

Nem csoda, hogy a főurak lassanként elhagyják a kastélyaikat, aztán Budapestet és az országot is, hogy az antantmissziók egymásután oszlatják fel működésüket. Mindig kisebb lesz az ország és a kormány semmit sem tesz a külső ellenséggel szemben. Azt találták ki, hogy nem a külső, hanem a belső ellenség ellen kell harcolni s folyton ellenforradalmárok után szimatolnak. Ezt a jelszót is nyilván a tehetetlenség és nyomor leplezésére találták ki. Pedig az a legnagyobb baj, hogy sehol sincs ellenforradalom, csak ellenforradalmi álmodozók és négy fal közt mennydörgő szájhősök vannak, akik azért kiabálnak, hogy ők is leplezzék tehetetlenségüket és nyomorúságukat. Mindenki csalja és ámítja önmagát; az igazság pedig az, hogy minden körben forog, fetreng a földön és voltaképpen nem történik semmi. A semmi szóról eszébe jutott Klemának a nihilizmus szó. Hát talán azért volt az egész világháború, hogy a nihilisták kezükbe kaparintsák Oroszországot, aztán Németországot, Olaszországot - s talán Magyarországot is, a Péterffy-házat is, az egész szép Péterffy-életet, testestül, lelkestül, mindenestül együtt?

Ez szörnyűség volna. Az országok és népek tíz, húsz vagy száz esztendő múlva majd csak rendbejönnek, ki így, ki úgy, valahogy csak mindig rendbejön magával az emberiség, - de ezalatt a tíz, vagy húsz év alatt a Péterffyek családja veszendőbe megy. A Péterffyek talán még nem is gondolnak erre, - azok ezer éve nem gondolnak a saját jóvoltukra - de ő nagyon nyugtalan és nagyon fél, - s ez is most esett meg vele először, amióta az esztét tudja.

Egy korszak lezárult s egy másik kezdődik a Péterffyek történetében - ezt talán csak egyedül ő vette észre. Senki sem tudja, csak ő, hogy máról-holnapra beköszöntött a házba a megélhetés gondja. Ugocsai és beregi birtoka idegen hatalom alá került s ki tudja, mikor és mennyit, vagy

hogy egyáltalában hoz-e az valami jövedelmet? A múzeumuccai házat eladta Rosenthalnak s nincs egyebe, mint a mindszei kastély - értéke csak annyi, amennyi egy családi sírboltnak lehet - s a hadikölcsönkötvényei, amelyekről azt kezdik rebesgetni, hogy egy fillért sem fog-nak kamatozni. Ez ugyan képtelen beszéd, de az bizonyos, hogy az öt- és ötödfélszázalékos kamat már nem az a nagy jövedelem, mint amilyennek gondolták. Napról-napra nő a drága-ság, a háztartás legalább tízszerannyiba kerül, mint a háború elején, a forradalom nemhogy letörte volna, de egyszerre a háromszorosára szöktette mindennek az árát, a százkoronás bankó most is csak százkoronás, de nem lehet rajta vásárolni többet, mint békében tíz koronán... mi ez? A pénzzel is valami baj lehet, mert egy húszkoronás aranyért már kétszáz koronát is adnak, ő pedig aranyait mind beváltotta, mert azt mondták, hogy aranyat gyűjteni ostobaság és aljasság és hazaárulás... Ákos azt mondja, hogy a bankok a forradalom kitörése óta nem vásárolnak hadikölcsönkötvényt. Úgylátszik, csakugyan baj van a hadikölcsönnel is, a pénzzel is, a birtokkal is, a szőlővel is... a bérlő most egy tehén árából kifizeti a negyedévi árendát, de még a tehén árával sem jelentkezik, mert a demarkációs vonalon nem tud átbújni... szent Isten, mi lesz ebből, ha ez sokáig így tart?

Titkolta, de napról-napra élesebben sajgott a szíve a háza után is, amelyben most már csak zsellérképpen lakik, a földszinten és az emeleten. Ha nem volna olyan méregdrága az építkezés, külön lépcsőt kellene csináltatni a Péterffyeknek, mert a második és harmadik emeleten vadidegen, ellenszenves és szedett-vedett népség lakik s a lépcsőházban örökösen maszatos és nevetlen gyerekek futkároznak. A portásból házmester lett és az istállóból ágyrajárók, rokkantak és facér cseléd lányok menedékhelye. Még tizenkilenc szobát bérel, de kérdés, meddig tudja fizetni a házbért? És a tizenkilenc szobában is össze kellett szorulniuk a Péterffyeknek. Barnabást leköltöztették maguk közé, helyet adtak Lajos bácsi fiának, Ákosnak s szobát kell fenntartaniuk Istvánkának is, ha hazajön Olaszországból s Máriának is külön lakosztály kell, ha visszajön az ura... Ha visszajön! Úristen, mi lesz, ha vissza talál jönni? Négy és fél év alatt Mária egészen kicserélődött. Akkor, amikor Kálmánt elkísérte Kassára, még tudatlan és rajongó kislány volt, most fásult, idegbeteg, idő előtt kiábrándult és megcsömörlött asszony, aki egynapos urának már az arcára sem tud visszaemlékezni.

Borzasztó dolog ez, a Péterffyek mindent elkövettek, hogy a Vöröskereszt, semleges hatalmak követségei és Oroszországból visszatérő foglyok révén nyomára tudjanak akadni, de öt hét óta minden kutatás eredménytelen... Nem csoda, hogy ebbe a hiábavaló, reménytelen küzdelembe mindannyian belefáradtak s Kálmánt már senki sem sajnálja, hanem mindenki meggyűlölte. Mária is és ő is. És neki az is borzasztóan fáj, hogy meggyűlölte.

Ilyen helyzetben semmin sem lehet csodálkozni. Ha ő volna Mária helyében, tudná a kötelességét. Túrni, bízni, várni, ha kell, egész életen át. De Mária nem tudja a kötelességét. Ki tehet róla? Nem lehet csodálni, hogy Mária lelki egyensúlya megbillent azalatt a négy és fél esztendő alatt, hogy zárkózottá, zavarttá, idegessé és szenvedővé, szinte félelmetessé vált. Bizonyos, hogy titkai vannak. Szörnyű dolog volt az a Bertóthy-ügy és semmit sem lehet tudni, hogy mi történt köztük. És Miklós! Miklós báró eleinte jó hatással volt rá, most kisült, hogy Miklós befolyása alatt, vagy éppen Miklós kedvéért fellép az Operaházban. Azt mondta, hogy joga van erre és ez a legkétségbeesettebb. Joga van! Most mindenki a jogait emlegeti, ez a forradalom; bálna is ő, vigye el az ördög, de Mária is jogokról, a maga jogairól beszél, tehát Mária fellázadt Kálmán, a Péterffyek s az édesanyja ellen, a forradalom itt van a házban.

Gerhardt és István szuronyos puskával őrzik a kaput, de a forradalom bejött az ablakokon, a kulcslyukakon és a vén falak repedésein; nem lehetett elég légmentesen elzárni a régi várat. A forradalom a levegőben van. Barnabást megcsalja a felesége; az öregek összevesztek; Péterke csavarog; Ágnes tehetetlen, siránczó, kétségbeesett özvegy, nem törődik a gyermekeivel, azt hiszi, elég, ha egész nap a templomokat bújja s folyton imádkozik. Éva az egyetemre jár és

minden szabad idejét Pokornyval tölti, kettesben, felügyelet nélkül. Miklós egész nap alszik, de egyetlen éjjelt sem tölt itthon. Csupa boldogtalan, vagy olyan, aki útban van a boldogtalanság felé és a nyomorúság felé is, amelyben a boldogtalanságból könnyen lesz becstelenség és kétségbeesés.

És most Mária énekesnő akar lenni, sőt már az is lett és neki nincs módjában megakadályozni. Most már tudja, hogy mi a forradalom. Egymásután múlnak a napok és minden napnak nagyobb és feketébb az árnyéka. Nem talál senkit, akitől tanácsot kérjen; mindenki a maga rögeszméjével van elfoglalva s odáig jutottak, hogy valamennyi között a nagymama látszik a legjózanabbnak és legboldogabbnak. A nagymama nem tudja, hogy a háborúnak vége van, mert mindennap friss győzelmi híreket olvas fel neki a gyengéd és udvarias Sándor és szívdobogva várja a fehér Waffenrockos kis dragonyoshadnagyot, aki a boldog, derűs, gazdag és regényes multat jelenti neki. Krisztina mama az egyetlen boldog ember a Péterffy-házban, mert ő az egyetlen, akinek csak multja van, jövője nincs.

Klema tanácsot kért a Péterffyeiktől. Ez is most történt meg vele életében először, hogy rászorult a mások véleményére.

Gyula hamarjában két olyan Péterffyt sorolt fel, aki színésznő miatt ment tönkre, efajta népség miatt züllött el s jutott az öngyilkosság szélére vagy a tébolydába. Azonkívül öt hasonló sorsú Grónayt szedett össze a két utolsó évszázad történetéből, de egyetlen Péterffy-vagy Grónay-lányt sem talált, aki ilyen szennyes hely tájékára került. Ő mindenesetre letörli Mária nevét a családfáról, ha megmarad a rögeszméje mellett.

Lajos azt mondta:

- Bocsánatot kérek, ez prostitúció.

Sándor pedig becsületszávára fogadta, hogy öngyilkos lesz, ha ilyen szégyen éri a családot.

- Péterffy Kálmánné komédiásné! - hördült fel Lajos - bocsánatot kérek, ez mégis meggyalázása volna a magyar büszkeségnek. A báró úr természetesen nem így gondolkodik, ő Bécsben, az udvarnál tanulta az erkölcsöket.

- Csodálom Micit, becsületszavamra, nagyon csodálkozom az izlésén - mondta csendes szomorúsággal Sándor.

- De Kriszta is hibás - folytatta Lajos. - Kriszta mindenféle romantikus bolondságokkal izgatja Mici fantáziáját. Kész veszedelem, hogy folyton Tamás grófról, a bécsi udvari életéről, házasságtörésről és hisztériás olasz marquiseokról beszél. Megmondom neki legközelebb, hogy egyáltalán helytelen dolog a mai viszonyok között egy olyan Péterffyt emlegetni, aki hűtlen lett a családjához. Hazaáruló, muszkavezető, bécsi lakáj volt a nagyapja, ő maga sem különb...

A Péterffyek irtózáttal gondoltak az Operaházra, Miklós báróra és Tamás grófra, aki állítólag vissza akar tolakodni az elhagyott családba.

Az öregurak élete megkeseredett, sokszor emlegették a régi jó időket és heves vitában öntve ki epéjüket, hol az egyik, hol a másik rohant el hazulról haragos sértődöttséggel.

És remegve gondoltak arra, hogy mikor lép föl Mária az Operaházban.

(Vége az első kötetnek.)

II. KÖTET
(VII.-XI. RÉSZ)

HETEDIK RÉSZ

I.

Péterke, a pacifista, Hartmann Magda tanítványa és forradalmár, még november végén megszökött a múzeumuccai Péterffy-penzióból és Hajmáskérre utazott, ahol valami kis önkéntes hadsereg toborzott elszánt magyar legényeket a határok megvédésére. Ott besorozták. Nem volt hiba, hogy vézna, törekeny, sápadt, ideges és nem volt baj, hogy dadog. Két hétig tanulta a fegyverforgatást, aztán levitték Szatmármegyébe s beosztották a székely hadosztály kémkülönítményébe. Péter nem tudta, hogy mit kell neki kikémleni, csak arra gondolt, hogy megvédi a magyar határokat. A különítmény átcsúszott az ellenséges harcvonalon és elkezdett kémlelni. Nem sokáig tartott ez a munka. Porcsalmáson elfogták, puskatussal és bajonettel agyba-főbe verték és elvitték a brassói fellelgvárba. Ott két hónapig törte Péterke a fejét, hogy mi módon lehetne megszabadulnia. Szerencsére a svájci katonai attasé meglátogatta a fellelgvárat s Péterke számára, akin megesett a szíve, kieszközölte a szabadulást. Pétert visszatoloncolták a demarkációs vonalra s ott útnak eresztették. Gyalog jött föl Pestre, éjszakának idején besurrant a Péterffy-penzióba és Barnabás bácsi lakásába bekéredzkodott. Barnabás aztán elintézte mindent, sőt olyan színesen és oly izzó fantáziával ecsetelte Péterke harcos kalandját, hogy a családban mint a nemzet vértanúját szakadatlanul ünnepelték. Kapott elegáns és drága ruhát s a kuruc Lajos bácsi, aki tüdőtágulásával és hatvanöt esztendejével maga is szeretett volna beállni a székely hadosztályba, elhalmozta zsebpénzzel a „család egyetlen igaz magyar és a Péterffy-névre érdemes tagját”.

Valósággal fürdött a dicsőségben és szeretetben, még Gyula bácsi is elismerőleg veregette meg a vállát, csak az nem következett be, ami után titokban majdnem elepedt: Mária figyelmét nem tudta magára vonni. Péter bosszút akart állni és újra könnyelmű és kósza életet élt. A Pantheon-kávéházba ugyan nem járt s kávéházba egyáltalán nem, mert utálta a népköztársaság rongyos katonáit, a forradalmi csöcseléket, az ordináre hangot, a nyomor fojtó kigőzölgését, az egész atmoszférát, amely mindezt körüllegte. Péterkét arisztokratikus, ellenforradalmi és tömeggyűlölő hangulatok kerítették hatalmukba s éjjeli csavargásaiban és tivornyáiban, amelyekben hozzászokott az erős italokhoz és a futó szerelmi kalandokhoz, a drágább és aránylag fényesebb helyiségeket kereste fel.

Egyszer benézett a Morgan-szálloda halljába, ahol Magda a forradalom kitörése napján nyilvánosan összecsókolta. Nem vallotta be ugyan magának, de egy kisé, bizonytalanul és félénken arra is számított, hogy talán Máriával is találkozik ott. Ez nem történt meg, de egy este ragyogóan elegáns (Péterke legalább annak látta), sugárzóan szép, nagyon rövidszoknyás, selyemharisnyás, festett ajkú lány szaladt az asztalához.

- Péterke, Péterke!

Péter rémulten tántorodott hátra. Szemérmetlen némbor - gondolta és nyakáig elpirult. Érezte, hogy most iszonyúan dadogni fog, ennél fogva némán és ridegen bámult a kifestett szemöldök és sárga haj alatt csillogó, nevető, kacér szemekbe. A lány nem sértődött meg. Odahajolt Péter füléhez és belesúgta:

- Én még mindig a te hűséges szeretőd vagyok. Nem haragszol?

- Ah! - Hűséges!

- Kidobom Lucicot.

Eszterke, a kis árva, menekült erdélyi lány most már tündöklő nagyvilági dáma. Péter pár pillanatig küzdött magával, aztán odaültette az asztalához, mert Eszterke most már majdnem oly elegáns volt, akárcsak... Mária, aki után oly félve, olyan iszonyattal, de olyan csökönyösen sóvárgott a fantáziája. Ha Mária most betoppanna és megpillantaná őt egy ilyen elegáns hölgygel, ez talán mégis felkeltene az érdeklődését.

Eszterke elmondta, hogy még mindig csak Péterkét szereti s borzasztóan megbánta az egész Lucic-dolgot.

- De élni csak kell! - sóhajtott és a szeméből kicsordult egy könnycsepp.

Péterke dadogott, de elszántan megkérdezte:

- És miből akarsz élni?

Eszterke nevetve csapott a fiú piruló orcájára.

- Szemtelen vagy, Péterke. Erről nem akarok veled beszélni. Veled nem! - tette hozzá kissé szégyenlősen. - A pénzből élek. Pénzem van, érted? Külföldi valutám.

Péter ásított.

- Csakugyan?

- Igen.

Péter azon törte a fejét, hogy miért mondta ez a lány: én még mindig a te hűséges Eszterkéd vagyok. Hűséges? Órült ez, vagy tréfát űz vele? De Eszter egész természetesen és őszintén folytatta:

- De ha te elvennél feleségül...

Péter érezte, hogy minden vér az arcába szökken. Hát ez is lehetséges? Hát Eszterke csakugyan azt hiszi, hogy őt el lehet venni feleségül? Még nem tudta, hogy Eszterke szavaiban nyoma sem volt cinizmusnak, vagy erkölcsi elmezavarnak, mert őszinte és primitív, örök és egyetemes, együgyű, de majdnem szent meggyőződése minden Magdolnának, hogy a jó meleg fürdő, sok szappan és illatos kölnivíz legalább egy napra, - az igaz és mély szenvedély, vagy a házasság örökre tisztára mossa az asszonyok lelkét.

Péter nem tudta ezt és csak zavart és gyámoltalan mosollyal felelt. Eszterke segítette ki:

- No, nem oly sürgős, Péter. Még gondolkodunk rajta.

És nevetve otthagya a fiút.

II.

Péterke azon töprengett, hogy elmegy a hadügyminiszterhez és felvilágosítja, hogy nagyon csekély haderővel fel lehetne szabadítani Erdélyt. De e pillanatban valaki a vállára ütött. Hartmann Magda volt.

- Mit lopod itt a napot ellenforradalmár tiszték és prostituáltak között?

Péterke zavartan nézett Magdára, aki telt volt, kissé sápadt és furcsa foltok voltak az arcán. Végigszaladt rajta a tekintete, Magda most is formás és kíváncsú volt, izmos, nagy, erős és mintha meghízott volna. Különösen a csípői szélesedtek el és a melle a bőrbekecsket majd szétrepesztette.

- Mit bámulsz rám? Már nem tetszem neked? - nevetett és kissé elpirult.
- Szép vagy.
- Szép?
- Olyan asszonyos.
- Bolond vagy. Gyere velem.

Kivonszolta magával az uccára.

- Üljünk villamosra.

Sokáig vártak a megállónál. Egymást lökdösték az emberek, káromkodtak, szidták a közlekedést és ocsmány szavakat kiáltottak egy nagy sötétzöld autó után, amely alig tudott keresztülvergődni a várakozókon. Az egyik megismerte a kocsiban ülő öregurat.

- Nini, Lucic báró, a vén gazember.
- Biztosan a szeretőjéhez megy - mondta egy másik.

Péterke szíven keresztünyilallott az undor és keserűség érzése. Lucic bárónak vajjon még mindig Eszterke a szeretője?

- Le a banditával! Mi nyomorgunk, ő meg autón jár - kiáltott egy rokkant katona. - Nekem levágták a karomat - segítsenek fel, ott jön a villamos, az anyja istenit, a derekam fogja, marha, nem tud feltolni? - ő meg milliókat harácsolt össze a háború alatt.
- Majd beruglak öcsém a kocsiba, ez a legbiztosabb módja, hogy te is felkerülj - röhögött egy sebhelyes, ragyásképzű, rongyoskabátos, katonasipkás invalidus.

Valahogy valamennyien feltolakodtak a rozoga villamoskocsira s a perrónon, ahol ki volt írva: nyolc álló utas részére, húszan szorongtak egymáshoz préselve s mint a bögrébe nyomott angolnák, úgy fickándoztak Magda körül, akit a csípője körül alaposan megtapogattak.

- Undorító népség - gondolta Péterke, de nem mert szólni, mert félt, hogy az undorító népség agyonveri, Magda pedig megharagszik rá, hogy az undorító népséget megsértette. - De vajjon miért gyűlölik most egymást annyira az emberek? - kérdezte önmagától - most, amikor olyan nagy a szabadság és a testvériség.

- Borzasztó gazdag ember ez a Lucic - szólalt meg mellette az az ember, aki a megállóhelyen a bárót felismerte. Símára borotvált arcú dendi volt és vörös szemgödredében monoklit viselt.

- De kell is neki, szegény öchdögnek, a pénz - felelt a másik, feketebajszú, forradásos, de nem háborús, hanem párbajsebhelyes, öregebb gavallér, aki erősen raccsolt.

- Hogy érted ezt?
- Chengeteg sok kell a báchónak... gondold csak el, hány embecht kell neki kitachtani.
- Most csak egy szeretője van.
- Neki igen. De méchegdchága.
- Cselédlány volt.
- De most egy ochosz emigchanst tacht a báchó pénzéből.

A mellettük álló emberek figyelni kezdtek.

- No az még futja a tantiémekből.
- De az öcheg báchónénak a szechetőjét is neki kell tachtani. És az is dchága fiú.

- Az attasé?

- Az. És az attasé szechetőjét is neki kell tachtani. Egy pchimadonnát.

- Megbolondult a vén szarvasmarha?

- Fenét. Nagyon is okos embech. Ha a pchimadonnának nincs elég pénze, nem ad szechelmet az attasénak, az attasé chosszkedvű lesz és nem teszi meg az öcheg báchónénak, amit akach.

Az embereknek a perronon már csillogott a szemük, vidáman nevetgéltek s belecsíptek Magda combjaiba. A raccsoló pedig folytatta.

- Eche a báchóné dühös lesz és a vén machhát nem engedi el a szechetőjéhez.

Nagy röhögés támadt, az emberek kezdtek egymással kibékülni. A raccsoló vérszemet kapott.

- A vén ököch tachtja el a lányát, a lánya uchát és a szechetőjét, a lecsúszott gchótot.

- Hihih - vihogtak az emberek és már kezdték szeretni a vén ökröt is, aki ilyen sok embert kénytelen eltartani.

A raccsoló pedig diadalmasan ünnepeltette magát és befejezte az előadást.

- És ugyancsak ő tachtja el a veje szechetőjét.

- Ki az?

- Egy opechaénekesnő. Gyönyöchű dáma és táchsaságbeli. A legszebb nő Pesten. Fekete a szeme és szőke a haja és olyan fehéch az achca, mint a tej. És milyen techmete van. Milói Vénusz. Gchonay...

Tovább nem tudta mondani. Péterke felordított és öklével a raccsoló arcába vágott. Nem volt nagy az ütés, mert a rettenetesen egymásra préselt tömegben nem tudott lendületet adni a karjának. Péterke maga is érezte ezt és fejével rohant a forradásosnak. Aztán beleharapott az arcába és a fogaival kezdte marcangolni.

Általános ordítás, röhögés támadt. Magda sikoltzott, átölelte Péterkét és lefogta a kezét. A raccsoló forradásos ember zsebkendőjével törölte arcáról a vért.

- Ezécht számolni fog - ismételtette zihálva és véres ajkát nyalogatva. - Ezécht számolni fog.

A perron közönsége egyszerre elfelejtette a vén ökröt, aki fölött olyan jóízű villogásban kezdett megbékülni önmagával, nekiesett Péterkének és agyba-főbe verte, derékon kapta és lerúgta a kocsiról. Magda utána ugrott.

- Gyere, elviszlek tisztességes emberek közé - vigasztalgatta, átölelte és a gyalogjáróra támogatta. A Nagykörúton voltak. Ott piszkos, toldott-foldott, sajt-, bagó- és hagymaszagú kocsiba ültek, amelyet girhes, vak kanca vont maga után. Azzal elkocogtak a Nyugati pályaudvar felé, onnan a Visegrádi uccába és ott egy füstös, málladozó bérház előtt megálltak.

Magda pénzt adott a bérkocsisnak, aki káromkodott és leköpte a lovát.

- Máskor menjen villamoson, ha csak ennyi borraivalót ad - ordított torkaszakadtából.

Aztán irtózatossá ütéseket mért a lova hátára és szitkozódva, hajmeresztően trágár szavakat kiabálva, elhajtott.

- Vajjon miért gyűlölik egymást ilyen eszeveszetten az emberek? - nyöszörgött önmagában Péterke, de nem szólt egy szót sem, mert félt, hogy Magda megharagszik. - Miért gyűlölik még a girhes igavonó barmaikat is?

És eszébe jutott neki a brassói fellelgvár, ahol román katonák véresre verték. Hát itt is csupa ellenség él egymás hegyén-hátán?

- Szegény, kétségbeesett mártírok - sóhajtott Magda - bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek.

Péterkének a zürichi krisztushívő zsidók szektája jutott eszébe s valamit mondani akart, de félt, hogy förtelmesen dadogni fog s némán követte a szélescsípőjű, nagymellű és nehezen lihegő Magdát a harmadik emeletre.

III.

Sötét előszobán keresztül tágas, háromablakos, cifratapétás ebédlőforma helyiségbe nyitottak be, amelyben szanaszét tolt székeken, mokett pamlagon, hajlított fából készült padon, kézzel hímzett párnákon, plüsspuffokon tíz-tizenöt ember ült bambán, vérbenforgó szemekkel, térdükön pihent kézzel és lélegzetvisszafojtva hallgattak egy feketeinges, borotvátlan, kövérkés embert, akinek folyt a nyála beszéd közben. Péter meghökkent, ahogy Magda bevon-szolta a nyomorúságosan fényűző kispolgári lakásba, amelynek piszkos ablakain kísértetiesen csillogott az egyetlen villamoskörte fénye, többi hat vak és szürke társa között. Hideg volt a szobában, nedves és rosszillatú hideg, amilyen a soha nem lakott parádés szobákba szokott befészkelődni. Igaz, hogy nem is égett tűz a vaskályhában, amely kicsiny volt, és hideg; a szobát csak az emberek testéből kigőzölgó meleg és felhős lehellet melegítette némileg.

Péterke körül nézett, de egyetlen lelket sem ismert. Kétféle embertípust látott maga körül: az egyik ványadt, beteges, sápadt, tüdővésztes, pápaszemes, nyomorult emberroncs, a másik durva, tenyeres-talpas, állati bambasággal meredő barbár. Péter nem tudta, hogy az egyik Oroszországból hazatért kommunista rajongó, a másik pedig magyarországi vasmunkás, le-szerelt katona, börtönből kiszabadult gonosztevő, a rajongó híve és testőrsége. Nem tudta, hogy tanár, ácsmester, költő, orvos és leánykereskedő van itt, aki Moszkvában dandár-parancsnok volt, vagy a vértörvényszék bírása. Nem tudta, hogy az a vörös, kövér, pattanásos-arcú legény, a sarokban, a Rosenthal úr kövér fia, orvosnövendék, aki helyett ő egyszer bevonult a frontra, Magdának, a szép, nagymellű, ferdeszemű, izmoslábú Magdának férje. És különösképpen nem tudta, hogy ki lehet az a sápadt, szőke, krisztusarcú orosz, aki könyvet tart a kezében, imádkozik, sír és prófétál és megsiratja a hallgatóságot. Péter nem tudott, semmit, azt sem, hogy tegnap néhány kommunistát elfogtak, tömlöcbe zártak s ott véresre vertek a rendőrök s itt, ebben a szobában most a mártírok fölött siránkoznak a krisztusarcú próféta hívei.

Péterkét Magda le akarta ültetni, de nem talált helyet. A szomszéd szoba ajtaja nyitva volt, bevezette oda, de Péterke ijedten visszahökkent, mert ott, a fal mellé tolt sezlőngon férfi és nő feküdt egymás mellett, a nő kigombolt blúzából kilógott a melle, a melle fölött pedig fél-tenyérsnyi barna májfolt. Nem zavartatták magukat, igaz, hogy mozdulatlanul feküdtek és áhítattal hallgatták ők is a prófétát. Péterke még néhány más nőt is felfedezett, amint szeme a félhomályt megszokta. Az egyik csinosarcú, villogószemű, karcsú leány volt, orosz blúzban, de térdig meztelen. Két idősebb, csúf nő egymást átölelve sírdogált az ablakmélyedésben. Egy borzas, világosszőke, sovány teremtes a kályha háta mögött vacogott és néha nagyokat sikoltott.

Mind komolyak voltak, a szemük csillogott és majd elnyelték tekintetükkel a szőke, kék-szemű prófétát.

A próféta pedig magas, csengő hangon - gyönyörű hangja volt - folytonosan beszélt. Péterke alig tudta követni a zengő mondatok értelmét.

- Nyugaton nincs már kereszténység. Európa elveti magától Krisztust. A római katolicizmus eladta Krisztust világi birtokért. A katolicizmus örököse a szocializmus...

- Le vele! - hörgött egy beteg, fájdalmas hang.

- A szocializmusban pedig beteljesedik a Krisztustól való teljes elszakadás.

A világoshajú, kócos lány a kályha mellett keservesen nyöszörgött, Péterke megdöbbenve és értetlenül nézett Magdára.

- Dosztojevszkij lelke jár közöttünk - súgta fülébe a szélesmellű lány - hallgasd Dosztojevszkijt.

- Európa jövője megpecsételtetett - hangzottak fel újra az éneklő szavak. - Európában minden alá van ásva és holnap talán minden nyomtalanul eltűnik örökre. A proletárok Európára fogják magukat vetni és minden, ami régi, örökre összeomlik. Németország halott és nem fog feltámadni. Franciaország össze fog omlani, Európa temető, drága halottak fekszenek benne...

- A háború - súgta Magda, már maga is reszketve az izgalomtól.

- És én földre hullok, megcsókolom ezeket a sírköveket és megsiratom őket.

- Ó, Dosztojevszkij! - sóhajtott egy tüdőbeteg, halálképű fiatalember és utána kínosan köhögött.

- Halottak vagyunk - szólt egy másik, akinek a fél koponyáján nem volt haj, csak seb és var és sárgásan csillogott a csont.

Péter borzadva nézte.

- Oroszország felől jön a megváltás - kiáltotta az ifjú Rosenthal Róbert.

- Ó, szent Oroszország! - sóhajtotta az egyik asszony, aki barátnőjével összeölelkezve félig ült, félig feküdt a mokett-kanapén.

- Aki fegyvert vesz kezébe, fegyver által vész el - zengte a próféta - és Oroszország elveszejtí azokat, akik fegyverrel irtották az emberiség virágos erdeit.

- Gyilkosok, véredek, hullarablók! - ordították a munkáskülsejű férfiak.

- Gyilkosok - sikoltott a lány s a kályha mögül a szoba közepére ugrott és lerántotta magáról a blúzá. Derékig meztelenül állt ott az emberek között.

- Nézzétek a kardvágásokat és lovasrendőrök sarkantyúit - visította és marokra fogva lötytyedt mellét, odatartotta a próféta elé. - És nézzétek a hátamat.

Péterke borzadva látta, hogy csupa kék folt, vörös seb és sárga geny.

- Öltözz fel Vera - szólt rá a csinos, karcsú lány, aki úgylátszik szégyelte magát.

- Azért kaptam, mert éheztem és sírtam és kenyeret kértem és az Isten nevét emlegettem. Ó, jaj, jaj, nyomorult árva kislány.

- Sto gyelaty, sto gyelaty - mit tegyünk, mit tegyünk - jajgatta az orosz blúzos ember.

- A kiontott vér megváltja az emberiséget - énekelt a szép orosz próféta és megáldotta a sebhelyes lányt.

Egyszerre felpattant egy fekete, széles pofacsontú, óriás termetű munkás.

- Elég volt a jajgatásból!! Ki az uccára. Ökölrel ütni le a gazembereket.

- Leütni, ökölrel, gazember, elég volt... - helyeseltek össze-vissza a munkáskülsejű emberek.

- Vesszen a burzsoázia!

- A szocialisták gyáva kutyák.

- Éljen a kommunizmus!

- Csend! - süvített egy pápaszemes, nyurga ifjú.

- Ne ordíts! Ki vagy te?

- Marha! nem Látod, hogy ez Rabinovics? Rabinovicsot akarod te lehurrogni?

Lefogták és leültették a dühöngő óriást.

Péterke ijedten nézte Magdát.

- Hova hoztál te engem?

- A megsebzettek és megalázottak közé. Az én testvéreim közé.

- Dehát megvált-e a kiontott vér? - kérdezte a próféta és rajongva nézett az égre. - A háborúban kiomlott vér megrontotta az emberiséget, de a Krisztus nevében kiontott vér lemossa bűneinket. Oroszország megmutatta a példát.

- Ó, szent Oroszország!

- Nekünk háború és győzelem kell. Oroszország a világ minden országánál hatalmasabb. Ilyen erőn szétzúródik egész Európa.

- Hallod Dosztojevszkijt? - susogta Magda.

- Oroszország bámulatba ejtette a világot, Oroszországot ezen a világon semmi sem győzheti le...

Péterke dideregni kezdett. A próféta leült és inni kért. Bort tettek eléje és kenyeret.

- Én megszegem és megáldom a kenyeret és bort és adom nektek az én testem gyanánt... - énekelt magas, szép tenorján és ivott.

- Mi ez? Bolondok gyülekezete ez? - kérdezte magában Péterke és karjait és hátát tapogatta, az ütések és rúgások nyomait, amelyeket a villamoson kapott.

A próféta négy-öt pohár bort megivott s aztán bevánszorgott a másik szobába.

- Szegény, már részeg, nem bírja az italt - jegyezte meg egy orvoskülső ember szánakozva. Az epilepsziás elmebajosok nem bírják az italt.

Péterke utána nézett. A szép, fehérarcú, krisztusszakállú ember ledőlt a dívánra.

- Hagyd magára, hadd aludjék, szegény. Ezalatt ott a cifratapétás szobában az emberek halk és komoly tanácskozásba fogtak. Magda pár szót váltott az urával, aki odajött Péterkéhez és bemutatkozott.

- Mi már ismerjük egymást.

- Honnan? - dadogta Péter, aki olyan zavarban volt, hogy e pillanatban talán még Barnabás bácsit sem tudta volna megismerni.

- A Pantheonból - mosolygott a kövérkés, vörös orvosdoktor. - Magda a feleségem, - mondta rettenetesen dadogva s most Péterke ráismert a Pantheon-kávéház dadogójára.

Péter elszörnyedt. Ez Magda férje? Ez a cinikus és utálatos féreg? Aki megjósolta, hogy Magda hozzá fog járni, ha méhkaparásra lesz szüksége. Mi ez? Bolondok háza ez?

Közrevették Pétert és szelíden elmagyarázták neki, hogy ezek orosz emigránsok, munkanélkül tengődő munkások, hajléktalanok, betegek, sebesült katonák, nyomorult, szegény páriák.

- És az a próféta?

Rosenthalhoz intézte a kérdést, de az elvörösödött az erőlködéstől s nem tudott egyetlen szót sem kidagogni. Tüdőbajos kollegája megsajnálta és ő felelt helyette:

- Az örült. Szívgyörcsös örült. Most jött haza Oroszországból. Lembergig nem volt semmi baja. Periódusai vannak, hónapokig normális...

Rosenthal Róbert megint dadogni kezdett, de abbahagyta. A tüdővésztes felelt.

- Dehogyan normális - szólt közbe a ványadt, sovány, tüdővésztes orvos... Akkor is búskomor, embergyűlölő, életunt, öngyilkossági tervekkel foglalkozik, mert retteg a következő rohamtól, amely kikerülhetetlen.

- Rettenetes - gondolta Péterke - hát ilyen betegség is van a világon? Nyavalyatörős.

- De nincsenek görcsei: a görcsöket elmezavar helyettesíti.

- De mi szeretjük és meghallgatjuk. Valóságos rajongó... csak dühöngéssé ne fajuljon a betegsége.

- Sze... sze... sze... - kínlódott az ifjú Rosenthal, de kétségbeesve és reménytelenül lehanyatlottak a karjai, amelyeket felemelt, mintha azokkal akarta volna magából kiemelni a szeretjük szót. Magda szánalommal és szerelmesen fogta le az ura kezét és hozzásímulva, forrón megcsókolta nedves, reszkető, dadogó száját.

Péterke maga is zavarban volt és szíve erősen vert.

- És ezek tudják? - mutatott a kommunistákra.

- Azért hallgatják olyan türelmesen. Szánalomból. Meg tetszik is nekik. Egy kicsit hisznek is neki. Aki Oroszországban járt, az egy kevésbé mind megtévelyedik. Ott a levegőben van - magyarázta a tüdővésztes orvos. - És olyan jó hinni! Hiszen egybe sincs az embernek, mint a hit. - Aztán újra köhögési rohamot kapott.

Rosenthal morfiumcseppeket adott beteg kollegájának. Az orvos hálásan nézett, hol Magdára, hol Rosenthalra, majd Péter felé fordult.

- Ezek égből leszállt arkangyalok. Látja ezt a sok nyomorult állatot? Az a leány szívbajos. Az a csinos ott a sarokban bordélyházban volt. Ez a két öreg leány azért szereti egymást, mert mind a ketten Mária-Nostrán voltak a fegyházban.

- Miért? - ébredt fel Péterkében a gyermekes kíváncsiság.

- Magzatölés.

- Rettenetes gonosztevők.

- De most szentek. Bűnt kell elkövetni, hogy vezekelhessünk és vezekelni kell, hogy üdvözülhessünk. Nem az ő bűnük volt. A társadalom, amely mindenükből kifosztotta őket. A régi rothadt világ, amelyet Dosztojevszkij halálra ítélt.

Péterke arra gondolt, hogy lám, ez a szemüveges, tüdővésztes orvos is hisz egy kicsit a krisztusarcú prófétában.

- De ezek arkangyalok - mutatott újra Magdára és Rosenthalra. - Látja itt ezeket a szerencsétleneket? Ez csak a tizedrésze annak a nyomorult családnak, amelynek Magda az anyja.

- Hogyan?

- Úgy, hogy ezeket és a többieket, akik tízannyian vannak, mind Magda eteti, ruházza, ápolja, vigasztalja, erősíti. Magda és Rosenthal.

- Ne beszélj, Zsiga! - kérlelte szemérmesen Magda és egész a nyakáig elpirult.

Péterke még soha sem látta, hogy Magda elpirult volna.

- Levezeklik azt a bűnt, hogy az apjuk gazdag.

- Hallgass!

- Ezek pedig mind itt laknak és várják a feltámadást.

- Mit?

- Hogy kikiáltsák a kommunizmust.

- Igaz ez, Magda?

Magda szeme szent elragadtatásban csillogott.

- Látod, ezek szeretik egymást.

Péterke majdnem összeroskadt a lelkére zuhanó kétségek és titkok súlya alatt. Hát ez is lehetséges? Vannak emberek, akik szeretik egymást? De aztán pillantása az ablak felé esett és rémülten ugrott fel.

A két nő a pamlagon vadul csókolgatta egymást.

- Ez undorító - fakadt ki kiábrándulva.

Magda mosolygott.

- A börtönben tanulták. És szegényeknek olyan rothadt és nehéz az életük. Nincs más szépség az életükben. Bocsáss meg nekik. A szeretet mindent megbocsát.

Péter azt is észrevette, hogy a szép, karcsú leány, aki a bordélyházból jött ki, ölébe ült az óriás vasmunkásnak és nevetve csiklandozta. Egy hegyesorrú, csavargóformájú öreg lehúzta a cipőjét és a sebes lábát vakargatta.

- Ezt nem lehet kibírni - gondolta magában, de nem mert szólni, mert félt, hogy Magdát megharagítja. De Magda kiolvasta ezt az arckifejezéséből.

- Lásd, Péterke, ide süllyesztette ezeket az embereket az a gyalázatos kizsákmányolás és fosztogatás, a tőke és az osztályuralom...

- Tudom, tudom... ne folytasd...

- Miért ne? Most láttad, hogy vannak emberek, akiktől mindent elvett a kapitalista társadalmi rend, csak az állati ösztöneiket hagyta meg, mert azokat nem tudja elvenni. Ha azt is el tudná venni, meg kellene nekik bolondulniuk, vagy veszett kutyákká válnának.

- De mégis...

- Semmi mégis. Hát csak a Lucicoknak szabad? Csak nekik van joguk, hogy szeretőt tartsanak maguknak, az öreg feleségüknek, a feleségük, lányuk szeretőinek s a szeretők szeretőinek...

- Ne folytasd - hördült fel Péterke és sírva fakadt, mert Máriára gondolt.

Magda és a többiek nem tudták, hogy mi történt szegény Péterkével.

A fiatal Rosenthal azt indítványozta, hogy menjenek el a Pantheonba, kicsit beszélgetni, lefekvés előtt. Beszélgetni - ő, szegény dadogó testvérem, azt az egy szót ötször kezdted el s ötször hagytad abba kétségbeesve!

- Igen. Itt elviselhetetlen a szag - hebegte Péter és rámutatott az emberekre, akik vetkőződni kezdtek.

- A bűnnek és a gazdagságnak rosszabb szaga van - jegyezte meg kenetteljesen Magda.

- Igen - felelt gépiesen Péterke és úgy érezte, hogy ő már nem is dadog. Csak Rosenthal dadog, szegény és most már nagyon szerette Rosenthal Róbertet.

Péterke már egészen megzavarodott. Bámulva nézett az ő szép és finom Magdájára és kezdte észrevenni, hogy az arca túlságosan széles és közönséges lett. Ez az egész leány szétesett, meghízott és elvesztette idomainak lágy és keskeny vonalait. Tenyeres-talpas asszonyforma nő lett belőle és ebben a szárnalmas környezetben minden bája eltűnt.

Rosenthal azonban boldogan legeltette csillogó tekintetét Magda körvonalain.

- Pompás színben vagy - hízelt neki és Magda hasát gyengéden megveregette. - Mozog már, mi? Rugdalózik már a kicsike? - dadogott verejtékezve, de jószágos apai mosollyal és Magdát homlokon csókolta.

Péter majdnem elájult.

*

Útközben megkérdezte Magdát:

- Mit gondolsz, mi lesz?

- Hogy érted?

- Mi lesz a testvéreiddel?

Magda ünnepélyes arccal felelt:

- Lehet, hogy holnap már lógnak. És én is lógni fogok velük.

- Szörnyűség!

- De lehet, hogy holnap már a királyi palotából osztogatjuk parancsainkat. És akkor a királyi palota alatt a Dunapartot beszegjük akasztófákkal.

- Akasztófasor? - dadogta Péterke és a szíve reszketett, mert a vadgesztenyesorra gondolt, amelyet úgy szeretett szegény apuka és mégis meg engedték halni.

- De még nem lehet tudni semmit - szólt közbe a kövér fiatal Rosenthal, akinek most bezzeg eszéágában sincs méhkaparást végezni Magdán.

- Hát mit csináltok? - kérdezte Péter.

- Várjuk a csodát.

Egyszerre mondták ezt Magda és Rosenthal Róbert.

Péterke eközben arra gondolt, hogy most már érti őket, mind valamennyit érti. Érti az egész kommunizmust, amely csupa sebeslábú, félkoponyájú, bordélyházban megfordult, szívgyörcsős örült, Mária-Nosztrából szabadult és dadogó lélekből áll. Csupa hibás ember. Számkivetett, nyomorult, meggyalázott ember. Magdát is érti. Azért szereti Rosenthalt, mert olyan borzalmasan dadog. Hiába gazdag, hiába doktor, hiába eszes, vége van, vége van, nem ember, nem olyan ember, mint más, nem polgár, csak szárnandó proletár-pária, mert nem tudja könnyedén, folyékonyan, emberhez méltó módon kimondani, amit akar. Krákog, ugat, köpköd, vonít, mekeg, mint valami vergődő állat. Most már érti Magdát és ő is szereti Rosenthalt.

Rosenthal testvérem, előttem hiába játszod a cinikust, a kegyetlen kommunistát, tudnál csak te olyan szépen, zengőn, folyékonyan beszélni, mint, teszem, ez a krisztusarcú próféta, - majd

otthagynád te ezeket a dadogó nihilistákat, bizony otthagynád őket és kihúznád magad és olyan hetyke, finnyás, gőgös úri gavallér lennél, akárcsak Bertóthy báró, vagy Péterffy Miklós, vagy akármelyik mágnás. Nekem dadoghatsz akármit, én tudom, mi az, ha az ember nem tudja a d, t, k vagy sz betűket kimondani!

IV.

Péter egy márciusi napon, délután hat óra felé a Morgan-szálló halljában teázott. Onnan nézte a nagy sürgést-forgást, amely a vesztibülben s az iroda előtt támadt Mme Durand, a direktírsz körül. Kíváncsi volt és kiment a portásfülke elé.

- Hölgys is van a kíséret tagjai között? - tudakolta hivatalos hangon a szálloda félelmetes igazgatónője s szemöldökét összehúзва, nagy, egyenes orrát jobbfelé mozdította. Mme Durand az orrával kacsintani és gesztikulálni tudott, parancsolni, eltiltani, köszönni és kiutasítani. Nem volt szép asszony, de nem is akart annak látszani. Merev, csontos, egyenes nagy testén apró feje mozdulatlan volt, a szája túlságosan kicsiny, a fülei is, a hajtincse is, ami a homlokába lógott. Csak az orra volt nagy és beszédes. Ha orrával valakire ránézett, az illető nyomban üveggé vált és egyetlen titka nem maradt homályban sem a lelkiismeretének, sem a pénztárcájának. - Hölgys is van a kíséretben?

- Nincs - felelte egy szikár, csontos, borotvált, mogorva komornyik, udvarmesternek is beillett volna, annyira gőgös volt és lusta.

- A cselédség az ötödik emeleten lakik - vágott közbe a direktírsz. Ránézett a komornyikra és meghökkenve hozzátette: - négertől lefelé.

- Itt lenn pedig...? - kérdezte amaz enyhébben.

- Mr Péterffy és Mr Smith.

Péterke megrettent, ahogy a saját családi nevét meghallotta. Közelebb ment az irodához, hogy, mint nemrég a szatmári fronton, kikémlelje a helyzetet.

Ott találta Esztert, drága, prémes selyemkabátban. Eszter odasúgta:

- Valami Péterffyt várnak. Rokon?

Péter nem is felelt, annyira meglepte a kérdés. A komornyik hangjára figyelt.

- Holnap jöhetünk?

- Autón?

- Bécsből. A poggyász már megérkezett?

- Már el is helyeztük.

- Adieu.

A komornyik eltávozott. A lakosztály fejedelmi. A direktírsz orra elégülten pirult. Egy heti költség a pénztárban.

A szálloda személyzete lihegett az izgalomtól.

- Amerikai milliomos, dollárban - súgta a szobafőnök a portásnak.

- Magyar? - biggyesztette ajkát a liftes. - Félek, hogy kevesebbet ad, mint az idevalók.

- Húsz éve él Amerikában. Dollárban fizet.

- Ah.

A konyhában is erről beszélgettek. Az étteremben is, ahol szmokingos urak estélyi öltözetben pompázó hölgyeket vacsoráztattak. Az irodában a dollárokat olvasgatták. A pincérek a törzsvendégeknek hidegen, unottan, majdnem gúnyos lenézéssel köszöngettek. Fitymálták a borravalókat.

- Csincsilla-bundát szeretnék az ősre - nyafogta Eszterke egy szmokingos úr fülébe.

- Százezrekbe kerül, Eszterke - védekezett amaz.

- Dollárban potom pénz, - felelte unottan Eszter és nagy, fekete szeme messze nézett, Amerika partjai felé, ahol most milliárdosok szállnak be óriási luksushajókba és Európa felé veszik útjukat. Egyik-másik talán a Morgan-szálló halijában köt ki... meztelen vállain megborzongott a bőr.

A szálló előtt autók túlköltek, a cigány divatos melódiákat húzott, a törzsvendégek pezsgőt hoztak, hogy megcsökkent tekintélyüket megtámogassák.

Az irodában egy vastagnyakú, szűksakettes, őszülő, szürkeszemű ember halkán tárgyalt a szobafőnökkel.

- Minden mozdulatát megfigyelem. Sohasem lehet tudni, honnan erednek a százdollárosok.

Péter agyában halvány emlékezet derengett egy Péterffy-grófról, akit Krisztina néni régóta vár haza. Szent Isten, csak nem?

A szürkeszemű nagy füstfelhőt fújt ki összecsucorított ajkai közül.

- Nem első esetem volna, kedves direktorkám... Emlékszik az egyiptomi alkirályra?

- Hiába, ön a detektívek királya...

A detektívek királya szerényen mosolygott.

- Minden látogatót megfigyelni... Bécsből gyanús információkat kaptam. Itt van a dosszié.

A detektív a táskájára ütött.

- Kém? Leánykereskedő? Forradalmár?

A detektív hunyorgatott és az orrán keresztül fújta a füstöt.

A szálloda minden szobája tele volt. Autók jöttek-mentek, drága selyemfelöltők suhogtak a hallban. Tíz ismert félvilági hölgy tudakozódott kiadó szoba után. A detektív kettőt letartóztatott. Letartóztatott azonkívül két zsebtolvajt, egy nemzetközi szélhámós divatlapszerkesztőt s egy fiatal zongoraművészt, aki dollárhamisítóknak volt az ügynöke.

A liftesnek önkéntelenül rebegett az ajka: - Dollárban fizet.

A nagyvilági hölgyek közül csak Eszterkének sikerült a szobafőnököt megvesztegetni. A személyzet összeségült. Hetibérük harmincszázalékos emeléséről tanácskoztak. Riporterek ólálkodtak a szálloda körül.

Rengeteg túraautó állt meg a főbejárat előtt. A szálloda személyzete összeszaladt. Elöl a direktor és Mme Durand. A nagycsontú hölgy fekete selyemben pompázott. Vastag, hosszú karjai mereven csüngtek, arcán egyetlen izom nem rándult meg, de az orra ujjongott, nevetett, köszönt és intézkedett. Az autóból először kiugrott egy néger fickó, öles legény. Arca, rekedt, mély, recsegő hangja, hosszú végtagjai, mint egy gorilláé. Nem volt közönséges néger, mint az artisták vagy a parkett-táncosok, hanem félelmes, parancsoló, ragadozó, lélekzetelállító nagy darab barom, a szeme, a foga villogott, a kezében bőrkorbács, a korbácson acéllánc, az acélláncon szájkosaras, nagy, ocsmány véreb, mindenki megijedt tőlük, csak a direktor és orra

nézett farkasszemet a két fenevaddal. A pincérek, hordárok, fűtők, ruhatisztítók, mosogató-lányok kidugták fejüket a padlásablakon, az öreg sarki hordár alázatosan megemelte a kalapját az autó, a néger és a kutya előtt, a sofőr a gépet vizsgálta, a néger kinyitotta az autó ajtaját, azon először egy kockás felöltő ugrott ki, aztán egy feketeszakállas, szélesvállú, alacsony, szemüveges gentleman.

Az igazgató mélyen meghajolt. A hordár tátvafelejtette a száját. A pincérek összenéztek és száraz ajkukat harapdálták. A személyzet majdnem felordított örömeiben. Éljenezni szerettek volna, vagy leborulni, vagy táncra kerekedni a dollárok előtt.

A feketeszakállas nem fogadta a köszöntéseket. A kockás felöltő lassan kibontakozott sáljaiból.

- Első emelet tizenkettő, - jelentette a szobafőnök.

- Jó reggelt, Mme Durand - dörmögött a felöltő.

A direktírsz végigmérte a vendéget. A komornyik volt. Mme Durand megbiccentette a fejét.

- Mr Péterffy? - kérdezte tőle suttogva és orrával a feketeszakállas felé mutatott, aki a négernek adott dörmögő hangon rövid utasításokat.

A komornyik nem felelt. Felszaladt a lépcsőn. A feketeszakállas utánasielt. A néger, a sofőr, a kutya lenmaradtak a hallban.

Az előcsarnok hirtelen benépesedett. Két félvilági dáma pompás utikosztümben a telefón felől kérdezősködött. Lélekszakadva rohant be a nyitott ajtón Szénási úr, a detektív. Egy szmokingos úr már izgatottan telefonált. Két reggeli lap riportere jegyeztetett a homályos pálmaligetben, a ruhatár mellett, a fűtőtest szomszédságában. Egyik a kodakját próbálgatta. Pincér vágatott át az előcsarnokon.

- Hiába, a nábob már felrohant a szobájába! - sóhajtott a liftes. - Első emelet. Pfuj.

Péter csupa fül volt. A szíve dobogott. Hát csakugyan itt van a gróf? Istenem, csak legalább Barnabás bácsit lehetne idevarázsolni!

- Érdekes ember - súgta az egyik korai vendég.

- Gyönyörű szál férfi - remegett a hölgy, aki a telefönt kereste.

- Tipikus jenki!

- De rajta van az arisztokratikus születés bélyege - tette hozzá Eszterke és nagyot sóhajtott Péterke felé. - Hasonlítasz rá.

- Daliás magyar mágnás - szólt közbe a főkönyvelő.

- Igazi amerikai petróleumkirály.

- Bölényvadász? - kérdezte a gépíróleány a könyvelésből.

- Ez aztán az élet - felelt a főkönyvelő.

Kártyások jöttek a közeli kaszinóból.

- Megérkezett a nábob - súgta nekik a portás.

- Öreg?

- Fiatal. Negyven-ötven körül. Gyönyörű, fekete amerikai.

- A szakállas volt az? Az a vén, betörőforma ültetvényes? - kérkedett a nyurga gyakornok a maga közönyösségével. De a szíve úgy kalimpált, mint egy megrángatott, síró csengetyű. Már is féltette tőle a gépírónt.

- Szép, magas, igazi dalia - nyafogott a könyvelésből való kisasszony és észre sem vette, hogy a gyakornok halálosan elsápadt.

- Öreg, rokkant, kopasz kalandor - nyögte a fiatalember, kétségbeesve és betámolygott az irodába. Tudta, hogy vége mindennek. A gépíró már mérföldekre száguldoz a feje fölött illúziókban és fantáziában. Ez volt az egyetlen szerencsétlen ember a szállodában.

A szmokingos urak egyike magához intette az üzletvezetőt.

- Ki ez a medve?

Az üzletvezető csuklott egyet és rámeredt a szemre.

- Ez ő - suttogta sápadtan a felindulástól.

Mindnyájan meghatottan hallgattak, Egyszerre odalépett az asztalhoz Szénási úr, a szálloda külön detektívje.

- Foglaljon helyet. Ismeri?

A detektív gúnyosan nevetett.

- De azért szemmel tartom a fickót, legyenek nyugodtak az urak.

- Gyanús? Forradalmi ügynök? Vagy a kisantant kémje?

- Mindenki gyanús, aki Amerikából jön és dollárokkal fizet. Emlékeznek az urak az egyiptomi alkirályra?

- No, az briliáns fogás volt... Gondolja, hogy ez a nábob is...?

A detektív titokzatos, dermesztő nyugalommal szívta a szivarját.

- Azért, hogy valaki gróf...

- No, no, - szólt közbe Eszterke, - az arcára van írva, hogy arisztokrata-vér, hogy magyar mágán és világfi... Elragadó ember, úgy-e Péterke? Miért nem szólítottad meg? Hiszen rokonok vagytok.

A detektív kissé meghátrált.

- No, nem mondom. Látszik rajta, hogy nem ringatták teknőben, igazi főúri típus, de húszesztendei amerikai élet... Tudják-e mi az, hölgyeim és uraim?

A társaság elgondolkozva bólogatott. A detektív fölkel és felkereste Durand asszonyt, a direktőrszt.

- Mi a benyomása róla, asszonyom? Érdekesek ezek az arisztokraták.

- Tehát ön még nem tudja? - kérdezte Mme Durand és gúnyosan mozgatta az orrát.

- Szent Isten! - kiáltott a detektív.

- Mr Smith Edgar ez, a nábob titkárja. Első cseléd, afféle öreg bútor a gróf háztartásában. Faragatlan, durva, cinikus kalandor.

A detektív vastag szivarra gyújtott és elsietett a pincehelyiségbe.

Péterke elrohant, hogy Barnabás bácsit felkeresse.

Barnabást a Pantheon-kávéházban találta meg, ahol egy kövérkés, vöröshajú, nyájasképű, szőröskezű úrral beszélgetett. Az idegén úr nem volt nagyon elegáns, nem volt nagyon ápoltság, nem volt nagyon fiatal, nem is nagyon öreg, nem is nagyon zsidós, nem is komoly, nem is tréfás, valójában semmilyen sem volt, csak nagyon rokonszenves volt mindenképpen. Mintha nem is lett volna neki anyanyelve; magyarul beszélt, de zsidósan, németesen, oláhosan, angolosan; valószínűleg a többi nyelvet is ilyen zagyván beszélte. Barnabás, a gögös és zárkózott Barnabás bácsi, a vöröshajú úrral gyengéden és kedvesen beszélgetett. Ahogy Péterke az asztalhoz ért, Barnabás bácsi bemutatta őket egymásnak: Rosenthal Salamon úr, a Gáthy és Társa cég igazgatója - Péterffy Péter, Ágnes hugom fia.

Rosenthal mélyen meghajolt.

- Van szerencsém, hogy tetszik lenni? Jól? Adjon az Isten szerencsét.

Péterke engedelmet kért, hogy leülhessen.

- Nem titok. Hallgassd csak! Rosenthal úr a találmányom iránt érdeklődik.

Péterke csupa fül volt.

- Remek ötletei vannak a szerkesztő úrnak, azaz - nem igaz? - a főmérnök úrnak.

Barnabás nevetett.

- Egyik sem vagyok.

- Pardon, a feltaláló úrnak. Nem igaz?

- Tréfás ember maga, kedves Rosenthal úr. De azért az ötletek közül válogathat.

- Nekem a kukoricaszárból készült kenyérhez van bizalmam. Mert kérem, - ez a legfontosabb. Most az emberek csak a gyomrukkal törődnek - nem igaz? - háború és forradalom után.

- Arról van szó - fordult Barnabás Péterke felé, - hogy különböző technikai és vegyi kísérletek után a kukoricaszárból éppen olyan tápláló és ízletes lisztet lehet örölni, mint a búzából. Kukoricaszárból, értsd meg, abból, amit eddig majdnem semmire sem használtak. Óriási perspektíva.

- És a dolog kész - tette hozzá Rosenthal. - Ha az Isten szerencsét ad hozzá, megváltoztathatjuk az egész ételmezést. Olcsó dolog, jó dolog, óriási haszon, óriási spekuláció. A csikágói búzatözsde, - hogy is mondják csak? - azt sem tudja, hogy fiú-e vagy lány. Erről jut eszembe, tetszett hallani, hogy a feleségem, az Isten adjon neki szerencsét, más állapotban van?

- Hányadik? - kérdezte Barnabás.

- Tíz! - felelt Rosenthal diadalmasan.

- Gratulálok.

Rosenthal arca ragyogott.

- És a dolog kész - fordult Péterke felé. - Tetszik tudni, én mindig és mindenben spekulálok. Harminc nappal ezelőtt említette Grónay úr a kukoricaszárat. Nosza, én rohantam Lucic báróhoz. Lucic báró szólt a hengermalomnak. Ott kigyártották a találmányt. A dolog kész.

Barnabás egymásután szította a cigarettákat és nagy csészéből itta a feketét.

- Rosenthal úr nagyon kedves ember.

- A dolog kész - nem igaz? - A malomban kigyártották. Most csak az a fontos, hogy értékesítsük. A malom azonban konkurrenciát lát a dologban - igaza van neki - tehát nem reflektál a találmányra. Most azonban van valaki - Rosenthal apró, vörös szemével ravaszul hunyorgatott - akit a találmány érdekelni fog.

- Kicsoda?

- Egy amerikai. Én ismerem az amerikaiakat. Az amerikai akárhova megy - pedig mindig jön-megy - mindenütt szeret spekulálni. Holnap beszélek vele.

- Hol? - kérdezte Péterke meglepetve.

- A Morgan-szállodában.

Péter megdöbbsen és tisztelettel nézte a kis kövérkés, vörös ember, aki semmilyen sem volt, semmiféle nyelven nem tudott beszélni, de úglátszik, mindig mindent tud, habár nem is jár a Morgan-szállodába.

- Éppen erről akarok beszélni.

- Látta? - kérdezte lelkendezve Rosenthal és most ő nézett tisztelettel Péterkére.

Péterke elvörösödött, mert érezte, hogy nem tudja kimondani sem azt, hogy igen, sem azt, hogy láttam. Pillanat alatt megfordult a fejében, hogy csak bólogatni fog, ez is válasz, az ember hanyagul bólogat és várja, hogy a másik továbbkérdősködjék, - de Istenem, a kérdősködére mégis csak kell valamit válaszolni és ő nem akar ez előtt az idegen előtt dadogni, mert meghal szégyenletében. Hirtelen meggondolta magát és azt mondta:

- Nem.

Ezután mély hallgatásba merült, ujságot vett a kezébe s égő arccal bámult a hasábokra, amelyekről egyetlen betűt sem tudott elolvasni.

V.

Másnap ismét megjelent Rosenthal a Pantheon-kávéházban.

- Tessék feljönni a Morganba. Mr Smith érdeklődik a szabadalom iránt.

Aztán elmondta, hogy régi jó ismeretségben van a Morgan-szálló segédportásával, akitől megtudta, hogy Mr Smith itt van s ő nyomban nyakoncsípte a derék jenkét. Igen ravasz módon férközött hozzá. A segédportás bemutatta őt egy állás nélkül való segédszínésznőnek, aki kétszer egymásután együttvacsorázott az amerikaival. Ez a tiszteletreméltó hölgy tíz dollárért felvezette őt az amerikai szobájába, akinek előadta, hogy van egy lángeszű magyar mérnök-ismerőse, aki forradalmat tud csinálni a világ élelmezésében és annyi találmánya van, amennyit csak valaha egy mérnök kieszelt húsz esztendő alatt. Mr Arthur Smith ma déli tizenkét órakor beszélni akar a feltalálóval.

Barnabást izgatta az amerikai személye és Rosenthal kíséretében meglátogatta. Ahelyett, hogy az üzletről beszélt volna, Mr Smith félig barbár, félig ittas felháborodással panaszkodni kezdett, hogy mily rosszul érzi magát Európában.

- Megfulladok ebben az európai atmoszférában, - hörgött az alkoholtól lelélyített hang.

Rosenthal udvariasan és szolgálatkészen mosolygott.

- Oh kérem, én is voltam Amerikában, öt évig voltam künn, bámulom az amerikaiakat.

Mr Smith mintha nem is hallotta volna ezt a bókot, panaszkodva és sértődötten nézett Barnabásra.

- Mister Grónay volt Amerikában?

- Nem - válaszolta Barnabás egykedvűen.

- Nos, én Newyorkban születtem. Newyorkban tízéves koromban egyszer félholtan az éhségtől, befordultam a csatornába. A rendőrség kihalászott és elhelyezett egy francia misszió lelencházában. Ott néhány nap múlva megkérdezték, hogy micsoda nemzetbeli vagyok? Megakadtam. Sem édesapámat, sem anyámat nem ismertem. Angolul és németül beszéltem, ijedtemben azt mondtam, hogy német volt az apám. Kétszer szembeköptek és kilöktek az uccára. Újra felszedett egy rendőr és másik lelencházba dugott. Ott már okos voltam és azt mondtam, hogy skót protestáns vagyok. A lelencház ír katolikusoké volt; kétszer szembeköptek és úgy kiröpítettek, mint a pinty.

Rosenthal részvevően és vigasztalóan mosolygott, Barnabás kezdett bosszankodni. Mit akar ez a szakállas medve? Részeg ez, vagy bolond? Ránézett Rosenthalra, tekintetével kérdőre vonta, hogy miért hozta el ehhez a félkegyelműhöz? De Rosenthal ravaszul hunyorgatott, mintha azt mondta volna: nem baj, jó úton vagyunk, ott túl a tengeren sok ilyen csodabogarat láttam, de üzletet csinálni azt lehet velük és - nem igaz? - ez az egy a fontos.

Az amerikai pedig továbbhörögte a maga életrajzát.

- Fiatal koromban összeakadtam egy magyarral Pennsylvaniában. Nyavalyás fickó volt, de jó anyag. Önök magyarok, elsőrendű anyag. Nem is tudom, melyik nemzet külön. Nekem nincs hazám. Nekem az expresszvonat a hazám, családom egy tagból áll: Tommy, a néger szolgám, aki keresztfiam.

- Adjon az Isten szerencsét neki - szólt közbe Rosenthal és türelemre intve, biztatókat kacsintott Barnabás felé.

- Evvel a magyarral New-Orleansban a kanális partján olaj után fúrtunk.

- Jó üzlet, nagy üzlet - bólogatott Rosenthal és folyton Barnabás felé hunyorgatott.

- New-Orleansban, a kanális partján, négerekre és krokodilusokra vadásztunk. A mindennapi táplálékunkat puskával szereztük, a négereket korbáccsal kergettük a munkára, tízen tartottunk egy közös olcsó mulatt leányzót, este birkabőr kabátban leheveredve a kantin ajtaja előtt, pipával hallgattuk a részeg jenki lövöldözését, a közeli erdőkben disznók rőfögtek és sakálok ordítottak, a heti ezer dollár biztos volt s ha egyszer-egyszer két-háromszáz ember a levegőbe röpült, szép gyászbeszédet mondott a protestáns lelkész...

- Isten nyugosztalja szegényeket - fejezte be a gyászbeszédet Rosenthal és majdnem megkönnyezte a légberöpült olajkutatókat.

Barnabás most már megennyhült mr. Smith zord, fekete szakállával szemben. Mulatságos fickó - gondolta magában - ezt már végighallgatom.

Az amerikai pedig megkínálta vendégeit rumos szódával és maga egyre-másra üritgette a poharakat.

- Csak az volt a baj, hogy a barátom - önök magyarok, azt hiszem mind egyformák ebben a dologban - nos, a barátom nagyon szerette az asszonyfélét.

- Mi mind ilyenek vagyunk - helyeselte Rosenthal, hogy kedvében járjon az amerikainak. - Az én feleségem, adjon neki az Isten szerencsét, négy hónap múlva lebabázik.

- Gratulálok. De nálunk, New-Orleansban másképp ment a dolog. Ha egy nőszemély megnyerte barátom tetszését, három hónapra alkalmaztuk. Ezt szerződés szabályozta, amelynek lejártával az illető hölgy előre megállapított végkielégítéssel feltétlenül elbocsátandó. Három hónapnál tovább meg nem tűrhető a környezetben, kivéve, ha iránta gyengéd érzések támadnak a szívekben. Ez esetben még a három hónap letelte előtt azonnal eltávolítandó. Dollárban fizettünk.

- Dollár, kitűnő pénz, aranyvaluta - helyeselt Rosenthal és Barnabásra kacsintott, mintha jelezni akarná, hogy jó nyomon járunk, már a dollárnál vagyunk, mi is csak ezt akarjuk.

Barnabás most már nem bánta meg, hogy a jenkit meglátogatta. Mr Smith ivott, rágyujtott, ismét ivott s aztán folytatta:

- Egyszer nagy bajba kevert bennünket barátomnak ez a furcsa passziója. Mindig hajlama volt neki a lustaságra, fényűzésre és a szerelemre. Egy kaliforniai táncosnő volt éppen szerződésben, a lánynak képtelenül fekete szeme volt, nagy volt köztük a szerelem s a leány el akarta vetetni magát feleségül.

- És mi történt? - kérdezte Rosenthal szívszorongva.

- A táncosnő megmérgezte magát, óriási botrány volt, kénytelen voltam megvallani, hogy a kaliforniai démon albérlésben nekem is kedves barátnőm volt... erre barátom megharagudott... és akkor parancsolta meg nekem, hogy egyetlen nőt se tűrjek meg három hónapnál tovább az ő oldala mellett. Ez az egyetlen módja a védekezésnek szerelem, megszokás, házasság, boldogtalanság és öngyilkosság ellenében. Azóta a rendelkezést hat éven át hűségesen betartottuk. Dollárban fizettünk. Hat év óta három hónaponként váltakoztak nálunk ifjú leányok, férjes hölgyek, özvegyek, elváltak, németek, angolok, franciák, spanyolok...

Barnabás arra gondolt, hogy mit szólna ehhez Krisztina nagymama, ha elmondaná neki a kis Tommy new-orleansi kalandjait? A kis Tommy, aki oly gyönyörű volt az égszínkék Waffensrockjában! Most már egyenesen hálás volt Rosenthalnak, hogy ide vezette ehhez az otromba new-orleansi krokodilushoz.

Mr Smith azonban minden átmenet nélkül hirtelen felkiáltott:

- És a szabadalom?

A találmány dolgát öt perc alatt megbeszélték s amikor az amerikai elolvasta az okmányokat, amelyek a gyártás eredményeit igazolták, zordon határozottsággal kimondta az elhatározását.

- Elküldöm Newyorkba és három hónapon belül nyilatkozni fogok.

- Azt tetszik hinni, hogy Newyorkot érdekelni fogja a?... - kérdezte Rosenthal és vörös kis szemével Barnabás felé vágott.

- Ha nagyban is úgy megy a gyártás, ahogy itt kicsiben sikerült, akkor mr. Grónay milliomos lesz - felelt az amerikai és mindhármuk poharát színültig töltötte szódás rummal.

VI.

A Morgan-szálló sárga termét pálmaligetté varázsolták egy bőkezű nagyúr rendeletére. Olyan volt az egész, mint egy indiai nábob fogadóterme: csupa szőnyeg, csupa selyemfüggöny, csupa virág, csupa nehéz illat, csupa fény... jobbról a terem végén ezüstön és meissenai porcellánon fejedelmi büfé, annak a hátamögött elrejtve a vonósnegyes; középen néhány kvadrátméter parkett a táncnak; köröskörül asztalok és óriási méretű süppedő karszékek. A

falakon művészi képek és tükrök; látszott, hogy mindez nem is tellett a Morgan-szálló házi leltárából; kárpitosok, díszítők és antikváriusok hordták össze kincseiket erre az alkalomra, hogy az enteriőr minél mutatósabb legyen. Az egyik sarkot valamelyik iparművész XVI. Lajos korabeli rézveretes bútorokkal szegte be, a kredencen XVII. századbeli Reticella-üvegek, Andrea Viadore-lámpák, szárnyas kelyhek és gyümölcstartók ékeskedtek. Egy sarokban Meissonnier-stílusú konzol ragyogott és fényes fedőlapján álló óra ketyegett, sévresi porcellánból: egy öreg szatir fiatal nimfával hintázik fatuskóra dobott egyetlen szál fenyőn. A könnyű, lenge szinte elröppenő nimfa kacéran libegett a magasban s a testes, erőlködő, vén Pán nem tudta az egyensúlyt megbillenteni.

A díszítőknek az volt a feladatuk, hogy olyan képe legyen az egésznek, mintha a terem állandó otthona volna egy ragyogó izlésű és mérhetetlenül gazdag amatőrnek. Pedig csak egy éjszakára szólt ez a Potemkin-otthon.

Este tíz órakor eljött a titokzatos nagyúr, hogy megsejmelje az előkészületeket. Kicsiny, sápadt, ráncosképű, törekeny emberke volt ő, apró lábain bágyadtan tipegve körüljárta a termet és több ízben kifogásolt egyet-mást a berendezésen. Megjegyzéseit áhítattal hallgatta Mme Durand, a díszítő, a pincérhad s a kíséretében levő két-három úr, estélyi díszben, vakító ingmellekkel, pompás vadonatúj frakkban.

Künn a portán, az irodában, az étteremben végigfutott a híre a nagyszerű estélynek.

- Ki adja a bált? - kérdezték a portást a szálloda állandó lakói.

- Báró Péterffy Miklós kamarás úr öméltósága - suttogott amaz az áhítat hangján.

Az egyik vendég elhúzta a száját.

- Ellenforradalmi összejövétel. Royalista-bál. Ott lesz az egész legitimista arisztokrácia. Jó lesz itt leülni és megnézni az érkezőket.

- Én nem úgy tudom - válaszolt a hölgy. - Az antant-misszió tiszteletére rendezi ezt a bolond Péterffy. Így akarja kiudvaroltatni a területi integritást az Operaház legszebb táncosnőivel.

Nevettek. Egy öreg úr közbeszólt:

- Nagyon helyesen teszi. Minden attól függ, hogy milyen impressziókat kap itt az antant-bizottság.

- Én többet tudok - súgta a fülébe egy fiatal pápaszemes ember, valószínűleg ujságíró. - Nekem biztos értesülésem van arról, hogy Magyarország területéből egy négyzetcentimétert sem fognak elvenni.

- És a megszállás?

- Az csak olyan mézesmadzag volt, csak olyan parádé, amelyet az antant megengedett, hogy a rácok, oláhok, csehek kitombolják magukat a győzelem és hódítás illúzióiban.

- Honnan tudja ezt? - kérdezte felcsillanó szemmel az öreg úr, aki most magamagát akarta megerősíteni optimizmusában.

- Párizsból - felelte az ujságíróféle. - Én hiszek a franciákban. Az a világ első népe! Lovaglás, igazságos, nagylelkű, melegszívű és tiszteli az ezeréves Magyarország történeti szerepét...

Az öreg úr megölelte a szemüveges ifjút és a szállodában öt perc múlva mindenki arról beszélt, hogy az antant-misszió vezetője jegyzéket adott át a magyar kormány fejének, amelyben a területi integritást a nagyhatalmak garantálják s megengedik, hogy Magyarország újra monarchia legyen, ha hajlandó egy angol királyi herceget Szent István trónjára ültetni. A

szállodában néhányan kifakadtak, mert ilyenféle hírek már sokszor bizonyultak a túlfűtött fantázia termékeinek, de a kételkedőket letorkolták.

- Hát hiszen a bált azért adja Péterffy Miklós báró az antantdelegátus tiszteletére.

- És miért éppen a báró?

- Először: mert diákkori pajtása a jövő magyar király atyjának, másodszor: mert ő lesz a miniszterelnök.

Este tizenegy órakor már szállingóztak a vendégek; nagyon sok frakkos úr, itt-ott egy-egy dáma, Lucic báró is megjelent, de nem ment mindjárt a terembe; a hallban Gáthy Domonkossal halkan beszélgetett.

- Rossz híreket kaptam - dörögte fanyarul a pénzfejedelem. - A kormány nem tudja tartani magát.

- Újabb forradalom? - aggódott Gáthy.

- Még annál is rosszabb. Félek, hogy a kommunisták kerekednek felül.

- Lehetetlen! - csapott a térdére Gáthy és belesápadt a rémületbe. Lehetetlen, lehetetlen, - ismételte mindig dühösebben, mintha a tagadás pusztá igéjével el akarná űzni a rémképeket.

Lucic a vállát vonogatta.

- Én mindenesetre realizálok. Leányomat holnap elküldöm Bécsbe. Egypár napunk még van.

E pillanatban Lucic megpillantott egy gyönyörű, magas prémbeburkolt hölgyet és szájából kiesett a szivar.

- Stefánia!

A lánya volt, Bertóthy báróné. Úgylátszik, Stefánia kibékült az urával s most eljött az estélyre, hogy a világ előtt élő cáfolata legyen a mendemondáknak.

- Hogy kerülsz te ide? - súgta oda leplezetlen felháborodással. - Eljön az urad is?

A báróné nevetett és a vállát vonogatta.

- A te érdekedben tettem. És Ádám érdekében.

Lucic bosszusan és elkényszeredve mosolygott.

- Nem szólok bele a dolgaikba, de félek, hogy csak még jobban kompromittálod magad. Nem neked való társaság ez.

- Ha ezt Miklós báró hallaná!... - nevetett Stefánia és megcirogatta az apja lágy, sápadt arcát. Majd odafordult kísérijéhez, az öreg Devecsery grófhhoz.

- Ugye, ma jól fogunk mulatni?

Éjfél felé már együtt voltak mind. A háziasszony Péterffy Kálmánné Grónay Mária volt, gyönyörűbb, mint valaha, egy egészen valószínűtlen álomkirálynő, néma, zárkózott, gögös, szórakozott, mintha csak színházi díszlet, vagy vetített kép volna, vagy természetfölötti jelenés és csoda.

Stefánia hozzásietett és megölelte. Mindenki a két asszonyt nézte, egy percig mosolyogtak vagy a fejüket csóválták s aztán megrohanták a fejedelmi büfét.

Távolabb egy sarokban néhány mágus beszélgetett. Az egyik, Wein-Thóri báró, a forradásos arcú, eladósodott gavallér, gúnyosan mutogatott Saltikov orosz herceg felé.

- Tulajdonképpen az ő pénzén megy itt ez az egész cécó.

A másik, egy egészen fiatal suhanc, Baloghy Alfréd gróf, nyegle mosolygással intett Mária felé.

- Szépasszony kedvéért?

- Bolond beszéd - dörmögött a forradásos. - Nem tudod, hogy Máchiába a cousinja szechelmes?

- Kicsoda?

- Miklós.

- Ne beszélj!

- Az öchülésig. Az öngyilkosságig. Mit? A gyilkosságig.

- Pompás! - nevetett a gróf.

- Hát nem tudod? No, ez éhdekes. Hát Miklós most is őt akachja megszédíteni.

- És szédül a kicsike?

Wein-Thöri fontoskodó arcot vágott.

- A jelek szechint nem. A báchó nagyon szenved.

- De eközben ráér a herceget megkopasztani - jegyezte meg a gróf.

- Na látod, ecche céloztam előbb. Miklós nagyszechű fochmában van. A hechcegtől mách elnyeucht vagy ötmilliót.

- Frankot? - kérdezte élvezettel a gróf.

- No, egyelőcbe még csak kochonában échtem.

- Az is szép pénz. És még másoktól is csurrant-csöppent néhány koronácska.

Wein-Thöri megigazította szemén a monoklit és rekedt hangon szólt.

- Miklós készpénzét becsülöm ma vagy félmillió fchankcha.

- Borzasztó vagyon. És mind kártyán nyerte?

- Mégpedig mindezt négy hét alatt. De nem az az embech, aki meg tudja tachtani a pénzt. Még jó, hogy így pocsekolja el, ahogy most csinálja.

- Hát csakugyan? - kérdezte a kis gróf, odahajolva a báró füléhez.

- Van valami benne. Kétszázezech fchankot ajánlott fel a ellenfocchadalom megindításácha.

- Deponálta? - kérdezte a gróf.

- Nem.

- Akkor elkártyázza - nevezett a fiatal mágnás.

A tarka társaságban fel s alá lézengett egy sápadt, nyurga, csillogószemű, szőke legényke, aki vadonatúj frakkjában és szoros lakkcipőjében láthatólag zavartan feszengett. Senki sem szólította meg s ő sem szólt senkihez. Hunyorgatva tekintgetett szét maga körül s néha meg-rántotta a nyakát, amelyet a magas gallér, úgylátszik, erősen szorított. Péterke volt, a székely hadosztály kémje, aki feltette magában, hogy ma fellázítja ezt a tétova és tehetetlen ellen-forradalmi társaságot. Igen, ő, a székely brigád katonája, aki már a brassói fellegvár tömlöcében is ült, szakértőnek érezte magát abban, hogy kell a hazát felszabadítani az idegen megszállás alól. Ezek itt isznak és tanácskoznak és szerelmeskednek s azt hiszik, hogy ezzel meg

lehet menteni a hazát. Ő pedig azért rángatja a vállát, mert a gallérja folyton dörzsöli a nyakán alig beheggett sebeit. A sebeket az oláhoktól kapta, a brassói fellelgyvárban, ahol megkorbácsolták. Nos, ha ő ma itt találja a hadügyminisztert, irgalmatlanul nyakoncsípi és kérdőre vonja: mikor szándékozik a népköztársaság haderejét a határookra dobni? Mi? Hogy ez most lehetetlen? Hát a Mackensen-hadsereget le lehetett fegyverezni és a cseheket, meg az oláhokat nem lehet megtámadni? Ohó, nem úgy áll a dolog, hadügyminiszter úr! (Istenem, csak ne dadogjak, amikor ezt mondom.) Lám, a kommunisták, akik most még a börtönben vannak, azzal agitálnak - szabadon agitálhatnak a börtönből is, hadügyminiszter úr, van önnek erről tudomása? - nos, én tegnap beszéltem Hartmann Magdával, aki a kommunistapárt titkárnője s tőle tudom, hogy mivel agitálnak. Azzal, hogy ők a Kárpátokon keresztül egyesülnek az orosz szovjethadsereggel és felszabadítják Kassát és egész Északmagyarországot. A kommunisták különb hazafiak, mint ön, hadügyminiszter úr, vegye tudomásul.

Péterke arca tűzrózsákban égett és a szájaszéle reszketett, mert magában folyton gyakorolta, hogy mit fog mondani a hadügyminiszternek. És elfordította a fejét, amikor Máriát látta közeledni. Vakmerően, hetykén, sőt tolakodóan kezdte nézegetni a hölgyeket, abban a reményben, hogy így talán magára fogja vonni Mária figyelmét és féltékenyvé teszi. De Mária nem vette észre.

A Péterffyek közül még csak Ákost, a géplábú hőst látta. Az is tétován és árván ténfergett ott, keresett valakit, mert egy másik ellenforradalmi táborból - nagyon sok ellenforradalmi tábor volt, de kevés ellenforradalmár - üzenetet hozott.

Megörültek egymásnak és Ákos egy fülkébe félrehúzta Pétert. Pétert most mindenki férfi-számba vette, a brassói fogság felavatta őt olyan Péterffyvé, aki jóvá tett mindent.

- Mária nagyon szép - jegyezte meg Ákos.

Péterke savanyú arccal bólongatott.

- Szép.

De féltékenyen és irigyen nézett Ákos szentébe. Ákosnak, igaz, egyik lába fából és acél-rugókból van, de Mária ápolta őt.

- Kár érte - folytatta Ákos. - Élő ember özvegye.

- Miért mondod, hogy özvegy? - dadogta Péter.

- Az ura, akárcsak, mintha halott volna. Élő halott. Rosszabb, mintha meghalt volna szegény.

Péterke értetlenül bámult. Ő alig tudott valamit Kálmán tragédiájáról.

- Hja, el is felejttem, hogy te azalatt Erdélyben harcoltál - jegyezte meg Ákos és elmondta neki a karácsonyi levelet és Barnabás lemergi útját. - Jobb volna neki is, Máriának is, ha már meghalt volna.

Péterke szíve összefacsarodott.

- Miért mondod, hogy jobb volna...

- Mert Mária akkor még boldog lehetne.

- Férjhez menne?

- Nem kétlem.

Péterke elgondolkodott azon, hogy Mária valakihez férjhez megy - azt nem is lehet felérni ésszel, hogy valakinek ilyen felesége legyen. De vajjon kinek lenne a felesége? Miklós bárónak? Megborzadt. De tovább kínoztta magát.

- Hát ha férjhez akar menni, majd elvál Kálmántól.

Ákos a fejét csóválta.

- Nem lehet. Elmebajos embertől nem lehet elválni.

- Nem? Biztosan tudod? Ez embertelen törvény.

Ákos a vállát vonogatta.

- Törvény, törvény.

Péterke úgy találta, hogy az egész élet csupa kegyetlenség, értelmetlenség és embertelenség. Törvény? Ki hozza ezeket a törvényeket? Ostoba és kegyetlen emberek. Zsarnokok, aki rabszolgákká teszik alattvalóikat. Nem csoda, ha sokan utálják és gyűlölik a törvényt. De ha olyan törvényt hoznának, hogy Mária megtalálná a boldogságát, akkor rendben volna a dolog.

A teremben halkan szólt a zene. Chopin-valcert játszott a zenekar. A terem közepén megjelent Turolla, az Operaház szolótáncosa és Campanini Bella, az első ballerina. Csak ők táncoltak, a vendégek csak nézték a két fenomént.

Mária most a házigazdával, Miklós báróval beszélgetett.

A báró arca állandóan vonaglott, mintha valami belső szenvedés, titkolt nyugtalanság, félelemérzet vagy kétségbeesés rángatná elnyűtt idegeit.

Mária fázósan didergett. Ő is izgatott volt.

- Mária, maga kissé ideges - suttogott Miklós.

- Egy cseppet sem - felelte az asszony. - Csak idegennek érzem magam. Csupa férfi, alig egy-két asszony. Ez feltűnő.

Miklós arca megrándult és magyarázni kezdte:

- Mert ez tulajdonképpen politikai összejövétel.

- De én nem vagyok politikus.

- Háziasszony.

- Úgy? Ellenforradalmi háziasszony?

- Igen. Most csak ilyenformán lehet konspirálni a köztársaság ellen. Ha itt csak férfiak volnának, a kommunisták nyomban felrobbantanák az egész társaságot. De bálozni szabad.

Mária szánakozva nézte Miklós dúlt, sápadt, szenvedő arcát. Talán arra gondolt, hogy mindez csak ürügy, csak alkalom, hogy Miklós őt ünnepelhesse és ünnepeltethesse; odacsődítette köréje az Operaház habituéit, az igazgatót, a karmestereket, néhány léha mágnást, kártyapartnereit és már teljes lelkéből meg is bánta, hogy ezt cselekedte. Mária, úgylátszik, megszánta és segítségére sietett.

- Igen, éppen igaza van, Miklós. Jól tette. Mindenesetre üdvös, ha az ellenforradalmi érzésű emberek fenntartják egymás között a társadalmi érintkezést.

Az arcukon látszott, hogy mind a ketten hazudnak. Miklós báró nem bírta tovább és a terem másik végére vonszolta magát.

Péterke féltékenyen leste Miklós bárót és Máriát. Mária mindenkire jó és szeretetreméltó, csak egyedül őt nem veszi észre. Hiába ült a brassói fellekvárban, hiába, hiába, úgylátszik, ő mégis csak felesleges ember. A terem egyik sarkában ott állt Miklós, az orosz herceg, Wein-Thöri, Baloghy gróf és Ákos, a sánta Adonis között. Mária unja a kavargó, tarka-barka, nyüzsgő társaságot, a tekintete messze révedez, átnéz az emberek fején, mintha mindegyik

üvegből volna, át a csillárokon, a villamoskörték fényességén, a rózsaszínben vibráló illatos és dohányfüstös levegőn, át a vörös brokáttal behúzott falakon s arca vakítóan fehér, a haja barna, szemöldöke fekete, a szája vörös. - Péter e pillanatban rájött arra, hogy ez nem is élő és érző és gondolkodó asszony, csak vakító vállaknak, gyönyörű, kerek kebleknek, párnás csípőknek, hosszú, ruganyos comboknak, karcsú, ívelt lábszáraknak selyemben és csipkében és hermelinprémekben is tökéletesen meztelenül kiállított szobra s a férfiak mind, nini, még Ákos is odamegy és ő is mohón, szégyenkezés nélkül, buján és sóvárogva nézi ezt a meztelen szobrot.

Péter felháborodva és gúnyosan nézte ezt az erkölcstelen képet. Hát az egész világon minden férfi azon erőlködik, hogy Máriával észrevétesse magát, még a hadügyminiszter is, aki most éppen kezét csókol neki és hajlong és kipirult, izzadt arcán sóvár mosollyal bókol, ahelyett, hogy megvédené a magyar határokat? No, hát ha így áll a dolog, akkor most ő felrobbantja ezt az egész nyomorult társaságot. Odamegy a miniszter elé és elmondja neki, amit, a fejében oly keményen megfogalmazott. Hadügyminiszter Úr!...

De nem tudott megmozdulni, a lába mintha gyökeret vert volna, ott állt és állt és Máriát bámulta. Aztán eszébe jutott Kálmán, aki, akárcsak ő, szintén felesleges ember. Kálmán talán zavart elmével, futóbolond gyanánt csavarog most galíciai falvakban, jámbor rutén parasztok adnak neki valami moslékot, hogy meg ne haljon éhen, fizetség gyanánt, mert jól megröhhögteti őket a bolondságaival. Vagy talán meg is halt már. Valahol a harcokon éhenveszett, vagy megették a medvék. Nem lehetetlen. És a felesége itt ragyog és az emberek felfalják a tekintetükkel. Mi ez, hát nem bordélyház ez, akármilyen szép címeket találnak is ki a tulajdonosok és fölvezetők és ügynökök és leánykereskedők? Bordélyház ez bizony, éppen olyan, mint amilyenben ez a kommunistalány volt, a Visegrádi uccában.

Péterke látta, hogy Mária egyedül maradt Szaltikov herceggel.

A herceg üveges, nedves, tétova tekintettel bámulta őt. Ez a gazdag orosz emigráns, aki német rokonsága révén idejekorán kimenekült a bolsevisták karmai közül, az összeomlás óta Budapesten várja az orosz ellenforradalmat. Az ő jelenléte is felbőszítette Pétert s valahányszor ráesett a tekintete, mindig megrázta a megbotránkozás.

A Péterffyek közül még mindig csak Ákos, a sánta frontharcos volt itt, a Gáthy és Társa cég aligazgatója. Szótlanul ült egy sarokban és rezignáltan nézte a mulatozókat.

Egyszerre eszébe jutottak a kommunisták, akik a Visegrádi uccában Magda nyomortanyáján a krisztusszakállú, szép, szőke prófétát hallgatták. Vajjon mi lehet velük? Lehet, hogy holnap már ők lesznek az urak és az a kis hegyesorru, kopasz, aki a sebes lábát vakargatta, holnap már a királyi palotából osztogatja parancsait. Most olyan időket élünk, amikor minden csoda beteljesedhetik. De az is lehetséges, hogy holnap azok már valamennyien lógni fognak. A fiatal Rosenthal is és Magda is, a magzatával együtt, aki már bizonyára megmozdult és rugdalózik. Minden lehetséges. Vagy mi vagyunk feleslegesek, vagy ők. A felesleges emberek pedig - mondta Barnabás bácsi - pusztuljanak el. De kik a feleslegesek? Nem tudom - gondolta Péter - de félek, hogy én egész bizonyosan felesleges vagyok. Sto gyelaty? - jutott hirtelen eszébe ez a két orosz szó és nekivágott, hogy megkeresse a hadügyminisztert.

A zene valami szilaj, érzéki, egzotikus allegróba csapott. A zongora mély hangjai vitték a dallamot, a hegedűk úgy csiripeltek, mint apró énekes madarak, a cselló sóhajtott, suttogott, bűgött, Campanini kisasszony ott imbolygott a terem közepén és féligmeztelen testét vérforraló szemérmertlenséggel mutogatta. A vendégek sok pezsgőt ittak, a levegőben nehéz parfüm- és virágillat úszott, néhány hölgynek túlságosan rövid volt a szoknyája, a vállak, karok, mellek gyöngyházfényes fehérben ragyogtak, halk suttogás, koccintás, selymek suho-

gása, édes zene, hőség... Ákos is fel-alá ténfergett a káprázatos teremben és géplába nagyokat zökkent a síma és kemény parketton. Egyszerre valaki a hátára ütött.

- Gyere csak egy percre.

Lajos bácsi volt, vörösen, zihálva, fekete bajuszosan, mint egy középkori rablólovag várúr.

- No, hogy állunk a szervezkedéssel?

Ákos fáradtan legyintett, vállát vonogatta és géplába haragosan zörgött. Lajos sértődötten és leckéztető hangon szólt rá.

- Micsoda gesztus ez? Ez a fiatalság? Szégyeld magadat! Olyan vagy, mint az öreg Gyula: lusta, sopánkodó, kétségbeesett, vén pecsovics. Vagy talán neked is az fáj, hogy végre- valahára megszabadultunk Ausztriától és a kamarillától? Mi? Hogy most egy kis rendetlenség van? Mi? Hát azt hitted, hogy háború után majd egy-kettőre paradicsomi állapotok lesznek? Öcsém, a forradalom mindenütt bajjal jár. De ez csak átmenet. A fő az, hogy visszakaptuk függetlenségünket, amelyet a mohácsi csatában veszítettünk el. Mi? Te nem örülsz ennek?

- De az ország kétharmada...

- Gyerekes beszéd. Jövő ilyenkor Erdélyben vagyunk. A csehek maguktól kitakarodnak, a többi kiverem egy század frontharcossal.

- De itt tolvajok és hülyék uralkodnak.

- Átmenet, átmenet. Minden felfordulásban először a csirkefogók jutnak felszínre.

- A szombathelyi püspököt letartóztatták.

- Majd diadalmenetben hozzuk vissza!

- A kommunisták nyíltan agitálnak.

- Börtönbe velük!

- De ehelyett földosztást csinálnak. A hadsereg is kommunista. A Visegrádi uccában orosz pénzzel fizetik az agitátorokat. Lehet, hogy holnap már övük a hatalom és sorban akasztanak bennünket.

- Átmenet, átmenet. A fő az, hogy szabadok vagyunk.

- De a polgárok maguk őrzik éjjel a házukat. A népköztársaság hadserege csirkefogó banda. A börtönökből kiszabadítják a gonosztevőket. A vidéki kastélyokat felgyújtják és kirabolják. Hát ez a szabadság? Lehet, hogy holnap lógni fogunk.

Lajos kicsinylőleg vonogatta a vállát.

- És a francia forradalom? Hát ott mi történt? Mi? Az volt aztán a tánc. Bocsánatot kérek, én inkább azt hiszem, hogy mi akasztjuk fel a gazembereket.

E pillanatban pincér állt meg Ákos előtt, meghajolt és névjegyet nyújtott át neki. Ákos izgatottan sietett ki a pezsgő- és virágszagú teremből, ahol ezalatt kicsapott a duhaj kedv, az alkohalmámor és a fesztelenség lángja. Campanini kisasszony bemutatta az igazi kánkánt és a férfiak tapsolva verték a taktust az egzotikus, érzéki zenéhez.

A pezsgő patakokban folyt és a ballerina ledobta magáról estélyi ruháját, aranycipőjét és selyemharisnyáját és habkönnyű, fehér selyemingben klasszikus táncokat mutatott be Isadora Duncan stílusában. Pár perc múlva a házigazda is visszatért, egy sarokban leroskadt a pálmák alá és mereven maga elé bámulva, mozdulatlanul ült, mint egy márványarcú bálvány. A herceg kártyapartnereket keresett, a pincérek zöld posztóval bevont asztalt cipeltek a büfé mögé, egy rejtett ajtón át, valami kis pirostapétás, sárgalámpás különszobába. Néhány katona

halálsápadt arccal járt-kelt föl és alá, mintha lábuk alatt égne a padló... Csak kétféle ember volt már a teremben: a fele részeg volt és eszeveszetten tombolt a meztelenlábú táncosnő körül, a másik, a társaság józanabbik fele, úgy ténfergett a duhajkodók között, mint a siralomházban, az utolsó szörnyű éjszakán.

- Ez a félelem s az életuntság orgiája - jegyezte meg egy hosszú, vékony, idősebb úr, akinek oly rossz frakkja volt, hogy nem lehetett más, mint civilbe öltözött altábornagy.

Péter észrevette, hogy a terem ajtajában újra megjelent Péterffy Ákos, akit előbb egy névjeggyel a folyosóra hívtak. Miklóst kereste. Alig tudott ráakadni a pálmák alatt, az összetolt karszékek barrikádja mögött. Péter a nyomában.

- Miklós bátyám, az Istenért, küldd el barátainkat. Igen, most, még ebben a percben.

- Mi történt?

- Kitört a kommunizmus. Ég a csepeli gyár. A kormány átadta a hatalmat a gyűjtőfogház csöcselékének. Holnap kikiáltják a tanácsköztársaságot.

Péter elkiáltotta magát: Hadügyminiszter úr!

Miklós unottan nézett rá.

- Elment az eszed?

Péter elszégyelte magát és kifutott a teremből.

Ákos lihegve hadarta, hogy ezt a legbiztosabb forrásból tudja és mindenki jól teszi, aki ebből a szerencsétlen országból elmenekül.

Miklós a vállát vonogatta.

- Különböznél jobb is így. Ez még talán segít. De az is lehet, hogy beledöglünk. Éppen eljött az ideje - jegyezte meg jéghideg közönnyel. Ez is megoldás... talán nem is a legrosszabb - tette hozzá és fanyarul mosolygott.

- De itt nem maradhat tovább a társaság - ismételte Ákos.

Miklós unottan biggyesztette le vértelen, petyhüdt alsó ajkát.

- Mit gondolsz, felrobbantanak bennünket?

- Minden lehetséges.

- Nos, nem volna kár értünk - felelte most már egészen vidáman Miklós.

*

Negyedóra mulva a sárgaterem üres volt. Péterke volt csak ott, aki üveges szemmel bámulta, hogy Campanini kisasszony egyik cipője ott maradt a büffé márványlapján. Ő nem félt a kommunistáktól. Ő jól ismerte Magdát, Rosenthal doktort, a leánykereskedőt, aki Moszkvában dandárparancsnok volt, a sebeslábú, hegyesorrú ragyást, a krisztusarcú, szőkeszakállú prófétát, aki...

- Szentséges Isten!... jaj!... ó, én hülye barom!... - ordított fel ebben a pillanatban és a fejéhez kapott, ő az, ő az, semmi kétség, bamba kölyök vagyok, ó jaj, ő az, Kálmán... krisztusarcú, szőke Dosztojevszkij, nyavalyatörős, hagyjátok aludni, nem bírja a bort, ő az, ő az és holnap talán már eléjétoppán Máriának... ő az, ő az...

Maga is eszelősen futott ki a teremből, amelyben most már csak egyedül Campanini kisasszony aranycipője maradt ott az ellenforradalomból.

NYOLCADIK RÉSZ

I.

Klema sokszor dicsekedett, hogy nappal vagy éjjel, otthon, vagy máshol, utazásközben, szállodában vagy vonaton és hajón, bármikor, ha leteszi a fejét, lehúnyja a szemét és aludni akar, akkor öt perc múlva alszik. Az az ember, aki mindenben és egész lélekkel teljesíti a kötelességét és sohasem gondol a jogaira, nem ismeri az álmatlanságot; a dolgozó és erényes ember alszik, legjobb párna a tiszta lelkiismeret, és aki sohasem unatkozik, az sohasem álmos, de mindig tud aludni, mert az unalom az ördög, a munka az angyalok párnája, - így tanította őt, még lovagló, verekedő, agarászó fiú korában az apja, s így mondogatta ő is Máriának, amikor az panaszkodott, hogy az intézetben korán kell felkelni. Klema sohasem álmodozott az ébrenlét óráiban és alvás közben sohasem álmodott. És Klema mostanában hetek óta nem tud aludni.

Maga csodálkozott a legkevésbé az álmatlanságán, sőt összes családi közmondásainak igazolását látta abban, hogy éjszakánként nem jön álom a szemére. Mária dolgai körül nem volt tiszta a lelkiismerete, - egész nap Mária sorsa felett töprengett, nem ízlett a munka és nem tudta, mi a kötelessége. Szüntelen azzal vádolta magát, hogy három dologban vétkezett egyetlen és legdrágább kincse, a leánya ellen. Vétkezett, amikor megengedte a házasságát, vétkezett, amikor tűrte a Bertóthyakkal való barátkozást és vétkezett, amikor Miklós bárót behozta a Péterffy-penzióba. Ezért most bűnhődnie kell.

Ezt gondolta végig azon az éjszakán is, amelyen Miklós báró ellenforradalmi bált adott a Morgan-szállóban. Éjfél után két óráig tépelődött, izgatott elképzelések között az ágyban; még hallotta, amikor a vén, zengőhangú falióra félhármat ütött, aztán kissé elszenderedett a kimerültségtől. Kábult, de éber álomban hánykolódott két és félóra hosszáig, de félhatkor már tűrhetetlennek érezte az ágyat. Vajjon Mária itthon van-e már? - ez a kínzó kérdés addig és oly erővel gyötörte, hogy felkelt és odalopózott Mária szobája elé. Hallgatózott. Semmi nesz. Benyitott a szobába. Az ágy még érintetlen és üres. Halálos csend az egész házban. Mária még mindig künn van az útálatos, nyugtalan, piszkos forradalmi éjszakában. Visszahúzódott és megpróbálta, hogy újra lefeküdjék és aludjék. Miért is aggódik olyan gyermekesen Máriáért, amikor vele van Lajos és Ákos, két erős és igazi Péterffy, akik imádják Máriát? Mária máskor is elmaradt éjjelre s ez az éjszaka semmiben sem különbözik más éjszakától. Mindegy. Aludni nem lehet, nem lehet és nem lehet, mert nem tud megnyugodni, hiába vígasztalja magát a Péterffyekkel. A Péterffyeket is megmérgezte a forradalom és közöttük ott van Miklós is és noha Miklós is Péterffy, ő irtózik tőle, mert nem tudja, hogy vele szemben mi volna a kötelessége.

Megint felkelt, kinyitotta az ablakot és kinézett a Múzeum-kertbe. Hat óra van, már pirkad, március huszonegyediké van, a tavasz első hajnala, de a fák még kopárak, a levegő még hideg, a nagy fák még nem mernek rügyezni. Észak felől súlyos, lomha felhők szürkén tornyosulnak, kelet felől valami furcsa, sápadt, sárgás fény tolakodik az égre, a kert csendes és néptelen, a szobrok és sírok és oszlopok némán meredeznek, a Múzeum-épület sárgás, lapos kockája most óriásinak és félelmetesnek látszik, de egyébként ez az éjszaka mindenben hasonlatos a többi éjszakához... Hát akkor mégis, miért olyan izgatott az ember?

Nem lehet, nem lehet aludni, ez az egész. Pedig nyilván mindenki alszik a Péterffy-házban. A Péterffyek is, az új lakók is, akiket az új házigazda a második és harmadik emeletre betelepített. Talán azért nem lehet aludni, mert új házigazdája és új lakói vannak a Péterffy-háznak?

Az öreg faliórának olyan a hangja, mint távolról idehallatszó falusi harangé. És hatot üt, majd egyet, ami félhetet jelent. Meg kell nézni, hogy itthon van-e már?

Bement Mária hálósobájába és leült az ágy szélére. Megvárja, míg hazajön. Mingyárt itthon kell lennie, érthetetlen, hogy tovább tartson a bál. Vagy elmentek talán Bertóthyékhoz? Nem valószínű, legalább is szörnyű szemérmetlen és ízléstelen volna. Miklós gyűlöli a Bertóthyakat, de ebben sincs köszönet és öröm, mert a gyűlölet forrása féltékenység, gondolni sem jó rá.

Ott ült az ágy szélén és minden percet külön-külön megszámlált és külön élt át vonagló, kínos várakozásban. Ötvenkétéves volt, mindig elítélte azokat a tehetetlen, tanácstalan, rémült és gyáva embereket, akik elvesztik lelküket a maguk vergődésében és most saját magán is észrevette ezt. Nem lehet elítélni őket, csak sajnálni, hiába, ez az igazság. Semmin sem szabad csodálkozni, mindent meg lehet érteni, senkit nem fog ezentúl elítélni. De Mária még mindig nincs itthon.

Reggel nyolc óráig nem mozdult Mária üres ágya mellől. Akkor már közel volt a kétségbeeséshez. Hallotta, hogy a Péterffy-házban járnak-kelnek, takarítanak, a cselédek halkan beszélgetnek, a nyitott ablakon keresztül behallatszik az ucca egyhangú, unalmas lármája, az öreg Péterffyek is bizonyára már ébren vannak, Ágnes már elment a templomba, Évike már a klinikán van, minden úgy megy, mint más reggelen, ez a reggel is éppen olyan, mint a többi, de ő mégis úgy érzi, hogy ma valami nagy katasztrófa történt. Nyolc óra és Mária, aki Miklós báróval estélyre ment, még most sincs itthon.

Hol lehet? Még mindig a Morgan-szállóban? Ej, hiszen Lajos és Ákos is ott volt. De Ákos már a Rosenthal bankjában van, biztos, hogy már bement az irodába. Ákos derék és komoly férfiú, bár ő volna Mária férje a szerencsétlen Kálmán helyett! Vele most nem tud beszélni, de lám, Lajos is ott volt, korán jött haza és már talpon van... Lajostól kellene kérdezősködni.

De nem mert. Visszatartotta a gőg és szemérem. Mit gondolnának Mária felől, ha megtudnák, hogy még nincs itthon? Kisurrant Mária szobájából és sikerült a saját hálósobájába szöknie, anélkül, hogy észrevették volna. Az is most történt meg vele először, hogy a saját házában bujkálnia kellett. Az embert a forradalom egészen lealjasítja.

Kilenc óra felé úgy tett, mintha most ébredt volna fel és becsöngette a szobaleányt. A szobaleány gyanútlanul és közömbös arccal hozta a reggelit. Ép úgy, mint máskor.

- Mária nagyságos asszony felkelt már? - kérdezte szívdobogva, mert remélte, hogy ezalatt a pár perc alatt megérkezett.

- Még nem tetszett a nagyságos asszonynak csengetni - felelt a szobaleány közömbösen, mint aki megszokta, hogy Mária néha csak dél felé ad életjelt magáról.

Klema kinyitotta az ablakot, körülnézett, semmi változás, ez a reggel mindenben hasonló volt a többihez, az ablak alatt néhány ember sietett, vagy ácsorgott, vagy csomagot cipelt, néha egy-egy kocsi, szekér, vagy egy biciklista tűnt fel, ócska egylovas, fáradt csattogása a patkóknak, zörgés, kiáltás, messziről hangzó zűrzavaros zaj, a város lélegzése, éppen úgy, mint máskor. De Mária nincs itthon, pedig máskor ilyenkor mindig itthon volt. Ez a reggel tehát távolról sem hasonlít semmiféle más reggelhez, neki huszonnégy év óta ilyen reggele még nem volt.

Elhatározta, hogy mégis telefonál Gáthy és Társa bankházába Ákosnak és megkérdezi tőle, hogy meddig tartott a bál. Azt fogja hazudni, hogy Mária még alszik... igen, nem lehet egyebet tenni, mint hazudni, pedig ezt nem tette ötvenkét év óta egyetlen egyszer sem és megvetné magát, ha valaha is megtette volna. A telefonhoz nyúlt és kérte a számot. A telefon süket volt, a központ nem jelentkezett. Mi ez? Elromlott a telefon? Klema majdnem elmosolyodott, mikor a saját hangját meghallotta, a saját hangján azt a szót, amelyet Gyula szokott

használni dühe, megvetése és útálata kifejezésére: népköztársaság. De ezzel nem segített magán. Ismét becsöngette a szobalányt.

- Nézd meg lányom, ébren van-e már a Lajos nagyságos úr?

Hiszen Lajosnak is lehet hazudni, hogy Mária még alszik.

A szobalány közömbösen jelentette, hogy Lajos nagyságos úr már elment, de a Sándor méltóságos úr azt izeni, hogy tessék parancsolni vele. Klema azt mondta, köszönöm, nem akarom fárasztani, pedig majdnem a szíve szakadt meg, hogy valakitől tanácsot kérjen. Mária még most sincs itthon, - ez őrjítő, ez elviselhetetlen, itt valami katasztrófa történt, de nem tudta, rettenetesen félt, hogy nem lesz-e abból nagyobb katasztrófa, ha ezt megmondja a Péterffyeknek.

Megint becsengette a szobalányt.

- Eredj, nézd meg, felkelt-e már Miklós báró ő méltósága?

Miklós báró nem volt otthon s a szobalány jelentette, hogy Gerhardt, a komornyik, már kereste a bárót, de a Morgan-szállodában azt mondták, hogy az estélynek éjfél után három órakor vége szakadt és az uraságok mind elszéledtek. A szobalány ezt is tisztelettel és közömbösen mondta, de Klema úgy érezte, hogy valami nagy szerencsétlenség szakadt a Péterffy-házra. Most már bizonyos volt, hogy rettenetes katasztrófa történt. A vén falióra, amelynek olyan volt a hangja, mint valami falusi harangé, tíz órát ütött.

Ebben a pillanatban halkán kopogtattak az ajtón, bejött a szobaleány és levelet hozott. Mária levele volt.

A levélből megtudta, hogy az éjjel kiűtött a proletárdiktatúra, de megtudta azt is, hogy Mária Miklóssal együtt kiszökött Bécsbe. És ez fontosabb és nagyobb dolog volt minden diktatúrájánál. Mária Komáromból küldte a levelet Rosenthal egyik fiával, aki a Gáthy és Társa bankház dolgában Bécsben járt és most hazafelé igyekszik, hogy, ha lehet, új szállítmányt vigyen Budapestről Bécsbe a bank és Lucic báró értékeiből. Látszott, hogy Mária maga is az örület határán írta a levelet, alig lehetett a kusza sorokat kibetűzni. Klema a többire nem is volt kíváncsi. Nem vigasztalta az, hogy Mária a határról vissza fogja küldeni a kocsit és kéri, hogy azon ő és a nagymama is szökjenek utána. Semmi sem érdekelté más, mint hogy Mária el tudta őt hagyni. Kivel, hogyan, miért? - mindegy. Proletárdiktatúra? Mi az? Rémuralom? Ostobaság. Rémség és szörnyűség és szerencsétlenség csak egyetlen egy van. Az, ami Máriával történt. Elhatározta, hogy addig senkinek sem szól semmit Máriáról, míg az autó vissza nem jön a határról. Akkor majd kitalál valamit, megnyugtatja a Péterffyeket, beül az autóba és Mária után rohan. És visszahozza. Rémuralom, proletárdiktatúra? Együgyűség, ostoba dolog. A leányának mellette a helye és neki a Péterffyek között és a Péterffyeknek a Péterffy-házban. Most már tudta, hogy mi a kötelessége.

II.

Este, a vacsoránál már az egész család tudott mindent, de senki sem ijedt meg a diktatúrától. Az első hírt István, a kiszolgált vén hajdú hozta, Krisztina néni komornyikja, aki éjszakánként feltűzött szuronnal őrizte a Péterffy-házat s reggel jelentette, hogy kitört a kommunizmus és este nyolc óra után be kell csukni a kapukat, az ablakokat pedig nem szabad kivilágítani. Sándor bácsi csak gúnyosan nevetett és nem mondott egyebet, mint hogy, most lám, legalább kisült, micsoda gyáva vénasszonyokból állott a kormány, amely magát forradalminak és radikálisnak nevezte, Lajos pedig annyit, hogy aki az ellenséget nem tudja kivenni az ország

területéről, az menjen a pokolba. Gyula bácsi nem szólt semmit. Egyetlen szót sem. Csak megvetőleg legyintett, ami nyilván azt jelentette, hogy nem lehetnek úriemberek, akik félnek a nyitott ablakoktól.

Ennyi volt az egész.

A vacsoránál Ákos is megjelent és nagy szóbőséggel, szinte vidáman magyarázta a történeteket.

- Hát mi történt tulajdonképpen? Semmi, s ha azt mondom, hogy semmi, azt hiszem, valamennyiötök véleményével találkozom. Majdnem azt merném mondani, hogy mindennek így kellett történnie. Ha a robogó vonaton hirtelen meghal a mozdonyvezető, gépész és fűtő, ha az utasok között senki sem ért a lokomotív kezeléséhez, s ha a száguldó gép szemmelláthatólag neki fog rohanni az állomáson veszteglő kocsiknak, vagy a híd, amelyen majd keresztül fut, romokban hever, - akkor nincs más hátra, minthogy az ember a robogó vonatról leugrik. Majdnem bizonyos ugyan, hogy a nyakát töri, de megtörténhetik, hogy csak a bokáját ficamítja ki, érdemes a dolgot megkockáztatni. Hetek óta olyan nagy az idegfeszültség, a levegő olyan fullasztó, hogy valaminek robbannia kellett. Ha két ember összejött, nyomban megfertőzték egymást és öt perc alatt mind a ketten negyvenfokos lázban delirizáltak. Elviselhetetlen aggodalmak, félelmek és rémhírek gyötörték a várost. Senki sem félt semmitől, csak a bizonytalanságtól. Bolsevizmus? Hadd jöjjön! Nagyobb és véresebb ostobaság nem jöhet annál, mint ami öt év óta szakadatlanul emészti az ember testét és lelkét. Szocializálás, terror, katonatanács, rémuralom jön? Jobb, mint ez a tehetetlenség, amelyben szabadon gyujtogatnak, rabolnak és fenyegetőznek. Vöröshadsereg? Hála Isten. Minden hadsereg jobb, mint ez a védtelenség és anarchia. Legalább rend lesz és valakit oda lehet állítani a demarkációs vonalra, az ellenség elé. Vagy tömegmészárlás, vértörvényszék, börtön, vagyoneklkozás, rémuralom lesz? Minél szörnyűsegebb rémhírek keringtek a bolsevista diktatúráról, sokan annál jobban áhították azt. A legtöbb ember szinte szomjúhozza a katasztrófát, vagy legalább is, hogy egycsapásra és halálos erővel sújtsa le, ha már elkerülhetetlen. Most kezdtünk felocsudni háborús részegségünkől és elszörnyedtünk azon, hogy mit jelent az: elveszteni a háborút. Eddig azt hittük, hogy csak az állam vagy a hadsereg vesztette el; most látjuk, hogy külön-külön valamennyien, ifjú, öreg, férfi, asszony, gyerek, mindenki elvesztette s most a forradalmi zűrzavarban lassankint mindenki elhitette a másikkal, hogy így nem lehet élni. Elhitette, mert maga is elhitte. És ezzel kiszivárgott a lelkekből minden életakarát is; a népköztársaság miniszterei kereket oldottak, megszöktek a bársonyszékekből és sem a grófok, sem a parasztok, sem a szociáldemokraták, sem a nyárspolgárok nem mertek a helyükre ülni; mindenki számára szabad volt az út a hatalom felé; ki csodálkozik azon, hogy akadt néhány hajléktalan, vérig sértett, éhes, rongyos invalidus, aki beletelepedett a törvényhozók, miniszterek, földesurak és vezérigazgatók üresen hagyott zsöllyéibe? Ha a börtönök kapui maguktól megnyílnak, ki várhatná a raboktól azt a szent vagy bárgyú önmegtagadást, hogy ki ne tóduljanak a napsugaras szabad mezőkre?

Lajos ijedten közbeszólt.

- Ákos, te bolsevista vagy!

Harsány kacagás felelt erre a megjegyzésre.

- Nem arról van szó. Csak azt akarom mindezzel mondani s azt hiszem, valamennyien igazat adtok nekem, hogy a polgári rend, a kormányok, a diplomaták, a katonák a háborúval és a népköztársasággal teljesen levizsgáztak. Nincs is joguk egyelőre, hogy kiköveteljék maguknak a kormányzathoz való jogot. El kellett takarodniuk. De az állam nem maradhat kormányzat nélkül. Ha a hordó szájába dugott csőből kiszívjuk a levegőt, ott nem lesz légüres tér, hanem a levegő helyébe betódul a bor. Elkerülhetetlen, sőt szükséges, hogy valaki átvegye a

gazdátlan mozdony kezelését; a vonat szédítő sebességgel rohant, az utasok nagyrésze kiugrált, néhány vakmerő fickó azonban a kocsik tetején átszaladt a gépre és megmarkolta a féket. És azt sem csodálhatja senki, hogy a szociáldemokraták jobban bíznak azokban, akik a mozdonyon ülnek, mint akik félholtan fekszenek a sínek mellett.

Lajos vérvörösre gyúlt arccal hallgatta Ákost és nem volt tisztában azzal, hogy propaganda-beszéd-e ez, vagy keserű gúnyolódás?

- Ez az eredménye a négyszázéves Habsburg-uralomnak - dörmögte, hogy mégis valamivel fedezze magát.

Gyula bácsi azonban nem győzte türelemmel. Felállt és útközben visszaszólt a Péterffyeknek:

- Torkig vagyok azzal, hogy minduntalan új és új dolgokkal kellemetlenkednek. Háború, forradalom, népköztársaság, bolsevizmus... ki az ördögnek jut eszébe ez a sok új ostobaság? Az embert még meghalni sem engedik békességben.

Senki sem ijedt meg a bolsevizmustól, de az egész Péterffy-házon kétségbeesett és dühös rémület lett úrrá, hogy Miklós báró a Morgan-szállodában rendezett estély után kiszökött az országból és Máriát is magával vitte.

Mindenki érezte, hogy Mária tulajdonképpen az ura elől szökik. Kálmán - ha nem halt meg bolyongásai közben - minden pillanatban betoppanhat. És akkor hogy adnak neki számot Máriáról?

- Nem tudom megérteni, nem tudom megérteni - mondogatta magában Klema kétségbeesetten s úgy érezte, hogy nem volt érdemes megszülni a lányát. Mária, Mária, nem hittem volna felőled, hogy ilyen kevéssé szeresd az anyádat! - tört ki belőle a sértett anyai gőg, amely gyermekeitől elsősorban azért követeli meg a jóságot, szépséget, tehetséget és rendkívüliséget, hogy azzal örömet szerezzen neki, aki a világra hozta.

Másnap utána akart menni a lányának, hogy hazahozza. De a sorompók már le voltak eresztve a határokon és a tanácsköztársaság nem adott útlevelet a Péterffyeknek. Harmadnap azonban újra levelet kapott Máriától. Hogy ő maga sem tudja, mi történt vele. Akaratán kívül, de ellenkezése nélkül vitte magával Miklós s most a Grand Hotel szobájában kétségbeesetten tündöklik, hogy mi módon tehetné jóvá azt a bűnt, amelyet az édesanyja és a Péterffyek ellen elkövetett? De nem teheti jóvá, vissza nem jöhet, útlevele nincs, visszautazási engedélyt nem kap, várnia kell, míg a bolsevista kaland véget ér, itt az emigránsok azt mondják, hogy csak napok kérdése az egész.

Klema látszólag belenyugodott a dologba és a Péterffyek előtt hangsúlyozta, hogy Miklós báró lovagias védelme alatt Mária jó helyen van. Megvigasztalta a Péterffyeket, pedig titokban kétségbeesett. Ő tudta egyedül, hogy Mária nincs jó helyen ott, a maga kusza lelkével, életúntságával és boldogtalanságával Miklós báró társaságában. Klema már régóta figyeli a bárót és Máriát. Mária képzeletét izgatja a kicsapongásokban, tékozlásban és életúntságban megroskadt, koravén, előkelő és elegáns rokon éhes sóvárgása, amit ő szerelemnek gondol. Miklós valóságos ígézet alatt tartja, pedig Mária alapjában irtózik tőle. És most együtt vannak, két puha, lusta, tikkadt lélek, idegenben, szállodában, szabadságban, félelemben, bűntudatban... Klema, talán életében először, félelmében és haragjában, könnyekre fakadt. Hát most már tudja, hogy mi a forradalom. Senkinek semmi kötelessége, de mindenkinek mindenhez van joga. Bevallotta, hogy a forradalom őt is legyőzte s egyelőre nincs más teendője, minthogy a Péterffyek házáat rendben tartsa.

Ez is nehéz feladat volt. A bolsevista kormány elvett a tizennyolc szobából nyolcat, azokat odaadta négy proletárcsaládnak, később pedig kihirdette, hogy a rokonok összeköltözhetnek, ha meg akarják menteni maguknak a luxuslakásokat. A lakást állandóan vörös katonák és

politikai megbízottak ostromolták. Nem telt el nyolc nap és már a megmaradt tíz szobát is túlsoknak találták. Térképet rajzoltak a helyiségekről és elrendelték, hogy ezentúl Klema az anyjával egy szobában lakják. A három öreg Péterffy számára, akiket a dologtalan burzsoáziához számítottak, elegendőnek láttak egyetlen szobát. Ágnes is egy szobát kapott és egyet külön Éva, akit kineveztek ifjú szellemi munkásnak, összesen öt szobát hagytak meg tehát a Péterffyeknek.

Klema felhasználta azt az engedelmet, hogy a rokonok összeköltözhetnek. Miklós garzónlakását átadta Pokorny Elemér tanársegédnek, aki az egyik szobát hálónak, a másodikat rendelőnek, a harmadikat várószobának rendezte be. Azonkívül magához vette Barnabást és Péterffy Ákost is s így összezsúfolva, összebujva, kétségbeesett izgalommal várták, mit mér rájuk a sors?

Az öreg urak egész nap kártyáztak közös szobájukban. A proletárdiktatúráról nem beszéltek; uccára napokig nem mentek, ujságot nem olvastak, azt mondták egymásnak, hogy ez csak pár napig tarthat. A párizsi kommün is - pedig azt franciák csinálták, - mindössze csak két hónapig élt, nálunk két hét alatt összeverődik egy tisztiezered és vérbefojtja az egész ocsmány lázadást. Az öreg Péterffyek úgy lézengtek a Péterffy-penzióban, mint önkéntes foglyok, akik gögösen elfordítják fejüket a börtönőreiktől.

Péterke volt az egyetlen, aki tudta, mit jelent ez a vörös diktatúra. Ő ott volt a Visegrádi uccában és hallotta a krisztusszakállú próféta szavait. Azok az emberek nagyon nyomorultak voltak, tele volt a szívük keserőséggel, nagyon szerették egymást, de izzó haraggal gyűlölték Európát. Azt mondták, hogy Európa dög és az orosz keselyű most ennek a dögnak a húsából fog táplálkozni. Azt is mondták, hogy holnap talán már lógni fognak, de esetleg ők akasztják fel a burzsoáziát. Még eddig nem akasztottak senkit. Mi ez? A krisztusszakállú Kálmán talán megkönyörült a burzsoázián?

III.

Az egész bolsevizmusból Péterkét nem érdekelte semmi és senki, csak Kálmán. Lehet, hogy itt patakonként folyik majd a vér, lehet, hogy a legszörnyűbb szenvedések várnak valamennyiükre, de lehet, hogy csak izetlen és ostoba komédia az egész. Az emberek a kommunizmus kitörése után nyolc nappal már szójátékokat és adomákat gyártottak a népbiztosokra, a rendszerre, az életre és a halálra, amely nem volt tragikus, csak undorító. Piszkos volt az egész. Mindenki azt mondta, hogy fejünk felett állandóan veszedelem, bűn és halál lebeg; de senki sem gondolta komolyan; a veszedelemben nem volt semmi fenség, a bűnben semmi romantika, a halálban semmi hősi. Ha már romantikáról, borzalmas szépségről és borzalmas eszeveszettségről van szó, akkor a háború sokkal különb volt.

Az egyetlen, amivel érdemes foglalkozni, az Kálmán és Mária tragédiája.

Péterke napokon keresztül hajszoalta Magdát és Rosenthal urat, hogy közölje velük rettenetes felfedezését. Magda lakásán azt mondták, hogy a kisasszony eltűnt; valószínűleg hazautazott az apja birtokára. Rosenthal, az öreg, a Gáthy és Társa cég főnöke szeretetreméltóan és szolgálatkészen fogadta és miután szívélyesen érdeklődött hogyléte felől, büszkén ujságolta, hogy a tizedik gyermeke született.

- Leány! És éppen leányt vártunk, adjon az Isten szerencsét neki. Öt fiú, öt leány. Helyes beosztás, - nem igaz?

Rosenthal úr most egyszerű cégvezető volt a saját bankjában, havi háromezer korona fizetéssel. Gáthyt, aki a történelmi osztály képviselője volt, egyszerűen elcsapták, örüljön, hogy nem akasztották föl. Rosenthalt bent hagyták a bankban, amelynek vezetését két fiatal gyakornok ragadta magához. Szerencsére, semmit sem kellett vezetni; nem volt semmi igazgatni való. A titkári hivatalban a gépírózó zöldborsót szemelt, az elnökség asztalán, a tisztviselők makaót és chemin de fer-t játszottak rossz szovjetpénzben. A vállalatok beszüntették működésüket; most csak jogaik voltak az embereknek, kötelessége senkinek sem volt. Minden nap gyűléseztek és minden nap rendezték a fizetéseket, de a szobákat senki sem takarította, a leveleket nem bontották fel és a könyveket senki sem vezette... Az bizonyos, hogy mindnyájan testvérek voltak a naplopásban.

Ezt az öreg Rosenthal mondta, aki mindenre tudott valami anekdotát. De a szeméből potyogott a könny. Odahajolt Péterke füléhez és belesúgta:

- Koldusbotra juttatnak a semmirekellők. Nem marad semmim, csak a tíz gyermekem, adjon az Isten szerencsét nekik.

- És a doktor ur? - kérdezte Péter, hogy végre ráakadjon Magda nyomára.

- Róbert? Azt tetszik kérdezni? Nem tudok róla.

- Lehetetlen.

- Én is azt hittem, hogy lehetetlen. Amikor elvették a bankomat - nem igaz? - Róberthez fordultam: fiam ne engedd, hogy szétlopkodják, amit anyádnak és kilenc testvérednek összegyűjtöttem. Nem igaz? Kihez mentem volna? Róbert azt mondta, hogy nem tehet semmit. Ez az új rend; neki nem szabad rossz példát adni. Hát érdemes volt megszülni Róbertet? Mit tetszik gondolni, érdemes egy ilyen fiút szülni? Szegény anyja az első négyet olyan könnyen szülte, mint a macska. Csak félrefordította a fejét, egyet kiáltott és már megvolt a gyerek. Igaz, hogy lányok voltak mind. Róbert itt született Európában, orvost kellett hívni, a jó Isten tudja, mi történt, nagy baj volt, az orvos azt kérdezte, melyiket akarom, hogy megmaradjon, az anyát-e vagy a gyereket, én ordítottam - nem igaz? - mindkettőt, mind a kettőt. Az orvos és a bábaasszony nekigyürköztek és most itt van, a saját fiam, a saját anyjával együtt a saját apjára rászabadítja a tolvajokat és amikor emlékeztetem, hogy azt is mondhattam volna az orvosnak, hogy mentse meg az anyát, inkább csak az anyát, majd szül az nekem annyit, amennyi nekem tetszik, - nem igaz? - akkor azt feleli, hogy nem tehet róla, akkor kellett volna jobban meggondolni a dolgot.

Péterke nem tudott nevetni Rosenthal úr tragédiáján, mert Rosenthal úr szeméből potyogtak a könnyek, Rosenthal úr nehézkesen, nyálasan, hibásan beszélt és Péterke, a dadogó, minden hibás embert a keblére szeretett volna ölelni.

Annyit azonban megtudott Rosenthaltól, hogy fia előkelő hivatalt visel az új kormány nál s nyilván a Visegrádi uccában lakik az Oroszországból hazatért foglyokkal.

E pillanatban Ákos jött be Rosenthal szűk, dohos és sötét kis irodájába.

- Hej Péter, hogy kerülsz te ide?

Péter zavarba jött.

- Már megyek is - felelte ijedten. A mióta rájött, hogy Kálmán Pesten van, rémült aggodalommal kerülte a Péterffyeket. Félt, hogy a titkát elárulja. Félt, hogy a Péterffy-házat kétségbeesésbe dönti, ha megmondja nekik, hogy mi lett Mária férjéből, krisztusszakállú próféta és bolsevista vezér. A titok annyira izgatta, hogy nem mert sem anyja, sem Évike, sem semmiféle rokon vagy ismerős arcába nézni, úgy érezte, hogy az arcára van írva: én tudom, én láttam, ő az! Ő az és borzasztó dolgok várnak Máriára és a Péterffyekre.

Most is elszaladt Ákos elől, aki bejárt a Gáthy és Társa bankházába ép úgy, mint azelőtt, mert nem akarta elhagyni az öreg Rosenthalt, akit mindenki, még a saját fia is elhagyott.

Péter aznap egész nap gyötörte magát, hogy mi a teendője. Sto gyelaty? - mit kell tennem? - ezt ismételte minden öt percben s felváltva elhatározta, hogy megkeresi Kálmánt, hogy úgy tesz, mintha nem is tudná, hogy itt van, hogy mindent megmond a Péterffyeknek, hogy mindent titokban tart, hogy felkeresi Kálmánt és kérdőre vonja, de a Péterffyeknek nem szól egy szót sem, csak kipuhatólja, vajjon Kálmán emlékszik-e még a feleségére... és ha nem, akkor felvilágosítja, vagy dehogy is világosítja fel, hiszen akkor halálos veszedelembé dönti Máriát... illetőleg mégis felvilágosítja, mert Kálmánból próféta lett, az új orosz Krisztus előhírnöke, az új rend, a szabad házasság, a nőközösség vagy mit tudom én, minek az apostola, Kálmán el fog válni Máriától és Mária megszabadul... De ha nem? Ha nem akar válni?

Ezt a rettenetes kockázatot nem szabad vállalnia. De különben is akár válik, akár nem válik, akármilyen történik Máriával, a Péterffyekre elviselhetetlen szegény és gyalázat vár. Hogy olyan Péterffy is van, aki nyavalyatörős próféta és leánykereskedő, bordélyházi lányok, betörők cimborája - nem, ennek nem szabad kitudódni, neki kötelessége, hogy ezt eltitkolja. Ha volna bennem cseppnyi hősiesség, azt tenném, hogy felkutatom Kálmánt, kipuhatólnám, hogy voltaképpen tudja-e, hogy kicsoda, kisedném belőle a szándékait s aztán...

Péterke homlokát kiverte a verejték és arcáról minden vér eltűnt, hevesen dobogott a szíve és egész testében reszketni kezdett. És aztán? Aztán megölném. Ez volna a kötelességem. Gyilkosság volna ez? Nem. Életmentés. Egyetlen nyomorult beteg ember megöletése az egyik oldalon, ám az egész Péterffy-család és elsősorban Mária életének megmentése a mérleg másik serpenyőjében. Bűn? Lehet. De ez a bűn egy egész nemzetség, egy egész magyar történelmi osztály meggyalázását akadályozza meg, valósággal az egész magyarságét, amely Kálmán miatt kénytelen lenne megvetni saját magát.

- Örjögök - gondolta a következő pillanatban - mert szerelmes vagyok Máriába és így akarom magamra terelni a figyelmét. Megteszem, de nem mondom meg neki, hogy én szabadítottam meg Kálmántól. Nem mondom neki? Hát akkor miért leszek gyilkossá? Akkor bamba és céltalan önfeláldozás lesz az egész. - Gyilkos, az még lehetek; a bűnt vállalom; de nevetséges, az nem; a bambaságtól jobban irtózom, mint a bűntől.

Majdnem elájult izgalmaiban. Nem ment haza, az éjszakát egy garnizállóban töltötte s másnap elhatározta, hogy mégis felkeresi Kálmánt. Aztán - sto gyelaty - majd meglátja, hogy mi a teendője?

Nagynehezen megtalálta azt a házat, amelybe Magda felvezette. Valamennyiüket ott találta, csak a krisztusarcú prófétát nem.

- Már régen itthagyt bennünket - mondták sajnálkozva.

- Rájött a bolondóra - visított a bordélyházi lány - és itthagyt, pedig szerettem.

- Hova ment?

- Köröztesd a rendőrséggel, mi éppen annyit tudunk róla, mint te. Ha megtalálod, mondd meg neki, hogy visszajöhet hozzám, ő volt az egyetlen férfi, akit szerettem.

Péterke látta, hogy ezzel nem érdemes tovább vesződni.

- Becsaptak bennünket - panaszkodott a félkoponyás invalidus. - Most kutyába se veszik, aki nekik az utat csinálta.

- Minden gondjuk, hogy telezabálják a hasukat és megtömjék a bugyellárisukat - kiabált a két asszony egyszerre - mink meg megdöglhetünk éhen.

- Akárcsak Ferenc Jóska alatt - nyögött a kis hegyesorrú kopasz, s Péterke most ismerte meg a vén csavargót, akivel a híd alatt együtt hált. Az öreg most is a sebes lábát vakargatta és szidta a kormányt.

- Sto gyelaty? - jajgatott az orosz.

- Ó, szent Oroszország!

Péterke látta, hogy itt minden változatlan. Ezeken, úgylátszik, senki sem tud segíteni. Nem ezek-e azok a felesleges emberek, akikről Barnabás beszélt? És arra gondolt, hogy amilyen megrázó és tragikus volt ez a kommunizmatanya a polgári uralom alatt, most éppen olyan közönséges és visszataszító a kommunista diktatúrában.

- Hát Magda hol van?

- Azóta, amióta szovjetanya lett, nem láttuk, - rikácsolt a nyavalyatörős lány.

- Vagy gyereket szült a szovjetnek - röhögött az ácsmester részegen.

Mindenki itt volt, mindenki sírt és jajveszékelt, rongyosan, betegen, megsértetten és megaláztatottan. Csak a vasmunkások és a pápaszemes doktor, meg Kálmán nem volt itt. A pápaszemes doktorok most bizonyára népbiztosok - gondolta Péterke, Kálmán pedig valahol a budai hegyekben csavarog. Mária meg egy dragonyoskapitánnyal Bécsbe szökött. Ezt nevezik kommunizmusnak.

- Sto gyelaty - nyöszörgött az orosz és ez a szó bennemaradt Péterke lelkében és többé soha nem hallgatott el. Ébren, álmában, dühben, kimerültségben szakadatlanul hallotta a kérdést: mit tegyek, sto gyelaty, mit kell tennem, mert megőrülök, ha nem cselekszem. De mit?

Péterke elment a Pantheon-kávéházba, amelyben mint valami várban, visszavonult és figyelte a történendőket. Kíváncsi vagyok, mondogatta magában, mit tesznek a határokért? Ha Magdával beszélni tudnék - vajjon megmozdult-e már a magzat a méhében? - kérdőre vonnám. Ha a régi Magyarországot visszaszerzik, akkor rendben van a dolog.

Kitervezte, hogy be fog lépni a vörös hadseregbe, ha Magda megtartja a szavát. Ha nem akarja megtartani, kényszeríteni fogja. Magda becsületes, szótartó leány. Meg meri szülni a gyermekét, ő nem fordul nőorvoshoz, mint a burzsoázia leányai. Megkéri, Rosenthalnál és a másik pápaszemesnél szóljon egy jó szót Magyarország érdekében, hogy az orosz keselyű, amely most Európa dögtestéből táplálkozik, kegyelmezzen meg ennek a kis Magyarországnak.

Ebben kissé megnyugodott. De nem nyugodott meg kíváncsisága a krisztusarcú Kálmánnal szemben. Vajjon hol lehet és mi történt vele? Olyan szép és finom az arca és olyan zengő tenórhangja van, de mégis meg fogja ölni. No, mit szól majd ehhez Barnabás bácsi? Megkérdezte Johannt, a vén, iszákos főpincért, hogy mikor járt itt Grónay ur. Johann haragos volt és szidta a kommunistákat.

- Csöcselék, zsidóbanda. Pesti vice. Alkoholtilalom. Elment az eszük?

Johannt az egész kommunizmusból csak az alkoholtilalom bősztette fel. Pedig titokban, a pénztár mögött, félóránként azért most is megitta a szódavizes fröccsét. De az elv maga is felbősztette. Alig lehetett kihúzni belőle, hogy mikor látta Rameau unokaöccsét.

- Ahol jön ni, alásszolgája, nagyságos - bocsánat - elvtárs - nagy csésze feketét, tíz darab Memphist - vezényelt a fiatal pincérnek, aki dühösen morogta a vendégek felé:

- Dögöljete meg.

- Kezét csókolom, Barnabás bácsi, mit tetszik szólni?... - kérdezte Péterke, de meghökkenve félbenhagyta a mondatot.

Barnabás sápadt, sovány, görnyedt és beteg volt és óriás termete úgy összezsugorodott, hogy alig látszott nagyobbnak Péterkénél. Leült és recsegett alatta a szék, de ökölnyi kis gyerekeknek látszott, oly soványan és szomorúan ült le.

- Mit szól a bolsevizmushoz?

Barnabás legyintett.

- Bolsevizmus... badarság, mi ez az én bajomhoz képest!

Péterke tágrameresztette nagy, félénk szemeit.

- Mi történt?

Barnabás fenékig itta a nagy csésze feketekávéját.

- Ő nem kért a bolsevizmusból.

- Susanne?

- Eltaláltad.

Aztán legyintett és halkán dúdolgatott, mint egy tébolyodott. Péterke nem mert kérdezősködni.

- Tulajdonképpen nem csodálom. Először is vén ember vagyok, ott kellett volna a dolgot meggondolnom, Saint Martin de Re-ben, amikor megismertem és megkívántam.

Péterke mindjobban megsajnálta a vergődő óriást.

- Aztán nem is tudtam rendesen eltartani. Szégyen, gyalázat. Végül ez a piszkos kis ország. Budapest. Szörnyűség. Forradalom. Most pedig ez a bolsevizmus. Te, Péterke, tudod te, mi az a bolsevizmus?

Péterke a nyavalyatörős prófétára és a sebeslábú aggastyánra gondolt. Vagy mi lógunk, vagy ők, - talán ez a bolsevizmus. Nem mert szólni, de Barnabás nem is engedte.

- Bolsevizmus, azaz néhány felesleges ember, akik a háborúból nem tudtak üzletet csinálni, most a nyomorból és kétségbeesésből akarnak meggazdagodni.

- Lehet.

- De te most Susannera gondolsz.

Péter elpirult.

- Tudom. Én is. Mindig. De senkinek semmi köze hozzá.

- Szegény kis Susanne.

- Nagyon kedves kis jószág volt. És én sokban hibás vagyok. Ő huszonnégyéves volt, én pedig negyvennyolc. Ez magában véve is égbekiáltó bűn. És ő francia volt. Tudod-e, milyen nagy dolog ez?

- Mi? - kérdezte félénken Péter.

- Hogy egy honfitársával sodorta össze a sors. Egy igazi francia, ugyanaz a levegő, ugyanaz a vér, ugyanaz a város. Lyon.

- Lyoni volt?

- Igen. Megtaláltam a leveleit. És ha most végiggondolom a dolgot, látom, hogy alapjában véve csak szánni lehet a boldogtalant.

- Kit?

- Az asszonyt. Mert nagyon szenvedhet Nikoletta után. Tudod, hogy történt a dolog?

Péter bólintott.

- A francia missziót visszavezényelték Párizsba s a kis breton tiszt megígérte neki, hogy magával viszi Susannet is Nikolettával. A tiszt azt mondta, hogy délután két órakor indul a vonat s Susanne a gyerekekkel már félkettőkor ott volt a keleti pályaudvaron. Levelet hagyott az ágyamon, hogy ő mégis csak francia és tévedett, amikor egy idegen emberrel eljött ide, ebbe a nyomorúságos, hideg, unalmas városba, bocsássak meg neki, a gyerekeit megtanítja, hogy minden este, lefekvés előtt, az apjáért imádkozzék... és félkettőkor ott volt a pályaudvaron. De a vonat már reggel tíz órakor elment. Susanne elszaladt a misszióra, ott tudatták vele, hogy a hadnagy elutazott és nem hagyott hátra semmi üzenetet. Susanne visszahozta Nikolettát és várt még egy hétig, várt, hátha levél jön a szökevénytől. Valami csodát várt, vagy magyarázatot, amelybe belenyugodhassék. De a csoda nem jött s Susanne a hadnagy után szökött Franciaországba. Nikolettát itthagytam neked.

Barnabás azt már nem mondta el, hogy azóta nem dolgozik, nem írt egy sort sem, csak kártyázik és iszik. Feleségének azóta ki sem ejtette a nevét, úgy tesz, mintha az egész tragédia egy idegen emberrel történt volna, akihez neki semmi köze sincs. Aminthogy igaza is van; ő más emberré lett és a régi Grónay Barnabás csakugyan idegen valaki még a maga számára is. A multhoz csak egy ártatlan kis gyermek élete fűzi s éjjel-nappal azon tépelődik, hogy ennek az emberkének az egzisztenciáját milyen módon tudná biztosítani, anélkül, hogy törődnie kellene a sajátjával. Ezt magamagában így fogalmazta meg: az a kérdés, mivel tudok neki többet használni: az élettemmel-e vagy a halálommal? Igaz, hogy maga sem tudja, hogy lehet ezt gyakorlatilag megoldani, de szüksége van egy ilyen formulára. Egyébként elméletet csinál abból, hogy a tisztesség, a munka, a verejték, a szeretet, az erény haszontalan, improduktív, sőt ostoba rögeszme, rabszolgának és hülyéknek való. Az egész élet csupa kockázat, spekuláció, véletlen, jó vagy balsors, hazardéria. Vagy-vagy. Játszani kell, merni, vaktában, elszántan, öntudatosan. Miklós báró a legokosabb ember. A polgári erény, a szorgalmas munka is eljut mindig egy olyan pontra, ahol a sikert a szerencse dönti el. De ez hosszú és felesleges kerülő út, az ember jobban teszi, ha már hazardériával kezdi, nyílegyenesen és skrupulusok nélkül és rábízta magát a véletlenre, bátran, halálmegvetéssel, mint a katona a kézitusában, vagy a gépfegyverek pergőtüzében. Ez az életuntság is az önmegvetés filozófiája, de ragaszkodik hozzá, mert kényelmes és a maga nagy szenvedésére alkalmas narkotikum.

Péterke ijedten nézte a tépelődő embert és nem mert szólni hozzá.

De Barnabás egyszerre beszélni kezdett. Sokszor megtörtént ez vele, akkor is, ha egymagában volt, anélkül, hogy maga is hallotta volna a hangját. Hangosan gondolkodott s az ajkán át csordult ki a sok kín és gond, amit erővel lenyomott a lelke fenekére. Most sem vette észre, hogy beszél.

- Rettenetes az, hogy az emberi életet a halál végérvényesen befejezi. Az ember csak örökre tudja megölni magát; ez tulajdonképpen igazságtalanság és szörnyű kegyetlenség. Mert, hogy néha az ember szeretné magában elpusztítani azt az ént, amely terhére vagy szégyenére vagy fájdalmára van: az érthető dolog. Jó. És öngyilkossá lesz. Helyes. Ez tulajdonképpen megnyugtató dolog az erkölcsi világrend szempontjából. Diadalmaskodják a bűnbánó lélek, pusztuljon a vétkes, gyenge, hitvány test. És a lélek halálra ítéli és kivégzi a testet. Értem. De nem értem, hogy miért ne lehetne a bűnbánó és vezeklő léleknek tovább is élni esetleg egy új testben, vagy a régiben, amely bizonyos idő múltán feltámad és új életet kezd. Szóval?

Szóval, úgy volna helyes, ha az ember néhány hónapra vagy egy-két esztendőre is megölhetné magát.

Péter megdermedve hallgatta a furcsa mondatokat. Barnabás alsó szájaszéle lebiggyent és még csöndesebben, szinte csak suttogva folytatta:

- Azt írta, hogy maga sem tudja, hova megy és miből tengeti majd az életét. Nikolettát nem meri magával vinni a nyomorba. És tudja, hogy én mennyire szeretem a kisleányomat, kárpótlásul és engesztelésül lemond róla és itthagyja nekem. Ezzel vezekelt szegényke s csak én tudom, hogy mit jelent az: lemondani Nikolettáról. Ha visszajönne, tiszta szívből megbocsátanék... Mert ő adta nekem Nikolettát.

Péternek eszébe jutott az az éjszakai séta, amikor Barnabás olyan elragadtatással beszélt a kivilágított ablakok regényéről. A kivilágított ablakok! - kurjantott akkor Barnabás és a Múzeum uccában, a Péterffy-ház előtt felmutatott egy elsőemeleti ablaksorra: - Látod, ott fenn, a harmadik emeleten, azok az én ablakaim. Ott a sarokban Susanne és Nikoletta hálószobája. Értük, nekik, róluk írom az ötkötetes regényemet a pesti bérpalotáról. Ó, boldogtalan, szegény Barnabás bácsi!

IV.

Péterke felkereste Magdát a szovjet-házban. Magda már ijesztően vastag volt és csúnya. Csak a szeme égett földöntúli fényben és állandóan elragadtatásban lángolt az arca.

- Látod, Péterke, az Isten országa eljött - kiáltott fel azon a hangon, amelyet a zürichi krisztushívő szekta híveitől tanult.

Magda, aki nagyon félt a szüléstől, most vallási rajongásba esett és várta az orosz Krisztust, aki meghódítja a világot, Dosztojevszkij víziói szerint. Sokszor úgy képzelte, hogy Lenin személyében már el is jött az orosz Krisztus. Vérben született meg ez a második, új testamentum, a Názáretié is vérben született meg. Vagy nem ölték-e meg Heródes parancsára az azon évben született minden elsőszülött fiúgyermeket? Az ártatlan kisdedeknek valósággal kiöntött vérében született meg a kereszténység - ez igazságtalanabb és embertelenebb emberáldozat volt, mint ez a második megváltás, amely a kizsákmányolókat, zsarnokokat, naplopókat, paráznákat és gyilkosok vérére követelte.

Mindezt elmondta Péterkének is, de Pétert már most nem hatotta meg. Ő a krisztusarcú után kérdezősködött.

Magda megszeppent.

- Azt mondd, hogy krisztusarcú volt? Hátha valóban ő az új Krisztus?

- De elengedték. Feléje sem néztél azóta, hogy ide beköltöztél. Hagytad, hogy nyomorogjon és éhezzék és...

- A Názáreti is visszavonult a pusztába és bőjtölt - sikoltotta közbe Magda - vajjon csakugyan nem ő-e az, akit várunk?

Péterke megdöbbenve nézett végig Magda formátlan alakján. Ez is megőrült, gondolta és némi elégtételt érzett magában. Aki ezek közé kerül, az vagy gazember lesz, vagy beleőrül.

Hirtelen kihúzta magát és megkérdezte:

- De hát a nép éhez és tele van keserőséggel.

Magda összecsapta kezét és égfelé emelte nagy, nedves szemeit.

- Péter, megőrültél? A nép boldog és sohasem élt oly tiszta és dús emberi életet, mint most.

Péterke gyanakodni kezdett, hogy Magda vak és süket és eszelős volt már akkor is, amikor a Pantheon-kávéházban a népköztársaságot magasztalta. Úgy látszik, ez a lány mindig csak azt látja, amit akar. Vagy minden ember ilyen? Lehet, hogy nincs is semmi a világon, csak az, amit elképzelünk és a vágyaink rárajzolódnak az élet horizontjára. Gyula bácsi azt szokta mondani, hogy mindenkinek mindig igaza van. Lehet, hogy Gyula bácsinak ebben igaza van.

V.

Klema és Ágnes órákon keresztül ültek egymással szemben és tanácskoztak.

- Én azt hiszem, hogy ez örökké tart.

- Miből gondolod?

- A háború négy és fél esztendeig tartott. Én nem is csodálom, hogy így van minden, ahogy van. Kinek van kedve élni, harcolni, mindent újra kezdeni és újra gyermeket szülni, csak azért, hogy vágóhídra vigyék? Mint ahogy a háborúban tették.

- Téged megkímélt a sors.

Ágnes összecsapta a kezét.

- Engem? András...

- Igaz, - bólított Klema bűnbánóan és megfájult a szíve, hogy arról a szegény halottról minduntalan megfeledkezik.

Ágnes sírva fakadt.

- Klema, hidd el, nem szeretek élni. Borzasztó tragédia ez. Az uram, a fiam, a leányom!

Klema vigasztalni próbálta.

- A leányod mindenért kárpótol.

- Igen, - sóhajtott Ágnes szomorúan.

- Éva gyönyörű teremtés.

- Igen.

- Okos, jó, szorgalmas, komoly kis dáma.

- Igen.

- És boldog.

- Igen.

- A vőlegénye imádja. És Elemér is nagyszerű ember. Kitűnő orvos, valóságos tudós, nagy jövő vár rá.

- Igen, - sóhajtott Ágnes.

Klema aggodalmasan kapta fel a fejét.

- Mi bajod van, Ágnes? Miért mondod olyan lemondóan ezeket az igen-eket?

Ágnes elhárító mozdulatot tett.

- Nagyon félek. Borzasztóan félek.

- Mitől?

- Éva nagyon szerelmes.

- A vőlegénye is.

- Ez a baj éppen. És annyi alkalmuk van!...

- Alkalom, alkalom - legyintett Klema, - mindenkinek elébe jön az alkalom, mint a kerítő vén-asszony. Sőt, többet mondok, Ágnes. Alkalom van mindig, vagy alkalom soha sincs, ahogy fogalmazzuk. Az ember maga csinálja az alkalmat. De nem erről van szó. Te azt mondtad, hogy Évikét félted. Vettél észre valamit?

- Nem. Azaz, hogy igen. Ahogy vesszük. Szeretik egymást. És kommunizmus van. Itt a világ vége. Vége becsületnek, konvencióknak, társadalomnak, erkölcsnek, jövőnek, hitnek, szépségnek... miért érdemes élni? Mi van még, amire egy fiatal leány tartogassa magát? Mi van, aminek kedvéért lemondjon az élet legősibb és legritimálisabb örömeiről, mikor a többit mind elvették tőle? Mi? Értesz engem? Egy szép fiatal férfi szeret egy szép fiatal leányt... vége a világnak... lehet, hogy holnap elviszik a férfit, a terrorlegények és felkoncolják... vagy ezt és még nagyobb szörnyűséget tesznek a leánnyal... csak gondold el... nincs semmi, amiért érdemes volna várni... házasság nincs, család nincs, birtok, rang, vagyon, név, tisztesség, becsület nincs... nem maradt hátra más, mint az evés és az ölekezés gyönyörűsége...

Klema megdöbrent és felkiáltott.

- Lehetséges ez? Észrevettél valamit?

Ágnes a fejét ingatta.

- Nem tudok semmit. De mindig együtt vannak.

- Elemér becsületes ember.

- De itt a világ vége.

Klema kissé megnyugodott.

- Hát csak erre alapítod a félelmeidet?

- Erre.

- Akkor jól van. Ágnes. Vigyázni fogsz rájuk.

Ágnes megtörölte könnyes szemeit.

- Amennyire lehet. De magam is nagyon fáradt vagyok. Árva, elesett, beteg öregasszony.

- Negyvenéves vagy.

- Igaz. De összeomlott minden energiám. Nem tudom, mit kell cselekednem. Ha András élne!... Istenem, de rosszul neveltek bennünket, magyar asszonyokat! Mi csak szép kis-asszonyok voltunk, aztán anyák, gyereket szültünk és szoptattunk... és reggel kikészítettük a férjünk fehérneműjét... szegény vidéki nemes asszonyok. Mi nem is tudjuk mi az: élet, harc, küzdelem, akarat, ellenállás, kitartás... mi csak az urunk kezét fogva mertünk kimenni az útra s ha eltévedtünk, sírva kérdezősködtünk a járókelőktől: nem láttak erre menni egy erős, magas férfit, az apánkat, az urunkat, a zsarnokot, aki nekünk enni-inni ad és megvédelmez bennünket tüztől, víztől, rossz ember szándékától... Óh, ha András élne!

Klema fölemelkedett.

- Ágnes, te nagyon szerencsétlen vagy. Te elvesztetted az egyetlen kincset, ami az embert gazdaggá teszi: önmagadat vesztetted el.

- De hát el kell pusztulnunk valamennyiünknek!

Klema szomorúan vonogatta a vállát.

- Lehet. De addig is nekünk asszonyoknak meg kell főznünk az utolsó vacsorát. Igen. Ez alól nem lehet kibújni. Virrasztanunk és dolgoznunk kell, Ágnes...

Magában pedig arra gondolt, hogy Mária Bécsben van... és... házasság nincs, család nincs, birtok, rang, becsület nincs... ugyan Máriát mi tarthatja vissza attól, hogy meggyalázza magát? Az ő leánya! Az ő egyetlen, édes, gyönyörű gyermeke! De erről nem szólt egy szót sem. Ágnesnek nem szabad tudni, hogy ő éppen úgy fél és éppen úgy szenved, mint ő. Senkinek sem szabad ezt tudni. Nem folytatták tovább a beszélgetést. Mentek a dolguk után, Klema erőteljes, férfias léptekkel, Ágnes csak keservesen vonszolva magát. Évikét kereste. Leánya és fia szobájához egy keskeny, sötét kis korridoron kellett átmenni; itt tulajdonképpen csak Éva lakott. Az ajtó előtt megállt és hallgatózott. Éva monoton, halk hangját hallotta: a leány fennhangon tanult. Ágnes sokáig állt az ajtó előtt s habozott, hogy benyisson-e vagy sem. Végre rászánta magát.

- Hogy vagy, kisleányom?

- Tanulok.

- Szigorlatozol?

- Arra készülök. Elemér azt akarja, hogy levizsgázzak.

- Ki tudja, érdemes-e?

Évike elgondolkozott.

- Érdemes. Ez az egyetlen, ami bizonyos. Diploma és egy darab kenyér.

- Te azt hiszed, hogy örökké tart ez a vörös uralom?

- Azt hiszem, igen. Vége a régi világnak. Ezt a háború csinálta.

Az anyja rémülten csapta össze a kezét:

- Éva, te kommunista vagy?

A leány tiltakozva emelte fel kezét és egészen belepirult, ahogy válaszolt.

- Nem. Undorodom tőlük. De úgy érzem, hogy mégis az övék a jövő. A régi világ kifordult a sarkaiból. Minden. Minden összedőlt. Egy új emberiség született, vérben és gyalázatban, de minden születés ilyen: vérben és piszokban jön az ember a világra.

- Borzasztó! Elemér is így gondolkozik?

- Nem. Éppen ellenkezőleg. Ő azt hiszi, hogy ez az egész bolsevizmus csak ocsmány kaland. Ő tudni sem akar arról, hogy ez sokáig tartson. Ő azt mondja, hogy ez a világnézet ember-telen, esztétikátlan és tudománytalan.

- És ebben igaza van.

- Igaza van. De az új ember már nem látja majd annak. Természetesnek látja az, aki bele-születik, mint ahogy a királyok gyermekei természetesnek találják, hogy bíborban és a proletárkölykök, hogy rongyokban születtek. Én undorodom tőlük, de félek, hogy a jövő az övék. És belenyugszom. Az én életemnek mindenképpen adva van a célja.

- És az?

- Elemér, - válaszolta a leány higgadtan, derűlten és boldog mosolygással. - Én nem törődöm az emberiség sorsával. Az én sorsom Elemér.

Ágnes ijedten és szomorúan nézte a leányát. Fájt neki, hogy Éva ilyen öntudatosan és bátran beszél vele. Úgy érezte, hogy ebben a biztonságban van valami szemérmertlenség. Ő nem mert volna tizenkilencéves, nem, most harmincnyolcéves korában sem merne így beszélni az édesanyjával. Keserű kiábrándulást és valami kínzó féltékenységet érzett. Igen, ez csakugyan egy új, idegen, ijesztő világ, ez nem az ő régi, bágyadt, szégyenlős, titkolódzó, még a bűnben is naivul nőies világa. Ez a háború levegőjében korán megérett új generáció. A lányok nyelvét már nem értik az anyák.

Most itt ül előtte a leánya és szemérmertlenül kijelenti neki, hogy az ő életének célja, az ő sorsa egy idegen úr, egy agglegénysorban levő orvosprofesszor, aki sem a férje, sem a vőlegénye, de akivel a nap nagyobbik felét egyedül tölti, felügyelet nélkül, most, ezekben az időkben, amikor az egész szép, régi világ összeomlott...

Hirtelen elhatározta, hogy ő is nyíltan beszél vele. Leült. Maga mellé ültette Évát és a szeme közé nézett.

- Mondd meg, mi van köztetek?

Évikét nem lepte meg ez a kérdés.

- Szeretem.

- És?

- Ő is.

- És?

Évike szeme tágrameredt és csodálkozva nézett az anyjára.

- Mit akarsz még tudni? Ha meglesz a diplomám, összeházasodunk.

- Megígérte?

- Mit kell azt ígérni? Ez csak természetes. Feltéve, ha akkor még divatban lesz a házasság intézménye.

Ágnes torka összeszorult.

- És ha nem?

- Akkor is szeretni fogjuk egymást, - felelte Éva elfogulatlanul. - Forma dolga az egész.

Ágnes sírva fakadt és a leánya keblére borult.

- Évikém, Évikém, Elemér is így beszél veled?

Éva meghökkent.

- Nem. Elemér azt mondja, hogy a kommün alatt nem akar házasodni. Ha visszatér az új rend, akkor elmegyünk az anyakönyvvezetőhöz. És tovább is tanulnom kell, hogy diplomám legyen. Elemérben sokkal több a konvencióhoz való ragaszkodás... pedig ő is igazán szeret.

Ágnes elképedve bámult a leányára. Nem tudott tovább beszélni. Rettegett tőle, hogy még őszintébb lesz.

VI.

Az élet napról-napra tűrhetetlenebb lett. Minden héten elvettek valamit a Péterffyektől. A házat valósággal megszállták a vörös lakásbiztosok. Az öreg Péterffyek egész nap kártyáztak a hallban, de egyikük sem figyelt a kártya járására. Eleinte azt hitték, hogy csak néhány napi kalandról van szó, rá sem hederítettek a lakásban ki- és bejáró vöröskatonákra. De mindjobban forrt bennük a düh s egyszer éjjel sokáig tanácskoztak a tüntetés, a bosszú, a kihívás módján.

Május közepén egy este mind a hárman szmókingban jelentek meg a vacsoránál.

Klema összecsapta a kezét.

- Megbolondultatok?

- Nem! - felelt ridegen Sándor, aki ismét átvette a szónok szerepét. - De valahogy meg akarjuk mutatni, hogy más emberek vagyunk, mint a porkolábaink. Mások vagyunk, urak és magyarok, nemesek és Péterffyek és nem ismerjük a félelmet és a megalázkodást.

- Úgy van! - kiáltotta Lajos. - Ide jöjjön ez a piszkos csürhe és próbálja megtiltani, hogy szmókingban fogyasszuk el estebédünket!

- Bolondok ezek, de igazuk van - dörögte Gyula - és ezentúl szmókingban ülünk az asztalhoz, nem félünk az akasztófától.

És ettől fogva mindig szmókingban ültek az asztalhoz. A szomszéd szobának nem volt külön bejárata, hát az öreg urakén jártak keresztül a betelepedett kommunisták. Emiatt gyötrelem volt az öltözködés, mosakodás, borotválkozás. De Sándor mindig vígasztalta őket:

- Türelem, türelem, órák kérdése a megváltás.

Az ebédlőben pedig gúnyos és kihívó pillantásokkal mérte végig az idegeneket, s minden áron fel akarta hívni figyelmüket fehér ingmellére és selyemkihajtós szmókingjára. Úgy viselte ezt a szerény polgári kabátot, mintha tábornoki Waffenrock volna, tele kitüntetéssel.

- Ez forradalom? - szitkozódott gúnyosan Gyula, - a francia forradalom, az forradalom volt.

- De annak is vége lett - vágta rá diadalmasan Sándor. - Becsületszavamra, napok kérdése az egész. Aztán jön a restauráció.

- Csak ne a Habsburgokkal és ne Béccsel - csattant fel Lajos és vérbenforgó szemmel nézett Sándor szemébe, mint akiről feltehető, hogy újra nyakukra hozza a Habsburgokat. - Bocsánatot kérek...

Sándor szelíden mosolyogva simogatta szürke selyemszakállát.

- Restauráció! Az állam, a nemzet, a társadalom, a faj, az erkölcsök, az élet, a pénz restaurációja. Hogy mi, öreg magyarok, Péterffyek és mások tönkrementünk? Majd visszkapjuk, amit a gazemberek kiloptak a zsebünkből! A hadikölcsönkötvények megint annyit fognak érni, mint a háborúban. A pénz megint pénz lesz és Klema visszkapja a pénzét. Restauráció. Én is visszkapom a magamét. És a pénzemen visszavásárlom a régi birtokomat.

Sándor és Lajos helyeslőleg bólogattak.

- Restauráció, - ismételte Gyula ezt a kedves, biztató és engesztelő szót. - Engem beosztanak az országos levéltárba.

Lajos is megszólalt:

- Engem a vármegyénél reaktiválnak a hatodik rangosztályba. De nem vagyok bolond, hogy holtig ott penészedjem az akták között. Nekem ugyan nem kell kastély, de egy kis házat én is építek magamnak. Az én házam fából lesz, az lesz a jó. Nyáron hideg, télen meleg. Nyolcvan holdon magam gazdálkodom.

Gyula felhörpintett egy pohárka császárkörte pálinkát és melankolikusán megszólalt:

- Nem bánnék én semmit, csak vissza tudnám váltani kis kúriámat Baranyában.

Sándornak is felcsillant a szeme.

- Én visszamegyek a Maros mentére. Öreg kastélyt veszek, kis belsőséggel, angol kerttel, három hold szőlővel.

- Nekem nem kell kastély, - vágott közbe Lajos. - Az én házam fából lesz, az a jó. Nyáron hideg, télen meleg. Nyolcvan holdon magam fogok gazdálkodni.

Sándor nem is hallotta, mit mond a másik. Ábrándozva folytatta a magáét:

- A stílusa Mária Terézia-korabeli legyen, alul bolthajtásos szobák. Fehér súrolt padló, meszelt falak. A fő az, hogy az országútról szilfasor vezessen a nagykapuhoz. Nyílegyenesen. Ebből nem engedek.

Ezt Gyula is helyeselte.

- Az én házam felé fenyvesallé vezet.

- Platánsor, - vélte Lajos.

Sándor tovább ábrándozott.

- Ebéd után a méhesben szundikálok.

- Nem tudom, nem házasodom-e meg, a mindenségit neki! - fakadt ki Lajos túlómló örömeiben.

Ez ellen Sándor tiltakozott.

A házaselet még a legényéletnél is rosszabb.

- A legényélet pedig még a házaseletnél is rosszabb, - vágott vissza Lajos.

- Mind a kettőt kipróbáltatok, biztos, hogy igazatok van, - tett köztük igazságot Gyula.

- Ellenben látod, - tette hozzá szelíden az öreg archivárius, - ilyenkor, amikor ilyen szépen elbeszélgetünk, szívesen meginnék egy pohárka aszút.

- Én inkább magamhoz veszem Klemát és a leányát, - szólt közbe hirtelen Sándor. - Megérdemlik.

- Hohó! Azt majd csak bízzátok rám! - tiltakozott Lajos. - Klema és Micike nálam laknak a nagymamával együtt...

- Pedig én szerettem volna őket megbecsülni, - jegyezte meg félénken Gyula.

A három Péterffy elfeledkezett kommunizmusról, vörös katonákról, Habsburgokról, szmókingról és mindenről, ami van, vagy volt, megtelt a szívük azzal, ami lesz és csak három szép fehér kúriát láttak messze, messze, az illúziók aranyos ködében: egyet Baranyában, egyet a Maros mentén, egyet valahol Szatmárban. Szép fehér kúria, az országútról nyílegyenes fasor vezet a főkapuhoz... Klema, a nagymama és a kisleány kastélyról-kastélyra jár vendégségbe.

E pillanatban két bőrkabátos, posztósipkás, sárgacipős fiatal proletár ment át a hallon. Látszott, rajtuk, hogy sokat ittak és nagyon vidám a kedvük. Egyikük megállt a három öreg előtt és hangosan nevetett.

- Hej, miféle pincérek mulatnak itt? Pincér, pincér, Kellner, fizetni, főúr! - vihogott a berúgott suhanc és felkapta Lajos asztalkendőjét és az öreg úr hóna alá dugta. - Pincér, hozzon egy csáját!

Az öregek egymásra néztek. Arcuk megvonaglott s látszott, hogy nem bírják tovább. Gyula nem tudott mást a torkán kipréselni, csak ezt az egyetlen szót:

- Nono.

Sándor elképedve dadogta:

- Becsületszavamra...

Ennyi volt az egész, de szívszagató volt, ahogy megnémult dühökben vergődtek. Csak Lajos, a kövér, vörösarcú, vérmes, asztmatikus Lajos hörgött rettentően:

- Bocsánatot kérek...

Felkapta az asztalon levő borosüveget és azt a vörös fickó felé dobta. Az üveg nem talált. Nekirepült a falnak és száz darabra tört.

Erre mindnyájan felugráltak és egymásnak rohantak. Csak Lajos maradt mozdulatlan. Ott maradt ülve a széken, hátralendült karral, úgy, ahogy az üveget elhajította. Rémitő volt ez. Ott ült mereven, nyitott szemmel, egy percig mozdulatlan. Aztán hátrahajlott a felsőteste és megfeszült a karosszék támláján. Mindenki odanézett és mindenki szívében megfagyott a vér. Lajost agyvérzés érte a szörnyű indulatban. Szmókingos melle kidagadt és az asztalkendő a térdére esett. De fehér inge vakított, mint a hó.

VII.

A kommunizmus betört a Péterffy-házba is, amely eddig, mint egy Noé bárkája, magasan és árván imbolygott a vizek fölött. Szép tavasz és szép nyár volt; nap, hold, felhők, párák, fű, fa és virág, úgylátszik, nem tudták, hogy kommunizmus van. Gyönyörű éjszakák voltak a Gellérthegy, Svábhegy, Hűvösvölgy és Zugliget fölött. A csillagok úgy hunyorgatták szemüket a sötétkék égboltozaton, mintha azt akarták volna mondani: türelem, türelem, már nem tart sokáig. Vagy, hogy: minden mindegy, így is szép az élet, ha rendben van az ember önmagával, a szeretőjével, vagy a fekete aktatáskájával, lássátok, Gyula bácsi boldog, mert kétségtelenül megállapította, hogy a Péterffyek már résztvettek Nagy Lajos olaszországi hadjáratában. A Gellérthegy déli lejtőjén hajnali három órakor nagy hangversenyt rendeztek a fülemlék és nem énekeltek olyan hamisan, mint a kommunista Operaházban. Ezt a hangversenyt szokta hallgatni Barnabás, aki minden éjjel virrasztott, a régiségkereskedő és műgyűjtő Schmidt parkjában végezte reggeli sétáját, lefekvés előtt. Barnabás most már nem írja a kivilágított ablakok regényét; az ablakokat a bolsevista diktatúra nem engedi kivilágítani. Fél a kivilágított ablakoktól? Ellenforradalmi összeesküvéket sejt a kivilágított ablakok mögött? Nem. Ezt csak ürügynek hozza föl; a diktatúra csak kérkedik, hogy neki még ellenforradalmi összeesküvői is vannak; csak henceg, hogy neki ilyen körütekintő és szigorú intézkedéseket kell tennie a lázadó burzsoázia ellen. Szégyenli bevallani, hogy nincs neki szene, villamos energiája és világító gáza, amivel ki lehetne világítani az ablakokat. Semmije sincs neki, ez az igazi baj; kenyere sincs, cipője sincs, dohányja és ökre sincs, amelynek a húsát a vágóhídon ki lehetne mérni. A lóvágóhíd is üres, a lómészárszékben sem lóg semmi a vaskampókon, amelyekre a szovjet lókolbászt vagy lólapockát szeretne aggatni. Péterffy Klema, özvegy Grónayné nem azért nem kap lóhúsjegyet, mert a kegyetlen szovjet a Péterffyeket éhhalálra ítélte, hanem mert a szovjet nem tudja a jegyeket lókolbászra és zabkenyérre beváltani. A hegyesorrú, sebeslábú öreg csavargó, aki a híd alatt azt mondta, hogy a szegény ember köztársaságban és Ferenc Jóskák alatt is csak éhen döglik, kénytelen kijavítani

az aforizmáját. Kommunizmus alatt szegény is, gazdag is éhen döglik. Ez volt a legnagyobb, sőt talán az egyetlen baj.

A kommunizmus politikai és erkölcsi elveivel nem sokat törődtek a Péterffy-házban. De a kommunizmus ott volt, betört és nem lehetett fölötte gőgösen napirendre térni. Gyula bácsi ugyan most is az ősök történetén dolgozik, de Isten tudja miért, csak alkohalmámorban megy a munka. A bort Rosenthal csempészte a Péterffy-házba, mert szesztilalom volt.

Lajos két napig feküdt eszméletlenül. A szeme nyitva volt, de hiába integettek, beszéltek, írtak neki, sem szóval, sem tekintettel nem felelt semmire. Mereven bámult a mennyezetre és hörögve és szaporán lélegzett. Pokorny azt mondta, hogy beszélő és nyelő idegei megrongálódtak, a szája szélén azért csurog a nyál. Nagyon nyugtalanul feküdt és a keze folyton járt, mintha valamit ki akart volna szedni a levegőből, vagy el akart volna csípni valami könnyű repkedő tárgyat, amely az arca előtt ugrált. Enni nem tudott, mesterségesen táplálták, Pokorny a klinikáról ápolónőt és orvosi műszereket hozatott át és éjjel-nappal őrizte a beteget egy-egy fiatal tanársegédje. Ágnes és Évike, az orvosnövendék, segítettek az ápolónőnek. Harmadnapra jelét adta annak, hogy megérti, ha megszólítják és negyedik nap le tudott nyelni egy csepp langyos teát. Ha az agyvérzés nem ismétlődik, akkor a vérzés felszívódik és Lajos bácsi szépen talpraáll - vigasztalta a családot Elemér, - csak természetesen szigorú diétát kell tartania és óvakodnia minden izgalomtól.

Ákos, a fia, kétségbeesetten és csodálkozva nézte a sáppadt, együgyű, bémész arcot, amelyben alig lehetett ráismerni az ő dörgőhangú, szenvedélyes, robusztus apjára. Ákos sok szörnyűséget, vért és halált látott a Doberdón, maga is majd otthagya a fogát a háborúban, - de az apja betegága előtt meg-megremegett, mint a kisgyerek, aki először lát valami iszonyatos titkot vagy szerencsétlenséget a saját szemével. Nem akarta elhinni, hogy abból a tagbaszakadt, pirospozsgás, daliás férfiúból, akit ő húsz és egynéhány év óta mindig egyformán erősnek, fürgének, tevékenynek és okosnak látott, két-három-négy nap alatt tehetetlen és együgyű, merevarcú és lelógó ajkú aggastyán válhatott.

Ez a szívfacsaró és baljóslatú látvány a másik két öreg Péterffyt is meghökkentette és búskomorra tette. Gyula időnként bekukkant a beteg szobájába, ránézett Lajosra és ezerráncú arcába valami groteszk mosolyt erőltetve, kedélyesen rászólt:

- Nono! Oda se neki. Két hét múlva vége a komédiának.

Aztán hirtelen visszahúzódott s vékony lábait sebesen szedegetve, elmenekült.

- Gutaütött ember... - mormogta magában, - holnap engem is meglegyinthet a szél. Nem úriembernek való élet. Legjobb volna valamennyiünknek, ha beadnánk a kulcsot.

Sándor lefogyott és elhanyagolta magát, elfeledte szakállát megnyíratni és monokli helyett egyszerű ezüstkeretes pápaszemet tett fel. Ide-oda ténfergett az asszonyok között.

Ágnes imádkozott; de Isten tudja miért, nem értette a biblia szavait, sőt még a Miatyánkot sem. Add meg nekünk a mindennapi kenyerünket, - szép, de ha a szovjet nem ad hozzá kenyérjegyet, nem ér az egész semmit. És István még mindig olasz fogságban van, Péterke csavarog, András meghalt, Évike pedig lehet, hogy már régóta Pokorny szeretője, hiszen kommunizmus van. Ha az Isten mindezt megengedte, akkor ő, szegény bűnös féreg, nyilván hiába imádkozik hozzá. De azért csak imádkozott; az ember eltölti vele az időt.

Klema egészen más arcát látta a kommunizmusnak. Ime itt van majdnem egy tucat ember, akit neki kell, mint az ég madarait táplálni s mint a mezők liliomait felruházni. És neki nincs mannája s ő nem tud szovjetpénzt keresni, a régi osztrák-magyar pénzt pedig már elköltötte az ég madaraira és a mezők liliomaira. De mindez semmi ahhoz, hogy Mária Bécsben van és nem tudja, hogy Máriával szemben mi a kötelessége.

A Péterffy-ház lakói már éhenhaltak volna, ha Rosenthal úr nem táplálja őket. Rosenthal minden második nap beállít - hogy tetszik lenni? - vigasztalja őket - nem tart már sokáig - elmondja a legjobb szovjetvicceket, beszél az újszülött Rosenthal kisasszonyról - adjon az Isten szerencsét neki - és batyujából húst, zsírt, tojást, vaját, tejet, kávé, szivart és bort szedeget ki. Nem igaz? - az öreg Rosenthal mindig összetud szélhámoskodni - hehehe - burzsujnak való némi jó falatokat.

Hartmann úr is küld néha egyetmást Mindszentről, de az sohasem érkezik meg. Vasút és posta most csak arra való, hogy kirabolják. Hartmann úr ennél fogva egy-egy bizalmas emberét küldi fel az élelmiszerszállítmánnyal. A bizalmas emberek azonban eladják a küldeményeket a vasúton vagy a pályaudvaron, vagy az uccán, ahogy a Péterffy-ház felé igyekeznek. Ezen sem lehet csodálkozni; cipő, kés, pohár, szalag, dohány, pipa, ruhának való szövet, kalap és cukor, meg petróleum a bizalmas embereknek is kell és ezeket a drágaságokat csak tojásért és libáért lehet cserébe kapni. A cserekereskedés korszakában nem megy másképpen a dolog.

Klema mindezt megértette, de azt is megértette, hogy Rosenthal úr szívességére mégsem lehet ráalapozni a Péterffy-ház sorsát. A Péterffyeknek nem volt már semmijük. Sem házuk, sem földjük, sem szőlejük, sem pénzük, sem keresetük. A Péterffyek koldussá lettek és meg fognak halni éhen.

De ezt csak egyedül Klema tudta a Péterffyek közül. Azt is, hogy a házból hol egy szőnyeg, hol egy ezüstkészlet, hol valami ékszer eltűnt. Nyomtalanul és örökre eltűnt; nem vette észre senki; csak Klema tudta, hogy most abból élnek, hogy egy és más eltűnik zsibárosok és uzsorások kezén. Csoda, hogy vannak még emberek, akik bíznak abban, hogy az ilyen haszontalanságoknak valamikor még értékük lesz.

Miféle világ ez? - kérdezte magától naponta húszszor. Az embernek tegnap még volt birtoka Ugocsában, szőleje Beregben, háza Pesten és családi sírboltja Mindszenten s ma már csak a sírbolt az övé és holnap meghal éhen? Miféle világ ez? Hát elkártyáztam és elittam az én vagyonomat? Két esztendeje, hogy még cipőt sem csináltattam. A kalapom olyan, hogy nevetnek rajta az uccán. A Péterffyek reggel szőnyeget, délben fülbevalókat, este ezüst gyertyatartókat esznek. Húsvét napján brüsszeli csipkét isznak pezsgőspohárból. Pompás. Gyula nagyon szereti a likőrös feketekávé, ő éjszakánkint kávéban feloldott igazgyöngyöt hörpintget magába. Az én gyöngynyakésem szemeit, amelyért régi rossz osztrák-magyar pénzt adtak az ékszerészek. De ezért még be is csukhatnak, mert ezzel bünt követtem el: az ékszereket be kellett volna szolgálatnom a szovjet kincstárába. Miféle világ ez?

Mindenki Krisztina nagymamát irigyelte, aki nem tudta, hova legyen a boldogságtól Hindenburg miatt, aki a mazuri tavakba szorított kétszázezer orosz.

Éva szorgalmasan tanult, Pokorny tanította, aki most ráért, mert elcsapták a klinikáról. A belgyógyászat tanszékét lefoglalta a fiatal Rosenthal, aki maga mellé a tüdővész, pápaszemes orvost vette első tanársegédnek a visegrádiuccai nyomortanyáról. Meg kell adni, hogy szelíd és szomorú diktatúra volt a klinikán, de a betegek rothadt tökfőzeléket ettek, lóhúsból készült szalámmal. Nem volt lepedő a betegek ágyán, orvosság sem volt, köztözszer sem volt, Röntgen sem volt, csak poloska és patkány volt sok. Rosenthal, a doktor, emiatt mélabús volt és szidta a tökét, a burzsoáziát, a háborút és a népköztársaságot, hogy a proletárdiktatúrának nem hagyott semmit. Mindenki a multat szidta és minden nap új és új rekvirálást rendeltek a gazdagok lakásaiban pénz, ékszer és fehérnemű iránt. És mindennap nagyobb lett a felháborodás, hogy már a gazdagoknak sincs semmijük s nincs mit tőlük rekvirálni. De azért nem dolgozott senki s a betegek a kórházban nem értették meg, hogy mi haszon van abból, hogy báró Molnár János és Pokorny Elemér helyett Rosenthal elvtárs és a szemüveges elvtárs tartja a reggeli vizitet?

Éva mindezzel nem törődött. Csak édesanyját sajnálta és Péterkéért aggodalmaskodott. István jó helyen van, Firenzében, ahol művészi asztalosságot tanul, meg kárpitosságot. Az új emberiségnek is kell asztal, ágy és díván. István nem hal meg éhen. De Péter?

Péterke hetek óta titokzatos, sőt félelmetes, mintha kezdődő elmezavar jelei mutatkoznának rajta. Ritkán van otthon, akkor is néma, zord, zavart és ingerlékeny. Kerüli a tekintetüket és egyedül Évához van néha két-három szava, amikor darab kenyeret, pohár tejet, vacsoramaradékot vagy szivarvéget kér. Péter úgylátszik koplal és szenved s valamin töri a fejét, amiből irtózatossá válik és irtózatossá válik sül ki.

Péterke nem mert otthon aludni, mert félt, hogy álmában kibeszéli a titkot. Vagy kiabálni kezd: megölöm, megmentem, jóváteszek mindent! Vagy egyszer pillanatnyi elmezavarában megöli magát, hogy magamagával örökre sírbetegye a titkot. De vajjon sírbateszi-e? Hiszen Kálmán minden pillanatban beállíthat és követelheti magának a feleségét. És akkor ő hiába öli meg magát. Örjögés. Kálmánt fel kell kutatni és ártalmatlanná kell tenni. Hogyan? Meg kell ölni.

Meg kell ölni, meg kell ölni! Kálmán az egyetlen ember, aki felesleges. A háborúban néhány milliót megöltek, az orosz forradalomban néhány száz ezret megöltek, úgy hallja, hogy a kommunista terrorlegények a magyar falvakban néhány száz parasztot megöltek, azt mondják, Hartmann is majdnem megölték, csak a lánya mentette meg az utolsó pillanatban az akasztófától, két Péterffy-t megöltek, az egyik a vörös hadsereg arcvonala előtt, a század előtt, a vöröskatonák szeme előtt föbelötte magát, a másikat hátulról lőtték le, mert rohamra vezényelte a legénységet, - vér és vér mindenütt, milliókat öltek meg és ő nem mer egyetlen embert megölni, akinek a halála megváltás volna arra is, akit megöl. Hát nem égbekiáltó gyávaóság és bambaság ez?

De miért ölje meg? Kinek használ vele? Máriának? Hol van Mária? Lehet, hogy Mária Bécsben már régen elzúllott, Miklós báróval együtt s az orosz herceggel együtt, akivel a Morgan-szállodában tartott ellenforradalmi bálon sugdolózkodott. Vagy a Péterffyeknek? Akik majd meg sem értik az áldozatot és benne csak közönséges gyilkost, Péterffy-gyilkost, rokon-gyilkost látnak?

Péterke belátta, hogy nem tud határozni. Nem is merte keresni Kálmánt, mert félt, hogy megtalálja. És félt, hogy beleőrül ebbe a töprengésbe.

Kétségbeesésében Rosenthal úrhoz fordult, az öreghez, akivel a Péterffy-ház kapujában találkozott, amint nagy batyut cipelt a hátán.

- Nem nehéz, Rosenthal bácsi?

- Ahá, Péter úrfi? Alászolgája, hogy tetszik lenni? Hogy ez a kis batyu nehéz volna! Batyus zsidónak - nem igaz? - sohasem nehéz a batyu. Hehehe. Tetszett hallani az újságot? Unokám van, az Isten adjon neki szerencsét. A menyem, Magda, szép asszony, csak félrenézett, kiáltott egyet és megszülte a fiút. Fiú! adjon az Isten szerencsét neki. Gyönyörű fiú!

Így tudta meg Péterke, hogy Magda a Vöröskereszt-kórházban fekszik. Meglátogatta és megkérdezte tőle:

- Mi lesz a határokkal?

Magda odasúgta a fülébe, hogy az ágya körül lézengő vörös ápolónők és szovjetasszonyok ne hallják:

- Lépj be a vörös hadseregbe. Visszavesszük Erdélyt...

- Akkor rendben van a dolog.

Péter észrevette, hogy Magda ágya körül tarka selyemruhában ott ül két asszony, aki gyilkosságért börtönt ült és ott egymásba szeretett. Most Magda csecsemőjét dédelgették boldog elragadtatással. Ott volt a bordélyházi leány is és sírva mondogatta, hogy soha még olyan szép gyermeket nem látott, mint Magda csecsemője. Ilyent én is szülnék! - tette hozzá s ragyogott az arca, annyira meg volt hatva önmagától.

Szó nélkül kifordult a betegszobából és elment a Pantheonba. Leült egy ablakmélyedésbe és gondolkodni kezdett.

- Megvan. Jóváteszek mindent. Tudom már, mit kell cselekednem, hogy ne legyek felesleges ember.

Vidám lett és meghatódott önmaga felett. Hazarohant és Évikét kereste. Szerencsére Évike egyedül volt, a szobájában ült és kórbonctant tanult. Eléje toppant és elmondta, hogy a vörös hadsereg vissza akarja foglalni Erdélyt, rendben van a dolog. Ő is jelentkezik. Nagy beszédet mondott Évike előtt és minden szónál fokozódó elragadtatással vette észre, hogy már sokkal kevésbé dadog.

- Éva, szoktál te egyáltalán ujságot olvasni?

- Miért?

- Mert ha igen, akkor tudnod kell, hogy Oroszország szövetséget kötött Szovjetmagyarországgal és napok kérdése, hogy ehhez Németország is csatlakozik. És füttyölünk a fegyverszüneti szerződésre, a demarkációra és az ántántra. Ragyogó hadsereg, szervezett, erősöklű munkástömegek, igen, most maga a nép harcol, a saját akaratából, most tudja, hogy miért, magyarok, munkások és parasztok, magyar hadvezérek, most a földért, a kenyérért, az otthonért, Magyarország szent és sérthetetlen határaiért, a fogaikkal tépik szét az ellenséget. Én már tudom, hogy kikkel van dolgunk. Gyerekjáték lesz. Az egyik sereg Kassát ma visszavette, a másik Kolozsvár felé veszi az irányt és esküszöm, Éva, meg nem állunk, míg az utolsó ellenséges katonát is ki nem verjük, vagy föl nem koncoljuk, az Isten engem úgy segéljen. Most kezdődik az élet, orosz szövetség, szabadság, keletről jön a világosság, csapataink győzelmesen haladnak Kassa felé, - te Éva, mennyi zsebpénzed van?

- Mit akarsz?

- Bevonulok.

- A kommunistákkal?

Péter a vállát vonogatta.

- Adj kölcsön ezer koronát. A zsoldomból megadom. A kommunisták mocskos és éhenkórász legények, de fel akarják szabadítani Erdélyt. És füttyölnek az ántántra. Én velük megyek.

Éva sírva fakadt.

- Péterke, a mama szíve meghasad, ha elmegy.

Péterke szeretett volna ittmaradni, de érezte, hogy nem tud.

- Te, Éva, mondok valamit. Ti nem ismertek engem. Én nem vagyok ám olyan felesleges ember, mint ahogy gondoljátok. Én jóváteszek mindent azzal, hogy most elmegyek. Pedig nagyon szeretlek ám benneteket.

VIII.

Tikkasztó, égő, reménytelen július volt. A múzeumuccai házban úgy éltek az emberek, mint valami ólomkamrában. Az új világrend urai a Balaton partján nyaraltak, a régi világrend urai Pesten bezárkóztak házaikba és Ostendéről, az északi tengerről vagy a börtön fenekéről ábrándoztak - a börtönt úgy képzelték, hogy ott, a föld mélyén ilyenkor penészes hűvösség, nedves, nyirkos hűvösség, jó, kedves hűvösség van s az ember egyedül van a cellájában. Itt nincs egyedül a cellájában. Itt együtt kell lakni részeg kőműveslegényekkel, akik miatt Lajos bácsi most gutaütött, félkarjára béna és meghibbant kicsit. És együtt kell lakni egy sárgahajú, karcsú, csinos néemberrel, aki bordélyházban volt s most az egyik vöröskatona felesége. Ha Péterke nem volna a fronton, megismerné őt és eszébe jutna a Visegrádi ucca és Magda gyerekágya.

A leányt Máriának hívták és egész nap vagy sírt, vagy énekelt, vagy azzal kérkedett, hogy a bordélyházban volt, vagy ezt rikácsolta:

- Én is úrilány vagyok. Én is végeztem négy polgárit és kereskedelmi tanfolyamot. Engem is a háború tett tönkre. Én is a háború hősi halottja vagyok.

Ágneset egyszer elcsípte a hallban, ahol villamos gyorsforralón tökfőzeléket melegített.

- Elvtársnő nagyon fennhordja az orrát - szólt rá kihívóan és csípőjét riszálva eléje állt. - És a leánya is nagyon fennhordja az orrát.

- Bocsánat...

- De nem úgy van, elvtársnő, most más világ járja.

- Nem akartam...

- Beszédem volna magával...

- Bocsánat, dolgom van...

Ágnes menekülni akart, de a sárgahajú lány egyszerre sírva fakadt, megragadta Ágnes kezét és csókolgatni kezdte. Ágnes keze nedves lett a zokogó leány könnyeitől.

- Mi baja van, szegényke? - kérdezte megdöbbenve.

- Nagyságos asszony, nagyságos asszony, engedjen beszélni - zokogta a leány és ráemelte nagy, fényes, kék szemét, amely fehér arcából ijesztően ragyogott.

Ágnes elámult. Most vette észre, hogy milyen szép ez a teremtés. Magas, karcsú, telt, ringó csipői keskenyek és a melle majd szétveti a blúzáját. Az arca pedig fehér és rózsaszínnel habosan foltozott, a szeme kék, a szemöldöke koromfekete, a szája vérvörös és duzzadó, a haja szőke, eredetileg is aranyszínű, magdolnasárga, nem festett, csak olyan valószínűtlenül sárga, mintha festve volna. Ágnes elképedve nézte - ezt az arcot látta már valahol, sőt sokszor sokáig majdnem mindennap látta, szent Isten, ez a leány nagyon hasonlít Máriához.

- Mi baja, lelkem? - kérdezte még egyszer résztvevően. - Üljön le. Beszélni akar? Ne sírjon, beszéljen, hallgatom, csak elcsavarom a villanyt, mert felforr a főzelék, szegény leány, mi nem akartuk magát bántani, mi is olyan szerencsétlenek vagyunk.

- Tudom, tudom, de mi az az én szerencsétlenségemhez képest!... Tudja meg, nagyságos asszonyom, hogy én is úrilány vagyok.

- Tudom - felelte jólelkűen Ágnes.

- És vőlegényem volt a háború előtt.

- Szegényke.

- És négy polgárit végeztem és kitört a háború és összeesküdtünk...

- Katona volt az ura?

- Hadnagy. Tartalékos hadnagy, illetőleg, igazat szólva, nem esküdtünk meg, de már úgymint biztos volt, hogy elvesz és én a feleségének tekintettem magamat - látja, a kapitalista világban ez nagyon rosszul volt, azért vagyok kommunista, mert most két perc alatt törvényesítik a szerelmi viszonyt.

- Hát maga asszony? - kérdezte Ágnes, aki azt gondolta, hogy a szerencsétlen teremtés azért dicsőíti a kommunizmust, mert férjhez tudott menni.

- Nem akarok férjhez menni, utálom, nincs olyan ember a földkerekségén, akihez érdemes volna.

- Hát akkor... - szaladt ki a száján Ágnesnek, de nem mondta tovább, mert úgy akarta folytatni, hogy hát akkor miért haragszik a kapitalizmusra, amelyben oly nehéz volt a házasság, amikor úgy sincs olyan ember, akihez érdemes volna?... Nem mondta tovább, nem akarta megsérteni. - Hogy hívják? - kérdezte inkább zavarában.

- Máriának hívnak. Mária. Most Mici. A szépmellű Mici - ez most a nevem.

Ágnes megdöbbsen. Őt is Máriának hívják. És ha néhány év múlva azt a másikat is szépmellű Micinek hívják?

- El akarom mondani, hallgasson meg, nagyságos asszony, hogy történt a dolog. Elvégeztem a kereskedelmi tanfolyamot, kitört a háború, a vőlegényemet elkísértem Kassára, mindegy volt már, úgymint elvett volna és Kassán egy hotelszobában az övé lettem.

- Mi? - hebegte Ágnes ijedten, - Kassán?

- Igen. Ronda garniban kaptunk éjjelre szállást, sokat ittunk, semmit sem ettünk, a vőlegényem félt a háborútól, én félttem, hogy másállapotba kerültem, elhatároztuk, hogy közös beleegyezéssel öngyilkosok leszünk.

- Kassán? - szisszent fel Ágnes és rémülten nézte a leányt.

- Kassán. Hotel garniban. Meg akartunk halni, akkor berontott hozzánk egy úrihölgy, benyomta az ajtót, csodáltam a bátorságát és ránkkiáltott: megálljanak, hallgassanak meg, az Isten szerelmére, várjanak egy pillanatig!

Ágnes elsápadt és vékony, fehér kezébe rejtette arcát. Látta az egész szörnyű jelenetet, most megint egyszer látta, három év óta nem látta, álmaiban sem, elfelejtette, most újra látta. A szoba sarkában, rongyos viaszkos vászon dívánon halálos borzalommal két majdnem meztelen fiatal teremtés. Egymás kezét fogták és könyörögve és iszonyú szégyenkezéssel merestették rá a szemüket. Aztán a férfi feltámaszkodott.

A sárgahajú lány zokogva mesélte tovább:

- A vőlegényem kicsit félt a háborútól, sokat ittunk, semmit sem ettünk és én akkor vesztettem el a szüzességemet. A vőlegényem mentette magát az úrihölgy előtt, hogy ez a mi nászéjszakánk, ne tessék csodálni, hogy ilyen örült vagyok, nem félek a háborútól, de ez a nászéjszakánk...

- Szegény, boldogtalan teremtés! - zokogott most már Ágnes is és odaült a szépmellű, pirosszájú, szőkeajú mellé.

- Verje meg az Isten a burzsoáziát - visította a leány - az csinálta a háborút és azért volt nekem ilyen nászéjszakám, alighogy a kereskedelmi tanfolyamot elvégeztem.

- A háború! - sóhajtott Ágnes és most már közelebb érezte magát a szépmellűhöz. Most már neki is megnyílt a szíve. - Az én uram meghalt, a fiam...

- Verje meg az Isten a burzsoáziát! Kidobtak a bankból, amikor meglátszott rajtam, hogy teherben vagyok... No, nem is jutottam ám én többé teherbe. Azt az egyet sem tudtam rendesen megszülni... Az apja mindjárt elesett a lemergi csatában és én ijedtemben lebetegedtem és abortáltam.

- Szegényke, szegényke!

- Így jutottam ide! Verje meg az Isten, pedig én is úrilány vagyok, tessék elhinni elvtársnő, nagy disznóság volt az egész kapitalizmus.

Ágnes Máriára, arra a másik Máriára gondolt, aki gögös, szenvtelen és titokzatos, de most Bécsben van és Isten tudja, mi történik vele...

- Elvtársnő, tisztességes ember nem lehet kapitalista - nyöszörögte fájdalmasan a szépmellű Mici, ahogy most hívják - mert a kapitalizmus idejuttatja az embert. Én kommunista vagyok! - és erőset vágott a duzzadt mellére.

Ágnes odahajolt a szegény kommunista-lányra és megsímogatta magdolnasárga haját. Arra gondolt, hogy egyszer Gyula bácsi figyelmeztette: édes lányom, jegyezd meg magadnak: mindenkinek mindig igaza van.

*

Másnap Ákos kereste fel őt abban a kis szobában, amelyet meghagytak neki a lakásügyi népbiztosok.

- Meddig tart még? - riadt fel Ágnes, amint megpillantotta a géplábú katonát, akinek annyit sírdogált a betegágya mellett. Mindenkihez ez volt a kérdése, amióta levelet kapott Istvánkától, hogy az olaszok mindaddig nem engedik haza, míg Pesten kommunista diktatúra van.

- Csak pár napig, kedves Ágnes néni. - Most már bizonyos, hogy vége.

Ágnes könnyezve omlott az őszfejű, széparcú, szélesvállú és géplábú Péterffy mellére.

- Ó, ha igaz volna! De te csak vigasztalni akarsz.

- Most már egészen bizonyos. Ágnes néni, két hét múlva itthon lesz Péterke.

Ágnes visszahökken, ráncbaborult szép, tiszta homloka és fejedelmi termete, amelyet Máramarosszigeten úgy megcsodáltak, önmagába roskadt. Péterke! Hát nem kétségbeejtő az, hogy Péterkéről mindig megfélemedezik? Most sírva fakadt azon, hogy Péterke milyen árva, elhagyott kis mostoha gyermek. Van-e rettenetesebb sors, mintha valakiért, akit ágyú és puska, szurony és gázbomba fenyeget, egy szegény kis fickóért, aki még húsz éves sincs és oly szívettépően dadog, szegénykéért senki sem retteg, még az édesanyja sem?

- Hazajön Péterke? - suttogta gépiesen.

- Két héten belül.

- Vége?

- Vége. A románok már a Tiszánál vannak.

- Románok? Oh, ha András még élne!

- Nem élné túl.

- Igazad van, Ákos. De azért nem lett volna szabad megengedni, hogy meghaljon.

- Ágnes néni ugyancsak elvesztette a háborút, - mondta Ákos önkéntelenül, - kevés ember vesztette el olyan alaposan.

- De biztos, hogy visszajön?

- Biztos. A vörös hadsereg most már nem harcol komolyan. Nincs szó komoly ütközetről.

- És István is hazajön?

- Semmi akadály.

- És akkor mi lesz?

- Minden jó lesz, Ágnes néni. Én is megnősülök.

- Nősülsz? - csodálkozott Ágnes.

- Ágnes néni volt már a Rosenthal bankjában?

- Nem.

- Akkor nem ismeri.

- Kit?

- A menyasszonyomat. Ott dolgozik az elnöki osztályban. Titkárnő. De most zöldborsót szemelget és tökkonzervet tesz el télire.

- Tökkonzervet? Furcsa étel lehet.

- Cukrozva olyan mint a dinnye. Tápláló. Kristálycukorral, természetesen.

- Máramarosban disznót hizlaltunk kristálycukorral.

- Befőttre is jó. Minden jó, ha Vilma készíti. Mérlegképes könyvelő, német, francia és angol levelező és már arról volt szó, hogy a Gáthy és Társa-féle konzervgyárba kiküldjük igazgatónak. Annyira érti a konzervgyártást.

- Biztos?

- Mi? Hogy ért a konzervhez? Tessék megízlelni a dinnyét vagy ananászt, amelyet tökből készít.

- Nem azt kérdeztem. Biztos, hogy vége a kommunizmusnak?

- Biztos. Kaltnecker Vilmának hívják. Nem dzsenti, nem is nemes. Az apja kéményseprő volt a Józsefvárosban. De ő perfekt német, francia és angol. Igazgató lett volna a konzervgyárban, ha közbe nem jön a diktatúra. Jó polgári család. És Vilma angyali teremtség.

- És Istvánka hazajön?

- Két hét múlva útnak indítják Firenzéből. Nem olyan szép, mint teszem Mária, de nekem jobban tetszik. Itt van a fényképe! Csak hogy rossz felvétel. Az életben összehasonlíthatatlanul szebb. Gesztenyebarna. Szeretem.

- Mit gondolsz, mikor?

- Azt hiszem a diktatúra után, három hét kihirdetés, diszpenzáció, anyakönyvvezető és egyházi esküvő.

Ágnes elpirult. Ő azt akarta kérdezni, hogy mikor jöhet haza Istvánka? De nem merte elárulni.

Ákos nagy csikorgással, zörgéssel és kattogással felállott és géplábjára nehézkedve jókedvűen himbálta derekát.

- Nem adok neki két hetet és csupa öröm lesz ez a ház. Megcsináltatom a géplábamat, meg tetszik látni, akkor senki emberfia nem tudja megkülönböztetni az egészségestől; csak ezek a kommunista barmok nem értenek a finom műszerekhez.

Ágnes mereven és szomorúan nézte az apollóarcú ősz fiút, aki tele volt jókedvvel és mámmal.

- Csupa öröm lesz a házban. Mária is hazajön, én bemutatom a menyasszonyomat, itthon lesz Istvánka és hazajön Péterke is, aki mindent jóvá tesz és nekifekszik az érettséginek. Nagyon szeretem Pétert, meglássa Ágnes néni, egyszer még maga is büszke lesz rá, amikor a költő fiát bevásztják az Akadémiába, vagy megkapja a Nobel-díjat. Két héten belül itthon lesz, kezeskedem róla, két hét, esetleg két nap - mit mondok? - inkább két nap, mint két hét.

*

Két nap múlva csakugyan itthon volt Péterke, szétlőtt fejjel, egész arca csupa seb, vér, geny és sár... Szolnokról hozták vonaton, hamar bevitték a klinikára, de mire a műtőasztalra tették, Péterke meghalt.

Péterke, szegény nem dadogott többé, nem kellett félnie a d, t, és p betűktől, sem attól, hogy elárulja a nagy titkot, sem attól, hogy megöli Kálmánt. És jóvátett mindent.

IX.

Mária hazajött, Istvántól levelet kaptak, hogy nemsokára hazaengedik Firenzéből, a Péterffy-házból kivonultak a terrorlegények, Klema újra berendezte a régi szobákat, a megmaradt szőnyegeteket újra szétterítették. De csak tíz szobát tartott meg a Péterffyeknek. Az országból is csak egy darabka maradt meg, a Péterffy-házból is csak tíz szoba maradt meg. Miklós báró visszajött ugyan Budapestre, de nem kapott lakást a Péterffy-penzióban. Régi lakosztályát kiadták albérletbe, mert házbért kell fizetni, nem lehet tovább Rosenthal kegyelméből élni. Ákos a penzióban marad, két egymásba nyíló kis szobában együtt lakik majd a feleségével. Tíz szobában mindannyian szépen elhelyezkedtek, igaz, hogy a háború előtt a tizenhármas is kevés volt nekik; de arra kell gondolni, hogy valamikor mindegyikük külön-külön kastélyban lakott, sőt volt idő, amikor egy-egy Péterffynek két-három udvarháza, városi palotája és határszéli földvára is volt és több megye fölött főispánkodott és néhány tucat községben néhány ezer jobbágy felett pallosjogot is gyakorolt; ehhez képest semmit sem számít, hogy a nemzetség tíz vagy tizenhármas szobában álmodik-e most a régi dicsőségről?

Annyi bizonyos, hogy tíz szobában is lehet élni, ha a többi nyolcban albérlők laknak és azok pontosan fizetik a bért. Pénzt venni szállásért, ez nem méltó a régi várkapitányok és főispánok ivadékaihoz, de most ilyen sivár és nyomorult az élet. Nagy vihar dühöngött; az országot végigsöpörte a háború orkánya; a vizek a legmagasabb hegyeket tíz könyöknyivel felülhaladták; a családi fészkek szétrombolva, a magyarok megtizedelve és néhány vármegyébe összezsúfolva, özvegyek és árvák koldusboton tengődnek abban a nagyobbik Péterffy-penzióban, amelyet most Magyarországnak hívnak.

Most azonban mégis valamivel jobb. Legalább világosabb. Véget ért a sötét éjszaka, kisütött a nap, az ablakokat ki lehet nyitni és a szobákat ki lehet szellőztetni. A Péterffy-penzióban mindenki az ablakokhoz tódult és teli tüdővel szívta magába a nyári levegőt.

Klema a penziót kitakarította. Most minden tisztán és ünneplősen ragyog. Holnap Nagybaldogasszony napja. A szobákban jó, régi levendulaszag. Frissen mosott fehér függönyök. Mindenki boldogan simogatja meg a régi, szép, finom bútorokat, amelyeket megrugdostak ugyan a forradalom kalandorai, de legalább a helyükön hagytak.

Olyan a Péterffy-penzió, mintha minden a régiben volna. Mintha letörölték volna róla a háború és a forradalom szennyét. Minden mosolyog; a lábbadozó beteg mosolygása ez azon, hogy él. Egyelőre még nem tudja, hogy meddig, hogyan, miből, miért, de él és ez boldoggá teszi... De sokkal csendesebb, mint azelőtt volt. Lajos bácsi most már csak suttogva, bágyadtan szidja a Habsburgokat; torkán nehezen jön ki a lélegzet az asztma miatt s neheze esik a beszéd, mert lesóványodott, halvány és petyhüdt lett az arca s az ajka szánalmasan lóg lefelé az agyvérzés óta. Csak a szeme villog, most még félelmesebben, mint valaha. Kidülledt és megnőtt a szemgolyója és néha ijesztően bámul arra, akivel beszél. Gyűlölet és düh mered le erről a szemről, sokszor még a fia is megdöbben, oly gyilkos haraggal néz rá, minden ok nélkül, csak azért, mert magamagával tehetetlen, öreg és beteg. Ákos, aki egyébként vidáman és kiengesztelődve mutogatja a technika csodáját, a múltat, amelyet meg sem lehet különböztetni az igazítól, sokszor elborulva látja, hogy milyen türelmetlen, mogorva és rosszindulatú vén ember lett az ő drága, hangos, kuruc édesapjából. Csendes emberré vált, de ez a legborzasztóbb rajta.

Gyula bácsin nem látszik meg sem a háború, sem a forradalom. Ugyanolyan sárga, ráncos és szórtalan; csak, ha lehetséges, még soványabb lábszárak imbolyognak pepita nadrágjában; de fekete aktatáskája napról-napra kövérebb lesz. Mintha Gyula bácsinak nemcsak a lelke, de a teste is lassan-lassan beleszivárogná a kéziratok közé, amelyeken a Péterffy-Grónay-családok történetét már visszavezette a tatárjárásig.

Sándor bácsi pedig napról-napra fiatalodik. Haja most már hófehér, olyan csillogó, fényes, ragyogó fehér, mint a tejszínhab, vagy a legfehérebb hermelinprém. Az arca rózsás, még a szeme körül szétfutó szarkalábak s kissé megereszkedett könnyzacskói is széppé és érdekessé teszik. Az arca jellege kissé megváltozott, mert Sándor bácsi leberetváltatta a szakállát. Leberetváltatta egészen, s most kiderült, hogy hosszas, keskeny, rózsás és finom arcán néhány lefutó ránc akkor is mosolygóssá teszi, amikor gúnyos, hetyke vagy gögös akar lenni. Erre a rózsaszín bőrre, piros ajka fölét keskeny, habfehér angol bajusz és a halántéka alatt, csak a füle közepéig hagyott s parányi kis csíkban előrefésült barkó simul. Nem lehet elegánsabb, szebb és fiatalabb öregurat elképzelni Sándor bácsinál. A profilja különösen tökéletes, hosszú, finom, ősmagyar profil; középen kevésbé kiemelkedő orra, egyenes homloka, kicsattanó szája, klasszikus álla és mély szemgödrei, amelyek egyikében mindig monokli csillog, elbűvölő sziluettet mutatna valamely régi biedermeier-árnyképen. És egészséges, fürge, délceg, mint egy huszárezredes; igaz, soha életében még a feje sem fájt. Ez az ember örökké él és örökké tacsó marad - suttogta epésen Lajos bácsi, ha néha sötét irigységgel végigmérte.

Most mind a hárman a középponti hall egyik sarkában ültek Krisztina nagymama körül, aki nemrég ünnepelte nyolcvanötödik születése napját, de maga még Gyula, a genealógus előtt is hetvenhatnak mondja magát. Ebéd után vannak és feketekávé, meg illatos császárkörtelikőr mellett udvarolgatnak a nagymamának, mint tíz év óta majdnem minden nap. Holnap Nagybaldogasszony ünnepe lesz.

- Szép ez a nyár - szólalt meg keverés közben Sándor. - Reggel a budai hegyekben kószáltam, a gyümölcsfák csak úgy roskadoznak, a fű még olyan, mint a smaragd, a meleg szél átjárta a csontjaimat és azon vettem észre magamat, hogy úgy fütyörészek, mint egy suhanc. Hiába, a nyár...

- A nyár...

A másik két Péterffy csendesen bólongatott.

- Holnap Nagyboldogasszony... - dörögte Gyula.

- Holnapután esküvő. Kár, hogy a mai nemzedék már nem díszmagyarban megy az oltár elé - jegyezte meg Lajos.

- Kár.

Osztottak, játszottak. Az ebédlőben a régi állóóra megkondult és hatot ütött, mély, zengő harangszavával.

- Mingyárt hazajönnek az anyakönyvvezetőtől - mutatott az órára Sándor. Aztán letette a kártyát és diadalmasan nézett a két Péterffyre.

- No, nem mondtam, hogy megérjük még a feltámadást? Mi?

- Minden elmúlik.

- És szépen újra rendbe jön minden. Van kormányunk, van becsületünk, van életünk.

- De az ország kétharmadát elrabolták - jegyezte meg Lajos.

Sándor felemelte az ujját.

- Az is visszajön. Idő kérdése csak. Minden rendbejön. Örülünk, hogy újra lehet élni.

- A törökök is százötven évig voltak a nyakunkon.

- De leráztuk őket.

- Igazad van.

- No, nemsokára otthon is leszünk - lelkesedett Sándor. - Meglásd öreg fickó, mához egy, mondjuk két évre otthon leszünk.

Krisztina nagymama mindebből nem hall már semmit. Nem hall és alig lát valamit; nem is bánja. Azt hallja és látja, amit akar és ő nyolcvanöt év óta mindig csak szépet és jót akar látni és hallani.

Néha megszólal lágyzizegésű hangocskája és a háborúról tart előadást.

- Olvassátok csak fel a hadijelentéseket.

De nem is várja meg, hogy valamit felolvassanak neki, ő maga magyarázza a hadihelyzetet:

- Párizst a németek bombázzák. Párizs fél és imádkozik. Verdun ostroma folyik. Két hét és a németeké. Az orosz hadsereg nem számít. Az olaszok bizonyára megbánták már, hogy az antant mellé állottak... Jaj, a legyezőm! Köszönöm, Gyula. Csak egy baj van, hogy Amerika háborúval fenyegetőzik. De mikor tud az hadsereget küldeni... Jaj, Amerika... erről jut eszembe. Mikor írt a kis gróf? Mikor jön haza? Most is látom Tommyt, az égszínkék Waffenbergjében... Boldogult édesapja, édes Klemám, veled akarta összeházasítani...

Köztük van Barnabás is. Kopasz feje csillog, de széles vállai kissé meggörnyedtek; rokkant, óriás lett, megviselte a Susanne után való bánat, a Nikolettáért való aggodalom és a pénz után való hajsza, amely elrabolja éjszakáit és megrontja kimerülten vergődő nappali éber álmait. Folytonosan szédül és panaszkodik, hogy nikotinmérgezése van, amelytől remeg a lába, pulzusa százon felül van, bordái közt gyötrő szúrás és a gyomrában émelygő hányingert, agyában feszülést, zsibbadást, nyilallást, görcsöket érez és étvágya nincs, folyton éhes, de undorral tölti el az étel látása, hiába, abba kell hagyni a dohányzást és napjában csak egyszer-kétszer használ gyufát, mert a körmére égett cigaretta tüzenél gyújt a másokra.

Most is sápadni kezd és bosszúsan dörmögi:

- Nikotinmérgezés, köszönöm, ne fáradj, fizetek.

Aztán ijedten a fejéhez kap, elszégyenli magát.

- Bocsássatok meg, egészen elvesztem az eszemet, azt hittem, kávéházban vagyok.

Ákosnak szólt ez a mentegetődzés, Ákos nagyon szereti Barnabás bácsit, ő lett Péterke utódja Barnabás bácsi szívében.

Kissé jobban lett. Odahajolt Ákoshoz és a fülébe súgta:

- Soha kártyát ne végy a kezédbe, öcsém. Soha.

- Soha.

- De tartsd is meg a szavadat, mert kártyázni, az a legnagyobb örültség. Most már én is dolgozni fogok.

Halkan suttogtak, hogy a többi ne hallja.

- Kártyázni? Akkor inkább a revolvergolyó. Miért? Kártyában csak veszíteni lehet. Dolgozni fogok.

- No, én már hallottam, hogy voltak, akik meggazdagodtak...

- Nem igaz. Egy este, két este, akár két hétig is lehet nyerni, fiam. De végül?... Tiszta lehetetlenség. Egyszerű a dolog. Minden kártyás kicsiben kezd, de ezen az úton nincs megállás, magamról tudom. Tegyük fel, hogy valaki higgadtan, üzletszerűen, úgy játszik, mint a gép. Ebben az esetben a statisztika törvényeinél fogva, nagy időközök véve tekintetbe, pontosan annyiszor nyer, mint ahányszor veszít. Ez a nagy számok törvénye.

- Hát akkor ott van, ahol kezdte.

- Szerencsétlen ember! Micsoda tévedés! Figyelj csak ide. Mondjuk százszor játszottál. Nos? Ötvenszer nyertél, ötvenszer veszítettél. De kicsiben kezdted és fokozatosan mind nagyobb tételekben folytattad. Kezded már érteni?

- De lehet, hogy eleinte vesztek és később, amikor nagyban folytatom, egy ütésre visszajön a pénzem.

- Dehogy jön, dehogy. Elfelejtetted, hogy a kártyás mindig nagyobb összegekben játszik. Tehát ha a hetvenedik játéknál még nyeresben volnál is, a hetvenegyediknél már oly nagy tételekben operálsz, hogy egyetlen szerencsétlen éjjel végképpen tönkremehetsz.

- És ha akkor hagyom abba, amikor visszajön a pénzem?

- Olyan ember nincs. Aki kártyázik, az nem visszanyerni, hanem nyerni akar. Tehát folytatja a munkát. És ha csak két hétig rosszul megy neki, akkor már vége van. Mert akkor már visszanyerhetetlen összegeket veszített. Ne feledd el, hogy a veszteség végtelen, a nyerési lehetőség pedig korlátozott. Ezért megy minden kártyás tönkre. És ezért örültség az egész. Csak ezt akartam mondani, Ákos. Most már újra érdemes dolgozni.

- Érdemes.

Barnabás elővette jegyzőkönyvét és megmutatta a maga statisztikáját.

- Látod, a kommunizmus alatt kilencvenkétszer játszottam. Ebből hetvenszer nyertem.

- Pompás.

- Az ördögbe is, hogy beszélhetsz ilyent! Nem emlékszel már a nagy számok törvényére és arra, hogy a kártyás mindig emeli a tétjét?... Különben beszéljen a mérleg. Hetven nyerő napom volt - úgy-e, szerencsés, játékos vagyok! - és huszonkétszer vesztettem.

- Eredmény?

Barnabás legyintett.

- Abbahagyom. Megírom a regényemet a kivilágított ablakokról. Egy ötemeletes bérpalota regénye öt kötetben. Vagy megírom a regényt, vagy kidolgozom a találmányomat. Elmondtam már, hogy most min töröm a fejemet?

- Nem.

- Hallgass hát ide. Jó nyomon vagyok. Arról van szó, hogy megtaláltam azt az intenzív fényenergiát, amely áthatol a ködön.

- Ahá, a repülés!... Nagyszerű!

- Az, fiam, a repülők legnagyobb ellensége a köd. Tudod, milyen nevet adtam a reflektoromnak? Neonlámpás. De hiába magyarázom, nem értesz a fénytanhhoz. Mi? No, hát elég annyi, hogy jó nyomon vagyok. Sőt, a repülés technikájának tanulmányozása közben arra is rájöttem, hogy lehet vitorlás repülőgépet készíteni.

- Mire jó az?

- Játék, gyermekek és felnőttek számára.

- Pompás.

- Meghíszem. Ejnye, megint szédülni kezdek. Adj kérlek egy csésze feketét. Köszönöm. Nikoletta már játszani fog a vitorlás repülőgéppel. Az első vitorlás Nikolettáé lesz. Mi még sárkánnyal játszottunk, te már kerékpáron ültél tízéves korodban, Nikoletta pedig oly bizton-sággal fog röpködni a lausannei játéktereken, mint ahogy te tízéves korodban bicikliztél.

Senkisé sem figyelt a beszélgetésre. Mindenki a maga gondolataival volt elfoglalva s riadtan ütötte fel a fejét, amikor Lajos suttygó torokhangon felhördült:

- Ti még nem úntátok meg?

- Mit? - kérdezte ijedten Sándor.

- Ezt az egész nyomorult életet.

- Vége a forradalomnak - jegyezte meg szinte engesztelőleg Gyula. - Restauráció.

Lajos öklével az asztalra csapott.

- A Habsburgokkal? Bocsánatot kérek, amilyen vén tökfilkó vagy, kitelik tőled.

Sándor szelíden csendesítette:

- A Habsburgok alatt mégis csak megéltünk. Úri módon éltünk.

- Igen, a Klema szívességéből - lihegett Lajos. - Klema jóvoltából, nem pedig a Habsburgoké-ból. Egy Kossuth Lajos kellene ide.

- Meggyőződés dolga, nagyon sajnálom - csattogtatta fogait Gyula.

Sándor kissé meghökkent.

- Igaz, hogy a kommunizmus alatt Klema szívességét élveztuk, de mindent visszafizetünk neki.

- Miből?

Klema közbeszólt.

- Azt bízd rám, Lajos. Ne légy gyengédtelen és igaztalan.

Gyula közbeszólt:

- Remélem, most úriemberek veszik át a kormányt. És visszkapjuk a birtokainkat. Restauráció. Ennyit elvárok a restaurációtól. Hétszáz éve vérzünk ezért a hazáért, a restauráció tudni fogja a kötelességét.

- Meg is teszi - jelentette ki meggyőződéssel Sándor. - Jóváteszi, amit a kommunisták vétkeztek ellenünk.

- És ha nem? - kérdezte gúnyosan Lajos.

- Legalább is felemeli a nyugdíjamat. Kamarás vagyok.

- És ha nem? - ismételte Lajos, hörögve, de sápadtan és szemeit meresztve félelmetesen. - Mit szól ehhez méltóságos úr?

- Akkor kapálni fogunk - felelt nyugodtan Sándor.

- Nem érdemes - szólt közbe Barnabás. - Az egész élet szerencsejáték. És mindig veszünk. A nagy számok törvénye...

Aztán csak magának folytatta:

- Kivilágított ablakok... Nikolettát el kell vinni Lausanneba és ki kell fizetni érte a penziódíjat. Ma nyerni fogok.

Prémessgallérú, fekete selyemkabátban, illatosan, üdén, kacagva, jókedvűen belépett a szobába Éva és mögötte boldog mosolygással a tanársegéd. A szoba egyszerre tele lett tavasszal, napsugárral, szerelemmel és boldogsággal. Évike ragyogóan szép volt. Hosszú, karcsú, mint egy prerafaelita kép; szeme sötét, rejtelmes, villámos és szempillája, mint egy sátor, úgy takarta el a tekintetét. Barnabás elhallgatott; nézte a leányt, nézte, nézte és arra gondolt, hogy minden mindegy: érdemes-e dolgozni, vagy nem, az életünk sima síneken gördül-e, vagy szakadékokon bukdácsol keresztül, minden mindegy, addig, amíg ilyen asszonyok vannak a világon, amíg az emberek szeretni és ölelni tudnak, addig érdemes élni. Mindegy, akárhogy van most: itt két ifjú ember áll, egy férfi, meg egy nő és ez a két ember, a maga szépségéből és életerejéből újjáteremti a világot. Az ember maga teremti magának a világot és a szerelem a börtön fenekét, a kloakák fenekét, a pokol fenekét is paradicsommá tudja változtatni. Ezt érezte Barnabás és bámulta a két embert, aki nem tud semmit az élet, a lélek, a test és a szív szenvedéseiről. Ezek most szeretik egymást és az egész emberiséget rácsábítják arra, hogy kövesse őket és felejtse el magát és ezer öncsaláson és csodavaráson keresztül ragaszkodják az élethez és örüljön az eljövendőnek. Ezt érezte Barnabás, de nem szólt semmit, nagy csésze kávéét ivott és révedezve nézett maga elé.

Éva mindenkihez odaszaladt és mindenkit megcsókolt. Aztán körülnézett.

- Hol van Mária?

- Mária gyengélkedik. Lefeküdt - válaszolt az anyja.

- Kihivom Máriát.

Elszaladt, de a szobában ott úszott parfümjének lenge, gyengéd illatfelhője sokáig.

Barnabás zavartan mosolygott.

Kinyílt az ajtó és Éva bevezette a hallba Máriát. Mária semmit sem változott; szép volt, gögös, közömbös és titokzatos. Leültek egymás mellé és halkán suttogtak. Két fiatal nő beszélgetett egymással, az egyik majdnem asszony, a másik - ki tudja? - még majdnem lány.

Sándor halkán magyarázta Lajosnak:

- A kormány tudni fogja a kötelességét; kártalanítani fog bennünket és a régi nemességet talpraállítja.

Sándor most is kormánypárti volt. És folytatta:

- Visszamegyek Szatmárra. Kastélyt veszek, már el is határoztam, hogy milyen legyen. Mária Terézia korabeli duplatetős, piroszsindelyes. Alul bolthajtásos szobák. Fehér, súrolt szobák, meszelt falak. A fő az, hogy az országútról szilfasor vezessen a nagykapuhoz. Nyílegyenesen. Ebből nem engedek.

Ezt Gyula is helyeselte.

- De az én nemesi kúriám felé fenyvesallé vezet.

- Platánsor - vitatta Lajos, aki egy pillanatra megbékélt. - De az ellen tiltakozom, hogy a kormány visszahozza a rendiséget. Nincs szükségünk nemességre és kamarásokra.

A Péterffyek e pillanatban boldogok voltak és nem is gondoltak arra - nem is vették észre boldog mámorukban - hogy Budapest uccáin román lovaskatonák vonultak végig, hetyke és szemérmetlenül harsogó kürtszó mellett. Pedig azok a Múzeum uccán is végimentek, a Péterffyek ablaka alatt. A kürtszó és az idegen, durva és kihívó vezényszavak nem hatoltak át a Péterffy-ház lefüggönyözött ablakain, amely mögött a restaurációról álmodoztak.

Lassanként elhalkult a beszéd és mindegyikük elsüllyedt a maga ábrándjaiba.

Mária a zongorához ült és Chopin-etüdöket játszott. A hangok szelíd melankóliája mindegyikük vérért átmelegítette és az idegeiket elzsibbasztotta. Barnabás arra gondolt, hogy mégis nekilát a könyvei átdolgozásának. Nem kártyázik többé. Dolgozni fog. Aszkéta életének ez lesz a legnagyobb gyönyörűsége... és elégtétele. Nikolettára gondolt. Annak teremte vele szép kis örökséget. Neki nem kell sem kastély, sem vidéki kúria... ámbár... talán... ki tudja?... új élet kezdődik, a nemzet talpraáll és ő nem hiába gyűjti össze élete műveit... most sok vidéki kúria eladó, sok ember menekül az ősi fészkek kihült falai közül be a város forgatagába, ő majd helyet cserél egy ilyen csodavárával és elvonul egy pirostetejű, fehérbolthajtásos, öreg kúriába...

Az öreg Péterffy Gyula néha elmordult.

- Restauráció... Végre talán úriemberek...

Éva titokban megfogta Elemér kezét és lehajolt, szinte ráborult az ura vállaira...

Klema levette füle mellől a ceruzát és számolgatni kezdett. Csak valami csoda segíthet rajtunk - ez jött ki a számadás végén.

A nagymama - jaj a legyezőm! - halkán felsikoltott. Aztán félrefordította áttetsző, fehér arcocskáját, fekete csipkefőkötője a tolokocsi támlájára billent és szemei álomra csukódtak.

- Restauráció - ismételte Gyula, benn a Chopin-dallamok hangulatában, vörös ernyő világa alatt - az asztalon kávé és likőr - a Péterffy-család várta a csodát.

Úgy képzelték, hogy most, a kommunizmus után újra tejjel és mézzel folyó Kánaán lesz Magyarországból. Újra manna fog esni az égből, Mózes vesszőcsapására üdítő forrás fakad a sziklákon, az ország újra nagy hitbizomány lesz, amely a Péterffyeket holtig eltartja fényes és boldog uraságban. A kormány újra kioszt köztük földeket, falvakat, jószágokat és kúriákat,

mindenre telik, felemelt nyugdíjra, jelzálogkölcsönre, váltókölcsönre, járadékkölcsönre, négyesfogatra, megyebálokra, disznótorra, mert eddig minderre csak a kommunizmus miatt nem tellett a magyaroknak. Aztán ki-ki megy vissza a hazájába: Erdélybe, a Felvidékre, Dél-Magyarországba, Dunántúlra. Leszolgálták a háborút, elszenvedték a forradalmat, verekedtek, megjárták a purgatóriumot, most aztán elég volt, most jönnek az úriemberek s megnyitják a régi, szép, nagy paradicsomkert kapuit, amelyből kis időre kiűzettek.

Mindegyikük békés, boldog reménységgel feküdt le. A vihar kitombolta magát, holnap kisüt a nap és minden folytatódik ott, ahol 1914 júliusában hirtelen megszakadt. Soká tartott az éjszaka, de holnap felébredünk.

Többé-kevésbbé akkor mindenki ezt hitte. Csak néhány szomorú, keserű ember, olyan, mint Péterffy Klema csinált számadást a jegyzőkönyvébe. Azok érezték, hogy csak valami csoda segíthet rajtuk.

X.

Grónay Barnabás 1919 november 16-án elhatározta, hogy abbahagyta a kártyázást és új életet kezd. Ezen a napon vonultak ki a románok abból a kis Magyarországból, amelyből elvittek magukkal mindent, amit meg tudtak mozdítni. Amit nem tudtak, azt megrongálták és rombadöntötték.

- Ez volt a legnagyobb katasztrófa, amely az országot érte - mondta Gyula bácsi - aki a románokat egyáltalán nem tartotta úriembereknek.

- De legalább véget vetett a diktatúrának - jegyezte meg Ákos, aki arra gondolt, hogy a bolsevizmus alatt nem vehette feleségül Vilmát.

Gyula bácsi ráütött a fekete aktatáskájára.

- Együgyű beszéd. Nézd fiam, ebben a táskában hétszáz esztendő története rejlik. Hétszáz esztendő óta nem esett meg ilyen gyalázat a Péterffyeken.

- Mint a kommunizmus? - kérdezte naívvul Ákos.

- Mint ez a román komédia.

- De a bolsevizmus másképpen még talán esztendőig eltartott volna.

- És ha eltartott volna?

- Belehaltunk volna.

- Hát belehaltunk volna! - csattogtatta fogait Gyula bácsi és felhajtott egy pohárka aszút. - Úriemberek vagyunk, kellemetlen dolog, de szívesebben belehaltam volna, mint megérni ezt a gyalázatot. Hétszáz esztendő vagyok, fiam, de még ennyire nem szégyeltem magam.

- Tűrhetetlen volt a kommunizmus.

Gyula bácsi arcán gúnyosan futott össze száz ránc és pepitanadrágjában idegesen reszketett két sovány, bütykös térd.

- Nem volt tűrhetetlen, mert ime itt vagyunk, élünk, még Lajos is él, csak Péterke halt meg, de az hős volt és az az egyetlen ember, akire büszkék lehetünk, nagyon sajnálom, mi többi Péterffyek jobban tennék, ha szégyenkeznenek. Élünk mind, tehát nem volt tűrhetetlen.

- De hatszáz jó magyar embert a másvilágra küldtek.

- A háborúban hatszázezer halt meg.

- Gyula bácsi is utálta őket.

- Az más. De jegyezd meg fiam: a kommunizmus kinek-kinek egyéni baja, gondja, kellemetlensége vagy tragédiája volt, egyénileg kellemetlen dolog. De a román kaland nemzeti katasztrófa volt, történelmi szégyen, amely meggyalázta a magyarokat. Bolsevizmus: egyéni baj. Román megszállás: egyetemes magyar katasztrófa. Nagyon sajnálom, nekem ez a véleményem.

Ákos a csodálattól és meghiúsultságtól megnémultan meredt a hétszázéves Péterffy Gyulára. Nem igaz, hogy mindenkinek igaza van, egyedül csak Péterffy Gyulának van igaza és mindig csak neki, mert ő hétszáz éves távlatokból nézi az úriemberek egyéni kellemetlenségeit.

Grónay Barnabás helyeslőleg mordult egyet-egyét Gyula bácsi szavai közé, és elhatározta, hogy új életet kezd. Eddig nem volt érdemes dolgozni, csak kártyázni volt érdemes. Tudta, hogy a bolsevizmusnak és a román megszállásnak is hamarosan vége lesz, de nem is volt fontos, egyedül Nikoletta sorsa fontos, Nikolettáé, aki eddig Klema néni gondozása alatt csak meg volt valahogy, de most el kell helyezni valamiféle intézetben. Nikoletta kedvéért érdemes dolgozni, új életet élni, Nikolettáért élni és meghalni is érdemes, aszerint, hogy melyikből van nagyobb haszna neki: az apja életéből, vagy az apja halálából. A halálából még semmi haszna nem volna, tehát élnie és dolgoznia kell.

Barnabás aztán elment az írók klubjába és hajnalig kártyázott. De játék közben szüntelen az járt a fejében, hogy abba kell hagyni, ostobaság volt eddig is, aljas és buta öncsalás volt, abba kell hagyni és új életet kell kezdeni Nikolettáért.

Nem tehetett róla, hogy nem tudta letenni a kártyát. Játsozott, játszott, egyszerűen nem tudott nem játszani, e pillanatban még nem tudta abbahagyni, de már tudta, hogy abba fogja hagyni.

Arra gondolt, hogy holnap indul a vonat s ő elviszi Nikolettát Lausanneba a Notre Dame de Sion intézetébe. És még most, reggel öt órakor nincs meg rá a pénze. Nyolc órára meglesz, de aztán abba fogja hagyni.

De már reggel hét órakor abbahagyta és elment a Pantheon-kávéházba reggelizni. Fél nyolckor egy nagyon kicsiny, kövérkés, vöröshajú és vöröskezű, izzadt és mosolygós zsidó megszólította Barnabást:

- Hogy tetszik lenni?

Barnabás azon az éjszakán minden pénzét elvesztette, tehát sovány volt, beteg, sápadt és öreg. Óriás válla lecsüggedt, feje oldalt hajlott és kétségbeesetten itta a feketét. Nikolettát holnap el kell vinni Lausanneba s le kell fizetni a tartásdíjat, - ezernyolcszáz svájci frank. Eszeveszettül nagy összeg magyar koronákban. Kimondhatatlan s neki még alaptökéje sincs, amivel újra megkísérelné a szerencsét.

Rosenthal akkor már tönkrement bankár, tönkrement iparfejedeleme, tönkrement Gáthy és Társa volt, csak mint családapa és Rosenthal nem ment tönkre. Mosolygós volt és bizakodó, bár vagyona roncsaiból csak egy kis kosár-, gyékény- és lábtörlőszabadalma maradt, valószínű Kolumbusz tojása, - nem igaz? - és már kis gyárat is épített Kispesten, mely csak úgy önti a kefét.

- Hogy tetszik lenni? - kérdezte másodszor is és leült Barnabás mellé. - Tetszik tudni, hogy mi az ujság? Nagy ujság, nagy ujság. A feleségem...

- Gratulálok. Hányadik?

- Tizenegy, - harsogta Rosenthal diadalmasan. - Adjon az Isten szerencsét neki.

Aztán kisé elkomorodott.

- De viszont eggyel kevesebb lett a család. A doktor fiam kiszökött Oroszországba. Az unokámmal együtt. Baj. Nagyon kellett nekem az az unoka, gyönyörű gyerek, olyant még nem tetszett látni. És - nem igaz? - akármilyen bolond is volt az a szegény Róbert fiam, unoka - nem igaz? - mégis csak unoka, adjon az Isten szerencsét neki. De most megházasítottam a másik fiamat. Tetszik ismerni?

- Nem.

- Finom gyerek, adjon az Isten... éppen ellenkezője a doktor bátyjának, okos, józan üzletember. Bankember, az én nevelésem. Folyton spekulál - nem igaz? - és mindig utálta a kommunistákat. Megházasítom. Hogy tetszik lenni?

- Köszönöm. És maga Rosenthal úr?

- Köszönöm, köszönöm. A körülményekhez képest, - nem igaz? - ahogy a viselős asszonyok mondják. Kicsit el vagyok csigázva, de azért nem panaszkodom. A románok - tessék elhinni nekem - absolute nem úri népség. Nem szerettem őket soha életemben.

- Bántották?

- Vettem tőlük két vagón fát.

- Kiktől?

- Katonatiszektől. Azok ilyesmivel is foglalkoztak. Nemcsak vettek - hehehe - hanem adtak is. Sót, fát, miegymást. Talpfát vettem tőlük. Előre kellett fizetni. Gondoltam magamban: katonatisztek, ha be akarnak csapni, feljelentem őket a generálisnál. Hát be is csaptak. Mikor elmentem a teherpályaudvarra; egyszerűen lekaptak a lábamról és úgy adjon nekem az Isten szerencsét, huszonötöt a fenekemre vertek. Pontosan olvasták. Két hétig nyomtam az ágyat. De óvatos voltam. Látéleletet vetettem fel a dologról. Nem igaz?

- És feljelentette őket?

- Fel. Elmentem a generálishoz. Finom úriember volt és behívta a segédtisztjét. Intézd el a panaszát ennek a jó embernek, - finom ember volt és pártolta a zsidókat, akiket akkor a magyarok, a fehérek - nem igaz? - agyba-főbe vertek.

- Magát is?

- Engem csak fel akartak akasztani. A doktorfiamért. De aztán levágták a kötelet a másik fiamért, aki a diktatúra alatt a postán dolgozott és a fehérek számára ellopokodta a népbiztosok táviratait. Derék, okos fiú, adjon az Isten szerencsét neki.

- És a román segédtiszt? - kérdezte Barnabás.

- Ja, a segédtiszt. Hát ránézek a segédtisztre és úgy adjon az Isten szerencsét nekem, mint hogy a segédtisztet rögtön felismertem. Ő volt, aki oly pontosan számlálta a huszonötöt, amit a fenekemre vágta talpfa helyett. Abban hagytam - nem igaz? - az egész komédiát. A románokkal nem pereskedem.

- És a fehérekkel?

Rosenthal úr arca ijedt fintorra torzult.

- Pszt! Szegény magyarok, elég nekik a maguk baja. Megbocsátottam a fehéreknek. Ámbátor, - nem igaz? - sok helyen túlzásba vitték a dolgot. Nem kellett volna annyi szegény zsidót megölniök. Szegény magyar, szegény zsidó - nem igaz? - miért öldösködnek egymást? Miért nem bántották inkább a románokat?

Barnabásnak eszébe jutottak Gyula bácsi szavai. A kommunizmus egyéni baj volt, a román megszállás nemzeti katasztrófa. És eszébe jutott az is, amit az éjjel kártyázás közben hallott az írók klubjában. Egy híres, szép és gazdag kokottról volt szó, Lucic báró szeretőjéről, a széplábú Eszterről, aki menekült székely vasutaslány volt és egy ideig Ágneséknál volt mindenescseléd. Eszterhez egy román tisztet szállásoltak be; Eszterkének gyönyörű villája van a Rózsadombon. Eszterke estélyt adott Lucic báró bőkezűségéből és hajnali négy óráig folyt nála az orgia a restauráció örömeire. Aztán a vendégek szétszéledtek, a román tiszt pedig hazajött valamelyik bárból és világosságot látott Eszter szobájában. Bement és udvarolni kezdett gyönyörű háziasszonyának. Eszter néhány percig hallgatta, aztán megkérte, hogy menjen aludni. A tiszt ostromolta. Eszterkét erre hisztériás düh ragadta el és sírva, üvöltve, sikoltozva gazembernek, tolvajnak, rablónak nevezte a román hadsereget. Miért ez a nagy felháborodás? - kérdezte a tiszt és megragadta Eszterke kezét, hogy megcsókolja és kibékítse. A leány erre felkapta a tiszt kutyakorbácsát és végigvágott rajta. Mert elraboltátok Erdélyt! - ezt sikoltotta kétségbeesve és sírt és toporzékolt és szívgörcsök közepette összerogyott. Ezt mesélték tegnap az írók klubjában és Eszterke most a román hadbíróság börtönében ül. Gyula bácsi és Eszterke, meg Rosenthal bácsi, három úriember, tagadhatatlan.

Rosenthal úr ezalatt a tejecskéjét kavargatta és kétszer kért hozzá cukrot, mert sehogysem akart megédesedni.

Aztán megkérdezte, hogy mi van a szabadalommal? Barnabás keserűen nevetett. Nem tudta, hogy temérdek találmánya közül melyikről van szó. Rosenthal ezen nagyon elcsodálkozott.

- Hát oly sokat ki tetszett eszelni?

- Sokat.

- Hány találmánya van, ha meg tetszik engedni?

- Tizenegy, - nevetett Barnabás.

- Adjon az Isten szerencsét, - válaszolt meghatottan a kefégyáros.

Aztán nagynehezen megértették egymást. Arról a találmányról van szó, amelyet a forradalom utolsó napján a Morgan-szállodában bemutatott Arthur Smith úrnak, Péterffy Tamás gróf titkárnak. A kukoricaszárból készített kenyérliszt-szabadalomról.

- Hogy jutott eszébe? - kérdezte Barnabás.

Rosenthal elmondta, hogy kábelsürgönyt kapott mr. Smithtől, aki Grónay Barnabás urat Amerikába kéri, a newyorki Wolworth-Building harmincharmadik emeletén levő irodájába.

Nagyon sovány, sápadt és öreg volt ezen a reggelen Barnabás, a nikotintól elviselhetetlenül nagy gyomorégése volt, szédült, a fején feszült, bizsergett és tűzelt a bőr, a pulzusa száz-negyvenet vert, - de erre mégis hahotára fakadt.

- Megbolondult?

Rosenthal előzekenyen és tisztelettudóan nevetett.

- Hogy tetszik érteni?

Barnabás nem felelt. Nem engedte meg a gögje, hogy Rosenthalnak megmondja az igazságot. De arra gondolt, hogy útlevel, vízum, hajójegy, útiköltség, sőt, hogy őszinte legyen, még egy jóra való rend ruha, cipő, fehérnemű is kellene az utazáshoz. Mindez hiányzik, de van helyette napról-napra erősödő szívbjaj és tüdőtágulás. Úgy érzi, hogy ő még vattába csomagolva, a legragyogóbb luxushajón sem tudná megtenni ezt az utat.

Barnabás mindezt nem mondta, sőt nem is válaszolt a kérdésre, de Rosenthal, aki egyetlen nyelven sem tudta tökéletesen kifejezni a gondolatait, minden nyelven beszélő ember gondolatát kitalálta. Mosolygott és alázatosan megtette az ajánlatot, amely miatt háborgatni merészelte Grónay urat a reggelizésben.

- Tessék belépni az újpesti kefegyárba műszaki igazgatónak. Én magam vagyok, - nem igaz? - a vezérigazgató. A műszaki igazgató fizetése heti huszonöt dollár. El tetszik fogadni?

Barnabás hosszan és némán nézte a vezérigazgatót. Mi ez? Hát vannak még csodák? Rosenthal heti huszonöt dollárt kínál semmiért. A kefegyárban vakok és némák, béna katonák és gyógyíthatatlan betegek dolgoznak, oda nem műszaki igazgató, nem feltaláló, nem Grónay Barnabás kell, hanem egy markos munkafelügyelő és ha Rosenthal mégis... akkor eljött a csoda. Mert ez mind a találmányért van. A találmány meg fogja hódítani a világot és Barnabás nem adja oda a meghódított világot huszonöt dollár heti fizetésért... Barnabásban felülkerekedett a kártyás és hanyagul odaszólt Rosenthalnak:

- Mennyiért venné meg a szabadalmamat?

Rosenthal halkan és tiszteletteljesen elnevette magát.

- Ézsau, - nem igaz? - odaadta örökségét egy tál lencséért Jákobnak.

- Joga volt, - felelte Barnabás sértődötten.

- De aztán, ne tessék rám haragudni, Jákobot akasztófárávaló zsidó uzsorásnak nevezte Ézsau, nem igaz?

- Veszi vagy nem veszi...?

- Nem. Rosenthalt ne mondják akasztófárávaló zsidó uzsorásnak. Rosenthal elvesztette a pénzét, a házát, az iparát, az értékpapírjait, - nem igaz? - de hála Istennek, még nem jutott oda, hogy uzsoráskodjék. Hanem tetszik tudni, mit mondtam? Fogadjon el tőlem ezer dollár kölcsönt.

- Mikor adom meg? - zúgott Barnabás mély és rekedt hangja.

- Amikor aláírja a szerződést az amerikaival. Nem igaz? Jó uton vagyunk. A találmány kész. Ha nem tetszik kiutazni, akkor majd mr. Smith jön Pestre. Hogy van az a mondás a Mohamedről? Nagyon jó mondás, csak mindig elfelejtem, - nem igaz? - annyi a spekulálni valóm. Tessék elhinni, az ember mindig spekulál, törli a fejét, tesz-vesz, tör-zuz, sír, könyörög, hízeleg, veszteget, hogy ezekben a nehéz időkben boldogulni tudjon. Az ember nem várja a csodát, vagy hogy is mondják: a sült galambot.

Kinyitotta rongyos, dagadt, zsíros bőrrerszényét, amelyet nem pénz, hanem ócska cédulák, névjegyek, levelek, számlák, igazolványok dagasztottak kövérré és keresgélni kezdett a rekeszekben. Kicsit elpiszmogott az írásai között. Azután visszadugta kabátja zsebébe az erszényt, és a mellénye alól, valamiféle titkos zacskóból a szíve fölött, óvatosan körülnézve és bátorítólag hunyorgatva, kihalászott tíz darab százdollárost. Nem kellett megolvasnia, úgylátszik, már otthon kikészítette, előlegnek.

- Tessék. Adjon az Isten hozzá szerencsét. Hogy tetszik lenni? Tessék a névjegyem. Csak egy kis levelezőlap és Rosenthal jön. Nem igaz? - Grónay urat itt találom, úgy-e? Vagy a Múzeum uccában? Mindegy. Ha sürgöny vagy az amerikai jön, - nem igaz? - rögtön jelentkezem.

És eltűnt, mint ahogy jött, mosolyogva, alázatosan, tipegve, vörösen és izzadtan, mint az álom, a végzet, a csoda, amelyre Barnabás várt.

Barnabás még egy félórát ült ott a Pantheonban. Az ember folyton spekulál... A Rosenthalok nem várják a csodát. Barnabás is elkezdett spekulálni és feltette magában, hogy az ezer

dollárból először is félreteszi Nikoletta pénzét. Aztán eszébe ötlött, ha az ember spekulál, - nem igaz? - mindenféle dolog eszébe ötlök, - hogy legokosabb volna felhagyni a kártyázással. Spekulálni és dolgozni kell. Nikolettáért. Háború, forradalom, bolsevizmus, - hát jó, akkor nem volt érdemes dolgozni, munkával nem lehetett pénzt szerezni, pedig... de hagyjuk, nem is érdemes ezen tépelődni. A kártya aljas, hitvány s amellet ostoba dolog. Miklós bárónak vagy gazdag naplopónak való. E pillanatban nem tartozik egyik táborba sem. Van egy kis pénze - kis pénz? - roppant summa, fejedelmi vagyon, magyar koronákban, nem is tudja, milyen nagy pénzösszeg. Jogos tulajdona. Találmány. Amerika. Dollár.

Barnabás kihúzta magát és ámbár szédült még kissé, de hányási ingere megszűnt és eltűnt a vasabroncs is a fejéről, amely előbb oly erősen szorította, égő, bizsergő, ijesztő szorítással csaknem összeroppantotta. Szeme felcsillant, homloka kifényesedett és óriás testében megelégedettség és önbizalom kéje terjedt szét.

Vége a kártyakorszaknak. Pont. Kezdődik a munka. Eszébe jutott a kivilágított ablakok regénye. Most van pénze. Nikoletta negyedévre biztonságban van, leül dolgozni és megírja a nagy regényt az ötemeletes bérpalotáról. Megírja a Péterffyek regényét, szegény Péterffyekét, akik ötszáz évig urak voltak, most pedig koldusok. Gyönyörű, hatalmas regény lesz. Egészen odaadja magát a regénynek, szegény, drága Péterke, azt hiszem, rútul becsaptalak, amikor azt mondtam, hogy úr nem ír, aljas mártíromság, ellenkezőleg, ez az egyetlen... Eddig vártam a csodát, most csodát teszek...

Barnabás felhörpintette negyedik csésze kávéját, letette a csészét, menni készült, de hirtelen eszébe jutott valami. A homlokára csapott.

- Nem az egyetlen. Megosztom magamat az irodalom és a kémia között. Nappal valamelyik laboratóriumban dolgozom, kigyártom a kukoricaszárból való lisztet, este pedig a regényen dolgozom. Szép tágas, világos szobám van Klemánál, valóságos terem, nem olyan gót kápolna, mint Gyula bácsié, de kényelmesebb, modern stúdió, gyönyörűség lesz ott dolgoztatni... Megyek is haza... Undok egy hely ez a kávéház... Miért is vagyok én itt, ebben a cifra istállóban?... Elment az eszem? Pfuj, micsoda nyomorúságos hely, micsoda mosogatólé ez a lötyty... Johann, fizetni; négy kávé, nagy doboz Memphis...

Felállt, kihúzta magát, aki most látta, negyvenéves gladiátornak nézte, délceg, ruganyos, pompás, óriás, elegáns, ragyogó úrnak, egészen meghízva, bizonyára Rameau unokaöccse, - mondta volna szegény dadogó Péterke, ha egy román srapnell szét nem roncsolja hegyes, izgatott, eszes kis koponyáját.

Barnabás boldog volt és gazdag, fiatal és kövér. Korán lefeküdt és reggelig aludt. Másnap elvitte Nikolettát Lausanneba, ahonnan egy hét múlva jött vissza. Még aznap este felment a kaszinóba és hajnalra elvesztette utolsó dollárját is.

Rettentő soványan, szédülve, összeomolva, üresen és nikotinmérgezéssel vánszorgott el a Pantheonba.

KILENCEDIK RÉSZ

I.

Mária egész nap nem mozdult ki a szobából. Nem is engedett magához senkit. Nem is kelt fel az ágyból, félig ült, félig feküdt, a párnáin, egymás után szívta nehéz, ópiumos cigarettáit s a kezében vaskos, sűrűn teleírt levélcsomót tartott. Magdolna-szőke haja megbomlott s mint habos aranypalást borult meztelen, hófehér vállaira. Melléről lecsúszott a hálóing, ha Ágnes látja, bizonyára felsikolt: jaj, a kassai hotelszoba, mégis ő volt, a szépmellű Mici hazudott, ilyen eszeveszettül, fogvacogtatóan szép nem is lehet más, egyedül ő! Szeme alatt mély, sötét karikák; az ajka most sápadt, de tejfehér arca most is közömbös, gőgös és titokzatos. Pompás, teli, kemény idomai átrajzolódtak a csipkés takarón. Az egyik rózsaszínű lába kilátszott alóla, a lába is tökéletes volt, meztelenül is. Augusztusvégi kánikula volt, de Mária keze száraz és meleg; teste is száraz és meleg; a szeme nedves volt és a tekintete hideg.

Egymásután olvasta a lapokat.

Ápr. 1.

„Mária! Nem vagyok örült. Beteg vagyok, pontosan tudom, mi a bajom. Az orvosi tudomány nem tartja ezt gyógyíthatatlannak. Operatív úton segíteni lehet rajtam, csak eddig nem volt alkalmam, hogy jó kezekre bízam a koponyámat, amelyet meg kellene lékelni. Tisztán és logikusan tudok gondolkozni, sokkal józanabban és bölcsebben, mint azelőtt, amikor egészséges voltam. Négy évig sínylődtem a fogságban; hétszer vagy nyolcszor fogott el a roham, közben olyan tiszta volt az eszem, mint a napsugár. Miért nem írtam neked? Mert örült voltam? Ha az lettem volna, bizonyára elárasztalak szerelmes panaszokkal, fenyegetésekkel, siránkozással és kétségbeesett jajveszékeléssel. Azért nem írtam, mert az első roham után, amely nagyon sokáig, több mint félévig tartott, számot vettem magammal: mi ez? Vártam és figyeltem: ismétlődik-e vajjon ez a gyalázatosság? Ha három vagy négy hónapig nem ismétlődik, akkor jól van, rendben van a dolog, akkor írok neked is, megkérlek, hogy várj türelmesen, szeress és légy hozzám hűséges. Akkor megtartottalak volna magamnak és megtartottalak volna akkor is, ha örült lettem volna. De hogy nem tartottalak meg, ez bizonyítja legfényesebben, hogy nem vagyok örült, csak beteg. Mert a betegség már a harmadik hónap elején ismétlődött és két hónapig tartott. Akkor elhatároztam, hogy lemondok rólad. Csak nem foglak egy szívбайos beteghez láncolni, néhány ezer kilométer hosszú láncsal, amikor még nem is bizonyos, hogy vajjon nem szakad-e el ez a lánc a távolság, az irtózat, vagy az idő, vagy a test természetes ösztöne miatt? Sokat tépelődtem, hogy milyen módon tudnák magamtól megszabadítani? Hadifogolytól, aki él, nem lehet elválni. Örült embertől sem választanak el. Valamiképpen kiügyeskedjem, hogy felvegyenek a halottak kimutatásába? Megvallom, ehhez gyáva voltam. Sajnáltam itthagyni ezt a világot, amely azért olyan szép és kíváncsú, mert Mária benne él és Mária az enyém. (Nagyon szeretlek Mária.)”

Mária új cigarettára gyujtott és ledobta magáról a takarót is, mert égette a testét. Most csak finom selyem hálóing fedte el, az is felcsúszott az egyik combján. És tovább olvasta Kálmán levelét:

„Az orvosok azt mondták, hogy lám, az első roham hat hónapig tartott, a második mindössze kettőig. Ez azt mutatja, hogy a betegség jóindulatú. Mindig rövidebb és rövidebb lesz a roham, egyszer aztán szépen elmarad, magától. Elhittem nekik ezt a badarságot,

mert rájöttem, hogy nagyon szeretnék még élni, szeretnék visszajutni hozzád és szeretnélek téged megölelni. Hát várjuk meg a harmadik rohamot, meglátjuk, igazuk van-e az orvosoknak? A harmadik roham már négy hétre bekövetkezett és négy hónapig tartott. Érted most már Mária! Érted, hogy miért nem válaszoltam a leveleidre? Világos volt, hogy a rohamok szabálytalan időközökben ismétlődnek és nem mutatnak jóindulatú vagy csökkenő tendenciát. Meg kell tehát halni, vagy valamiképpen meg kell szabadítani téged az epilepsziás uradtól, aki talán még évekig itt rothad a moszkvai kórházban. Már azon a ponton voltam, hogy öngyilkos leszek, a kórházparancsnokságnak levelet írtam, amelyben megkértem, hogy halálomról azonnal értesítsék a Vörös keresztet, az pedig rögtön közölje veled, ahogy megszabadultál. Neked is írtam, édesanyádnak is, a leveleket lepecsételve párnám alá rejtettem, elkészítettem magamnak annyi brómot, veronált és morfint, amennyi egy szakasz huszárt is el tudna küldeni a másvilágra. Megvallom, még akkor is haboztam egy kicsit. Este kilenc órakor volt az utolsó látogatás, akkor injekciót kaptam, örültem neki, mert el fog bágyasztani, le fogja csökkenteni az életösztönt, könnyebb lélekkel veszem be a mérget. Ez kilenc órakor volt, de még tizenegy órakor sem éreztem semmi hatást. Kilenc óráig a Démonokat olvastam, Dosztojevszkij könyvét. Izgatottan fetrengtem az ágyban, hússzor is odanyúltam a párnáim alá, ahova a levelekkel együtt a mérget is elrejtettem. De megkegyelmeztem magamnak először öt, aztán tíz percre, aztán még öt, még három, még két percig rád gondoltam, a nászéjszakánkra, arra, hogy milyen jó lett volna veled élni, ha nem kapom azt a golyót a fejembe. Így telt el az idő éjfélig s akkor minden egyszerre megváltozott. Hirtelen világosság támadt a szobában, eltűntek mellőlem a betegek, a mennyezet felemelkedett, mind magasabbra, mind magasabbra emelkedett, mindjobban kitágult, kiboltosodott, kiszélesedett, lassan világos, aztán mély kék színt kapott és apró csillagok csillantak ki rajta, fodros, fehér, selyemfelhők közül. Olyan lett a kórterem mennyezete, mint a csillagos égboltozat. És az égboltozat közepén egyszerre kibontakozott egy aranytrónus, aranykárpitokkal és rubinkövekkel, meg sziporkázó gyémántokkal. Vakító napkorong szállt a mennyezet fölé, lassan megállt a trón keresztje fölött. Mennyei ének csendült fel, angyali hangok, szférák zenéje, lágy kórus, gyermekhang, csak hogy sokkal szebb, mint a földön. Oroszul énekeltek, akkor még nem tudtam jól oroszul, de a mennyei hangokat tökéletesen megértettem. Az orosz Krisztus jövetelét jelentették, aki leszáll a mennyből és másodszor is meg fogja váltani a világot.”

Mária letette a levelet és a levegőbe bámult. Az arca gyönyörű volt, merev és titokzatos. Senki emberfia nem tudott volna arról semmit leolvasni. Aztán megmozdult, cigarettára gyújtott és kezébe vette a levelet. És olvasta tovább:

„Tisztán megértettem, hogy mit énekelt az angyali kórus. Azt énekelte, hogy a világ még nem ismeri az igazi Krisztust, aki ime megjelenik neked és meg fog szabadítani gyötrelmeidtől. Aztán lassanként észrevettem, hogy az aranytrónon fehérpalástos, szőke szakállú, gyengéd, fehérarcú ifjú ember alakja bontakozik ki leírhatatlan bájjal és jósággal és szelíden mosolyog rám. Ebben a pillanatban a kórus elhallgatott és megszólalt a világ előtt még ismeretlen Krisztus, tiszta, csengő, isteni hangon. Oroszul szólt, de én minden szavát megértettem. Azt mondta nekem:

- Fiam, fiam, miért nem szeretsz engem?

Nem tudtam szólni. Éreztem, hogy megmozdul alattam az ágy, lebegni kezd, testem könnyű lesz és édes boldogság bizsereg a tagjaimban. Azt akartam mondani: mit kívánsz, Uram? - de nem tudtam az ajkamat megmozgatni. Ő azonban meghallotta gondolataimat és szelíden felelt:

- Bizony mondom neked, maradj hű a földhöz! Szeresd a földet és borítsd el csókjaidal. Csókold a földet fáradhatatlanul, szeress kielégülhetetlenül, szeress mindenkit és szeress mindent, szeresd a szeretetnek lelkesedését és extázisát. Öntözd a földet könnyeiddel és szeresd ezeket a könnyeket. Szeresd azt, ami földi az égiben s azt, ami égi a földiben. És ne merj hozzányulni ahhoz a templomhoz, amit én építettem a te halhatatlan lelked hajlékául.

Aztán megint megszólalt a kórus, az aranykárpitok összecsukódtak és az Úr eltűnt az égi fényességben.

Nem volt tehát szabad meghalnom, érted Mária, most már érted? Aztán másnap és harmadnap is megjelent nekem az Úr és beavatott a maga mennyei misztériumába. Olyan otthonos lettem égi és földi dolgokban, mint a mennyek lakói, akik ismerik a multat, jelent és jövőt. Nem volt többé számomra titok, megfejtethetlen rejtély, előre tudtam, mi történik a legközelebbi és legtávolabbi harctereken, láttalak téged ott Pesten, minden lépésedet végigkísértem a szememmel, nemcsak a lépéseidet, de a gondolataidat és vágyaidat is.”

Mária arca megrendült, eldobta a cigarettáját és meztelen combjaira rántotta a csipkés takarót, de aztán újra hideg és titokzatos lett a tekintete. És tovább olvasta a levelet:

„Egyszer azt mondta nekem az Úr:

- Olyan mozgalom kezdődik, aminőt még nem látott a világ, s ma vagy holnap összedől ez a deszkabódé.

Elmondtam beteg testvéreimnek a kórházban, a sebesültek elmondták az orvosoknak, az orvosok a kórházparancsnokságnak, mindenki hitt nekem s a kórházat kiürítették, átszállítottak bennünket egy középületbe, amely azelőtt iskola volt. Mindenki tudta, hogy a barakk össze fog omlani. De nem a barakk omlott össze, hanem nyolc nap mulva kitört a forradalom és a cári családot elfogták. Akkor mindenki megértette, hogy minő értelme volt az Úr szavainak: kezdetét vette Oroszország, s vele egész Európa összeomlása. Az egész világ rozoga, szuvas, korhadt deszkabódé. Nagyon fáradt vagyok, nem tudok írni, azt hiszem, az éjjel beszélek az Úrral, megkérdezem, hogy mit tegyek veled.”

Mária két kanál erős kávét ivott, megigazította feje alatt a párnát s éjjeli szekrényén megnézte a kis bronz állóórát. Dél van. Az ablakredőnyök azonban leeresztve, hogy az égető nap sugarai be ne tűzzenek. Az ámpolnából kékes villanyfény ömlött az ágyra. Mária félig meztelen teste még fehérebb volt ebben a kék fényben. Rágyujtott és kezébe vette a második levelet. Volt vagy hét vagy nyolc. Mind ma kapta. Egyszerre, Bécsből, lepecsételve, futár hozta, Rosenthal úr kisebbik fia, aki az emigráció alatt a magyarok kémje, pénzszerzője, futárja, mindenese volt.

Május 15.

„Mária, beteg voltam, de a roham most csak öt hétig tartott. Hat nap óta nyugodt, józan és tiszta életet élek, mert tele vagyok lelkiismeretfurdalással és fájdalommal. Öt hétig a Wienerwaldban barangoltam, de mindig láttalak téged. Két hétig a Grand Hotelben laktál, aztán hirtelen eltávoztál Miklós bárótól és az Erzherzog Karlban vettél ki szobát. Öt nap mulva kibékültetek és mind a ketten átköltöztetek a Sacher-szállodába. Örülök, hogy külön szobában laktatok, te az első, Miklós a harmadik emeleten.”

Mária megrázkódott és fekete szemöldöke haragos ráncokba futott össze. Ledobta magáról a takarót egészen, türehtetlen hőség lett a szobában. Nehezen lélegzett, olyan tikkadt és forró volt a levegő. Mi ez? Talán nem is Kálmán írta ezt a levelet?

„Találkoztam Szaltikov herceggel. Még Moszkvából ismerem. Mellettem feküdt a kórházban, a Mária Pavlovna hercegnő szanatóriumában, ahol két hetet töltöttem. Engem tévedésből vittek oda, azt hitték, hogy én is orosz arisztokrata vagyok. Ott barátkoztam meg Szaltikovval, akinek német bárónő a felesége, de a hercegné a háború kitörésekor a szüleinél volt és ott is maradt. Szörnyű dolgokat láttam az alatt a két hét alatt. Orosz mágnásasszonyok ápoltak bennünket és rád gondoltam, Mária, vajjon te is ápolónő vagy-e és te is úgy ápolod-e a betegeket, mint azok a grófnők és hercegnők, asszonyok és leányok? Akkor még nem adta meg nekem az Úr, hogy időben és térben mindent lássak, különösen mindent, ami veled történik. Két hét múlva rájöttek, hogy nem tartozom közéjük, kidobtak a nagyhercegnő palotájából, ahol elvesztettem minden pénzemet, még az arany cigarettatárcát is, amelyet tőled kaptam nászajándékkul. Egy orosz gróf nyerte el, mindjárt oda is adta az egyik mütös szolgának.”

Mária szájaszéle egy kicsit megvonaglott, mintha eszébe jutott volna a cigarettatárca, amelyről legendák keringtek a Péterffyek között.

„Hát onnan ismerem Szaltikovot, szegény, egészen elzüllött, sikerült megszöknie a forradalom elől, de alkoholista és morfinista lett, március közepéig Berlinben és Budapesten kártyázott s ivott, most veletek van Bécsben, együtt dorbézol az emigránsokkal és halálosan szerelmes beléd. És Miklós báró is szerelmes beléd. És mindenki, aki ott lebzsel a Grand Hotel körül a Ringen, a Kärntnerstrassen és a Grabenen. Nem akarlak bántani, Mária, csak annyit mondok, hogy mindent tudok rólad. Tegnapelőtt hajnalig pezsgőztél Szaltikov lakásán. Veled volt Miklós báró is, Lucic is, Bertóthy is, Wein-Thóri is, Devecsery gróf is, mind szerelmes beléd és mind fogcsikorgatva utálja egymást, mert nem lehet tudni, hogy kit tüntetsz ki kegyeiddel. Ők nem tudják, de én tudom.”

Mária ijedten dobta el a cigarettáját, mert rózsás és hegyes körmére égett. Felült az ágyba és egymásra dobta szoborszerű fehér és hosszú lábszárait. Kicsit remegett az izgatottságtól, de az arcán a gőg és a gúny halvány mosolya játszott. Aztán tovább olvasta a levelet:

„Látlak, Mária, mindig és mindenütt látlak. Látlak ébren, alva, vetkezés és öltözködés közben, a dinér-nél, az autón, amelyet Miklós báró bridge-en nyert Szaltikovtól, az Operában, ahol mindenki téged bámul a messzelátóján, látlak a Práterben és a kártyaszobában, ahol nagy tétekben játszol és sohasem vagy izgatott, ha veszítesz. Látlak aztán hajnali pirkadásban, amint a szobádba mégy, látlak a fürdőkádban, amint lustán végignyúlva élvezed az illatos langyos vizet, látlak az ágyban, egyedül, másodmagaddal, fáradtan, összezilálva, lerongyolódva, aljas bestia vagy, nem folytatom tovább, kimerültem, nem bírok magammal.”

Mária szájában mély szippantások alatt füstölt a cigaretta, az ampolna kék fényében világoszöld színben parázslott a cigarettavég fel-felvillanó hamuja. Megvető mosollyal dobta maga mellé a levelet az ágyra. Kezébe vette a harmadikat.

Május 25.

„Elhatároztam, hogy megöllek. Szaltikov elmondott mindent és elutazott Németországba, hogy pénzt kolduljon a feleségétől. Minden ékszerét elzálogosította, eladta vagy elkártyázta. Tegnap láttam a nyakadon a gyöngynyakéket, amelyet Miklóstól kaptál. Az is az övé volt, Miklós a Sacherben nyerte tőle négyszázezer frank ellenében. Te ezalatt a Grand Hotelben pezsgőztél Lucic-csal, aki halálosan szerelmes beléd. A játék végén a hercegnek már semmi pénze nem volt és a társaság minden tagjánál százezrek erejéig úszott az adósságban. Már senki sem akart vele játszani, csak Miklós báró tett úgy, mintha színarany értékűnek tartaná a herceg bon-jait. Meg kell adni, a szeretőd nagy gavallér, előbb-utóbb főbe is lövi magát, én tudom, mert előttem sem a jelennek, sem a

jövőnek nincs titka. Nos, akkor már egész éjszaka, egész nap és utána már újra fél-éjszaka folyt a játék kettesben, Miklós és Szaltikov között. A herceg már vagy tízszer használta a morfinos Pravaz-fecskendőt, Miklós báró pedig megivott vagy harminc csésze feketekávé és három üveg pezsgőt. A herceg minden pénzét elvesztette és egy gyöngynyakékot vett ki a zsebéből. Az asztalra dobta és elkiáltotta magát: százezer frank a bank; ki meri tartani? Miklós csak a fejével biccentett. Megnyerte. A herceg nekihevílt arccal indítványozta: dupla vagy semmi? Miklós szó nélkül bólintott. Ezt is megnyerte. Most már mindenki arra gondolt, hogy a gyöngynyakék nem is ér meg kétszázezer frankot. De a fiatal herceg szinte sírva szólította fel Miklóst, hogy harmadszor is tartsa a bankot. Most már négyszázezer frankról volt szó s mindenki visszafojtott lélegzettel leste, hogy elköveti-e ezt a könnyelműséget Miklós? Elkövette. Csak a fejével biccentett és harmadszor is megnyerte a tétet. A játszmat abbahagyták és Miklós beírta a jegyzőkönyvébe: Szaltikov Alexej herceg négyszázezer frank. Ekkor a boldogtalan fickó sírvafakadt és könyörgött, hogy a négyszázezer frank fejében fogadja el tőle a gyöngysort. Miklós csak biccentett s a gyöngysort zsebreagyúrta.”

Mária gúnyosan lebiggyesztette a jobb szájaszélét és hideg, gögös és titokzatos arccal tovább-olvasott:

„Alexej Konstantinovics még aznap mindent elmondott nekem és tőlem kért pénzt, hogy elutazhasson Berlinbe. Ez a gyöngynyakékod története, Mária. Elhatároztam, hogy megöllek.”

Mária a vállát vonogatta és felvette a negyedik levelet.

Június 1.

„Még adok neked néhány hetet, Mária. Bevallom, pusztán kíváncsiságom az oka, hogy a kivégzést elhalasztottam. Kíváncsi vagyok, hogy milyen mélyre merülsz el a posvány-ba. Csodálatos, hogy amióta Szaltikov nincs itt - de biztosan tudom, hogy néhány nap múlva visszajön, mert nélküled nem tud élni, - csodálatos, de amióta nincs itt, csak homályos látomásaim vannak felőled. Sokszor magam is kételkedem, vajjon csakugyan mindentlátó vagyok-e térben és időben, vagy Szaltikovtól kaptam rólad az adatokat? Nem tudom biztosan, de nem is vesződöm ezekkel a badarságokkal. Az igazság az, hogy türelmetlenül várom Szaltikovot és roppant kíváncsi vagyok, mi telik még tőled? Hidd el, ez nagyobb érzéki kéj, mint a szerelem. Ez valami pokoli gyönyör, amelyet fenéig akarok kiélvezni, mert csak ez az út vezet vissza az orosz Krisztushoz, akit az utóbbi időben megtagadtam. Most Rozanov könyvét olvasgatom, aki a legzseniálisabb és legkomiszabb ember volt Oroszországban. Amikor a magyar hadifoglyokkal hazajöttem - igaz, azt még nem is tudod - februárban szöktem haza a magyar kommunis-tákkal, éppen rajtam volt a roham és ők az új Krisztus prófétáját tisztelték bennem - hát ezt a Rozanovot olvasgatom most. Ha oroszul tudnál, neked is ajánlanám, sok disznó-ságot tanulnál belőle és sok pénzt kereshetnél vele. Vagy gyöngynyakékot.”

Mária megborzongott és cigarettáját undorral dobta bele a vízzel telt hamucsészébe. Aztán kezébe vette az ötödik levelet.

Június 5.

„Mária, bocsáss meg, szerelmem, örült voltam, amikor sértegettelek. Baromi féltékeny-ségemben olyanért bántottalak, aminőkért csak szálni és megsíratni szabad. Azóta elmém megvilágosodott. Ismét megjelent nekem az Úr és megdorgált az ő isteni szelíd-ségű szavaival. Fiam - azt mondta - bocsáss meg neki, mert csak így tud megtisztulni bűneitől és betegségeitől. A bűn váltja meg őt, mint a magdalai asszonyt és mindenkit, aki sokat szenvedett a bűn, a pokol és az Antikrisztus által. Boldogok, akik vétkeznek és

vezekelnek. Te is tedd ezt, idd ki a bűn és keserűség poharát fenéig. Öld meg a testet, rothaszd szét és semmisítsd meg paráznasággal és kicsapongásokkal, - ez az egyetlen módja, hogy csupa szellem és lélek váljék belőled. Mária! Amióta tudom, hogy élsz, csak messziről kísérem lépteidet és elvesztelek a szemem elől, amikor becsukod a hálószobádat. Gondolj arra, hogy e pillanatban összeesem és megsemmisülök, mert én csak a te bűneidben tudok megtisztulni. Nekem nem ízlik a bűn, mert még mindig csak téged szeretlek és téged kívánlak. Ne félj a bűntől. Az élet lényege a szerelem, az aszkétizmus az élet kárhoztatása, a nem abszolút megtagadása, gyermekgyilkosság, merénylet az emberiség ellen. Ez a világ vége. Az Én lényege az Énben van, de én még nem vagyok Én, csak kolonc és mosogatórongy és magzat, aki nem tud megszületni. Mária, ha te elhagysz, végem van. Ha te nem vétkezel, akkor én nem tudok megszületni és te gyermekgyilkos vagy.”

Mária homlokát most már kiverte a veríték és irtózva nyúlt az utolsó levelek után.

Június 15.

„Szaltikov nem jön. Nem bírom ki tovább. El kell bujdosnom a hegyek közé, ha nem akarom, hogy megöljelek. Egész életemben mindig azt romboltam, amit szeretek; a te gyönyörű testedet nem akarom lerombolni. De még ma elküldöm neked az összes leveleket, hogy lásd, hónapokon keresztül nyomodban jártam és szüntelen fejed fölött lebegett a pallos. Vigyázz, Mária! Mindig a nyomodban vagyok s nem szabadulsz meg tőlem, csak ha meghalok. Meg fogok halni és nem marad ezen a világon semmi, csak egy domb, amely alatt Rozanov Vaszilij van elásva. És te a dombra fogsz ülni és alázatosan vonítasz, mint a kutya.”

Mária kiugrott az ágyból, lekuporodott az ágy mellett álló karosszékbe és arca eltorzult. Ha valaki látná, nem ismerne rá. Ez az asszony mindjárt vonítani kezd, keservesen és alázatosan, mint a megvert kutya. Sokáig ült ott összekuporodva, alig merte kezébevenni a levélcsomót.

Június 16.

„Mária, most elmegyek és nem tudom, visszatérek-e. Magammal viszek tizenöt gramm veronált, arra az esetre, hogyha mégis meg akarnálak magamtól szabadítani.”

Mária arca ismét kemény, gögös és titokzatos lett. Kezébevette az utolsó levelet és olvasta a néhány kusza sort.

Augusztus 5.

„Mária! Visszajöttem. A roham most csak négy hétig tartott. Sajnálom, de örülök is annak, hogy már nem vagy itt. Bocsáss meg, amiért annyira szeretlek. Most már tudom, mit kell cselekednem. Kórházba megyek és megoperáltatom magamat. Vagy meggyógyulok, vagy ott pusztulok el a műtőasztalon. Ne keress, ne tégy értem semmit, ne várj, ne sírj, intézkedtem, hogy megtudd, ha meghalok. Ha pedig meggyógyulok, alázatosan megkérdezem tőled, akarsz-e megint a feleségem lenni? Meg fogom érteni, ha nem. Akkor megyek tovább az utamon, egyedül.”

Mária összekötötte a levélcsomót és bezárta az íróasztal egyik fiókjába. Aztán kihúzta a másikat, amelyből levelek, szalagok, virágok közül kis orvosságos dobozt halászott ki. Kiöntötte a doboz tartalmát és a kihulló síma, fehér tablettákat megolvasta. Egy... kettő... tíz... tizenöt... Biccentett a fejével és közönyös, hideg, titokzatos arccal az egészet visszatette. Aztán kiegyenesedett és hangosan mondta:

- Nem félek semmitől.

Öltözködni kezdett.

II.

A Péterffyek már több mint egy éve várták a csodát. Sándor bácsi szobája állandóan olyan, mint valami pályaudvari váróterem. Tele van bőrönddel és kézitáskával. Sándor folyton a menetrendet nézegeti és Ágnesnek is jólélekkel tanácsolja, hogy legyen készen és ne az utolsó pillanatban kapkodja össze a csomagokat, fejvesztetten, asszonyok szokása szerint. Máramarossziget minden órában felszabadulhat. Felszabadul Kolozsvár is, tehát Lajos is okosan tenné, ha lassan-lassan útrakészülődnék.

- Gyula, te visszamégy Mindszentre. Mennyi hadikölcsönöd van?

- Kétszázezer korona.

- Elég. Visszakapjuk a megszállt területeket s a kötvények nyomban felszöknek az aranyérték fölé. Kétszázezer koronán jó négyszáz holdat vásárolhatsz, kastéllyal együtt.

Klemát is biztatta:

- Napok kérdése csak és elutazhatsz Beregbe és Ugocsába. Azt mondom, ne add el a szőlőt, óriási érték. Neked mennyi hadikölcsönöd van?

- Másfél millió.

- Beregben vásárolhatsz a birtokhoz még nyolcszáz holdat. És investálsz. Ágnesnek is sok kötvénye van.

- Több mint egy millió.

- Ezer hold erdőt vehet Máramarosban. Ha nekem is volna hadikölcsönpapírom, boldog ember volnék.

Sándor bácsi, aki most öt évvel volt fiatalabb, mint a kommün alatt, egész nap csomagolt, utazott, vásárolt, földet, kastélyt, erdőt. Szép hermelinfehér bajusza angolra nyírva, rózsaszín arca illatos a kölnivíztől, elegáns ruhája kissé ósdi szabású, de annál arisztokratikusabb. Nagyon hasonlított az ancien-rezsimbeli diplomátákhoz, a monarchia párizsi, vagy moszkvai nagykövetéhez, aki átutazóban van itt, de mindig várja a külügyminiszter titkos táviratát, hogy vonuljon be állomására. Csak az emésztette titkon a szívét, hogy nincs hadikölcsönkötvénye.

Klema pedig folyton számított és írt és levelezett, hol Ugocsába, hol Beregbe a bérlőjéhez és a vincellérjéhez, cigarettapapírra, selyempapírra, vegytintával, hogy a levél ne legyen túlságosan kövér s a csempész Rosenthal úr, vagy kisebbik fia, a többi ötven vagy száz levéllel együtt kabátja bélése alatt át tudja lopni a határon. Akkor így leveleztek egymással Budapest és Beregszász és Kassa és Kolozsvár. De csak pár napig tart már ez az átmeneti idő, holnap, vagy holnapután, lehet, hogy az angolok, vagy a franciák, vagy az olaszok felszabadítják az egész régi Magyarországot.

Holnap már megint minden jó lesz. Nemsokára meglesznek a béketárgyalások és ott rendbe hozzák a dolgot. S aztán jön az igazi restauráció.

Már most is sokkal jobb minden. Ágnes, aki Péterke halála után hetekig élő-halott volt, meggyógyult, mert Istvánka hazajött. Istvánka szép, erős, nagy fiú, igaz, kissé gyenge a tüdeje, de egyébként éppen olyan, mint az apja. Magas, karcsú, előkelő, finom és okos. És dolgoz, komoly. Beiratkozott az iparművészeti iskolába, iparművész lesz, bútortervező, faszobrász, ezt a mesterséget Firenzében szerette meg, azt mondja, hogy idővel asztalosgyárat alapít, új időket élünk, az ipar nem szégyen, a magyarságot az tette tönkre, hogy ipartól és kereskedelemtől irtózott. Már most is sokkal jobb minden. Ákos újra a Gáthy és Társa cég irodájában dolgozik, a feleségével, Vilmával együtt. Nagy bank lett a Gáthy és Társából, igaz, hogy nincs már benne sem Gáthy, sem a társa, Rosenthal úr, minden Lucic báróé lett, de Ákos már

igazgató a bankban. A banknak mindenféle vállalata van. Nem mindegyik megy jól, de a bútorgyár és a borkereskedelmi vállalat kitűnő. És nagyszerűen dolgozik a tőzsdén is, amely most csak úgy ontja a pénzt. Barnabást nem látni soha, de úgy hallják, hogy megjött az esze. Nem ír, nem kártyázik, komoly ember lett, dolgozik Nikolettáért. Már most is sokkal jobb minden. Holnap pedig felszabadul az egész Magyarország és akkor kezdődik az igazi restauráció.

Klema azonban nem látta, hogy jobban mennének a dolgok. Sehonnan sem kapott pénzt és negyedévenként a házbért alig tudta kiveréjétezni a Lucic-banknak, amely Rosenthal úrtól megvette a Péterffy-házat. Minden házbérnegyed alkalmával el kellett adni valamit a családi ékszerekből; a Péterffyek közül csak Ákos fizetett, a többit ő tartotta el. Sándor naponként egyszer biztosította, hogy a Péterffyek mindent visszafizetnek, ha a kormány kártalanítja a régi nemességet és aranyértékre emeli a nyugdíjakat.

Anyagi bajok, zálogház, szőnyegek és ékszerek elpredálása - ez több volt, mint küzdelem a létért. Ebben - úgy érezte Klema - embertelen megalázkodás volt és meggyalázása a Péterffyméltóságnak, évszázados tradícióknak és az egész életnek. Aljas süllyedés, becsstelen függés, nyomorult bizonytalanság és meg bomlása a lelki egyensúlynak. Mindegy. Azért utolsó lehelletig megteszi a kötelességét.

Mária volt az egyetlen, aki pénzt keresett. Az Operában énekelt - jelentéktelen szerepeket és jelentéktelen fizetést kapott - de gyönyörű volt most is, hallgatag, közömbös és titokzatos és pénzt keresett. A hétszázéves Péterffy-dinasztiából 1920-ban egy fiatal asszony némi havifizetést kapott valami színháztól és ő volt a család egyetlen tagja, aki pénzt keresett. - Gyula bácsi sokszor azon a ponton volt, hogy fekete aktatáskáját bedobja a Dunába, ezzel megsemmisíti az egész Péterffy-történetet és maga is utána ugrik, hogy krónikása se maradjon az augsburgi csatában elpusztult gyászmagyaroknak.

Klema nem csodálkozott már semmin. Kálmánról még mindig semmi hír, Kálmánt már egészen el is felejtették, - ezen sem csodálkozott. Barnabás felől sem kérdezősködni - nem csodálkozott már ezen sem. Bertóthyék elváltak, a szép Stefánia visszament apjához, Lucic báróhoz és most legényéletet él, az ura kiviteli engedélyekkel panamázik és zabot, meg lovat szállít Németországba; ezen sincs mit csodálkozni manapság. Bertóthy édesanyja, aki nagyon öreg hölgy, valamikor Krisztina nagymama mellett a bécsi bálók ünnepelt királynője volt, szegről-végről rokon, most két keze munkájából tartja el magát.

- Most találkoztam Bertóthy bárónéval, - ujságolta közönyösen a Péterffyeknek.

- Tinka nénivel? - kérdezte Sándor.

- Vele. Hetvenedik évét járja szegény. Hajlott, törődött, fehér és majd megfűl a köhögéstől.

- Mit csinál Pesten?

- Horgol.

- Mit?

- Ruhákat horgol üzleteknek. Százötven koronát kap egy ruháért.

- Pénzért horgol? - kérdezte Lajos ijedten. - Tinka? Hát a nyolcszáz holdja?

- Ott van, ahol a tiétek.

- A bérpalotája?

- Pozsonyban. Azt nem lehetett elhozni Pestre.

- Azért szokolokat kap.

- A bérlője. Ő csak magyar koronákat. Kétezret egy évre.
  - Szentséges Isten! Tinkát el kell hozni ide a penzióba - kiáltott fel Sándor.
  - Nem jön. A maga lábán akar boldogulni. Köt, horgol százötvenért. Most vett pár cipőt. Olyan boldogan ujságolta, mintha a háború előtt azt mondta volna, hogy villát vett Abbaziában.
  - És bírja ezt az életet?
  - Bírja. Csak attól fél, hogy az uccán egyszer összeesik és ott hal meg a kövezeten. Ezért mindig névjegyet hord a zsebében a lakása címével. Hogy tudják, hova kell szállítani.
- Lajos káromkodott. Klema csitította.
- Ne higgyétek, hogy Tinka elkeseredett. Jókedve van. Azt mondja, hogy nagy élvezet pénzt keresni.
  - Ez nekünk szól? - csattant fel Lajos indulatosan.
- Klema észrevette, hogy a boldogtalan Péterffyket megbántotta.
- Visszafizetünk mindent - ígérte Sándor és monokliját mélyen a szemgödrébe nyomta. - A nemességet kártalanítják. Napok kérdése csak és visszamehetünk ősi birtokunkra.
  - Nagyon késik ez a restauráció - jegyezte meg halkan Ágnes, aki elhatározta, hogy visszamegy Máramarosszigetre, odaviszi András és Péterke hamvait és a vadgesztenye-fasor végén mauzóleumot állít nekik. Szívszorongva várta a restaurációt és mindennap órákig térdelt a templomok kövezetén, hogy az Isten adja vissza a főhercegi kastélyt és a gesztenyefa-allét Magyarországnak.
  - Pár nap, esetleg pár hét kérdése az egész - ismételte Sándor.

*

Rosenthal úr is megjelent néha a Péterffy-házban.

- Hogy tetszik lenni? Már nem tart sokáig - mondta sugárzó arccal, titokzatosan. - A máramarosiak éppen olyan jól tudják ezt - nem igaz? - mint mi. Az egész világ tudja. Tetszettek hallani az ujságot?
  - Hányadik? - kérdezte mosolyogva Klema.
  - A második, adjon az Isten szerencsét neki. Fiú az is.
  - Kiről beszél maga?
  - A menyemről. Moszkvából kaptam a hírt. A zsidóknak jó postájuk van. A fiam orvos, nem politizál, jól teszi - nem igaz? - tiszta szívből megbocsátottam neki. Itt sem politizált, csak olyan ostoba elvei voltak, mindenkinek megvan - nem igaz? - a maga bogara. És Magda, adjon az Isten szerencsét neki, már a második fiút szüli, igaz, hogy elbolondította a fiam fejét - nem igaz? - de két fiút szült neki, büszke vagyok rá, a menyemnek is megbocsátottam.
- E pillanatban jelentették, hogy Hartmann Ferenc úr van künn az előszobában. Hartmann Ferenc a kommunizmus kitörése óta most jött fel először Pestre. Útálta ezt a várost, irtózott még a levegőjétől is, megöregedett, megrokkant, alig tudta vonszolni magát. Rosenthal zavartan vette a kalapját, de nem ment el, a lába gyökeret vert.
- Mi hír Mindszenten? - kérdezte Klema.

Az öreg Hartmann már nem hasonlított semmiféle francia márkához a Lajosok idejéből. Arca megsoványodott, orra lekonyult, az álla hegyes lett, bajusza a szájába lógott, mert, úgylátszik, fogai kiestek.

- Elkergettek. Tessék elképzelni.

- Kik?

- A fehérek.

- Szörnyűség.

- Árpád fiam meghalt a háborúban - vagy ezt már mondtam? - ők pedig most zsidókat akasztanak. Nagy különbség, bocsánatot kérek, nem akarok bántani senkit, de nagy különbség van a kettő között. Meghalni a háborúban és zsidót koncolni, - tessék elképzelni - nagyon nagy különbség.

- Magát is bántották?

- Elkergettek. Most itt vagyok. Ezt mégsem kellett volna velem tenni. Most akartam hazahozni Margitkát Hollandiából. Okleveles kereskedelmi kertész. Nagyon szeretném látni - tessék elképzelni - tíz éve nem láttam, tessék elképzelni, mennyire fáj utána a szívem. És most elkergettek.

Klema szép, okos, erélyes szeme felvillant és felháborodva fakadt ki.

- Erről teszünk, kedves Hartmann úr. - A Péterffyeknek van még némi befolyásuk a kormánynál. Majd megmutatom én!...

Klemát még senkisé is látta ilyen haragosnak. Hartmann úr szelíden panaszkodott:

- Hiszen én megértem őket. Amikor kommün volt, én mondtam, nem tagadom, talán ostoba és kegyetlen voltam a saját fajtámhoz, de én mondtam, hogy a Dunapartot a Ferenc József-hídtól a Margithídig be kellene szegni akasztófával s a zsidókat sorba felakasztani. Akkor ezt mondtam, mert én jó zsidó vagyok és százszorosán szégyeltem, hogy néhány hitvány, elvetemült, hitehagyott, vallástalan és istentelen zsidógyerek Mindszenten derék, öreg magyar, meg sváb gazdaembereket felakasztott. Én mondtam, beismerem, de azért nem kellett volna engem így megbüntetni. Hiszen nem volt minden zsidó kommunista.

Ekkor vették csak észre, hogy Rosenthal, az öreg, verejtékezve, vörösen, kövér testében reszketve, ott didereg a hall félköríves loggiájában. Mind a hárman zavarba jöttek. Klema nem tudta, hogy ez a két derék ember ismeri-e egymást, vagy hogy egyáltalán meg akar-e ismerkedni. Hartmann nyugodt érdeklődéssel nézte a pohos, szőröskezű, vörös emberkét és feléje nyújtotta a kezét.

- Bocsánat, nem is láttam, olyan ideges vagyok és rosszul látok, - Hartmann Ferenc Mindszentről.

- Rosenthal - lihegett a megrémült ember és önkéntelenül, szánalmas zavarral hozzátette: - hogy tetszik lenni?

Hartmann mosolygott. Rosenthal szolgálatkészen és kétségbeesett erőlködéssel szintén mosolyogni próbált.

- De azért majd csak szerencsét ad az Isten... Én már nem panaszkodom. Két fiú, két szép, erős fiú. Megbocsátottam a fiamnak - nem igaz? - és büszke vagyok a menyemre.

Klema kínos zavarral nézett hol Hartmannra, hol Rosenthalra. A vergődő, izzadó, hebegő Rosenthal azonban folytatta:

- Magda pompás asszony...

- Kicsoda? - kérdezte meghökkenve Hartmann és szemöldöke összerándult.

- A menyem. Rosenthal doktor felesége, aki Moszkvában van, nem politizál, gyereket szül és gyorsírástanárnő a gimnáziumban. A leányunk. A kedves Magda, adjon az Isten szerencsét neki, büszke vagyok rá. Holnap írok neki - nem igaz? - mit tetszik izenni neki?

Hartmann elfordult.

- Nem ismerem.

Rosenthal hátratántorodott.

- De kérem... Az ön leánya, a fiam felesége. Magda, Rosenthal doktorné.

- Nekem olyan nevű leányom nincs. Nem is volt soha.

- Szent ég!

- Bocsásson meg, sietős dolgom van, nagyságos asszonyom, kissé ideges vagyok - tessék elképzelni - köszönöm, nagyon hálás vagyok, azért mégsem kellett volna ezt tenni velem, nem szabad általánosítani... Holnap, ha szabad, teszem tiszteletemet...

Rosenthal szepegve bújtt vissza a hall félköríves loggiájába s csodálkozva, megbotránkozva, könnyezve nézett Hartmann úr után, aki elfelejtette, hogy Magda nevű leánya volt valaha. Hát ez is lehetséges?

*

Lassanként a Péterffyek is kezdték belátni, hogy tévedtek, amikor azt hitték, hogy máris sokkal jobb minden.

Ákos egy nap azzal jött haza, hogy párizsi ujságok pontról-pontra közlik a magyarok számára elkészített békefeltételeket.

- Most már legalább tudom, hogy miért vágták le a lábamat - ordította magából kikelve. - Akkor még nem tudtam. Most már tudom. Azért, hogy elvegyék tőlem az ország kétharmadát. Hogy kiirtsák, vagy földönfutóvá, vagy koldussá tegyék a Péterffyek kétharmadát. Hogy elvegyék a Péterffyeektől a vasat, fát, szenet, sót, legelőt, aranyat, ezüstöt, rezet, ércet, hogy elvegyék a Dunát, hogy lehetetlenné tegyék a gyáripárt, a kereskedelmet, az életet, a lélegzetvételt... Hogy élve eltemessenek bennünket, hogy megdögöljünk éhen, hogy Péterkének szétloccsantsák az agyvelejét, hogy zsidó gyilkolja a keresztényt, keresztény a zsidót, felváltva, hol egy Rosenthal egy Péterffyt, hol egy Péterffy egy Hartmannt, hogy gazemberek és hülyék legyenek a Péterffyekből, a Hartmannokból és a Rosenthalokból...

- De legalább mi magyarok ne bántanánk egymást - szólt közbe Sándor bácsi és ezüstszínű, selymes kis oldalszakállát tépdeste izgalmaiban. - Azt hiszem, hogy most össze kellene fognunk, most kellene igazán szeretni magunkat, a közös nyomorúságban.

Ákos gúnyosan és ellenszenvesen nézte a szép, rózsásarcú öreg urat.

- Mert az apámat nyomorékká tették? Mert Péterkét odadobták az oláh ágyúk elé? Mert beengedték Pestre a román katonákat? Hallgasson ide, Sándor bácsi, Gáthy öccse, tetszik tudni, a Gáthy és Társa elnökének öccséről van szó, Szegeden volt a kommunizmus alatt. Az anyja református pap özvegye, Gáthy Domonkos nővére, Erdélyből menekült és Szolnokon húzódott meg egy vénkisasszony rokonánál. Amikor a kommunisták ellen kitört az ellenforradalom, az öreg tiszteletesasszony az udvaron ruhát szárítgatott. Fehérneműt, amelyet aznap mostak. Az ellenforradalmi kísérlet meghiúsult, a vörös terrorlegények lefoglalták az öreg tiszteletesasszonyt, mert fehér ruhát akasztott a szárítókötélre, azt mondták, hogy fehér zászlót,

ellenforradalmi jelvényt lengetett, vétkezett a vörös diktatúra ellen. És az öreg tiszteletes-asszony roskatag testére huszonöt botütést mértek.

- Gázság, aljasság, vörös gazemberek...

- Nos, kedves Sándor bácsi, a tiszteletesasszony fia bevonult Budapestre és sietett Szolnokra, hogy édesanyját meglátogassa. Ott elmondták neki a huszonöt botot. István, mit tennél, ha hallanád, hogy édesanyádat valahol valaki megbotozta?

István, aki nemrég jött haza Firenzéből és sokáig nem értette meg, hogy itt miért botozzák, akasztják, koncolják egymást az emberek, ránézett Ákosra, nem felelt, elsápadt és csak az ajka reszketett fehéren.

- Hát a fiatal Gáthy az orgoványi erdőben két kommunistát lepuffantott, mint a veszett kutyát.

Sándor szomorúan törülgette monokliját és kijelentette, hogy csak az Isten tudná megmondani, mi lesz ebből az országból. Ezen már csak valami isteni csoda segíthet. Klema Hartmann úrra gondolt, akit elkergettek s aki azt mondta, hogy neki soha sem volt Magda nevű leánya. Úr Isten, kinek van itt igaza? Ágnes mindezzel nem törődött semmit, az ő szíve csak András és Péterke után sírt, de a bibliából éppen Mózes könyvét olvasgatta és hangosan mondta az ötödik könyv huszonkettedik versét: „Ne cselekedjete ott, mind a szerint, ahogy mi cselekszünk itt most! Mindenki azt, ami éppen jónak látszik neki. Mert még ezideig nem mentetek be a nyugodalmas helyre és az örökségbe, amelyet az Úr, a te Istened ad néked...”

III.

Ezerkilencszázhusz december elején Mr Edgar Smith ismét megjelent a Morgan-szállodában. A szálloda egész személyzete emlékezett rá, s ahogy feketeszakállas, zord és gögös arcát megpillantották, nyomban eszükbe jutott, hogy Mr Smith a kommunizmus kitörése előtt ittjárt s jóformán alig adott valami borraivalót. A hatalmas túraautó elé kirohant a személyzet és lélegzetfójtó lihegéssel kapkodta le a csomagokat. De amikor szemtől-szemben álltak a feketeszakállással, vállvonogatva és lomhán szétszéledtek. A személyzet tisztelte a nagy, poros külföldi túraautókat, de nem tisztelte azokat a nagy feketeszakállas és recsegőhangú utasokat, akik nem adtak elég borraivalót. Madame Durand, a direktрисz, azonban csak a pénztári könyvet nézte és hódolattal üdvözölte Mr Smith Edgart, aki végre is dollárban fizet.

Smith Edgar ezúttal csak másodmagával jött, útitársa szerényen és némán kullogott utána. Vékony, karcsú, hajlékony gentleman volt ez a másik, alig magasabb a közepesnél. Kissé már őszes, az ötven-ötvenkétéves ember fehér feltjait viselte jobbról-balról a halántékán. Néha mosolygott is Smith Edgar mellett a szálloda lépcsőházában, de úgylátszott, mintha csak szívességből, vagy hálából mosolyogna. Ha Madame Durand nem látta volna Smith Edgar társaságában, angol zongoraművésznek vagy festőnek nézte volna s a negyedik emeleten utal ki neki szobát, az udvari részen.

Így is csak mérsékelt udvariassággal váltott vele néhány szót és hegyes, hosszú orrával inkább Mr Smith felé kacérkodott.

Csak másfél óra múlva tudták meg, amikor Mr Smith leküldötte a bejelentő-lapokat, hogy a művészformájú angol gentleman gróf Péterffy Tamás, amerikai állampolgár, newyorki lakos, akinek London volt a legutolsó tartózkodási helye.

Így érkezett Budapestre a kis Tommy, aki oly elbűvölő volt égszínkép Waffenrockjában az udvari bálon és akit - jaj, a legyezőm - négy év óta szívszorongva vár fekete csipkefelhői között a fehérarcú Krisztina nagymama.

Péterffy Tamás már egyszer elindult Magyarországra. Ez 1919-ben volt, akkor Mr Smith Edgárt előreküldte Bécsből Budapestre. Smith úr éppen a kommün kitörése előtt érkezett, itt töltött néhány napot, tárgyalt Rosenthal úrral és Barnabással a kukoricaszárból gyártott liszt dolgában, megivott néhány liter szódás rumot, teleharsogta a szállodát penszilvániai káromkodásokkal, aztán Péterffy Miklós báró ellenforradalmi bálja után eszeveszetten száguldott vissza Bécsbe a bolsevizmus elől. Péterffy Tamás gróf visszament Londonba s ott várt mindaddig, amíg csak meg nem írták a londoni lapok, hogy vége van Magyarországon a vörös és fehér terrornak, tömegmészárlásoknak és pogromnak, emberevésnek és hullarablásnak, ha ugyan hinni lehet a Prágából, Bécsből és Bukarestből jövő távirati jelentéseknek.

Péterffy Tamás grófra - Krisztina nagymamán kívül - Magyarországon már nem emlékeztek. Aki valaha ismerte is, az is elfelejtette. Igazság szerint nem is volt sok köze a magyarokhoz. Apja is katona volt, ő volt a második gróf a familiában; az osztrák császár szolgálatában kapta a grófi címet. A császárszakállú tábornok állandóan Bécsben élt, az udvar légkörében; csak nevében s nagyritka homályos hangulataiban emlékezett ősi magyarságára. Fiát, Tamás grófot magyarnak akarta nevelni; ezt a nyelvet taníttatta vele legelsőnek. Tamás a bécsi Therezia-numban magyar ifjak között töltötte fiatalságát. De aztán a jó szándéknak útját állotta a sors. Magyar rokonai nem szerették sem őt, sem az apját, aki a grófi rangot kapta. Renegátnak, sőt hazaárulónak tartották a családnak messze Erdélybe, Felvidékre, Dunántúlra szétszórt tagjai. Tamás apja sokszor feltette magában, hogy eloszlatja a félreértéseket. Sokszor elment Bécsbe olyan helyekre, ahol cigányok muzsikáltak. Egy-egy magyar énekesnőt néha hónapokig támogatott és ezredében, majd később a divíziójában korhely magyar tiszteknek többször elengedte a büntetést. Ilyenformán erős hazafinak érezte magát és bántotta, hogy ott, Erdélyben, a Felvidéken és a Dunántúl a köznemes Péterffyek tudomást sem vesznek róla és hazafias érzéseiről.

De aztán újra elfeledkezett az atyafiakról. A rokoni szereteten és némely enyhe nosztalgián kívül úgy érezte, hogy érdekből is jó volna velük összebarátkozni. A generálisnak semmije sem volt a fizetésén kívül, a Péterffyek pedig a maguk ősi földjén több-kevesebb sikerrel gazdálkodtak. Néhányukról az a hír járta, hogy vagyonos és tékozló népség, parasztos vidéki dorbézolásokra fecsérli pénzét, amely szétolvad és semmivé lesz, mire gazdájuk elköltözik a másvilágra. Ezeket a három országrészben tízfelé szétszórt vagyonokat jó volna kissé rendbehozni és Tamás úrfi részére hasznosítani. Sokszor gondolt erre a daliás generális, amikor adósságai közepette fuldokolva, családi szalmaszálakba kapaszkodott. De az adósságok hullámai valahogy elsímultak, a versenyek szezonja jól ütött be, az öreg gróf új operai csillagot fedezett fel az éjszakai horizonton s minden a régiben maradt.

Utolsó lehelletéig hódító gavallér volt s amikor meghalt, nemsokára fia is eltűnt Bécsből. Most állítólag nagy vagyona van. Hogy vagyonát honnan szerezte, azt senki sem tudja. Talán ő maga sem. A vagyon csak akkor érdekli az embereket, ha már megvan s a tulajdonost, amikor elűszott.

Tamás tehát, aki olyan szép volt égszínkép Waffenrockjában, most itt van, alig egy puska-lövésnyire Krisztina nagymamától, aki álmodni szokott róla és nagyon szeretné látni. A vagyonát Londonban hagyta: nem volt az olyan nagy, mint aminőre a családi legenda értékelte. Tisztességes amerikai polgári vagyon. Kétszáz, vagy kétszázötvenezer dollár, értékpapírokban, fontban és dollárra szóló letétekben. Inkább kétszáz, mint kétszázötven. Ezt Mr Smith tudná megmondani, aki üzlettársa és barátja volt a grófnak, de csak titkárnak számított, mert frakk és szmoking oly lomposan és nevetségesen állt a testén, szakálla olyan fekete, torzon-

borz és ijesztő volt, beszéde annyira lármás és útszéli, hogy úgysem hitte volna senki, ha e művészformájú, előkelő és finomarcú gentleman barátjának nevezi magát.

Tamás tehát itt volt és harmadnap már tudta, hogy legközelebbi rokonai Pesten, a Múzeum uccában laknak, egy puskalövésnyire. Mr Smith hozta a hírt, a feketeszakállas petróleum-kutató viszont Rosenthal úrtól hallotta, aki a kukoricaháncsból készült liszt ügyében már megérkezése napján felkereste. Tamás gróf nyolc napig a maga ügyeit intézte. Rövid utakat tett autójával, vagy gyalogosan sétált a Dunaparton, hogy - mint ő mondta - aklimatizálódjék. Nyomában gyalog, vagy autón, mindig és mindenütt ott volt Szénási detektív, aki a kommün alatt igazságügyi népbiztoshelyettes, majd a vádtanács elnöke, aztán hadtestparancsnok, végül a szovjetbank elnöke volt, de a kommün után igazolta, hogy mindezt halálos fenyegetések súlya alatt, a pusztá élete megmentése végett, meggyőződése ellenére, színlelésből és titkos ellenforradalmi célokkal tette, - tehát a kommün után reaktiválták a Morgan-szállodában.

Szénási titkosrendőr jegyzőkönyve szerint Péterffy Tamás gróf, a pennsylvaniai nábob vagy leánykereskedő első nyolc napja a következőleg folyt le: A nábob egyszer fennjárt a külügy-minisztériumban. Harmincöt percet töltött az egyik tanácsosnál. Másnap a Hűvösvölgy felé autózott, a fogaskerekű vasút állomása körül megállt, kihajolt a karosszériából s a mellette levő feketeszakállasnak azt mondta: All right. Harmadnap megjelent az Operában. Negyednap szintén. Földszint, baloldal, negyedik páholy. Először egy felvonást hallgatott végig, másnap mind a hármat. Ezen az előadáson nagy botrány volt, egy közepes énekesnő, Grónay Mária énekelt Margarethát, óriási klakk, a gróf is lelkesen tapsolt, de az ellentábor fütyült, ilyesmi tíz év óta nem történt az Operaházban. Egyéb feljegyezni való aznapról nincs. Másnap a kocsija majdnem elgázolt egy villamost. Óriási autó. Éjjel tizenegy órakor a hálósobája sötét.

Szénási úr feljegyzései között a hatodik napról az is olvasható volt, hogy Péterffy Tamás gróf déli egy órakor elment a Múzeum ucca 2. számú házba és ötvenkét percig tartózkodott ott. Két óra előtt nyolc perccel ment vissza a Morgan-szállóba.

*

Tamás gróf tehát déli egy órakor tette meg bemutatkozó látogatását a Péterffy-penzióban. István átvette a névjegyét és bevitte a hallba, ahol Klema számolgatott és megállapította, hogy, ha ez sokáig így tart, a Péterffyek meghalnak éhen. A félköríves loggiában Krisztina nagymama édesen, fehérén szundikált fekete csipkefelhők között s legyezője, lenn a dobogón, atlaszcipőcskéje mellett szintén édesen és csipkésen pihent.

Ahogy a gróf vékony, hajlott, művészforma alakja megjelent az ajtóban, Krisztina nagymama hirtelen felébredt, mert álmában élesebb volt a hallása és tisztábban látott, mint ébrenlétben. Mosolygott és a tekintetével végigsimogatta a vendéget.

- Jaj, a legyezőm! - zizzent meg ezüsthangocskája. - Klema, vendégünk van.

Péterffy Tamás bemutatkozott a nagymamának. Krisztina nagymama elpirult és legyezőjét jobb arca elé kapta, mert fehér és áttetsző bőrén ott kis fekete szemölcs nőtt néhány hónapja.

- Jó napot, fiam, jó napot, Tamás, jöjj, hadd lássam az arcodat, ó, mi régi ismerősök vagyunk, igen 1889-ben láttalak a Jockey-klub bálján, azaz nem is a Jockey-klub bálján, hanem az udvari bálon, egész határozottan emlékszem, legelőször az udvarnál láttalak Tommy, nagyon jól festettél égszínkék Waffenrockodban és azóta kissé megemberesedtél...

Klema és Tamás gróf alig jutott szóhoz.

Így jelent meg a Péterffy-penzióban Tamás gróf s az öreg Péterffyek este, az ebédnél ki-jelentették, hogy nagyon szerencsésnek érzik magukat, amiért nem voltak otthon.

- Muszkavezető fia - köhécselt Lajos és szemei kimeredtek, alsó ajka pedig lelettyent és vékony nyál csorgott a szája szélén.

- Gyáva, férfiatlan volt a viselkedése - jegyezte meg Sándor, aki rózsásabb és fiatalabb volt és monoklija hetykébben csillogott a szemén, mint valaha.

- Nono, - dörmögte Gyula - kellemetlen dolog, nagyon sajnálom, de én genealógus vagyok.

Ezek után a rejtélyes szavak után hóna alá kapta aktatáskáját és pepitanadrágjában, mely ideoda lengett kiaszott lábszárcsontjain, kiimbolygott a hallból. A fiatalok azonban nagyon kíváncsiak voltak a grófra, még Ágnes is, akit az ujság láthatólag felizgatott.

*

Két hét múlva Péterffy Tamás elhagyta a Morgan-szállodát és beköltözött a fogaskerekű-vasút mellett egy csinos, új villába. A Morgan-szálló személyzete megint panaszkodott a borralalók miatt. Durand hegyes és hosszú orra azonban megelégedést és tiszteletet fejezett ki a gróffal szemben, aki dollárban fizetett.

Smith Edgar, a feketeszakállas, hír szerint visszament Amerikába, miután újra tárgyalt Rosenthal úrral és Barnabással a lisztdologban. Azt mondta, hogy kábel útján állandó érintkezésben marad velük. Ezalatt megívott fél liter rumot szódával és kiszítt két pipa méregerős, émelyítő, kesernyés szagú dohányt. Mielőtt elbúcsúzott, így szólt Barnabáshoz:

- Nem tudom, mr Péterffynek miért kellett idejönni Európába. Azt mondom, jobb lett volna ott maradni a Pontchartrain-tó partján, ahol mindennapi táplálékunkat puskával szereztük, a négereket korbáccsal kergettük munkára, este birkabőr kabátban leheveredtünk a kávéház ajtaja előtt, pipázva hallgattuk a részeg zenék lövöldözését, a közeli erdőkben a disznók rőfögtek és sakálók ordítottak s ha egyszer-kétszer felrobbant valamelyik kút és pár tucat ember a levegőbe röpült, megható gyászbeszédet mondott a protestáns lelkész.

Aztán, mintha mégis kissé meggondolta volna, barátságosabban hozzátette:

- Különböznél lehet, hogy itt is csak elél valahogy az ember. Mr Péterffynek elég esze van, majd rájön. Valahogy csak itt is eltölti az időt. Mindenhol akad egy és más. És mr Péterffy dollárban fizet.

IV.

- Ha ez sokáig így tart, nem lesz mit ennünk. A beregi földet és az ugocsai szőlőt a cseh kormány felosztotta a parasztok között.

Klema azt olvasta, hogy ezért a régi tulajdonosok valamiféle államkötvényt kapnak, de ő csak a bérlőtől és a vincellértől kapott levelet, az egyikőtől, hogy többé nem fizethet bért, mert a bérletből kidobták, a másiktól, hogy a légionáriusok a pincében levő bort elrekvirálták s nincs pénze, hogy kapásokat fogadjon a szőlő megmunkálására.

- Ha ez sokáig így tart, nem lesz mit ennünk. Pedig lehet, hogy örökké így tart.

A Péterffyek még nem nyomorognak, de Klema már átélte az eljövendő nyomor összes szenvedéseit. Eddig is - innen-onnan két esztendeje - régi bútorokból és ékszerekből élnek. Úgy mondják, hogy más is így él. Sőt így tengeti életét az egész nemzet, s maga az állam is. A hulladékokat eszi, ami a régi tejjel és mézzel folyó Kánaán földjén azelőtt az egereknek, a vakondoknak, a madaraknak és a gilisztáknak sem kellett.

Háborús és forradalmi nyomorúságokat túrni, az gyerekjáték volt. Kaland. Az ember remélhette, hogy egyszer csak vége lesz. Olyan volt, mint mikor hajótörött emberek éheznek, de már látják a mentőcsónakokat. Mindent el lehet viselni, ha az csak átmenetnek, epizódnak, kalandnak látszik. A baj ott kezdődik, amikor a bajból rendszer lesz, a kalandból állandó és befejezett állapot, jogerős végzés, életfogytiglan tartó börtönre szóló bírói ítélet lesz.

A Péterffyekeket halálra ítélte az Idő. A Péterffyeknek nincs perspektívájuk. A Péterffyek nem tudnak dolgozni, pénzt keresni, lakásra, fűtésre, világításra és ruhára valót. A Péterffyeknek nem lesz télikabátjuk, Sándornak rojtos lesz a nadrágja és piszkos a gallérja, a Péterffyek lyukas cipőben járnak és otthon - vajjon meddig lesz otthonuk? - fűtetlen szobában dideregnek. Krisztina nagymamának nem lesz komornája, sem ápolónője. Nem lesz, aki kerek karosszékét tolja, mert Istvánt el kell bocsátaniok. István is más sorsot érdemelt volna öreg napjaira. Ő maga, meg Ágnes mosogatni fognak és fel fogják súrolni a szobát szombat délután, vasárnapra. Hát a háború farsangi multság volt, a forradalom álarcos bál, a bolsevizmus bolondok estéje, - most jött a nagyhét, ez az igazi tragédia..

Klema erős és komoly úriasszony volt és mindig tudta, hogy mi a kötelessége. De nem emlékszik arra, hogy valaha törnie kellett volna a fejét ebédgondokon és házbérgondokon és azon, hogy miből fizeti a cselédeket. Gyula, bácsi hétszáz év óta ismeri a Péterffyekeket, kisujjában van az egész történelem, még a hálósobák ajtaja mögé is bepillantott, olyan Péterffyekről is tud, akik ezer holdakat prédáltak el és dominiumokat tettek fel egyetlen kártyalapra, mindent tud, ami hétszáz esztendő óta Péterffyvel vagy Grónayval történt, de Gyula bácsi még sohasem említette, hogy valamelyik Péterffy nem tudta volna, hogy miből ebédeljen.

Klema nem volt együgyű vagy fellengzőslelkű arisztokrata, de hétszáz év óta beleedződött a gondolkozásába a Péterffyek méltósága és rangja, amelyet egyszerűen emberi méltóságnak és emberhez illő állapotnak gondolt. Az ember nem igavonó barom, hogy egész nap dolgozzék és este széna, vagy zab, vagy vágott répaadaggal jutalmazza meg őt a gazdája. Az emberi méltóság ott kezdődik, ahol a mindennapi kenyérgond, az önfenntartás állati gondja végződik. Pusztán azért nyilván nem érdemes élni, hogy az ember megtömje a gyomrát. És azért nyilván nem érdemes zabálni, hogy másnap újra legyen ereje az igavonáshoz. Lehet, hogy mások másképpen gondolkodnak, de a Péterffyek még soha nem csúsztak az emberi méltóság vonala alá. Ez az egész. És most, kinek-kinek öreg korára, már nincs kedvük alácsúszni. Ez az egész. Ezen ostobaság volna vitatkozni.

Most már az öreg urak előtt sem lehet titkolni a dolgot. Ágnes is nyomorog. István még nem keres, sőt pénzbe kerül, a hadikölcsönkötvényekből semmi jövedelem, a máramarosszigeti házat oláh katonaság szállta meg, bért nem fizet, hadijogon és honfoglalás jogán. Ákos igazgató ugyan a bankban, de a fizetése Vilmaéval együtt éppen annyira rúg, hogy meg tudják fizetni a penziódíjat, ők az egyetlenek, akik meg tudják fizetni.

A Péterffy-házba nemcsak hogy betört a nyomor, de betört minden, ami együttjár a nyomorral. Izgalom, indulatosság, veszekedések, gorombaság és kétségbeesés. Valóságos forradalom, csendes, lappangó, elfojtott, ideges lelki forradalom, úglátszik, így van ez országokban, népek között, családokban, sőt testvérek, házastársak között is egyformán, - a nyomor egymás ellen ingerli, akiknek legjobban kellene szeretniök egymást, így volt az a népköztársaságban s a diktatúra alatt, mind a kettő nyomorforradalom volt, most benn a Péterffy-penzióban van nyomorforradalom.

A Péterffy-penzióban mindennap mindenki izgatottan ébredt. Csak István, a huszár volt közönyös és hivatalos hangon jelentette:

- Gyula úr köszöni a reggelit, nincs étvágya e pillanatban.

- Alszik? - kérdezte Klema.

- Nyitott szemmel alszik - felelte a huszár és halkán kisompolygott.

Klema felsóhajtott.

- Gyula a végét járja, Sándor, Sándor, hallod? Szegény Gyula hetek óta nem eszik.

Sándor a vállát vonogatta és rejtelmesen mosolygott.

- Miért nem beszéltek magyarul? Te azt mondod, hogy a végét járja, István finoman jelenti, hogy nincs étvágya s az igazság az, hogy Gyula hetek óta részeg.

Klema összecsapta a kezét.

- Sándor, meg kell rendülnöm abban a hitben, hogy nektek eszetek és szívetek van, mint más embernek.

- Más mondanivalód nincs? Nem untad még meg az örökös békéltetéseket? - kérdezte Sándor.

- Gyula napjai meg vannak számlálva. Sándor, eredj be hozzá és békülj ki vele - mondta csendesen Klema.

Majd Lajos felé fordult.

- Voltál Gyulánál?

Lajos kínosan köhögött és Sándor felé fordult:

- Nem látod, hogy elég nekem a magam nyomorúsága?

Klema közbeszólt:

- Szégyeljétek magatokat. Ahelyett, hogy...

- Ahelyett, hogy kifizetnétek a tartozásokat... - hörgött közbe Lajos. - Úgy-e, azt akartad mondani? Tudom, tudom, ha balsors üldözi az embert, mindenütt kitelik a becsület.

Sándor békülékeny hangokat pendített meg, mert nagyon sajnálta a szélütött Lajost.

- Nemsokára vége lesz a nyomorúságnak. Biztosíthatlak, hogy rövidesen megváltozik minden.

Lajos káromkodott.

Sándor megérintette a beteg ember vállát.

- Nagyszerű terveim vannak. Csak most még nem nyilatkozhatom.

- Most nem tervekről, hanem házbérről van szó - lihegett Lajos.

- Holnap, vagy egy hét múlva, mindent megtudsz, addig légy türelemmel.

Lajos legyintett.

- Szamárság. Ez így nem mehet tovább. Most pénz kell a pokol fenekéről is. Ha kell, hát gyilkolni megyek, de Klemát nem engedem háborgatni. Ha holnap házbért nem fizetünk, az egész penziót kidobják az uccára. Ezt nem engedhetjük. Nem kívánhatjuk Klemától, hogy eltartsa ezt az ország minden részéből összeszaladt éhenkórász bandát.

Sándor hátrakapta a fejét és titokzatosan és gögösen mosolygott.

- Nono, ezt kikérem magamnak.

- Kérheted már, méltóságos uram, - gúnyolódott Lajos. - Az igazság az, hogy nyakára telepedtünk Klemának, minden nyomorúságunk keresztjét az ő vállára raktuk, kifosztottuk minde-néből...

A főszolgabíró felpattant.

- Lajos, te sértegeted a Péterffyekeket. Igaz, hogy apránként némi kölcsönt vettünk Klemicától. De mindenről van elszámolás.

Sándor leejtette a monokliját és kabátja belső zsebéből sötétvörös noteszt vett ki. Abban van az elszámolás. Minden fillér beírva. Tartozásunk Klemánál. Ez a cím. A Péterffyek nem fosztják ki egymást. Kölcsön, az más. Váltó is van róla. Ez becsületes és úri dolog és a gondos ember kötelessége; valamennyien halandók vagyunk. Ha a Péterffyek elköltöznek a más-világra, itt vannak a váltók, az elszámolások: ez Klemica és Mici öröksége.

A többiek elképedtek.

- Micsoda terveid vannak? - kérdezte dühösen Lajos.

Sándor, aki hetek óta rejtélyesen titkolózott, elpirult és zavartan hebegni kezdett. Látszott rajta, hogy az igazat nem meri, vagy nem akarja megmondani, de valamivel mégis meg akarja nyugtatni a Péterffyekeket. Erőltetett közönyösséggel odavetette:

- Végre is hozzá kell fogni a produktív munkához. Én például fűszeresboltot veszek. Dolgozni nem szégyen.

- Dolgozni! - riadt fel Lajos. - Akkor, bocsánatot kérek, inkább kapálok.

- Én szalámit árulok - jelentette ki nyomatékosan Sándor és olyan haragos fenséggel nézett körül, mintha a falon függő ősi arcképeket akarná provokálni, hogy melyikük mer neki ellentmondani. - Szalámit árulok, - harsogta még egyszer kihívóan, - mert, becsületszavamra, csak a kereskedelemből lehet meggazdagodni. Minden magyarnak kereskednie kellene, öcsém. Bankot alapítani, export-import vállalatot, üzletet, gyárat, mezőgazdasági ipart, félkészárut, háromszoros hozamot a földtől, belterjes gazdálkodást... Becsületszavamra.

Lajos bámulattal nézett Sándor fényes koponyájára. Sándor boldogan tette szemére a monoklit.

- Én már ki is néztem a magam helyét az új magyar közgazdasági alakulásban. Specerájt veszek. Egyetem tér 5. Az üzlethez már meg is szereztem a legszükségesebb gyakorlati előismereteket. Kisujjamban van már az egész üzlet. Fogadok, hogy öt esztendő alatt meggazdagszom. Csak egy milliócskát akarok belőle kiszorítani.

- Az kevés - szólt közbe hirtelen Lajos.

- Akkor kettőt, - javította ki meghökkenve Sándor.

- Hármat, - indítványozta a másik.

- Rendben van. Legyen három.

Ebben megegyeztek.

E pillanatban belépett a szobába Gyula. Az öreg úrból már alig maradt valami, amivel régiszabású kockás nadrágját, vastag fekete zsakettjét és ijesztően magas szárnyas gallérját kitölthetné. Az arca már nem sárga volt, hanem hamuszínű. A fogai már nem csattogtak a szájában. Nem volt ereje benntartani petyhüdt ajkai között. A szája egészen elvékonyodott és beesett az orra és az álla közé. Pofacsontjai félelmetes két púpot rajzoltak az arcába és sárgás, pislogó szeme két üvegen keresztül sem tudta már kibetűzni a régi okleveleket. Hihetetlenül vékony lábszárain ide-oda imbolygott, mind egy rúdra akasztott üres zsák. Ahogy betopogott a szobába, ijedten és gyanakodva körülnézett.

- Nem láttátok az aktatáskámat? - csemcegett beesett vékony ajkaival. - Hol van az aktatáskám?

Klema résztvevően kérdezte:

- Hogy vagy, Gyula?

Gyula az aktatáskáját kereste. Behívta Istvánt és attól is kérdezte:

- Nem láttad az aktatáskámat? Elvesztettem az aktatáskámat. Az Isten verje meg, benne volt a Péterffy-család genealógiája.

A Péterffyek szomorúan nézték az öreget. István megnyugtató iparkodott lenni.

- Majd én megkeresem, nagyságos úr.

- Elhagytam volna? Jaj, jaj, kiesett a fegyver a kezünkből, amivel őrt álltunk a becsület tornya előtt. Botomat, kalapomat, István, hadd menjek keresni... Verje meg az Isten!

Azzal lassan kívánszorgott a szobából. Lajos utána tipegett.

- Nem hagyom magára a vén bolondot, - dörmögte mérgesen.

Klema és Sándor magukra maradtak. Az asszony elérzékenyülve jegyezte meg:

- Jó szíve van ennek a Lajosnak.

- Te, Klema. Én azt hiszem, hogy mi valamennyien bolondok vagyunk. Becsületszavamra. De várj egy hétig, rendbe jön minden.

Klema keserűen mosolygott.

- Nem vagytok bolondok, csak Péterffyek vagytok. Ezen már nem lehet segíteni. Az a baj, hogy egy fillér sincs a házban. Nézd csak Sándor, megkérlek valamire. Fáj érte a szívem, de ez az utolsó menedékünk. Nézd csak azt a ládát, abban van az ezüst. A tizenkétszemélyes. Próbáld meg értékesíteni.

- Nem. Ezüstöt nem lehet. Hát akkor mivel eszünk?

- Megvan még a cselédkészlet. A kínaezüst.

- Nem. Kínával nem eszik az ember. A kínának szaga van, csak az üvegnek, meg az ezüstnek nincs. Kínából nem lehet enni.

- De ha nincs mit enni?

- Várjunk két napig. Meglátod, rendbehozok mindent.

Klema többé nem mert hozzányulni az ezüst evőeszközhöz. Belátta, hogy a Péterffyek nem ehetnek alpakkával. A kínaezüstnek szaga van, ehhez nem fér kétség, csak az üvegnek és a színezüstnek nincsen szaga. A nyomornak elviselhetetlen szaga van.

Sándor bácsi estére kelve el is feledkezett már az evőkészletről. Leült a másik két öreggel kártyázni; tarokkot játszottak, nagyban, mint a régi jó időkben. Hiába, meg kell mondani őszintén, csak a nagy differenciák izgatják az embert. Pénzük nem volt, felírásra játszottak. De kínos pontossággal jegyezték a különbözeteket és minden hónapban összeegyeztették a feljegyzésüket. Kisült, hogy Lajos már tíz millióval tartozik a másik kettőnek. Gyula is tartozik Sándornak, minden pénzt Sándor harácsol össze. Lajos kijelentette, hogy ha nem fordul a kocka és nem tudja megfizetni a kártyaadósságát, főbelövi magát. De Sándor rejtelmes mosollyal tudatta őket, hogy napok kérdése csak és rendbehoz mindent.

V.

- Tulajdonképpen a legnagyobb ostobaság volna, ha most föbelőném magam. Épeszü ember az ilyesmivel nem siet és nem késik el. Ne feledjük, hogy ez a megoldás csak egyetlen egyszer alkalmazható. Ha az ember minduntalan föbelövi magát, idővel nevetségessé válik. Volt egy Péterffy, aki hatszor kísérelte meg az öngyilkosságot; először mindenkit rémületbe ejtett; borzasztó tragédiáról beszéltek, az egész család összeszaladt s nemcsak hogy elhalmozták gyengédségük és részvétük minden jelével, de óriási anyagi áldozatokat hoztak érte, hogy megkedveltessék vele az életet. Az emberek összehasonlíthatatlanul jobban megbecsülik azt, aki le tud mondani az életről, mint aki ragaszkodik hozzá. Első kísérlete után mérhetetlenül megnövekedett az életunt értéke. Nagybátyám azonban egy év múlva megint föbelötte magát. Az eset ismét mély hatást keltett, de nem annyira a szánalom, mint inkább a félelem érzését váltotta ki környezetéből. Az emberek borzadnak attól, aki ily makacs megvetéssel viselkedik az élettel szemben. A harmadik öngyilkos kísérlet után az atyafiak elmeógyógyintézetet emlegettek, mert igaz is, épelméjű emberről ekkora bátorság, ekkora cinizmus, ekkora elszántság fel sem tételezhető. Barátai kerülték, mert féltek, hogy az önveszélyesség átváltozik közveszélyessé; aki ily kevésbe veszi a saját életét, az, ha dühbe jön, a másét sem fogja tiszteletben tartani. A negyedik esetben, amikor a mellébe lőtt, be is szállították egy ideggyógyintézetbe; hónapokig tartották elzárva s csak akkor bocsátották el, amikor már senki sem akadt, aki megfizette volna érte az ápolási költségeket. Mert a negyedik kísérlet után néhány hónapra megszűnt az érdeklődés, megszűnt a részvét és megszűnt a félelem, egyszerűen megúnták, nem törődtek vele és elfelejtették. Amikor ötödször lötte meg magát, - a szíve felett futott át a golyó, - felháborodtak. Ráfogták, hogy szimuláns öngyilkos; ügyes csaló és zsaroló; érti a módját, hogy embertársait megijessze anélkül, hogy magát komoly veszedelembe sodorná. Nagyszerűen ismeri az anatómiát s biztos keze van, amellyel pontosan megcélozza fején vagy mellében azt a pontot, amelyen keresztülszalad a golyó és nem érintett nemes részeket. A Péterffyek az uccán elfordultak tőle, átmentek előle a tulsó gyalogjáróra, sőt voltak, akik egyszerűen nem fogadták el a köszönését. Most már nem is volt csoda, hogy hatodszor is föbelötte magát. Olyan jól célzott, hogy csak néhány óráig élt. De ezalatt a néhány óra alatt mindenki nevetett rajta. Amikor meghalt, akkor is nevettek. Az atyafi most rosszul számított - mondták rá bosszankodva és megvetőleg. - Azt hittük, hogy érti a mesteriségét; most kisült, hogy még ebben is kontár volt. Belehalt az ijesztgetésbe és zsarolásba, mert fogalma sem volt az anatómiáról. Még most is mindenki félrehúzza a száját, ha valahol kiejtjük a nevét.

Aki ezt így végiggondolta - a kaszinótól a minorita szerzetesek templomáig húzódó fényes, mozgalmas és előkelő útvonalon - maga is elmosolyodott. Nem. Az ember csak egyetlen egyszer lehet öngyilkos, de azt a pillanatot nem szabad sem elhamarkodni, sem elodázní, úriemberben legyen higgadt megfontolás és finom megérzése az ultima ratio pillanatának.

Feltűnően szép, előkelő külsejű és érdekes öreg úr volt. Arca rózsásfehér, orra kissé hajlott, arcéle olyan, mint aminőt klasszikus érmeiken láthat az ember, duzzadt és piros szája szinte gyermekes. Kemény fekete kalapja alól keskeny és rövid szakállcsík, fehér selyemhez, vagy hermelinhez hasonlóan, parányi vonalban, szinte csak szimbólikusan jelezte, hogy: régi, finom, előkelő gavallérok e helyen hordtak valaha hódító oldalszakállt. Ezüstfehér, nyírott bajuszáról a kaszinóban gyengéd tréfálkozással azt mondták, hogy fehérre festi, mert ez a szín illik legjobban rózsás arcához. Fekete angol posztóból készült télikabátja és szürke bokavédős keskeny, finom lakkcipője remekmű volt, mint ahogy remekmű volt az egész öreg úr, hanyag, de mégis délceg járásával, magas, de karcsú természetével, szép, gyengédnézésű kék szemével és előkelő mosolyával.

- Hatvanötéves vagyok, öreg csont, semmirekellő agglegény, árva, szegény ördög, ma is már csak rokonaim kegyelemkenyerén élek, holnap, lehet, hogy a rokonaimnak sincs betevő falatjuk, - de az öngyilkosság pillanatának megválasztásánál az ember nem lehet eléggé óvatos és körültekintő.

Így fűzte tovább gondolatait a Kossuth Lajos uccán, ahol mindenki megnézte és utána fordult, kielégült, örömteljes és csodálkozó arccal, mintha mindenki boldogságot érezne a tökéletes egészség, szépség és finomság láttán. Ő is megnézett néha-néha egy-egy formás nőszemélyt, aki túlságosan kihívta öreguras érdeklődését. És apró lábát magasra emelgetve, egyenletes, síma, fiatalos lustasággal ballagott a minoriták temploma felé.

- Tehát holnap esetleg már nem lesz mit ennem.

Minden gondolata visszatért ehhez a durva, közönséges és ijesztő borzalomhoz.

- Holnap, vagy egy esztendő múlva. Mindegy. De egyszer mégis csak eljön az a nap. Mindenesetre el kell rá készülni.

Megrázkódott, de csak a télikabát alatt, nem vette észre senki, mindenki áhitattal és gyönyörködve nézte, sokan leemelték kalapjukat és alázatosan köszöntötték. Nagyon hasonlított egy volt horvát bánhoz, sokan összetévesztették vele, de akik személyesen ismerték, azok még nagyobb örömmel és gyönyörűséggel néztek arisztokratikus alakja után.

- Kétségtelen, hogy tenni kell valamit, mert esetleg holnap már nem lesz mit ennem. Ki kell eszelni valamit. Még szeretnék egy kicsit élni - sóhajtott, de csak úgy csukott szájával, nem, ezt nem hallotta senki, mindenki azt hitte, hogy ebben a tiszta, üde, hűvös januári napsütésben ez a feketekabátos, hermelinbajszú, rózsaszínű öreg úr a legboldogabb ember.

- Meg kell házasodnom.

Maga is elmosolyodott, de csak piros szájának jobb szögletében, úgyhogy senki se vehesse észre.

Agyában régóta motoszkált ez a gondolat. Eleinte kissé restelkedett önmaga előtt, de apránként kidolgozta magának a mentő szempontokat és most már egész egyszerűnek látta a dolgot. Egyszerűnek, észszerűnek és természetesnek. Mindenkinek joga van az élethez, neki pedig különösképpen, hiszen jó ember, nincs ártalmára senkinek, valamikor szép vagyon ura volt, azt elvesztegette, nem hogy ő kapott volna valamit bárkitől is, hanem ellenkezőleg, ő gazdagította a bérlejét, aki a birtokot örökáron megvette tőle. Azaz, hogy kifizette helyette az adósságait, ő odaadta a birtokát, de megmentette a becsületét... igaz, de lehet, hogy holnap már nem lesz mit ennie. Tehát joga van élni. Igen, de miből?

Két hónappal ezelőtt még azt hitte, hogy valami üzlet, vagy vállalkozás, vagy efféle dolog... akkor még volt néhány garasa, mostanában szokás, hogy az ember betársul, az üzlet nem szegény, az angol lordok is kereskednek, ipar és bánya és részvénytársaság, bank és vállalat hasznát azok sem restelik... Nos, a tisztességes pénznek nincs szaga, akkor úgy volt, hogy betársul egy nagy export-import cégbe, fűszer- és gyarmatáru nagyban és kicsinyben... A cég egy hölgy tulajdona, özvegy Sebastianinénak hívják a hölgyet, legutóbb Bécsben lakott, de a háború alatt Budapesten nagyon meggyarapodott. Az özvegy még nincs negyvenéves, valamivel alacsonyabb a közepesnél, karcsú, arányos, vékonyka teremtés, barnahajú és fekete-szemű, mosolygós, kedves, szelíd kis asszonyka, a nyaka különösen formás, a füle nagyon kicsiny és a lába nagyon szép. És a keze is. De legszebb a haja, amelynek apró barna pihéi beárnyékolják a nyakát, kemény, elefántcsontszínű, gömbölyű nyakán libegnek a barna pihék, ez nagyon kedvessé és finommá teszi. Alig észrevehető apró pihék vannak az ajka fölött is, csak akkor tűnnek föl, ha a nap sugara vagy erős villanyfény a szájára esik. Az orra egyenes és apró, egyenletes fogai vakítóan fehérek, - nem is lehet elmondani, hogy milyen bájos a kis

kemény ajka fölött és a nyakán észrevehető pihékkel. Ezt a mai fiatalság jóformán meg sem érti, mert manapság a férfiak már nem is igen nézik meg az asszonyok arcát, annyira meztelenül áll előttük a nők egész alakja rövid szoknyában, fűző és mellvédő nélkül, fődetlen vállal, fődetlen nyakkal, fődetlen térdel és karral. Tessék elolvasni a modern regényeket, azokban már nem is írják le az asszonyok arcát, azokban az egész aktot állítják az olvasó elé, széles vállakkal, keskeny medencével, plasztikus mellekkel, lendületes combokkal és lábikrákkal, egész meztelenül. Az öregebb urak azonban tudják, hogy mennyi szépség van a minden lehelletre megrebbenő, játékos, apró pihékben az erős, hosszú, gömbölyű nyakon.

Vagyontérő nyestbundában volt, amikor megismerte. Szédületes egy bunda volt, csak térdig ért és odafeszült a csípőihez, mintha ráöntötték volna. És a bunda alatt feszes, gömbölyű, ruganyos formák, mintha minden pillanatban szétrepesztenék a bundát és mindent, ami a bunda alatt van. Sovány ez az özvegy? Nem. Mindene van, ami a nőt nővé és széppé és kíváncsúvá teszi. A modern fiatalság ezt nem érti, nem ért a görbületekhez, a hajlatokhoz, a plasztikus formákhoz, a bemélyedésekhez és domborodásokhoz. De az a legpompásabb, hogy mégis keskeny és finom, sőt leányos az egész alak.

Azóta mindennap látja Sebastianinét. Két-három órát legalább együtt tölt vele és tud róla mindent. Özvegy, árva, gyönyörű, okos, komoly, pompás üzleti szellem, tevékeny, fáradhatatlan és gazdag. Az ura valami bankigazgató volt, ő maga egy nagy vállalat vezetője. Ő, az új asszony, egyenrangú társa a férfinak, - egyenrangú? - esetleg felül is mulja okosságban, ravaszságban, munkabírásban, félelmetes versenytárs gazdasági téren, nagy vagyon ura, igen, ura, nem pedig úrnője, mert az üzleti könyv, a mérleg, a bolti állványok, a szállító-levelek, az íróasztal mellett és a bankok párnázott ajtajai mögött Valóságos férfi - férfi? - nem, katona, hadvezér, zsarnok, diktátor és nagyiparos és pénzfejedelem. Legalább ő ilyennek képzelet.

Annyi bizonyos, hogy hatalmas irodája van, nagy üzlete, Egyetem tér 5., földszint, első emelet és ötszobás lakás a második emeleten, perzsaszőnyegekkel, ezüsttel, régiségekkel, szobalányokkal, gépkocsival és mindennel, ami a gazdagsághoz hozzátartozik. Soha nem beszélt vele anyagiakról, de ez szükségtelen is, mert ott színarany minden, az üzlet, az asszony, a szépség, az ész, a pompa, a jólét, minden színarany, sőt drágakő színarany-keretben, sőt briliáns platina-foglalatban, ez meglátszik rajta az első pillanatban, megérzik a földszint, első és második emelet szagán, s az özvegy olyan szép, édes, szerény, szerelmes és odaadó s a pihék olyan ellenállhatatlan bájjal röpködnek a nyakán!

A feketekabátos, fehérbajszú, rózsásarcú öreg úr jobbszemén monokli csillogott, ami kicsit hetykévé, de barátságossá és vidámmá tette. A szíve hevesen dobogott és idegeiben szerelmes sóvárgás bizsergett és füttyörészni kezdett, de csak befelé, magában, senki sem vette észre, mert sem a lépéseit nem gyorsította, sem a szeme nem csillogott jobban, csak ment-ment előkelő nyugalommal az Egyetem ucca felé.

Az Egyetem ucca tornyán megnézte, hány óra van. Pont hét. Ilyenkor a nyestprémes özvegy pár pillanatra bekukkant a földszinti üzletbe, mint mikor a tábornok szemlét akar tartani a csapatok, a kaszárnyai rend, a konyha, az őrség és a fegyvertár fölött. A nyestbundás hölgy ott lesz, azután elmennek valahová sétálni, vagy gépkocsira ülnek, vagy benéznek az Operába... Erre ment el az öreg úr minden kis pénze, két hónap alatt egy egész kis vagyon úszott el észrevétlenül s ezért nem tud „betársulni” a nyestprémes özvegy üzleti vállalataiba. Nincs pénze betársulni, de van neve és rangja és a nyestprémes hölgy vagyonával megaranyozza a maga pénztelen, de rangos uraságát. Az özvegy szereti őt - szereti? - ezt a mai fiatalok meg sem értik már, a modern ember csak szeretkezést vagy érdeket, önzést, számítást ismer - az özvegy még nem vágta le a haját és a nyakán édes kis pihék remegnek a legkisebb lehelletre s a szíve tele van imádattal és odaadással.

Ma megkérdezem tőle, hogy akar-e a feleségem lenni? - gondolta magában ujjongva, de nem vette észre senki, mert egyetlen arcizma sem rándult meg, annyira tudott magán uralkodni.

Odaért az Egyetem ucca ötödik szám elé, de nem hitt a szemének. Máskor vakító fényárban úszott az ucca az üzlet villamos fényszórói, reklámlámpái és kivilágított kirakatai előtt, most csak a közvilágítás néhány kiégett körtéje erőlködött, hogy átszűrődjék a sötétségen.

- Mi ez? Már bezártak? Vagy elnéztem az órát?

A toronyban azonban hetet mutatott a kismutató. Meg is kondult az óra és a harangjáték alatt pontosan olvasta: egy, kettő... öt, hat, hét. Még a zsebóráját is megnézte, ott is csak hét óra volt.

Felsietett az első emeletre. Az iroda zárva. A második emeleten beeresztették. A szobalány sírt.

- Mi történt?

A szobalány elmondta, hogy a nagyságos asszony ideggörcsökben fetreng a nyugágyon. Nem is tudja, szabad-e bejelenteni a kamarás urat.

- Próbálja meg! - kérlelte a rózsásarcú öreg gavallér és bankjegyet csúsztatott a szobalány kezébe. Utolsó bankjegye volt és nem lehetetlen, hogy holnap már nincs mit ennie. Megborzongott. De a szobalány nem vette észre.

Beeresztették. Az özvegy a nyugágyon feküdt és nyakán - szép, erős, büszke, gömbölyű nyakán - megcsillantak a barna pihék, mert a villanyfény egyenesen odavilágított.

- Mi történt?

Az asszony zokogott. Leült az asszony mellé és gyengéden megsímogatta. Az asszony a hóna alá bújt és keservesen sírt.

- Mentsen meg, mentsen meg, vége mindennek.

A rózsásarcú, hermelinbajszú öreg úr szeméről lehullott a monokli, mert nem tudta palástolni rémületét és arca meg-megrándult az indulattól. Sokáig tartott, amíg a nyestbundás özvegy - igen, még most is, a puha, elomló, fekete selyempongyolában, itt a meleg szobában, a nyugágyon, a patakozó könnyei között, ebben a titokzatos és szörnyű kétségbeesésben is úgy látta őt, mint akkor, amikor egyszerre a szemébe villant, amikor az idomai majd szétrepesztették a bundát, amely mintha a testére lett volna öntve - félóráig tartott, amíg az özvegy el tudta mondani, hogy körülötte és fölötte és benne összeomlott minden, csődöt mondott, a pénze elúszott, óriási adósságai vannak, a hitelezők szorongatják, bűnvádi feljelentésekkel fenyegetik, lehet, hogy holnap már letartóztatják... ha csak meg nem könyörül rajta és ki nem menti ebből a borzasztó helyzetből.

- Nem arról van szó, - sírdogált az asszony - hogy holnap már nem lesz mit ennem, de odavan a becsületem és becsuknak és szégyen és gyalázat... Megölöm magamat - sikoltott és felugrott és kis elefántcsontnyelű revolvert húzott ki az asztal fiókjából.

Az öreg úr elsápadt és megdermedve nézte az őrjöngő asszonyt. Az özvegy letette a revolvert, ráborult két gömbölyű, formás karjára és csendesen sírdogált.

- Pedig azt hittem, hogy csak most kezdődik az élet.

Az öreg úr megmozdult és megfogta az asszony karját.

- Nekem pedig holnap már nem lesz mit ennem - szólalt meg csendesen és lehorgasztotta a fejét. - Hallja, asszonyom? Lehet, hogy holnap...

- Mit beszél? - riadt fel a nyestbundás özvegy és ijedten nézett a barátjára. - Tréfál?

- Lehet, hogy holnap már nincs mit ennem.

Az asszony mosolygott.

- Félrebeszél.

- Becsületszavamra.

- Becsület?...

- Tönkrement ember vagyok. Semmim sincs. Koldusbotra jutottam, ha holnap a cousineom nem ad ebédet, koplalni fogok, holnapután pedig meghalok éhen.

Az asszony kissé visszahúzódott, mintha félne ettől a szép, előkelő, rózsásarcú öreg úrtól, akiről finom illatszer és drága dohányszag áradt. Arra gondolt, hogy ez a szmokingos, vakító ingmelles, kopasz, fehérbajszú és pirosajkú nagykövet, vagy uralkodó-herceg inkognitóban, ez az illatos és klasszikusfejű nagyúr vagy magában, vagy benne valami kárt tesz pillanatnyi elmezavarában és hirtelen a nyugágy alá dobta a revolvvert. Hamarjában nem tudta, mit kezdjen vele. Mosolygott, ránézett, megrázta a fejét - a barna pihék meglebbentek erős, büszke nyakán - köhögött és zavartan vigasztalni kezdte.

- Kissé túlozzuk a dolgot mind a ketten. Elvesztettük a vagyonunkat. Ennyi az egész. Most ott vagyunk, ahol a többi ember.

- Igen.

- Fel a fejjel. Nem igaz?

- De igen. De mit kezdünk?

Az asszony nevetni próbált.

- Kitűnő ötletem van. Maga nősüljön meg. Vegyen el valami gazdag özvegyet. Én meg férjhezmegyek. Ismeri Lucicot? Vagy elvesz, vagy... Megvár, míg felöltözködöm?

Néhány perc múlva visszatért, üdén, illatosan, mosolyogva, a nyestbundájában, amelyet mintha a testére öntöttek volna, a mellére és a csípőjére, amelyek majdnem szétrepesztették a drága, rozsdasárga bundát.

- Komolyan mondta? Holnap már...

- ...Nem lesz mit ennem...

- Jöjjön el hozzám ebédre... Lucic is itt lesz.

Az öregúr szeméről leesett a monokli a rémülettől.

Szótlanul ballagtak le a lépcsőn. A kapuban újra megszólalt az özvegy, akinek a bunda oly szorosan símult a csípőire, mintha ráöntötték volna.

- Kár. Nagyon jó felesége lettem volna magának és boldog lettem volna.

Aztán a kezét nyújtotta és beugrott a kocsiba.

Az öreg úr szívdobogva bámult utána.

- Lehet, hogy holnap már nincs mit ennem - mondogatta magában, de az ajka meg se rezgett, nem vette észre senki, hogy ennek a feketekabátos, szürke bokavédős, keskenylábú és szép-arcú horvát bánnak, vagy uralkodó-hercegnek inkognitóban, holnap esetleg már nincs mit ennie.

Az emberek gyönyörködve és hódolattal nézték előkelő alakját és tisztelettel köszöntgettek neki. Ő pedig arra gondolt, hogy ismert valakit, aki hatszor röpített magába revolvergolyót s hatodszor már szélhámosnak tartották és kinevették.

- Most én is majdnem öngyilkos lettem, - töprengett tovább, de finom, közönyös és rózsás arcáról senki sem tudta leolvasni a gondolatait. - Miféle világ ez? Hogyan igazodik el az ember az ilyen világban?

Sándor bácsinak nem sikerült a terve, amellyel a Péterffyek dolgát rendbe akarta hozni.

VI.

Péterffy Tamás gróf, amikor a Múzeum uccában járt, mindegyik öreg úr számára hagyott névjegyet. Az öreg urak másnap elküldték neki a magukét. Aztán egyideig nem történt semmi. Nem beszéltek róla a Péterffy-házban. Két hét múlva levél jött Tamástól, hogy ha megengednék, újból látogatást tenne, de szeretné, ha a Péterffyeket személyesen is megismerhetné. Ezért kéri, értesítsék, hogy mikor fogadhatnák. Aztán néhány sort írt az öreg urakról. „Úgy tudom, a Péterffyek elvesztették a vagyonukat. Szeretnék róluk gondoskodni. Elhatároztam, hogy kis birtokot vásárolok a Dunántúl, vagy az Alföldön, ahol akarják, szép öreg kastéllyal, belsőséggel, kerttel, szőlővel, fogattal, s azt felajánlom az öreg Péterffyeknek, fogadják atyafiságos jóindulattal és éljenek benne úri kényük-kedvük szerint. Rokoni kötelességem, hogy holtig gondoskodjam azokról akik valaha büszke és kényes urak voltak, most azonban mindenféle gonosz körülmények megfosztják őket nemes passzióiktól és rangjukhoz méltatlan gondokat okoznak nekik. Én egyedülálló agglegény vagyok, van némi vagyonom, méltatlannak érezném magamat a Péterffy-névre - amelynek ők sokkal több tisztességet szereztek, mint én, - ha velük és nevükkel szemben elfelejteném a kötelességemet.”

Klema elmondta ezt a Péterffyeknek s megírta Tamásnak a napot és az órát. Tamás a kijelölt időben pontosan megjelent. Klema a hallban fogadta.

- Az öreg urak is mindjárt itt lesznek, - mentegetődzött izgatottan. - Kedves Tamás, nagyon örültem a levelednek. Jó szíved van és tudod a kötelességedet. Ez az egyetlen, aminek valami értelme van a világon.

Tamás zavartan hajlongott.

- Az egyetlen, - ismételte Klema erélyesen és az arca elkomorult.

Tamás tisztelettel, de értetlenül nézte a matróna halvány, de szigorú és büszke arcát. Aztán észrevette, hogy a félköríves loggiában, fekete felhők közt ott van a nagymama is. Megijedt.

- Alszik?

- Nem baj. Kissé nagyot hall. Nem fog felébredni.

E pillanatban belépett a hallba Sándor. Ahogy Tamást megpillantotta, szertartásosan nyujtotta a kezét.

- Szervusz, Isten hozott.

Tamás szerette volna megölelni, mert egyszerre megszerette a szép és daliás gavallért, aki rózsás arcával és hermelinszínű hajával, csillogó monoklijával és páratlan eleganciájával egyszerűen lenyűgözte. De Sándor dermesztően előkelő és szertartásos volt és Tamás nyugtalanul visszaereszkedett a karosszékbe.

Klema behívatta Gyulát és Lajost is.

Az ismerkedés ezúttal is merev volt és szertartásos. Gyula köhécselt és kereste a szavakat.

- Meddig maradsz Pesten? - kérdezte szórakozottan.

A gróf komolyan válaszolt.

- Az töletek függ, Gyula. Hát rokonilag fogadnátok s ha megengednétek, hogy érdeklődjem a sorsotok iránt...

Gyula gögösen közbevágott:

- Mi jól vagyunk.

Lajos gorombán recsegte:

- Nincs szükségünk semmire, bocsánatot kérek.

A gróf kis ideig csodálkozva nézte a Péterffyekeket.

A nagymama felébredt. Körülnézett és a legyezőjét kérte. Mosolygott.

- Ah, tehát mindannyian együtt vagytok, végre valahára, - kiáltott fel dallamos, finom kis hangján és fehér arca a fekete sál és csipkefelhők közül boldogan mosolygott. - De miért nem hagyjátok Tamást lepihenni?

A nagymama azt hitte, hogy a gróf is beköltözött a Péterffy-palotába. István után kiáltott és kiadta neki a rendeletet, hogy estére a nagyteremben terítsenek.

- Az összes csillárokat meggyújtani. - Kedves Tamás, István majd megmutatja a lakosztályát. Istenem, de boldog vagyok, hogy végre megszűnt a családi félreértés. Mindannyian együtt... Ó, én jól emlékszem magára Tamás és a fehér Waffenrockjára, az udvari bálra, 1889-re, milyen karcsú, szőke, leányos volt maga abban a fehér Waffenrockban... István, vezesse a grófot a lakosztályába...

A nagymama mosolygott, kezéből lassan kihullt a legyező, szeme lecsukódott s a boldog mosoly ott maradt az ajkán. Elaludt.

- Az egyetlen boldog Péterffy, - jegyezte meg Klema. - Aztán megijedt, hogy ily közvetlen és panaszkodó volt, hirtelen lelélyült a hangja s megkérdezte a tétován bámuló Péterffyekektől:

- Tamás atyafiságos szeretettel jött haza és szeretné, ha ti barátságosan fogadnátok.

Lajos szeme kidüledt, alsó ajka lecsúszott, ijesztő volt, ahogy gyűlölettel és lihegve méregette végig a grófot. Aztán elkezdett beszélni. Nagyon erőlködött, hogy udvarias legyen.

- Szép dolog. Gratulálok. De nem vagyok illetékes, hogy a család nevében nyilatkozzam. Annyi bizonyos, öcsém, hogy a te ősöd kezdte 1771-ben azt a pártütő aknamunkát, amelynek végső konzekvenciái most tépték darabokra az országot. Bocsánatot kérek, ha akkor minden magyar ember Rákóczi mellé áll... Nem igaz, Gyula?... Ezt te jobban tudod. Te historikus vagy... Teringettét, nekem dolgom van.

Sándor szeme elborult. Neki Tamás nagyon rokonszenves volt s legjobban azt szerette volna, ha elmondhatja neki az élelmiszerkereskedés, az export-import és a többtermelés körül kialakult nézeteit. Ijedten hallgatta azt a félelmetes hörgést, amely Lajos szavait kísérte.

Tamás gróf is odafordult a kimeredtszemű, sápadt emberke felé. De az nem engedte szóhoz.

- Bocsánatot kérek, Amerikában éltél huszonöt hosszú esztendeig. Jártál-keltél a világban, szedted-vetted a milliókat, nem törődtél a hazáddal, a fajoddal, a családdal. Pedig azalatt itt történt ám egy és más említésreméltó dolog. Először is az osztrák elnyomatás. Aztán a magyar dzsentri pusztulása, az erdélyi magyarság züllése. Az átkos liberalizmus. No, erről beszélni nem jó. A demokratikus és radikális, internacionális és klerikális irányok...

Klema leroskadt a kandalló mellé. Ismerte Lajost s rettegett attól, hogy most egy végevár-hatatlan ellenzéki szónoklat következik, amelyben Lajos a Habsburgok, a Tiszák, a háború és a forradalom minden bűnéért Péterffy Tamás grófot teszi felelőssé. Szerencsére tudta ezt Gyula is és korának és bölcsességének tekintélyével végét vetette Lajos rekriminációinak.

- Erről Tamás nem tehet, - szólt haragosan öccsére. - Mondd meg röviden, mi a véleményed!

Lajos indulatba jött és távozóban csak ezt kiáltotta vissza a hall ajtajából:

- Aki nem kért részt a magyarok szenvedéseiből, hanem ehelyett Amerikában ellenségeink között kufárkodott és rakásra gyűjtötte a dollárokat, az ne kérjen a magyarok szeretetéből sem.

Azzal kitárta az ajtót és dühösen kivonszolta magát.

- Egzaltált bolond, - dörögte Gyula bosszankodva. - Bocsáss meg, Tamás, neki nagyon sűrű a vére, kellemetlen dolog és gyakorta megfélemedezik a formákról. De tetőtől-talpig úriember. Én tudom, hogy az ellened támasztott vádak alaptalanok.

- Köszönöm, Gyula, - felelt meghatottan a gróf. - Tudtam, hogy a te bölcsességed...

Az öreg archivárius elhárította magától az elismerést. Sárga arcán megvonaglott minden ránc, a két hamis fogsora összecsatlant és titokzatos, de vészjósló arccal nézett maga körül.

- No, no, nem mondtam semmit, - védekezett a gróf bizalma ellen és letelepedve egy karosszékbe, kinyitotta fekete bőrtárcáját. Mutatóujját felemelte, hogy most mindenki hallgasson. Hosszan keresgélt a régi oklevelek, papirosszeletkéik, genealógiai táblázatok között, aztán felcsillant a szeme és a gróf felé fordult:

- Hallgass végig, öcsém. Látod ezt a táskát? Ebben van néhány régi okirat, keserves utánjárással tudtam megszerezni, de valamennyiünk érdekében tiszta szerencse, hogy ebben a nehéz pillanatban segítségünkre jön és tisztázza a kérdést. A Péterffy-család nem fogadhatja el az alapítványt, mert te nem vagy igazi Péterffy.

Klema rémülten nézett az öreg úr zavaros, könnyező, hideg halszemeibe.

- Szentséges Isten - suttogta magában kétségbeesve, - Gyula megint ivott.

Gyula meredten nézett a gróf szemébe.

- Én archivárius vagyok, nekem kötelességem ismerni a család genealógiáját. Hallgassatok ide. Tamás apja, Tamás, e néven hetedik, titkos tanácsos, aranygyapjas tábornok. Rendben van. Nagyapja szintén Tamás (1804-1864), ő az, akit az osztrák császár grófi rangra emelt. Miért?... Ne beszéljünk róla. Kellemetlen dolog. Sándor öcsém előadta. Rendben van. Tamás dédapja szintén Tamás (1770-1806), nos, itt van a baj, kedves rokonaim. Miért? Mert ez a Tamás 1805-ben nősült, magához véve Stark Lőrinc erdész özvegyét, nyolc hónapos fiacskájával, akit császári jóváhagyással adoptált, nevének és birtokainak örökösévé tett. Szóval ez a hatodik Tamás, nagyon sajnálom, idegen vért hozott a familiába... Kedves öcsénk nagyapja Stark Lőrinc erdész vére... ebben a táskában okiratok vannak, amelyekkel mindent bizonyíthatunk. Ezt én mondom, nagyon sajnálom, nem tehetek róla, Péterffy genealógus. Ajánlom magamat.

A gróf, Klema és Sándor dermedten néztek az öreg úr távozó alakja után. Sándor szégyelte magát és ő is kiosont egy mellékajtón. A nagymama aludt.

Tamás lelke tele volt indulattal. Egy ideig merően a padlóra nézett, de ahogy lassan felemelte a szemét és tekintete ráesett Klema összegörnyedt, fáradt, szenvedő alakjára, hirtelen nagy szánalom és meghatottság ömlött végig a lelkén. Lassan felemelkedett és odalépett Klema elé.

- Bocsásson meg, édes rokon, én vagyok a hibás. Miért jöttem ide? Megháborgattam a maguk büszke, de békés boldogtalanságát. De én szeretettel közeledtem.

Klema is felemelkedett.

- Tudom. Téged a Péterffy-szived hozott ide, az öregek pedig a Péterffyek indulatával cselekedtek. Ez a Péterffyek szeretete. Rólunk meg van írva, hogy egymás szerencsétlenségére jövünk a világra. A testvér a testvért, az asszony a férfit, az öreg a fiataalt, anya az egyszülött gyermekét boldogtalanságba dönti a szeretetével. A szeretet a legsúlyosabb kereszt. Isten veled, Tamás. Ne gondolj a Péterffyekre.

A gróf felkiáltott:

- De az Isten szerelmére, miféle emberek ezek?

- Szegény magyarok ezek, - felelte csendesen Klema. - Se pénzük, se hatalmuk, se reményük, semmijük sincs ezeknek a szegény magyaroknak, csak egy összerongyolt nemesi levelük, egy nyomorúságban vergődő, vérző kis hazájuk, amelyből egy talpalatnyi föld, egy roskatag kis kunyhó sem az övék, de van lobogó büszkeségük, kényes becsületük, történelmi nevük, rajongó szemérmes szerelmük... Mindenki azt védi, ami még megmaradt neki... szegény magyarok ezek.

Tamás megcsókolta Klema kezét és elhagyta a Péterffy-penziót.

VII.

A Péterffy-házba a háború alatt betört a halál és a gyász, aztán betört a forradalom, aztán betört a nyomor, most - ahogy Klema előre rettegett, - egy napon betört a gyalázat is. Ezerkilencszázhuszonkettő január 12-én tört be. Senki sem tudta, hogy történt, mi volt az oka, kit kell érte felelőssé tenni, az egész dolognak semmi észrevehető előzménye nem volt, titkzatosság és borzalmas meglepetés volt, csak utólag támadt mindenféle mende-monda, találgatás és magyarázat a szörnyű eset körül, de bizonyos, hogy a Péterffy-ház majdnem összeomlott, amikor felfedezték.

Mária, aki mindennap titokzatosabbá és gőgösebbé vált, ezen a napon eltűnt a Péterffy-házból. A szobák, amelyekben a Péterffyek éltek, aludtak, álmodtak és szenvedtek, olyanokká lettek, mint egy családi sírbolt néma fülkéi. Az elevenen eltemetettek családi sírboltja volt ez a ház. Lakói most is ahhoz a megoldáshoz menekültek, amely mindig bevált, valahányszor nagy baj érte őket. Megnémultak a Péterffyek, úgy érezték, hogy meggyalázzák magukat, ha ilyenkor beszélnek. Mária dolgába beleavatkozni: ehhez már senki sem érzett jogot. Klema, ha akarta volna, felszólította volna valamelyiküket, hogy teljesítse kötelességét. De Klema hallgatott és emberfeletti erővel el akarta hitetni magáról, hogy ő tudja, csak nem akarja megmondani, hogy Mária hol van. A cselédeknek azt mondták, hogy elutazott. A fiataloknak, Ákosnak, Istvánnak, Évának, hogy Bécsbe ment vendégszerepelni. Ágnes megint nem törődött semmivel és senkivel, folyton imádkozott. Barnabás nem volt látható. Ügylátszik, munkával akarja megkeresni Nikoletta penzió-díját. Miklós báróval nem érintkeztek. Klema azt hitte, hogy talán megérkezett Kálmán és - szegény szívбайos örült, - talán megszöktette vagy megölte?

Klema már semmit sem tartott hihetetlennek, vagy elég hihetetlenül borzalmasnak. Lelkében már régen leszámolt mindennel, még anyai szeretetével is. Amióta nem tudta, hogy mi a kötelessége, azóta fatalista lett. Megadta magát a végzetnek s nem törődött mással, mint hogy

eltartsa a Péterffyeket. Az akaratának tudott parancsolni, de a szívének nem. Most már tudott szenvedni. Rettenetesen szenvedett, de némán, gögösen és fenségesen.

Mindenki álmatlanul töltötte el az éjszakát, de moccanni sem mert, mert mindenki azt hitte, hogy a többi alszik és a Péterffyek, akik mind faluról kerültek ide, nagyon tisztelték a mások éjszakai nyugalomát. Csak a szobasor végén, a kétszobás lakás hálófülkéjében volt ébren két fiatal lélek, Ákos, az apollófejű, hirtelen megöszült, géplábú katona és a felesége.

Halkan beszélgettek. Most mindenki a tőzsdére vitte minden készpénzét, minden jövedelmét, minden eladott szőnyeget, ékszere, zongorája, bundája, háza, kocsija, lova, öröksége és szüzessége és hűsége, esküje, becsülete és élete és halála és örök üdvössége árát, - s Ákos volt az egyetlen Péterffy, aki bankember létére szerencsével játszott, hiszen ott volt a forrásnál, ahol egy kicsit korrigálni is lehet a szerencsét.

Most is erről beszélgettek.

- Ma ismét a javamra könyveltek ötvenezret.

- Pompás.

- Eladtam két vagon búzakeményítőt. Haszon rajta háromszázhuszezer. Nem, házat azt nem veszünk. Itt maradunk a penzióban. Csak nem hagyjuk magukra a Péterffyeket?

Vilma hangja csendült fel.

- Most egy pillanatra elaludtam. Amíg te a könyveket nézted.

- Láttam.

- És már álmodtam is.

- Kiről?

- Rólad. Azt álmodtam, hogy beleegyeztél...

Vilma mindig arról álmodott, hogy Ákos beleegyezik. De Ákos még mindig nem akar beleegyezni. Rettenetes idők ezek, rettenetes világ. Az anyáknak nem szabad gyereket szülniök, mert a magyar gyerekek a nyomor és kétségbeesés számára születnek. Csak az születik meg, akit ebben nem lehetett megakadályozni... Vagy akit nem mertek. Vagy aki máskor is a nyomor vagy a dúsgazdag gondtalanság elé született. Alul és felül, de csak legalul és legfelül, rongyban vagy selyemben, hideg kővön vagy pehelypárnák között, elvétele egy-egy kis új magyar napvilágot látott ugyan itt-ott, - de a középen, a Péterffyekkel egy vonalban, senki sem vetemedett ilyen vakmerőségre. Vilma emiatt titokban sokat sírt, de Ákosnak csak álmokkal mert erről példázódni.

Ákos nyomban el is terelte figyelmét erről a rögeszméről.

- Nagyon szomorú ma ez a Péterffy-ház.

- Pedig milyen kedves, drága emberek.

- No, csak nekünk sikerüljön?

- Hogy állnak a papírjaid?

- Csaknem megvan a millió.

- Kifizetve?

- Kétszázezer lombard.

- Jaj, ha beüt a bessz!

- Akkor újra kezdjük.

Másnap megint sokáig beszélgettek, lefekvés előtt. Vilma odabújt Ákos ölébe.

- Mondanék valamit. Én úgy félek valamitől, hogy tovább már nem titkolhatom. Félek, hogy baj lesz a Péterffyekkel. Ezek az emberek nem is sejtik, hogy katasztrófa előtt állnak. Klema néni utolsó garasa elfogyott. Rettenetes az az erőlködés, amellyel fenn akarja tartani a Péterffy-név előkelő nivóját és életük úri hagyományát. Édes szívem, könyörgök magának, ajánljon fel kölcsönt Klema néninek. Adjon el valami papírt, majd meglátja, megsegít az Isten, felmennek az árfolyamok.

- Drága jó szíve van magának, Vilike.

- Megteszi?

- Nem.

Az asszony elsápadt.

- Komolyan beszél?

Vilma szeméből kigördült egy könnycsepp.

- Magának nincs szíve.

Ákos félig tréfásan, félig elborulva válaszolt:

- A szívemmel úgy sem segíhetek rajtuk.

Vilma reménykedett.

- De a papírok?

Ákos szomorúan sütötte le a szemét.

- Nincsenek.

- Eladta?

- El.

- Miért?

- Miklós bárónak kellett a pénz.

- Mind?

- Még annál is több kellett volna.

- Szent Isten. A báró elkártyázta!

Vilma keservesen sírt. Ákos hangja remegett.

- Elkártyázta.

- Rettenetes ember.

- Szerencsétlen ördög. Ne haragudjék rá Vilike. Meg akarta menteni magát.

- De kártyával!

- Ő nem ért egyébhez. Dolgozni nem tud. Meg nem is volna érdemes. Beálljonapidíjasnak a minisztériumba? Ügynök legyen vagy hivatalszolga? Érdemes most dolgozni? Lehet a tengert kanállal kimeregetni? Tehát játszott.

- De kártyát!

- Mindegy. Egyik ember valútázik, a másik gyárat vagy bankot alapít, a harmadik érték-papírokat ad-vesz, mindegy, valamennyi kockáztat, dupla vagy semmit játszik, erőlködik, próbálja a szerencsét, kísérti az Istent, ő nem tud, csak kártyázni.

- És te odaadtad?

- Nem. Lebeszéltem. De ő játszott.

- Hitelbe?

- Eleinte nem. És nyert. Százezreket nyert. Amikor Bécsből visszatért, nagyon sok pénze volt még neki, pedig Bécsben úgy élt, mint egy amerikai pénzfejedelelem. Itthon aztán egy ideig fukarkodott, minden koronát összerakott, papírt vett, egész nap számolt, biztos vagyok benne, hogy földet akart venni, abban reménykedett, hogy elválasztja Micit a férjétől és feleségül veszi.

- De az utóbbi időben Miklós báró eszeveszetten szórta a pénzt!

- Mert veszíteni kezdett. Akkor bizonyára azzal mentegette magát, hogy a nagy kártyásnak nagy életet kell élnie. Opera, kaszinó, autó, nagy vacsorák, pezsgő, lóverseny... a kártyázáshoz nem józan ész, számítás, zsugoriság és mértékletesség kell, hanem mámor. Könnyelműség, vakmerő kockázat és szerencse. Ebbe bukott bele. Mi magyarok mindig belebukunk. Elkártyázta a nyereségét, adósságot csinált és én az adósságát kifizettem.

Vilma sírt és beleöltötte karját Ákoséba.

- Sohasem lehet nekem kislányom!

Ákos minden idege vibrált. Kimondhatatlan bűnbánattal, szomorúsággal és kétségbeesett reménytelenséggel gondolt az elpocsékolott milliójára. Mennyit veszített ő ezzel a millióval! Az egész életet: gyermeket, mindent, ami Vilmával együtt a szívébe, az agyába, az érzékeibe telepedett és elárasztotta testét, lelkét boldog illúziókkal. Most mindennek vége?

Ránézett az asszonyra.

- Vilma, irtózatosan megcsaltalak téged.

Az asszony összerезzent.

- Vilma, én elajándékoztam a kislányunkat.

Az asszony lehajtotta a fejét. Ákos kétségbeesve kérdezte:

- Vilma, azért szeretsz?

- Szeretlek.

- De oly hidegen mondd!

- Imádlak. Hiszen én mondtam, hogy ajánlj fel kölcsönt Klemi néninek.

Ákos mégis nyugtalankodott.

- De azért szeretsz?

Az asszony odabújt.

Összetapadt a szájuk, az egész testük reszketett, görcsösen átkarolták egymást, folytak a könnyeik és szívták egymás csókját.

Ezen az éjszakán Ákos megengedte...

VIII.

Klema két napig várt, aztán elhatározta, hogy megkeresi Máriát. Először Miklós báró lakásán kereste; Miklóst az ágyban találta, a ráncosarcú, gyermekeshangú, vékony, apró emberre alig ismert rá. Most már senki sem hitte volna el, hogy ez Péterffy Miklós báró, aki ulánus-kapitány korában Bécs előkelő szalónjainak, a turfnak, a Jockey-klubnak, a Burgszínháznak és az udvari Operának dédelgetett hőse volt. Most már nem volt ember, hanem élő holttest, halott, aki még él. Miklós báró tudott Máriáról.

- Keresd a grófnál - ennyit mondott csak és a fal felé fordult.

Klema felcsattanó hangon követelte, hogy beszéljen világosabban. Miklós nagy kínok közt felült és rámeredt a haragvó asszonyra. Egész éjjel kártyázott, mert Ákos pénzéből kifizette az adósságát, s megint volt hitele a kaszinóban. Vesztett. Most már nem is tudta, hogy miből fizeti ki. Most már minden mindegy volt. Vesztett. A játék, befejeződött. A függöny legördült. A színész, aki a főhős szerepét játszotta, lekente arcáról a festéket, visszabújt polgári gúnyáiba, - jó éjszakát - mehet haza lefeküdni. És aludni, ha tud. Már nem törődött Máriával sem, Klema meg éppenséggel untatta.

- Hol van Mária? - alig hallotta ezt a három szót.

- A grófnál. Siess, még utoléred.

Klema látta, hogy Miklóssal semmire sem megy. Ez az ember vagy részeg, vagy őrült. De lehet, hogy mégis az igazat mondja. Otthagyta. Ez az ember befejezte a maga kis játékait. Hol lakik a gróf?

Megtalálta a fogaskerekű-vasút mellett levő kis villát és becsöngetett. Most már tudja, hogy mi a kötelessége. Kinyitották az ajtót és Klema berontott a hallba.

- Hol van Mária?

Senki sem felelt. Olyan volt ez a villa, mint a kriptá. Benyitott egy oldalajtón. Senki. Fel-szaladt az emeletre. Néhány erős, fényes, fehér ajtó. Találomra az egyiket kinyitotta. Homályos, zöldkárpitós, selyemszőnyeges hosszúkás kis szoba volt, a fal mellett fehér medvebőrös sezlong. Ott feküdt Mária.

- Mária!

Mária fáradtan, unottan és közönyösen vergődött fel a dívánról. Üveges és tétova tekintetével hol az anyjára, hol a zöld kárpitra nézett.

- Megjött? - kérdezte fátyolos, rekedt hangján s köhögött s a mellére nyomta a kezét. - Kálmán megjött? Menjek haza? Jól van. Vezessen.

Senkivel sem találkoztak. Mária dideregve bújt a kocsiban édesanyja mellé. És szó nélkül átadott neki egy összegyűrt vékony levélkét. Klema olvasni kezdte:

„Mária! Csütörtökön délben otthon leszek. Megoperáltak, azt hiszem, meggyógyultam. A műtét óta - hat hónapja - nem volt rajtam a roham. Az orvosok azt mondják, hogy túl vagyok a kritikus időn. Még vártam négy hetet, hátha az orvosok tévednek. Az is letelt. Most már én is bírom. Csütörtökön ott leszek nálad és megkérdezem alázatosan: akarsz-e a feleségem lenni. Ha nem, azt is megértem. Akkor újra elmegyek, megyek, megyek, egyedül. Bocsáss meg, nem tehetek róla, nagyon szeretlek Mária...”

Klema kétszer-háromszor végigolvasta a levelet és közben Mária tekintetét leste.

- Kálmán Bécsben van?

- Ott.

- Mióta?

- Nem tudom. De előbb volt ott, mint én. Ezt is csak akkor tudtam meg, amikor visszajöttem Pestre. Akkor egyszerre nyolc levelet kaptam tőle.

Klema kezdett már egyetmást megértem Mária gögjéből és titokzatosságából.

- Ma csütörtök van.

- Igen.

- Talán már itt is van.

- Lehet. De nem emlékszem az arcára.

- Miért mentél a grófhhoz?

- Hogy vigyen el. Mentsen meg Kálmántól.

- És?

- Nem egyezett bele. El akart menni hozzád, hogy megmondja, hol vagyok. Nem engedtem. Vissza akart vinni hozzád. Nem mentem.

- Mit akartál!

- Nem tudom. De most már mindegy.

Klema elgondolkodott. Aztán Összeszedte magát és megérintette lánya remegő vállát.

- Remélem, tudod, hogy mi a kötelességed.

- Tudom.

- Akkor rendben van.

Többet nem beszéltek hazáig, egy szót sem. Otthon már várta őket Kálmán. Mária nem ismerte meg az urát.

*

Kálmánnak már nem volt krisztusszakáll, előkelő, törékenytestű huszártiszt volt megint, igazi Péterffy, szőke és fehérbőrű, magas, karcsú és kissé hajlott. Az arca csupasz, a bajuszát is leberetváltatta. Kék szemével gyermekesen tekintgetett maga körül és finom fehér kezét folyton az ajkához kapkodta idegességében. Régi huszárruháiban járt, fekete nadrágban, blúzban, lakkcipőben, csak minden ruhája kissé bő volt és ráncos. Napokig csak imbolygott a Péterffy-penzióban, senkivel sem beszélt. Oroszországról, a betegségéről, Bécsről hallani sem akart. Folyton Máriát nézte és néha megsimogatta.

A Péterffy-házra megint fullasztó csend borult, megint titokzatos és dermesztő bizonytalanság és nyugtalanság.

Klema folyton tett-vett, számolt, tárgyalt, telefonált és tervezgetett. A család sorsa, mint mindig, sőt még inkább, mint valaha, az ő gondterhes agyára és két fáradt kezére volt bízva. És ő, a Péterffy-lány, a magára tartós, finnyáslelkű magyar nemes hölgy a saját stílusa szerint, a kezeügyébe eső eszközökkel ép olyan szívós harcot folytatott az élettel, mint a másik életképes Péterffy, a fiatal Ákos. Ő asszonyosan, kicsiben, máról holnapra való egzisztenciáért verejtékezett. Kötés, szövés, horgolás: ez esett a keze ügyébe. Ruhákat tervezett, fehérneműt hímeztetett, horgolt blúzokat készített, szállított külföldre, vett és adott bizományba, százak, ezrek, tízezrek jöttek, mentek át a kezén, mindennapra meghozva a Péterffyek számára

kenyeret, tisztaságot, kényelmet, egy kis lukszust, ami nélkül már nem élhettek, némi kis illúziót, hogy mégis élet az, amit élnek.

Néhány nap múlva a lapokban olvasták, hogy Péterffy Miklós báró meghalt. Az ujságok gyanús körülményeket emlegettek. Klema telefonált a főkapitánynak, - szegről-végről rokon - hogy ne boncolják föl. Az öreg Gerhardtot, aki reggel halva találta urát az ágyában, ne gyanúsítsák. Meghalt, meghalt, most sorba halnak meg a Péterffyek. Az volna a csoda, ha szép öreg kort érnének meg, valóságos Isten csodája lenne.

Kálmán ottmaradt a Péterffy-penzióban. Szép kis szobát kapott a Máriáé mellett, azt, amelyik régen Klema szalónja volt. Klemának nem volt szüksége szalónra, mert a szalónbútorok jó kézből való XVI. Lajos-korabeli darabok voltak és szép pénzt adott azokért a régiségkereskedő. Két hétig éltek a XVI. Lajos-korabeli garnitúrából. De ha ez sokáig így tart, elfogynak a bútorok és a Péterffyek meghalnak éhen.

Kálmán és Mária életéről semmit sem tudtak a házban. Mária éppen olyan gögös, közönyös és titokzatos volt, mint mindig. Kálmán mindig szomorú, finom, tapintatos és gyengélkedő. Este bezárkóztak és reggel későn keltek fel. De ha este keltek volna fel és reggel tértek volna vissza a Péterffy-házba, azzal sem törődött volna senki. A Péterffyek már csak azzal törődtek, hogy kapnak-e vacsorát. Klema megmondta előre: le fognak csúszni az emberi méltóság vonala alá és nyerítve várják a zabostarisznyát esténként, mint az igáslovak.

Csak Sándor bácsi ragaszkodott ahhoz, hogy a restauráció alatt majd mégis jobb lesz minden. Sándor bácsi most a nap és éjszaka minden órájában, ébren és álmában, szakadatlanul a királyt várta. Hazajön a király, meglátjátok, akkor egyszerre jobb lesz minden. Kártalanítani fogja a régi nemességet.

- Császári és királyi kamarás úr - lihegte Lajos - ön csalódní fog. Ön is, meg Gyula is, meg én is szépen megdöglünk éhen.

IX.

Az egész Péterffy-családban csak két ember mondhatta el, hogy talán mégis sokkal jobb már minden. Pokorny Elemér és Éva boldogok voltak. Éva még az egyetemre járt, néhány szigorlata hátra volt még. Elemér minden este együtt tanult vele, azt akarta, hogy felesége kitüntetéssel tegye le minden vizsgáját. Éva szép és érdekes asszony volt; magas és vékony termete kissé megtelt, idomai formásak és érzékiek lettek, kezdett hasonlítani édesanyjához, akit valaha fejedelmi termetű asszonynak hívtak Máramarosban. Az arca azonban tökéletes mása lett az édesapjének. Modorban, hangban, mozdulatokban, arcjátékban is órá emlékeztetett. Az apjái volt minden szava, hangsúlya, attól örökölte higgadt vérmérsékletét, okosságát, zárkózottságát és igénytelenségét. Büszke lélek, magamagában és szerelmében tökéletes és bevégzett egész volt, harmónikus s egyensúlyban lévő, kielégített ember, akinek saját magán kívül semmire sem volt szüksége, hogy boldog legyen. Elemér szenvedélyesen szerette és esküvőjük óta még egyetlen napon sem volt tőle távol.

Az ősz elején egy nap levelet kapott Elemér. Pécsről, hogy a gimnázium volt tanulói, a város felszabadításának örömére találkozni fognak.

Elemér egyedül ment Pécsre, mert Ágnes megbetegedett és Éva ápolta.

Útközben eszébe jutott neki az az utazás, amikor Klema nénivel és Gyula bácsival Miklós báróhoz mentek. Majdnem két éve annak, de ez a két esztendő úgy repült el, mint két hónap, nem, mint két nap. Ez az idő a boldogság két éve volt, amely két nap, nem, két perc alatt

pergett le... Elemér elnevette magát.. Hát ilyen a szerelem? A szerelemnek mindegy minden: háború, forradalom, gyalázat, koplalás, anarchia, vér és könny, élet és halál, a szerelem mindennek fittyet hány és önmagában teljes és független életet él, mintha semmi sem volna a világon, mint egyedül maga? Hát csakugyan úgy van, hogy boldog lehet az ember akkor is, ha körülötte az egész világ boldogtalan?

Nem sokat törte a fejét ezen sem. Vidáman füttyörészve ült a vasúti kocsiban és diákkorára gondolt s egy sereg borzas és pufók fiúra, akikkel most találkozni fog. Dombóvárott kiugrott a vonatból és levelezőlapot dobott a másikba, amely Budapest felé megy s itt várja be az ellen-vonatot. Holnap Éva már olvasni fogja, - ez átmelegítette a szívét, mintha valami nagy öröm érte volna. Az igaz, hogy ma este telefonon beszélünk, ha ugyan Pécsről már lehet telefonálni. De ha nem lehet? Ez a feltevés egészen elkedvetlenítette. Mégis undok dolgok történtek itt Magyarországon. Megeshetik, hogy nem is lehet Péccsel telefonálni. Csak Sásd körül oszlott el a bosszúsága, mert eszébe jutott diákkorából az ő kedves manna-fája. No, ma este erről is ír Évának, úgy sem tud aludni idegen városban, rossz szállodai ágyban, hosszú levelet ír Évikének, kivált, ha nem lehet telefonálni.

Csakugyan nem lehetett telefonálni. Ezt mingyárt az állomáson megtudta, ahol ez volt az első kérdése a vasúti altiszthez. Búsan ballagott be a városba, a csomagját előre küldte a szállodába. Tíz éve nem járt itt, szinte semmi sem változott, sőt a szerb uralom nyomorúságossá és piszkossá tette, de Elemér elragadónak és bájosnak találta a várost. Csakhamar megint elfelejtette a telefónt és vidáman füttyörészni kezdett. Valami régi nóta jutott az eszébe, amelyet diákkorában a pécsi színházban hallott. Gyönyörű melódia, gyönyörű nóta, gyönyörű színház, gyönyörű primadonna, gyönyörű diákkor, gyönyörű város, - minden gyönyörű volt, csak az a baj, hogy mindezt Évike nem látta és most nem láthatja és nem hallhatja, hogy milyen gyönyörű itt minden.

Este volt, a csillagok ragyogtak, a városban még élénk nyüzsgés volt, mindenki gyönyörűnek talált mindent, amióta a szerbek kivonultak. Elemér felsietett a szállodájába. Felhozatta vacsoráját a szobába, mert ma még nem akart a régi pajtásokkal találkozni. A találkozásból lumpolás lesz, pedig ő levelet akar írni Évikének.

Leült és írt. A második oldalon már a manna-fáról írt:

„Drága Évikém, diákkorom két legjobb barátját meg kell ismerned, mert különben semmit sem tudsz arról, hogy minden milyen gyönyörű volt itt. Az egyik barátom egy öreg, görbe, szomorú, de gyönyörű fa volt. A manna-fa.

Természetrajzi nevét nem tudom. Valószínűleg a pálmák családjába tartozott; emlékezetem szerint szürkészöld keskeny levelei fürtösen és bánatosan lógtak vékony ágairól. Koronája nem volt nagy, inkább csupasz és öreg volt és mintha mindig szomjúhozott vagy didergett volna. Törzsét sohasem láttam, mert azt eltakarta egy öreg kökerítés. Csak néhány ága, sok apró levele hajolt ki az uccára, - sárga volt a kökerítés, fehér-köves, kavicsos az ucca s a manna-fa bánatosan borult legalsó ágaival e sárga kerítésre. Semmi más érdeme nem volt a vén díszfának, mint apró, pihés, pelyhes, bársonyos, ezüstös gyümölcse, valami apró, fanyar datolyaféle, csaknem csupa mag, édeskés is, meg keserű is, lisztes, omlós, porhanyós... sem nem jó, sem nem rossz, egészen bizonyos, hogy semmi köze sem volt a mannához, de kétségtelen, hogy ilyen íze volt annak a mannának is, amivel az Úr az ő kedves népét táplálta a vándorlás alatt.

Sem közel, sem távol nem volt több ilyen fa a környéken. Hogy került oda? Ki ültette? Miért éppen ez az egyetlen, bizonyára évszázadok óta? Lehet, hogy valamelyik török úr hozta el az őset Kis-Ázsiából, a mohácsi vész után. Arról fajzott lassankint manna-fává... Ki tudja? Úgy maradt itt, a Mecsek-hegység napos lejtőjén, mint az a pár

bástyaomladék, török közkút - sandervár -, a kórház minaretje s a mecset, amelyet később jézustársasági atyák templommá építettek át. Senki sem tudta, talán nem is érdekelte sem a növénytan tudósait, sem a régiségbúvárokat, sem a város történetét. De annál jobban ismertük mi, a gyerekek, akik között népszerű volt és kedves és áhitattal emlegetett.

A püspöki könyvtár épületének kertjében állott. Megközelíthetetlen, komoly, rejtélyes, tiszteletet gerjesztő kert; sohasem reméltük, hogy lábunkat oda betehessük. Az épület egyemeletes, magas, Mária Terézia korabeli monumentum. Négy rideg, komor, vaskos dór oszlopa megdöbbsentette az arra járó jámbor polgárembert. A gyerekeknek olyan volt, mint egy bevehetetlen vár. De a kerítésen jóságosan áthajolt a manafa és az uccára potyogtatta igénytelen gyümölcsseit. Isteneknek való ingyen-eledel. Áldott legyen emléke annak, aki odaültette barátságos, gyermekszerető, öreg pajtásunkat, adakozó, szárazágú bőségszaruját a mannának. Bibliai kort ért el, látszott rajta s mi bizalmasan megdöbbsentük, hogy bővebben szakadjon róla az ezüstpihés csemege.” (Elemér maga is meghatódott, hogy ilyen költői hangon tud írni, ha Évának ír és a mannafról van szó. Aztán buzgón folytatta.)

„Második barátom Guszti, a pereces, a diákok perecese volt Hosszú rúdon hordta a sós süteményt, kerek, porhanyós, ropogós vajsperecet, jobbkézben, mint egy dárdát, vagy zászlónyelet. Balkezében hatalmas kosarat cipelt, abban pirultak a sóskalácsok. Ezt csak úgy lóbálta, hanyagul, ügyet sem vetve arra, ha egy-egy éhenkórász, pajkos mesterinas futván-futva belekapott a kosárba s kiemelt egyet a fonott kalácsok közül. Görnyedt, hátán nagy vessző-puttony dagadozott: abban volt, vászonkendővel letakarva a kávéba való meleg, friss zsemlye és vajjal sült, tojással fényesített, kényes ínycsemegek való sarlóalakú ropogós kifli. A pereces kora reggel végigjárta az uccákat, harsányan befűjt fából való sípjába, amire kinyíltak a földszintes házak ablakai, kezek nyúltak le a magasból és elfogták a Guszti süteményeit. Guszti csak odatartotta háttal a kosarat vagy felemelte a pereces rudat. A vevő kiemelt belőle, amennyit akart. Az árát, - rézkrajcárban sem tett ki sokat - beledobta a sóskalácsos kosárba, a népies kalácsok, olcsó másodnapos sütemények közé. Sohasem történt meg, hogy Guszti megnézte volna, hány süteményt emeltek ki a puttonyából s hány krajcárt pottyantottak a kosarába. Mégis megvolt valahogyan. Vagyont nem gyűjtött ebből a házalásból, de rá sem fizetett az üzletére. Igaz, hogy nem is költött soha semmit, nem is ismerte talán a pénzt, nem is nyereségért, vagy élete fenntartása végett árulta a pereceket, hanem, mert ez volt a szórakozása, a játéka, a szenvedélye, az ösztöne, az Istentől rá szabott hivatása, mint a méhnek, hogy mézet gyártson, a virágnak, hogy himport termeljen, az esőnek, hogy megtermékenyítse a földet, a napnak, hogy cukrot érleljen a rózsa kelyhében. Gusztinak, aki együgyű volt, dadogó beszédű, csámpás lábú, ritka szakállú, görcsösujjú, piszkos, szegény, árva aszkéta, az Isten azt parancsolta, hogy fűjje a sípját és árulja a pereceket. Régen, a boldog, békés világban sok ilyen ember élt a földön.” (Ez is milyen költői - állapította meg Elemér önelégülten. - Pécsről gyönyörű leveleket lehet írni Évikének. Aztán buzgón folytatta.)

„Guszti nem lakott sehol, nem látta senki, hogy valaha meleg ételt evett volna, új kalap nem került a fejére soha. Senki sem tudta, hány éves, honnan szakadt közénk, merre lehetnek rokonai, - ej, ej, hát csakugyan volt valaha Gusztinak édesanyja, aki megfürösztötte és bekötötte torkát, ha megfűjta a hideg novemberi szél? Hát van valahol egy nőszemély, aki valamikor kedveskedve ejtette ki Guszti nevét s megsimogatta csapzott fűrtjeit? Erre bizonyára kevesen gondoltak, mert Guszti nem látszott egyébnek, mint rozoga, összetákolt, hitvány, de mégis eleven gépezetnek, amely arra való, hogy a süteményt a péktől elszállítsa a polgárok lakására. És az iskolába.

Mert Guszti délelőtt tíz órakor ott volt a gimnázium udvarán s árulta a kis és nagy diákok uzsonnáját. A diákok olvasatlanul ették a sóskalácsokat és Guszti olvasatlanul vágta zsebre a rézkrajcárokat. Mert Guszti és a gimnazisták megbízható jóbarátok voltak. Semmi sem bizonyosabb, minthogy évtizedek óta egyetlen diák sem csapta be Gusztit, a gavallér hitelezőt.

Négy órakor Guszti befejezte üzleti körútját és eloldalgott a püspöki könyvtár kerítéséhez, a manafa alá. És mannát eszegetett. A kis diákok hazafelé menet megálltak Guszti előtt és elbeszélgettek vele. Guszti egy szót sem mondott ki értelmesen, de a kis diákok megértették őt és vele eszegették a mannát. Mannafa, Guszti, diákok, sóskalács: a sárga, komor, rideg dóri oszlopok úgy vigyáztak fölöttük, mint négy óriás, öreg marcona katona a szent együgyűség, a gyermeki igénytelenség s a lélek tiszta, inyenc örömei felett.”

(Évike meg lesz velem elégedve - gondolta Elemér és elejétől fogva végigolvasta a levelet - és Mócs Szaniszló, a magyar tanárom, egyest adna rá. Elemér olyan büszke volt a levelére, mint az érettségi dolgozatára.)

Csak néhány szerelmes mondatot írt még az utolsó oldal végére s aztán boldogan és kielégülten belefeküdt a szálloda nyirkos, kemény, rosszszagú ágyába.

És öt perc múlva aludt, mint a tej.

*

Másnap reggel találkozás, mise (Elemér ministrált, négyük között ő volt a csengetyűs), aztán megsírátták a hősi halált halt iskolatársakat, aztán bankettre gyűltek össze, összecsókolták egymást és az öreg tanárokat, aztán ittak és énekeltek, képeslevelezőlapokat írtak, aztán megint énekeltek, szónokoltak, ittak és siráncoltak, aztán megmutogatták egymásnak feleségük és gyermekeik arcképét, aztán felelevenítették diákkori emlékeiket, mókáikat, bűneiket és vezekléseiket, aztán megint ittak és összecsókolództak, aztán egyszerre Elemérnek eszébe jutott Guszti, a perces.

- Él-e még Guszti, a perces? - kérdezte az osztályfőnöktől, akinek pirosan ragyogott az arca, mert mindent gyönyörűnek talált, a fiúkat, a misét, a bankettet, a szónoklatokat.

Az osztályfőnök arca kissé elkomolyodott.

- Guszti, a perces? Meghalt szegény. Isten nyugosztalja.

Aztán elmondta, hogy a háború alatt a pékek nem sütöttek peracet, császárzsemlyét és sóskalácsot. Guszti nem a jövedelmét, nem a hivatalát veszítette el, de életének minden örömét, célját és rendeltetését.

- Mi lesz Gusztival, a percessel? - kérdezték a jólelkű polgárasszonyok, akik sírtak az elesett katonák, az özvegyek és árván maradt gyermekek sorsán s azon, hogy hiányzik kávéjuk mellől a ropogós sütemény. Szegényházba akarták tenni Gusztit, de a perces elszántan védekezett. A manafa alá költözött s csak úgy az ujjával mutogatta, hogy az Isten eltartja őt mannával, akárcsak az ég madarait. Akárcsak a magyar Kánaánban élő magyarokat, akiket ezer éven át etetett a magyarok külön istene, égből hullatott mannával.

Évek hosszú során át tartott a háború, az emberek nem ettek zsemlyét és vajasperecet, a pékek bezárták boltjaikat, katonák elhullottak a harcmezőn, a gyermekek felnőttek és az iskola padjairól besorozták őket hősi halottaknak. A kis gyermekek már nem is tudták, ki volt Guszti és milyen íze van a kiflinek.

De a mannafa ott bóbiskolt a püspöki könyvtár kerítése fölött. Alsó ágai már egészen rákönyököltek az omló téglafedőkre, amelyek eső és hó ellen védték a hatalmas kőkockákat. A mannafa élt még, de már csak kevés gyümölcsöt hullatott a fehér kövezetre. Csak annyit, amiből Guszti megreggelizett, megebédelt és megvacsorázott.

Ott ült Guszti a mannafa alatt s a kis diákok már nem ismerték őt. Az emberek egyrésze kéregető koldusnak nézte. Papírkoronát hullajtottak a kalapjába. Ilyenkor Guszti felháborodott és visszadobta a cifra szemetet. Nem kell neki pénz, őt magát az Úristen táplálja a mannafa bibliai gyümölcsével. És rendületlenül őrizte a mannaát pajkos suhancok kődobásai és a tolvajok ellen, akik tüzifának akarták letördelni száraz, görcsös ágait. Így védte egymást a mult idők két ittfelejtett, gyámoltalan veteránja: a mannafa és Guszti, a pereces.

Áhitattal és megilletődve hallgatták mind az osztályfőnök szavait, amelyek őszinték és gyönyörűek voltak, valamennyien annak találták.

Elemér kiosont az étteremből és a püspöki könyvtár felé sietett. A meredek, kőkockás, hűvös uccán felballagva, hamar megpillantotta a könyvtár dór-oszlopos, sárga épületét. Fájt a szíve a mannaféért, mert olyan gyönyörű volt emlékezetében az ezüstpihész, édeskés, fanyar gyümölcs, a diákélet sok enyhe, apró baja, Guszti, a pereces, a ropogós sóskalács, első szerelme, első csókja, első csalódása... ejha, a hátgerincén édes zsibongás, millió apró hangya futkározása, arcán a vér pezsgése, szívéen, ellágyulás kéjes láza... a fiatalság illata árad a vén könyvtárpalota esőverte, sárga köveiből: ez az örök tavasz, a halhatatlanság illata.

Mint a gyerekek valami beígért nagy csoda közeledtére, ő is behúnyta a szemét, hogy egyszerre merüljön tekintete a rég nem látott csodákba: püspöki könyvtár sárga dór oszlopai, mannafa, Guszti, a pereces... de csak a dór oszlopokat köszönthette, mint az örökkévalóság öreg jelképeit. A sárga kőkerítés elhanyagolt, meg-megrokkant, besüppedt, omladékonyságában csupaszon húzódtott fölfelé a kanonokok uccája irányában. Seholy semmi zöltség, semmi ezüstös csillogás, semmi mannafa.

Bekopogtatott a püspöki könyvtár portásához. Megismerték egymást.

- Mi lett a mannaféával?

- Hej, csoda történt azzal.

- Guszti, a pereces is meghalt.

- Két éve, hogy eltemettük.

- Éhen halt! Mesélte az osztályfőnök úr.

A portás megütődve nézett rá, mint valami hitetlenre, káromkodóra, pogányra, vagy botránkoztatóra.

- Gusztit az Úristen táplálta a mannafa gyümölcsével.

- De a mannafa kiszáradt.

- Persze, hogy kiszáradt. Amikor már nem volt rá szükség.

- Beszéljen.

- Hát Guszti itt üldögélt a kerítés mellett és mannaát eszegetett. Egyszer aztán nagy záporosó szakadt a nyakába, Guszti meghült, tüdőgyulladást kapott, két nap alatt meghalt.

- Igaz. De mi lett a mannaféával?

- A mannafa Guszti temetése napján elszáradt. Belül már csupa por volt; odvas, redves, málladt törzse üres volt s csak az Isten csudája tartotta a lábán. Néhány friss ágacskája azért még megtermette a gyümölcsöt, mert Gusztinak szüksége volt a mannájára. Amikor Guszti meghalt, a mannafa kifordult a kavicsos földből és giz-gazos ágai két nap alatt elszáradtak.

Elemér arra gondolt, hogy egész Magyarországon kifordult minden mannafa, amely valaha a Péterffyeket táplálta. Ezért éheznek és dideregnek most a tejjel és mézzel folyó Kánaánban. Önkéntelenül rebegte:

- Kár.

- Nem kár. Az Isten csodát tett vele Guszti érdekében. Tanulhatunk a mannafa és Guszti történetéből.

A portás hangja visszhangosan bűgött a bolthajtásos, hideg könyvtárfolyosón, amelynek fehér falai között a csendes megnyugvás és istenfélelem égi manna-fája illatozott.

Neki pedig eszébe jutott, hogy íme, vannak még csodák. Éva sírni fog, ha ezt neki elmeséli.

X.

Sándor bácsi egész nap a királyt leste, aki kárpótolni fogja a császári és királyi kamarásokat. De a király nem jött s a régi nemesség hiába várta az új birtok-adományozásokat. Klema már rájött, hogy így nem megy tovább. Magához kérette Ákost, a bankembert és közölte vele, hogy a Mindszenti kastélyra került a sor. Megették már a régi bútorokat, a szőnyegeket, az ékszereket, a hímzés és jumperkötés nem jövedelmez, szegény, öreg Bertóthy né összeesett az uccán. Szerencse, hogy mindig retiküljében hordta a névjegyét, a mentők rögtön tudták, hogy kivel van dolguk. Most a Mindszenti kastélyra került a sor. Jó sok ebéd és vacsora telik ki belőle. Hartmann vagy Rosenthal megveszi, vagy Lucic báró talán, aki szereti a Mária Terézia-korabeli öreg kastélyokat! Már nyolc ilyen kastély van. Lucic báró szenvedélyes gyűjtő és nem nézi a pénzt, ha szép kastélyról van szó.

Ákos szobájában aznap egész éjszaka égett a lámpa, mert Vilmával együtt egész éjszaka számolt. Reggel kijött az eredmény: meg tudják venni a Mindszenti kastélyt. Valamire mégis jó volt ez a tőzsdeőrület: megmentette a családi sírboltot.

- Ne beszélj sírboltról - suttogta Vilma boldogan. - Fészekről beszélj, amelyben új kis Péterffyek csipognak, ha engeded, Ákos. Engeded?

- Engedem, szivem.

- Egy kis fióka már csipogni fog, akár engeded, akár nem, - csipogott a kis madármama és pirulva bújt a szép, őszhajú, fiatal invalidus karjai közé.

Klema néni eladta Ákosnak a Péterffy-kastélyt és megvígasztalódott, hogy nem került idegen kézre. Üriember kezén maradt, mondaná Gyula bácsi, ha tudná, hogy Klema miatta és a másik két öreg Péterffy miatt eladta a családi sírboltot. Szerencse, hogy a Péterffyek ezt még nem tudják. Krisztina nagymama, aki mindig elfelejti, hogy Kálmán hazaérkezett, minden nap megkérdezi, hogy Máriát miért nem mutatják be az udvarnál. Klema még mosolyogni is tudott a nagymama édes együgyűségén. Az udvarnál? Istenem, hol van már az udvar! Szegény fiatal király kétszer is megpróbálta, hogy visszaállítsa. Repülőgépen jött és szegényke, úgy erőlködött, hogy visszafogadják. Elhozta a királynét is, eszébe jutott, hogy Mária Teréziáért valamikor a régi Péterffyek milyen elragadtatásba estek, amikor megjelent előttük, most hiába jött a királyné, ágyúval és gépfegyverrel fogadták és nem virággal és hódolattal és lába elé

terített szőnyegekkel. A király visszament; a királynak sincs már beregi birtoka, ugocsai szőleje és bécsi Burgja. Csak gondjai vannak. Anyagi gondjai, akárcsak a Péterffyeknek. Hát lehetséges az, hogy még a királyok is lecsússzanak az emberi méltóság vonala alá?

Máriát mikor mutatják be az udvarnál? Szegény Krisztina, azt hiszi, hogy még mindig Ferencz József az uralkodó, nem tudja, hogy már az utódja, a szegény, barnabajuszú és kerekkepű utódja is meghalt. De Krisztina néni ne is tudja meg. Ő az egyetlen boldog ember az egész Péterffy-családban.

Gyula bácsi pedig majdnem megmondta neki. Gyula nagyon furcsa kezd lenni. Túlságosan sokszor önt rumot a feketéjébe. Gyula bácsi talán sejt valamit? Gyula csakugyan mogorva, életúnt és indulatos vén medve lett, aki fogait már ritkán csattogatja, mert hamis fogsorát legtöbbször a pohárban felejt, ahova esténként gondosan elteszi áztatás végett. Egész nap a családfán dolgozik, este pedig a kék és vörös fények alatt áhítatosan várja Ágnes, akinek számtalan nagyszerű családi drámát és szerelmi történetet készített ki a Péterffyek hétszázéves történetéből. Ma megtudta, hogy a király Madeira szigetén meghalt. Egész nap a Habsburgok felől gondolkodott és este csak futólag jutott eszébe Ágnes.

Pedig ma már ő is elviselhetetlennek találta ezt a néma és fülledt sírboltatmoszférát, amely a Péterffy-penziót megfeküdte és bekopogtatva Gyula bácsihoz engedelmet kért tőle, hogy a kéklámpás zugban meghúzódhassék.

Egy ideig némán üldögéltek. Végre Gyula bácsi megszólalt:

- Rájöttem, hogy voltaképpen meg kellene írnom az egész emberiség történetét.

- Miért? - hökkent meg Ágnes.

- Mert mindenki rokon, atyafi, mindenkinek van valami köze a Péterffyekhez.

Ágnes azt hitte, hogy Gyula bácsi lelkéből humanista és világpolgári hangulatok buggyantak föl, mint mostanában annyi meggyötört és hadviselt lélekből.

- Mindnyájan testvérek vagyunk - suttogta Ágnes, a bibliás asszony, - Mindnyájan egy atyának vagyunk gyermekei, aki a mennyekben van.

- Nagyon sajnálom - szólalt meg közömbösen Gyula - de én csak genealógiailag tudok gondolkozni. Én a vérségi köteléket értem. A Péterffyek rokonságban vannak a Rhédeyekkel, a Rhédeyek az angol királyi családdal, az angol királyi család a Wittelsbachokkal, a Wittelsbachok a Habsburgokkal. A Habsburgokat is bele kellett volna vennem a család-történetbe.

Ákos gyengéd részvétellel nézte az öreg genealógust és szelíden bólintott. Aztán, hogy valamit mondjon, halkán megszólalt:

- Krisztina nagymama azt mondja, hogy nagyon szép volt az élet ott a Habsburgok körül.

- Olympusi élet. Meg kell adni, hogy Ferenc József igazi úriember volt. De meghalt s utána mindennek vége lett. Már akkor elvesztettük a háborút. Már akkor szétesett a monarchia. Az öreg úriember össze tudta tartani, szegény, ijedt, fiatal öccse már nem. Nem is császár és nem is király már. Vége a bécsi Olympusnak. Nagyon sajnálom, de nem tehetek róla.

- Nem nagy kár - suttogta Ágnes, mert most már csak gyűlölettel tudott visszagondolni a főhercegasszony kamarására, aki miatt Andrást meg engedte halni. És ő ezen keresztül nézi most a főhercegeket, a császári családot, a bécsi udvart minden kamarásukkal, tábornokukkal, diplomatájukkal és miniszterükkel együtt.

- Kár értük - ismételte az öreg archivárius és pepita nadrágban lötyögő csontváz-lábszárait egymásra rakta. - Szép volt az a bécsi Olympus.

- Ismerte?

- Bécsben jártam iskolába, a Therézianumban. Aztán a Ballplatzon gyakornokoskodtam, majd beosztottak az udvari levéltárba. Láttam egyet-mást az olympusi életből és mondhatom, szép volt. Bizonyára olyan volt a többi Olympus is. De a bécsi Burg és minden, ami hozzája tartozott, az még hozzá régi is volt, előkelő és úriemberekhez méltó.

- Most zsidóbarátok tanyája.

- Népköztársaság! - legyintett Gyula és haragjában erősen megcsattogtatta a fogait. - Barbár horda, ostoba csöcselék, - kellemetlen dolog.

- Gyula bácsi azt hiszi, hogy Lajosnak nincs igaza az ő Habsburg-gyűlöletével?

- Dehogynincs igaza - kiáltott Gyula. - Édes lányom, jegyezd meg magadnak, mindenkinek, mindig igaza van. Lajosnak is, Sándornak is, nekem is, annak a kapcabetyárnak is, aki a forradalomban miniszteri székre telepedett bele s annak is igaza, lett volna, aki ezt a minisztert lámpavasra húzza. Szegény, nyomorult halandók... Mindenkinek igaza van... nézd, oda van írva a könyvespolc peremére - és odamutatott sárga, csontos ujjával az öreg, gótikus könyvállvány felé.

- Mindenkinek igaza van - szepegte Ágnes csendesen - csak nekem nem volt igazam, mert nem lett volna szabad megengednem... De - mondta hangosan - mégis dícséri a bécsi Olympust.

- Mert szép volt - recsegte Gyula bácsi a hamis fogai közül. - Szép volt, nekem tetszett. Fény, pompa, ragyogás, főhercegek, tábornokok, külföldi követek, Mozart és Beethoven, Elsler Fanny és császári ballet, főúri szalónok, szerelmi regények, udvarhölgyek és gárdisták, bíbor és márvány és arany, bársony és brokát, rendjelek gyémántokkal és szalagokkal, nagyon sajnálom, de ez szép volt és úriemberekhez méltó.

- Szép volt? - kérdezte most már bizonytalanul Ágnes.

- Ha onnan belülről nézte az ember, bizony szép volt. Képzeld bele magad, édes lányom, egy Habsburg főhercegasszony szerepébe. Micsoda magasság, micsoda hatalom, micsoda élet! Valóságos Olympus volt ez, nemcsak a magyar alföldi tanyák és székely kúriák, de népek és nemzetek, olaszok, csehek, tótok, németek, románok, dalmátok és horvátok felett, egy nemzetek fölött való Olympus, egymásba házasodott német, magyar és cseh félistenekkel, akik felülkerekedve minden faji, nyelvi, nemzetiségi vidékiességen, a császári nap fényében boldogan élvezték a halhatatlan istenek égi és földi gyönyörűségeit. Sok kárt tett, de szép volt.

- A bécsi kongresszus...

- Az is. És minden. Nem csuda, hogy a Péterffyek egy része hátat fordított a kis székely kapuknak Erdélyben, az alföldi tanyáknak, ennek a poros, falusias, művészet és előkelőség nélkül való Pestnek - kellemetlen dolog - és Bécsbe kíváncszott.

- De az nagy csapás volt.

- Csapás? Tragédia! Halál! De szép volt, nem tehetek róla. Az Osztrák-magyar monarchia nagyhatalmú generációi olympusi magasságba emelték Bécset, az udvart és a Belvederet... az egész dolog valami földöntúli és emberfeletti volt. Szép volt. A császár, a főhercegek, a trónörökös külön kamarillája, a Botschaftenviertel, a szép és gáláns külügyminiszter, az udvari méltóságok - mindig volt köztük néhány aranygyapjas Péterffy gróf, vagy kamarás, követ, testőrkapitány Péterffy, némelyiknek a genealógiájához igaz, lesz egy pár szavam, nagyon sajnálom, némelyiknél baj van a leszármazás körül.

- De az Olympus szép volt? - kérdezte most már izgatottan Ágnes, mert megijedt, hogy Gyula bácsi most genealógiai táblázatokat mutat be, amelyekben ő semmi érdekeset nem lát.

- Hja, az Olympus, az szép volt. A főhercegasszonyok és barátnőik Európa sorsának intézői voltak, akik felülről, légüres térből, a felhők közül, finom és megfontolt gesztusokkal, halk suhanásokkal és diszkrét mosolyokkal, virágok, csipkék és parfümök illatfelhőiben, francia vagy német beszélgetésekben, udvari mende-mondákban, bizalmas eszmecserék alatt egy-egy röpke szóval, fejbólintással, szellemes tréfával vagy merész szerelmi cselszövészel döntöttek népek, országok, osztályok, tömegek sorsa felett - nagyon sajnálom, ha Lajosnak más véleménye van - de az valóban olympusi istenek vagy arkangyalok élete volt.

Ágnes görcsösen szorította szívéhez az imakönyvet, amelyet le nem tett egy pillanatra sem.

Gyula bácsi kifáradt. Térdei remegtek a pepita nadrágban és a fogai már csak nagyon halkan kattogtak beszéd közben. De még hozzátette:

- Hogy ebbe néhányszor belepusztultak a Bécs körül lebzselő Péterffyek, azt nagyon sajnálom. Kellemetlen dolog. De az Olympus szép volt és úriemberekhez méltó.

- Kár.

- Ámde azok is elpusztultak, akik otthon maradtak Erdélyben, vagy a Dunántúl, vagy a Felvidéken, zord és duhaj magyar rebellesek, kurucok, kossuthisták, dacos kálomisták, a bécsi Olympus engesztelhetetlen ellenségei.

- Hogy lehet az?

- Mert jegyezd meg magadnak, édes leányom, soha senkinek sincs igaza. Nagyon sajnálom, kellemetlen dolog, de ez így van.

- De hiszen előbb...

- Tudom. Akkor is igazam volt, most is. Mindig igaza volt minden magyarnak.

- De hát akkor mi ez?

- Átok. Kellemetlen dolog. Tragédia...

XI

A Péterffy-házban most egy kicsit megint jobban volt minden. A mindszei ház, amelyért Ákos készpénzt és értékpapírokat adott, jó ideig tartotta ebéddel és vacsorával a Péterffypenziót. Csak Klemának volt keserű minden falat; ő tudta csak, hogy mindennap a családi sírbolt egy-egy követ eszik meg. A Péterffyek a maguk kriptájából éltek, éppen úgy, mint ahogy egész Magyarország most a múlt idők, a régi dicsőség, a tejjel-mézzel folyó multbeli Kánaán kriptáján tengette életét. A Péterffyek nem is vették észre ezt a változást; azzal sem törődtek, hogy Kálmán és Mária hogy élnek egymással. Lajos bácsi lelógó ajkai között most is Habsburg-gyűlölet és negyvennyolcas frázisok habzottak. Gyula bácsi a család genealógiáján dolgozott s a bécsi Olympus életéről mesélt Ágnesnek szép történeteket. Sándor bácsi rózsásabban és elegánsabban, mint valaha, legitimista klubokba járt és a Kossuth Lajos uccán megfordult a szép nők után. Este együtt játszottak a hallban, felírásra. Most már Gyula volt nagy veszteségben. Ákos a bankban dolgozott, István tanult és bútorokat tervezett, Pokorny és Éva boldogok voltak.

Csakugyan úgy látszott, hogy most már mégis valamivel jobb minden.

De egy januári nap, ezerkilencszázhuszonkettőben, Lajos bácsi félholtan botorkált be a Péterffy-penzió halljába. Összegyűrt, rongyosszélű, piszkos kis füzetet tartott a kezében és Kálmánt kereste.

- Nesze, olvasd!

Nem lehetett megérteni, hogy mi böszítette fel ennyire Lajost. Kálmán felnyitotta a füzetet - nyomorult kis heti pletykaújság volt - s olvasni kezdte. A harmadik mondatnál földhöz vágta az ujságot és otthagya a Péterffyeket. Sándor bácsi felszedte a ronggyá tépett füzetecskét és elolvasta a cikket, aztán Gyulának adta.

A cikk Péterffy Tamás grófról szólt, az amerikai nábobról, aki hazajött, elcsábította unokahugát, G. M. operaénekesnőt, de édesanyja a boldogtalan asszonyt kiszabadította a gonosztevő karmai közül. A gróf elhagyta a fővárost s G. M. operaénekesnő visszatért férjéhez, aki most került haza orosz fogságból.

Megdermedve néztek egymásra. Igaza van Lajosnak, itt cselekedni kell. Még pedig hamar, mielőtt az asszonyok megtudnák.

- Gyerünk, vonuljunk vissza tanácskozásra - indítványozta Sándor, mint mindig, amikor a családot valami baj fenyegette.

Kálmán már nem hordta a huszáregyenruhát. Polgári kabátban, keserű, ványadt, szőke arcával miniszteri titkár, fiatal kórházi főorvos, vagy beteges magánzó úriember hatását keltette, aki most jött valamilyen gyógyintézetből, vagy most készül oda. Térdben feltűnő magasra emelte a lábát, mint a jóvérű pedigyes mén, hosszú galopp után, elcsigázva. Hősies vagy tragikus vonás nem volt az arcán, ténfergő járása és tétova nézése hasonlatossá tette őt ahhoz a sokezer ténfergő és tétova, dologtalan és reménytelen magyarhoz, akik most Budapest uccáin ögyelegtek, de a háború előtt még Erdélyben vagy a Felvidéken uralkodtak. Semmi különös jel nem volt szegény Kálmán homlokán, senki sem gyanította volna, hogy nemrég még az orosz Krisztus prófétája volt, aki előtt megnyitak az egek és megnyit térben és időben az egész világegyetem. Már maga sem hitte s tiltakozott volna, ha valaki erre emlékezteti.

Most sem látszott rajta semmi különös, csak kissé sápadtabb volt a szokottnál. Fáradtan vonszolta magát a Kálvin térig, ott megállt és idegesen az ajkához kapott. Kissé töprengett és odalépett a sarkon álló ujságos bódéhoz. A hetiújságok közül kiválasztotta, amelyikre szükség volt és megnézte a címlapját. Szerkesztőség: Csáky ucca 20. Szerkesztőségi órák délelőtt 10-12-ig.

Kivette az óráját. Pont tizenegy. Merre van a Csáky ucca? Eh, kocsiba ül, egylovasba. Körülnézett. Szeles, nedves, hűvös, volt az idő. A kocsiuton társzekerek ballagtak, autók szaladgáltak, biciklisek iramodtak csengetés, túlkölés és kurjongatás fülsiketítő, bosszantó, félelmetes lármájában.

Körülnézett és semmit sem látott. Ott állt a csengő-bongó, tarka-barka, lóto-futó, mosolygó, élni, szeretni, csálni, lopni, rabolni és verekedni vágyó élet közepén. Lányok és legények surrantak tova boldogon, egymásra nevettek. Zsúfolt bérkocsik cammogtak a pályaudvar felé. Gyerekek játszottak a házak lépcsőjén, nehéz szekerekről izzadó emberek óriási ládákat emelgettek. A boltokból fűszer, posztó, tej, kenyér, sör és pálinka átható szaga ömlött az uccára. Egy drogériából sűrűn áradt a szappanok, kölni-víz és pacsuli párázata. Habzott, forrt, sistergett a nyers, eleven, meleg élet.

Kálmán nem látott semmit. Egylovas nem jött. Felkapaszkodott a villamosra.

- Merre megy ez a kocsi?

- Rákóczi-út.

- Köszönöm.

A villamos is zsúfolva. Kálmánt irgalmatlanul lökdösték és szorongatták. A gyomra émelyegni kezdett. Dühös lett és leugrott a villamosról.

Egylovas nem jött. Szédülni kezdett. Megpillantott egy kávéházat. Bement, konyakot ivott és megnézte az óráját. Fél tizenkettő. Ejnye, siessünk, mert az a gazember tizenkettő után elinal a szerkesztőségbe. De nem tudott fölkelni a székről. Fájdalmasan sajnálkozott önmagán. Hogy ő itt ül piszkos kávéházban, facér mesterlegények között, ő, Péterffy Kálmán, huszárfőhadnagy. Kicsordult a szeméből a könny. Újra megnézte az óráját. Háromnegyed tizenkettő. Felugrott, fizetett és kirohant az ajtón. Arra cirkált egy bérkocsi. Beleült.

- Csáky ucca 20.

A kocsi eldöcögött. Kálmán egész teste remegett.

- Mi lesz, ha beállítok a szerkesztőségbe és az izgalomtól nem tudok beszélni. Ez az utóbbi időben gyakran megtörtént velem. Mi lesz, ha hebegni, dadogni fogok és sírvafakadok?

Rettenetesen félt ettől a komikumtól. Ezért elhatározta, hogy nem szól egyebet, csak ezt:

- Ki a szerkesztő?

Aztán előveszi revolverét és lelövi, így legalább nem kell szégyenkeznie.

A kocsi lassan döcögött. Befordult az Erzsébet körútra, ott nagy torlódás volt, majdnem elgázolt egy gyümölcsárus kofát. Kálmán kiugrott a kocsiból.

- Hej, az úr bliccelni akar? - förmedt rá a kocsis.

Kálmán szívét összeszorította a düh. Bizony ezelőtt néhány évvel, aranyzinóros huszáratillában, gumitalpas fogaton robogott volna végig a nagykörúton. A kocsis azt mondta volna: kezét csókolom, most ez a haramia azzal gyanúsítja, hogy meg akar szökni a fizetés elől. Mit tegyen? Kiabáljon? Előrántsa a revolverét? Botrányt csináljon? Végignézett magán. A ruhája kopott volt, senki sem sejtette benne a Péterffyt. Meg fizetni is kell. Szépen visszaült a kocsiba és kínosan mosolygott.

- Csak megijedtem, öregem. Hajtson gyorsabban, ha lehet.

A kocsis káromkodott. Kálmán olyan gyengeséget érzett, hogy attól félt: elájul. Lehúzta a kocsi függönyét, zsebéből fecskendőt vett elő s adott magának injekciót.

- Így ni, most ember vagyok megint.

Kiegyenesedett, majd hátradőlt a kocsiban.

- Igen. Szó nélkül lelövöm.

Nagyehezen odaértek a Csáky ucca 20. szám alá. Kálmán kiugrott a kocsiból és fizetett.

- Mit képzelsz az úr?

- Nem eleget adtam? - kérdezte rémülten Kálmán.

Oldalzsebéből kivette minden pénzét, összemarkolta és odaadta a kocsisnak. A kocsis röhögött és végigvágott a lován.

Kálmán egyedül maradt. A kaput nézegette. Megtalálta a táblát. Szerkesztőség: IV. em. 15. Lift. Megrettent. Negyedik emelet. Minden zsebet kiforgatta. Egyetlen koronát sem talált, liftre való pénzt.

- No, mehetek gyalog. De négy emeleten kifulladás. Nem tudok beszélni.

Megállt, hogy kiszuszogja magát. Egyszerre ismerős hangokat hallott. Félve húzódott meg a lépcsőház homályos mélyedésében. Nagyon elegáns, karcsú, magas, rózsaszínarcú, monoklis, fűrge öreg úr szaladt lefelé a lépcsőn. Kis hófehér selyemkotlettje, angolbajuszos, piros szájaszéle és szelíden csillogó szeme volt, talán nem is öregúr, hanem érdekes, különös fiatal albino, fehérhajú dendi, vagy mi, aki pásztoróráról jön, vagy szerelmi légyottra siet. Kálmán a sötét mélyedésből úgy látta, hogy egy felfelé baktató alacsony, nehézkes, ziháló, lompos vénembert majdnem elgázolt heves rohanásában. Azt is látta, hogy a két ember megtorpan, egymásra néz és egyikük felkiált.

- Hej, Lajos, hát te mit keressz itt?

- Hát te, vén bolond? - zihálta asztmás hörgéssel a másik.

- Dolgom volt a házban. Becsületszavamra, egy kis elintézni valóm akadt itt a negyedik emeleten.

- Péterffyek találkozó helye? - kedélyeskedett erőlködve a tüdőtágulósos.

Kálmán lélegzetét visszafojtva bámult a két öreg urra. Hát ezek is Péterffyek? Igen, ha jól látja, Lajos és Sándor... Űristen, vajjon nem ugyanabban a dologban járnak ezek is, mint ő?

A rózsaszínű, fehér úr karonfogta a másikat és szelíden erőltette lefelé a lépcsőn.

- Lajos, gyere haza, én már mindent elintéztem.

- Bocsánatot kérek...

- Ketten nem vehetünk elégtételt... ez kétségtelen...

- Legalább megölted? - hörögte a tüdőtágulósos.

- Nem. Csak leütöttem. Gyáva kutya módjára viselkedett. Azzal védekezett, hogy amit megírt, azt az egész város tudja. Hazugság. Aljasság. Adtam neki két pofont. A segédjének is kettőt. Egyik jobbra esett, a másik balra.

- Megölöm! - hörgött Lajos eszeveszetten.

- Felesleges. Azt hiszem, agyrázkódást kapott. Hát te mit akarsz itt, Kálmán?

Kálmán szégyenlősen dadogott:

- Elkéstem, a teremtsit. Ez az én dolgom lett volna.

Kálmán nem tudta rendben tartani az idegeit. Majd megőrült az erőlködéstől, de hiába: szeméből kicsordultak a könnyek és félig ájulva esett a két öreg Péterffy karjaiba.

- Ó, milyen szerencsétlen, nyomorult, beteg barom vagyok én!

Mire hazaértek, kitört rajta a szívgörcsös roham.

XII.

Kálmánt még aznap bevitték egy szanatóriumba, Mária pedig megvallotta édesanyjának, hogy négy hónap óta áldott állapotban van.

- Kálmán tudja?

Mária a fejével intett.

- Igen.

Klema megkönnyebbült, de nyomban el is komorult. Nem szólt semmit, csak végignézett Márián. Vajjon milyen utódja lesz ennek a szegény, szívbajos örültnek? És arra gondolt, hogy a háború szörnyű bűn volt az emberiség ellen. Nemcsak tízmillió embert falt föl, mint egy részeg, emberevő moloch, de még a jövő generációt is megrontotta.

Nemsokára tűrhetetlenné vált az élet a Péterffy-penzióban. Tűrhetetlen volt egész Budapesten. Az emberek a tőzsde körül bolyongtak, lázban és őrjöngő pénzhajszában. A pénz napról-napra romlott, olyan káosz volt minden anyagi dologban, hogy Klema már nem tudott kiigazodni. Ákos a Mindszenti kastélyt rendbehozatta és odaküldte nyaralni Vilmát, aki már a hatodik hónapja hordja a magzatot s nem akarja a hivatalban mutogatni magát. Klema elhatározta, hogy Máriát is leküldi Mindszentre, sőt az öreg Péterffyeket is, ha beleegyeznek.

Mária örömmel ment le. A Péterffy-penzió zsúfoltsága úgyszólván terhére volt, utálta a várost s heves vágyat érzett falu, mező, fű, fa, virág és tiszta levegő után. A háború kitörése óta mindig azt érezte, hogy valamiféle börtönben van s megfullad a maga körül teremtett izgalmas, érzéki légkörben.

Lassan-lassan ürült a múzeumuccai Péterffy-penzió, és népesedett a Mindszenti Péterffy-kúria. Ágnes maga kérte, hogy adjanak neki is helyet és engedjék meg, hogy halottjait is oda-szállíthassa a családi sírboltba.

Eleinte hárman laktak a kastélyban. Ágnes, Mária és Vilma, aki júliusra várja a lebetegedését. Mária szeptemberre. Aztán lehozták ide a halott Péterffyeket, Miklós bárót, Andrást és Péterkét, akik most ott pihennek szerelemmel, háborúval és békével való csendes kiegyezésben a családi sírboltban a kert végén, fenyőfák és tujabokrok között, nedves párázatban, örökké félhomályban, számtalan legendától megszentelve. Zümmögő rovarok és éjjelente sírdogáló fülemüle virrasztottak a megholt Péterffyek felett. A családi sírbolt: így nevezték általában az egész Mindszenti kúriát, de Ákos, aki most értékpapírok, valuták és külföldi áruk hasznából megint visszaszerezte, azt mondta, hogy ez lesz a bölcsője az új Péterffy-generációnak. Gyula bácsi is lekíváncozott, két hete hozták le a kúriába, betegen és csontig lesóványodott állapotban.

Két halottjával Ágnes valósággal eltemetkezett a családi sírboltban; az élők nem tudták őt a halottakért kárpótolni. István és Évike boldog emberek, szépek, erősek és egészségesek és élnek, ők élnek, András és Péterke pedig halott. Istvánhoz és Évához jó volt; szerette őket, gondjukat viselte s vigyázott az életükre; és ők élnek. András és Péterke ellen vétkezett. Andrást lélekben megcsalta és meggyalázta, Péterkét elhanyagolta és sorsára hagyta; és ők meghaltak. Íme, az Isten! Mintha azt mondaná neki: ha jó lettél volna ezekhez is, ők is élnének. Rossz voltál hozzájuk, tehát meghaltak. Elhagytad őket, vagyis megengedted, hogy meghaljanak. Azaz, ha akarod tudni, mit tartok rólad, hát azt is kimondom: megölted őket. Te ölted meg őket, ha akarod tudni, így beszélt hozzá az Isten, aki bosszúálló, irgalmatlan, de igazságos.

Ezért nem tudták kárpótolni Ágnes az élők, egészségesek és boldogok. És azért lakott a halottak között, hogy válaszolhasson az Istennek: igazad van és én önként követem őket a halálba. Gyilkos voltam? Hát most öngyilkos vagyok, hogy lásd, mily kegyetlen és bosszúálló, de igazságos vagyok én is. Csendes örület volt ez, de mindenki tisztelte Ágnesben az özvegyet s az anyát.

Egy napon, éppen a kriptá előtt, Vilma Gyula bácsiról beszélt.

- Gyula bácsi nagyon rosszul van, félek, hogy nem sokáig viszi.

Az öreg úr már nem hordozta hóna alatt a fekete aktatáskát, nem itta az édes likőröket és nem imbolygott Krisztina nagymama körül bő, ráncos pepitanadrágjában. És nem mesélt halk, titokzatos, suttogó hangon - csendes rajongással sárga pergamenarcán és apró, sárga, fénytelen szemében - nem mesélt Ágnesnek csodálatos történeteket a Péterffy-ösök asszonyairól.

De Ágnes nem is érdekelte már a megholt asszonyok élete. Mindegyiké egyforma, tudja már, nemcsak Gyula bácsi történeteiből, de a magáéból is tudja már, hogy halott és élő asszonyoknak mind egyforma története van. Neki is. Másoknak is, mindenkinek. Különben az asszonyok élete nem is élet. Az asszony soha nem tesz semmit. Csak imitt-amott történik vele valami. Mindig csak történik vele. Klema azt szokta mondani: teljesítsük kötelességünket. Szép. Csakhogy a legtöbb asszonynak nincs más kötelessége, mint megadással és alázatosan túrni, ami történik vele. Ő sem tett egyebet, csak túrte. De túrte azt is, hogy András és Péterke meghaljon. És azt nem lett volna szabad túrnie.

Minden gondolatsornak, amely Ágnes fejében megszületett, ez volt a vége. Vagy ez mindenkinek eszébe jut, akinek meghal valakije? Lehet. Péterke is azért esett kétségbe az apja halálán, mert úgy érezte, hogy azt nem lett volna szabad megengednie.

Ágnes újra Gyula bácsira gondolt. Az öreg úr tehetetlen volt és naphosszat feküdt. Már egészen beleegyezett abba, hogy vége a munkának és várta a halált. Elvégre ötszáz évet élt, nem, most már a tatárjárásnál tartott, hétszázéves elmúlt és hétszázéves korában az ember nyugodtan hajthatja álmra a fejét. Minden csontja odakívánczik a családi sírboltba, ahol néha, mindszentek vagy Péter és Pál napján hétszáz esztendőnek minden Péterffyjei összegyülekeznek és hálásan ünneplik őt, amiért oly szépen és hitelesen összegyűjtötte őket a fekete aktatáskába. És azok, akik kimaradtak, csak a cinteremben, a parkban, a patakon túl, az országúton és a mezőkön ögyelegnek, szegény kinnrekedtek, akik nem tudnak felmutatni semmiféle belépőjegyet a családi sírboltba. Ezeket Gyula bácsi nagyon sajnálja - a vér nem válik vízzé, kellemetlen dolog, mert azok is úriemberek voltak - de most már mindegy, nem segíthet rajtuk.

Ágnes ezt olvasta le az öreg genealógus sárga múmiaarcáról, mikor betegágya mellett üldögélt és selyemzsebkendőjével megtörölte a beteg gyöngyöző homlokát. Elhívatta Sándort is, hogy azon az utolsó napon együtt legyen a három öreg Péterffy, akik, úgylátszik, beteljesítették hivatásukat. Elvégeztek mindent, amit a sors rájuk mért. Nincs miért élniök: némelyikük tudja ezt, a többi még nem akar belenyugodni. A családnak újjá kell születni, új ágacskákat hajtani, amelyek a korhadttörzsből kiválva, új gyökereket vernek a földbe. De a szemét elborította a könny, amikor Krisztina nagymamára és Klemára gondolt. Krisztina fennmaradt Pesten, őt nem szabad kimozdítani a félköríves loggiából. Ő már csak álméletet él, de azt ragyogóvá, fényessé és illatossá teszi a memóriája. Klema még dolgozik. Teljesíti kötelességeit és lemondott a jogairól. Úgy áll a hajó orrán, viharban, hullámok tetején, villámlás és dörgés pokoli zűrzavarában, mint egy elszánt, rettenthetetlen kormányos. Nem is gondol arra, hogy a hajó elsüllyedhet. Nem néz sem a múltba, sem a jövőbe. Nem panaszkodik és nem vádol senkit. Áll, figyel, dolgozik, verejtékezik és táplálja azokat, akik körülötte vívódnak.

E pillanatban megszólalt Vilma. Lassan hangsúlyozta a szavakat.

- A jelen: az rettenetes. De a múlt szép volt s a jövő, az a következő generáció derékségétől, erejétől és bátorságától függ. Nekünk asszonyoknak csak egy a kötelességünk: egészséges magzatot szülni és jól vigyázni a csecsemőinkre.

Az udvaron romokban heverő szökőkút, a kiszáradt kút körül ténfergő kacsák, egy nagy páva a lépcső alján, mogorván piszmogó, öreg kertészlegény a rózsafák között. Ágnes úgy érezte, hogy végre rátalált az otthonára. Fájt a szíve, de mégis valami megnyugvást érzett. Vége mindennek. Az álmainak, az erőfeszítésének, sőt a sajnálkozásainak is. Most már nem reszket

a Péterffyek sorsa miatt. Neki már nincs köze hozzájuk, csak kettőhöz: de azt a kettőt nem lett volna szabad elengedni.

- Hol van Mária? - kérdezte Vilma - nem látta Ágnes néni Máriát?

- Mária ma megint bezárkózott.

- Nagyon félttem szegényt.

- Mitől?

- A tébolytól.

- Fél a szüléstől. Természetes. Az ő helyzetében...

- Igen. Ez rettenetes. Rögeszméjévé lett, hogy gyermeke nyomorék vagy idióta lesz. Hogy öröklí Kálmán betegségét.

- Ehhez nem kell tébolyulniak lenni - felelt Ágnes fagyos közönnyel, mert nem tudott senkin, egyesegyedül magán szánakozni.

- Igen - hebegte Vilma - és a dologban ez a legborzasztóbb.

- Csoda, hogy eddig is győzte lelkierővel. A szíve alatt magzatot hord, akit egy szívbajos örült nemzett és a szíve tele van szerelemmel egy másik ember iránt, aki sohasem lehet az övé.

- Tamás grófot szereti...

- De azért most is gyönyörű, gögös és titokzatos.

- Várja a csodát... - mondta akaratlanul Ágnes némán, csak a szájaszéle reszketésével... - És Kálmánnak meg kell halnia, hogy a csoda beteljesedjék... És meg is hal szegény. És Mária engedni fogja, hogy meghaljon... Hát minden asszony engedi?... Vagy az asszony soha sem tesz semmit, csak engedi, hogy történjék vele valami, például, hogy meghaljon az ura... Lehet. De nekem nem lett volna szabad megengednem... hogy...

E pillanatban közeledő zúgás, ropogás, pattogás, túlkölés ütötte meg a két asszony fülét. Autó robogott be az országútról a kastélyhoz vezető dűlőútra.

- Ákos! - sikoltott fel boldogan Vilma, aki ilyenkor az urát várta, szombaton, vasárnapi pihenőre.

A nap lassan csúszott a falut környező dombok peremére. Az égboltozat vörös és sárga sávokon keresztül kéklott a báránnyelhomok mögöl. Ágnes ott állt a családi sírbolt előtt, előttte komolyan, némán, meghatottan Ákos és Vilma az ura karja alá bújt. Ágnes megijedt.

- Mi történt?

- Az Isten megkönyörült... szegény Kálmán...

- Meghalt? - suttogta Vilma és elrejtette az arcát.

Ágnes felsikoltott.

- Megengedte halni, megengedte halni! - gondolta magában eszeveszett rémülettel, zihálva és egész testében reszketve, megindult a ház felé vezető sárgahomokos úton.

XIII.

Mária nem ment Pestre az ura temetésére. Kálmán halálának híre úgy megrendítette, a rémület és a felszabadulás két hatalmas érzése úgy megrázta, hogy időnek előtte szült és héthónapos leánynak adott életet.

Nemsokára Vilma is lebetegedett. Az ő gyermeke fiú volt, gyönyörű, erős, egészséges kis szőke Péterffy.

Egyszerre tartották a két újszülött keresztelőjét. Az ünnepségen mind ott voltak a Péterffyek. Még Gyula bácsi is magához tért és ágyába hozatta a fekete aktatáskát. És beleírta a genealógiai táblázat megfelelő rovatába:

- Márta, Péterffy Kálmán és Grónay Mária leánya, született 1922 június 18-án, Felsőmindszenten, Baranya megyében. - Ifj. Ákos, Péterffy Ákos és Kaltnecker Vilma fia, született 1922 július 5-én, Felsőmindszenten, Baranya megyében. Rendben van - tette hozzá megnyugtatólag - leszármazásban semmi hiba. Kellemes dolog.

A genealógiai iratokat átadta Ákosnak, kijelölte helyét a családi sírboltban és elkezdett búcsúzkodni. Sándort és Lajost magához kérte és rövid beszédet intézett hozzájuk.

- A kártyaadósságomat nem tudom kifizetni, vagyonom nincs, utánam örökség nem marad. De meghalok s úriember a halálával kiegyenlíti minden tartozását.

- Ugyan, Gyula, ne bolondozzál, édes öreg pajtás.

- Nem, nem, nem bolondság ez, öcsém. Meghalok. De az adósságaimat lekvittelem. Munkáimat átadtam Ákosnak. Két kötetre való kézirat: a Péterffy-család története. Régi, hiteles okiratok. Nemesi kutyabőrök. A Történelmi Társulat szerencsésének tartja, ha kiadhatja. A végrendelet is Ákosnál van, ő a végrehajtó. Minden jövedelem a tiétek. Osszátok fel magatok között kvóta szerint, a kártyanyereség arányában. Szervusztok.

A két öreg könnyezve rázta Gyula sovány, csontos, vékony kezét. Gyula visszahívta őket.

- Tamás gróf okmányai is az irataim között találhatók.

Sándor és Lajos összenéztek.

- Jól van, Gyula, miattunk ne érje szégyen a grófot. Mi őt nem fogjuk háborgatni. Elvégre ő is Péterffy és derék, tisztaszándékú ember.

Gyula haragosan rázta a fejét.

- Nem arról van szó, hogy becsületes ember-e, vagy sem. Nekem semmi kifogásom nincs Tamás ellen. De nagyon sajnálom, ő nem igazi Péterffy, ez kitűnik az okirataimból. Adjátok át neki baráti üdvözetemet, de itt nem szimpátiáról van szó, hanem genealógiáról. Nagyon sajnálom.

Klema most már feloszlatta a pesti Péterffy-penziót. Krisztina nagymamát is lehozták és keresztelő után az egész Péterffy-család együtt volt a mindszei kúriában. Krisztina ült az asztalfőn a nagy, világos, bolthajtásos, fehérre meszelt ebédlőben.

- A rokonok rátalálnak egymásra, - állapította meg boldogan. - Hála Isten, van itten számukra hely elegendő.

Krisztina nagymamán a két esztendő mitsem változtatott. Még mindig szép volt és mindig csupa lélek, emlék, sejtelen és titok. Fekete volt a ruhája s az arca lágy fehér folt a fekete felhőben.

- Roppant érdekes, - mondogatta éneklő hangján. - Egy fiú és egy leány. Egy, aki a Péterffy-nevet folytatja s egy, aki új törzsbe oltja a Péterffy-ágot. Roppant érdekes.

Aztán hirtelen Klema felé fordult:

- Nos, a gróf még nem érkezett meg a keresztelőre?

Mindenki elhallgatott. Hogy jutott eszébe nagymamának a gróf? A nagymama nem vette észre a megdöbbenést.

- Megvallom, nagyon szeretném látni, - folytatta mosolyogva. - Jól emlékszem az égszinkék Waffenrockjára. 1899-ben történt...

*

Gyula bácsi másnap reggel szép csendesen meghalt, anélkül, hogy valamit visszavont volna genealógiai meggyőződéséből. Levitték a családi sírboltba s apja mellé helyezték egy üres fülkébe, amely fölött márványtábla állt. Ráírhatják majd: Itt nyugszik Péterffy Gyula, élt hétszáz évet, úriember volt és kártyaadósságát a halálával kiegyenlítette. Mint genealógus, mindent megtett a család érdekében s most seregszemlét tart a Péterffyek között. Ha néme-lyek kimaradtak az aktatáskából, kellemetlen dolog, nagyon sajnálja, de nem tehet róla.

TIZEDIK EÉSZ

I.

Szeptember elején Hartmann Ferenc földbirtokos és gőzmalomtulajdonos hazahozta legkisebbik leányát Mindszentre, a szülői házba. Margit Hollandiából jött; nem kísérte senki; apa és leánya Budapesten találkoztak a Keleti pályaudvaron; az öreg úr azt hitte, hogy Margitka még most is olyan, mint amilyen tizenegyéves, meztelenlábú, fehérpípós, hullámos vörösbarna, arkangyalfrizurás kis csecsebecse korában volt, amikor őt a hollandi rokonok magukkal vitték. De a bécsi gyors második osztályából középmagas, vállas, napbarnított, energikus-nézésű, villogószemű és kissé túlságosan húsosajkú hölgy ugrott ki, vízhatlan, erős selyemgumi felöltőben, rövid szoknyában és lapossarkú bőrcipőben. Hartmann észrevette, egyedül csak őt vette észre. És a sportköpenyes, fátyolos külföldi hölgy - biztos, hogy külföldi, mert idegenül és kíváncsian tekintget szét, mint aki először látja ezt a pályaudvart, - gyorsan feléje tartott és megszólította németül:

- Hartmann úr?

Tessék elképzelni, - mesélte később Hartmann számtalanszor, - mekkorát dobbant a szívem. Nem ismertem meg, de arra gondoltam, bárcsak ő volna a leányom. Mit jelent ez? És ő habozás nélkül, egyenesen nekem tartott - Hartmann úr? - hát ez mit jelent? Világos, hogy New Yorkban vagy Bombayban vagy Párizsban a legnagyobb csődületben is ugyanígy történt volna. Tessék elképzelni, micsoda sírás volt az; németül és magyarul és hollandul sírtunk, amíg csak bele nem fáradtunk mind a ketten.

Azt nem mondta el, sohasem mondta, a világ minden kincséért sem mondta volna el, hogy azalatt a sírás alatt nemcsak Margitkára gondolt s nemcsak örömében hullott a könnye, hanem minduntalan eszébe jutott Árpád fia is, aki elesett a háborúban és Magda leánya, aki egy kommunistával, - a nevét ugyancsak a világ minden kincséért nem venné az ajkára, - kiszökött Oroszországba. Ezt a két halottat soha egy pillanatra sem tudta elfelejteni, még akkor sem, amikor Margitka láttára örömében sírva fakadt. Az egyik gyásznak már nyolc esztendeje, a másiknak négy, de valószínűbb, hogy mind a két tragédia tegnap játszódott le.

Így találkoztak össze, tíz esztendő után, a francia márkihoz hasonló kecskeszakállas Hartmann és a szép hollandi leány, aki már elfelejtette a magyar nyelvet, de aki egyenesen odalépett az apjához - Hartmann úr? - és a nyakába borult.

Nem akart Budapesten tölteni még egy éjszakát sem, annyira gyűlölte ezt a várost és alig várta, hogy Margitnak az új Hartmann-kastélyt és a berendezést megmutassa. Megvacsoráztak ott a pályaudvaron, azután beültek a pécsi személyvonatba és továbbutaztak Mindszent felé. Ketten voltak az elsőosztályú fülkében és egész éjjel beszélgettek. Megsiratták Magdát, azaz hogy csak Hartmann úr sírt, Margit vígasztalta:

- Magda azt írja, hogy boldog. És ez a fő.

- De nem úgy boldog, ahogy én szeretném.

- Hogyan szeretnéd?

- Ha itt volna és itt volna két-három gyermeke is, két fia, egy leánya, - képzel el, milyen boldogság volna. Neki szántam a bakócai birtokot, ott Felsőmindszent mellett. Képzel el... képzel el... És azt szerettem volna, ha...

Hartmann úr elpirult, nem tudta, ez a hollandi kisleány meg fogja-e érteni őt.

- Mit szeretnél volna? - kérdezte Margit.

- Ha derék magyar úriasszony lesz belőle, mint ahogy illik, - vágta ki elkeseredetten. - Képzeld el, milyen büszke lettem volna rá...

Margit elgondolkodott. Neki is nagyon fáj a szíve Magda után. Apja szomorúan folytatta:

- Négy leány... szép, derék négy leány... sok gond, sok öröm. Kettő osztrák asszony lett, hát jó, Bécs itt van közel, derék férje mind a kettőnek, de mégis... a gyerekek már németek. Szerettem volna, ha legalább Magda... de ő Oroszországba ment s nem is jöhet haza, mert...

- Borzasztó, de Magda azt írja, hogy boldog.

Hartmann megcsóválta a fejét:

- Boldog, boldog! Micsoda beszéd az? Hogy lehet valaki boldog Szovjetországban?

Margit elgondolkozott. A vonat lassan dőcögött és az éjszaka hűvös volt és vígasztalanul sötét. Nehéz, dohos, savanyú füstszag, koromszag és áporodott plüss szaga feküdt a mellére.

- De hiszen itt zsidóüldözés volt! - fakadt ki végre Margit, aki, úgylátszik, el tudja képzelni, hogy valaki Szovjetországban is boldog lehessen.

- Volt, - bólintott Hartmann - de már nincs.

- Téged nem bántottak? - gyúlt ki Margit arcán hirtelen valami sötét és haragos gyanú.

- Engem? - kérdezte és újra elpirult. - Ugyan miért bántottak volna engem? Semmi okuk nem volt bántani engem. Badar beszéd. Össze-vissza ijesztgették egymást akkor a zsidók, hogy így meg úgy, pogrom meg micsoda, igaz, nagy volt a gyűlölet, de engem miért bántottak volna?

- Mert zsidó vagy.

- Zsidó, zsidó, ugyan micsoda beszéd ez? - hebegett Hartmann és hirtelen másra terelte a szót.

Margit nem kérdezősködött. Tépelődött és valami keserűséget, csalódást és félelmet érzett. Miért jött ő haza? Egyáltalán, mi vár itt rá? Nem okosabb lett volna az, hogy inkább apja hagyjon itt mindent, menjen Bécsbe, ahol két leánya él, vagy Hollandiába, ahol olyan jó és szép az élet! Mi köti őt oly szorosan Magyarországhoz? Fia nincs, meghalt, a hazáért halt meg és a haza mégis gyűlöli a zsidót, nincs, aki a zsidó földesúr birtokait megőrizze és gyarapítsa, Árpáddal vége a Hartmannok történetének, - miért kell ehhez az idegen és barátiatlan földhöz ragaszkodni? Miféle szentimentalizmus ez a magyarkodás?

Hosszú volt az út, végevárhatatlanul hosszú és kényelmetlen, nem tudtak, de nem is akartak aludni, csak beszélgettek és néha megcsókolták egymást. Mire Dombóvárra értek, Margit már mindent tudott a Hartmann-birtokról és Hartmann-üzletekről. És a földről, kereskedésről, pénzről, gazdagságról való beszélgetésbe belemelegedtek. Margitot elragadta a fantáziája, amely mindig és egyedül a munka és munka gyümölcseinek szépsége felé szárnyalt, éppúgy, mint ahogyan nénje, a szegény Magda, az elvont emberboldogító eszméért szokott önkívületes elragadtatásba esni. Ugyanannak az apának és ugyanannak az anyának két gyermeke soha jobban el nem távolodhatott volna egymástól, mint Hartmann Margit, a hollandiai leány és Hartmann Magda, a moszkvai népbiztosság titkárnője, a francia márkikhoz hasonló magyar zsidó földesúr két leánya.

Margit Dombóvár körül már csak arra gondolt, hogy az apja gazdag ember; Mindszent mellett nyolcszáz hold prima föld ura; övé a vidék legmodernebb és legnagyobb gőzmalma; naponta kétszáz liter tejet szállít Pécsre s emellett Mindszenten szikvízgyára és vegyeskereskedése van. Most épít sajtgyárat, ő pedig kereskedelmi kertészetet, faiskolát és aszalótelepet fog

létesíteni, nem is beszélve arról, hogy titokban konzervgyárról ábrándozik, mert azt hiszi, hogy a mindszei birtokon, amely a hegy déli lejtője alatt terül el, a talaj, a széljárás, a csapadék és a hőmérsékleti viszonyok szerint példátlanul nagy gyümölcsözőségekre lehet kilátása. Most huszonegyéves és vörös fűtjei kócosan lógnak a homlokába. Beiratkozik a közgazdasági egyetemre, de reméli, hogy nem kell hallgatnia az előadásokat. Ő, azért pontosan leszorgorlatozik, mert kiszámította, hogy ha napi nyolc órát gyakorlati munkában tölt el, még marad négy órája, hogy az elméleti tárgyakból elkészülhessen. Nyolc óra munka, nyolc óra alvás, és a nyolc órai pihenésből négy órai szórakozás nemzetgazdaságtannal, kereskedelmi joggal és egyebekkel: ezt az ember játszva bírja - biztosította az öreg Hartmannt Margit, akinek piros volt az ajka, a bőre napbarnított, termete hajlékony, izmos, mégis leányos és gyengéd s a szemé dacos és gúnyos.

Megérkeztek Mindszeire. Az öreg kocsis levett kalappal köszöntötte az uraságot és a hollandi hölgyet.

- Mi ujság otthon, Gergely?

- Megvagyunk mind, jó egészségben.

- No, akkor mehetünk.

És mentek felfelé a domboldalba vágott sáros, rögös úton...

A kényelmes hintóban, amely mégis nagyokat himbálódzott a gyalázatos úton, Margit hirtelen az apjához fordult:

- Hogy megy a vas?

Az öreg mogorván ingatta a fejét.

- Minden rosszul megy most. Építkezés: semmi. A kormány? Nem is tudom, hogy van-e kormány, csak azt tudom, hogy van tőzsde és van kiviteli és behozatali engedély és vannak alávaló himpellérek, akik panamáznak.

- Pedig van pénz elég - jegyezte meg a leány és csodálkozva nézte a parlagon heverő földeket, a mocsarat a két dombhát között, a békanyálás, sásos, rothadvízű árkokat az út két oldalán.

Az öreg úr mogorván felelt:

- Van, de az nem pénz, hanem szemét.

- De sokan meggazdagodtak ebből a szemétből.

Az öreg úr felmordult:

- Azt hiszed? Mesebeszéd, számárság, öncsalás az egész. Képzeld.

- Az inflációnak is vannak előnyei. Lám, az eladósodott magyar birtokososztály a rossz, de töméntelen pénzzel kifizette az adósságát - okoskodott Margit.

Az öreg úr mérgesen közbeszólt:

- Az özvegyasszonyok és a nyugalomba vonult kereskedők azonban, akik a józan ész szabályai szerint takarékpénztárba tették a pénzüket, megátkozzák azt, aki a takarékoskodást kitalálta. Elképzelheted.

- De a tőzsde...

- A tőzsde? Még te is az ajkadra mered venni ezt az ocsmány szót? Azelőtt, ha valaki véletlenül beleszédült valami áru- vagy értéktőzsdei spekulációba, olybá tekintette, mintha leült volna ferblizni vagy makaóbankot adott volna részeg fővel és eltitkolta azt családja és üzletbarátai előtt. Most? Most az szégyenkezik, aki nem tud felmutatni ennyi meg annyi

millió tőzsdenyereséget. Most azt hiszik az emberek, hogy papírból is lehet aranyat csinálni. Persze, mert látják, hogy új vagyonok születtek semmiből, amelyet most konjunktúrának hívnak. Borzasztó tömegű pénzek gyűltek össze olyan helyeken, ahol azelőtt a verejtékkal megkeresett garasoknak is eszeveszetten örültek. Borzasztó pénzek, el sem tudod képzelni, borzasztó vagyonok. Mi? Azt mondtam, vagyonok? No, majd meglátjuk. Engem vén számárnak néznek itt a környéken, hogy nincs egyetlen darab értékpapírom sem. De majd meglátjuk, ki nevet a végén? Margit, Margit, azt mondom neked, hogy ezek a tőzsdekirályok és export-import fejedelmek fognak még bagóért táncolni. Az öreg Hartmann nem gazdagodott meg Ganz-Danubiuson, de mindig lesz neki mit aprítani a tejbe. A világ most a fejetetején áll s úgy érzi, hogy így jobb, mint amikor a két lábán járt; hát tótágast állni sok cirkuszi kókler tud és a publikumból is sokan meg tudják tanulni, hogyan kell kézen járni, de én csak azt mondom neked, Margitkám, hogy tótágast állni sokáig nem lehet.

Margit engedelmesen bólogatott, de a szeme lázasan csillogott és az arca égett.

- Az bizonyos, hogy ma kevesen dolgoznak, - jegyezte meg, hogy az öreg úrnak kedvében járjon.

- Senki! - csattant fel az öreg. - Mindenki csak spekulál és gründol. Ma mindenki pénzügyi lángésznek gondolja magát. Nem is képzeled, mennyi pénzügyi kapacitás van most. Csak én vagyok számár.

Szép táblák váltották fel a vadvizes, gazos, ingoványos rétet.

- Ej, de jó földek ezek, - kiáltott fel Margit. - Kié ez a birtok?

- A Mailáth grófoké.

Sima, kemény útra ért a kocsi. A két jócsontú, hajlékony, könnyű ló csak úgy röpült vele. Sokáig hallgattak. Egyszerre csak megszólalt az apa:

- Nem mondom, a nagybirtok, az más. A búza, az búza. Arany. Annak még a tőzsde sem árt. De a kisember, hiába van ára a búzának, előbb-utóbb mégis koldusbotra jut.

- Miért? Hiszen az is megszabadult az adósságtól?

- De nem tud invesztálni. Mert képzeld el, leányom, hogy nemcsak a búza drága, de drága a marha is, a gép is, az eke is, a napszám is, az emberi erő is... És ez mind kopik, fogy, romlik és nincs annyi rossz bankó a világon, hogy újjal lehetne pótolni, ami elkopott. És a magyar most is egyre szegényedik, csak még nem tudja, mert a sok bankótól nem látja a nyomorúságot. Elképzelheted. Látod azt a szép fehér kúriát?

Margit arra nézett, amerre az öreg úr csontos ujja mutatott.

- Az a Péterffy-kúria.

- Gyönyörű kis kastély - ujjongott Margit.

- Húsz esztendeje még közel ezer hold tartozott hozzá. Most aztán visszavette egy fiatal Péterffy.

- Ez szép - jegyezte meg Margit.

- De az ezer hold nélkül.

- Az baj.

- A birtok ezelőtt húsz évvel elúszott, a kastélyt megtartotta magának egy Péterffy-báró. Testőrkapitány volt. Meghalt... a fia örökölte. Ulánuskapitány. Meghalt.

- Elesett?

- Igen, a kártyaasztal mellett.
- Szörnyű. Nem is volt a háborúban?
- De igen.
- Az más.
- Miért más? - pattant fel az öreg. - Más is volt a háborúban, más is végigszenvedte a forradalmakat... elképzelheted.

Margit szelíden megfogta az egyik kezét. Az öreg úr pedig elmesélte a Péterffy-kastély történetét. Hogy a családban a kastély hogyan jár kézzől-kézre: Miklóstól Klemához, Klemától Ákoshoz, mint valami családi ereklye, ősi díszmagyar, régi talizmán, amelyhez babonás félelemmel ragaszkodtak; a hollandi lány semmit sem értett ebből a fetisizmusból.

- Erőlködés, mégpedig kártékony és hiú erőlködés - mondta ki a dologról való ítéletét. - A kastély nem hoz semmit, szegény ember nyakán csak drága teher, improduktív, sőt fényűző kiadás, együgyű magyar rögeszme. Ezer hold nélkül a kastély csak nagyzási mánia, könnyelmű úri passzió, drága kastély föld nélkül: cifra nyomorúság...

Hartmann nem helyeselt a leányának, csak lógatta a fejét és elgondolkozott.

- Én meg tudom érteni a Péterffyekeket. Képzeld el...
  - Téged is megmérgezett ez a magyar levegő, - szakította félbe a lánya és hangosan nevetett.
  - Lehet, - dörmögte Hartmann. - De nem szégyenlem ezt a betegséget. Volt idő, amikor megvehettem volna a kastélyt.
  - Meg kellett volna vened, - szólt közbe keményen a leány. - Hiszen köröskörül minden a tied.
  - Nem mondom, magam is szívesen laknék benne nyáron. Illetőleg, hogy őszinte legyek, éppen neked akartam megvenni, mire hazajössz Hollandiából.
  - Nekem?
  - Nektek.
  - Kiknek? - kacagott a lány.
  - Hát a te hozományodnak szántam. Kis család pompás fészket verhetne benne.
- Margit jobbról, balról megcsókolta apja pirosra fűtt, érdes, cserzettbőrű arcát.
- Csakhogy én nem megyek ám férjhez soha életemben - nevetett édes, gyerekes jókedvvel.
  - Nono - dörmögte az öreg - a sok diplomádtól azért még megjöhet az eszed.
  - Hát miért nem vetted meg? - kötekedett Margit.
  - Nem volt szívem bántani őket. Nagyon derék úri nép. Majd meglátod.

A kastély mellett elrobogott a kocsis, az árok hídján dübörögve zökkent át és aztán már a Hartmann-féle birtok következett.

- Látod, ez is mind Péterffy-birtok volt a régi jobbágyvilágban - mutatott a saját földjeire Hartmann. - Valamikor legalább ötezer hold, több, mint a mostani Mailáth-uradalom.

A kocsis vígan robogott a falu felé. A falu fölött volt az új Hartmann-kastély. Az apa szíve már előre reszketett, hogy a nagyszerű palota milyen elragadtatásba ejti majd Margitot. Lélegzetét visszatartva leste a hatást.

- Az a mi házunk? - kérdezte Margit közönyösen.

Az öreg Hartmannak elcsuklott a szava...

- Az...

Nem is beszéltek többet a házról. Hartmann egy ideig szomorú volt, hogy az ő pompás, pazar, új kastélyát Margit még csak arra sem méltatta, hogy jól szemügyre vegye. De később avval kezdte magát vigasztalni, hogy neki olyan lánya van, aki a világ legtermészetesebb dolgának veszi, hogy őt ilyen fejedelmi várkastély várja. Mégsem állhatta meg, hogy ne dicsekedjék:

- Belekerült vagy negyedmilliárdba.

- Mennyi az hollandi forintban?

- Nem tudom. Negyedmilliárd, az kétszázötvenezer svájci frank.

- Csinos összeg. Megéri? Nem csaptak be?

Hartmann újra elborult és csodálkozva, de szinte félelemmel nézett Margit pirospozsgás, barnára égetett, dacos és gúnyos kis arcába.

- Gyere a szobádba.

Most jött a meglepetés. A ház végében volt Margit új lakosztálya. Egy szempillantással átfogta az egész enteriört. Nagy hollandi rézcsillár, vastag gyertyaéggökökkel. Mennyezetes ágy; gobelinfüggönyök, a padlón hét-nyolc drága antik perzsaszőnyeg; az ablak előtt ezüst toalett-tükör, kristályüvegekkel. Képek, szobrok; óriási karosszék, könyvvállvány, íróasztal, habos diógyökérszekrény... Látszott, hogy valaki, dús fantáziájú iparművész rendezte be az egészet és annyi pénzt ölt bele, amennyi beléje fért. Szép volt, meleg, bújja, dús és gazdag ez az óriásszoba, valóságos terem és Margitnak eszébe jutott, hogy egyszer azt írta Hollandiából, régen, még kis gyerekkorában, hogy mire hazamegy, szeretne magának egy kis játékszobát. És ime, ez lett a kis játékszobából.

- Apám, apám! Édes, drága, aranyos...

- Nono... - dadogta az öregúr ijedten és elkezdett köhögni.

- Milyen gyönyörű, milyen nagyszerű... ó, te pazarló, könnyelmű, édes apukám...

Hartmannt minden csalódásért kárpótolta ez az elismerés. Nagykokás kendőt vett ki a zsebéből és az orrát fújta.

- Garzonszoba... Majd nézd át a tervező számadásait. Azt hiszem, eléggé lenyúzta a bőrömet.

- Ki tervezte, apa?

- Péterffy István, azok közül való. Derék nép, elképzelheted, ha ilyen is kitelik tőlük.

E pillanatban lovas poroszkált végig az országúton. Fiatal, bőrkabátos, lengyel nadrágos, sápadt, égőszemű legény.

- Nini... éppen ott megy a fiatalúr. Péterffy Istvánnak hívják ökelmét. Iparművész, vagy mi.

Magit végignézte a lovast, aki szerényen köszönt az öreg Hartmannak.

II.

István még visszanézett a Hartmann-kastélyra, de a hollandi lány alakja eltűnt már az ablak mögül.

- Kár - gondolta magában - jóformán meg sem néztem a kicsikét. Pedig úgy a körvonalakból ítélve, elsőrangú anyag. Kíváncsi vagyok, mit szólt a szobájához. Becsületszavamra, kíváncsi vagyok.

A szürke lustán ballagott hazafelé. Beesteledett. A nap vörösen és titokzatosan úszott az egymásba borult, kivilágítottszélű foszlányos fellegek között. A földeken még dolgoztak s egy-egy szekér nyikorogva vágta a sarat a dülőúton. Kutya ugatták meg a baktató szürkét.

- Egy kissé unalmas, az igaz - gondolta magában a fiatal lovas - dehát én most betegállományban vagyok és a boltos leánya is megérkezett... ki tudja?... Világotjárt kisasszony, bizonyára önálló és független életet él, az apjának nagyon imponálhat... Könnyű lesz vele boldogulni. Ismerem a mai lányokat... nagyon öntudatosak és vakmerőek, rövid a szoknyájuk és keményen tudnak káromkodni, büszkék a diplomájukra és arra, hogy ugyanolyan jogaik vannak az élethez, mint a férfiaknak... De alapjában véve szentimentális kis libák és Hartmann Margit kisasszonyt bizonyára nagyon meghatotta a szobaberendezés.

Péterffy István huszonöt éves szívében forró hullám csapott keresztül arra a gondolatra, hogy a faluban egy érdekes, nagyvilági, okos és szép leány, valahányszor belép a szobájába, vagy belefekszik a mennyezetes ágyba, mindig rágondol arra, aki neki ezt a fészket rakta.

Úgy érezte, hogy hiába, akármit beszélnek az öreg Péterffyek, az élet mégis szép. Pedig csak hajszálon mult, hogy ő is ott nem vészett az Isonzónál, azokban az utolsó pokoli hetekben, amikor már nemcsak gránát, puskagolyó, rohamok, szuronyok erdeje, sziklagörgetegek fenyegették az ő fiatal életét, de a piszokban, gyávaságban, zűrzavarban, menekülésben kitört betegség és éhség borzadalmi is. De az már régen volt. Most már csak olyankor jut az eszébe ilyesmi, amikor egy-egy rokkant katonát lát a pesti uccán, vagy katonasírokat a temetőben. Már álmodni sem szokott a háborúról s ha nagyon rémes álma volt, akkor bizonyosan az érettségi vizsgáról álmodott. Az a fő, hogy él. Igaz, egy kicsit rossz a tüdeje, de az orvosok azt mondják, hogy jó táplálkozás, és kevés sportolás, szabad levegő és szolid élet - semmi ivás, semmi dohányzás, semmi mértéktelen duhajkodás - és két esztendő múlva nyoma sincs a hurutnak. S az is bizonyos, hogy a háború nem tudta tönkretenni a világot. Az asszonyok szépek, a szerelem szép, ügylátszik, ez a Hartmann Margit is szép és most végleg ittmarad Mindszentben...

A Péterffy-kastély kapuja nyitva volt, az öreg szürke magától befordult a kapun.

A Péterffy-penzió áttette székhelyét Mindszentre és végleg letelepedett a családi sírbolt köré. Már több mint esztendeje, hogy valamennyien ott vannak s berendezkedtek úgy, mint ahogy Pesten, a Múzeum utcában, Krisztina nagymama királynői fensége és Klema korlátlan és félelmes kormányzása alatt. Csak valamivel kevesebben vannak. Gyula meghalt, követte őt a családi sírboltba Lajos is, aki utolsó nehéz, ziháló lehelletéig gyűlölte a Habsburgokat s szidta a bécsi Olympust, amelyről Krisztina nagymama - jaj a legyezőm! - égre emelt szemmel, szinte vallásos áhítattal mond naponta szép történeteket. Gyula és Lajos már a családi sírboltban pihennek, bizonyára elszámolták már a tarokkpartik különbözőzeit, hétszáz éves úri társaságban, ahol háború, népköztársaság vagy bolsevizmus felől mindenkinek megvan a maga véleménye, de arról bölcsen hallgat. Üriemberek százszor meggondolják, mielőtt ilyen semmiségekről nyilatkoznának.

Nincs köztük Mária sem, a szép, közömbös és titokzatos Mária, aki annyit szenvedett Kálmán miatt. Mária Londonban él; Péterffy Tamás gróf felesége; Sándor bácsi ezt a világ legtermé-

szetesebb dolgának tartja; ő az első pillanattól kezdve úriembernek tartotta Tamást, ahogy megismerte. Becsületszavára merné mondani, hogy Gyula tévedett a genealógiai levezetésben. Lehetetlen, hogy Tamás ne volna igazi Péterffy és igazi úriember, aki mindig és minden-kivel szemben tudja, hogy mi a kötelessége. Máriával szemben is tudta; Mária néhány napot töltött a házában, Máriát rehabilitálni kellett. Máriát tehát elvette feleségül. Azon sem csodálkozik, hogy kivitte Londonba. Mária is így akarta. Pesten a Péterffy-penzió körül, Mindszenten, a családi sírbolt szomszédságában türehtetlen és fullasztó volt nekik a levegő, amely az utolsó nyolc-kilenc év homályos multjából áradt feléjük. Elhagyták Magyarországot, - nem lehet ezen csodálkozni, egész Magyarország most egyetlen nagy, sötét, dohos, nyirkos családi sírbolt.

A többiek pedig várják a csodát. Ákos, a géplábú hős, az őszfejú fiatal bankigazgató a múzeumuccai penzióban megtartott két szobát, egyet a maga, egyet pedig István számára, aki elvégezte az iparművészeti főiskolát s most Lucic bankjának egyik vállalatában, a bútorgyárban dolgozik, mint tervezőművész, cégvezetői rangban, szép fizetéssel.

Ákos Budapesten dolgozik egész héten, de szombat este autóba ül és vasárnapra leszalad Mindszentre.

Míntha csakugyan igaza kezdene lenni Sándor bácsinak, hogy most már valamivel mégis jobb minden. A Péterffyek sorsa legalább anyagilag a második generáció kezébe ment át. Klemának, Ágnesnek, Sándor bácsinak nincs semmije, - ők a csodát várják, amely, a beregi, ugocsaí, máramarosszigeti és szatmári birtokokat visszaadja. Krisztina nagymama a mult csodáin mereng, de csak a Ferenc József-korszak multján, mert a tegnap csodáit már elfelejtette. Elfelejtette a háborút is és mindent, ami azután következett. Most már több, mint nyolcvan éves; ahogy egy-egy évvel öregebb lesz, egy-egy esztendő mindig elfelejt, visszafelé. Most már csak onnan kezdődik az emlékezete, hogy az udvari bálon a fehérwaffenrockos Tommyt megismerte. Ami azóta történt, azt elfelejtette. Ágnes imádkozik. A Péterffyeket most a második generáció tartja el, Ákos és István. Mégis, alighanem legjobb Gyulának, Andrásnak, Miklós-nak és Lajosnak, ott lenn a családi sírboltban, hétszázéves őseik között. Legjobb azoknak a magyaroknak, akik már lenn pihennek a családi sírboltokban, szanaszét az országban: északon, délen, keleten... a sírboltokban azt hiszik, hogy magyar földben pihennek még mindig. Mindent összevéve, alkalmasint legjobb a lent porladó magyar csontoknak, azok nyugodtan várják a feltámadás idejét, míg itt fenn a magyarok most tőzsdecsodákat várnak, aranycsodákat, értékpapír- és valutacsodákat.

Most István is itt van Mindszenten, rövid pihenőre és boldogan számolgatja a honoráriumot, amelyet a Hartmann-féle berendezésért kap. Ez is csodálatos dolog: a fiatal generáció milyen hűtlen lett az ősi erényekhez és ősi bűnökhöz! Egyik sem jár a kaszinóba; egyik sem jár négy lovon és egyik sem jár a bécsi Olympusra; Máriát sem mutatták be az udvarnál, Éva pedig már el sem menne, sőt meghívót sem kapna. Éva orvoskisasszony, most kapta meg a diplomáját, ki látott valaha orvoskisasszonyt udvari bálon? Éva orvos, Ákos bankigazgató, István iparművész és cégvezető, - a Péterffyek ezelőtt az effajta népséget nem tartották úriembereknek. A világ azonban megváltozott, - úgylátszik, vannak még csodák.

Hartmann úr lánya is valóságos csoda. Hollandiában élt eddig, magyarul már nem tud, okleveles kertész és a Hartmann és Társa cég beltagja. Ma már a lányok önálló üzletemberek, Ákos felesége, Kaltnecker Vilma is cégvezető volt, vagy önálló orvosok, vagy cégtársak földbérletben, gőzmalomban, vegyeskereskedésben, mint ez a Hartmann Margit. Dr. Péterffy, Kaltnecker, Hartmann, - így hívják a fiatal hölgyeket és nincs különbség magyar, német és zsidó között, mind csak a diplomájára és a jövedelmére büszke.

Fenekestől felfordult minden.

III.

Szombat reggel István levelet kapott Hartmann Margittól, hogy látogassa meg. A Péterffy-kúria asszonyai egész nap azt találgatták, hogy a meghívás a bútortervezőnek vagy a gavallérnak szól-e s ennek következtében István fekete ruhában, vagy kockás bricseszen jelenjék-e meg Hartmannéknál? Sándor bácsi az utóbbit ajánlotta, de Vilma félrevonta az ebédlő sarkába és szigorúan rászólt:

- Pista, vigyázz az eszedre. Ne légy léha és el ne áruld, hogy alapján véve milyen nagy gyerek vagy. Tisztességesen kiöltözködjél, s a hollandi lánnyal - így nevezték a Péterffy-kúriában Margitot - époly tisztelettel beszélsz, akárcsak... velem - tette hozzá tréfás nevetéssel. - És el ne felejtsd megmondani neki, hogy szeretnék vele megismerkedni. Kérdezd meg, volna-e kedve minket meglátogatni, de ha neki jobban tetszik, én megyek át hozzá.

István megszokta, hogy Vilmának általában véve minden dologról külön véleménye van, de ezen egy kicsit mégis elcsodálkozott,

- Miért keresed a hollandi lány ismeretségét?

- Érdekel. Azért.

István belátta, hogy Vilmának van igaza és legszebb fekete zakkóját, legragyogóbb nyakkendőjét és legszűkebb lakkcipőjét vitte harcba az első látogatás alkalmával.

Útközben azonban úgy érezte, hogy mégis Sándor bácsinak kellett volna szót fogadnia. Neki egyáltalában mindig Sándor bácsihoz kellene alkalmazkodnia. Viszont - nem tagadja - a látogatás erősen izgatja a kedélyét. Végre is, Hartmann Margit érdekes lány. Ő a modern, a független, önálló, merész és öntudatos nő, aki egyedül járja a világot, aki alapján véve sokkal szabadabb, mint akármelyik asszony. És még hozzá szép is. És itt van a faluban, egyedül, szinte kész prédája gyanánt az első valamirevaló férfinak, akinek az útjába kerül. Ugyancsak nagy tökfilkó volnék, ha ezt az alkalmat elszalasztanám.

István úgy érezte, hogy hadviselt katona, isonzói hős, olasz fogoly és magyar dzsentri létére kötelessége ilyen cinikusan gondolkodni a kis zsidólányról. Kicsit elszégyelte magát, amikor Hartmannék háza elé ért. Az öregúr a boltjában állt, házisapkában és ujjasmellényben.

- Jó napot Péterffy úr - kiáltott meglepődve - mivel szolgálhatok?

István zavarba jött. Az apa tehát nem is tudja, hogy ő hivatalos vendég. A hollandi leány ugyancsak önállóan intézi a maga kis ügyeit. Ez jó jel. Az öreg nem fogja zavarni a bizalmas kettést. Elpirult és a szavakat kereste.

- A kisasszony volt szíves meghívni... Illetőleg tiszteletemet óhajtanám tenni... érdekel, hogy megnyerte-e tetszését a lakásberendezés?

Hartmann úr éppenséggel nem jött ki a sodrából.

- Leányom az új házban van. Tessék velem jönni...

István nem ismert rá a saját berendezésére, olyan széppé tette azt a kis hollandi lány pusztán csak a maga jelenlétével. Istvánnak eszébe jutott, hogy az interieur-rajzokba ezentúl mindig bele fog festeni valakit, szép fiatal lányt, rövidhajút, rövidszoknyást, pirosszájút, fiúst, izmost, körülbelül olyant, mint ez a kis hollandi leány. Megállapította már az első pillanatban, hogy Hartmann Margit csakugyan az a lány, akivel jó volna két-három hétig pompás, de veszélytelen kis flirtben agyonütni a falusi unalmat.

Margit mosolyogva, elfogulatlanul nyújtotta a kezét.

- Örülök, hogy látom. Köszönöm, hogy ilyen szép otthont tervezett nekem.

- Ó, kérem - dadogott István.

- Foglaljon helyet. Rágyujt?

- Köszönöm, nem vagyok dohányos.

- Nem? Ez érdekes. Manapság a fiúk kezdenek leszokni a nikotinról, mi lányok pedig agyonfüstöljük magunkat.

Az öreg Hartmann engedelmet kért, hogy az üzlet után nézhessen.

Kettesben maradtak... Margit nagy csomó írást vett elő.

- Átnéztem a gyár számadásait.

- Remélem...

- Téved. Komoly differenciák vannak köztünk... de nem tudom, magával, vagy a bútorgyárral kell-e elintéznem?

István elpirult. Ő bizony nem értett a dolog pénzbeli részéhez.

- Kérem, én csak tervező vagyok.

- De a kalkulációhoz is kell értenie - mondotta olyan angyali mosollyal a hollandi lány, hogy István nem tudta, kacérkodás-e ez, tréfás ugratás vagy affektált nagyképűsködése a Hartmann-cég bubifrizurás, rövidszoknyás beltagjának?

De Margit szaporán folytatta:

- Az egységárak körül nem vettem észre semmiféle tévedést, de a szövetek árát valutában számították ki s az árfolyamok kiszámításában kissé önkényesen jártak el a maguk előnyére.

István idegessé lett. Mi ez? Ez a lány még az apjánál is kellemetlenebb üzletfél s még attól sem riad vissza, hogy gavallérral, nyugállományú repülőhadnaggal, egy Péterffyvel szemben visszaéljen a maga helyzetével. Nos, ő is átveszi ezt a hangot - gondolta magában és már komolyan megbánta, hogy nem fogadott szót Sándor bácsinak és nem lovaglósizmában jött el a Hartmann és Társához.

- Ezért méltóztatott kérni? - kérdezte ridegen. - Akkor a cég könyvelőjét is be kellene vonnunk a tanácskozásba.

Margit elnevette magát.

- Látom, hogy magát kellemetlenül érinti a dolog. Persze, maga művész és irtózik a számításoktól. Igaza is van. Utálatos dolog, de hiába, üzletet és művészetet egymástól nem lehet elválasztani.

- Sajnos.

- Én megértem magát. Maga csak teremteni akar, nem pedig számolni. De nem gondolja, hogy a mostani időkben a művészet nagyon hálátlan dolog? Kinek kell most az? Én úgy érzem, hogy nagy elszántság kell ahhoz, hogy valaki ilyen pályát válasszon magának. Ehhez vagy tekintélyes magánvagyon kell, vagy önkéntes szegénységi fogadalmat kell tennie annak, aki vállalja a dolgot.

István hamarjában nem tudta magában eldönteni, hogy a hollandi kisasszony részéről ellen-szenves bizalmaskodás-e ez, vagy pedig a pajtáskodási vágy és közvetlenség jele. Egyelőre ki akarta kémlelni a leány karakterét. A kérdésre nem válaszolt, hanem sértett hiúságában kissé duzzogva, megjegyezte:

- Talán nem tartja a mesterségemet elég komoly élethivatásnak?

Margit új cigarettára gyújtott és hanyagul válaszolt:

- Hogyne. Ha van elég üzleti érzéke is hozzá.

- Én csak a művészetről beszélek és arra vagyok kíváncsi, hogy valódi művésznek tart-e engem, vagy pedig csak ügyes dilettánsnak.

Margit mosolyogva felelt:

- Ebből az egyetlen szobából nem tudom megítélni. Ebből csak azt látom, hogy maga finom érzékű, ötletes, választékos ízlésű amatőr, de nagy kérdés, hogy ugyanilyen sikerrel be tudna-e rendezni egy egész bankpalotát, vagy szállodát, vagy egy negyvenszobás főúri kastélyt. Nem tudom, hogy milyenek a határai a fantáziájának.

István elhatározta, hogy véget vet a komoly tárgyalásoknak. Húszéves lányokkal nem szokott üzleti ügyekről beszélni. Vagy ha igen, akkor bricseszben és sportsapkában teszi, nem pedig fekete zakkóban és lakkcipőben. Ez a kis hollandi lány - úgylátszik - egyszerűen bankfiút, kereskedősegédet vagy iparoslegényt lát benne s nem akarja észrevenni a gavallért, a repülő-hadnagyot, az isonzói hőst, a férfit, szóval nem veszi észre Péterffy Istvánt. Elhatározta, hogy megleckézteti és megalázza. Fölényes és gúnyos mosollyal nézegette végig s aztán, hogy jelezze, mire valónak tartja ő a húszéves lányokat, kedves szemtelenséggel megkérdezte:

- Tud maga táncolni?

Margit egyáltalán nem jött zavarba.

- Tudok. Hollandiában is meg lehet tanulni, ha nem is dühöng ott úgy a táncórület, mint Berlinben, Bécsben vagy Budapesten.

- Nem? - kérdezte István zavartan. - Hollandiában nincs táncórület?

- Nincs. Nyilván azért, mert Hollandia nem vett részt a háborúban.

István nagyot nézett. Megint nem tudta, a hollandi lány gúnyolódik-e, vagy fontoskodik. Margit azonban kedvesen nevetett.

- Miért kérdezi?

- Sógornőm, Péterffy Ákosné, szeretne magával összebarátkozni. Vilma pompásan zongorázza a táncdalokat... a falusi élet olyan egyhangú, azt hiszem, hogy táncdélutánokat rendezhetnénk.

- Meglátogatom magukat - mondta kedvesen a leány -, de táncolni nem szeretek...

- És miért nem? - kérdezte István.

- A modern táncok olyan intim közelségbe hozzák a férfit és a nőt, hogy az már valóságos viszony.

István zavarba jött. A szavak, amelyeket ez a furcsa és eredetieskedő kislány mondott, ugyan-csak bátorítók és merészek voltak, de az arcjáték és a hang ugyanaz volt, mint amellyel előbb a számláról és a művészetről beszélt. Nem lehetett a témát frivolságra vagy bizalmaskodásra felhasználni. Nem is tudott hamarjában válaszolni és örült, amikor Margit hirtelen újra beszélni kezdett:

- De azért örülök, hogy a hölgyeket megismerhetem. Majd izenjk meg, hogy mikor lesznek otthon; most csak még egyet, kedves Péterffy. Vannak magának papírjai?

- Kinek nincsenek? - kérdezte meglepetve István.

- Hát ha vannak, adja el mind, azt tanácsolom. Vagy még jobb, ha kontreminbe megy.

- Ezt mondja a sógorom is.
- És meg is csinálja?
- Tudtommal még vár.
- Mit?
- Hogy végre is történik valami felértékelés.
- Na látja. Mindenki tudja, hogy vége a konjunktúrának, de mindenki vár valami csodát.
- És maga honnan tudja, hogy...
- A józan ész diktálja.
- Hja, a józan ész! Eddig mindenki rosszul járt, aki a józan eszét használta.
- No, hát csak úgy mondom - felelt vállvonogatva Margit, - Én nem vagyok pénzügyi zseni, de Hollandiában azt mondják, hogy a józan ész törvényei örökéletűek s most, ahogy megjöttem, a társam is ezt mondja.
- Kicsoda? - kérdezte meglepődve István.
- Az apám. És ő valóban pénzügyi zseni.
- Csakugyan?
- Igen. Mert ő kis szatócsbolton kezdte és ma ő a leggazdagabb ember a megyében.

István folyton gyanakodva nézett a leányra. Furcsa kis teremtség: most meg a pénzével kérkedik. Becsületszavát merné adni, hogy ez közönséges korlátoltság vagy közönséges módja a férjvadászatnak. És amikor könnyű homokfutóján hazafelé hajtott a Péterffy-kúria felé, többször ismételte magában:

- Igen, ez mindennek a magyarázata. El akarja venni a kedvemet a művészettől - bizonyára be szeretne fogni a gőzmalomba vagy a vaskereskedésbe. Azt mondja, hogy nem táncol, csak azzal, akit szeret - egy hét múlva megsúgja, hogy szeretné velem a tangót megpróbálni. És mindezek tetejébe még meglóbogtatja előttem a hozományát. Becsületszavamra mondom, elég volt belőle. Úgy ismerem már, mint a tenyeremet.

IV.

Mire István hazaért, vendég érkezett a kúriába. Éva volt, Péterffy Éva dr., Pokorny Elemérné, aki egy évig kórházban teljesített orvosi gyakorlatot, s most szabadult fel, hogy magánpraxist is folytathasson. Éva durcásan, haragosan, szelesen toppant be a kúriába, ahol megdöbbentek a váratlan megjelenésén. Mi történhetett?

Éva mosolyra erőltette a száját, de látszott rajta, hogy inkább sírni tudna, mint nevetni.

- Összeveszttem Elemérrel - csak annyit vallott be - s megtiltom, hogy Elemért értesítsétek.
- Engedelme nélkül jöttél le? - kérdezte Ágnes rémülten.
- Engedelem? - nyitotta tágra szemét Éva és gúnyosan biggyesztette le szép, szabályos, húsos ajkát. - Én független ember vagyok, doktor Péterffy Éva, Elemér is független ember, Pokorny Elemér egyetemi magántanár, mi nem szoktunk egymástól engedélyt kérni.
- De csak tudja?

- Nem. És megtiltom, hogy értesítsétek.

Ágnes sokáig faggatta a lányát. De Éva elzárkózott minden felvilágosítás elől.

- Majd megmondom, ha elérkezik az ideje. Most hagyjatok békén.

- Összezőrrentek - jegyezte meg Sándor, aki legényember létére legjobban ismerte a házaset rejtelmeit - Majd kibékülnek. Éva arcán látom, hogy nem tragikus a dolog.

- Hagyjatok békén - ismételte Éva - és adjatok szobát. Ha jobb kedvem lesz, majd kielégítem a kíváncsiságotokat.

Évának szobát adtak és aggodalmasan suttogtak egymás közt, mi történhetett a fiatalok között?

A vacsoránál nagyon nyomott volt a hangulat. Vilma hiába várta a férjét, Ákos táviratozott, hogy életbevágó fontos tranzakciót kell lebonyolítania, egy pillanatra sem mozdulhat el Pestről. Ehelyett azt szeretné, hogy Vilma jöjjön fel hozzá egy-két napra. De ez is lehetetlen volt, mert Vilma kislánya két nap óta lázas, bélhurutja van.

Még a hollandi lányra sem voltak nagyon kíváncsiak. Csak Sándor bácsi kérdezősködött:

- No?

István kicsinylőleg legyintett:

- Semmi.

Éva gúnyosan megjegyezte:

- Nem volt sikered?

- Ugyan! Nem is ambicionáltam.

- Csinos?

István a vállát vonogatta.

- Tipikus diákkisasszony. Fitos orrú, barna. Rettentően kacér. Mindenről össze-vissza beszél, de mindig csak egyetlen egy dologra gondol. Ismerem ezt a típust. Nálam nem vált be ez a taktika. Jelentéktelen. Nem tudok egyebet mondani.

Vilma megszólalt.

- Csodálatos, hogy a huszonötéves fiúknak mindenki jelentéktelen.

Éva közbevágott.

- Kacér?

- Ízléstelenül. És arrogáns.

- Mivel bántott meg?

István ingerülten nevetett.

- Engem nem lehet ugratni. De lovagias ember vagyok és úgy teszek, mintha ugranék. No, hát a kicsike először is kifejtette közgazdasági elveit és rámlvasta, hogy az iparművészet nem komoly életpálya.

- Abban igaza van - csattant fel Sándor bácsi diadalmasan és hermelin-fehér, selymes bajuszát harapdálta. - Ezt én már régen mondogatom. Nem komoly dolog, igaza van, akárki is mondta és főleg nem úriembernek való.

- Ugyan miért? - kérdezte sértődötten István.

- Mert asztalos és kárpitos dolga a lakásberendezés. Igazi úr nem adja arra a fejét, hogy gazdag parvenüknék, - de akárki emberfiának is a házat bútorozza. Az én időmben ilyesmit uradalmi mesteremberekkel végeztettünk el. Az apámnak volt egy asztalosa, aki minden antik bútort úgy lemásolt, hogy nem lehetett megkülönböztetni az eredetitől. Kommenciós mesterember volt; most a fia bútorgyáros Pesten, még megérjük, hogy István beszegődik hozzá bútortervezőnek.

- Abban sem találnék semmi szégyelni valót - jegyezte meg csendesen Vilma.

Sándor bácsi szép, rózsaszínű, fiatalos arca haragos vörösre gyulladt.

- Úgy látom, hogy ti túlságosan demokraták vagytok. Ti abban sem találtok semmit, ha egy magyar úri dáma felvágja a parasztok kelését, fogat húz, mint az uradalmi borbély és ezért zsíros papírkoronákat fogad el a páciensektől. Sokra vittük, mondhatom. Ez lett a magyar dzsentriből az úrnak 1923-ik esztendejében.

Éva mosolyogva símogatta meg Sándor bácsi arcát.

- Nem megy olyan könnyen a dolog. Lám, nekem félév óta meg van a diplomám, de még nem akadt olyan elszánt beteg, aki velem gyógyíttatta volna a nátháját.

- Mert az emberekben van még tapintat és lovagiasság. Vagy mit szólnál ahhoz, ha egyszer éjnek idején, Hartmann uraság praxija magához hivatna, amikor kólikája van?

- Elmennék hozzá - vágta ki merészen Éva, de az egész társaság nevetett.

- Meg tudnád tenni?

- Meg én.

- Tragédia ez, édes gyermekem - fakadt ki az öreg úr őszinte kétségbeeséssel. - Az én koromban a nő menyei magasságban trónolt az élet piszkos realitásai fölött.

- Ha gazdag volt, vagy jó partieja akadt - vágta közbe Éva.

- Ha pedig szegényen ment férjhez, akkor a ház körül szorgoskodott...

- Mint minden eszeléd...

- Mint szorgos, gondos, szerény, magyar háziasszony... Négy-öt gyereket szült, jól főzött és vigyázott az urára!...

Éva felsóhajtott.

- És a lelke?

Sándor bácsi meghökkent.

- Az asszony lelke: a gyereke.

- Szóval, ahogy az asszony megszülte az első gyereket, attól fogva nem volt más...

- Mint anya - fejezte be a mondatot az öreg úr és engesztelőleg hozzátette: - No, belátom, a háború felforgatott mindent. Én csak a régi jó időkről beszélek és engedjétek meg, hogy néha kedvemre házsártoskodjam... vén bolond vagyok, aki össze-vissza fecseg tücsköt-bogarat, mert már nem találja helyét a világon. De csoda-e? Úgy látom, hogy nyoma sincs már a régi magyar világnak... nyoma sincs és nekem nagyon fáj utána a szívem...

Éva újra Istvánhoz fordult:

- Azt mondtad, kacér volt.

István kissé zavartan felelt:

- Kacér volt, még pedig úgy, hogy nagyon adta a közönyös és szenvtelen modern nőt. Valutáról, számláról és kontremínről beszélt: de én átláttam a szitán. Engem nem lehet félrevezetni. Ahhoz én túlságosan öreg fiú vagyok.

E pillanatban belépett a szobába az inas és jelentette, hogy Hartmannék boltiszolgája szeretne beszélni az Éva nagyságos asszonnyal.

- Milyen ízléstelenség - dörmögte maga elé Sándor -, megállj, majd kimegyek én.

István izgalomba esett. A hollandi lány túlságosan siet. Csak nem akar máris átjönni egy kis tangózásra? Ez érdekes volna.

Sándor bácsi fehérre vált arccal tért vissza az előszobából s monokliját reszketve forgatta az ujjai között.

- Éva, hamar vedd a táskádat és ülj fel Hartmann kocsijára. Az Istenért, siess... István, te is kísérel el Évát.

- Mi az? - riadt fel egyszerre mind a három asszony.

- Hartmann rosszul lett. Úgy látszik, szélhűdés... Az orvos nincs itthon... Évike lelkem... egy percet se késs...

Éva beszaladt a szobájába a műszereiért és aztán felugrott a kocsira, egy szál blúzban, hajadonfőn, lelkesen, pirosra gyúlt arccal, mint egy égőszívű ujonc, aki az első ütközetbe rohan, István is felkapott a bakra és a kocsi kirobogott a kúriából.

A lovak eszeveszett vágatással repültek a sima országúton. István és Éva szótlanul, elszorult szívvel ültek a kocsin, Évának ez volt első komoly és önálló orvosi szereplése. A foga vacogott az idegességtől: hogy fog ő helyt állni a halál szörnyű ereje ellenében? Szinte marcangolta a lelkét egy eddig ismeretlen felelősségérzet s most úgy érezte, hogy ő a világ leglelkiismeretlenebb szélhámosa, aki olyan feladatra vállalkozik, amelynek egészen bizonyos, hogy nem tud megfelelni. Most csodálkozott azon, hogy neki orvostudományi diplomája van, hogy őt komoly emberszámba veszik, igen, most ő felnőtt ember szerepében mutatkozik embertársai előtt, pedig egyedül ő tudja csak, hogy még gyámoltalan, ijedős, tudatlan és szepegő kis gyermek. Borzasztó ez a szituáció. Rábízzák egy ember életét, őrá, aki ebben a pillanatban tisztán és világosan érzi, hogy sohasem tudott semmit, vagy ha tudott is valamit a szigorlatokon, már elfelejtett mindent. Az más, hogy néha inspekciós is volt az Erzsébeti kórházban. Miből állott ez az inspekció? Végigjárta a szobákat, megnézte a láztáblákat, s ha valamelyik beteg panaszkodott, egy kis gyenge morfin-injekciót engedélyezett neki. Egyébként a laboratóriumban dolgozgatott, elemzéseket csinált és kisebb műtételnél a kloroformos vattát tartotta a beteg arca fölé: játék volt az egész, most egész őszintén bevallja magának, hogy ő nem orvos, csak gyenge idegzetű, sokat csalódott és éjjelenként most is síró-rívó, epekedő asszony, asszonynak is gyenge, gyáva, lélekben inkább kis fantazista lány, aki szerelemről és csókról ábrándozik s minden reggel azzal ébred föl, hogy: no, ma biztosan eljön a nagy szenzáció, amelyre várok, hogy megismerjem az élet szépségét és igazi értelmét. És most beteghez hívják, élet és halál rettenetes dilemmáját megoldani, embert megmenteni... hát nem szörnyű szélhámososság az, hogy ő erre vállalkozik?

Körülnézett. Este volt, langyos, párás volt a levegő és a lovak vad iramlással ragadták a kocsit. A kocsi nagyot zökkent. A rohanás izgalmaiban észre sem vette, hogy minden csontja fáj a rázkódástól. A falu csendes, álmatag, nyugodalmas volt és boldog, akárcsak a biblia Betlehemje. Az árok partján birkák legelészték még derűs közönnyel, mintha ez volna a paradicsom kertje az Úristen közvetlen atyai gondozása alatt. Az égen groteszk felhők imbolyogtak. Azok is olyanok voltak, mint a legelésző birkák. A faluvégén, kukoricás földön két gyereke ember szerelmeskedett.

Éva szíve nagyot dobbant. Szerelem! Az egyetlen, ami őt őszintén, igazán s mélyen érdekelte. Megborzadt. Ő most a halál után vágtat, hogy utolérje és galléron ragadja és elrántsa az öreg Hartmann Ferenc háta mögül és neki szerelmeskedést kell látnia, boldog, tiszta, derűs falusi szerelmet... Hát nem gyilkos iróniája ez az életnek, amely egyforma közönnyel rendez idillt és halálos tragédiát?

A kocsi megállt a Hartmann-ház előtt. István leugrott a bakról és lesegítette a hugát.

- Hol van a beteg? - kérdezte a kocsist.

- Hátul az udvaron.

- Gyerünk.

István homályosan érezte, hogy itt valami történik, amihez neki is köze van, de huszonötéves fiatalságát a tragédiából is csak az érdekelte, ami fantáziáját kellemes elképzelések izalmába hozza: egy érdekes fiatal leány, aki egyedül marad...

Az előszobában eléjük futott a hollandi lány. Megragadta Évát és félig átölelve, félig vonszolva - egyetlen szó, egyetlen könnycsepp, egyetlen tragikus mozdulat nélkül - szinte beemelte őt apja hálósobájába.

- Félkilenckor történt - súgta aztán, mikor már az apja ágya előtt voltak.

Az öreg Hartmann mozdulatlanul, halványan, bágyadtan feküdt az ágyában és a szemével hálásan köszöntött a látogató felé.

- Nem tud beszélni, szegény - mondta halkan Margit.

A sarokban szepegve kuporgott egy őszes, kövérkés asszony, a beteg házvezetőnője. Olyan ijedten és olyan rimánkodva nézett a belépőkre, mintha a mennyből szálltak volna le az ég angyalai. Éva egyszerre öntudatos és határozott lett. Eszébe jutott, hogy az Erzsébet-kórházba számtalan ilyen beteget hoztak be s nagyrészüket az érvágás után visszanyerte képességeit. Most úgy érezte, hogy öt évig nem tanult hiába: úgy érezte, hogy egyenesen keresztül lát a beteg szervezetén. Egy kis véredény megpattant az agyban: a szervezet egy része megbénult, de a vérzés felszívódik és annyira-mennyire rendbe jön a dolog. Ej, az élet nem olyan könnyen engedi magát letiporni; a beteg rendesen lélegzik, a nyálzás attól van, mert egy kicsit a légcső is megrongálódott, úgylátszik, itt vérvételre nincs szükség, mert a szív működés gyenge és az arc nagyon halovány.

A beteg arcát magasabbra helyezte el a párnán s aztán hangosan és határozottan megszólalt:

- Semmi veszedelem. Egy-két nap múlva már felkel az ágyból.

Maga sem tudta, hogy miért meri ezt oly biztosan állítani, de úgy érezte, hogy itt mindennek előtt a hozzátartozókba kell életet önteni. A gazdasszony sírva fakadt örömeiben. Margit szeme lázasan csillogott. Éva kinyitotta orvosi táskáját, fecskendőt vett elő s éteres injekciót adott a betegnek.

- Ettől mindjárt élénkebb lesz az öreg úr - mondotta vigasztalóan. - A fejére tegyünk jeges borogatást. Egyebekben nyugodtan fekdjék és holnap átadjuk őt a házi orvosának.

Margit félrevonta.

- Nem kellene Pestre táviratozni?

- Tanárért?

- Igen.

- Az sohasem árt - felelt Éva óvatosan. - De azt hiszem, túl van a veszélyen. Ha egy kissé megerősödik, jó lesz, ha valamelyik szanatóriumba küldik villamoskezelésre. Ezt különben bízzuk a körorvos úrra.

- Hallod, mit mond a doktornő?

- Hallom - felelte bágyadtan a beteg.

A sarokban kuporgó sirdogáló asszony felsíkkoltott:

- Megszólalt! Istenem, édes Istenem!

Most Margit is sírva fakadt és ráhajolva apjára, a sápadt arcot forrón megcsókolta. Éva szigorúan rászólt:

- Csak semmi izgalom. Az öröm is árt.

A beteg újra kinyitotta vértelen ajkát.

- Köszönöm. Nagyon megijedtem.

Éva még egy félóraig időzött a beteg ágya mellett, időnként a szív dobogását hallgatta és a pulzust számolgatta. Aztán felemelkedett.

- Most már csak ártunk a betegnek, ha tovább is körülötte vagyunk. Aludnia kell.

Aztán a beteg felé fordult.

- Legyen nyugodt, nincsen semmi baj. De egyelőre nem szabad mozogni és beszélni. Holnap reggel már itt lesz a körorvos úr. Jó éjszakát.

Margit könnyezve kísérté ki, aztán félénken megkérdezte tőle:

- Nem volna szíves holnap is eljönni?

- Ha akarják... vagy ha a doktor úr nem érkezik meg.

- Akkor is, ha megjön - kérlelte Margit. - Olyan megnyugtató az ön jelenléte...

- Szívesen...

Margit most vette észre, hogy István künn van az előszobában.

Kezet nyujtott Istvánnak.

- Látja, hamar összehozott bennünket a sors akarata - mutatott Évára, - csak hogy milyen szörnyű körülmények között!...

És most igazán, őszintén, záporosan megeredt a könnye.

*

A Péterffy-kúriában aznap sokáig együtt maradt a család. Késő éjjelig Hartmannékról beszélgettek. István elmondta, hogy Éva milyen pompásan szerepelt: orvosi minőségében s becsületszávára kijelentette, hogy imponál neki az a lélekjelenlét és öntudatosság, amellyel nekiment a nehéz feladatnak.

- Ha tudnátok, hogy mennyire drukoltam - jegyezte meg mosolyogva Éva - nem gratulálnátok. De annyi bizonyos: nagy öröm, ha látja az ember, hogy valami hasznát is veszik neki a világon.

- Meggyógyul? - kérdezte Vilma.

- Egész ember már sohasem lesz belőle - válaszolt Éva. - Felépül, de minden pillanatban készen lehet arra, hogy a dolog megismétlődik.

- Akárcsak Lajosnál. Véredényelmesedés? - kérdezte aggodalmasan Sándor bácsi és közelebb tolta székét Évához.

- Hát igen. A vérzés felszívódik, de a meszesedés megmarad s egy köhögési roham, túlságosan erős mozdulat, vagy akárcsak egy heves tüsszentés folytán újra inzultus érheti. Az ilyen ember élete csak napról-napra való prolongáció, minden napja ajándék és minden este elmondhatja a haldoklók imádságát.

- És mi a véredényelmesedés oka? - faggatta Sándor bácsi tovább.

- Legfőképpen a kor.

- Az öreg Hartmann velem egyidős volt.

- Az alkohol... a hússal való egyoldalú táplálkozás, a nikotin... - folytatta Éva.

- Elég! - kiáltotta Sándor és megtapogatta a homlokán kidagadó véredényeket.

- De Hartmann egész életében szolid ember volt - jegyezte meg Vilma.

- Lehet, hogy lump, tivornyás, iszákos nem volt - felelte könnyedén Éva, - de rengeteget dolgozott és izgult, vérmes ember volt és... sokszor az erényei is ugyanoda viszik az embert, ahová a bűnök.

Sándor bácsi ingerülten kapta el a szót.

- Mindig mondom, hogy utálatos ez a lihegés, rohanás, eszeveszett hajsza a pénz után. De a háború óta valósággal elvesztettük régi szép úri tulajdonságainkat.

- Hála Isten - szólt közbe őszintén Vilma. - Ha nem veszítettük volna el, most valamennyien éhen halnánk.

- Rám akarsz célózni? - kérdezte Sándor sértődötten. - Én már vén ember vagyok és a napjaim meg vannak számlálva.

- Sándor bácsi, mit beszél, az Isten szerelmére! - kiáltott fel egyszerre mind a három asszony.

Az öreg úr egészen elérzékenyedett.

- Évike már kimondta rám a halálos ítéletet. Én bizony sokat vétkeztem az egészségem ellen. És érzem is...

- Sándor bácsi olyan, mint egy fiatal gavallér.

- De a régi lumpolások.

- Nem árt mindenkinek. Gyula bácsi hetvennyolcéves volt és...

- És... no? És meghalt. Hát erről beszélek. Meghalt. Hát hetvennyolcéves korában meg kell halni az embernek? Talán ti szépen bele is nyugodnátok, hogy engem tíz esztendő múlva eltemessenek?

Nem lehetett megvigasztalni.

- Pipázni sem szabad? - kérdezte ellenségesen.

- Gyujtson rá, kedves Sándor bácsi - mondta hizelegve Éva.

- Mi? Hogy annál hamarabb elpatkoljak? Talán egész nap pöfékeljek, hogy gyorsvonaton rohanjak a másvilágra? No, annyira nem vagyok bolond.

És Sándor bácsi letette a sarokba a pipát. Vilma újra visszatért a maga témájához.

- Ez az eset Ákost is nagyon érdekelni fogja. Ha az öreg Hartmann megtudja, hogy napjai meg vannak számlálva, üzleteit bizonyára szép lassan likvidálni fogja. Egyre-másra bizonyára Ákos is reflektál.

- Még többet akar dolgozni? - kérdezte epésen Sándor bácsi és lopva sóvár pillantást vetett a sarokbaállított pipára.

- A Hartmann-birtok nélkül ez a kastély csak luxus és tékozlás, - válaszolta Vilma.

- Az más, - mondta megnyugodva Sándor. - A nyolcszáz hold kétségen kívül a kastélyhoz tartozik. A Péterffyék évszázadokon urak voltak itt. Isten és ember előtt jogos és igazságos dolog, hogy vissza is kerüljön a Péterffyekhez, akiktől uzsorás zsidók, sehonnai bitangok, furfangos parasztok elharácsolták. Ákos, jól teszi, ha visszaszerzi, amit elraboltak tőlünk.

Sándor bácsi elment a pipájáért és megtöltötte.

- Egyszerre nem lehet mindent abbahagyni, - dörögte magát nyugtatgatva.

- Nem is kell, - felelte Éva biztatón.

- Csak fokozatosan, - bólintott Sándor.

Aztán hirtelen elsápadt.

- De most már tüsszenteni sem szabad, a mindenségit. Én hetet-nyolcat vágok ki, ha rámjön a tüsszentés.

Sándor bácsi ijedten és felháborodva nézett Évára, mintha mindennek ő volna az oka. Éva nevetett és megcsókolta az öreg úr homlokát. Sándor bácsi félénken kérlelte:

- Hugoskám, holnap nézd meg a vérnyomásomat.

- Szívesen. Adj ide a kezét.

- No?

- A pulzusa úgy ver, mint valami húszéves legényé. Nyugodt, egyenletes, pontos érverés.

- Nono, - mormogott Sándor és gyanakodva leste Éva arcjátékát. - Komolyan mondod ezt?

- A legkomolyabban.

- Orvosi becsületszavadra?

- A diplomám becsületére.

- Derék kis leány vagy... okos és hasznos... mégis szép dolog, hogy manapság a nők is tudományos pályára adják a fejüket, én sohasem voltam ellensége a haladásnak.

Sándor bácsi megkönnyebbülve lélegzett fel, monokliját szemére tette és pipáját hetykén a foga közé kapva, udvarias bókölések közepette a hölgyeknek békességes éjszakai nyugodalmat és szép álmokat kívánt.

V.

Éva másnap meglátogatta a beteget és táviratozott báró Molnár János egyetemi professzorért. A professzor visszasürgönyözött, hogy ő maga is beteg, de szívesen leküldi Hartmannhoz első adjunktusát, Pokorny Elemért.

Éva egy ideig némán, reszketve olvasta a sürgönylapot. Mellette állott a hollandi leány és aggodalmas arccal kérdezősködött:

- Nagy baj ez, úgy-e?

Éva a fejét ingatta s magában tépelődött.

- Azt hiszi, hogy Bécsből hívassunk valakit?

- Felesleges.

- Ismeri Pokornyt?

- Igen.

- Van bizalma hozzá?

Éva csak bólintott.

- De maga mégis nyugtalannak látszik, - jegyezte meg Margit.

Éva nem felelt, megnézte a beteget, jódot rendelt neki és a fejére hideg borogatást. Aztán Margit felé fordult:

- Margitkám, az a Pokorny Elemér az én uram... De én nem akarom látni...

Margit szeme tágra meredt és alig tudott szólni.

- Hát azért...

- Igen. De csak hadd jöjjön. Most pedig kérek egy csésze teát.

Bementek Margit szobájába. Összeölelekeztek.

- Akarod, hogy tegezzük egymást? - kérdezte Éva suttogva, mintha nagy és mély izgalmat fojtana el magában.

Aztán szelíden mosolygott.

- Margitkám, én nem veszem magamra a felelősséget. Elemér nagyszerű orvos, jobb, ha ő jön, mintha a professzor jönne. És különben is nincs másról szó, mint egy vagy két napról... és aztán...

Nem fejezte be a mondatot, rágyújtott és keresztbe vetett lábait lóbálva, a levegőbe nézett. Margit látta, hogy keservesen kínlódik s nem merte faggatni. Némán és félénken nézte a vergődő asszonyt és fantáziája kigyulladt arra a gondolatra, hogy mi lehet Éva és az ura között?

Szótlanul ültek egymással szemközt és elkerülték egymás tekintetét. Egy leány és egy asszony... két külön világ... észak és dél... két lélek, amely meg nem érti egymást, mert közöttük a titkok és csodák, az örömök és szenvedések rengeteg erdeje terül el, egy véghetetlen dzsungel, a maga sűrű, homályos, tikkadt és rejtelmes atmoszférájával... Margit most érezte, hogy ő még csak gyermek és a szíve ijedten dobogott.

Éva szólalt meg először.

- Voltál már szerelmes?

- Nem, - felelt őszintén a leány.

- Akkor nem is beszélek.

- De én úgy szeretném.

- Nem, nem, úgysem értenéd meg.

- Majdnem egykorúak vagyunk.
- De én már asszony vagyok... és már azon is túl.
- Elváltál?...
- Nem. Csak nem tudunk egymással élni...
- Miért? Nem szereted őt?
- Most még jobban, mint akkor...
- Hát ő nem szeret téged?
- Ő is.
- Hát akkor mi a baj? - nevetett fel megkönnyebbülve a leány. - Hát akkor nincs baj, akkor nem lehet más, csak félreértés, akkor ti még újra boldogok lehettek.
- Soha... - mondta csendesen, de keserű haraggal az asszony.

Margit nem merte tovább kérdezni. Éva fölállt és kesztyűjét kereste. Menni akart, de nem tudott mozdulni. Úgy érezte, hogy Margitot, aki azt hiszi, hogy közte és az ura között valami piszkos botrány vagy bűn vágott szakadékot, fel kell világosítania a tévedésről. Azt nem engedheti, hogy ez az idegen lány, akit két nap óta ismer, aki egy másik világból jövet botlott bele az életébe, valami aljasságot képzeljen róluk. Undorodott a házasságtörési szennyességeknek még a gyanujától is, akár vele, akár az urával kapcsolatban születik is meg az valakinek a fantáziájában... ő, azt nem engedheti, ez ellen a maga hiúsága is tiltakozik, de Elemér sem érdemelné meg...

- Mit gondolsz most, Margit? - kérdezte kényszerű mosolygással és kissé rövid felsőajka reszketett, a fogsora fehéren villant ki piros ajkai közül.
- Semmit, egyáltalán semmit - felelt zavartan Margit - Isten ments, nincs jogom valamit gondolni...

Éva megragadta a hollandi lány kezét.

- Köszönöm. Tudd meg hát... ne gondold... ő, semmi, semmi, azt hiszem, badarság az egész...
- Visszaült a kanapéra és maga mellé vonta a leányt. Margit megrendült ennyi őszinte zavar és szégyenkezés láttára és majdnem sírva fakadt:
- Ne kínozd magad...
  - De elmondom... te megérted... sőt csak te érted meg, mert magad is önálló és dolgos ember vagy, akinek célja, hivatása és szabad, komoly, erős, önálló egyénisége van.
  - Igen... - hebegte a másik öntudatlan és e pillanatban nyomát sem tudta felfedezni magában a szabad, erős és önálló egyéniségnek.
  - Te is egész ember akarsz lenni, dolgozó és kereső és öntudatos ember.
  - Igen...

- Én is. Orvosdoktor vagyok és hogy véletlenül nőneműnek születtem, ez csak szexuális állapot, nemi adottság, szerelemben, idegéletben, házasságban asszony vagyok, feleség vagyok, anya leszek, ha jónak látom, rendben van, büszkén vállalom a következményeit annak, hogy nőneműnek születtem, de...

Éva kis szünetet tartott, mert közben eszébe jutott, hogy voltaképpen miért is hord össze ennyi lelkendező, túlzó és szenvedélyes frázist, itt, most, ezelőtt az idegen lány előtt? Miért? Miért? Sejtelve sincs arról, hogy miért, de nem tud ellenállni annak a kényszernek, hogy beszéljen,

vagy inkább annak, hogy önmagával vitatkozzék és ha lehet, valamiről meggyőzze magát. Folytatta tehát:

- Hát ember vagyok, diplomás ember, orvos és dolgozni akarok. Nem szorultam rá? Jól keres az uram? Ezt mindenki mondhatja, csak te nem mondhatod, Margitkám, mert te gazdag vagy; neked vagyod, tőkéd, birtokod, valóságos hitbizományod van és mégis dolgozni akarsz, pénzt akarsz keresni, magáért a munkáért és a pénzért, mert érzed, hogy hivatásod van, hogy ember is vagy, nemcsak nemi lény.

- Igen... - bólintgatott Margit és új barátnője kezét, szorongatta. - Kezdelek érteni...

- Dolgozni akartam.

- Igen.

- Követeltem, hogy vegyen maga mellé a klinikára, vagy neveztesse ki alorvosnak valamelyik kórházba, vagy tüdőbeteggondozóba, vagy szanatóriumba. Miért? Mert ember vagyok, orvos vagyok, céljaim és ambícióim vannak, mert nem akarok kitartott nőszemély lenni, a házasság nem annyit jelent, hogy a férfi selyembe és bársonyba burkolja, édességekkel etesse, gyöngyökkel és ékszerekkel elhalmozza, kényeztesse és becézgesse az asszonyt, mint valami háremhölgyet.

- Igen... én is azt hiszem.

- Mi vagyok én? - pattant fel Éva indulatosan és kissé széles, de édes arcán, alul a füle és az arccsontja között piros folt gyult ki, mintha valakivel vitatkozna, egy láthatatlan lényel, aki mégis ott áll vele szemben, magas, hajlott termetével, keskeny fehér arcával, barna, szelíd, de konok tekintetével, nyugodtan, szökén, atyáskodva, Pokorny Elemér egyetemi tanársegédhez hasonlatosan. Most már annak beszélt, éppen úgy, mint azon a napon, amikor elrohant tőle és duzzogva leszaladt ide a családi sírboltba eltemetkezni. - Mi vagyok én? Cseléd, háziállat, odaliszk, ágyba való kis szerető, nőstény, akit illatos vízben fürdetni és masszírozni és tornásztatni és kezegetni és hízlalni és soványítani és fésültetni és manikűröztetni kell, hogy minél izgatóbb, formásabb, pikánsabb és bujább legyek, ha a gazdám szeretkezni akar.

- Igazad van... ez méltatlan...

- Méltatlan és megalázó. Pénz? Kényelem, gazdagság, jólét? Ó, én is tudom, mi az, szeretem is, el is várom az élettől, hogy megadja nekem, de nem ingyen, ó, ingyen nem fogadom el, meg akarom szolgálni, munkával és ésszel, verejtékkel és tudással, úgy, mint emberhez méltó.

- Egész ember! - lelkesedett a hollandi lány és megcsókolta Évát.

Évát elragadta a vita heve, amelyet azzal a láthatatlan, de mindenütt jelenlevő szöke, magas, keskenyarcú, hallgatag, de konok emberrel folytatott.

- Szépség, szerelem, gyönyör, vágy, mámor? Ó, hogyan! Én is asszony vagyok, érzéki lény, fantáziával, idegekkel, ösztönnel, vérmérséklettel, de egyenrangú társa a páromnak, öntudatos és gögös élettárs, a legeszeveszettebb szerelemben is független, szabad ember, nem pedig házasságban élő prostituált, aki anatómiájának csinos arányaiból, a zsigerek és zsírpárnák tetszetős elosztottságából, az idomok kíváncsok voltából, az epidermisz síma, bársonyos, hamvas, síkos tapintatából akarja az egzisztenciáját biztosítani. Szerelmes vagyok az uramba, ó, kimondhatatlanul szeretem Elemért, de nem akarok kizárólag szerelmi objektum lenni...

Éva megint megállt néhány pillanatra, mert ismét meghökkent a saját nyíltszívűségén és - mint ahogy a maga orvosi műnyelvén megfogalmazta - ezen a kóros logorrheán, amely ellenállhatatlanul ragadta magával, hogy mindent kibeszéljen, amiről öt nap óta oly elkeseredett némasággal hallgatott.

- Ó, én értelek téged... - vigasztalta mély részvétellel a hollandi lány, aki soha életében nem értett oly kevéssé valamit, mint ezt.

- Köszönöm, a többi akár el se mondjam.

- Ne kínozd magad...

- Befejeztem. Elemér megtiltotta, hogy alkalmazást vállaljak.

- Borzasztó.

- Egyáltalán tiltakozott az ellen, hogy praxist kezdjek. - Hát akkor miért erőltette, hogy diplomát szerezzek? - kiáltotta gúnyosan és elkeseredve a láthatatlan, de mindenütt jelenlévő keskenyarcú, szőke férfi felé, aki ott állott Margit háta mögött és konokul rázta a fejét: nem, nem, nem engedlek azok közé a piszkos fantáziájú, aljas ösztönű és trágár beszédű fickók közé, nem, nem, erről szó sincs, erről velem beszélni sem lehet.

Éva megcsendesedett, felállt, újra felhúzta kesztyűjét és megölelte a barátnőjét.

- Ennyi volt az egész. Hetekig, hónapokig vitáztunk ezen, mult szerdán aztán annyira elmérgesedett köztünk a dolog, hogy kifutottam a szobából, le az uccára, felugrottam a villamosra, ki a pályaudvarra és elszöktem ide.

- Tudja, hogy itt vagy?

- Tudja. Innen sürgönyöztem az édesanyámnak, Elemér megtudta tőle. De megharagudott.

- Igen.

- Igen. Holnap pedig itt lesz. Édesapádra vigyázz, hogy mindig jeges borogatás legyen a fején. Az ablak mindig nyitva legyen. Nagyon haragszik rám, de én is ember vagyok, orvos, mint ő, független lélek, szeretem és az élettársa vagyok, de be kell látnia... Margitkám, ha hőemelkedés vagy szívgyengeség mutatkoznék, azonnal küldj értem.

- Már elmegy?

- Megyek. Majd otthon megírom a kórvázlatot, elküldöm s ha Elemér megjön, add át s mondd meg, hogy konzultáljon a körorvossal.

Éva megcsókolta új barátnőjét és kisietett a ház előtt várakozó kocsihoz. Margit meredten bámult utána, amíg csak a kerekek nyomán felgomolygó sűrű porfelhő el nem fedte őt a tekintete elől. Aztán egész idegrendszerében felzaklatva tért vissza szobájába és ott egyik cigarettát a másik után szívta. Borzasztó baj az, hogy nálunk nőknél - gondolta magában - komoly élethivatás, munka, tudomány, pénz, érvényesülés, a lélek nyugalma, az egész élet sikere és boldogsága, minden, minden, minden felborulhat egy elcsattant vagy egy el nem csattant csókon... Vajjon így van-e ez a férfiaknál is? Nem. Ez nem lehet így. Náluk a szerelem nem alapja, hanem csak - legfeljebb koronája az élet boldogságának. Jó, ha van, de ha nincs, az még jobb. De mi nem tudunk nélkül lélegzetet venni és ha van, akkor megfulladunk benne. Ez a tragédiánk.

- De én kivétel leszek - kiáltott fel majdnem hangosan. - Én nemcsak nő vagyok, én ember is vagyok.

Most éppen úgy kigyulladt az arca s éppen úgy valami láthatatlan, még jelen nem lévő, de kikerülhetetlenül közeledő ellenfélnek mondta, mint új barátnője, Pokorny Elemérné, dr. Péterffy Éva, aki egész ember akar lenni, nem pedig prostituált a házasságban.

Éva pedig az egész úton azon tépelődött, hogy miért mondta el mindezt éppen most, éppen Hartmann Margitnak, éppen egy Hollandiából idecsöppent vadidegen kis zsidólánynak, akivel most beszél életében másodszor. Miért? Miért? Nem tudja. Csak el kellett mondania. Lélek-

tanilag próbálta elemezni magát s egy pillanatra arra gondolt, hogy mindezt talán az a tudat alatt lappangó határtalan öröm- és boldogságérzet váltotta ki, hogy Elemér holnap megérkezik; hogy holnap történik valami, ami elrendezi ezt az összekuszált és viaszos szövődékét a makacsságnak, hiúságnak és ostobaságnak, amit együttvéve közönségesen szerelemnek neveznek. Vagy egyszerűen csak gyónni akart? Freud? Trauma? Feltisztulás? Felszabadulás? Mindegy. Sokszor megfigyelte már másokon és saját magán ezt a beszélési kényszert. Nem tudja, miért, de sokszor el kellett mondani valamit, amit nem akart, ott, ahol legkevésbé volt alkalmas a hely, a legilletéktelenebb ember előtt és a legrosszabb időben. Mi ez?

Hazaért, bezárkózott a szobájába és a sezlongon végigvágta magát.

Holnap tehát itt lesz az ura. Itt lesz ebben a faluban és tudni fogja, hogy ő is itt van, tőle egy negyedóránnyira. Vajon mi lesz ebből?

Megszólalt a kastély harangja és a kúria lakóit ebédre hívta. Éva becsengette a szobalányt és azt izente Vilmának, hogy beteg, nem megy le az ebédlőbe.

- Ide parancsolja az ebédet a nagyságos asszony? - kérdezte a lány.

- Most semmit sem kérek. Aludni szeretnék.

Vilma néhány perc múlva bekopogott.

- Beteg vagy?

- Nagyon.

- Hartmannékhoz holnap lejön Molnár professzor. Elhivassuk ide?

Éva felkacagott...

- Tudod-e, ki jön holnap?

- Ismered?

- Kicsit.

- Nincs bizalmad hozzá?

- Nincs - felelte Éva görcsös nevetéssel. - Kölcsönösen nem bízunk egymásban.

Vilma értetlenül bámult Éva furcsa viselkedésén.

- Nem értelek téged.

Éva megrázta szép fürtös fejét.

- Tudod-e, hogy holnap ki jön Hartmannékhoz?

- No?

- Elemér.

Vilma összeapta a kezét és felsikoltott.

- Az urad?

- Az uram. Most már értesz engem.

Éva nevetett. Vilma arcán pedig végigszaladt egy súlyos, nagy könnycsepp.

- Miért sírsz, Vilmácska? - lihegett a boldogtalan asszony, aki azon erőlködött, hogy erősnek és cinikusnak mutassa magát. - Vilma!

VI.

A vonat már Dombóvár előtt járt és Elemér úgy érezte, hogy a vére forni kezd és az agya megfeszül az izgatottságtól. Még egy állomás és ott lesz a faluban, ahol Éva dacos, önkéntes martiromságban várja, hogy az ő férji lelkében győzzön a szerelem az elvek, a kimondott szó fölött... Milyen együgyű és asszonyos dolog! Hiszen az elvek és a kimondott szó mögött is az van, aminek győznie kellene: - féltékenység, reszkető, dühös, rosszhiszemű, aljas, zsarnoki, sőt állati him-féltékenység, mindegy, belátja, hogy az, de a féltékenység mégis csak szerelmet jelent, - tehát a szerelemnek önmaga felett kellene győznie... ő, asszonyi ostobaság!... hát ha ez lehetséges volna, nem azt jelentené-e, hogy az önmaga felett győzedelmes szerelem megsemmisíti önmagát?

Elemér dühösen rándított a vállán. Észrevette, hogy hat nap óta, a napok minden órájában körülbelül hatszor végiggondolta ezt a gondolatsort, a végén mindig hozzáfűzte: vagy talán éppen azt akarja? Mit? Hogy a szerelem megsemmisüljön? Hogy legyen vége a szerelemnek? De miért? Azért, mert Évának elég volt a szerelemből? Mert... mondjuk ki egyenesen, kertelés nélkül... nos, mert Éva már nem szerelmes?

Az egyetemi magántanár szégyenkezni kezdett önmaga előtt. Hát ennyire jutott? A szeretet - nem szeret naiv problémája gyötri, mint egy kamaszodó fickót? Igen. Ez gyötri. Megalázó és szégyenteljes állapot. De önmaga előtt miért hazudoznék? Gyűlöli Évát, mert hat napig kibírta.

A vonat elhagyta a dombóvári zajos pályaudvart és lassan döcögött hegynek fel a megrongált, elkopott síneken. Elemér a sásdi templom tornyát leste és a falu mögött fekvő kis hegyoldalt, amelynek tetején, teknőalakú horpadásban állt a kanonok préháza. Hiába erőltette agyát, gyermekkori emlékek visszaidézésére. Nem jutott eszébe semmi, nem érdekelte a múlt, tele volt magával, a jelenével, Évával, a szerelmével, amely annyi gyönyörűséget és annyi fájdalmat okozott neki. Hat napja nem látta Évát; azóta óránként legalább hatszor azon a ponton volt, hogy odarohan hozzá, bocsánatot kér és megvallja neki: mindegy, ő mindenképpen szereti, ő nem tud nélküle élni, meghalni pedig nem akar, mert érzi, hogy még egyszer szép is lesz ez az élet. De a szíve hevesen dobogott, valahányszor a szerelmükre gondolt. Évát csak gyűlölni vagy szeretni tudta: nem volt középút, nem volt nyugalom, nem volt megpihenés. És ez az, amitől valósággal megundorodott.

A vonat fűttyentett, megállt, a kalauz leugrott a Pullmann-kocsi lépcsőjéről és elkiáltotta magát.

- Felsőmindszent, egy percre!

Elemér ijedten kapkodta össze holmiját és kiugrott a már-már induló vonatból.

- Ha babonás volnék - gondolta mosolyogva, - most azt mondanám, hogy a sors sem akarta, hogy Mindszenten kiszálljak, úgylátszik, csakugyan el akart a vonat vinni Sásdra.

Az állomáson Hartmannék kocsija várta.

- Jó napot, tanár úr, - szólt rá egy fiatal csengő női hang. - Hartmann Margit okleveles kertész vagyok, én voltam bátor tanár urat idefárasztani.

Elemér meglepődve emelte le kalapját és mélyen nézett az elegáns, magas, pirosajkú leány arcába.

- Hogy van a beteg? - kérdezte kissé zavartan, a sablonos orvosi bevezetéssel.

- Remélem, tanár úr is csatlakozni fog a kezelőorvos véleményéhez...

E pillanatban egy karcsú, monoklis, rózsásarcú elegáns öreg úr lihegve, pirosan és hetykeség alá rejtett zavarral odafurakodott a beszélgetők közé:

- Engedelmükkel: Péterffy Sándor főszolgabíró... - csak eddig tudta ellihegni a bemutatkozást, aztán felszisszenve a homlokához kapott: - Hohó, én vaksi vén számár, becsületszavamra mondom, te vagy, Elemér öcsém.

- Sándor bácsi... milyen kedves... - dadogta ijedten Elemér, de egyszerre csak két erős kar szorítását érezte a vállán s arcára nyomott hatalmas, csattanós rokon csók alatt maga is kipirult és elérzékenyedett.

Margit megrökönyödve nézte a furcsa jelenetet. Sándor bácsi összecsapta a bokáját és megragadta Margit kesztyűtlen kezét, finom és hódolatteljes csókkal bókolt a hollandi leánynak.

- Bocsásson meg nekem, az öröm kissé elragadott, de ne csudálja; én is páciens vagyok. Apropos, hogy van kedves atyjaura?

- Köszönöm...

- Persze, persze, pompás kézben volt... de én is azért jöttem, mert dögrováson vagyok... átkozottul érzem, hogy öregszem, pfuj! vén, fogatlan kutya, kehes ló, lesántult öreg gebe vagyok, véredényelmesesedés, tüdőtágulás, reuma, asztma gyötör, bocsánatot kérek, gondoltam, én is megcsípem a pesti professzort és ime, - kit látnak szemeim? - becsületszavamra mondom, kolosszális szerencsém van, hogy éppen Elemér öcsém jött ide Mindszentre...

- Sándor bátyám pompás színben van, - dadogta zavartan az orvos.

- Ej, kívül piros alma... Piros? Hát éppen ez a baj, öcsém... túlságosan sűrű a vérem, vérmes ember vagyok s az ereim elmeszesedtek, becsületszavamra, olyan vértólulásaim vannak, hogy szikrázik a szemem.

- Nono, - csendesítette Elemér az öreg urat, aki csakugyan alaposan nekivörösödött a nagy panaszkodásban. - Majd megvizsgáljuk, kedves Sándor bácsi. De előbb...

- Ah, bocsánat, kedves kisasszony, önnek is dolga van, úgy-e, az én kedves Elemér öcsém-mel?

Margit mind a kettőjüket felültette a kocsijára. A Péterffy-kúria előtt megállottak. Sándor bácsi meghökkent.

- Menjünk csak tovább!

- Péterffy úr is bejön a faluba?

- Hogyne, hogyne, bekísérem Elemér öcsémet. Remélem, gyorsan elvégzi a dolgát.

- Az nem bizonyos - jegyezte meg az orvos, - alapos vizsgálatra van szükség.

- Persze, persze - bólintgatott Sándor, - akarom is, hogy alapos vizsgálatot tarts. Vérnyomás-vizsgálat, szív-, tüdővizsgálat, talán egy kis érvágás sem fog ártani, persze, persze, hogy alaposan szemügyre kell vened az egész szervezetemet... de ezt kényelmesen elintézheted uzsonna után is... Megvárlak és elviszlek mihozzánk.

- Az éjjeli vonattal visszautazom, - szólt közbe az orvos.

- Abból semmi sem lesz! Ohó, még csak az kellene! Hát azért jössz le a Péterffyekhez, hogy nyomban kereket oldj? Mi? Ezt komolyan mondd?

- Nem maradhatok, - felelte magyarázatképpen Margit felé fordulva Pokorny.

- Úgy képelem a dolgot, hogy most rögtön megvizsgálom a beteget.

- Azt megteheted öcsém, ha annyira sürgősnek találod a dolgot.
- Okvetlen.
- Hát csakugyan? - kérdezte Sándor bácsi aggódalmasan.
- Ilyen esetekben minden perc fontos.
- Akkor hát haladéktalanul láss neki a vizsgálatnak.
- Igen, magam is úgy akarom, hogy - ha szükségesnek látszik - még az éjjeli vonattal magammal vigyem a beteget.
- Engem? - hördült fel Sándor bácsi haragos ijedelemmel. - Engem? Rögtön vinni? Persze? Talán operálni? Mi? Hát odáig jutottunk?

Margit és Pokorny összenéztek. Mind a ketten egyszerre feleltek:

- A betegről van szó.
- Az apámról.

Sándor bácsi úgy elpirult, hogy most csakugyan féltetni lehetett őt a gutaütéstől. Margit és a tanársegéd valósággal megsajnálta és arra gondoltak, hogy az ember a maga igazi vagy képzelt baja mellett a világ összes szenvedéseiről megfélemedezik. Sándor bácsi nagy kinnal mentegetődzött, hogy félreértette Elemér szavait. Természetesen elsősorban Hartmann úrról van szó, akinek ő régi tisztelője s akinek tiszta szívéből jobbulást kíván. De úgy hallotta, hogy Hartmann úr már túl van a veszélyen, hogy néhány nap múlva újra talpon lesz és fittyet hány minden medicinának.

Margit felsóhajtott.

- Bár úgy volna... Ámbár a kezelőorvosok is azt mondják...
- Többen is kezelték? - szólt közbe Elemér.
- A járásorvos... - kezdte Margit.
- És Éva, tudod, a kis Évike, - tette hozzá Sándor bácsi büszkeségtől kiragyogó arccal. - A mi kis Évikénk.
- Kicsoda? - kapta fel a fejét Elemér rémulten.
- Évike, mondom, a mi kis Évikénk, - ismételte diadalmasan Sándor. - Évike nagyszerűen bevált. Évának annyi esze van, mint egy professzornak... hiszen te is mindig mondtad, hogy Évának ritka felfogása van, hogy őt az Isten is doktornak teremtette, no, és igazad volt... most már én is megadom magam, és bár nem titkolom, hogy mi a véleményem a kenyérkereső nőkről és a kékharisnyákról, de Évike nekem is olyan vérnyomásvizsgálatot csinált, mint annak a rendje.

Sándor bácsi ismét vérvörös lett, mert beszéd közben rájött, hogy Elemért kínos zavarba hozta Évike emlegetése... De már nem lehetett a dolgon segíteni. Margit, értetlenül bámult a két férfira, akik rémulten néztek egymásra és szerettek volna a föld alá süllyedni.

- A feleségem kezelte kedves uraatyját? - kérdezte Elemér roppant erőfeszítéssel, hogy közönyösnek lássék és elvegye a helyzet tragikomikus színezetét.

A kocsis megállt a Hartmann-ház előtt. Sándor bácsi könyörögve nézett Margitra, aki megértette az öreg úr szándékát.

- Majd én előre megyek, tanár úr, a folyosó végén, jobbra... a kocsis majd odavezeti.

Sándor bácsi és Elemér magukra maradtak.

- Elemér! Mondd csak, bolondok vagytok ti ketten? Mi? Becsületszavamra.
- Sándor bácsi, az Isten nevére kérem... nem is tudom, mit kellene tennem.
- Én tudom, - szólt közbe jelentőségteljes szemhunyorgatással, úgy hogy monoklija leesett a földre.

- Mit?

- Békülj ki Évikével. Ez a legjobb alkalom. Ez az Isten ujjja. Ha megteszed, Isten ujjának intését követed csak, fiam. És miért ne tennéd meg? Meguntátok egymást? Nem. Megcsaltátok egymást? Nem. Kaptok magatoknak magatokhoz illőbb, szebb, okosabb, becsületesebb életársat? Nem. Te, Elemér! Kívánhatsz magadnak szebb feleséget? Nem. Nahát.

Elemér lemondóan legyintett.

- Mi az? Te még habozol?

- Nem habozom, kedves Sándor bácsi, - felelte keserű mosollyal Elemér.

- Nahát, úgy-e mondom. Ne bolondozzatok.

- Nem. Úgy értem, hogy azért nem habozom, mert...

- No, no, csak mondd ki bátran, öcsém. Nincs abban semmi szégyen és teremtetten, becsületszavamra mondom, én is voltam egykor férfi... mi? Férfi? Vadember voltam, édes öcsém, megvadult bölény, veszett kutya voltam... azért vannak most vértőlulásaim, mert egész életemben vérmes, dühös, bolond, barom módjára éltem... én is megharagudtam már fehér-cselédre, én is tudom, mi az, amikor az ember a pokol fenekére kíván egy asszonyt, de a vére mégis hozzáhúzza, akárhogy rúg, harap és kapálódzik is bennünk a feldühödött bestia, mégis csak visszakívánjuk...

Elemér maga elé meredve, oda sem hallgatott, hogy mit beszél az öreg. De Sándor bácsi feltette magában, hogy ezt a két boldogtalan gyereket összeboronálja.

- Öcsém! Férfiak vagyunk. Hiába. Asszony nélkül nem élet az élet. És nézd csak, meddig tart az egész? Mi? Én még hetven sem vagyok és látod, mivé lettem? Lesántult, girhes igásló, teherhordó számár, véredényelmeszesedés, egy szép napon úgy megüt a guta, mint annak a rendje. Mire való ez az egész veszekedés? Itt vagyok én, féllábbal a sírban, engem alapos vizsgálat alá kellene venni, kedves Elemér öcsém s te nem akarsz kibékülni a feleségeddel. Hát nem égbekiáltó marhaság ez, öcsém? Elemér! Én mondom neked, nincs más, csak az ember egyetlen rongy kis élete. Élet és egészség. Jó emésztés, nyugodt alvás, jó gyomor és egy jó pipa dohány. És én most már a pipáról is lemondjak? Mi? A pipáról és a töltött káposztáról? Elemér, Elemér, nem is tudjátok ti, hogy mekkorát vétkeztek Isten és emberek ellen s magatok ellen is, becsületszavamra.

*

Pokorny belépett a Hartmann-ház kapuján. A folyosón eléje viharzott egy fehérköpenyes, nagyszemű, rozsdabarnahajú, szélesszájú asszony, aki olyan karcsú és hosszú volt, mint egy praerafaelita figura. Odadobta magát a mellére és a fülébe súgta:

- Nincs igazad, de azért borzasztóan szeretlek, Elemér. A beteg jobban van.

VII.

Lám, lassankint minden jóra fordult, - a fiatal Péterffyek ezzel vígasztalták az öregeket, ezzel vígasztalta Vilma Klemát, Évike az édesanyját, Ákos a feleségét, Sándor bácsi önnönmagát (amikor a pulzusát tapogatta), - de valakiről mindig megfélelkeztek, aminthogy tíz, húsz, harminc év óta szokás volt náluk, hogy valakiről mindig megfélelkezzenek. Ez a valaki Grónay Barnabás volt, a szélesvállú, kopasz, fekete óriás, aki Pesten folytat embertelen küzdelmet - nem a létért, - hanem Nikolettáért.

Barnabás pedig most ott ül a Pantheon-kávéházban, reggel nyolctól kilencig, útrakészen, sportruhában, folyton szivarozva, szédülve, nikotintól agyonmérgezve, soványan, halványan, de elszántan, hogy még egy utolsó - legutolsó - erőfeszítést tesz Nikolettáért. Ül a Pantheon egyik ablakmélyedésében és töpreng. Most jön az utolsó - legutolsó - erőfeszítés. Három évig folyton erősködött, hogy kirántsa magát a bajból és Nikolettát boldoggá tegye. Már többször állott azon a ponton, amelyről most az utolsó erőfeszítésnek nekirugaszkodik. A kukoricaszárból készült kenyérről van szó, a találmányról, amely most végre talán megmenti Nikolettát. Mr Smith Edgár hol azt sürgönyözte, hogy jön, hol azt, hogy a feltaláló menjen, de előleget soha sem ajánlott és ő még az Óceánon innen is elpirult és kábeltelegrammban sem akarta bevallani, hogy nincs pénze az utazásra. Rosenthal, valahányszor sürgöny vagy levél jött, mindig felajánlotta az útiköltséget, de ő azt sohasem fogadta el, mert még mindig adósa volt az ezer dollárral. Sőt az adósság még szaporodott. Pedig gyökeresen változtatott az életmódján. Három esztendő óta nem vett a kezébe kártyát. A kártya aljas és ostoba öncsalás. Az élet egyetlen alapja a munka és a spekuláció. Így állapította ezt meg ezelőtt három esztendeje s azóta Barnabás folyton spekulált és munkával akarta megszerezni, ami neki és Nikolettának kell.

Először az egyik nagy magyar hadiszergyár igazgatóságánál kísérletezett. A gyár urai éppen azon tanácskoztak, hogy roppant berendezéseiket miféle békeüzem céljaira alakítsák át. Hivatkozott arra, hogy egész Európa éhínséggel küzd, viszont az ő találmánya a kukorica-termelés hasznát meghúszzorozná s Magyarországot fél Európát elláthatná olcsó élelmiszerrel.

Elutasították, de nem csüggedt. Spekulálni kell, munkából lehet csak megélni - nem igaz? - Rosenthalnak igaza van és kártyázni, az aljas és ostoba dolog. Felkereste régi iskolatársát, akinek a sorsát a politikai konjunktúra felvitte egészen az államtitkársáig, azzal szerződést kötött, hogy megosztja vele a találmány hasznát, ha kieszközli, hogy valahol kísérletet tegyenek az új tápszer előállításával. Az államtitkár újra elvitte a konzervgyár vezérigazgatójához, aki most már hajlandónak mutatkozott az ügy megvizsgálására. Kigyártotta a kukoricalisztet és beigazolta, hogy találmánya nem utópia. A gyár háromhavi opciót kapott s három hónap múlva értesítette, hogy nem reflektál a szabadalomra.

- Miért?

- Mert a politikai viszonyok nem alkalmasak arra, hogy egy hadiszergyártó cég, amelyet már egypárszor úgyis fel akartak robbantani, most egy olyan találmánnyal álljon elő, amellyel szinte monopolizálná a szegényebb sorsú társadalom élelmezését.

Az államtitkár nem az a legény volt, aki egykönnyen beadja a derekát s a találmányt elvitte Lucic báróhoz, a nagy pénzfejedelemhez. A fejedelem már eleve szabadkozott. Ehhez óriási befektetés kellene, sok ezer holdat kellene bérelni s a mezőgazdasági viszonyok mostanában bizonytalanok.

- Kérem, én elvesztettem az alaptőkém felét, a másik felével pedig nem tehetek okosabbat, mintha kosztkamatra adom. Én nem tőzsdézem, én nem fektetem pénzemet kockázatos vállalatokba, az egész világ megbolondult, én nem tehetek róla, ha most az épelméjű ember,

ha regresszálni akarja magát, kihasználja ezt a világörületet és a pénzével egyszerűen csak uzsoráskodik. Heti három százalék biztos, minden más bizonytalan. Nem én vagyok az oka, magam is utálom a dolgot, de nem tehetek róla.

Az államtitkár elment egy nagy gyár tulajdonosához, aki szintén fejedelem volt, közismerten bölcs, humánus és nagy fantáziával rendelkező iparfejedelem, talentumok, művészetek és társadalmi akciók mecénása és ugyancsak báró. Ez a báró rendelkezésére bocsátotta laboratóriumát és egyik kisebb gyárát, hogy bemutathassa az új tápszer gyártását. Ez meg is történt, a báró el volt ragadtatva és kijelentette, hogy - nem reflektál a találmányra.

- Miért?

- Én már öreg ember vagyok, azt sem tudom, hogy mit csináljak vele. Inkább egy kórházat alapítok és hogy megmutassam, mennyire becsülöm a feltaláló képességeit, kiutalok neki száz dollárt.

Feldühödött és visszautasította a báró jótékonyágát. Az államtitkárral ennek következtében még össze is veszték és a társaság felbomlott. Elhatározta, hogy nem erőlteti tovább a kukoricát, hanem rálép a konjunkturális pénzszerzés és a produktív spekuláció területére.

Október végén már mindenki tőzsdézett, beállt tehát egy tőzsdeügynökségbe felhajtónak. Az ügynök Rosenthal úr harmadik fia volt, aki sem a kommunista, sem az ellenforradalmi mozgalmakban nem vett részt. Ennek a harmadik Rosenthalnak akkor már háromemeletes bérpalotája volt Budán, a Fő uccában, az irodájában két gyakornok, egy ügyvéd és három gépírókisasszony dolgozott és megalakított egy részvénytársaságot, amely értékpapírkereskedés mellett egy dobozgyárat is pénzelt és orvosságoknak, trafikoknak és játékaruházaknak való kis skatulyákat gyártott.

Rosenthal, az öreg, megmaradt a kefégyárban, mint vezérigazgató, fia viszont a saját autóján járt egészen 1923 december végéig. Most - amint az öreg meséli, - már eladta a házat, az autót, a perzsaszőnyeget, a briliánsgyűrűket, a dobozgyárat és bevonult egy hónapos szobába.

Ő maga sohasem vett házat és sohasem ült a saját autójában, de megkeresett annyit, hogy Nikoletta pénzét el tudta küldeni Lausanneba. Szerencsétlenségére azonban saját magát is elkapta a játék forgószele és a földre terítette. Megundorodott a tőzsdétől - az is csak olyan, mint a kártya vagy a rulett, nem, nem, tisztességes ember nem játszik sem a bakkasztalnál, sem a tőzsdén. Az öreg Rosenthalnak sohasem volt egyetlen papírja sem, magyar ember pedig jól teszi, ha az öreg zsidókat figyeli, mert azok - nem igaz? - mert azok hétezeresztendős tapasztalataikra támaszkodnak.

Megpróbálkozott tehát a kereskedelemmel. Először trafikengedélyért folyamodott. Nem kapott engedélyt, de ha kapott volna, akkor nem tudott volna bolthelyiséget venni és nem lett volna pénze az első dohányszállítmány átvételéhez.

Erre elhatározta, hogy külföldi dohánycikkkel ügynökösködik. Ennek azonban törvényes akadályai voltak, tehát inkább nekifeküdt, hogy a pénzügyminisztert összehozza a nagy német szivargyárakkal s a magyar szivarnak piacot szerez Németországban. De nem boldogult a pénzügyminiszterrel.

A következő hónapban hirdetési irodát nyitott. Belátta azonban, hogy ehhez elsősorban neki magának kellene hirdetnie az új vállalkozást, ámde a reklám nagy pénzbe kerül s a pénz-kérdésen felborult a dolog. Aztán kitalálta, hogy a gyermekek számára készült felfújható gumi-léggömbökre a földgömböt kellene rárajzolni; ez a nagyszerű pedagógiai gondolat mindenkinek tetszett, még a szabadalmi hivatalnak is, egyesegyedül a gyermekeknek nem. Erre az ideára is ráfizetett. Aztán régiségekkel kereskedett. Mivel pénze nem volt, előbb

vevők után nézett, akik majd az ő közvetítésével megveszik a lecsúszott középosztály műkincseit. De mivel a városban mindenki csak eladni akart, ezt is abbahagyta. A következő kudarc a lakás- és ingatlanközvetítés körül érte. Rájött, hogy lakás nincs, az ingatlanhoz pénz kell, lelépési díjat az emberek csak kapni akarnak, nem pedig fizetni.

Ez 1922 november elsején történt. Nikolettáért pénzt kellett küldeni Lausanneba. A pénzt az öreg Rosenthal adta kölcsön s az összeget mind a ketten bejegyezték jegyzőkönyvükbe, az ezer dollár mellé.

Aztán könyvekkel ügynökösködött. Ám akárhová ment, mindenhol könyvügynökökkel találkozott, akik nem ismervén őt, nyakába akartak sózni különböző díszkiadásokat és remekműveket. Rájött, hogy Pesten titokban mindenki könyvügynök, de senki sem vásárol könyvet.

Mindezt a kereskedelmi érdeklődést azonban csak a nappali órákra korlátozta. Hű maradt programjához és éjszakánként szorgalmasan dolgozott a „Kivilágított ablakok” regényén. Az ötemeletes bérpalota lakói ott nyüzsögtek körülötte éjszakánként és néha valósággal meggyötörték és halálra kínozták. De nem tágitott. Meg akarta mutatni, hogy munkából, igen: munkából meg lehet élni. Egyébként visszatért a kémiaihoz. Minthogy azonban a nagy stílussal ezen a téren már megjárta, apró és piszkos kis üzletekre vetette magát. Kémiai laboratóriumot akart létesíteni a poloskák, svábbogarak, bolhák, legyek és szúnyogok ellen. Később kitűnő patkányirtószert talált fel, majd inkább a kazeingyártás felé orientálódott, végül azonban megállapodott a litográfiái sokszorosításnál. Igaz, hogy közben kicsit a fényképezés és a bélyeggyűjtés körül is kísérletezett, de aztán elhatározta, hogy a filmszakmára adja a fejét. Először filmgyártásra akart összehozni részvénytársaságot, később már megelégedett volna azzal is, hogy engedélyt szerezzen egy kis kültelki mozgószínház megnyitására. Nem kapott engedélyt, ennél fogva elhatározta, hogy filmtémákat eszel ki s ezzel bekopogtat a színházi ügynökségeknél. De seholy sem akartak előleget adni.

Már az éhenhalás küszöbén állott, - a következő negyedévi díjat megint az öreg Rosenthal fizette ki Nikolettáért. Ekkor rájött arra, hogy egyszerre nem lehet két urat szolgálni. Vagy irodalom, vagy üzleti tevékenység. Abbahagyott mindent és nekidült, hogy befejezze a „Kivilágított ablakok” regényét. Az öt kötetet lecsökkentette kettőre és éjjel-nappal lázasan dolgozott. Szegény Péterke, ha ezt láttad volna!

A regény alakjai, mint valami pokoli panoptikum megelevenedett viaszfigurái, most már nappal is gyötörték, gúnyolták és fojtogatták. A Péterffy-figurákat meg kellett másítani, hogy ne ismerjenek magukra, sőt munkaközben észrevette, hogy a regény felét egészen törölni kell, mert lehetetlen rájuk nem ismerni. A Péterffyek helyett azokat helyezte a kivilágított ablakok mögé, akikkel üzleti kísérletezései közben összetalálkozott. Pompás galéria volt ez s ahogy az egyiket vagy a másikat írta; egyik nap sovány, beteges, sárga, hajlott és öreg volt, mintha éhezett volna s mintha kivert kutya módjára híd alatt hálta, - másnap hatalmas óriás, dörgőhangú, pirospozsgás ifjú gladiátor, aki Maecenas vagy Caesar asztalánál ette magát kövérre. - Rameau unokaöccse - mondta volna Péterke, ha szét nem roncsolja fejét az oláh srpnell.

A panoptikum mindegyik figurája eleven volt, mindegyik a maga tanulságos életével s benne a mai generáció egész története. Szerepelt a bankigazgató, aki tegnap még negyvenlőerős autón járt, tündérpalota építéséhez kezdett a Mártonhegy alatt s ma azon töri a fejét, hogy mi módon jutna osztálysorsjáték-ügynökséghez. Szerepelt benne a menekült főszolgabíró, aki a bicsérdizmus apostola lett és pénzbeszedője egy döglődő bőrvállalatnak; az öreg műfordító, aki reggeltől-estig az aszfaltot nézi, hogy hátha talál egy elvesztett milliós bankjegyet, a kész doktorkisasszony, aki spiritiszta szeánszokon akar férjet fogni, a kávéházi szerkesztő, aki mindennap új elaborátumot dolgoz ki egy világlap alapítására; a szőke özvegy, aki levelet írt egy angol bankárnak, hogy sürgősen vegye nőül, vagy legalább is...; a fiú, aki arról ábrándozik, hogy moziszinész lesz, az öreg fűszeres, aki abból él, hogy eladta a leánya zongoráját s az

árát kosztkamatra adja s a fiatal fűszeres, aki ezért heti kétszázalékos kosztkamatot fizet, a zongoraművész, aki delejes gyógyításokkal kuruzsol, az orvos, aki Indiába szegődik kolera-kórházba, a B-listás tisztviselő, aki cukorboltot nyit s a bankár, cselédleány, zenebohóc, kisdíák, hadviselt katona, aki a Ferenc József-hídról a Dunába ugrik.

A regény elkészült, de nem kapott rá kiadót, még olyat sem, aki ingyen jelentetné meg az esetleges anyagi és erkölcsi siker reményében.

Ekkor ismét esedékes volt Nikoletta pénze és mintha az égből szállott volna alá, - vagy talán már tudta, hogy Nikoletta pénze mikor esedékes? - megjelent a Pantheon-kávéházban az öreg Rosenthal.

- Hogy tetszik lenni?

- Mennék Amerikába - felelte zordonan és soványan, ráncosan és petyhüdtén, öregre és betegre zsugorodva, mintha minden éjjel híd alatt hálna.

Rosenthal mindent elintézett. Megszerzett minden engedélyt, okiratot, jegyet, vízumot és útravalót, kiöltöztette őt, sőt ő maga személyesen ajánlkozott útitársnak, részben, hogy a feltalálónak szerető gondját viselje, részben pedig, hogy Amerikában a közös üzlet érdekeit ő maga képviselje, ő, aki öt esztendőn keresztül a saját bőrén tanulta meg, hogy milyen nehéz az amerikaiakkal boldogulni.

Mindezekért a szívességekért maga ajánlotta fel, hogy a találmány révén elérendő haszonból ő is, Rosenthal úr is ötven-ötven százalék erejéig részesedjék.

Így telt el Barnabás három esztendeje s most itt ül a Pantheon-kávéházban és készül az útra. Amerikából int feléje a csoda s ő most megy a csoda elé...

Megivott három csésze feketekávé, elszívott tíztizenöt Memphis-cigarettát, akkor eszébe jutottak neki a Péterffyek. Felkelt, átment a múzeum épületében lévő postahivatalba és sürgönyblankettát kért. Táviratot küldött a Péterffyeknek.

VIII.

Három esztendeig szakadatlanul zuhogott a zápor. Papírpénz- és értékpapír-eső szakadt a felhőkből s az emberek csak kiléptek az eresz alá, fölfelé fordították a kalapjukat és öt perc alatt színültig tele lett papírral. Később már teknőket és hordókat tettek ki az udvarra, néhány óra alatt azokból is kicsordult a papírozón. Az okosak ezekután gödröket ástak a kertjükben, tavakat és kanálisokat s betonnal alapozták ki a tavak és kanálisok fenekét; kis tócsákra már rá sem hederített senki; tavak és öblök és rengeteg mocsarak itták be az égből szakadó áradatot és az emberek derékig jártak a papír- és pénzhulladékok áradatában. A bankok - ezek voltak a legokosabbak - nagy Noé-bárákat építettek és azokban uszkáltak a hullámozó vizek fölött. Ha ez sokáig így tart, egész Magyarország a bankoké lesz, föld, ház, erdő, levegő, magyar ég, csillagaival és napjával és holdjával, a magyar levegő a felhőktől kezdve le a föld közepéig. Lucic báró bankja mindent összevásárolt, ami eladó volt, pedig minden eladó volt, az emberek mindent eladtak, csak hogy értékpapírokat vásároljanak, hogy kalapban, kádban, hordóban vagy cementtel kibélelt halastavakban felfogják az égből hulló papírmannát, amivel most a tejjel-mézzel folyó Kánaánban az ő magyar népüket a halhatatlan tőzsdeistenek táplálják. Ezt hívták inflációnak.

Lucic báró bankja annál gazdagabb lett, minél nagyobbra nőtt a papírozón, amelyből már Ararát hegyének csúcsa sem látszott ki. Lucicnak mindenre volt pénze, Lucic mindent meg

tudott vásárolni és mindent ki tudott fizetni. Hogy vagy féltucat bérházat megvásárolt, oda se neki. Azt, hogy a múzeumuccai Péterffy-ház Rosenthaltól az ő kezébe került, már el is felejtette. Ki emlékszik arra, hogy ezelőtt négy éve, októberben, déli két órakor, szerdán, leves után milyen előételt evett? Három esztendő alatt megvásárolt néhány gőzfűrészt, malmot, erdőt, székgyárat, szappangyárat, bútorgyárat, borpincét, kekszgyárat, fürdőt, néhány roppant értékű szállodát, fürdőt - vagy ezt már mondtam? -, téglagyárat, vicinális vasutat, megvette Budapest öt vagy hat legnagyobb színházát és terve volt a József-városban roppant kolosszeumot építtetni, amilyent még nem látott a világ és Isten óvta csak attól, hogy meg ne vegye a városligeti Iparcsarnokot, a Margitszigetet, a Dunát, Tiszát, Drávát, Szávát, Albániát és Görögországot. Csak Barnabás bácsi kukoricaliszt-szabadalmát nem vette meg. Ezt pedig hívták konjunkturának.

Így ment ez három esztendeig, aztán egyszerre elállott a zápor. Az okosak egyszerre megint tökfilkók lettek s a zálogházak megint átvették a nagybankok szerepét. Az özönvíz, amely eddig napról-napra dagadt, most egyszerre belezuhogott valami feneketlen tölcsérbe, amely összeköttetésben volt a tengerekkel és a roppant víztömegek a tölcséren keresztül a tengerbe folytak. Jóformán szempillantás alatt történt ez, a papírpénz- és értékpapír-vízözönt mintha a föld nyelte volna. Mintha beszívta volna magába a Szahara, szempillantás alatt. Vége volt a tőzsdeőrületnek s ami ezután jött, azt hívták stabilizálásnak, deflációnak és dekonjunkturának.

Lucic báró legjobb vállalata a tokaji szőlők és borpincék részvénytársasága volt, föld, szőlő és pince, nemes tokaji aszú. A borvállalat élére a géplábú Péterffy Ákos került, aki mindig odatartotta a kalapját, ahova tokaji borpince-részvények zuhogtak alá a Lucic-féle bank felhőiből, ő is adott-vett, csereberélt, valutázott és játszott, hossza és besszre spekulált, tőkét emelt és kontreminált, mint más; de mindezt azért tette, hogy lassanként magának kaparintsza meg a borpince-részvényeket, amiket Lucic báró a zsebéből elhullajtott. Ebben a pillanatban már csak két embernek vannak borrészvényei: Lucicnak és neki.

Azt is észrevette Ákos, hogy a bank a vízözön elmúlása után kissé fennakadt Ararát hegyén. Ott lógott ég és föld között és sem szilárd föld, sem hullámzó víz nem tartotta már. Lucic egyre-másra adta el vállalatait, hogy a csődöt elkerülje; de még mindenki bízott abban, hogy újra megered az eső és újra feljutnak a hullámok az Ararát csúcsára.

Ákos most néha hetekig nem ment le Mindszentre. Ma is csak Vilma könyörgő távirataira tudta rászánni magát, hogy leutazzék. Szombat este volt, teste, lelke kimerült az embertelen hajszában, maga is érezte, hogy ha nem pihen egy keveset a mindszeinti kúria enyhe csendjében, megrendül a munkaképessége.

Szombat este tehát megérkezett Ákos.

Vilma kissé sápadtnak találta az urát.

- Sokat dolgozol?

- Az nem volna baj - felelte fáradtan a férj. - Az a baj, hogy gondjaim vannak.

Vilma a közgazdasági helyzetet lapokból és Ákos közléseiből nagyjában maga is ismerte, tudta, hogy a tőzsdén válságos a helyzet, az értékpapírok ára felére zuhant s Lucic bankja óriási veszteségeket szenvedett. Minthogy leánykorában maga is a titkári hivatalban dolgozott, tisztában volt a bank egész üzleti konstrukciójával. Egész szakszerűen kérdezősködött.

- Az abbaziai ingatlanokat csakugyan eladjátok?

- El. Pénzre van szükségünk, hogy elláthassuk belföldi vállalatainkat. A borpince-gazdaság válságba jutott. Egészen megakadt a kivitel s a belföldi fogyasztás a felére csökkent.

- Én sohasem bíztam a borüzletben - jegyezte meg Vilma.

- Semmin sem kerestünk olyan töméredek pénzt.
- Amíg a konjunktúra tartott. De most... Kár volt megvenni azt az óriási hegyaljai szőlőt.
- Volt idő, amikor az egyévi hozadék kifizette az Degesz vételárat.
- Papírkoronában...
- Nos?
- Nem tudom, helyesen ítélem-e meg a dolgokat, de azt hiszem, hogy ti bankemberek valami szörnyű optikai csalódás áldozatai lettetek az infláció alatt.
- Például?
- Például vegyük azt a szőlőt. Mennyiért vettétek?
- Hatmillióért.
- Mikor?
- Három évvel ezelőtt. És 1921-ben hatvanmilliót kerestünk. Tízszeresét a befektetett tőkének, tisztán.

Vilma a fejét rázta.

- Akkor 1500 korona volt a dollár árfolyama.
- Igen.
- De azt nem számítod, hogy az 1920-as hatmillió negyvenezer dollárt ért, az 1921-es hatvanmillió pedig mindössze kétezer dollárt. Tehát a vételárnak mindössze csak öt százalékát kerestétek meg az első esztendőben.
- Ezt most már mi is tudjuk.
- Az üzemköltség, adó, adminisztráció, jutalék és egyéb kiadások pedig kitettek harminc százalékot.
- Ezt is tudjuk már.

Vilma komoly kis arca egészen kipirult.

- Tehát az első évben huszonöt százalékot fizettetek rá a kitűnő üzletre.
- Tegyük fel.
- Ez négy év alatt éppen száz százalékot, vagyis négy év alatt kétszer fizettétek ki a szőlő vételárát.

Ákos keserűen mosolygott.

- Van valami benne. De ez még nem lett volna baj. Végre is mindig papírkoronával fizettünk mindent... vagyis, ha kétszer vettük is meg, valójában mégis ingyenben van nekünk.

Vilma nem hagyta magát.

- Hohó, ez katasztrofális tévedés, vezérigazgató uram. Tegyük fel, hogy 1920-ban hatvanmillió koronáért dollárt vagy aranyat veszel és azt elhelyezed egy nagy bank páncélszekrényében...
- Nos, akkor ott vagyok, ahol most.
- Ott? Nem. Akkor van negyvenezer dollárt érő aranyad, vagyis mostani árfolyam szerint közel hárommilliárd papírkoronád.

- Így pedig van ugyanannyi értékű szőlőbirtokom.
- De az a kérdés, mennyi teher van a borüzem számláján?
- Négy és félmilliárd.
- És mennyi kellene az investícióra?
- Ugyanannyi. Már meg is szavaztuk a hitelt.

Vilma diadalmasan nézett az ura szemébe.

- Hát én, az asszonyi eszemmel, mindebből azt látom, hogy 1920-ban negyvenezer dollárért vettél néhány hold hegyaljai szőlőbirtokot és most van rá százezer dollár adósságod. Ez a lényeg. A többi mind csak szemfényvesztés.

Ákos elgondolkozott. Körülbelül így van a dolog és annyi bizonyos, hogy a bank vállalatainak felét likvidálni kell, hogy a másik felét üzemben tudja tartani.

Vilma felsóhajtott.

- Én úgy látom, hogy az egész homokra épített bank össze fog omlani.

Ákos tiltakozott ez ellen a pesszimizmus ellen. És magyarázni kezdte:

- Tegyük fel, hogy a tíz vállalat közül ötöt el kell adnom. Nos? Még mindig marad öt. És ez az öt mégis csak ingyen került Lucic birtokába.
- És a részvényesek? - kérdezte Vilma aggodalmasan.

Ákos meghökkent.

- Hát bizony...

- Hát bizony... - folytatta Vilma keserűen - a részvényesek elvesztették a verejtékes kis garasait. És a bank, hogy üzemben tarthassa megmaradt öt vállalatát, folyton újabb és újabb hitelt lesz kénytelen a nyakába venni. És jövőre el kell adni újabb két ingatlant, aztán a bor-pincét, majd a bérletet és végül Lucic is Rosenthal sorsára jut: egy kis bolt a Bálvány uccában, ahol keféit és lábtörlőt árúsítanak.

Ákos mosolyogva simogatta meg Vilma homlokát.

- Nincs igazad, szívem. A helyzet még nem oly tragikus. Én mindenesetre megmentek a magunk számára mindent, amit csak lehet.
- Van valami terved?
- Van. Először is megveszem az egész borvállalatot.

Vilma elpirult.

- Miből?

- Eladom az értékpapírjaimat.

- A borpince részvényeiért? - kérdezte Vilma aggodalmasan.

- Igen. Ehhez a vállalathoz kötöttem a becsületeimet. Ezért én felelek. És én megvédem a részvényeseimet.

Vilma elszomorodott.

- Akkor végünk van, édes kis uram.
- Miért? - kérdezte Ákos meghökkenve.

- Mert akkor hamar eljön az idő, hogy a részvényeidet el kell zálogosítanod... és többé nem tudod kiváltani soha. Ákos, fogadd meg az én tanácsomat. Légy önző és okos. Ma nem olyan az élet, hogy érdemes volna feláldozni magadat a mások érdekében. Te még mindig őseid puritán és büszke becsületességével gondolkozol: ők megtehették; az ő életük a jó erkölcsök, az anyagi biztonság, a tekintély és a társadalmi konvenciók sínein gördült tova; ma egy sűrű, sötét, bozótos őserdőben járunk, amelybe magunknak kell fejszével vágni az utat, ha ki akarunk jutni a rengetegből. És körülöttünk éhes fenevadak leselkednek ránk; idegen emberek vérszomjas falkája, ezer és ezer önzés irígysége, jobbról, balról revolver vagy bunkósbót fenyeget, mert egy darab kenyérért megölik ma egymást az emberek. Nincs igazam, Ákos?

- Igazad van! - bólintott komolyan a férfi.

- Látod. És te mégis a részvényeseket félted. Pedig csak magadra kellene gondolnod és a családotra. Én úgy látom a dolgot, hogy mi éppen úgy egy puszta szigetre kerültünk, mint gyermekkorunk derék Robinsonja. Magunknak kell az életet megteremteni, mert ha mi nem ügyeskedünk, nincs senki, aki segítene. Én, te, ő - ezt mondogasd magadban, Ákos, valahányszor dilemmába kerülsz: te, a feleséged és a kis Ákos... nincs senki más ezen a világon. Ez az egész világ és ha körülöttünk össze is dől minden, az egyetlen cél, hogy mi megmaradjunk. Úgy-e, a háborúban megtanulhattuk, hogy önzőnek kell lenni, aki elhagyja magát, azt mindenki elhagyja... Évike anyja is, Klema néni is minden pénzüket hadikölcsönbe fektették... volt idő, amikor gazdag embereknek érezhették magukat és most, öreg napjaikra, maguknak kell megkeresniük a betevő falatot. Ákos, ha úgy látod, hogy a részvénytársaság hajója süllyedőben van, hagyd ott az egészséget, add el részvényeidet, mondj le állásodról, végy fel akkora végkielégítést, amekkorát csak tudsz, vedd meg a Roth vagy a Hartmann birtokát és itt üssük fel az új Robinsonok sátrát.

Ákos meghatódva hallgatta felesége szavait s gyengéden megsímogatta Vilma lázban égő arcát.

- Igazad van, Vilma.

- Nos, eladod a részvényeidet?

- Már eladtam.

Vilma elsápadt.

- Borpince-részvényekért?

Ákos homloka ráncbaborult és hangjában volt valami aggódó nyugtalanság és szégyenkezés.

- Igen.

- És elzálogosítottad?

- Kénytelen voltam.

És szorongva leste Vilma arcán a hatást. Az asszony azonban egy csöpp ijedtséget sem árult el, csak kíváncsiságot, puszta üzleti érdeklődést, mintha ötven vagón búza vételéről vagy eladásáról volna szó.

- Mennyit kaptál rá?

Ákos megkönnyebbült.

- Darabjára húszezer koronát.

Vilma elégedetten bólintott.

- Nem is ér többet.

- Most negyvenen áll - jegyezte meg Ákos.
- De lehet, hogy a jövő héten leesik húszra.
- Húszra?
- Vagy tízre. Mit lehet tudni?
- Valóságos kis Kasszandra vagy.
- De éppen azért nem bánom, hogy lombardot vettél a bor-papírokra. Legrosszabb - vagy esetleg a legjobb - esetben veszni hagyod.

Ákos újra elkomorodott.

- Nem az a baj, szívem. Először is a részvények mellé váltót is adtam...
- Persze, ez a pénz is a borüzletre ment.
- Vilma - jajdult fel Ákos, - ne kínozz tovább!

Vilma az ura nyakába borult.

- Bocsáss meg, Ákos, de én borzasztóan félek.

Ákos ránézett a fal mellett lévő magas rokokó órára.

- Éjfél már elmúlt. Gyerünk, feküdjünk le.
- Inkább sétáljunk egy keveset a parkban, olyan szép meleg ez az éjszaka. És én olyan ideges vagyok - rimázkodott Vilma.

Kimentek a százados óriási fák alá, amelyek lombjaikkal mély és titokzatos sötétséget borítottak a földre; az égen pedig teljes kerek tányérjában világított a hold. Odaértek a családi kriptához, amelybe legutoljára Gyulának és Lajosnak koporsóját tették a többi Péterffy-koporsó mellé.

Ákos és Vilma összeölelkezve közeledtek a sírbolt felé. Egyszerre csak Vilma meghökkenve mutatott a sírbolt mellett fehérlő kőpad felé:

- Nézd, ott ül valaki... Látod? Meggörnyedve ül, a két tenyerébe hajtva fejét.

Most már Ákos is látta.

Rákiáltott.

- Hej, ki az?

A padon ülő ember lassan felemelkedett.

- Hahó, Ákos, te vagy?

Sándor bácsi volt, magába roskadtan, de elegánsan, rózsásan és a jobb szemén fényesen csillogó üveggel.

- Mi az, hát Sándor bácsi éjfélkor még itt jár? - kérdezte meglepődve Vilma.

Ákos tréfára vette a dolgot.

- Rosszkor jövünk, kedves Sándor bátyám? Valami kaland? Mi? Ne is szabadkozzék: legényembernek szabad... És mi nem áruljuk el.

Sándor bácsi búsan legyintett.

- Nem tudok aludni, becsületszavamra, le sem húnyom a szemem hetek óta.
- Nono, az nem lehet... hetek óta... az mégis sok lenne egy kicsit.

- Becsületszavamra, ha mondom. Olyan vérnyomásom van... pedig már öt párnát gyűrök a fejem alá... no, de csak nevessetek rajtam... én tudom, amit tudok: most azért jöttem a sírbolthoz, hogy apámtól megkérdezzem: hogy esik az embernek az a folytonos hanyattfekvés, egy szál gyalúforgáccsal töltött kemény párnán, ebben a nyirkos és sötét hálósobában?

- Nana, Sándor bácsi, újabban sokat kacérkodik az elmúlással - pirongatta Vilma.

- Nem ok nélkül, lányom - felelt az öreg és finom fehér zsebkendőjével izgatottan törölgette a monokliját.

- De nem is bánom, ha már elpatkolok. Ingenélő, naplopó, vén kiérdemesült csataló vagyok, aki csak fogyasztja az abrakot, anélkül, hogy valaki hasznát látná neki.

Ákos valamit mondani akart, de Sándor bácsi leintette.

- Ne vigasztalj, öcsém. Nem félek ám én a haláltól, mint ahogy ti gondoljátok. Most is azért vagyok itt, hogy megbarátkozzam ökelmével. Itt alszik egy csomó Péterffy s köztük az apám, akit, őszintén szólva, már nagyon is szeretnék viszontlátni.

Sándor bácsi ezt olyan kétségbeesett panaszkodással mondta, hogy a fiatalok szívből megsajnálták. Ákosnak könnyes lett a szeme, hogy ez a rózsásarcú, finom, szép öreg gavallér milyen hetyke hangon bátorítja magát halálos rettegésében. Gondolkozott, hogy mit mondjon neki, ami felderítené.

- Holnap megyek vissza. Nem akar velem jönni Sándor bácsi? Kirúgunk egy kicsit a hámból.

Sándor bácsi monoklija felcsillant.

- Megyek öcsém, megyek. Rámférne egy kis lumpolás nagyon. Hadd lássátok meg, hogy fütyülök az egész érelmeszesedésre.

Sándor bácsi ezen megengesztelődött. Feltette magában, hogy amint megszökhetik Ákos mellől, felkeresi azt a Pokorny Elemért és megvizsgáltatja a vérnyomását.

Mind a hárman megindultak a kastély felé. Útközben találkoztak a falu öreg postásával.

- Távirat! - kiáltott diadalmasan a vén Ferkó, aki még látta, amikor itt ötezer holdon vége végig Péterffyek voltak az urak. - Távirat! - és levette elnyűtt kék postáscsapkáját. - Dicsértessék...

Ákos izgatottan bontotta fel a blankettát. Azt hitte, hogy megint valami baj van a bank körül és vissza kell mennie. Átfutotta a ragasztott sorokat, aztán odaadta Vilmának. Vilma olvassa:

„Péterffyk, Felső-Mindszent, Baranya megye. Stop. Megyek Amerikába. Stop. Ha elpusztulnék, vegyétek magatokhoz Nikolettát. Stop. Ha visszajövök, én veszek magamhoz benneteket. Stop. Vannak még csodák. Barnabás.”

TIZENEGYEDIK RÉSZ

I.

Barnabás visszajött Amerikából, kis belvárosi hotelben vett lakást, közel a Pantheon-kávéházhoz, amelyet megérkezése után nyomban felkeresett. Ezerkilencszázhuszonnégyet írtak, a Pantheon-kávéháznak megint új gazdája volt s Barnabás hiába kereste Johannt, a főpincért. Johann meghalt vagy a szegények házában van - a kávéház személyzete nem tudta megmondani, Barnabás elgondolta, hogy ezért bizony Johannak nem volt érdemes élni; nem tudják róla, hogy él-e vagy meghalt, nem tudják ott, abban a kis dióhéjnyi mikrokosmosban, ahol az egész életét leélte. Néhány évig még az igáslóról is tudják abban az istállóban, amelyben tíz vagy húsz évig ropogtatta a maga zabját. S vajjon róla, aki a Kivilágított ablakokat írta s vagy húsz találmány eszméjét hintette szét maga körül, vajjon néhány esztendő múlva fogják-e tudni?

Reggel volt és Barnabás körülnézett a kávéházban. Családtalan férfiak és írók itták a kávéjukat, átfutották ujságjaikat és siettek dolgukra. Komoly doktorkisasszonyoknak, iparművésznőknek, angol misseknek, francia nyelvemesternőknek látszottak a nők, hivatalnoklányoknak vagy magányos üzletasszonyoknak s Barnabás hiába akart elkapni kacér pillantásokat.

Most már, úgylátszik, komolyabb és tisztább lett a női nem élete, - gondolta Barnabás, aki kevéssé megöszült, megrogyott, keskenyebb és pocakosabb lett, de most is dörgőhangú óriás volt még s vénségére érdeklődni kezdett az asszonyok iránt.

Eszébe jutott, hogy tegnap este kissé sétálgatott Budán, a Gellérthegy körül. Az éjszaka embertelenül hideg volt, dideregni kezdett a Gellért téren, villamosra várakozott. Egyszerre csak megpillantott egy embert, aki felöltő nélkül, karját a pad támlájára vetve, tátott szájjal félig ült, félig lógott a padon. Szent Isten, ez az ember halott! Lehetetlen, hogy valaki ily elnyűtt és hitvány öltözetben nem fagy meg az éjszaka nedves hidegében. Ha ez az ember él még, reggelre megfagy. De nem fagyott meg. Jött a villamos, az atyafi felhorkant, kinyújtózkodott és halkan dudorászva beszállt a kocsiba. Barnabás szintén. Jól megnézte a legényt. Nagyon intelligens arcú, szőke, halovány, finom orra és szép kék szeme volt. Jött a kalauz, a széparcú fiú már aludt, mint a bunda. A kalauz felrázta. Kérte a jegyét.

- Tessék.

- Ez nem jó.

- Akkor tévedtem.

Másikat vett elő. Az sem volt jó. A kalauz megharagudott. Világos, hogy a legény egy csomó használt jegyet szedett össze az uccán s most azzal szeretne kijutni a városligetbe. A kocsi megállt, a fiút leszállították.

Ki tudja, hol fog ez a szép, finomorrú fiú éjszakázni? Nedves és hideg volt az éjjel és mindenki didergett.

Barnabás ma egész nap a kávéházban ült és gondolkozott, mitévő legyen. Délben elment ebédelni, ebéd után aludt egy keveset a szállodában. Délután ötkor megint a kávéházban volt. Körülnézett és nem ismert rá a reggeli Pantheonra. Úgylátszik, itt most vette kezdetét a szerelmi vásár. Dilettáns kokottok lepték el a márványasztalokat s úgy tettek, mintha kávéjukat innák, vagy a külföldi képeslapokat tanulmányoznák. És várták a csodát, a mesebeli királyfi eljövetelét, amely nekik vacsorát és selyemharisnyát és cipőt és házbért jelent.

Barnabás megundorodott ettől a képtől és elment a kávéházból. De este megint ott volt. Körülnézett és látta, hogy megint változott a kép. Fehér abroszt terítettek a márványasztalokra és tisztos polgári családok jönnek vacsorázni. Most a városi polgárok, képviselők és tisztviselők, katonatisztek, tanárok, ügyvédek már a feleségüket és leányaikat is elhozzák ide, ahol egy órával előbb a bűn bujaillatú virágai nyíltak. Még benne van a levegőben a bódító, érzékcsiklandozó, perverz és olcsó parfümök szaga, még ott leng a futtában kötött viszonyok emléke, szinte tovább rezeg még az egész erkölcsstelen nagyvárosi szerelem melódiája a fülledt, párás, ételszagú, füstös kávéházban. Mindegy. A szegény úri proletár mégis jól érzi itt magát, mert fény, zaj, zsibongás, tarka-barka látvány narkotizálja az idegeit és - mert nincs fája és szene, amivel otthon a lakását befűtse és megvendégelje a jóbarátait.

Barnabásnak eszébe jutott a Gellért-téri pad és a kékszemű, finomorrú suhanc. Ki tudja, hol töltötte éjszakáját a boldogtalan fiú?

Körülnézett. Hát ezek hol töltik? Itt a Pantheonban. Ez is csak éjjeli menedékhely.

Barnabás elkomorodott. Úgylátszik, ez az egész város csak éjjeli menedékhely. Vagy talán az egész ország? Nem tudja; most jött vissza Amerikából, ahova fél éve vitte ki Rosenthal.

Május végén érkeztek Hobokenbe, ahol szódás rumtól mámorosan fogadta őket Mr. Smith, a newyorki fezőr. Taxiba ültek és rohanvást rohantak a Wolworth Building elé, ahol Smith úr irodájában négy merevképű és szertartásos modorú amerikai várta az érkezőket. Mr. Smith bemutatta őket, aztán bemutatta az amerikai urakat: Mr. Charles Vaughant, a First American Wool and Cotton Trust igazgatóját, Mr. John Ryenst, konzervgyárost, Mr. Brownt, kukoric-aültetvényest és Mr. Leet, gabonabizományost és tőzsdeügynököt.

Szódás rumot ittak és megbeszélték, hogy másnap reggel hét órakor ugyanazon a helyen találkozni fognak és kimennek Mr. Brown gyárába, ahol megkezdődhetnek a kísérletezések.

Mr. Smith ezek után elvitte őket a Hotel Knickerbookerbe, ahol egy háromszobás apartementet bocsátott rendelkezésükre azzal, hogy ebben a pompás szállodában, Newyork közepén, a tizenharmadik emeleten két hétig az előbb nevezett négy úr számlájára kényük-kedvük szerint költhezhetnek. Rosenthal komolyan bólintott és amerikai flegmával vette tudomásul az előzékenységet.

Ezek után kétheti rettenetes hajsza következett. Ő maga mindennap hét órakor kiment a gyárba és ott dolgozott a késő esti órákig, mint egy szigorló mérnökjelölt. Levizsgáztatta őt az egyik Carnegie-egyetem vegyészprofesszora, két német kémikus, a Brown-gyár műszaki igazgatója, aztán naponta tíz órát kotyvasztottak, főztek, gyártottak, mértek, süttöttek, számoltak és a világért sem nyilatkoztak volna, hogy tetszenek-e nekik a kísérletek vagy sem. Csak az egyik német vegyész mondott annyit, hogy Mr. Grónay zseniális ember s hogy tulajdonképpen Németországban volna a helye.

Két hét múlva a kísérletek befejeződtek. Mr. Smith értesítette őket, hogy minden jó úton halad, az érdekelt uraknak kedvük van a találmánnyal foglalkozni, ámbár egyelőre úgy fest a dolog, hogy kukoricaszárból lehet ugyan kitűnő lisztet és zsírpótló tápanyagot kivonni, ámde ez az anyag drágább a búza- vagy rozsliszténél, ennél fogva tömegcikk számára nem látszik alkalmasnak. Mr. Grónay úgy járt, mint ahogy járna az, aki feltalálná a mesterséges aranycsinálás módját, de az így előállított arany drágább volna a természetesnél.

Úgy látszott, hogy minden összeomlott. Mr. Smith azonban mosolyogva bízta:

- Semmi baj. A kétheti kísérletezések meggyőzték a konzorciumot, hogy Ön egészen rendkívüli tehetségű vegyész és amikor Ön a kukoricával kezdett foglalkozni, egész jó helyen tapogatózott. A kukoricának nagy jövője van, de táplálkozás szempontjából maradjunk csak meg a régi kukoricaszemnél. A kukorica jövőjét a textiliparon belül kell keresni s a Carnegie-

egyetemnek az a professzora, aki az Ön kísérleteit ellenőrizte, maga is régóta foglalkozik ezzel a problémával. A feladat az, hogy a kukorica szárából olyan növényi fonalat állítson elő, amely jobb és olcsóbb a gyapotnál s amelyet nagyobb arányban lehessen keverni gyapjúfonalakba anélkül, hogy az a gyapjuszövet karakterét lerontaná. Állítson elő Ön kukoricából olyan sodratot, amelyből 60-70 százalékot is hozzá lehet adni a gyapjúlánchoz s a szövet mégis elsőrangú legyen minőség, szépség és tartósság szempontjából. A jelszó: hetven százalék kukorica-vetülettel és harminc százalék gyapjúlánccal elsőrangú, finom angol posztót imitálni.

Úgy érezte, hogy megfordult vele a világ. Eszébe jutott, hogy az ő kukoricamasszájából, amellyel forradalmat akart csinálni a közéletmezés terén, régebben maga is készített sodratokat, de viszont ezt meg ő tartotta akkoriban tudományos gyermekjátéknak, mert nem tudta elképzelni, hogy a kukorica versenyre tudna kelni a gyapottal.

- Mi most a teendő? - kérdezte szívdobogva s már szeretett volna bebújni egy laboratóriumba, hogy megoldja a fényes feladatot.

- Mr. Charles Vaughan, a First American Wool and Cotton Trust igazgatója azért várta Önt partraszállása alkalmával az én irodámban, mert már az Ön írásbeli elaborátumai alapján felmerült a remény, hogy az Ön kémiai tudását talán a szövetipar terén is fel lehet használni. Önt tehát most átadom Mr. Vaughannak, aki négyheti időt ad a kísérletezésre.

Ezzel előlről kezdődött minden. A napi tízórai munka, a számolás, a párolás, a méregetés, a gyártási kísérlet, megint egy csomó kémikus, megint egy pápaszemes német, megint műszaki és kereskedelmi igazgatók, kalkulátorok, matematikusok, ültetvényesek, szállítási és kereskedelmi szaktekintélyek, - négy hét múlva mégis kigyártotta azt a néhány méter posztót, amelynek nem ugyan hetven, hanem csak hatvan százaléka kukoricarost, de mégis vetekszik a legjobb angol gyapjúkermék tetszetősségével, puhaságával és tartósságával.

Az amerikaiak megint bólogattak és közölték vele, hogy a kísérletek befejeződtek.

Ekkor kijelentette, hogy nem bírja tovább. Haza kívánczik, szeretné látni Nikolettát, szeretne magyar levegőt szívni és derék, könnyelmű, kedves, lusta, élhetetlen, koldús magyar csodavárókkal a Pantheon-kávéházban elbeszélgetni.

Az amerikaiak a vállukat vonogatták.

Rosenthal is látta, hogy testileg-lelkileg megnyomorodott. Sürgette tehát a szerződést, de Mr. Vaughan kijelentette, hogy erről még nem lehet szó. Néhány méter posztót kigyártani, ez igaz, hogy a tudomány diadala, de kérdés, hogy a nagymennyiségben való gyártás, kapcsolatban a nyersanyagok beszerzésével és a konkurens trösztök ellenakcióival, nem hiúsítja-e meg a tudományos felfedezéshez fűzött illuziókat? Egyszóval, négy hét szükséges még ahhoz, hogy kiderüljön a dolog üzleti értéke. Négy hét múlva majd levélben küldik meg a konzorcium határozatát.

Rosenthal rögtön átlátta, hogy az amerikaiak ezzel véget vetettek nemcsak a tárgyalásoknak, hanem a vendéglátásnak is s hogy most már tetszésükre bízzák, vajjon Newyorkban akarják-e megvárni a végleges döntést, vagy ha nem, hát a saját költségükön, ha úgy tetszik, bízvást hazautazhatnak.

Könyörögve nézett Rosenthalra:

- Utazzunk haza.

Rosenthal felpattant:

- Én pedig addig nem mozdulok, - nem igaz? - míg a szerződést alá nem írtuk.

Maradtak tehát. Rosenthal ettől fogva egy nyomorúságos kis Boarding House-ban húzta meg magát, őt ellenben betette Newyork egyik legelőkelőbb szanatóriumába és fejedelmi kezelést rendelt neki, mert nagyon félt, hogy még meg talál halni, mielőtt a szerződést aláírhatná. Ez esetben aztán az amerikaiak ellophatnák az egész szabadalmat. Mindezekért csak annyit kért tőle, hogy a kukoricaszárból készült szövettalálmányának hasznából hetven százalék illesse őt.

Örült, hogy ezzel a csekélységgel viszonyozhatta Rosenthal szolgálatait.

A szanatóriumi kezelés nagyszerűen talpraállította. Megnyugodott, megerősödött s határtalanul boldoggá tette, hogy Rosenthal a saját elhatározásából ezer dollárt küldött Nikolettáért.

Október 1-én aztán valamennyien találkoztak Mr. Smith irodájában, hogy a szerződést aláírják.

Annyira meg volt illetődve, hogy szólni sem tudott. Fejében rengeteg szám, tömérdek millió, egy új élet ragyogó illúziói kergetőztek, el sem tudta képzelni, mi vár itt reá, vajjon fel-emelkedik-e ő is az amerikai milliomosok sorába, avagy talán csak mérsékelt javadalmazású műszaki igazgatónak akarják szerződtetni a textilipari tröszt valamelyik gyártelepére. Most érezte, hogy minden vegyész tudása és élete utolsó tíz esztendejének minden tapasztalata ellenére is úgy áll itt, mint egy naiv és szepegő gyermek, félénken és bizonytalanul az elképesztően öntudatos, gögös és rosszindulatú Amerika előtt. Eszébe jutott, hogy nemrég filmtémákkal házalt a színházi ügynökségeknél, ám dehogy is mert volna akkoriban ilyen fantasztikus rémregénnyel a színházi ügynök elé állítani. Eszébe jutott Nikoletta. Nehezen szedte a lélegzetet, leült egy székre és tenyerébe hajtotta a fejét.

A közjegyző olvasta a szerződést. Barnabás tekintete néha a jelenlévő amerikaiak, majd Rosenthal úr arcára esett. Az amerikaiak úgy ültek ott, mint győzedelmes generalisszimuszok, akik békediktátumot íratnak alá a legyőzött ellenséggel. Rosenthal úr arca megrándult, néha elsápadt, aztán kipirult, sokszor majdnem felugrott, hogy közbeszóljon, de türtőztette magát. A Notary public befejezte felolvasását és az okmányt odatartotta az orra alá. Tanácstalanul nézett Rosenthal úrra. Az tiltakozva rázta a fejét.

- Nem írjuk alá. Nem igaz, Mr. Grónay?

A társaságot nem lepte meg ez a kijelentés.

Mr. Smith feltette a kérdést, hogy nem tartanák-e helyesnek, ha három nap múlva újra összejönnének, azalatt mindkét fél meggondolhatja a dolgot s akkor véglegesen dönthetnek a feltaláló százaléka fölött.

Mert a százalékról volt szó. Az amerikaiak a tiszta haszon tíz százalékát kínálták neki, félévi elszámolásra, utólag. Rosenthal azt mondta, hogy ez egyenesen rablás, mert a tiszta hasznat úgy kalkulálják az amerikaiak, ahogy nekik tetszik, hiszen az amerikaiak is ismerik az igazgatósági jutalék, a szindikátusi haszon, a felügyelőbizottsági tiszteletdíj, a végrehajtóbizottsági honorárium, a vezérigazgató rendes és rendkívüli dotációja, a nyílt és titkos tartalékolások s még ezenfelül vagy egy tucat más cím alá rejtett jövedelmeket, amelyek után a tiszta haszon, amelyen a részvényesek osztoznak s amelyből a feltaláló részesedik, a minimumra zsugorodik össze. Rosenthal ehelyett a bruttó-hasznból akart részesedni. Megelégszik ő a bruttó-haszon három százalékával, sőt, hogy segítse kiszorítani, Mr. Smith úrnak is lead ebből fél százalékot.

Másnap megjelent az újonnan alakult részvénytársaság vezértitkára és felajánlotta neki a társaság műszaki igazgatói állását évi húszezer dollár fizetéssel. Visszautasította. Ő Nikolettát akarja látni!

- Én már nem sokáig élek s ami nekem még hátra van, azt Budán, a Rózsadomb körül, egy csendes kis villában akarom leélni, szélmentes helyen, a déli oldalon, napsütésben, Nikoletta mellett, sétálgatva a kert virágzó gesztenyefái alatt.

Végül megegyeztek a bruttó-bevétel két százalékában. Ebből Arthur Smith úr kapott negyedszázalékot, fél százalék illeti őt, a többi Rosenthalé marad.

Október elseje volt, amikor újra hajóra ültek. Az amerikaiak egyetlen cent előleget sem adtak és Rosenthaltól kellett kölcsön kérni ötszáz dollárt hajójegyre és egyéb kiadásokra. A hajón Rosenthal közölte vele, hogy a vállalkozás, az amerikai út, a kölcsönök az ő utolsó fillérjét is felemésztették, az újpesti kefégyár roskadásig meg van terhelve adóssággal.

Majdnem fillér nélkül érték haza Budapestre, zsebükben egy ragyogó szerződéssel, mely azonban csak fél, vagy még valószínűbben csak egy esztendő múlva hoz pénzt a konyhára.

Állás, foglalkozás, betevő falat nélkül állt s még szerencsésnek érezte magát, hogy le tudott bonyolítani egy kölcsönműveletet, amelynek értelmében Lucic báró havi száz dollárt folyósít részére mindaddig, amíg Amerikából megkapja az első jutalékot.

A First International Corporation of Dried Cornwool értesítette őt, hogy a gyártás megindult s dacára a konkurens trösztök által megindított pénzügyi és politikai háborúnak, az üzlet szép jövővel biztat. Az első osztalék s ezzel együtt a feltaláló jutalékának kifizetése csak egy év múlva esedékes, ami bizonyára nem okoz kellemetlenséget Mr. Grónaynak, mint a Rosenthal-féle kefe- és seprűtröszt műszaki igazgatójának.

Két hét múlva Lucic báró bankja, ahol a havi száz dolláros járadékot kieszközölték, összeomlott. Nos, erre végignyargalta az ország nagy bankjait és eladásra kínálta amerikai szerződését. Elsőben életjáradékot kért, aztán, amikor kinevették, egy összegben kínálta oda minden várható jövedelmét a világraszóló találmánynak. Erre sem akadt vállalkozó. Nem segített rajta senki s talán éhen halt volna, ha Rosenthal úr tizenötezer dollárért meg nem veszi tőle az egész szabadalmat.

II.

Tavaszi volt. Mindszenten azt mondták, hogy ilyen szép tavasz huszonöt esztendeje nem volt a vidéken. Sándor bácsi mindennap tízszer olvasta meg az érverését, havonta megmérte a vérnyomását és lemondott a dohányzásról. Megharagudott arra, aki szemébe mondta, hogy minden hónapban kerek esztendőt fiatalodik s mindenki megesküdnék, hogy hermelinszínű bajuszát és selyem-kottletjét valami titokzatos kémiai eljárással festi fehérre. Sándor mindig térdnadrágban, sárga lábszárvédővel és lovagló ostorral járt-kelt a kastély körül és a falusi menyecskéket nézegette. Ibolyát szedett a mezőn és hódolattal nyújtotta át a Péterffy-hölgyeknek. Krisztina nagymama boldog mosollyal fogadta - jaj, a legyezőm - és megkérdezte, hogy hajlandó volna-e őt Freudenauba kísérni a tavaszi versenyekre? Klema vezette a háztartást, Vilma a fiát nevelte, Ágnes imádkozott.

Ákos most is Pesten dolgozott egész héten s csak szombatonként ment haza pihenőre. Egy ilyen tavaszi szombaton - ezerkilencszázhuszonnégyet írtak akkor - dult arccal, eltitkolhatóan kétségbeeséssel jött le Mindszentre. Elmondta Vilmának, hogy Lucic bankja - napok kérdése csak - összeomlott és maga alá temette a vállalatokat is.

- Az értékpapírok?

- Szemétládába velők.

- A pénz?

- A pénz eltűnt. Amióta a koronát stabilizálták - egy zürichi frankért tizennégyezerötszáz magyar koronát ad akinek van tizennégyezerötszáz koronája - azóta a pénz eltűnt. Csodálatos ez.

Vilma szíve összeszorult. Ákos arról fog beszélni, amitől ő mindennél jobban retteg. Hogy el kell adni a Péterffy-kúriát. Hiszen, ha Ákos erre gondol, tulajdonképpen igaza van neki. A Péterffy-kúriának csak addig volt értelme, ameddig kilátás volt rá, hogy a hozzátartozó Péterffy-birtok egy részét is meg tudják szerezni. Ijedten kérdezte, anélkül, hogy az ura szemébe mert volna tekinteni.

- Mire gondolsz Ákos?

- Te már kitaláltad.

- A Péterffy-házra?

Ákos nem mert egyenesen felelni.

- Hartmann ajánlatot tett.

- És te?

- Én még nem döntöttem.

Vilma alig tudta visszatartani a sírást.

Ákos vigasztalni kezdte.

- Nem mondtam még, hogy el kell adnunk a kastélyt. Nélküled nem is tenném meg, mert hiszen a Péterffy-kúria nem is az én nevemen, hanem a tieden áll. Csak tanácskozni akarok veled. Választanunk kell a kastély és a borüzlet között. Egyebünk úgy sincs már.

Vilma letörölte azt az egy csöpp könnyet, amely szempillája alól kiszivárgott.

- És mind a kettőt nem lehet?

- Nem.

- Értem - bólintott Vilma. - Itt megint a kereskedelmi becsületről van szó. A borüzletet nem akarod likvidálni, amíg bele nem tömöd a magad utolsó fillérét. Nem akarod, hogy valaki azt mondhasa rád: ime, a részvényesek vagyona elveszett, a tisztviselők kenyér nélkül maradtak, de az igazgató úr kastélyt szerzett Baranya megyében. Neked szükséged van arra az erkölcsi vigasztalásra, hogy te is elpusztultál. Gondolod, hogy a pesti bankok összes igazgatói ezen az állásponton vannak?

Ákos komolyan, szinte meghatottan hallgatta végig felesége szavait.

- Vilmácskám, neked a magad szempontjából igazad van, de én...

Vilma közbeszólt.

- De én hiú ember vagyok, ugy-e, ezt akarod mondani?

- Kíméletlen vagy - szólt ingerülten Ákos.

- Bocsáss meg, édes, csak elkeseredett vagyok és meg akarlak óvni a katasztrófától. Te azt hiszed, hogy a kastély árával meg tudod menteni a borüzletet.

- Bizonyosra veszem.

- Hát igen. Én úgy látom, hogy ti, akik a háború óta keveredtetek bele a kereskedelmi élet forgatagába, ezt is úgy csináljátok, mint ahogy őseitek a kártyacsatákat vívták: az utolsó

fillérig, az utolsó csepp vérig, az utolsó váltóig. Ti csak nyerni tudtok, a veszteséget nem bírjátok el. Ti eszeveszett dühvel szaladtok a pénzetek után. Ti halmozzátok a téteket, hogy egy ütésre visszaszerezzétek az elvesztetteket. Ti nem tudtok felkelni a kártyaasztaltól. Nálatok az üzlet is éppen olyan hazárdjáték, mint a kocka, a lóverseny, a kártya.

Ákos keserű mosollyal rázta a fejét.

- Kockázat nélkül nem lehet nyerni.

- De igen! - kiáltott fel Vilma. - Lehet. Éspedig munkával és takarékossgal.

- És cinizmussal, ugy-e?

- Nem mondom, hogy cinikus légy, csak hogy legyen benned egy kis józan és természetes önzés.

- Hogy érted ezt?

- Úgy, hogy ne áldozd fel magad a mások érdekeiért. Avagy - kérdezte hirtelen elborulva Vilma - egyénileg vállaltál obligót a cég tartozásaiért?

- Nem, - felelte Ákos.

- Nos, akkor nem fogod eladni a Péterffy-kastélyt.

- De a részvényesek?

- Azok elvesztették a pénzüket.

- És a tisztviselők?

- Azok nézzenek más kenyér után.

Ákos arca felderült.

- Na látod. Azt én is megtehetem. Elvesztettem mindent, de én megmaradtam. Megmaradt a munkabírásom, a tehetségem, fiatalságom. Ezelőtt hat esztendeje, amikor a Gáthy és Társa cég üzletében leültem a számlakönyv mellé, nem volt egy fillér vagyonom sem, most, ha eladom a Péterffy-kúriát, legfeljebb ott vagyok, ahol kezdtem. Sőt. Most egy fillér nélkül is én vagyok a világ leggazdagabb embere. Mert az enyém vagy te.

Vilma jobbról-balról megcsókolta Ákos kipirult arcát s aztán könnyes szemmel, meghatott komolysággal mondta:

- Igen. Te igazi Péterffy vagy: lovagias, gavallér, aki, ha bókot mond, azt a szíve mélyéből mondja és abban a pillanatban azt hiszi, hogy ezzel el is intézte a dolgot. Én vagyok a te vagyoned s én többet érek még a Péterffy-kastélynál is? De ne feledd, hogy azóta, amióta engem a magadévá tettél, a kötelezettségeid is megszaporodtak. Azóta neked kis fiad is van.

- Majd eltartjuk őt is.

Ákos úgy érezte, hogy itt az anya áll szemben az egész világgal és Vilma, mint egy nőstény tigris, az egész világgal szembeszáll a kicsinye érdekeiért. Érezte, hogy maga is elgyengült és nem bírja a harcot. Gyámoltalanul és fáradtan játszott ki utolsó ütőkártyáját:

- De Hartmann nagyon előnyös ajánlatot tett.

Vilma kérdőleg nézett Ákos szemébe.

- Nos?

- Hartmann meg akarja venni...

- A kastélyt?

- Nem. A pincegazdaságot.

Vilma zavarba jött.

- Hartmann ismeri a borüzlet mérlegét?

- Ismeri. Tudja, hogy a passzívák esetleg felülmúlják a cég vagyonát.

- Hát akkor mégis a kastélyról van szó - jelentette ki Vilma keserű iróniával. - Hartmann kifizeti a cég tartozásait, megállapítja az ingatlanok és az áru értékét, kielégíti a tisztviselőket s aztán elárverezi a részvényeket.

- Úgy van. Látom, hogy nem hiába voltál a Gáthy és Társa cég titkárnője.

- Bizony, nem hiába voltam. Tehát azt is tudom, hogy a részvények bizonyos minimális árfolyamát te garantálod.

- Ez természetes - válaszolta félénken Ákos.

- A garancia a kastély.

- Más vagyonom nincs.

- No, akkor ebből a tranzakcióból semmi sem lesz, Ákos.

Ákos megfogta a felesége kezét.

- De én bizonyos vagyok abban, hogy a részvénytöbbségre akad vevő. Ha a piac látja, hogy a cég számlája tisztázva van s hogy a komoly, szolid és gazdag Hartmann és Társa cég vette kezébe az ügyet, egyszerre érdeklődni fognak a borvállalat iránt.

- Hát Hartmann emberszeretetből vállalja a felszámolást?

- Nem. Ha a részvényeket megfelelő áron tudja értékesíteni, akkor a haszon az övé.

- És ha nem?

- Ez lehetetlen - kiáltott fel indulatosan a férj. - Én tudom, hogy mit érnek a szőlők és mit ér a pincegazdaság.

- Hát akkor miért nem adod el? Akkor miért nem tolonganak előszobádban a vevők? Akkor mi szükség van Hartmann közbelépésére?

Ákos magyarázni kezdte:

- Azért, hogy a cégnek ne legyenek adósságai. Az üzleti világban döntő szerepe van a presztízsnak; ha adósságokkal terheltlen bocsátom áruba, a kutyának sem kell; akkor minden konkurens cég vár, míg végleg felfordulok; akkor az utolsó hektoliter bor ára is rámegy a vagyonfelügyelők, a tömeggondnokok, az ügyvédek, a közvetítők, a revizorok díjazására s a vevő a végrehajtó kezéből ingyen kapja meg az ingatlanokat.

- Hát kapja meg ingyen - vonogatta vállát cinikusan Vilma.

- De azt nem engedhetem! - jajdult fel keservesen Ákos. - Akkor inkább főbelövöm magam.

Vilma rémülten nézett az ura sápadt, vonagló arcába.

- Hogyan, hát idáig jutottunk?

Ákos leroskadott egy székre és arcát két remegő tenyerébe fektette.

- Én nem teszem magamat nevetségessé - ismételtette elkeseredetten. - Szégyen és gyalázat, hogy mi, régi magyar családok ivadékai, akik a háború után kereskedelmi pályára léptünk, majdnem valamennyien ide jutottunk. Most már az egész pesti piac röhög és gúnyolódik

rajtunk. Sőt többet mondok. Bevallom, hogy eddig én is ott voltam a gúnyolódók között. Mentségül legfellebb hozzátettem, hogy a konjunktúra a magyar társadalom söpredékét is odacsődítette az üzleti gründolások ingoványaira s hogy a most dúló válság alatt csak a férgese hullik el az új magyar merkantilista társadalomnak. Vilma, Vilma, hát most azt akarod, hogy sajátmagamról is kiállítsam ezt a szégyenbizonyítványt?

Vilma szíve mélyéből megszánta a vergődő embert.

- Ákos, hagyjuk most ezt a keserves témát. Gyere be a gyerek hálósobájába. Kérjünk tanácsot attól a kis angyalkától. Ákos! Mi hárman majd csak ki tudunk találni valamit, hogy van-e még mód megmenteni a Péterffyek családi sírboltját...

III.

Barnabás érezte, hogy végére jutott minden testi erejének. Tizenötezer dollár, - szép nagy pénz, ő egy rakáson ennyit még sohasem látott. Tizenötezer - rongyos kis összeg, borraavaló, potom pénz, ha Grónay-fantáziával és Grónay-igényekkel méri a summát. De három évig úgy dolgozott érte, mint a barom. És öregszik, szédül, folytonos nikotinmérgezés, egy átkozott napon felfordul az uccán, óriás természetével végigfekszik az aszfalton, vagy elgázolja a villamos. Tizenötezer dollár - ez az Isten szerény kis borraavalója, kegydíj, vagy végkielégítés, vagy kártérítés, bizonyosan Nikolettáért. Ezzel a pénzzel okosan kell bánni. Befektetni, dolgozni vele, vállalkozni, feltalálni, írni? Azt nem. Oktalanság. Munkából nem lehet megélni; mostanában megint nem érdemes dolgozni, nem is bírja már, úgylátszik, egy Grónaynak egy életen keresztül nem szabad többet dolgoznia három évnél; ő megtette a magáét. Ezt is csak Nikolettáért tette, Isten a tanúja. Mit kell hát tenni? Félre kell tenni a pénzt, vagy venni érte valamit, ami megmarad Nikolettának. Illetőleg be kell osztani, hogy maga is tudjon még egy kicsit élni, addig, csakis addig, amíg Nikolettának több haszna lesz az életéből, mint a halálából.

Hát be kell osztani a tizenötezer dollárt.

Barnabás leült és életében először papirosra, ceruzával a kezében számolni kezdett. Nikolettáért küld Lausanneba kétezer dollárt. Ezzel Nikoletta háromévi penziódíja rendben van. Nikoletta három év múlva tizenkét éves lesz, akkor visszajöhet, haza, a Péterffyekhez. Ez rendben van. Tízezer dollárt zsebrevág és leviszi Mindszentre. Klemával akar tanácskozni, Klema most lenn van Mindszenten, Klema a legokosabb ember, akit valaha látott, Klema tíz éve tartja a Péterffyeket és mindig tudja a kötelességét. Klema majd megmondja neki is, hogy mi a kötelessége. Ez is rendben volna. Marad még kétezer dollár, - mi lesz ezzel a kétezer dollárral? Ez az ő dolga. A kétezer dollárból lehet négy is, tíz is. Akármennyi lehet belőle, ez az ő dolga.

Leutazott tehát Mindszentre és ott kényelmesen elhelyezkedett. Pompásnak találta a kastélyt, a falut, a levegőt, az eget, néhány óra alatt megfiatalodott, vállai kiterjeszkedtek, dereka ki-egyeneseedett, szeme csillogott, megkövéredett, Rameau unokaöccse megint valóságos óriás, gladiátor lett és mély, dörgő hangjával betöltötte a kúria tágas ebédlőjét.

Szombat volt, Ákos megérkezett.

Másnap Barnabás bácsi korán felkelt és megjelent a család közös reggelijénél. A Péterffy-hölgyek áhítattal hallgatták amerikai kalandjait, de senki sem merte megkérdezni, hogy milyen anyagi eredménnyel végződött ez az utolsó erőfeszítés. Reggeli után mindenki a dolga után látott. Csak Ákos és István maradtak az asztalnál Barnabással.

- No, hogy vagy a vállalatoddal? - kérdezte Barnabás a sápadt, izgatott nézésű, levert és tépelődő Ákost.

Ákos kedvetlenül vonogatta a vállát.

- Most abban dolgozom, hogy egy francia pénzcsoport a Dunából csatornát akar hasítani le a Balatonig, onnan pedig, ha a jugoszláv kormányt is meg lehetne nyerni a hatalmas tervnek, le egészen a Dráva torkolatáig.

Barnabás ugyan eleinte szemenszedett ostobaságnak mondta a tervet, de amikor látta, hogy Ákos néhány száz dollárt kapott már az eszme propagálására, belenyugodott.

- Jó. A francia tőkének bizonyára van valami célja itt Magyarországon. Az kétségtelen, hogy nem a Duna-Balaton-csatorna, hanem valami más. Ez a franciák dolga. A fontos az, hogy pénzt áldoznak erre a képtelenségre s hogy a pénzből Ákoshoz is jut néhány dollárocska.

- Mennyit kerestél eddig összesen? - kérdezte Ákost.

- Sajnos, még korántsem annyit, hogy a mindszei kastélyon lévő adósságot kifizethetném.

- Nem baj - jelentette ki gögösen Barnabás. - Valamicskét én is összekuporgattam.

Ákos nem merte kinyitni a száját. Annyira fáradt, elesett, kétségbeesett ember volt, hogy már minden hihetlent el tudott hinni, sőt már csak a lehetetlen és csodás megoldásokban tudott reménykedni. Letört, sárbaüti, félholtra hajsolt, koravén ember volt; a tőzsdéi üzlet összeomlása, a máról-holnapra való elszegényedés, a hazard talpraállási kísérletek, a fantasztikus remények és a véres csalódások meggyötörték a lelkét, már nem hitt sem a munka, sem a tisztesség, sem az ész hasznában. A becsületes, törekvő emberek ezrei fordultak fel szeme láttára a tőzsdén, a bankokban, az iparvállalatokban, a földbérletekben és kereskedelemben, - nem csoda, ha keserű filozófiája ebben törvényt látott. Már nem hitt semmiben, csak a vak és igazságtalan szerencsében, a játékban, a szélhámosságban és a csodákban. Ő maga képtelen volt letérni a tisztesség és a becsület útjáról. De megbámulta és irigyelte azt, aki a sárból aranyat tud csinálni, mint Barna bácsi, a kártya játékos.

Ákos és István lélegzetüket visszafojtva lesték Barnabás minden mozdulatát, ő pedig sokáig némán, elmerengve ült feketekávés csészéje mögött. Szeme lecsukódott, arca kéjes grimaszra torzult és két keze ott a márványasztal felett összekulcsolódott. Szinte elsüllyedt és megsemmisült az elképzelés gyönyörűségében. És halkán suttozott:

- Nyugodt, békés, álmódzó csend. A petróleumlámpa intím, kedves, barátságos fénye. Kívülről olykor behallatszik a házőrző kutya vakkantása. Esteli harangszó. Fent a padláson az el nem adott búza. Nyugalom. Nem zaklat semmi. Pihenek. Jaj, de fáradt vagyok! Lefekszem. Nagy, ruganyos ágy, sikos, síma, fehér, hófehér, frissen vasalt ágynemű, az ágy szélén ül Nikoletta és felolvass egy könyvből. Forrásmű a nagy regényhez. És egyszer csak elkészül...

- Mi? - kérdezte áhítattal István.

- A regény.

- Aha!

- Nevettek? - riadt fel Barnabás.

- Isten ments!

- Ti persze azt hiszitek, hogy ebből akarok meggazdagodni. Szamárság. Egész másról van szó.

- Barna bácsi!

- Egész másról, öcsém. Hogy miről? No, azt már a regény címe is mutatja.

- Mi lesz a címe?

- Egy kártyás élete.

- Jaj!

- Hát igen, akárhogy ijedeztek is. A regény nem lesz más, mint egy kártyás ember életrajza születésétől a haláláig. Igen, a magam élete.

- Szebb élet, mint a mienk - sóhajtott őszinte keserőséggel István.

- Ahogy vesszük, édes Pista öcsém - mordult fel Barnabás. - Legszebb huszas esztendeimben Pesten újságíróskodtam. A parlament folyosóin töltöttem délelőttijeimet. Jártam olcsó kis sörházakba, irodalmi kávéházakba, éjjel a rendőrségen lestem a sajtóiroda kiadványait, szocialista sztrájkanyagokra futottam, hogy betelefonálhassam a munkásvezérek nyilatkozatait, felmáshoztam a bikaviadalok számára épült állatkerti aréna tetejére, megnéztem az ismeretlen hullákat a morgueban, törvényszéki tárgyalásokon gyilkosok és sikkasztók vallomásait jegyezgettem mohón és azt hittem, hogy én irányítom az ország életét.

- Barna bácsi tréfál? - szólt félénken Ákos.

- Csupán apró véletleneken mult, hogy nem írtam verset vagy kabarédalokat, nem lettem egy kis színház vagy a Múcsarnok titkárja, hogy ki nem neveztek valamelyik minisztériumba, vagy a rendőrséghez fogalmazónak, vagy hogy el nem züllöttem az alkohol és a szerelem piszkos iszapjában.

- Túlzás - jegyezte meg István.

- Túlzás? Annyi bizonyos, hogy nem láttam belülről a múzeumot, könyvtárban nem hajtottam fejemet vaskos kötetek fölé, tiszta és ártatlan lelkű leánnyal nem fogtam kezét és nem tudtam, merre van a Sashegy, a Hűvösvölgy vagy a Nándorhegyi út. Tél, tavasz és nyár elsuhantak fejem fölött és én nem vettem észre az évszakok váltakozását. Egész ifjúságomból nem emlékszem semmire.

Néhány percre mind a hárman szomorúan hallgattak. Nagysokára megszólalt István:

- Én pedig majdnem elrothadtam a lövészárokból s ki tudja, nem lett volna-e jobb, ha csak-ugyan elpusztulok ott?

- Bolond beszéd.

- Hát miért maradtam életben, mondja Barna bácsi? Hogy végiggyötrődjem ezt a pokoli tragédiát? Hogy egy-két évig embernek, úrnak, valakinek álmodjam magamat s aztán rájöjjelek, hogy földönfutó, sehonnai, világgá szalasztott, naplopó, szélkergető, uccasarki kéregető vagyok?

- Csak halmozd a jelzőket, ha olyan gyönyörűséged telik benne, öcsém - válaszolt Barnabás gúnyos fejbólogatással -, csak valahogy el ne hidd magadnak, hogy igazad van. Te olyan korban élsz, amelyben a derék, okos, egészséges és tiszta fiatalság a világ ujjaferemtésére hivatott.

István közbeszólt:

- Ezért pusztulunk el olyan vigasztalanul.

Barnabás oda sem hallgatott.

- A mi fiatalságunkban vajmi kevés terünk volt az élettel szemben sikeres, merész egyéni akcióra. Mi beleszülettünk a jóba vagy a rosszba. A jó csak tunya, lomha tradíció volt, a megszokás és a sablon unalmas és butító biztonsága. De a szegénység és elhagyatottság, az a mi

időnkben is a pokol országútja volt. Ne higgy azoknak, akik a régi jó időkről mondanak neked együgyű meséket. Tespedt, állott, elnyűtt volt a világ a „régiben”. Csak nem vették észre azok, akik belebutultak az örök malomtaposásba.

- És most? - kérdezte gúnyosan István.

Barnabás atyai arcot vágott.

- Bölcs ember minden rosszból kisajtolja a maga erkölcsi hasznát. Úgy kellene, hogy valamennyien hívő alchimisták legyünk: higanyból, kénarzból, mindenféle nemtelen salakból, bűnből, tévedésből, ostobaságból kivonjuk azt a csepp aranyat, ami a goromba és szennyes élet fenekén tapasztalások és tanulságok alakjában megmarad. Fiatal barátom, te egy szörnyű világkatasztrófa közepette töltötted gyermekkorodat. Nagy földrengés rázta a hegyeket és völgyeket és a népek össze-vissza futkároztak hegyről völgyre, föl és alá, jobbra-balra és ami alul volt, az a tetőre került és a magasból feneketlen mélységbe hullottak, akik azt hitték, hogy övék minden kincse és hatalma a pénznek, észnek, szerencsének és tradíciónak. A háború tabula rasa-t csinált és te húszéves fővel, mint egy új Robinson, magad ura gyanánt, eszed, szíved, bátorságod és erőd szerint alapítod meg a saját pozíciódat Karthágó romjai felett. Te annyit láttál, mint apád kétszáz év alatt. Te oly sokat tudtál meg élet és halál, vér és pénz, becsület és bűn titkaiból, amennyire az emberiségnek évszázadokra volt szüksége a múltban. Sokat szenvedtél és sokat nélkülöztél. Előtted meztelenül jelent meg a történelem, ha ugyan nem magad voltál a történelem egy parányi, aktív fejezete. Te most siratod a régi jó időket és régi regények olvasása közben sárga irigység fog el az idillikus, enyhe, boldog félmúlt szépségeivel szemben.

Ákos meghatottan nézte a kipirult arccal, csillogó szemekkel deklamáló embert. Ez az ember csakugyan meggyőződésből beszél. És önkéntelenül maga is helyeslőleg bólogatott, ahogy Barnabás befejezte.

Barnabás nagyot fohászkodott. Felhörpintett egy nagy csésze kávé. Aztán csak úgy magának dörmögte:

- Hiába irkálnak és hiába firkáltam magam is annyit össze-vissza a régi jó idők szépségeiről - ne higgy nekünk, fiatal barátom, belőlünk a megposhadt öregség, a nagy magyar lustaság, a tehetetlenség és a bátortalanok kényelmes, nagyképu konzervatívizmusa beszél.

Barnabás hirtelen elnevette magát.

- De hát nem is erről van szó, a mindenségét. Most veszem csak észre, hogy szószátyár, vén fecsegő létemre mindenről beszéltem, csak arról nem, amiről kellene.

- A regényről beszélt - szólalt meg félénk reménykedéssel István.

- Ördög vigye el a regényedet - csattant fel indulatosan Barnabás. - A regény majd elkészül és te, ha felfordulok, a végére jegyzed: Grónay Barnabás meghalt ekkor és ekkor, áldott legyen az emlékezete.

Barnabás akkorát nevetett, hogy Ákos és István összerezzentek.

- Egyébként is tettem egyet-mást a család érdekében. Némi szerencsével operáltam az utóbbi években. Mondhatom, hogy ebben a munkában az éltette bennem a lelket, hogy állandóan Nikolettára s a Péterffy-kastélyra gondoltam.

Ákos és István szomorúan lógatták a fejüket. Ők már sokszor hallották ezt Barna bácsitól, amikor egy kissé jobban ment a kártya. Nem szóltak semmit, de ugyanezt gondolták most is mind a ketten. Reménytelenül nézték az egzaltált embert, aki hirtelen hátradőlt a székén, behunyta a szemét és mintegy delíriumban, remegő ajakkal ismételte:

- Nyugodt, békés, álmodozó csend. A petróleumlámpa intím, kedves, barátságos fénye. Kívülről olykor behallatszik a házörző kutya vakkantása... Még nem is tudjátok, hogy milyennek képzelem én a kastélyomat!

- Nem.

- Nohát, az országúttól jobbra vagy balra nyírfasor, esetleg vadgesztenye-allé vezet a kis kúria felé, amely fehérre vagy schönbrunni sárgára volt festve.

- Ilyen volt a miénk, Máramarosban - súgta közbe István.

- Mária Terézia-korabeli ez a kúria, duplatetős öreg épület. A zsindelyes tetőn apró kiugró ablakok, télen-nyáron nyitva, mert ott belül szellőztetésre van szüksége az el nem adott búzának és rozsnak. Mert ne higgyétek ám, hogy még lábán adom el a gabonát! Nem. Ilyen bolondot ne várjatok tőlem. Hartmann és Társa nekem nem fogja kiuzsorázni Nikolettát. Nem sürgős a pénz. Majd, ha ára lesz a búzának, akkor lehet velem beszélni. Igazam van, fiúk?

A fiúk bólintottak, Barnabás pedig elérzékenyedve folytatta:

- Alul középen lesz a nagy ebédlő, jobbra az én dolgozószobám, balra Nikoletta szalónja. Micsoda szép, puha, illatos kis fészek lesz az ő szalónja!

István szíve átmelegedett.

- Barna bácsi, ha annyi pénze lesz, vegye meg a mi máramarosi kúriánkat. Az is schönbrunni sárga és vadgesztenye-allé vezet az országútról a főbejáróhoz.

- Máramarosban? Oláhok közé nem megyek, fiam.

- De addigra újra a miénk lesz.

- Gondolod?

- Bizonyos.

- Hát majd meglátjuk. De én inkább egy kis dunántúli kastélyra gondolok. Olyanra, mint az Ákosé.

Ákos keserű humorral jegyezte meg:

- Ezt is megveheti. Úgyis annyi rajta az adósság, hogy majdnem elsüllyed alatta.

Barna bácsi titokzatos arcot vágott és a száját összecsucsorítva, halk fütttyentéssel válaszolt:

- Kitaláltad öcsém a gondolatomat.

Aztán komolyan kérdezősködni kezdett:

- Mennyit ér a kastély?

- A parkkal együtt megér vagy tízezer dollárt.

- És hogy állsz a borvállalatoddal?

- Sehogy - felelte kedvetlenül amaz. - Nekem már nincs vállalatom. Ameddig tarthattam, az utolsó váltóig tartottam a pozíciómat. A borvállalat tisztviselőit kölcsönökből fizettem egész a mult hó elsejéig. A váltóimat peresítették, - szerencse, hogy Hartmann adott félmilliárd kölcsönt a Péterffy-házra. Legalább nincsen adósságom. De a kastélyt, azt a szép, drága utolsó Péterffy-kastélyt el kell adnom.

Barnabás elgondolkozott.

- Gyönyörű kis kastély. Ez az utolsó Péterffy-kastély.

- Ez az, Barnabás bácsi! Eladni eladnám, de Klema néninek megszakad a szíve, ha az utolsó Péterffy-kastély is idegen kézre kerül. És Vilma is kétségbeesetten ellenzi. Azt mondja Vilma: ez a kastély szimbólum. Klema néni megvette Miklóstól, pedig Rosenthal hogy ellenezte! Ráment a pesti háza, a beregi birtoka, az ugocsa szőlő, mégis megvette. Amikor Klema néni már nem tudta tartani, megvettem én, hogy a Péterffy-kézen maradjon a családi sírbolt. Ebbe Klema néni belenyugodott. Körbe-körbe jár ez a kastély, mint valami családi ereklye, fétis vagy bálvány, szent kő és szent liget, mert ettől várják a Péterffyek a csodát. Ezt mondta Vilma és igaza van. Barnabás bácsi másképp gondolja?

- Szórul-szóra úgy, ahogy Vilmácska mondta. A családi sírbolt ne kerüljön idegen kézre. De például valami rokon megvehetné.

Ákos keserűen nevetett és egészséges lábát áttette a másikon. A gépláb nagyot zökkent, ahogy a padlóra csapta.

- Hát van nekünk olyan rokonunk, akinek tízezer dollárja volna?

Barnabás arcát elöntötte a vér.

- Van! - dördült el a nikotintól érdes, tompa, mély basszus. - Van. Akárhogyan is csodálkoz-tok, de én azt mondom, hogy van.

- Kinek van? - szólt közbe félénken István.

Barnabás a mellére ütött. Az óriás mellkas úgy dongott, mintha pinceajtót vágtak volna be.

- Nekem! Nekem van. Én nem hiába dolgoztam, mint a barom, három esztendeig.

...Így vette meg Barnabás bácsi az utolsó Péterffy-kastélyt Nikolettának.

*

Másnap Barnabás egész nap aludt. Nikolettáról álmodhatott, mert frissen, fiatalon és kövéren kelt fel és számtalanszor elmondotta, hogy most már nyugodt a lelkiismerete. Most jóvá tett mindent. Csak azt sajnálja, hogy Péterke koponyáját szétzúzta az oláh srappal és nem borulhat a nyakába legjobb barátjának. Úr nem ír - ismételte boldog zavarában - úr dollárral fizet.

Délután újra szóba hozta az üzleti ügyeket. Ügylátszott, hogy Rameau unokaöccsét most már csak üzleti ügyek érdeklik és a mezőgazdaság. Biztosította Ákost, hogy egészen új korszak kezdődik a mezőgazdaságban. A kémia, az agrokémia és a növénybiológia korszaka.

- Kedvenc tárgyam volt mindig az agrokémia - dörögte harsányan, egyetlen egyszer sem köhintett eközben és kopasz feje csillogott, mint a tükör. - Most nyugodt életet élek, remélem, lesz időm alaposan kidolgozni a trágyapirulákat.

- Mit? - kérdezte fiatalos kíváncsisággal István.

- A trágyapirulákat. A trágyát vagy a műtrágyát fogja helyettesíteni koncentrált és desztillált kivonatokban. Roppant jelentőségű lesz ez a találmány. Eddig hogy történt? A birtokosember métermázsa-számra vette a trágyát, vagy műtrágyát. Roppant költség, szállítás, piszok, nagy munka, körülményes kezelés, kétséges eredmény. Ha megoldom a találmányt, amelynek elvi része készen van a fejemben, Ákos vesz néhány üveg Grónay-féle baktériumot és azzal egyszerűen beoltja a növényeket, fákat, magokat, vagy a talajt, amelybe vetni fog. Óriási perspektíva! Megelevenednek a paradicsomi idők, amikor a búza szára lábától a fejéig tele lesz kalással, úgy csüngenek majd a búzaszáron a fürtök, mint az akácfa virága, dúsan és alulról fölfelé kúpalakúan keskenyedve, mint a tujabokrok.

- Lehetséges ez?

- Nem lehetséges, hanem a fejemben elméletileg már kész a dolog. Ezt a találmányt nektek ajándékozom.

- Barnabás bácsinak hány találmánya van? - kérdezte lelkesen István.

- Van vagy két tucat. Amerikában is hagytam kettőt-hármat, vázlatosan, elméletileg meg-alapozva, de az ideákért csak akkor kapok pénzt, ha bebizonyosodik, hogy üzleti szempontból is megállják a sarat.

- Például?

- Például a beszélőkönyv eszméje nagyon tetszett nekik. Úgy képzelem, hogy a jövőben hengerformájú lesz a könyv s belsejében fonográfyszerű készülék lesz, amely egyszerűen fel fogja olvasni a könyv tartalmát. Nikoletta nyugodtan horgol karosszékében és hallgatja a könyvet.

- Nagyszerű.

- Gyerekjáték. Akkor lesz tökéletes, ha a könyvet egyszersmind a falra is vetíti, az illusztrációkat. De nem ám rézkarcokat, kő- vagy ólomkliséket, hanem mozgófényképeket. Ez lesz a beszélőfilm, meglátjátok, néhány esztendő múlva Nikoletta otthon, a szobájában látja és hallja Bécs, Milánó vagy Newyork operaelőadásait, vagy a salzburgi játékokat.

IV.

Barnabás nyolc napig volt Mindszenten s azalatt elhatározta, hogy rendezni fogja a Péterffyeket. Maradt még kétezer dollárja, abból lehet négy, lehet hat, lehet tizenöt is, ez az ő dolga. Erre célzásokat is tett Vilmának, aztán felutazott Pestre. Este már ott volt az írók klubjában.

A lépcsőházban az öreg költővel találkozott, aki régen, amikor még itt töltötte éjszakáit a kártyaszobában, hűségesen virrasztott mellette reggelig, hogy az esetleges nyereségből megkapja a maga jutalékát. Domokos Péternek hívták az öreg író, s Domokos bácsi majdnem leborult Barnabás előtt.

- Az Ég küldötte, az Ég küldötte - suttogta elragadtatással.

Barnabás azt hitte, hogy kölcsönről van szó.

- Mennyi kellene Domokos bácsi?

A költő elpirult és odahajolt Barnabás füléhez.

- Dehogyan is, dehogyan is! Ma nagy nap van s hogy te is megjelentél, ez a gondviselés műve. Ez azt jelenti, hogy az Ég küldött, az Ég küldött...

Nem tudott egyebet mondani, annyira boldoggá tette, hogy Barnabás ezen a nagy napon megjelent, mint az ég küldöttje.

Domokos Péternek ma este bankettet rendez a kör, az irodalmi világ, az ősz költő tisztelőinek serege, a város, az ország, - mint ahogy ő később, mikor az idegei kissé lecsillapultak, Barnabás fülébe súgta.

A klub igazgatója este kilenc órára tűzte ki Domokos bankettjét; az ünnepelt már hat órákor megjelent a klubban. Hórihorgas, száraz, csontos, hajlott derekú ember, hosszú sörénye galambősz, a szeme fekete és csillogó, az arca csupa ránc, mint a vén színészeké. Gyomorbeteg és tuberkulotikus; ezért mindig keserű, panaszkodó és elégedetlen és ezért köhéccsel mindig és ezért zihál, ha egy emeletet gyalog kell megmásznia szegénynek. A szíve rendetlenül ver a

sok nikotintól; étvágya nincs, a ruhája kopott, ócska, vasalatlan, de az egyik szemén monokli csillog s ezáltal agresszív és hetyke lesz az arckifejezése.

Hat órákor már ott volt a klubban s ez volt a veszte. Pedig tudta, hogy a jubiléusnak későn illik érkeznie, amikor már együtt vannak az ünneplők és sóvárogva várják az est hőjét. Tudta, hogy autón kellett volna jönnie, frakkban, lakkban, prêmes bundában s rendezők sorfala között, mosolyogva lépkednie a vesztibül piros bársonyszőnyegén... mindezt jól tudta ő, aki regényeiben efféle ünnepélyes jelenetet már számtalanszor leírt. De a szokás ereje úgy húzta, vontá, vonszolta ide, hogy nem tudott ellentállni: hat órákor szokott idejönni, most is hat órákor lépett be a klub nagytermébe. És egyenesen becsoszogott a kártyaszobába, öntudatlanul, gépiesen, szomorúan pipázgatva és ügyet sem vetett rá senki; nem várta senki; ő volt az oka; ő maga csinált hétköznapot a régóta sóvárgott jubiléus ünnepnapból.

Odaállt a kártyázók közé. Most nemcsak szokásból tette ezt, hanem tudatos és elszánt rossz-hiszeműséggel. Játsszani fog, a zsebében levő öt pengővel megpróbálkozik. Jubileumi bankettre nem elég öt pengő; nyernie kell legalább annyit, hogy néhány üveg pezsgőt bontathasson. És ha veszít? Akkor kölcsön fog kérni a nyerőktől. Ma akár revolverrel is kész kikényszeríteni a bankártól némi jutalékot; embert tudna ölni, hogy pezsgőt fizethessen a bankettezőknek.

A játékosok észre sem vették. Megszokták már, hogy Domokos, mint a dühös tigris, úgy jár a klub halljában fel és alá, szüntelen morog és fogait csattogtatja, vérszomjas és szentimentális egyszerre, mert gyűlöli az életet és nagyon sajnálja magát. És ebben igaza van, mert néhány év óta valósággal nyomorog az író, akinek nevét egykor áhítattal mondta ki néhány ezer varrólány és házmesterkisasszony... igen, az ő verseit visszautasítják a lapszerkesztők, új könyve nem kap kiadót, s a fiatal generáció a nevét is csak onnan ismeri, hogy a kártyasztalok mögött egy Domokos Péter nevű öreg ujságíró szokta kibicpénzért tartani a markát, igen, Domokos Péter, az író, meghalt s csak egy szegény, öreg, elégedetlen és dörmögő vén medve jár a szerkesztőségek, művészklubok, kabarék, könyvkiadók és színházak körül, láncsal a lábán, kalappal a kezében, esetlen ugrándozásokban kéregetve össze a kenyerét. Hogy legyen ebédje annak, aki a lánc végét tartja: egy harmincesztendő, karikásszemű, bujajárású és pirosszájú néembernek, akit az öreg író tavaly nyáron feleségül vett.

Barnabás azzal szokta kínozni magát, hogy ő is oda jut öreg korára, ahonnan most Domokos bácsi alakja meredezik feléje rémséges előkép és memento gyanánt. Szeretettel és fájdalommal figyelte a költő életét és vigyázott, hogy mindig kirántsa, ha nagyon elsüllyedt a nyomor iszapjába. Barnabás rögeszméje lett, hogy neki sem történhetik addig baja, amíg Domokos bácsi úgy ahogy a felszínen tudja tartani magát. Most elfogta a lelkiismeretfurdalás, hogy három esztendeig rá sem gondolt. Domokos bácsi bizonyára lelketlen embernek tartja. Az meg valósággal megdöbbentő volt, ha Domokos bácsi csinos fiatal feleségéről beszélt. Olyankor mindig Susanne jutott az eszébe - Úristen, mi lett vajjon Nikoletta anyjából? - ettől is megfájult most a szíve és gyötrő lelkiismeretfurdalást érzett.

Domokos általában nem dicsekedett ifjú feleségével. Kevesen is tudták, hogy megházasodott. Hitvesi élete bizonyára nem volt mintaszerűnek mondható még bohémértelemben sem. Péter mindennap reggeltájt ment haza a klubból, ahol kibőjtölte az utolsó kártyást s azt monoklijának félelmetes csillogásával hipnotizálva, kiterroizált belőle néhány piszkos pengőt. Aztán kávéházba ment és megreggelizett, átnézte az ujságokat és tíz óra felé bandukolt haza, ahol belefeküdt felesége üres ágyába és délután négyig horkolt. Az asszony ebben az időben a várost rózta s harisnyákkal, könyvekkel, illatszerekkel és nyakkendőkkal házalt a késő éjjeli órákig. Különös, de legalább békés házaselet volt ez; férj és feleség havonként csak egyszer-kétszer találkozott s akkor Domokos mindig megjegyezte, hogy Irénke feltűnően szépül; Irén viszont rosszalólag csóválta a fejét, hogy Péter ebben a hónapban már megint nem nyiratkozott. Különös, de békés, s amellet olcsó házaselete volt Domokos Péternek; mondjuk meg az

igazat: ágyrajáró volt ő is, a felesége is; felváltva használták az ágyat, Péter nappal, Irénke éjjel, mindegy, senkinek semmi köze az író magánéletéhez, mondta Domokos önmaga megnyugtatósára, Irénkének pedig az volt a fontos, hogy úgy mutathatta be magát vevőinek: Domokos Péterné vagyok, az író felesége.

Domokos Péter büszke ember volt és egyben cinikus - idegenek, azaz profánok és laikusok között, akik alatt olvasókat, polgárokat, gazdag embereket kell érteni, egyszóval mindenkit, aki nem tartozik az irodalmi berkek lakói közé. Ezekhez sohasem ereszkedett alá; kölcsönt nem vett tőlük. Ő csak azokra a kalózkodókra vet ki sarcot, akik színpadot, lapkiadót, szerkesztőséget, tárcarovatot kisajátítanak maguknak, Isten mentsen, hogy pénzt vegyen el másától, mint írótól, szerkesztőtől vagy könyvkiadótól, neki külön kasztja van s a braminok nem szégyenlik magukat a braminok előtt. Ez szent és szigorú elv volt Domokosnál, de az öreg költő ma elhatározta, hogy ha nem nyer, megzsarolja a legelső bankigazgatót vagy terménykereskedőt is, aki nyereséget seper be a bakkasztalnál.

Ám előbb megpróbálkozott az ötpengőssel. Nyert. Apróka téteket tett és többnyire megnyerte a tétet. A tőkéje szépen gyarapodott. És észrevétlenül. Domokos feltűnés nélkül emelte fel az egy- és ötpengős zsetonokat és a zsebébe csúsztatta. Hét órára együtt volt vagy négy üveg pezsgőre való költség. A szíve boldogan ugrált és édes érzések futkároztak végig az idegrendszerén. Úgy látszik, a bankett szerencsét hozott. Már nemcsak arra képes, hogy az ünnepeltetés alatt úrimódon költekezzen, de még haza is tud vinni valamicskét. Nagyszerű gondolat volt, hogy kieszelte ezt a harmincéves jubileumot. Ragyogó ötlet volt. És a kör igazgatói angyali jó lelkek, hogy belementek egy kis jubileumi vacsora rendezésébe. Az igaz, hogy ez volt az utolsó szalmaszál. Az utolsó nagy tét. A bankett bevezeti a jubiláris ünnepségeket, a lapok megírják, a kiadók figyelnek, talán akad valaki, aki összegyűjtött munkáit kiadja s ezzel új élet, pompás perspektíva, mennyország kapuja nyílik meg... Istenem, Istenem, a dolog jól kezdődik, mintha csak a sors intése volna, a kártya is jól megy, most még csak nyolc óra van s a zsebe tele pénzzel, ahogy magában kiszámítgatta, máris van annyi, amennyivel a legégetőbb problémák megoldhatók: kalap, egy rend ruha, cipő, fehérnemű, felöltő, kétheti előfizetés ebédre és vacsorára, a legpiszkosabb adósságok kifizetése és még egy hónaposszoba ára is, bizony, egy hónaposszobáé, amelybe beköltözteti Irénkét, aki napról-napra szépül és... a többit el sem merte gondolni, foga vacogott az izgalomtól.

Barnabás belépett a kártyaszobába. A játékmester egy pillanatra felfüggesztette a tétek kifizetését, egy pillanatra megállt a gép, megállott a munka, megálltak a kezek, megálltak a szemek, talán a szívek is megálltak egy pillanatra, tiszteletadásképpen a nagyvártyás iránt. Aztán - tessék tenni, nincs tovább - újra megindult a munka. Domokos bácsi Barnabásra kacsintott és maga mellé hívta.

- Szép volt, hogy eljöttél a bankettemre. Nagy murit csapunk. Harmincéves jubileum. Negyven könyv, hatszáz ív, ezer novella, kétezer vers, ötszáz műfordítás; a bankett csak kezdet; országos ünnepség; már folynak az előkészületek; díszkiadás; nemzeti ajándék. Mint szegény Jókainál.

Domokos bácsi arca piros volt s oly erősen hunyorgatott, hogy monoklija leesett a szeméről. Meg-meglökte Barnabást és szinte kísértetiesen fel-felnevetett a boldogságtól.

A bankár újíttott. Vesztett. Aztán felkelt és a játékmester felszólította a játékosokat:

- Ki adja a bankot?

Egy tőzsdeügynök ötven pengőt ígért. Valaki hatvanat mondott. Felmentek százig. A játékmester már majdnem lekopogta, amikor egyszerre felhördült Domokos Péter hangja.

- Százhusz.

Mindenki ránézett és az egész társaság harsány kacagásban tört ki. Csak Barnabás nem tudott nevetni.

Domokos dühbe jött.

- Százötven! - ordította magából kikelve.

Újra nagy hahota.

- Mi az? A jubiláns?

- Kitenni a pénzt!

- Domokos bácsi főnyereményt csinált?

- Nemzeti ajándék?

Rettenetes összevissza nevetés, kiabálás, füttyök. A játékmester maga is nevetett. Domokos pedig odaugrott a bankár helyére, maga alá kapta a széket, asztalra csapta a pénzét és elkiáltotta magát:

- Tessék tenni!

A pénz láttára megengesztelődtek a játékosok. Nem firtatták már, hogy Domokos bácsinak honnan van pénze, tettek, nyertek, beseperték a zsetonokat és néhány perc múlva Domokos Péter, a bankár, fillér nélkül kelt fel a bakkasztaltól. Ekkor újra kinevették s tovább játszottak jókedvűen és lelkesen, mert ma az összes bankárok tönkrementek. Öt percig tartott Domokos Péter dicsősége s öt perc múlva lezuhant újra a sötét mélységbe, ahol tíz esztendő óta fetreng fogcsikorgatva és kétségbeeséssel.

Ezalatt a szomszéd szobában összeültek a jubiláns ünneplői, öten voltak az asztalnál. Közepén volt az ő karosszéke, jobbról-balról egy-egy üres szék a notabilitások számára. Domokos sápadtan és támoilyogva foglalta el a helyét. Néma volt és sötét gyűlölettel villogott a monoklija. Tíz órakor bejött egy öreg riporter, leült és kávé ivott. Féltenegykor a klub gazdája felkérte Barnabást, hogy üljön az ünnepekt baljára, egyúttal behívott egy nyugalmazott miniszteri számtanácsost s azt a jobbára ültette. Később odaintették a szomszéd asztalnál vacsorázó fiatal újságírókat. A számtanácsos felállt és felköszöntötte a klub gazdáját. A gazda is felállt és kiegészítette a saját érdemeinek felsorolását húsz olyan halhatatlan tettel, amelyről a számtanácsos elfelejtett megemlékezni. Aztán felállt egy másik és felköszöntötte az írók távollévő elnökét. Végül a klub igazgatóját köszöntötte fel egy ismeretlen férfiú, akit nyilván a legutóbbi ülésen vettek fel a kör tagjai közé. Éjfélkor pedig elszéledt a társaság anélkül, hogy a banketten tudomást vettek volna Domokos Péterről.

Barnabás szomorúan ballagott le a ruhatárba. Ott elcsipte Domokos és két pengőt kért kölcsön. Most már megint szelíd és béketűrő volt.

- A feleségem a Valéria-kávéházban vár. Ma a nagy nap alkalmából együtt megyünk haza éjszakára.

Barnabás Susannera gondolt.

- Ezt már hetekkel előbb megbeszéltük - tette hozzá Domokos elborult arccal. - De most nem tudom kifizetni a feketéjét.

- Borzasztó!

- Se baj - vigasztalta Domokos. - Majd az országos jubileum. A vidék nem oly hálátlan, mint ez a fővárosi nép.

Barnabás nem tudta, mit szóljon. De Domokos nem is várt mást tőle, mint két pengőt. A kapuban megállt, megfogta a kabátja ujját és a szemébe nézett.

- Tízet kellett volna ütnöm egymás után, amikor a bankot adtam. Nyerni kellett volna. Úgy ám! Akkor a bankett egy kicsit másképp festett volna! Ez az igazság, bizony. És ez az élet. Győzni kell! Aki veszít, az akassza fel magát. Köszönöm. Csak kiváltom Irénkét a Valériából s jövök vissza ide. Aki veszít, az ne rendezzen nászéjszakát.

Sokáig bámult utána, ahogy fáradt csoszogással iparkodott a Valéria-kávéház felé. És úgy érezte, hogy még soha életében nem látott ilyen rettenetes tragédiát. Utána szaladt és megkérte, hogy fogadjon el tőle százhusz pengőt. Tulajdonképpen ezzel tartozik is neki.

- Hogy-hogy? - kérdezte szelíden a költő.

- Helyetted nekem kellett volna adnom a bankot. Ostoba voltam, hogy nem licitáltam. Lelketlenség volt, hogy rád hagytam a bankot.

- Csak szórakozottság, csak szórakozottság - mentegette és vigasztalta Domokos, aki a szíve mélyén - kártyás létére - igazat adott Barnabásnak. Az ő bankja volt. A Barnabásé.

A költő eltette a százhusz pengőt és öreges, ráncos, vizenyős szeme felragyogott.

- Pompás toalettet veszek Irénkének. Vagy nem. Okosabb lesz, ha kelengyét veszek.

- Milyent? - kérdezte Barnabás csodálkozva.

- Babakelengyét.

- Csak nem?

- De igen. Négy hónapra várjuk.

Barnabás Nikolettára gondolt és szótlánul megrázta az öreg költő kezét, visszament a klubba. Útközben nagyon furdalta a lelkiismerete, hogy elfelejtett szerencsét kívánni Domokos bácsinak ahhoz, akit négy hónapra várnak.

V.

Néhány nap múlva Ákos és István Pestre utaztak, hogy üzleti dolgaikat lebonyolítsák. Ebéd után a Pantheon-kávéházban adtak egymásnak találkozót.

Két óra volt, mind a ketten pontosan megjelentek és halkán tanácskoztak. Egyszerre valaki megkopogtatta a kávéház ablakát.

- Nini, a hollandi lány - szisszent fel ijedt meglepetéssel István és elpirult.

Margit rövid kis mókus-bundában, térdigérő sötétkék szoknyában, selyemharisnyában ott állt a kávéházi ablak előtt, mosolyogva, kacéran, pirosan a hidegtől, mint egy sportoló mágnásleány vagy egy iskolába siető kokett kis színövendék. Az ujjával intett, hogy ő is bejönne a kávéházba, ha nem zavarná a reggelizőket. István felállt és meghajolt.

- Nini, maguk ilyen korán kelnek? - csicszergett, ahogy a bundáját ledobta a székre és közéjük telepedett. - Vagy még talán le sem feküdtek? - tette hozzá csintalan mosollyal.

Átkozottul kacér, - gondolta magában István izgalommal és cigarettával kínálta meg.

Margit rágyújtott és Ákos felé fordult:

- No, gondolkozott az ajánlatomon?

Ákos zavarba jött. Nem tudta megszokni, hogy egy húszesztendős leánnyal tárgyaljon a saját egzisztenciájáról. Az egész helyzetet kínosnak, sőt lealázónak érezte, különösen itt, István jelenlétében. Észrevette, hogy István szeme mohón és érzéki gyönyörködéssel jár a leány üde, hamvas arcán és ingerlő pompás termetén. A kávéház légköre is zavarta. Ebben a nyomorúságos, ócska, cifra miliőben ők hárman gyanús színben tűnhettek fel idegen emberek szemében; senki sem gondolhatott egyébre, minthogy ez a rövidszoknyás leány, a rövid hajával és erős parfümíllatával valamelyiküknek a szeretője; vajjon mit gondolna Vilma, ha itt meglátná őket az ablaküvegen át? Néhány pillanatig gondolkodott. Legjobb volna, ha kitérne a válaszdísz elöl. De aztán elhatározta, hogy egyszer és mindenkorra elintézi ezt a fontoskodó és agresszív kis némbert.

- Köszönöm, nem tartom helyes megoldásnak - mondta szárazon s azt hitte, hogy ezzel kimondta az utolsó szót.

A hollandi lány nem jött zavarba.

- Tehát ön sem tartja már jónak a borüzletet - vetette oda közönyösen - megvallom, nekem is kétségeim vannak. Jó. Beszéljünk hát másról.

- Pompás színben van Margitka - szólt közbe István erőltetett, fölényes léhasággal. - Hova igyekezett?

- A bankba - felelt röviden Margit és aztán újra Ákos felé fordult. - Rengeteg dolgom van a likvidációval. Nem akarom, hogy feltűnést keltsen, - jegyezte meg Margit olyan hangon, mint egy öreg bankigazgató. - A gőzmalmot el is adtam már. A kereskedést átveszi a Hangya. A kocsmát és mészárszéket kiadtam bérbe.

- Úgy?

- Úgy-e, igazam van? Mindent pénzzé teszek, csak a földet akarom megtartani.

Ákos szíve fájdalmasan dobbant. A földről eszébe jutott a Péterffy-kastély.

Margit kedvesen, egyszerűen, majdnem gyerekes közlékenységgel folytatta:

- Tudja, mi a tervem? Hát az, hogy az egész vagyonomat földbirtokba fektetem bele. Az üzletek árából kiegészítem a Hartmann-birtokot.

- A Róth-féle birtokra gondol?

- Arra. Róth is pénzzavarban van. Ő is megkontreminálta a francia frankot.

- Akkor az én kis házam valóságos sziget lesz, amelyet minden oldalról a Hartmann-tenger hullámai mosnak, - jegyezte meg Ákos keserű mosollyal. - Illetőleg már nem is az enyém. Tudja, hogy eladtam a családi sírboltot?

Margit meghökkent.

- De abból nem lesz semmi! Ha maguk is úgy akarják... illetőleg, ha maguk is helyesnek tartják az én elképzeléseimet... akkor a kis sziget megmaradhat a Péterffy-család Noé bárkájának...

István kíváncsian nézett a lány mosolygós, pikáns arcocskájába. Mi ez? Ez már túlerős kacérkodás, még egy olyan kacér teremtés részéről is, mint a hollandi lány. Ez a bizalmaskodás és tapintatlan megjegyzés nem jelent mást, mint frivol felkínálkozást arra, hogy a Hartmann és Péterffy-családok valahogy egyesítsék az érdekeiket. Margit nem gondolhat másra, mint a házasságra, amely egyszerre megoldaná a Péterffy-sziget problémáját. És István egyszerre úgy érezte, hogy az egész Péterffy-család sorsa az ő kezében van. Az ő kezében, amelyet csak ki kell nyújtani a hollandi lány után. Minden vére az agyára tolult. Valami szédületet érzett,

hasonlót ahhoz, mint mikor az ember saját fontosságának a tudatára ébred. István azt érezte, hogy mérhetetlen magasságban áll az egész család, sőt az egész emberiség felett. Hogy roppant hatalomnak jutott a birtokába, amellyel akkor és úgy él, ahogy kedve tartja; hogy ő egyszerre azok közé a kiváltságosak közé jutott, akik föléje kerültek az élet szennyes küzdelmeinek. Igen, itt, ebben a nyomorúságban, körülötte mindenki küzd, harcol, végkimerülésig, térdrozkadásig, utolsó csepp vérig, mint a kopók által körülrohant vad, halálos tusában... neki azonban csak egy igen-t kell kimondania és nemcsak saját magát, de a körülötte haldokló egész Péterffy-nemzetséget kivezetheti az ígért földjére. Úgy érezte, hogy ő az új honfoglaló, aki visszaszerzi mindazt, amit az ősök elprédáltak s amit az idők lassankint elsikkasztottak a Péterffyek elől; most már nemcsak diadalt és elragadtatást, hanem egyúttal nyomasztó felelősséget is érzett, azt a felelősséget, amely az egész család ujjáteremtése körül súlyosodik az ő vállaira.

Ekkor megszólalt Margit.

- Tehát ön, kedves Péterffy, végleg lemondott a borkereskedésről?

- Végleg.

- És milyen tervei vannak?

Ákos ingerült lett. Hogyan? Ez a rövidszoknyás, kacér kislány mi jogon vájkál az ő legfájóbb problémáiban? Úgy érezte, hogy nevetséges helyzetbe kerül, ha még azután is komolyan válaszolgat neki. Szeretett volna felugrani, az asztalra csapni és felkiáltani magát: Mi az, hát már odajutottam, hogy arrogáns fiatal lányok kávéházi asztal mellől játsszák velem szemben a mentőangyalt? Hát komoly emberhez illő ez az üres fecsegés két éretlen gyerekkel, akik bizonyára csak ürügyül használják fel ezt az egymással való összeleledzésre? Szabad ezt folytatnom nekem, akinek lelkén egy egész sereg ember, aggastyán, özvegy, gyámoltalan asszony, ártatlan csecsemő élettragédiája ül, két fiatal fantasztá teremtés között, akik e pillanatban bizonyára arra gondolnak, hogy milyen jó volna valahová elszaladni, összebújni és összecsókolózni?

Ákos kipirult elfojtott dühében, de ajkát összeharapta és rekedt, kelletlen, udvariatlan hangon válaszolt:

- Majd csak megtalálom a megoldásokat.

A hollandi lány kivette arany cigarettatárcáját és az urakat is kínálva, rágyújtott egy vastag szivarkára.

- Csak azért kérdem, mert nekem is van ötletem a maga számára, Péterffy.

- Maga nagyon kedves - jegyezte meg fanyarul Ákos.

Margit nem vette észre, hogy a férfiak milyen kínosan feszengenek a nádfonatú karosszékekben. Egész elfogulatlanul kezdte magyarázni:

- Hát én úgy képelem a dolgot, hogy a Róth-féle birtokot egyelőre a régi bérlő kezén hagyom. Úgyis öt évre még be van kebeleztve a szerződése. Apám ezideig maga kezelte a saját nyolcszáz holdját, de amióta beteg, ez így nem mehet tovább. Ezt is bérbeadom.

Ákos bólintott. Margit mosolygott és mintha csak egy szál aranyvégű szivarkát kínálta, kedvesen megkérdezte Ákost:

- Hajlandó volna ön a nyolcszáz holdat kibérelni?

Ákos ijedten kapta fel a fejét.

- Én tönkrementem. A bérléhez pénz kell.

Margit tagadólag rázta a fejét.

- A birtok úgy fel van szerelve, hogy a bérlőnek egy fillért sem kell befektetnie. A bérlet árát bűzában állapítanók meg. Termés után fizet. Hiszen ön ért az ilyesmihez, az ön bankjának földbérlete is volt...

Ákos egész lelkét megrázta ez a frappáns ötlet. Önkéntelenül Istvánra nézett, mintha ki akarná kémlelni, nem hallucináció volt-e az egész, vajjon István is úgy értette a dolgot mint ő és vajjon István nem tartja-e az egészet valami érthetetlen, szemfényvesztő misztifikációnak? Ákos hiába kereste István tekintetét. A fiú kibámult az ablakon és az ajkait harapdálta.

Margit ezüstcsengésű, gyermekes hangja ütötte meg újra a fülét:

- Belátom, hogy erre itt, kávéházban, nem tud azonnal felelni. Nekem könnyű. Én már megcsináltam a magam számadását és tisztában vagyok azzal, hogy ez jó üzlet nekem. De hogy magának üzlet-e, azt nem tudom, önnek alaposan meg kell gondolnia. Végre is, maga bankember és ha vége lesz a felszámolásnak, bárhol elhelyezkedhetik. A maga neve, presztízse is valóságos tőke. Abba fekteti bele, amibe akarja. El tudom képzelni. Az állam is kapva-kap az ön szolgálatainak a szanálás keresztülvitelénél. Bármely bank szívesen látja, ha ön hajlandóságot mutat valamely üzletág átvételére. És ha úgy találja jobbnak, huszonnégy óra alatt összehoz akármiféle érdekeltséget akármiféle tranzakció lebonyolítására.

Ákos meredt szemmel bámult a leány arcába. Mi ez? Csakugyan ilyen egyszerűnek látja ez a kis bronzvörös bakfis a dolgokat, vagy talán csak gúnyolódik vele? Nem. Margit arca csak úgy sugárzott a közvetlenségtől és jóhiszeműségtől. Ennek a lánynak eszeágában sincs ironizálni; ő úgy nézi a dolgot, ahogy egy egészséges, erős, optimista lélek nézi az életet. S ki tudja, nem neki van-e igaza? - A következő pillanatban azonban mégis gyanakodni kezdett. Hirtelen eszébe jutott, hogy ez már a harmadik, vagy negyedik ajánlat, amely a Hartmann és Társa részéről jön az ő megmentésére. Mi az oka ennek a nagylelkűségnek? Ez a gondolat kellemetlen szorongással töltötte el a szívét. Hogyan van az, hogy egy idő óta minden bal szerencséjében a fele úton beleüti magát a Hartmann és Társa jóindulatába? És mindez azóta van, amióta Margit intézi a Hartmann-ház ügyeit. Ákos nem tudta elgondolni, hogy ennek ne volna valami be nem vallott, vagy messzenéző titkos magyarázata. Tekintete Margitról Istvánra és Istvánról újra Margitra tévedt. Azok szinte tüntetőleg elnéztek kétfelé, mintha nem is vennének tudomást egymás jelenlétéről. Hát csakugyan kettőjük körül kellene keresni a magyarázatot?

Ákos vállat vont, nem lehetetlen. Csak nagyon furcsa volna. Azaz, hogy nem is volna furcsa. Ez a gazdag leány most hirtelen támasz nélkül maradt. Az apja tehetetlen, halálravált ember, a leány érzi, hogy szüksége van valakire, aki a nagy vagyont kézbe vegye és együtt tartsa s erre ő egyedül képtelen. A sors összehozta a Péterffyekkel, István csinos fiú, Margit végtére is csak egy húszéves naív, szerelemre vágyó kis lány, kissé hiú és nagyravágyó, a Péterffy-név imponál neki, - eszes, bátor, önálló modern lány létére belátja, hogy neki kell megcsinálni az Istvánnal való házasság útját.

- Jó, majd meggondolom - vágta ki hirtelen nyersen, mintha a bankjában tárgyalna valamely erőszakoskodó üzletfelével. Úgy érezte, hogy nem szabad elárulnia mélységes megrendülését.

- Rendben van - felelt Margit is üzletszerű hangon - beszélje meg a feleségével. Nyolc napon belül várom a válaszát. Isten önnel, kedves Péterffy, pá István, a viszontlátásra - fordult Péterffy István felé, aki felugrott és zavartan hebegte:

- Hova megy, Margitka?

- A bankba.

- Szabad elkísérnem?

István boldogan vette észre, hogy a hollandi leány könnyedén elpirul.

- Terhére vagyok? - kérdezte tettetett sértődöttséggel.

- Hogy mondhat ilyent? - felelt most már ismét természetesen és elfogulatlan hangon a lány.

Margit, ahogy a kesztyűjét gombolta, tréfásan eszébe juttatta Istvánnak, hogy ő az első találkozáskor mennyire elkedvetlenítette a művészhivatásról mondott véleményével.

István savanyú mosollyal válaszolt:

- Margitka, maga nagyon okos lány. A művészet most nem aktuális Magyarországon.

- Csak ha valaki önkéntes szerzetesi szegénységet fogad.

- Nekem pedig nincs kedvem semmiféle önmegtagadáshoz - mondta kissé léha mosollyal István.

- Nekem sincs - vágta vissza merészen a lány.

- Tehát lassanként megértjük egymást - folytatta amaz a megütött hangot. - Én jó tanítványa voltam magának a pályaválasztásban, remélem, hogy maga is megszívleli az én tanácsaimat abban, amihez én értek...

- Miben? - kérdezte vakmerően Margit.

István zavarba jött.

- Hát én mégis csak jobban ismerem az élet értékeit... - dadogta félénken, már meg is bánva, hogy ilyen brutálisan és toronyiránt iramodott el a flirt irányába.

- Vagy úgy - nevetett a leány - hát majd meglátjuk, hogy mit tanulhatok. Én tanulékony vagyok - tette hozzá olyan furcsa őszinteséggel, hogy István nem tudta: az ártatlanság naivitása, vagy a romlottság szabadszájú szemérmertlensége mosolyog-e le a hollandi lány pirosra festett, duzzadt ajkairól?

Köszöntek és magára hagyták Ákost.

István az uccán látta, hogy Margitot erősen megnézik a férfiak és utána fordulnak. Égő felháborodást és gyűlöletet érzett. Mi ez? Olyan arcátlanok a férfiak, vagy Margit olyan kacér? Vagy olyan feltűnő, erotikus megjelenésű, botrányos és kihívó jelenség?

Eszébe jutott, hogy Margit ma este táncestélyre megy a hollandi követhet.

- Margitka, maga táncol? - kérdezte minden bevezetés nélkül.

- Hogy jut ez megint az eszébe? Talán maguknál táncdelutánok vannak?

István elpirult. Első találkozásuk alkalmával táncolni hívta Margitot, mert azt hitte, hogy futó kalandra, pompás falusi szerelmeskedésre könnyű préda lesz ez a csinos és formáslábú kis zsidólány. Elszégyelte magát, de azért mindenáron tudni akarta, hogy táncol-e Margit?

- Nem felel, tehát táncol - jegyezte meg bosszúsan és lemondóan.

Margitka nevetett.

- Miért ne táncolnék?

- Miért ne? Hát megmondom. Mert a mostani tánc nem tánc, hanem tapadás, vonaglás, ölelkezés, imbolygás, csúszkálás, pihegés, nem fárasztó az izmoknak, de halálosan elernyesztő az idegeknek, még azok számára is, akik nem táncolnak, csak nézik.

- Maga valóságos Savonarola - nevetett Margit.

De István nem is hallotta ezt a gúnyos közbeszólást. Most már indulatosan és gorombán folytatta:

- És az egészben az a leggyalázatosabb, hogy a táncosok közül csak a férfiak vannak felöltözve, a hölgyek csak cifra, arannyal és ezüsttel szőtt, lenge ingféléket hordanak, amely alá még kombinét sem lehet felvenni, mert a vállszalag elrontaná a felső test meztelenségének szép harmóniáját. És a szoknyák már nem érnek térdig. Jóval térden felül abbahagyják azt a hivatásukat, hogy a női testet megóvják a portól, piszoktól, az időjárás viszontagságaitól és a férfiszemek kíváncsi tekintetétől.

Margitka hangosan kacagott.

- István, maga nem is Savonarola, hanem valóságos trappista barát, Abraham a Santa Clara, - mondja, István, hány éves maga?

- Huszonhat - felelte István együgyű zavarral.

- Azt hittem, hetven. Mint az édesapám.

- Miért?

- Mert mintha csak öt hallanám.

- Akár huszonhat, akár hetven - folytatta, villogó szemével Margit rövid szoknyáját méregetve - ez az igazság. Mert miből áll most a női ruha? Selyemharisnyából, selyemingből és... és a selyeming felett még egy selyemingből, amelyet ruhának neveznek. És a felső selyeming is csak térdig ér, de ha a hölgy leül és keresztbeveti a lábait, jóval térden felül csúszik. És az alsó ing olyan díszes, olyan szépen hímzett, olyan szép mályva- vagy ibolyaszínű, hogy azt is meg kell mutatni legalább is a gyomor tájáig... És a két selyeming együttvéve sem nyom többet egy régimódi zsebkendő súlyánál és oly lenge, oly vékony, oly átlátszó és úgy libeg-lobog a szélben és úgy átereszti a nap sugarait és úgy lecsúszik itt-ott, mint a parancsolat.

Margitka arca percről-percre pirosabb lett a boldogságtól. Ő már tudta, hogy a hetyke, cinikus és szoknyavadász Istvánból miért lett ilyen mennydörgő erkölcsprédikátor. A férfiak idővel, bizonyos hangulatban, bizonyos nőkkel szemben mind ilyenné lesznek. Feleségükkel és lányukkal és azokkal a lányokkal szemben, akikbe szerelmesek, mindannyian Savonarolák és Abraham a Santa Clarák lesznek. De nem árulta el, hogy ezt tudja.

- István, maga túlságosan prűd.

- Nem vagyok prűd, Margitka, csak felháborodom, hogy az asszonyok és lányok ma valósággal meztelenül járnak. Hogy boldog-boldogtalan előtt, idegen emberek előtt, bámsz aszfaltbetyár, vén kéjenc, semmiházi bitang, hitvány fráter előtt meztelenül mutogatják magukat.

István elszégyelte magát. Elpirult és nem folytatta a prédikációt. Csak magában gondolta:

- Ostoba tökfilkó vagyok! Bánom is én, ha az asszonyok meztelenül szaladgálnak az uccán! Mi vagyok én? Savonarola? Ördögöt vagyok én Savonarola. Eddig nagyon is helyénvalónak találtam, hogy a lányokon csak vékony kis selyeming van és ha ülnek, a combjuk közé lehet nézni. Bánja az ördög. De azt nem tűröm, hogy ezt a kis hollandi lányt meztelenül összeölelgessék a hollandi konzul estélyén. Be kell vallanom, hogy féltékeny vagyok rá, mert szerelmes vagyok bele és tudom, hogy ha akarom, ha nem, el fogom venni feleségül. Szeretem, feleségül veszem, feleségül veszem, ha akarom, ha nem akarom, biztos, hogy feleségül veszem. Hangosan csak ennyit mondott:

- Bocsásson meg, Margitka. Néha olyan ostoba vagyok.

Margit elkomolyodott.

- Igen? Nem vettem észre. Most például nagyon szépen beszélt.

- Ne vegye rossz néven.

Margit arca kigyult és mélyen nézett István szeme közé.

- Feltételezte rólam, hogy táncolni fogok? Ez nem volt szép. Nem táncolok. Érti? Nem táncolok.

István magában mondogatta csak:

- Hiába minden, most már tudom, hogy feleségül veszem.

VI.

Kis körasztalnál ültek a kávéházban. Erős, csontos, ritkahajú, villogó fogsorú, lázasszemű óriás az egyik, a másik meg szép, szőke, karcsú, daliás fiatal ember, szolgálatonkívüli drago-nyos tisztnek nézne az ember a régi, elegáns, pompás boldog békevilágból... csak a szemük villogása s a taglejtésük teszik őket egymáshoz hasonlatossá... látszik, hogy rokonok... István és Barnabás bácsi.

Az öregebbik halkán, dörögve beszél és hosszú, sovány ujjával többször végigsímítja kopasz homlokát. A fiú görnyedt háttal, egymáshoz szorított térdekkel, könyöklő karjaival az asztalra hajolva, úgy ül ott, mintha lázban dideregne. Látszik, hogy egy szót sem ért abból, amit az öregebbik beszél, nem tudja követni a gondolatmenetét, csak bámulja és izgatottan figyel a mondatokra.

- Hallgass ide. Én holnap elutazom. Meg kell látogatnom a kislányomat. Aztán lemegyek Nizzába. Ott megpróbálkozom a szerencsémel.

- És ha vesztetni talál?

- Arra kevés a valószínűség. Ragyogó elméletem van.

- Mindenki belebukott az elméletébe!

- Ostobaság. Mert mindenki csak a matematikával számolt s kihagyta a rendszerből a lélektani motívumokat. De én lélektannal dolgozom, öcsém. Én biztos vagyok abban, hogy... eh, különben nem is a rendszer a fontos. Két dolog a fontos: az egyik az alaptőke, a másik a gépszerű automatizmus. A játékbanknak is csak annyi előnye van, hogy az nagyban játszik... Olyan nagy alaptőkével, mint az összes játékosok együttvéve; én ennek huszad-, vagy század-részevel, majd meglátom, de mindenestre csak annyival, hogy két vagy három hónapig bírjam... de ez nem tartozik ide. Minden héten levelet kapsz tőlem s pontosan megtudod, hogy milyen sikerrel dolgozom.

Sokáig hallgattak.

A kávéházban senki sem figyelt a sarokasztalra. István zavartan rágta a cigarettáját. Barnabás nagy csésze feketét ivott.

- És mikor jön haza? - kérdezte újra a fiú.

- Majd megírom. Lausanneban két napot töltök. Nikoletta penzióköltését három évre kifizettem. Érted? A többi a te gondod.

- Értem.

- Nyugodt akarok lenni.

- Barnabás bácsinak sok pénze lehet - jegyezte meg zavartan István.

Az óriás nagyon természetesnek találta ezt a megjegyzést.

- Pontosan kétezer dollár. Ez az én dolgom. De Nikoletta is biztosítva van. Három évig ott lesz. Azt akartam, hogy szép gyermekkorra legyen. Hogy soha egy percre se tűnjön el ajkáról az önfeledt öröm, a jókedv, a boldogság mosolya... Hogy honnan veszem a pénzt? És hogy mi lesz akkor, ha nem bírom tovább? Mi? Erre gondoltál, István? Mi? Na, légy nyugodt, tudom, mit csinálok. Nikoletta most amerikai milliommások leányai között nevelődik. Nikoletta megszokja a pompát, a pénzt, a legdrágább szórakozásokat, az élet könnyelmű, pazar élvezetét... az apja örült könnyelműségéből... de jaj, ha az apja nem bírja, az együgyű kis nyárspolgári logika szerint Nikoletta lezuhan a magasból, bele a nyomorba és boldogtalan lesz...

Barnabás olyan kísértetiesen nevetett, hogy Istvánnak vacogott a foga.

- Erre nem is gondoltam - susogta rémülten.

- De gondoltam ám én! - kiáltott fel diadalmasan Barnabás. - Azt akarom, hogy legalább a gyermekkorra legyen szép Nikolettának... A többi a te dolgod - ismételte szinte eszelős göggel, aztán felkelt az asztaltól és elbúcsúzott unokaöccsétől. - Minden héten kapsz tőlem levelet - ez volt az utolsó szava.

VII.

Eleinte pontosan jöttek a levelek. Barnabásnak, úgylátszik, pompásan bevált a rendszere. Napról-napra nyert. De a levelekben erről csak egy-két szó esett. Inkább csak számok. Első négy nap: kétezer frank. Nyolcnapi mérleg: nyolcezer bruttó. Üzemköltség ezer frank. Egészen üzleti hangú beszámoló. Annál többet írt Nikolettáról.

István alig értette az összefüggést. Az első levélben például ezt olvasta:

„Nikoletta már kilencéves, okos, nagy, művelt kisasszony. Meghagytam neki, hogy minden délután uzsonnaidőben hívjon fel telefonon. Ostoba parancs volt, ezzel minden nap elrontottam a játékdélutánját. - De nagyon önző módon szeretem a kislányt. Nikoletta egyszer elmulasztotta a telefonálást. Másnap meglátogattam s kérdőre vontam. Azt mondta, hogy a főnöknő nem engedte tegnap a telefonhoz. Meg akartam győződni Nikoletta jelleméről. Kisült, hogy hazudott. Elkeseredtem. Magam elé citáltam Nikolettát és megfenyítettem, őszinte legyek? Megütöttem. Nikoletta sírt és elkiáltotta magát: mamám, édes mamám! És Nikoletta - már négy éve nem látta az anyját. Mariám, édes mamám - ezt mondta fájdalomban és rémületében és én úgy éreztem, hogy meg kell semmisülnöm a szégyentől és lelkiismeretfurdalástól. Szegény, ártatlan, védtelen, édes, ijedt gyermek. Mamám! Akkor jutott eszembe először, hogy Nikolettának nincsen mamája s akije Nikoletta minden kis pajtásának, még a zárda konyháján ingyenebédet evő kis koldusleánynak is van, Nikolettának hiányzik: a legfőbb jó, a legnagyobb boldogság, a legszebb szépség, a legbiztosabb menhely, a legédesebb öröm ezen a világon. És én megütöttem őt. Nikoletta régen megbékélt már, amikor az én szívem még mindig keservesen sírt. Rettenetesen megütöttem magamat azzal az ütéssel, ami Nikoletta szájacskáját érte. Hiába vigasztalt szegényke, hiába mondta, hogy engem szeret legjobban ezen a kerek világon, velem többé nem lehetett elfeledtetni az ütet.

U. i. Eddig per saldo háromezer frank nyereség, beleértve a penziót s a magam költségeit is.”

Két-három levél tele volt diadaljelentéssel. Per saldo negyvenezer frank. Barnabás megduplázta a pénzét, szerényen megmaradt a rendszere mellett, mert - mint kifejtette - csak ezen az úton lehetett biztosítani a nyereséget.

Négy hét múlva azt írta, hogy egyetlen este húszezret veszített. De ezt a veszteséget egyenesen nyereségnek lehet tekinteni. Miért? Azért, mert bebizonyosodott, hogy a rendszer jó. És csak ez az egyetlen rendszer jó. Lám, tegnap eltért tőle, mindjárt meg is adta az árát keservesen. Tanulság: meg kell elégedni a rendszer által biztosított szerény nyereséggel s akkor minden úgy megy, mint a karikacsapás.

Március végén ezt írta Barnabás:

„Édes fiam! Az emberi élet egyetlen értelme a gyermek. Kimondhatatlanul szeretem Nikolettát. Minden héten írok neki, ő is ír pontosan, megtanulta, hogy engem nem szabad elhanyagolnia. De azért szüntelen vérzik a szívem, hogy erre a figyelemre olyan kemény leckével tanítottam meg. A hátralévő életem felét odaadnám, ha akkor, - tudod, miről van szó - nem ütöttem volna meg szegénykét. Nem is képzeled, milyen fájdalmasan görbült el a szájacskája s milyen szívet tépő zokogással kiáltotta el magát: mamám, édes mamám! Azt hiszem, gyalázatos ember vagyok és egy rablógyilkos elvetemültségét hordozom magamban.

Fiam! Én már csak Nikolettáért élek. Az én életem úgysem élet már. Örökös rettegés, számíttatás, kockázat, félelem és istenkísértés. Kevés a pénzem: ez a baj. De dolgozom, mint egy igavonó barom. Azt mondod, hogy ez nem munka, itt a rulettasztalnál? Tévedsz. Ennél nincs gyötrőbb, megalázóbb, embertelenebb küzdelem a létért. Mind-egy, Nikolettáért dolgozom. Remélem, a végén mégis én leszek a győztes és Nikolettát boldoggá teszem. És ha elbukom? Nos, erre nem felelek. Csak azt mondom: az ember azért él, hogy boldoggá tegye a gyermekét. De lehetséges, hogy az életével már nem tud használni neki; lehet, hogy többet használ neki a halálával. Mindegy. Tegye boldoggá azzal, amivel tudja. Megengedem, hogy ez nagyon szomorú eset.

Az utóbbi időben rosszul spekuláltam. Mindössze nyolcezer frankom van, tehát előlről kell kezdenem az egészet. És ami a legnagyobb baj, sokkal kisebb tételekben játszhatom, ennél fogva sokkal tovább is tart ez az őrjítő munka. Pedig győznöm kell, Nikoletta miatt.”

Április végén kissé vidámabb hangú levelek jöttek Nizzából. Barnabás ismét feltornászta magát húszezzerig. De most már sietni kell - írta - mert nemsokára véget ér a szezon. A nagy játékosok elszéledtek, pedig újabban rájött, hogy magánemberektől könnyebb nyerni, mint a rulettbanktól. Volt eset, hogy hatvanezer frankot nyert egy éjszaka, de ő kétszázezerig nem áll meg, kétszázezer svájci frankból egyet sem enged. Miért? Mert Nikolettának százezer franknyi életjáradékot akar alapítani s magamagának is szüksége volna százezerre. Magamagának? Nem. Ez a pénz Nikoletta kelengyéjére és hozományára kellene. El sem képzeled, édes István fiam, milyen kétségbeejtő volt hallani, amikor felsikoltott: mamám, édes mamám!

Ez április végén volt. Május elsején furcsa levél jött Barnabástól.

„Az éjjel, édes fiam, szörnyű álmom volt. Nikolettától nyolc napja nem kaptam levelet és ez úgy megzavart, hogy ostobán játszottam és elvesztettem minden pénzem, mind az utolsó frankig. Hazamentem és kit találtam otthon a hálószobában? Nikolettát. Megláttam és elöntött a düh. Nikoletta volt az oka, hogy elvesztettem mindent. Nekiestem és ököllel az arcába vágtam. Nikoletta hátratántorodott, elsikoltotta magát: mamám, édes mamám! Aztán ájultan terült el a földön. Ezt álmodtam, Péter s most kimondhatatlanul szenvedek, hogy álmomban ilyen gonosztevő voltam. Most nem írok többet, mert utazom Lausanneba Nikolettához, hogy kiengeszteljem és bocsánatot kérjek tőle.”

Két hét múlva jött az utolsó levél. Barnabás megírta, hogy volt Nikolettánál, a kicsike édes, gyönyörű, drága, olyan, mint egy bimbó és nagyon szereti őt. Egy napig volt ott, bocsánatot kért Nikolettától, hogy olyan förtelmeset álmódott róla, aztán visszament Nizzába. De nem tud megnyugodni. Idegesen, rendszertelenül játszik s azóta többször álmodik Nikolettáról. Tegnap különösen rossz napja volt. Alig néhány száz frankja maradt. Ezzel alig lehet valamit kezdeni, itt már csak valami istencsodája segít. Ha a csoda be nem következik, akkor...

Az utóiratban ezt írta Barnabás:

„...Ha az életemmel nem tudom boldoggá tenni, boldoggá teszem a halálommal... Csak az fáj, hogy az utóbbi napokban többször goromba voltam álmomban Nikolettával. És Nikoletta felsikoltott: mamám, édes mamám! De jóváteszek mindent...”

Ez volt Barnabás utolsó levele.

VIII.

Nem volt öntudatán, mikor elvitték a szanatóriumba. Az operációs teremben félóraig vesződték vele, aztán a professzor megállapította, hogy hiábavaló, sőt veszélyes minden erőlködés, a golyót nem lehet kivenni a koponyából, hagyni kell a dolgot, egyelőre nem lehet mást tenni, mint a sebet fertőtleníteni és bekötözni. Felvitték a negyedik emeletre, szép kis keletre néző szobába fektették s két ápolónőt rendeltek melléje, mert félő volt, hogy a beteg agyhártyagyulladást kap és delíriumos rohamai lesznek. Igazán szólva, nem sok reményt fűztek a felgyógyulásához.

A beteg mozdulatlanul feküdt az ágyon. A két ápolónő halkán beszélgetett.

- Micsoda óriás! Még nem is láttam ilyent.

- De sovány, mint az agár.

- Azt mondják, pillanatnyi elmezavarásban tette.

- Elmezavar, elmezavar! Csak azért mondják, hogy pappal temethessék. Olyan elméje van ennek, mint a beretva. A barátja mondja, hogy valóságos lángelme.

- Íróféle ember?

- Ördögöt. Annál sokkal több. Föltaláló. Mérnökember, aki valami újfajta repülőgépet csinált, meg mindenféle mást, vagyis jobban mondva, valami olyant talált ki, ahogy a barátja mondja, amelynek révén mindenféle gép fölöslegessé válik.

- Butaság. Maga se tudja, mit beszél, kisasszony.

- Tudom én bizony. Eddig mindenféle gépeket csináltak, hogy azzal az emberi erőt pótolják, vagyis, hogy a gépek dolgozzanak az ember helyett, ezt maga is tanulta s tudnia is kellene, ha el nem felejtette volna... na, hát, ezt hívják technikának, lelkem. Ez a szerencsétlen flótás pedig állítólag kitalálta, hogy mivel lehet a gépet helyettesíteni, vagyis jobban mondva, mivel lehet a gépeket mozgatni.

- Na, erre kíváncsi vagyok.

- Pedig ez úgy van.

- Na, hát mondja már, hogy mivel?

Ekkor a beteg megszólalt:

- Drót nélkül vezetett elektromossággal.

Az ápolónők arca fehér lett s ijedten hajoltak a sebesült felé. Elállott a szívük dobogása. A beteg sárga volt, pofacsontjai majdnem kiszúrták aszott és ráncos bőrét, az orra hajlott, arca beesett, szeme lehunytt, szája vértelen és keskeny, olyan volt, mint aki órák óta halott. Az egyik ápolónő megfogta a beteg pulzusát és megcsóválta a fejét.

- Még él, de nem sokáig viszi. Azt hiszem, ez volt az utolsó szava. Mondtam, hogy feltaláló volt. Most már maga is tudja, kisasszony, drót nélkül való elektromossággal hajtja a gépeket. Hívja be az inspekciós orvost.

Az orvos megvizsgálta, a beteg megint nem volt öntudatnál.

- Kisasszony, maga jöjjön velem, elég lesz mellette egy ápolónő is.

*

Délután négy órakor Barnabás felnyitotta a szemét és körülnézett. Pillanat alatt mindent megértett. Láta, hogy hol van, azt is látta, hogy az ápolónő lefeküdt a kanapéra és elszundikált. Mozdulni nem igen tudott, túlságosan gyenge volt, de nem is volt kedve mozgolódni, egész jól érezte magát, nem gondolt semmire, talán mosolygott is egy kicsit, „nem is hittem volna, hogy ilyen jó meghalni” - legfeljebb ezt gondolta azalatt a szempillantás alatt, ameddig ébren volt és hozzá még azt, hogy most jóvátett mindent.

Öt órakor megint magához tért, még pedig arra, hogy nagyon fáj a feje. Tehát nem haltam meg - gondolta magában, - sőt, úgylátszik, végkép elrontottam a dolgot, mert ráadásul még szenvedni is fogok. Nem tudom, elment-e a távirat Nikolettának? Rémülten nézett maga körül, de nem látott a szobában senkit. Kiáltani akart, de nem jött hang a torkán, csak valami hörgésszerű zaj, mert a mellét is nyomta valami, egyáltalában kevés levegő volt a szobában s a szoba is szűk volt, az egész valószínűtlenül kicsiny szobácska, s az volt az egészben a legreémesebb, hogy percről-percre kisebb és kisebb lett, mindjobban összeszűkült, a mennyezet alig hogy félméternyire volt az orrától... Nikoletta, mi ez? Ez már nem is szoba, hanem csak valami kriptá, fehérre meszelt, szűk családi sírbolt... valóban sírbolt ez, sírboltszaga van, párás és dohos és penészes, az orrát émelyítő fanyar szagok csavarják, az agya ég, veríték csurog végig az arcán... nem, ezt nem lehet kibírni, itt meg kell örülni, vagy a fejét bele kell verni a sírbolt falába, hogy az agyveleje szétloccsanjon és valóban meghaljon, mint ahogy eredetileg szándékában volt.

Szerencsére ez is csak egy pillanatig tartott, aztán megint visszasüllyedt eszméletlenségébe és órák hosszat mozdulatlanul feküdt az ágyon.

Este tíz órakor felébredt, látta, hogy emberek sűrögnek-forognak körülötte, jeget raknak a fejére, tanácskoznak, fehér köpönyegek imbolyognak a lámpa előtt, aztán csend lesz, csak jobbról-balról marad mellette egy-egy fehér szellem, bizonyosan az ápolónők, akik közül hol az egyik, hol a másik föléje hajlik.

Nagyon fáj a feje. De azért gondolkozni tud s most őszintén sajnálja, amit cselekedett. Egész higgadtan ítél maga fölött s csendesén hálát ad az Istennek, hogy életben maradt. Rettenetes lett volna, ha sikerül megölnie magát. Borzasztó vétek lett volna, rettenetes ostobaság ötvenéves korára itthagyni mindent, Nikolettát, életet, terveket, gépeket, számításokat, konstrukciókat, eget, földet és mindezek fölött saját maga-magát, akiben együtt van ég, föld és csillagok, az egész világ, amelyet az Isten egyenesen és kizárólag neki teremtett, mert ha ő meghal, a sötét semmiségbe zuhan újra minden: asszony, család, gyermekek, ég és föld... azaz, hogy éppen megfordítva. Minden megmarad, reggel fölkel a nap, este kiragyognak a csillagok, tavasszal kizöldül a mező, a fiatalok összeölelkeznek, meleg szellők símogatják az emberek arcát, az asszonyok gyermekeket szülnek, a családok fészkeket raknak, mind sűrűbben és

sűrűbben hullámszik az embertömegek a földön, felhőkarcolók épülnek, a levegőt óriás repülőgépek szelik keresztül-kasul, az emberek megtalálják az ő jegyzeteit s azoknak alapján megvalósítják gyönyörű álmát, hogy az elektromos energiát vezeték nélkül továbbítsák, alakítsák, növeljék hőenergiává, fényenergiává, mozgatóenergiává... szédületes elgondolni is... mindez készen van az ő jegyzeteiben... minden lámpa maga termeli az energiáját olyan áramfejlesztővel, amely a körte végén egész apró méretekben van elhelyezve. A drót nélkül vezetett elektromosság olyan fényforrásokat produkál, hogy egy nagyvárost, uccák és négyszögkilométerek százait egyetlen óriás villamoslámpa látja el nappali világossággal. Ha lealkonyul az égi nap, kigyul az ő elektromos lángja valahol a felhők magasságában, új égítést, vakító tűzgolyó, fényes korong, az ő villamossággal drót nélkül táplált, meleget és világosságot sugárzó drága, édes életadó Napja. És bevilágítja a levegőt, besugárzik az ablakokon át a házakba, amelyek lakói lehúzzák a redőnyöket, ha álomra akarják a fejüket hajtani. De az ő mindenható agya által teremtett új mesterséges Nap felváltva virraszt és örökös tavaszt varázsolok a földre, kedvem szerint osztom el a földeket és vizeket... én édes Nikolettám, ez mind már benne van a jegyzeteimben, de ha én meghalok, majd kitalálja más... igen, kitalálja és én már nem leszek és nem látom azt a földet, amelyet másodszor nekem kellett volna megteremteni. Azonban mindez ostobaság. Egyetlen baj az, hogy Nikoletta nagyon szomorú lesz. Ezt nem lehet kibírni.

Aztán elaludt megint. Reggel nyolc óráig semmit sem tudott magáról. Amikor felébredt, érezte, hogy a feje elviselhetetlenül fáj, mintha valami robbanni akarna az agyában, vagy mintha tüzes csiptetőkkal vágkálnának benne, vagy mintha valami présbe dugták volna bele, őrlő fájdalom volt ez, de most még tisztábban tudott gondolkodni, még jobban emlékezett a részletekre s megállapította, hogy mindennek a szörnyűségnek, ami vele történt, kapzsisága és telhetetlensége volt az oka. Az egész dolog tízezer dolláron fordult meg, illetőleg, hogy ő ezelőtt két esztendővel mindenáron ragaszkodott a hatvanezer dollárhoz, az amerikai pedig ötvenezerrel nem volt hajlandó többet adni. Meg volt a szerződés, az amerikai már alá is írta, ötvenezer dollár örökáron, egy centtel sem több, mert a találmánynak úgy sem volt semmi gyakorlati haszna, csak pompás ideát rejtett magában, valami egész más találmányhoz. Ő makacszkodott, napokon keresztül alkudoztak, az amerikai kábelt kapott, hogy haladéktalanul vissza kell utaznia Chicagóba, utoljára a repülőállomáson találkoztak, ott még fél óráig folyt az alkudozás, az amerikai akkor beszállt a gépbe, ott még kihúzta zsebéből a szerződést... Ötvenezer dollár, egy centtel sem több, ő hatvanon alul nem adja... Az amerikai tajtékzott a dühtől, mind a két kezével hadonászott, lobogtatta a szerződést, a motort megindították, éktelen puffogás, zakatolás, a kerekek gördülni kezdtek, az amerikai még egyet intett a fejével: Igen? - ő is intett: Nem. Erre a jenki magasra emelte a szerződést és összetépte. A monoplán lomhán és billegve felemelkedett a levegőbe. Vagy mindezt csak álmodta? Lehet. De valaminek történnie kellett, csak hogy nem tegnap történt, hanem húsz évvel előbb, ő húsz év óta fekszik itt eszméletlen, az amerikai ellopta az ő jegyzeteit, a drót nélkül való energia-közlést megvalósították, ez most már bizonyos... lám, csak ki kell nézni az ablakon, repülőgépek szelik keresztül-kasul a levegőt... semmi kattogás, semmi motor, semmi benzin... nini, gyertyaegyenesen emelkedik fel ott egy repülőgép, a házakon egyszerű vaskampók vannak az ablakok alatt, amelybe a gépet egy elegáns mozdulattal beleakasztja a pilóta... gyerekség az egész... az ő ablaka alatt is ott a nagy vaskampó, éppen most akaszodik bele egy repülőgép...

hohó, hisz ez az amerikai atyafi, dühösen hadonászva két kezével, ott villog a szerződés fehér lapja a kezében - igen? - aha, most fülön fogja a szerencsét, most nem repülsz el bitang! Ötvenezer dollárja lesz Nikolettának... egy ugrás az egész...

*

- Professzor úr kérem, a beteg mozdulatlanul feküdt, megvallom, azt hittem, hogy már meg is halt szegény... nem tehetek róla, oly hirtelen történt az egész... nem is értem, ez a magával tehetetlen ember egyszerre csak villámgyorsan kiugrott az ágyból, föl az ablak párkányára és onnan a mélységbe vetette magát.

Így halt meg Barnabás, miután ő is jóvátett mindent, mint ahogy jóvátett mindent Péterke is, Isten nyugosztalja.

IX.

Ezerkilencszázhuszonnégy tavaszán Hartmann és Társa bérekéje a családi sírbolt alatt már Péterffy Ákos és István számára szántotta a rögot. A hatvan holdat a géplábú hős és az olasz fogoly vitézi telek címén kapta a földbirtok rendezésénél; Hartmann megengedte, hogy birtokából a Péterffy-kastély parkjának szomszédságában hasítsák ki a hatvan holdacsát. Ez a hatvan hold csak kicsiny parasztgazdaság volt, de Ákos azt mondta, hogy ez az a talpalatnyi föld, amelyen újra megvetik lábukat a magyarok s innen fogják kimozdítani sarkaiból az egész magyar világot. Parányi ék volt ez a hatvan hold, de a kastély hátamögött az urasági lovak istállójában már nem orosz trapperok, hanem jámbor, széleshátú, bivalyerős mura-köziek ropogtatták a zabot s az istálló másik felében gyönyörű tehenek adták a napi húsz liter tejet. A hatvan hold felszerelése mintaszerű volt; ha a Péterffyek a gazdasági udvarban járkáltak, mosolyogva mutattak egy kis cséplőgépre:

- Ez azelőtt egy Mária Terézia-korabeli diófagyökér-kommod alakjában állt az ebédlő sarkában.

- Az a szecs-kavágógép Pesten a Péterffy-penzióban erdélyi törökselyem imaszőnyeg volt.

- Azt a nagymama brüsszeli csipkekendőjéből vettük - mutatta Péterffy István a kis simmenthali bikát, amely busa, kicsi fejét bedugta a kerekeskút vályújába. - Nem hinné az ember, hogy a régi családok ócska lim-lomját milyen hasznos gazdasági beruházásokra lehet felváltani.

- És a művészet? - kérdezte gúnyosan Sándor bácsi és levette szeméről a monoklit, mert üvegen keresztül már arasznyi távolságra sem látott.

István elkomolyodott.

- Annak is hasznát láttam, hogy két évig iparművésznek és lakásberendezőnek képzeltem magamat. Tudja-e, kedves Sándor bácsi, hogy a Péterffy-relikviákból, Miklós báró régi miseruháiból, bronz kandelábereiből, Buddha-szobraiból és hamisított empire-garnitúrájából fúrattam ott azt a kis artézikutat, amely a parkot öntözi s abból vettem a dinamót, amely a villamosvilágítást adja.

Klema néni elemében volt. Ő, aki a Péterffy-penzió tizennyolc szobás háztartását oly fényesen vezette s aki az összeomlás után oly hősiezen verekedett a nyomorúsággal, most mind a két tudományának hasznát vehette. Annak a háborúnak, amelyet a Péterffy-család a csőd, a pusztulás, a tönkremenés ellen indított és szívós kitartással végre áthelyezett ide, a Péterffyek porladó csontjaival összekeveredett ősi földre, ő lett a szállásmestere, ételmezési főnöke, hadtápparancsnoka. Egyébként az egész családot elfogta a munka és takarékoskodás láza.

Vilma vezette a könyveket, ő intézte a levelezéseket és az írógép époly gyakran és vidáman kattogott a szobájában, mint egykor a Gáthy és Társa bankház irodájában, szemközt a titkár úr íróasztalával, a titkár úréval, akit Péterffy Ákosnak hívtak. Ákos volt a földesúr és Sándor bácsi vállalta a botos ispán szerepét, ő tartotta rendben a cselédséget, a jószágot, a szerszámokat. Ágnes pedig, aki hol a férjét siratta, hol a leánya boldogsága fölött ujjongott, hol pedig a kis Péter sorsán kesergett titkos anyai féltéssel, a kisgyermek testi-lelki jólétének szentelte napi tevékenységét, ő vigyázott a jövő élet, a Péterffy-család boldogabb sarjadékára.

Aratás után együtt voltak mind. Zuhogott az eső, a kastély népe egész nap a szobában ült. Estére kiderült.

*

Naplemente után István és Hartmann Margit a falu határában sétálgattak: Margit egy vén, magános fűzfa előtt megállt és ránézett Istvánra.

- Tudja-e, hogy már tizenöt hónapja ismerjük egymást?

- Tizenöt hónapja? Érdekes.

- De a jövő hónapban visszautazom Hollandiába.

- Visszamegy? Érdekes.

Sokáig némán ballagtak egymás mellett. Tehát tizenöt hónapja ismerik egymást. Nem mondhatják, hogy ezalatt a tizenöt hónap alatt keveset voltak együtt. Ha István Pesten volt, Margitnak is rendszerint dolga akadt Pesten s Pest alapjában véve elég kis város és jó ismerősök - kivált ha ugyanabból a társadalmi körből valók s ügyes-bajos dolgaik is a városnak ugyanabban a részében bonyolódnak le, - szinte naponként összeakadnak. Ha pedig Margit otthon volt a mindszei kastélyban, Istvánnak mindig megfájult a szíve a falu, a családi kúria, a mező, a bérlet, a szőlőhegy után s hét végén vonatra ült, hogy az ünnepnapot Mindszenten töltsen.

- Visszamegy? Érdekes.

Este volt. Az ezüstös levelű nyárfák levelei kísértetiesen zizegnek.

- Borzasztó sivárság ez - mondta halkan a lány. - Nézzen körül Pista, itt augusztus végén már haldoklik a mező.

István körülnézett. Csakugyan haldoklik. A határban minden csendes. Csakugyan valami baj van itt. Embert sem látni a földeken. A búza- és rozstáblák barna kockáit kiverte a gyom. Néhány árva, görbe, lombtalan fa rimámkodik víz és levegő után. Az ég szürke, bágyadt, unalmas, sehol semmi szín, se égen, se földön, mintha a nyár kiszította volna az egészet s most ég, föld, mező közel és távol olyan, mintha ócska, rongyos, szürke katonaköponyeget terítettek volna rá.

- Látja, Hollandiában most van a virághagymaszüret.

- Azt mondta, hogy itt is meghonosítja a tulipán- és jácinttermelést - szólt közbe kissé gúnyosan a fiú.

- Nem lehet, hiába minden erőlködés. Ahhoz hollandi kék ég, párás, nedves, tiszta hollandi levegő, iszapos hollandi föld kell, ahol smaragdzöld a fű, vakítón fehérek a báránnyelhek és sósvízpárás szelek fújnak a tenger felől. És ahhoz nyugodt, csendes, békési hollandi emberek kellenek. És dolgozó kezek.

- Itt is dolgozunk.

A leány megrázta vörösesbarna rövid hajfürtjeit.

- Itt csak erőlködnek. A munka az más.

István úgy érezte, hogy ez a lány napról-napra ellenszenvesebb. És most visszamegy Hollandiába. Okosan teszi. Legalább nem kell vele foglalkoznia. Határozottan terhére van. Ellenszenves, ellenszenves, mindig megbánja, ha csak szót is vált vele, különös, idegen, kiismerhetetlen és unalmas. Semmire sem jó. Sem szerelmeskedésre, sem kalandra, sem mély és őszinte szerelemre. Ellenszenves. De mégis folyton rá kell gondolni, ez nyomasztó és felesleges lelki teher, hiábavaló, sőt sokszor valósággal gyűlöletes izgalom. Szerencse, hogy elmegy.

- Mikor megy?

Margit elmosolygott.

- Szeretné, ha már nem volnék itt?

István elpirult.

- Maga menni akar, nekem nincs jogom marasztalni - hebegett zavartan. - Maga nem szereti ezt a falut, nem szereti a magyarokat, nem szereti ezt a kopár, csupasz, színtelen vidéket, ki tehet róla?

Margit is elkomolyodott.

- Hát magának mik a tervei?

István vállat vont.

- Nem tudom, dolgozom.

- Megnősül? - kérdezte hirtelen a hollandi lány.

- Nem! - felelte indulatosan István. - Nem vagyok örült.

- Örültség kell ahhoz? Nálunk huszonhatéves korukban a férfiak megházasodnak. Van egy akkora kis földjük - mutatott egy hosszú keskeny sávra, amelyen sárguló kukoricaszárak hajladoztak az esti szélben - akkora földjük, mint ez a parasztbérlet itt ni, és van parkos kastélyuk, két teherautójuk, negyven lóerős túrakocsijuk és Angliába, Svájcba meg Indiába küldik a jácinthagymákat. Ilyenkor csomagolják a hagymákat a szárító csűrök mellett lévő raktárhelyiségben, fenn az emeleten pedig kattognak az írógépek és fakturák, kísérőlevelek, ajánlatok, minták, jegyzékek százai röpülnek szerteszét a világba... És otthon, a parkos kastélyban most fektetik ágyba a kis Betszit, Elát, Rilt, Aust és Fietjet, akik majd húszéves korukban szintén férjhez mennek huszonhatéves hollandi virágkertészekhez, akiknek tenyérnyi földjük, negyvenlóerős túrakocsijuk, két teherautójuk van és az egész világot elárasztják üzleti levelekkel.

István percről-percre ellenszenvesebbnek találta a hollandi lányt. Hát ezért akar ő is visszamenni Hollandiába? Szép, férfiasodó, komoly szőke fejét lehorgasztotta és a vállát vonogatta. Aztán ő is rámutatott a keskeny, hosszú földcsíkra, amelyen sárguló, csörgő, zizegő kukoricaszárakat ingatott az alkonyati szél.

- Akkora földje, mint ez?

- Nem nagyobb.

- Hát tudja, hogy kié ez a föld? A molnáré, akinek ott van a malma, a kanális partján.

Margit is arrafelé nézett. Már kezdett besötétedni. Az ég valamivel színesebb lett; vörös volt a felhők szegélye, holnap, vagy még az éjjel nagy szél lesz ebből; a felhők között zöldes és lilás volt az ég.

- Mult szombaton, amikor lenn voltam...
  - Este meglátogatott...
  - Igen. Magánál vacsoráztam.
  - Éjfélkor ment haza.
  - Akkor. Éjfél volt. Nem mentem haza. Nem voltam álmos. Erre csavarogtam a kanális partján.
  - Szép éjszaka volt. Én sem tudtam aludni.
  - Nem? Érdekes. Itt csavarogtam. A kis malomkunyhó ablaka ki volt világítva. Elgondoltam, hogy ott boldog emberek laknak, a molnár, akié ez a parcella, a felesége, két gyermek - nekem is eszembe jut néha a házasodás - egyszerű, békés kis család... ha víz van a patakban, akkor megindul a kerék és liszté lesz a búza, a malom, a malom!...
  - Szélmalmok Hollandiában...
  - Ez magyar vízimalom - vágott vissza István gorombán és türelmetlenül. - Itt csavarogtam a malom körül. Egy kutya elvakkantotta magát. A malom ablakán csúnya, öreg asszony dugta ki a fejét. Köszöntünk egymásnak. Az öreg azt hitte, hogy megjött a veje.
  - Honnan! - kérdezte a hollandi lány.
  - Orosz fogságból.
  - Hát még mindig vannak?
  - Ezren és ezren. Az öreganyó kijött a kunyhóból és elmondta, hogy a veje útban van hazafelé. Már nyolc napja, hogy levél jött Pestről. Megjött a Gergely, a molnár, akié ez a hosszú parcella, de nincs neki negyven lóerős autója s az asszony nem utazhatott eléje, mert kisbabája van.
  - Kisbabája? - kérdezte rémülten a hollandi lány. - Hát mióta van fogságban az ura?
  - Hat éve.
- István is, Margit is elpirultak. Hosszú szünet után a fiú folytatta:
- Nincs túraautója, nem mennek szét a világba üzleti levelek, mi háborút viseltünk, én is voltam fogságban, az Isonzónál meg is sebesültem. Gergely, a molnár hazajön, a kukorica kisült a forró nyárban, június eleje óta nem volt itt eső, a malomárok kiszáradt és a feleségének kisbabája van.
  - Mi történt velük? - kérdezte izgatottan a lány.
  - Nem tudom. De én nem nőülök meg.
  - Nem?
  - Nem. Semmi értelme sincs. A molnárnénak kisbabája van. Pedig hat éve távol az ura.
- Feljött az égre a hold. Sápadt fénye alig hogy átszűrődött a rongyosszélű, lassan úszó, kékes felhőfoszlányokon. A malom óriási fekete kereke mozdulatlanul lógott a kanális partján. Nem ugattak a kutya, mintha a malom körül egészen kihalt volna az élet. Hollandiában pedig kattognak az írógépek a raktárház emeletén. István gyűlölködve pillantott néha Margitra és tiszta szívből kívánta, bárcsak már ne látná. Csak menjen vissza a smaragdzöld Hollandiába, hagyja békén itt a szegény magyarokat.
- Vajjon hazajött-e már a molnár? - szólalt meg félénken Margit.

Igaz! Vajjon hazajött-e? Istvánnak eszébe sem jutott, hogy vajjon hazajött-e már a molnár? Végignézett Margiton és megállapította, hogy a szépsége is ellenszenves. Idegen szépség. Lehet, hogyha idősebb lesz, szétmegy és megpuhul. Most is látszik már, hogy a csípője széles. Semmi légiesség nincs benne, túlságosan józan és egészséges. Majdnem azt mondhatná, hogy közönséges. Vagy legalább is hétköznapi. Most még karcsú és formás. A bokái vékonyak és a válla széles. Domború a melle. Négy-öt év múlva, ha neki is lesz Betszije és Rilje vagy Nelje, nagy kövér melle lesz. Legokosabban teszi, ha visszamegy Hollandiába. Volt idő, amikor azt hitte, hogy szerelmes belé. Örültség. Kalandra jó volna, ha meggondolja, nagyon szép mégis, a széles csípője is roppant izgató, örültség. Az is örült, aki manapság házasságra gondol.

E pillanatban két magas, vállas, fegyveres alak bukkant ki a kukoricásból. Csendőrök voltak, párosával, őrzőket, ahogy faluhelyen szokás. Ismerték Istvánt, köszöntek neki. Hadnagy úrnak szólították.

- Mit tud a molnárékről? - kérdezte az őrsvezetőt István.

Az őrsvezető elmondta, hogy megjött a molnár, a felesége piros selyemkötényben várta az állomáson és a kezén fogva vezette haza.

- És nem volt semmi baj?

- Aznap még nem volt. De tegnap az asszonyt letartóztattuk.

- Az asszonyt? - csodálkozott István.

A hollandi lány meredt szemmel hallgatta a beszélgetést, amelyből alig értett egy-két szót. István sem értette meg, hogy miért kellett az asszonyt letartóztatni. Ő azt hitte, hogy a molnár agyonveri a feleségét, akinek kisbabája van.

- Az asszonyt? - ismételte hitetlenül. - Mit tett az asszony?

- Megfojtotta a csecsemőjét.

István felsóhajtott.

- Borzasztó! Hol van az asszony?

- Pécssett az ügyészségen. De azt hiszem, már bevitték a bolondok házába. Meghibbant szegény. A félelemtől megzavarodott. Borzasztó dolog volt ám a háború, hadnagy úr.

- És az ember?

- Siratja az asszonyt. Azt mondja, hogy ő nem is bánta volna. Ki is akarta menteni.

- Hogyan?

- Hát úgy, hogy először el akarta hitetni velünk, hogy ő volt a tettes. Mit szól ehhez a hadnagy úr?

- Magára vállalta?

- Azt mondta, hogy dühében ő dobta bele a gyereket a kanálisba. Ravasz gondolat volt, büszke lehetne rá akármelyik agyafúrt védőügyvéd is. Mert egy az, hogy ez esetben nincs szó a gyermekölésről, hiszen a gyerek nem az övé. Másrészt pedig jogos felháborodás címén a tettest fel is lehet menteni. De hát az asszony nem hagyta helybe, ő csak egyre azt sikongatja, hogy megöltem a gyermekemet, én vagyok a gyilkos! Egyaránt azt visítja szegény. De azt hiszem, már bevitték a bolondok házába.

István rémülten nézett Margitra.

- Értette?

- Nem.

A csendőrök tisztelegtek és erős, vaskos lépésekkel tovább mentek a gyalogúton.

- Menjünk haza, Margit - szólalt meg a fiú.

- Mit beszélt a csendőr? - folytatta a lány.

- A háborúról beszélgettünk.

- És a molnár?

- A molnár? A molnár nem jött haza.

Nem merte elmondani Margitnak, maga is megundorodott az élet gonosz durvaságától. Eszébe jutottak a hollandi jácintok és tulipánok. A virágmagvak és virághagymák és a smaragdzöld legelők, melyeken nagy fehér-fekete foltos tehenek járnak, lustán és tétován. És hogy ott az emberek dolgoznak, itt meg csak erőlködnek, asszonyok megőrülnek és férfiak magukra akarják vállalni a gyilkosságot. Miféle élet ez? Csoda-e, hogy ez a szép, egészséges, okos lány vissza akar menni Hollandiába?

- Mikor megy? - kérdezte, ahogy hazafelé baktattak a leereszkedő esti homályban.

- A jövő hétre gondoltam...

- Siet?

Margit nem felelt.

- Hűvös van - szólalt meg később zavarában és leoldotta nyakáról a sált.

- Meghül - jegyezte meg István.

- Nem. Nagyon melegem van.

És újra nyaka köré csavarta a kendőt.

A kastély elé értek. A vaskapu kis oldalajtaja nyitva volt. Sehol egy lélek. Kissé megállapodtak. István ráemelte komoly, szomorú tekintetét a hollandi lányra. Margit a kezét nyújtotta.

- Miért olyan szomorú? Untattam? Vagy megbántottam?

István lekapta tekintetét a lány arcáról.

- Igaza van, nagyon sivár ez a magyar élet. De én mégis nagyon szeretem.

- Én is - suttogta a hollandi lány.

- Mit mond?

- Szeretem magukat. Nagyon szeretem. Úgy-e, megjött a molnár?

- Meg. És az asszony megőrült.

- Nagyon szeretem magukat - ismételte Margit.

István megint ránézett a hollandi lány komoly, szép arcára. Belenézett a szemébe, hogy igazat mond-e. Margit szeméből egy kicsike könnycsepp kicsordult. Igazat mond, igazat mond, szeretem, szeretem, látom, hogy a feleségem lesz, hiába minden, - gondolta István és megfogta a lány kezét.

- Mondok valamit.

- Nos?

- Kérem szépen Margit, ne menjen vissza.

Margit odatartotta az arcát.

- Csókoljon meg.

- Visszamegy?

- Nem. Sohasem megyek vissza.

István megcsókolta.

X.

Végre is valamit kell tenni. A máramarosszigeti vadgesztenyeallét nem érdemes, nem szabad tovább tartani, ha még oly gyönyörű is az a fasor s a főhercegi kastély és az alkóvos hálószoza... Valami oláh ezredes lakik most benne, városparancsnok, vagy a titkos rendőrség főnöke, iszonyú nagy úr, de alig néhány száz lejt fizet érte, svájci frankra átszámítva nevetéses összeg. El kell adni a máramarosszigeti vadgesztenyeallét. András már négy éve egy égi fasor lombjai alatt sétál, neki már nincs szüksége virágzó vadgesztenyefákra. És a gyermekek nem mennek Máramarosba, ő sem, András is itt nyugszik a mindszei családi sírboltban, - el kell adni, hiába, ha tovább tartanák, nem kegyelet volna az már, hanem rögeszme és vétek önmaguk ellen. Hiszen oly nagy szükség volna arra a kis pénzre. A milliók, az ő milliói hadikölcsönben fekszenek, s úgylátszik, örökre ott maradnak eltemetve. Isten büntetése, kórház, vér, csontfűrészelés, vágóhíd, törzsorvos-mészáros, vak, egy lábú, meglékelt koponyájú katonák körül szerzett pénz... nem is bánja, hogy elment. De nyomorogni sem lehet, ingyen, Ákos nyakán élni, az sem lehet, hálát kell adni az Istennek, hogy a Péterffyeknek fedél van a fejük fölött, itt Mindszenten, Grónay Barnabás a maga életével váltotta meg a csodát, az egyetlen, amely beteljesült. A fiatalok most kapálni, kaszálni akarnak, de tartoznak a kapa és kasza árával, hiába, hiába, András is azt tanácsolná, el kell adni a máramarosszigeti vadgesztenyefasort.

Ágnes megbízta a fiát, hogy utazzék Máramarosszigetre s adja el a házat.

István nyakába vette a várost, hatóságtól hatóságokhoz szaladgált, kérvényezett, protekciózott, kilincsel, kért, könyörgött, hogy valamiképpen felvértesse magát okmányokkal és igazolványokkal és útlevelemmel és vízummal és arcképekkel és pecsétekkel és aláírásokkal, amelyek révén kijuthasson a maga tenyérszi hazájából és bejuthasson a maga kis házacskájába, amelyben apja tíz évig a világ legboldogabb embere volt s ahol ő a napvilágot megpillantotta.

Most látta csak, hogy milyen nehéz az élet ebben a finom, művelt, nagyszerű európai civilizációban, amely olyan szép, finom és nagyszerű rendet teremtett a vén Duna mentén. Eszébe jutott, hogy az iskolában hányszor hallotta: tejjel-mézzel folyó Kánaán a Kárpátoztól az Adriáig. Nos, Kárpátoztól az Adriáig nem folyik tej és méz, csak dühös és kétségbeesett könny, szitok és átok. Nincs lakás, nincs elég élelem, félmillió ember elpusztult, megcsónkított és felpuffasztott országok között menekültek, kiutasítottak, spekulánsok, kalandorok, kémek, özvegyek, árvák, munkanélküliek népvándorlása indul meg, munkaképtelen hadirokkantak, munkanélküli urak, munkanélküli parasztok és munkanélküli munkások kóvályognak a társadalmi rendezetlenség, a nyomor és anarchia útvesztőjén, az állam pedig hivatalokat állít föl, rendeleteket bocsát ki, szabályoz, ellenőriz, irányít, rendelkezik, s verejtékesen erőlködik, hogy valahogy visszaterelje medrébe a vadul hömpölygő, szétáradt energiákat, hogy megfékezze a bűnt, hogy betömje a kenyér után kiabáló tömegek száját, hogy minden anyagi és erkölcsi valóságot, ami hiányzik, látszatokkal, hivatalokkal, rendeletekkel pótoljon.

Amikor útlevéért futkározott, igazolnia kellett személyazonosságát, életbenlétét, születési helyét, illetőségét, háztartása rendjét, cselédei számát, privát jövedelmeit előjáróság, számvétség, számféjtés, irodaigazgató, pénztáros, ellenőr előtt, az egyiknél hétfőn, a másiknál szerdán, a harmadiknál tizenkét órakor, a negyediknél tízkor, az ötödik nincs a hivatalában, a hatodik rosszkedvű, a hetedik előtt beláthatatlan hosszú sorban állnak a várakozók s a nyolcadik kisütötte, hogy még valami pótlás hiányzik az írásaihoz. Aztán vízumot kellett kiverekedni, de erkölcsi bizonyítvány, lakásbizonylat és minden egyéb irka-firka után való kétheti szaladgálás és éjfélről délig való sortállás után kisült, hogy István gyanús ember, hadviselt katona, rokkant, repülő-tiszt, polgári pilóta, kém, irredenta, ne is ábrándozzék arról, hogy Máramarosszigetre valaha az életben eljuthasson.

Végül is kétségbeesetten lemondott arról, hogy elutazzék. Ekkor véletlenül a Pantheon-kávéházban találkozott Rosenthalal.

- Hogy tetszik lenni? - kérdezte Rosenthal mosolygósan, szolgálatkészen és résztvevően, mintha most jönne Máramarosból, ahol a főispánnak összeszedte az ezüst gyertyatartókat és semmi dolga nem volna ezen a világon, minthogy szívességet tegyen, elintézzon, kijárjon és beszerezzen és - nem igaz? - szolgálatára legyen a magyaroknak. Mosolygott és hajlongott, mint az a Rosenthal, aki az utolsó tíz év alatt bankár, kórházélelmező, valuta-, ház-, érték-spekuláns, sokszoros háztulajdonos, nagybirtokos, vezérigazgató, frankban milliomos, koronában milliárdos és mindenféle valutában pénzfejedelem volt, aki a háborúban börtönben ült, a Károlyi-forradalomban majdnem pénzügyminiszter lett, akit a kommunizmus alatt kifosztottak a terrorlegények és akasztófa alá állítottak, az ellenforradalom alatt pedig a különítmények véresre vertek, mintha ez a Rosenthal már régen csak legenda, áprilisi tréfa, furcsa álom volna, s helyébe visszajött - nem igaz? - a régi jó, kedves, szolgálatkész Rosenthal Máramarosból.

Amikor István elpanaszolta neki, hogy nem tud beutazási engedélyt kapni Romániába, Rosenthal nevetett:

- Gyerekjáték. Hány óra van most? Fél tíz. Nem igaz? Tessék visszajönni ide a kávéházba tizenkettőre. Itt lesz a vízum. Én is éppen most készülök Máramarosszigetre. Együtt utazhatunk. A határállomáson, vámvizsgálatnál, Máramarosban a titkosrendőrség, katonaság, csendőrség, prefektúra, finánc hivatal előtt - nem igaz? - megint szükség lesz Rosenthalra. Hogy tetszik lenni? Mi megvagyunk, adjon az Isten szerencsét valamennyiünknek. Tetszett hallani, hogy a feleségem - adjon neki az Isten szerencsét - kisbabát vár. Hogy tetszik lenni?

Déli tizenkettőkor Rosenthal megjelent a kávéházban s elhozta a vízumot Istvánnak.

- Holnap mehetünk Tátrafüredre - mosolygott szolgálatkészen és előzékenyen.

István elképedt.

- De én nem Tátrafüredre...

- Muszáj - bólogatott amaz - először odamegyünk. Maga hadnagy, repülő, rokkant, arany vitézségi érem - nem igaz? - magát nem engedi be a budapesti oláh követség. De a cseh igen, ha fürdővendégnek megy a Tátrába. A csehnek több esze van.

- És aztán?

- Ott majd a kisanth között elintézi a dolgot - nevetett Rosenthal és vörös szemhéjával hamiskásan hunyorgatott. - De nem baj. Nem tart már sokáig.

István szeme is felcsillant. Határtalan tisztelettel nézett Rosenthalra, amióta a vízumot ilyen rövid úton megszerezte. Ez a Rosenthal tud valamit és nem is csoda, ha tud. Manapság nyilván csak a Rosenthalok tudnak valamit a világpolitikából.

- Mit mond?

- Nem sokáig tart már. Megyünk vissza. Nem igaz? Megint a mienk lesz minden. Nem tart már soká.

És a kis kövér zsidó szeméből kicsordult a könny. Hiába állították akasztófa alá a szovjet-házban, hiába verték véresre a különítmények, Rosenthal nem tudta elképzelni, hogy sokáig tartson.

- Az Isten áldja meg magát Rosenthal - mondta István elérzékenyedve.

- És adjon magának és valamennyiünknek szerencsét... - tette hozzá amaz.

*

A vonat Hidasnémetinél hagyta el a határt. István és Rosenthal egymással szemben ültek a kocsiban, de egyikük sem beszélt. Rosenthal halkán füttyörszett és kövér vörös ujjával az ablakon verte hozzá a taktust, órákig dobolt az ablaküvegen és száját összecsucsorítva, magában, hangtalanul füttyült.

István a vidéket nézegette.

Magyar földön még egyhangú a vidék. A nap forrón süt a gabonatóblákra. Miskolc körül még peng a kasza és a magyar paraszt homlokáról hull a verejték. Odáig még olyan a vidék, mint ha nagy sütőkemence, nagy gyár, nagy robotos műhely volna; a munka és a veríték földje. Kassa körül kezdődik a paradicsom, ahol az ember megpihen és elveszi jutalmát. A levegő lehül, erdős, bokros, virágos dombok kelnek ki a földből. A vasút mentén vidáman és frissen, hűsen, gondtalanul kanyarog a patak; a parton világoskék nefelejtszörnyeg; völgyek és hegyek; ódon, finom, fehér úri kastélyok. A domboldalon sok tarka-vörös nemesfajú tehén. Birkanyájak. És a középén Rákóczi városa, Mátyás király városa, Kassa. Ahol a legszebb, legrégebb, leghíresebb magyar ipar virágzott: az ötvösség. Ahonnan Beatrix királyné, a nápolyi királyné leánya, VIII. Károly francia király és az angol udvar a díszhintókat kapta. Tiszta magyar város: a legszebb gót templom városa. Nem is esik bele a trianoni határ vonalába. De nagyon szép, előkelő, régi és gazdag, - hát a csehek kinyúltak érte és bekanyarították, legyen ez is az övék, a többi sokkal együtt.

Rosenthal fáradhatatlanul és egykedvűen dobolt, István pedig arra gondolt, hogy a vonat mily pompás síneken gördül fölfelé; magyar síneken, magyar mozdony, magyar kocsikkal. Igló, Poprád... végállomás, s ott magyar villamosvasút várja a túristát. Magyar országút, kemény, fehér közút, valóságos túraút, arany- és ezüst-, szén- és vasérc-, higany- és réz-, ólom-, mangán-, króm- és sóbányák között, hévvezeték, savanyúvizek, vas-, kénes-, lápos-, iszapos-fürdők között. Az Úristen valószínűleg úgy rendelte, hogyha a magyar nép nagyon elszaporodik és elégtelen lesz neki a búza, árpa, rozs meg a széna és kukorica, ami az Alföldön terem, hát legyen neki ipara, kereskedni való ásványkincse, hasznos gyógyfürdője, hogy el tudja tartani megsokasodott ivadékait. Már az Árpádok korában lementek itt a föld gyomrába aranyért és vasért. Takácsok és bányászok, favágók, tutajosok, kocsigyártók, ötvösök, szabók és csizmadiák városokat alapítottak, gyönyörű, békés, idillikus polgári élet alakult itt ki, vásárosok jártak le a síkságra, és aratás idejére tót népvándorlás indult meg északról délnek, hogy lábán ne maradjon az életadó élet.

Kassa felé közeledtek. Vízum- és podgyászvizsgálat, sürgés-forgás, kiabálás, cseh, magyar, német káromkodások, magyar arcokon csendes szomorúság, beteg emberek nyögése, egészségesek dühe, Rosenthal öt perc alatt mindenhol mindent elintézett, sört ivott, kiflit ropogtatott, táskájából libacombot vett elő, egykedvűen falatozott. Majd szivarra gyújtott, türelmesen mosolygott és hangtalanul füttyörszve dobolt, dobolt, dobolt az ablaküvegen. És néha megkérdezte Istvántól:

- Hogy tetszik lenni?

István, érzéketlenül minden körülötte történő dolog iránt, tovább szövögette töprengéseit. Eszébe jutott, hogy gyerekkorában hányszor hallotta ezt a frázist: Kárpátoktól az Adriáig. Gimnazista korában már nevetett, amikor ünnepi szónokok ezt az égbekiáltó banalitást újra és újra kitalálták és kirobbantották. Most, ahogy eszébejutott, nem találta nevetségesnek, sőt szentnek és felségesnek. Most úgy érezte, hogy először és legeredetibben maga az Úristen találta ezt ki. És az Úristen jól kitalálta; alföld és hegyvidék, búza és szén, tehén és birka, bor és ásványvíz, termőföld és legelő, arató paraszt és városi iparos, észak és dél: egy kis magyar világ a két világrész, kelet és nyugat választóvonalán, földi paradicsom, egy kerek egész a Kárpátoktól az Adriáig. Olyan természetes, logikus, istenien bölcs elrendezés volt ez. És mi nem erőltettünk, nem siettettünk semmit. A tót - tót maradt, a máramarosi rutén - rutén, az erdélyi oláh - oláh. Békességben hagytuk a nyelvüket, a papjukat, a földjüket, a lelkiismeretüket. Iskolát és vasutat építettünk nekik. A folyóikat szabályoztuk, bányáikat megnyitottuk, nyájaikat megnemesítettük, erdeiket megvédtük, beültettük... és egyszer csak jöttek a szomszédok és kinyúltak Kassáig. Elvették tőlünk az egészséget, a pihenést, az ipart, a bányát, az aranyat, sőt és ásványvizet. Most mindez az övék...

Ránézett Rosenthalra, mert észrevette, hogy útitársa nem füttyörész és ujjai, amelyek eddig oly fáradhatatlanul doboltak, lassan lecsúsznak az ablaktábláról. Rosenthal aludt. Vörös haja a homlokába lógott, az ajka is lógott, keze-lába is lógott, ide-oda lötytyent az ülésen, a fejét be-beütötte a kocs oldalába, csendesen, nyájasan, szinte előzékenyen és szolgálatkészen szuszogott.

*

Tátrafüreden csak egy napig voltak. Rosenthal ott is szépen elintézett mindent, István ezalatt a nagyszálló erkélyén ült és a hegyeket nézte. Az Úristen nagyszerűen kigondolta ezt az egészet a Kárpátoktól az Adriáig. Bizonyos, hogy a nagyszalóki, gerlachfalvi és lomnici csúcs még ma is azt hiszi, hogy rajtuk Szent István kettős keresztje ragyog. Ők ma sem látnak mást, mint amit a magyarok idejében. Egyetlen téglát nem vittek még oda az új hódítók. A fürdők népe magyar. A vonaton magyar szó, csak az állomások felírása és a menetrend szövege cseh. Aki ad, aki odavisz valamit, aki költ, aki épít, aki dolgozik, az magyar; magyar a szanatórium orvosa, ápolója, portása, szobalánya, kertésze, gépésze, fűtője, útkaparója. Cseh az adószedő, a vámtiszt, a csendőr, a hivatalnok, mindenki cseh, aki kap, zsebel, arat, elvesz és élőszkodik.

XI.

István tizenkétéves volt, amikor elhagyta Máramarosszigetet, jól emlékezett még a duplatetős, schönbrunni sárgára meszelt rokokó-kastélyra, amelyet osztrák főherceg építtetett magának, osztrák főherceg, aki szeretett medvére vadászni és vadászkirándulásaira magával vitte a bécsi községtanácsos leányát. Azóta az osztrák főherceg már halott, de nem a bécsi kapucinusok kriptájában, hanem valahol Amerikában, városi temetőben, ezer meg ezer közönséges halott társaságában, a föld alatt porladók roppant csendes demokráciájában pihen, éppen úgy, mint ezer meg ezer magyar, oláh és rutén katonája onnan a keleti Kárpátokból, ahol oly kellemes medvevadászatok zajlottak le. Éppen úgy, mint a bíró, Péterffy András, aki oly emberséges ítéletet hozott az orosz Krisztus máramarosszigeti hívei fölött és annyira szerette a virágos vadgesztenyefasort. Éppen úgy, mint a kis Péter, aki oly szívettépő dadogással felelt a vizsgán a református gimnáziumban.

István nem ismert rá Máramarosszigetre. Emlékezetében kis földi paradicsom képe maradt róla, lombos fáival, malomkertjével, amelyben angol, orosz, német festőnövendékek rajzolták az aktot, ezüstsínű Iza patakjával, tutajos Tiszájával, selyemreverendás rutén papjaival, tulipánmotívumos barokk vármegyeházával, déli korzójával, amelyen az ország minden részéből odavezényelt hivatalnokok, tanárok, katonatisztek úgy tereferéltek, mintha ez volna a Boldogok szigete, kis földi paradicsom, nem messze attól a szorostól, ahol a magyarok ezer esztendő előtt beléptek új hazájukba.

A vadgesztenyeallás otthonra sem ismert rá. Nagy, pompás, fejedelmi szépségű várkastélynak képzelte s most kisült róla, hogy málladozó, piszkos, szánalmas kis vadásztanya, a fák is kisebbek voltak, a kert is, a ház is, Máramarossziget is, a Szalaván-hegy is és minden piszkos, poros, düledező és szomorú. Mintha a Szalaván-hegy is megrokkant volna és készülne beleomlani az Izába, hogy örökre eltemetkezzék.

Keserű csalódás és kiábrándulás rontotta el a szájaízét és az uccán ténfergő emberek között egyetlen ismerőst sem tudott felfedezni. A házaladás körül azt sem tudta, hol kezdje a dolgot. Ha nem lett volna Rosenthal, dolgavégezetlen már másnap vonatra ül és megszökik az unalom, reménytelenség és csalódás fészkeiből. De Rosenthal mindent elintézett. Ezek a Rosenthalok, ügylátszik, mindenütt otthon vannak és mindenütt mindent el tudnak intézni. A házat Rosenthal adta el, a szerződést Rosenthal ütötte nyélbe, a hivatalos engedélyeket, telekkönyvi átírásokat, pénzek felhajszolását, átutalását Rosenthal intézte el, s mindent gyorsan, izgatottan, izzadva, de végtelen türelemmel és szolgálatkészen - úgy adjon az Isten szerencsét, nem igaz? - mint a karikacsapás.

Két hét múlva István már otthon volt, megkapta a pénzt, azaz hogy megkapta az értesítést, hogy a bankba megjött a vadgesztenyeallás ház árának átutalása. Hogy pénz legyen belőle, ahhoz valutaközpont, jegyintézet, pénzügyminiszter, pénzközpont, leszámítoló központ, postatakarékpénztár, adó- és illetékhivatal és még húsz központ és intézet és hivatal beleegyezése, számfejtése, utalványozása, ellenőrzése volt szükséges s a Péterffyek soha életükben nem tudták volna az ehhez szükséges adatokat összehordani, ha közben vissza nem jön Rosenthal úr, aki egy-kettőre lebonyolított mindent, - hány óra most, legyen tizenkettőre a Pantheon-kávéházban, nem igaz? - és verejtékes homlokkal, de alázatosan átnyújtotta a pénzt. Sőt Istvánnal együtt leutazott Mindszentre is - halkan füttyörészett és a vasúti kocsi ablakán dobolt egész Dombóvárig, onnan kezdve pedig tiszteletteljesen és - nem igaz? - valósággal szolgálatkészen hortyogott az állomásig - s Mindszenten kézcsókkal halmozta el a hölgyeket s a szomorú, szép, szürkehajú, de még mindig fejedelmi termetű Ágnes titokzatos szemhunyorgatással biztatta:

- Nem tart már soká.

- Gondolja, Rosenthal úr?

- Megbeszéltem velük.

- Kikkel?

- Herskovicsékkal, Simon Chaszkelével, a Lebovitsokkal, Chaim Grünberggel. Azok csak nevetnek az új urakon. Nem tart már soká! A tiszakarácsonyfalvi főtisztelendő üdvözlét küldi. Nagy ember, szent ember - nem igaz? - azt üzeni, hogy adjon az Isten szerencsét méltóságtoknak, a magyaroknak, a zsidóknak, ne bántsák egymást, nem érdemes. Az oláhok csak röhögnek, hogy mi testvérek - nem igaz? - egymáson töltjük ki a mérgünket. De nem tart már soká.

Ágnes elérzékenyedett, István szomorúan ingatta a fejét.

- Mit láttál ott? - fordult hozzá aztán, hogy megköszönte Rosenthal szolgálatait.

- A Sipka-szorosban minden csendes - felelt István borongós pátosszal, a huszonhatévesek ünnepélyes és naív romantikájával.

Rosenthal közbeszólt:

- Tizenkét rutén lányt széttéptek a télen az erdőkből kirohanó éhes farkasok, - nem igaz? - olyan világ van most Máramarosban.

- Csak a farkasok üvöltenek, más mindenki csendes - folytatta István.

István csakugyan nem hallott mást, mint tétlen oláh katonák, tétlen rutén favágók, tétlen kocsisok és tétlen sóbányászok részeg üvöltözéseit. Azonkívül csak suttogást és panaszt és sóhajokat hallott, suttogó zsidókat, panaszkodó técsői és huszti református parasztokat és sóhajtozó magyarokat, akik ott rekedtek. Különben minden csendes volt ott. Csendesek az erdők, idillikus oláh csendjüket nem veri fel a gőzfűrészek s kohók lármája, csendesek a folyók, nem hangzik fel hátukon a tutajosok egyhangú, de vidám melódiája, csendesek a bányák, nem döng fel a csákányok ütéseitől, csendesek a városok, nem okoz semmi zajt a kereskedelmi élet és csendesek a falvak, mert ott most téli álmodat alszik az oláh és rutén paraszt, mint a medve.

- De a románok, úgy-e, most megelégedettek? Hiszen megkaptak mindent, amit akartak. Román az iskola, a vármegye, a bíróság, az ucca, a kaszinó, a kocsmák...

- Jaj, jaj! - szólt közbe Rosenthal és vörös, szőrös, kövér öklével vörös, dús, izzadó hajához kapkodott. - Jaj, jaj, milyen nagyon tetszik tévedni.

- De hiszen minden az övék. Épületek, vasutak, lokomotívok, kocsik, erdők, bányák, földek...

- Jaj, jaj!... persze, hogy az övék, csak nem tudják, - nem igaz? - hogy mit kezdjenek vele. De nem sokáig tarthat. Csak néhány panamista szedte meg magát, az oláh és a rutén nyomorog...

- A zsidó?

- Jár-ke, veszekedik, izzad, ad-vesz, dül-fül, ha nem csurran, csöppen - nem igaz? - gyűjti a garast, a méltóságos asszony házáat Simon Chaszkei vette meg. Tetszett hallani róla, a felesége most várja a babát, fiákeres és italmérő... de a kocsmát az asszony vezeti, adjon az Isten szerencsét neki.

- Beszéltél az ottrekedt magyarokkal? - kérdezte Ágnes megint a fiát.

István bólintott.

- Hogy vannak?

István kissé elgondolkodott. Hogy vannak? Nem is tudja, hogy vannak. Csak azt tudja, hogy suttoznak, panaszkodnak, sóhajtoznak, kézről-kézre adják a magyar ujságokat, levelet csempésznek ide és vissza, töprengnek és egymást áztatják, vigasztalják reménytelenül, tervezgetnek, számíthatnak és máról-holnapra tengetik életüket.

- Hogy vannak a magyarok? Várják a csodát.

(VÉGE.)